podall

PUBLICACIÓ DE CULTURA, PATRIMONI I CIÈNCIES

la conca de barberà · núm. 3 · 2014

ARXIV MVSEV D'MONTBLANC I COMARCA

PODALL ***m.***

Coltell corbat que serveix per a podar (Conflent, Empordà, Garrotxa, Lluçanès, Plana de Vic, Maresme, Pallars, Ll., Urgell, Segarra, Camp de Tarr., Priorat, Gandesa, Llucena); cast. *podón.* Item un podal [sic], doc. a. 1424 (arx. parr. de Santa Coloma de de Queralt). Ja no podia aixecar el tràmec ni engrapar el podall, Víct. Cat., Ombr. 15.

Intens.: *podallet, podallot, podalló.*

Sinòn.: *podadora, podalla, gatzoll.*

Etim.: derivat de *podar.*

Diccionari Català Valencià Balear (vol. 8. p. 691)

Si bé aquest diccionari no recull l'ús del podall a la Conca estricta, sabem per fonts orals i escrites de la seva utilització en diverses feines de la vinya.

Aquesta publicació ha estat possible amb la col·laboració del programa TU AJUDES de Catalunya Caixa, de l'exercici 2010.

Agraïm als votants d'aquest projecte la confiança que dipositaren en la nostra proposta, que és la present realitat.

La direcció no es fa càrrec dels continguts dels articles publicats, essent responsabilitat de llurs autors.

Podall. Publicació de cultura, patrimoni i ciències
Núm. 3 (2014)

Edita:
Museu Arxiu de Montblanc i Comarca
Centre d'Estuis de la Conca de Barberà
Tel. i Fax. 977 86 03 49
mail info@mccb.cat
Carrer Josa, 6 43400 Montblanc

ISSN 2014-6957
Dipòsit legal T- 58 - 2011

Coordinació

Josep M. Carreras Vives. MAMC
Josep M. Grau Pujol. CECB

Consell assessor

Dr. Àngel Casals. UB
Dr. Policarp Hortolà. URV
Dr. Josep M. Sans Travé. ANC
Dr. Ramon Arnavat Mata. URV
Dr. Xavier Ferré Trill. URV
Dra. Sofia Mata de la Cruz. URV
Dr. Ramon Viñas Vallverdú. URV
Joan Cartanyà Martí. CHNCB
Dr. Valentí Gual Vilà. UB
Josep M. Porta Balanyà. ACCB
Anton Marsal Bonet. Filìlòleg
Gener Gonzalvo Bou. AHT
Dr. Marcel Poblet Romeu.

Sumari

Sumari 3

Introducció 6

Prehistòria

Les excavacions de La Vall, Montblanc
Pep Vallverdú, Arqueòleg (coordinador), et alli. 7

Estudi de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades
Ramon Viñas, Rupestròleg 24

Història

Contemporània

El Reclutament militar a Vimbodí (1892-1897)
José-Luis Cifuentes Perea 46

Ramon Cantó i Espinach i la seva Història General de Montblanc: l'autor i el fracàs de la seva publicació (1894-1896)
Eduard Contijoch i Miquel, i Josep M. Grau i Pujol 60

Apunts sobre el conservadurisme a Santa Coloma de Queralt (1915-1936)
Maria Albi Contijoch 90

La repressió de les dones de Solivella en acabar la guerra civil (1939-1940): el cas de la mestra Isabel Armengol Rodríguez
Josep M. Sans i Travé 122

Anar a servir: Les minyones a Montblanc durant la primera meitat del segle XX (1930-1950)
Jordi Anglès Sanahuja i Josep M. Grau i Pujol 147

La defensa de Mn. Ramon Muntanyola davant de Benjamín de Arriba i Castro, Arquebisbe de Tarragona, per l'edició de la revista Ressò (1952)
Josep M. Grau i Pujol 165

El copríncep Joan Martí i Alanis, un personatge clau en el reconeixement de la persoanlitat internacional del Principat d'Andorra *Francesc Badia i Batalla* 181

Art

Epistolari entre l'arquitecte barceloní Joan Reig Molas i Francesc Sifre Pérez, de Montblanc (1967)
Josep M. Carreras Vives i Josep M. Grau i Pujol 188

Una col·lecció de dibuixos d'esglésies de la Conca de Barberà, l'Alt i Baix Camp, i les Garrigues, obra de l'impressor montblanquí Ramon Requesens Queralt (1974)
Josep M. Carreras Vives 210

Genius loci. Aquells llocs en el què només jo puc anar
Domi Mora 227

Pedagogia i Pensament

Concepte d'una organització docent per als individus en funció de la societat per Miquel Golobardes
Edició comentada per *Neus Salvat Golobardes i Joan Heras Costa* . . . 245

Retorn necessari a la filosofia de l'educació en Octavi Fullat
Xavier Ferré Trill 268

Natura i medi ambient

Gestió i activitats Paratge Natural de Poblet, 2013
Antoni Vallvei i Sanromà 273

Quan el llop recolonitzarà Catalunya
Josep M. Macip i Gibert 289

Antropologia

La imatge dels sants Cosme i Damià, reflex de les relacions entre la població negroafricana i la societat hispana entre els segles XVI-XVII
Cecilio Tieles Ferrer 301

Literatura

Escondit de Llorenç Mallol, poeta montblanquí (ss. XIV-XV)
Jaume Felip Sànchez 318

Racó poètic 1996-1998
Policarp Hortolà 326

Museologia

El patrimoni de la indústria del vi i l'aiguardent al Museu de Reus
Marc Ferran 341

Àgora

SANITAT I VIDA (II). Notes esparses sobre la sanitat a la Conca de Barberà al llarg de la història

La precària salut dels monjos de Poblet a l'Edat Mitjana
Gener Gonzalvo i Bou 351

Les aigües medicinals a l'Espluga de Francolí. Balnearis (ss. XIX-XX)
Josep M. Vallès Martí 364

La camelina Guarro (s. XIX-XX)
Joan M. Arenas Prat, Ramon Arenas Prat, Xavier Arenas Prat . . . 392

L'assistència hospitalària benèfica a la Conca de Barberà (1918-1950)
Josep Barceló i Prats i Josep M. Grau i Pujol 412

La sanitat a Blancafort en la primera meitat del segle XX
Valentí Masalles i Saumell 447

Biografia i obra del Dr. Bertran, metge de família a l'Espluga de Francolí
Antoni Carreras Casanovas 489

El dolor lumbar (mal d'esquena) i hèrnia discal
Pere Tresserras i Ribó 535

La peça d'avui

Una terracota d'Agapit Vallmitjana al Museu Frederic Marés de Montblanc
Ramon Ribera Gassol 545

Ressenyes bibliogràfiques

Aplec de Treballs núm. 31 (2013)
Antoni Carreras Casanovas 549

Aplec de Treballs núm. 32 (2014)
Josep Sans i Travé 560

Introducció

Fa aproximadament un quart de segle que Francis Fukuyama sentenciava la fi del model polític i de convivència vigent. En el seu cèlebre i polèmic *La fi de la història i el darrer home*, el politòleg nord-americà proclamava amb rotunditat la fi d'alternatives vàlides al liberalisme occidental, això era com afirmar l'assentament definitiu de la democràcia liberal arreu del món, i el mercat n'era el seu element vehiculador i imprescindible. Aquesta irrupció ideològica topà amb nombroses i raonades respostes i també amb algunes apocalíptiques discrepàncies. El temps i circumstàncies determinants, com el procés de la globalització en tots els àmbits de la vida, han posat de manifest que els postulats i les prediccions de Fukuyama només hagin esdevingut realitat en les òrbites d'influència de l'economia «occidental» (Unió Europea, Estats Units d'Amèrica, Canadà, Japó, etc.).

Mentrestant, al llarg d'aquest quart de segle, l'emergència de nous models estatals d'organització econòmica i social són l'exemple que qüestiona l'assevaració que es publica a *La fi de la història*...

Són ben diferenciats els exponents que avalen aquesta afirmació i que afegeixen dubtes a la interrelació entre els estats, les civilitzacions i les economies de cara a un futur més o menys immediat. Per un cantó se situen grans potències econòmiques i demogràfiques com Rússia i l'Índia, on hi plana una certa indefinició que dificulta qualsevol auguri sobre el seu futur model, i en certa mesura, un cas similar és la Xina; per altra banda, el complex món dels països musulmans, en colvulsió permanent, amb reptes enravessats, amb realitats oposades, situats en un pèndol que bascula entre l'opulència econòmica més exagerada i unes economies precàries que provoquen conflictes interns de difícil solució. Aquests són només els exemples més prominents d'una realitat inconcreta, al costat de circumstàncies, que no per menors i aparentment menys rellevants, no deixen de tenir un paper geopolític i econòmic preeminent com l'Àfrica subshariana o l'Amèrica del sud.

Per tant, doncs, sembla ser que aquella preconització que trobem en el llibre *The End of History and the Last Man* en el sentit que l'humanisme, la cultura i la ciència poden desplaçar altres valors o dogmes només es dóna en una part ímfima de la humanitat.

Ara bé, el plantejament epistemològic ens condueix a diverses preguntes a les què el temps i les variades cojuntures aportaran les respostes que estructuraran la societat del futur: Quin serà el model? Seguim amb el dilema político econòmic més confrontat durant els darrers anys: capitalisme o comunisme?, etc., etc. Es complirà la preconització de Fukuyama de cara a un avenir més o menys llunyà, amb el tiomf absolut d'un model sobre els altres? Imposible formular prediccions i, de moment, deixem-ho establint un paral·lelisme al criticisme kantià sobre la polèmica entre el dogmatisme i l'escepticisme en la capacitat dels humans per escatir el coneixement de la realitat i l'entorn.

Les intervencions arqueològiques a la Balma de la Vall durant els anys 2011 fins el 2013 (Rojals-Montblanc, Conca de Barberà).

Josep Vallverdú[1,2,a], Maria Soto[1], Juan Ignacio Morales[1], Palmira Saladié[1], Sergi Gomis[1], Ramón Viñas[1,2].

RESUM

Les cultura material paleolítica és poc documentada en el registre arqueològic de les Muntanyes de Prades. La cronologia del poblament prehistòric d'aquest àmbit geogràfic ha estat basada en l'edat relativa proporcionada per la seriació de la cultura material (fòssils guia de pedra tallada, ceràmica, metall) establerta per l'enorme investigació realitzada pel Dr. Salvador Vilaseca. I en aquest treball tractem un dels principals resultats de les intervencions, en el què s'argumenta la cronologia pleistocena superior final d'un dels conjunts arqueològics de la Balma de la Vall (Rojals – Montblanc) mitjançant datacions relatives i radiomètriques.
La datació i comparació dels conjunts arqueològics, estratificats en balmes i coves de les comarques de Tarragona, no va ser fàcil en temps del Dr. Salvador Vilaseca. Ni tampoc ara. En aquesta presentació es descriuen algunes de les dificultats per a datar els conjunts arqueològics d'aquest jaciment. Els principals obstacles tenen a veure amb els canvis ambientals que afecten a la sedimentació al peu de la balma i a les pertorbacions provocades per les poblacions humanes en temps històrics.

RESUMEN

La cultura material paleolítica es poco documentada en el registro arqueológico de las Muntanyes de Prades. La cronología de los asentamientos prehistóricos en este ámbito geográfico se basa en la cronología relativa proporcionada por a seriación de la cultura material (fósiles guía de roca tallada, cerámica, metal) establecida por la enorme obra de investigación realizada por el Dr. Salvador Vilaseca. Y en este trabajo tratamos uno de los principales resultados de la intervención, en el que argumentamos la cronología pleistocena superior final para uno de los conjuntos arqueológicos de la Balma de la Vall (Rojals – Montblanc) mediante dataciones relativas y radiométricas.
La datación y comparación de los conjuntos arqueológicos, estratificados en los abrigos y cuevas de las comarcas de Tarragona, no fue fácil en tiempos del Dr. Salvador Vilaseca. Ni tampoco ahora. En esta presentación describimos algunas de las dificultades para datar los conjuntos arqueológicos de este yacimiento. Los principales problemas estan relacionadas con los cambios ambientales que afectan a la sedimentación al pie de la cornisa del abrigo y a las perturbaciones provocadas por las poblaciones humanas durante tiempos históricos.

ABSTRACT

Muntanyes de Prades Paleolithic record is scarce. The chronology of prehistoric occupations is based on the relative age inferred from the typological ordination of the material culture (lithic fossil guides, pottery, metals...) built up by Dr. Salvador Vilaseca research. In this work we deal with the final Upper Pleistocene chronology of the Balma de la Vall (Rojals, Montblanc, Spain) lower archaeological assemblage. To compare and to date the archaeological assemblages excavated in rock-shelter and cave contexts in Tarragona region was not an easy task in Dr. Vilaseca times neither now. In this paper we describe some difficulties in order to date the archaeological assemblage from this site. The main problems are related with the environmental changes affecting to the depositional processes of the rock-shelter sedimentary filling and with the human perturbations during historical times.

Les intervencions arqueològiques a la Balma de la Vall durant els anys 2011 fins el 2013 (Rojals-Montblanc, Conca de Barberà).

Josep Vallverdú[1,2,a], Maria Soto[1], Juan Ignacio Morales[1], Palmira Saladié[1], Sergi Gomis[1], Ramón Viñas[1,2].

[1] Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES). Campus Secelades (Edifici W3), carrer Marcel·lí Domingo, s/n. 43007 TARRAGONA

[2] Àrea de Prehistòria, Departament d'Història i Història de l'Art, Facultat de Lletres, Universitat Rovira i Virgili (URV). Avinguda de Catalunya, 35. 43002 TARRAGONA

[a] Autor per a la correspondència: jvallverdu@iphes.cat

Paraules clau: **Montblanc. Balma de la Vall. Muntanyes de Prades. Prehistòria**

Introducció

L'excavació arqueològica a la balma de la Vall de Montblanc ha estat impulsada dins el programa de recerca "Evolució paleoambiental i poblament prehistòric a les conques dels rius Francolí, Gaià, Siurana i rieres del Camp de Tarragona" presentat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Aquest projecte és portat a terme pels investigadors i professors integrats a l'Àrea de Prehistòria del Departament d'Història i Història de l'Art de la Universitat Rovira i Virgili i l'Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social. El tres anys de treball han permès actualitzar el coneixement sobre les ocupacions paleolítiques a la Balma de la Vall, establertes gràcies als treball previs realitzats des del Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca (Adserias i Solé, 1994).

Els treballs d'intervenció arqueològica a la Balma de la Vall que es descriuen en aquest text han estat planificats per tal d'ajudar un treball de recerca doctoral sobre el poblament paleolític final a la regió de les Muntanyes de Prades. Aquests treballs de recerca doctoral tracta de la localització i caracterització de matèries primeres de sílex, i més correctament *chert*, en les unitats litoestratigràfiques cenozoiques del període Paleogen (roques datades entre els 65 i 34 milions d'anys aproximadament) de les conques dels rius Francolí i Siurana. En aquest sentit, a més de treballar a la Balma de la Vall aquests darrers anys hem realitzat prospeccions geològiques per tal d'estudiar els afloraments amb roques silíciques de les Muntanyes de Prades. Per tant, un dels objectius primaris de les excavacions arqueològiques a la Balma de la Vall ha estat obtenir una mostra suficient de restes de pedra tallada prehistòriques per tal d'establir la seva procedència geogràfica. Però per tal de treballar aquest objectiu primari és necessari disposar d'un conjunt arqueològic amb garanties per a plantejar respostes indirectes (*proxy*) sobre qüestions fonamentades gràcies a l'analogia paleoetnogràfica com són: (1) la grandària dels territoris

d'explotació dels recursos per a calcular la demografia del poblament prehistòric i (2) els eixos de circulació dels darrers caçadors recol·lectors a les Muntanyes de Prades. Un altre objectiu paral·lel i subordinat a aquest principal ha estat de manera fonamental aconseguir la cronoestratigrafia paleolítica de les mostres d'indústria lítica de la Balma de la Vall. Aquesta intenció implica assolir un interval cronològic primari per als conjunts arqueològics i precisa aplicar una estratègia d'intervenció i anàlisis arqueològica orientada a la microestratigrafia del jaciment. D'aquesta manera, en aquest treball presentem la cronologia preliminar basada en dades estratigràfiques de la Balma de la Vall. Els principals resultats que aquí presentem són orientats a aconseguir ordenar les capes sedimentaries del jaciment i estimar una cronologia pel jaciment de la balma de la Vall mitjançant mètodes de datació relatius i absoluts.

Els treballs a la Balma de la Vall dels anys 2011 a 2013, i altres que es realitzen en la conca del Francolí des dels darrers vint anys vora les Muntanyes de Prades (Vaquero, 2011), poden servir per a estimular la transferència del coneixement sobre l'Arqueologia prehistòrica en el Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre (CIAR) o les coves del l'Espluga del Francolí. Aquesta tasca, a més de centrar-se en el coneixement de cada jaciment, tenen una vessant regional que permet construir continguts sobre l'ocupació del territori en els temps prehistòrics. I, de manera especial el patrimoni de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades precisa d'aquest tipus d'investigació per avançar en la seva cronoestratigrafia. És clar que un cop aconseguit el reconeixement de l'interès social pel patrimoni a través de CIAR i l'èxit de visites de les coves de l'Espluga , nosaltres pensem que el que cal ara és dinamitzar l'"exposició permanent" en aquest dos centres amb més continguts "temporals" que complementin l'oferta cultural sobre l'Arqueologia i Prehistòria de les Muntanyes de Prades.

Materials i mètodes. La intervenció arqueològica al jaciment de la Balma de la Vall

La localització de la Balma de la Vall és la marge dreta del Barranc de la Vall a Montblanc (figura 1). Les seves coordenades UTM són 31N (ETRS89) 344925.0 E(x) i 4579681.0 N(y) i l'alçada sobre el nivell del mar és de 420 m.

La balma de la Vall es forma en els gresos vermells del triàsic inferior, coneguts també com a unitat litoestratigràfica Buntsandstein, de les Muntanyes de Prades. Aquestes roques tenen uns 250 milions d'anys aproximadament i són dins les unitats del Mesozoic o roques de l'era secundària. L'escarpament de la balma és superior als 15 m d'alçada i en planta la cinglera té un perfil sinuós característic de l'evolució d'una vessant complexa de muntanya. En la superfície de la paret de la cinglera de gres hi predominen formes convexes per l'arrodoniment d'arestes també coneguts amb el nom d'alvèols i *tafonis*. En la paret de l'escarpament hi ha abrics grans i petits que testimonien el retrocés de l'escarpament per erosió per l'aigua que prové del proper contacte litològic amb la unitat intermèdia del triàsic, la unitat litoestratigràfica Muschelkalk, formada per argiles i guixos. A peu de l'escarpament hi ha grans lloses de gres caigudes i canons d'alimentació de petits barrancs i xaragalls que testimonien el retrocés de la cinglera del gres

FIGURA 1
La Vall de Montblanc al centre de la fotografia i Rojals a la carena del grau més elevat, a la meitat esquerra. La vessant de la Vall de Monblanc mostra un perfil esgraonat i complex que reflexa la natura diversa dels materials geològics de les Muntanyes de Prades. La Balma de la vall es localitza en la primera cinglera de la Vall visible en el primer quart inferior esquerre del centre de la fotografia.

triàsic. En alguns d'aquest barrancs incidits en la vessant hi ha també blocs de calcària de la unitat Keuper (Muschelkalk superior). També en el peu de l'abric de La Vall hi ha evidents pertorbacions sedimentaries atribuïdes a l'activitat humana en forma de superfícies d'erosió compactades, marges de pedra, forats, i dipòsits sense consistència amb molts carbons recents, etc.

Un parell de quilòmetres barranc avall, hi ha la sortida de la llera del torrent de la Vall a la plana de la conca del Francolí. Allí hi afloren les roques d'edat cenozoica, antigament anomenades roques d'edat terciària. En aquest tram final del barranc de la Vall, la llera travessa uns petits canyons càrstics oberts sobre les roques del Bartonià visibles en els primers kilòmetres de la carretera de Montblanc en direcció a Rojals. La llera del barranc de la Vall acaba ajuntant-se amb el riu Francolí a la partida de Llorac de Montblanc.

La descoberta del jaciment de la Balma de la Vall curiosament no té a veure amb la recerca arqueològica a les Muntanyes de Prades portada a terme quasi bé durant tot el segle XX pel Dr. Salvador Vilaseca i els seus col·laboradors. La Balma de la Vall va ser descobert l'any 1975 gràcies a una notícia proporcionada pel Grup Excursionista de Montblanc. L'any 1976 es va fer una primera recollida superficial de material, dins les activitats de la secció d'Arqueologia del Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca, duta a terme per Joan Pallisé. Entre 1979 i 1980 el director del Museu-Arxiu, en Maties Solé i Masseras, va excavar en tres punts diferents del jaciment (Adserias i Solé, 1994): la Vall 1, un gran abric obert al NE de 21 x 10 m de grandària; la vall 2, davant de l'abric de la Vall 1, anomenat també abocador: i la zona de la Vall 3, també denominada Taller, situat a l'extrem més oriental de la balma, en el que es va determinar un conjunt arqueològic amb fòssils directors indicatius d'ocupacions prehistòriques del Paleolític superior final (Adserias y Solé, 1994).

L'any 2011 des de l'IPHES es va sol·licitar un permís d'intervenció arqueològica a la Balma de la Vall sota la direcció de Maria Soto Quesada. Els treballs de camp han estat portats a terme fins l'any 2013 amb la mateixa direcció arqueològica. Les excavacions han estat concentrades en el sector de la Vall 3 on es va delimitar una cala de 12 metres quadrats, entre les files E a H i les columnes 16 a 18 de la nova quadrícula del jaciment, que a partir d'ara anomenaren cala de la zona 3 (figura 2). El primer any van ser explorats els sector de la Vall 1 i 2 on no es van poder observar i enregistrar conjunt arqueològics fiables. Aquest primer any d'intervenció ens va servir per a observar i contrastar l'esgotament total de les capes o la degradació del context sedimentari en els sectors de la Vall 1 i 2. Finalment vam concloure que el millor lloc per trobar un context primari per als conjunts arqueològics de la balma era la zona de la Vall 3. L'any 2011 també es va acabar fent una topografia i un esquema geomorfològic dels dipòsits que omplien el peu de tota la balma (figura 2). La topografia del jaciment ens va permetre establir una quadrícula. La topografia també va fixar les antigues intervencions arqueològiques a la balma. Els anys 2012 i 2013 els treballs van consistir de manera principal en enregistrar el conjunt de la cala de la zona 3. L'any 2013 va ser dedicat a excavar sota les lloses de gres per tal de documentar conjunts arqueològics dins contexts microestratigràfics fiables.

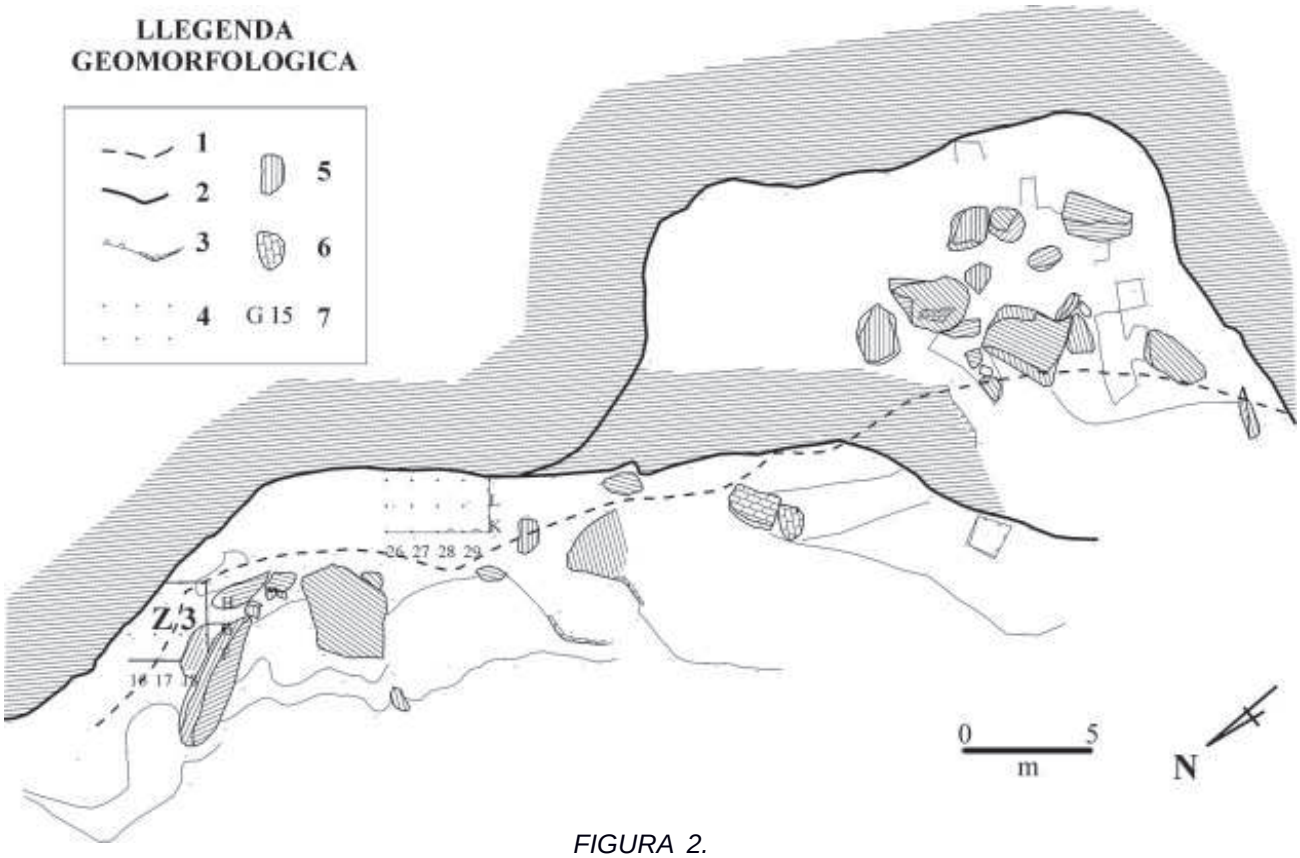

FIGURA 2.

Croquis topogràfic de la balma de la Vall amb els principals accidents topogràfics descrits en la llegenda: 1, línia de degotall de la visera de la cinglera; 2, fons de paret de la cinglera ; 3, discontinuïtats de la superfície del peu de la cinglera per canvi de pendent; 4, quadrícula emprada en els sondeigs realitzats per l'equip de l'IPHES en les campanyes 2011-2013; 5, blocs de gres triàsic; 6, bloc de calcària triàsic; 7, lletra i nombre de quadre de la intervenció arqueològica.

Una part dels treballs duts a terme durant aquests tres anys de treball de camp a la Balma de la Vall han estat orientats a verificar la realitat dels nivells arqueològics amb les unitats arqueoestratigràfiques i microestratigràfiques de la cala de la zona 3. Les unitats litoestratigràfiques es formalitzen amb la textura, composició i color dels sediments. Les unitats arqueoestratigràfiques es basen en la projecció del material enregistrat en tres dimensions susceptible de ser separat per bandes continues buides (sense materials arqueològics). Aquesta feina ens ha permès organitzar els conjunts arqueològics amb garanties per a ser estudiats segons la seva preservació i integritat, un cop es contrasta la seva composició i el tipus de resta arqueològica. Les abundants pertorbacions superficials provocades per agents i processos sedimentaris a la superfície del dipòsits de la balma (tant per feines agrícoles, evidents gràcies a l'existència de marges que formen petites terrasses, com també la presència de forats i sediments compostos de carbons i ceràmiques recents de les carboneres i de les primeres campanyes d'intervenció arqueològica) va dificultar el registre de materials arqueològics i la seva assignació a nivells arqueològics durant el primer any de treball de camp. Tot i així l'any 2011 es va enviar un os a datar per radiocarboni i una pedra de *chert* (sílex) tallada cremada per a datar per termoluminescència.

La intervenció de l'any 2012 ja va estar focalitzada en la cala de la zona 3 i va ser fonamental per observar la geometria i la disposició de la sedimentació detrítica de l'abric en aquesta zona. Aquest mateix any es va poder observar com la línia de degotall de l'escarpament de la balma influïa en la preservació del registre en la zona 3. Aquesta línia de degotall formava, des de temps històrics, un solc (còrrec o xaragall) sobre el que s'assentava i erosionava les carboneres i els marges agrícoles. A finals de la campanya de 2012 es va realitzar la columna estratigràfica de síntesis de la cala de la zona 3.

Les excavacions a la balma de l'any 2013 es van dedicar a explorar les capes III i IV, les més fondes de la cala de la zona 3. Fou possible treballar sota els blocs de gres de caiguda gravitacional de la balma i enregistrar abundant material. Entre el material recuperat es recolliren restes de carbons en el nivell IV i una d'elles va ser enviada a datar.

Resultats

L'objectiu principal de la intervenció arqueològica a la Balma de la Vall s'assolí l'any 2013 quan es va establir amb garanties un conjunt arqueològic fiable sota els blocs de la cala de la zona 3 dins els nivells III i IV. L'any 2012 ja es va poder aixecar una columna estratigràfica composta i descriure les principals pertorbacions en els nivell I i II de la Balma de la Vall. D'aquesta manera resumim els resultats assolits de la intervenció arqueològica en dos grans apartats: l'estratigrafia i les unitats arqueoestratigràfiques de la Balma de la Vall.

3.1 Estratigrafia de la Balma de la Vall

L'estratigrafia de la Balma de la Vall té per principal component sedimentari el gres triàsic en les grandàries de blocs, arenes i fangs. La disgregació dels trams amb més graves del gres triàsic també proporciona components com les quarsites, quarsos, lidites, etc. en la grandària de graves fines i mitjanes i de fragments de plintites (crostes ferruginoses) observades en la paret de gres mesozoic de la balma. Altres components de la litologia dels dipòsits sedimentaris són les calcàries triàsiques del Keuper derivades de la porció superior de la vessant de la cinglera de la balma. Des d'un de vista dels components litològics d'origen al·lòcton, dins la composició litològica de les unitats litològiques hi ha les industries lítiques de chert, ceràmiques, carbons i bronze portats per les poblacions prehistòriques i històriques durant les seves activitats a la balma.

La intervenció en la cala del sector 3 de la Balma de la vall ens ha permès descriure una columna sintètica realitzada gràcies a l'observació de diferents talls estratigràfics visibles en diferents fases de l'excavació (figura 3). La unitat 1 es localitza a la base de la successió estratigràfica i es tracta d'una alterita de gres massiu triàsic amb un component al·lòcton minoritari i de 0.75 m. de gruix màxim. Aquesta alterita del gres triàsic es va formar per la meteorització o degradació del ciment silícic de la roca. Aquesta degradació es realitza quan un front d'alteració,

en el què la hidròlisi dels ciments de sílice del gres és dominant, provoca una consistència friable a la superfície de la roca. La consistència de la roca encara és suficient per a no permetre que les arrels dels arbres la travessin.

La unitat litoestratigràfica 2 de la Balma de la vall és constituïda per una bretxa edafitzada de 0.5 m de gruix màxim. El caràcter massiu i agregat, la microestratificació i la composició granulomètrica d'aquesta unitat apunten a tres processos sedimentaris dominants: (1) caiguda gravitacional de megablocs, blocs i arena; (2) l'escolament difús d'arena i fangs en agregats granulars i crostes sedimentàries i (3) la formació de sòl responsable de la formació d'agregats minerals granulars.

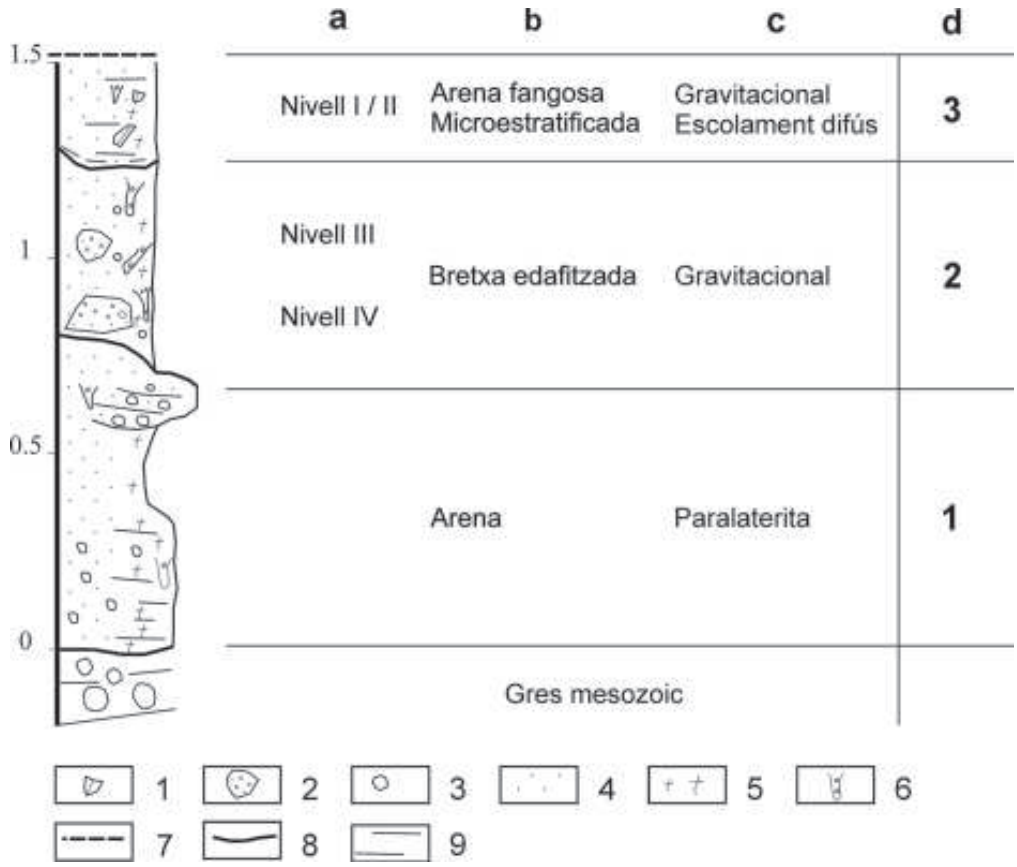

FIGURA 3.

*Columna sintètica de la cala de la zona 3 de la balma de la Vall (Rojals-Montblanc). La columna reflexa el gruix màxim i la forma de les unitat litoestratigràfiques informals observades. Els comentaris de la columna **a** són els relatius als nivells arqueològics determinats en el camp de dalt a baix en nombres romans. A la columna **b** descriu la composició granulomètrica i les estructures sedimentaries considerades. La columna **c** caracteritza la interpretació dels procés sedimentari dominant en la formació de la unitat litoestratigràfica. La columna **d** ordena amb un nombre àrab les unitats litoestratigràfiques informals de baix a dalt. La llegenda dels símbols del peu de la columna i els comentaris són: 1, bloca calcari triàsic; 2, bloc de gres triàsic; 3, grava disgregada del gres triàsic; 4, arena disgregada del gres triàsic; 5, estructura sedimentaria massiva; 6; bioturbació en forma de traces d'arrels; 7, discontinuïtat per truncadura – erosió humana; 8, límit litoestratigràfic clar; 9, microestratificació discontinua en llits plans.*

La unitat litoestratigràfica 3 és constituïda per arenes i fangs mal estratificats dins un solc (figura 4). L'estratificació i els components de la unitat 3 apunten a la presència de dos processos dominants: un de natural, la línia de degotall, responsable de la formació d'un solc erosiu omplert de sediments d'arena i fang microestratificat semblant al descrit a la unitat litoestratigràfica 2 (figura 4); i processos de bioturbació i pertorbació mecànica-antròpica que incorporen materials al·lòctons i erosionen la unitat litològica 2.

3.2 Unitats arqueoestratigràfiques i composició dels nivells arqueològics

En els treballs de camp hem determinat 4 nivells arqueològics dins les unitats litoestratigràfiques 2 i 3 de la cala de la zona 3. La relació de les principals restes enregistrades per la seva composició material és descrita i quantificada en la taula 1.

En la unitat litològica 3 el nivell I es dins un solc proper a la paret (figura 4). Conté molts pocs d'ossos i roques tallades, ceràmica i carbons. El nivell I és sobre la superfície de la unitat litoestratigràfica 1 i dins el solc proper de la paret mentre que el nivell II és disposa a la base de la unitat 3 dins una cunya (figura 4).

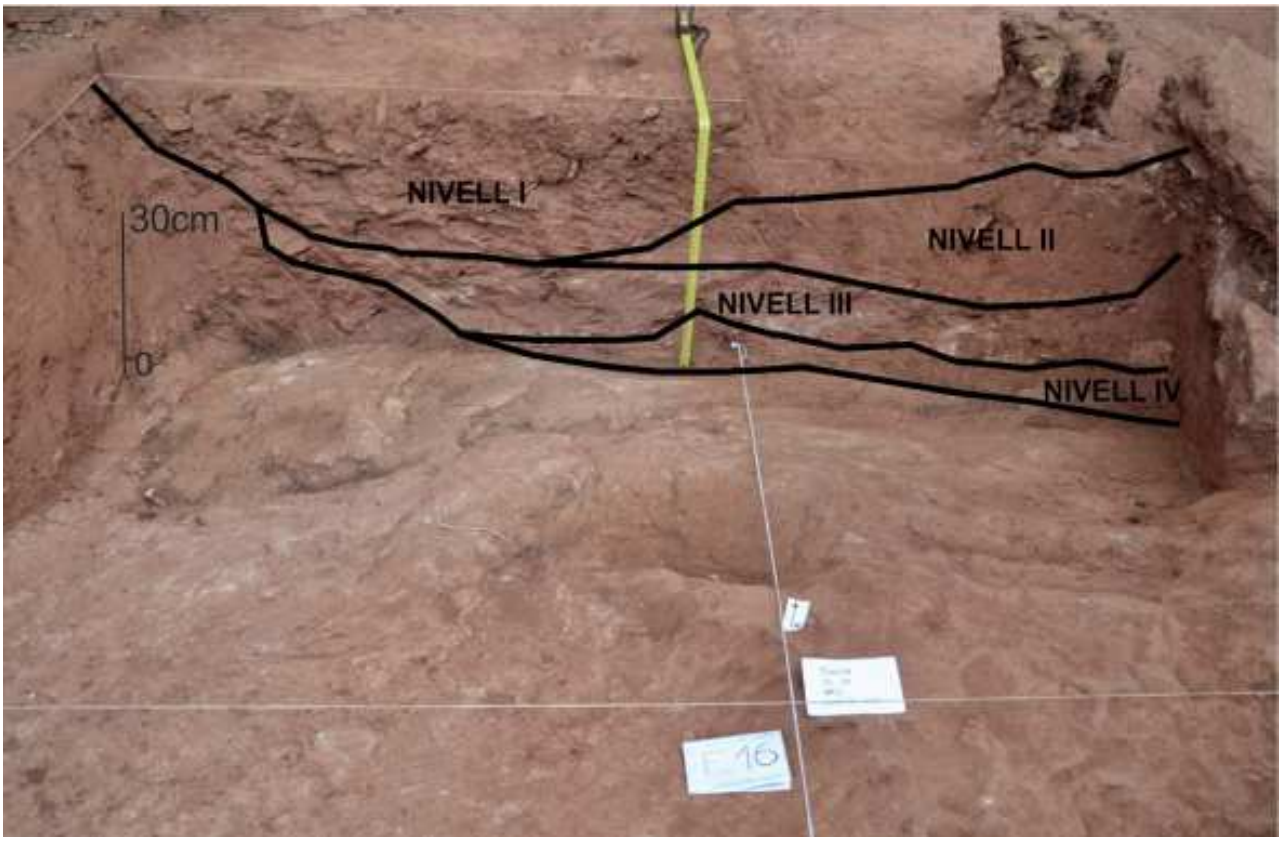

FIGURA 4.
Fotografia del perfil de la línia de la quadrícula H de la cala de la zona 3 de la Balma de la Vall realitzada a finals de la campanya de l'any 2013.
A la fotografia hi ha afegides les línies que indiquen els límits dels nivells arqueològics emprats durant els treballs d'intervenció arqueològics a la cala de la zona 3.

La unitat litològica 2 conté els nivells III i IV. La bretxa que conté els nivells arqueològics d'aquesta unitat 2 s'aprima cap a la línia de les lletres E amb un gruix de 5 cm mentre que en la línia de les H la bretxa té un gruix proper als 30 cm. D'aquesta manera és possible esperar que els nivell II i III siguin més prims i/o no preservat en aquesta zona excavada de la quadrícula, a les línies E i F (figura 5).

La projecció dels materials arqueològics enregistrats en 3 dimensions mostres dues unitats arqueoestratigràfiques principals de manera anàloga a les unitats litològiques 1 i 2 (figura 5). La unitat arqueoestratigràfica superior presenta una densitat remarcable entorn els quadres de les lletres G i H i és representada en la figura 5 per la línia puntejada i una línia de sostre continua. La unitat inferior és representada en la figura 5 amb una base representada per una línia continua i un sostre amb línia de punts discontinuus. La unitat arqueoestratigràfica inferior té una densitat menor de materials arqueològics enregistrats i el seu sostre es diferencia bé per l'existència d'un petit tram sense material suggerit amb el traç de punts de la figura 5. Aquest traç puntejat és ondulat i separa acumulacions de material arqueològics amb significatives formes lenticulars probablement relacionades amb l'activitat erosiva de la línia de degotall al peu de la cinglera (figura 5).

Una densitat similar en els materials projectats dels quadres I i J apunten a que en aquesta zona de la quadrícula no hi ha unitat superior i que aquests materials arqueològics poden pertànyer a la unitat inferior (figura 5). Hi ha una tercera unitat discreta, ben diferenciada de la unitat arqueoestratigràfica superior en la zona de la fila E i en bona part de F de la quadrícula, també és assenyalada mitjançant una línia de ratlles discontinues en la figura 5. Aquesta tercera unitat no presenta continuïtat lateral cap a les línies amb les lletres G a H.

La composició d'aquests dos conjunts mostra el predomini del registre lític en *chert* (taula 1). El registre faunístic és escàs en la unitat arqueoestratigràfica superior. En aquest registre hi domina poques restes de cèrvid. En el registre faunístic de la unitat arqueoestratigràfica inferior hi domina la talla mitjana, i els taxons representats són el cèrvid i el conill. Una resta d'ós assignada al nivell III del quadre G17 té unes registre en tres dimensions dins la unitat arqueoestratigràfica superior (figura 5). Aquesta resta óssia ha proporcionat una data radiocarboni de 860 ± 30 anys BP.

Les restes de *chert* són molt dominants en els nivells arqueològics. Crida l'atenció la poca talla amb un material diferent al *chert*. I per tant, el poc aprovisionament de matèries primeres locals com el quars, el gres o la quarsita ja que són treballats de forma testimonial (taula 1). D'altra banda, el poc registre de matèries primeres de gres i de calcàries no són necessàriament matèries enregistrades per ser el resultat de la talla d'aquestes roques sinó també per a distingir el seu ús per a construir estructures arqueològiques (empedrats, estructures de combustió, etc.). Respecte a lesestrucutres de combustió, tot i haver-hi alteracions tèrmiques freqüents (15% en el registre de l'any 2011) no han estat determinades en la intervenció arqueològica- Una d'aquestes

restes alterades pel foc ha estat enviada a datar per termoluminiscènica (Soto, 2011). Aquesta resta de chert tallada, també localitzada en el nivell arqueològic III però amb registre tridimensional propi de la unitat arqueoestatigràfica superior, ha proporcionat una data calendaria de 15.839 ± 1390 BP. Aquesta data per termoluminiscència assenyala que l'impacte tèrmic sobre la roca de *chert* tallada no és recent i pertany a estructures de combustió antigues i no a carboneres recents.

L'estudi de la cadena operativa en el conjunt arqueològic mostra la dominància de les ascles i ascles fragmentades mentre que les roques tallades retocades, o bases negatives de segona generació (BN2G), són molt menys abundants (Soto, M. 2011 i 2013). El nivell III és el que té més roques de *chert* tallades amb retoc (BN2G). El retoc simple i abrupte en els morfotipus

Nivell BV	G	E	Ca	Qa	Qs	Ch	Cc	B	V	Cs	F	Total
I	-	-	-	-	-	21	-	-	1	-	-	*1*
II	10	2	5	6	7	423	17	2	-	3	11	*486*
III	24	5	26	2	5	1127	-	-	-	13	73	*1275*
IV	1	1	-	-	1	45	-	-	-	-	-	*48*
Total	*35*	*8*	*31*	*8*	*13*	*1616*	*17*	*2*	*1*	*16*	*84*	*1831*

TAULA 1.

Taula 1. Quantificació del registre en els nivells arqueològics exhumats a la cala de la zona 3 de la balma de la Vall durant les campanyes 2011 a 2013. G: gres. E: esquist. Ca: calcària. Qa: Quarsita. Qs: quars. Ch: chert. Cc: ceràmica. B: bronze. V: vidre. Cs: carbons. F: fauna.

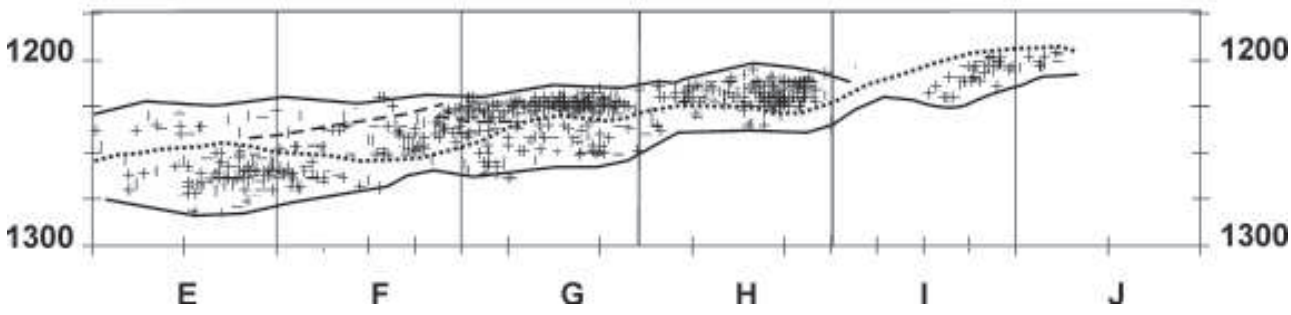

FIGURA 5.

Projecció d'1 metre d'amplada dels materials arqueològics enregistrats amb 3 dimensions seguint el sentit de la línia de les lletres de la quadrícula de la zona 3 de la Balma de la Vall representada en la figura 2. La secció es pot observar dues unitats arqueoestratigràfiques principals, separades per una banda sense materials arqueològics enregistrats. La unitat inferior té una línia continua a la base i un sostre marcat per una línia en punts. La unitat superior té la base marcada amb la mateixa línia de punt del sostre de la unitat arqueoestratigràfica inferior, i en el seu interior es pot aïllar alguna subunitat arqueoestratigràfica marcada amb una línia discontinua de traços rectes. El sostre de la unitat arqueoestratigràfica superior és marcada per una línia contínua (elaboració Amèlia Bargalló).

retocats enregistrats en el nivell III durant les campanyes 2012 i 2013 és present en la mateixa proporció. Hi ha presència molt testimonial del retoc de burí. En aquest subconjunt del nivell III de l'any 2012 i 2013, els elements tipològics que hi destaquen són el grup dels dorsos, en l'ordre dels abruptes, i els gratadors i denticulats dins l'ordre dels simples (Soto, M. 2013) (figura 6).

FIGURA 6.
Selecció de pedres chert tallades de la Balma de la Vall de Montblanc (Soto, 2013)

En la intervenció de la cala de la zona 3 no han estat observades estructures arqueològiques evidents similars a estructures de combustió, empedrats, forats, etc. Només ha estat documentat un singular apilament de roques al·lòctones sota a la perifèria d'un gran bloc de gres en el nivell III. Aquest apilament de roques al·lòctones és molt similar a un amagatall de roques molt corrents en els conjunt arqueològics prehistòrics dels caçadors recol·lectors. Aquest apilament de roques és format per una gran ascla cortical de *chert* i dues peces d'esquist de forma el·líptica amb diverses incisions antròpiques en estudi (figura 7).

FIGURA 7.
Apilament d'una gran ascle cortical de sílex i dues roques d'esquist planes i arrodonits trobats a sota la vora d'un bloc de gres durant la campanya de l'any 2013.

Discussió

El registre estratigràfic de la Balma de la Vall és sense dubte un producte de l'evolució de la vessant del barranc i molt especialment del retrocés de la cinglera que forma la balma del jaciment arqueològic. L'estratificació de materials sedimentaris a peu de l'escarpament ha enterrat els conjunts arqueològics formats durant les ocupacions prehistòriques de la balma. El retrocés de la balma, i especialment de la línia de degotall, ha limitat la preservació del registre arqueològic fora la línia de degotall ja que ha alimentat la mobilització dels sediments i restes arqueològiques depositats al peu de la balma. L'erosió dels sediments fora de la línia del degotall de la balma és evident ja que en la vessant del jaciment, i en vessants del peu de les cornises de gres veïnes al jaciment, són visibles els xaragalls i els canons d'alimentació d'alta pendent (canals rectes) dins el bosc. També a peu de la cinglera de gres hi ha pertorbacions agrícoles com els marges, de petites terrasses agrícoles, que han modificat de forma acusada els sediment acumulats a peu de balma fora de la línia de degotall. Vora la línia de degotall de la balma hi ha tanmateix grans col·lapses de megablocs de gres que han retingut i han enterrat aquests dipòsits de degradació de l'escarpament de gres sota els quals hem registrat els conjunts arqueològics dels nivells III i IV. Finalment, entre la línia de degotall i la paret de l'abric, les pertorbacions humanes recents, com per exemple forats i sediments solts amb carbons atribuïts a les carboneres, han limitat també la preservació del registre arqueològic de la balma.

Aquesta combinació de fenòmens d'acumulació i d'erosió de sediments en el peu de la Balma de la Vall apunten a la discontinuïtat temporal i a l'existència de diferents velocitats de retrocés de la paret de la balma. Les discontinuïtats temporals en el retrocés de la cinglera és indicat pel gruix de la cinglera. Un gruix important de la paret possibilita que hi hagi caigudes de grans blocs que alternen amb la velocitat de retrocés del cingle per disgregació "normal" de la paret de la balma. Un altre factor important per explicar el retrocés de les cornises és la intensitat dels processos de meteorització que condueixen la disgregació "normal" de la roca. En el cas d'una roca amb la mateixa composició mineralògica, en aquests cas gres mesozoic, la durada temporal de la meteorització i el clima són els factors que condueixen el grau d'intensitat de la meteorització del gres de la cinglera. D'aquesta manera, hi ha períodes en la que la intensitat de meteorització disgrega de la paret un nombre de fragments de roca que supera el nombre de fragments que son erosionats per la vessant, i d'aquesta manera l'escarpament queda enterrat (es fossilitza) -com pot ser el cas del període durant el que es formada la bretxa de la unitat litològica 2; i a la inversa, la paret tira endarrere (retrocedeix) i es produeix l'erosió dels dipòsits del peu de la balma, com és de forma molt probable el temps durant el que es forma la unitat litològica 3. La ruptura d'aquest equilibri sovint es deu a un canvi ambiental en superar un llindar geomorfològic (Schumm, 1979).

En resum, en el registre estratigràfic de la Balma de la Vall podem estimar que la relació paret de la balma i la vessant hi ha enregistrat: almenys un esdeveniment excepcional assenyalat per la caiguda de grans megablocs sobre l'alterita de la unitat 1 i dins la unitat 2; també la disgregació dominant de la paret durant la formació de la bretxa de la unitat litològica 2; i l'erosió de la vessant posterior, responsable de la rotació dels grans blocs de la unitat 2 i els solcs erosius, així com l'escolament difús, durant la formació de la unitat 3. A les condicions geomorfològiques d'erosió i retrocés de la vessant durant la unitat 3 cal afegir l'erosió antròpica recent.

FIGURA 8.
Vista panoràmica de la zona 3 de la Balma de la Vall de Montblanc en el que es poden observar les formes lobulars, o tafoni, produïdes per la disgregació arenosa de la cinglera de gres triàsic.

L'evolució de la intensitat de la disgregació dels escarpaments de roca ha estat un tema molt tractat en la sedimentologia i geomorfologia dels talussos estratificats. Els talussos estratificats (en francès, *eboulies ordonnées*; en anglès, *scree*) són molt d'ells coberts per la vegetació postglaciar que els fossilitza. Sovint han estat atribuïts als processos sedimentaris de macrofracturació de roques, característics dels darrers períodes freds del Pleistocè, en les zones temperades i paraglacials mitjançant els postulats, exposats en el paràgraf anterior, de la geomorfologia climàtica (Hétu, 2004). En escarpaments de roca coberts per les glaceres de la darrera glaciació (estudiats en àrees geogràfiques paraglacials cobertes tot l'any pel glaç, que canvien a climes de zones temperades no cobertes pel gel tot l'any després del màxim glacial del Pleistocè Superior, fa 18.000 anys abans del present), els talussos estratificats mostren que la intensitat de la disgregació dels escarpaments és màxima en el Tardiglacial (17.500 a 11.500 cal BP). Hi ha estimacions, en una primera aproximació, que quantifiquen que en aquest període de 6000 anys les parets poden haver retrocedit 4.5 m (0.75 mm/any) (Hétu, 2004). La fragmentació estimada per a l'Holocè és molt més lenta, tot i que existeix i amb un mode diferent caracteritzada per la disgregació granular, i responsable d'un retrocés proper al 1.1 m en 10.000 anys (0.11 mm/any). Una qüestió que ens interessa per a discutir sobre el registre estratigràfic de la Balma de la Vall és fins en quin punt és activa la intensitat de meteorització durant l'Holocè? Si seguim la interpretació de les zones paraglacials temperades de la geomorfologia climàtica, la bretxa de la unitat litològica 2 de la cala de la zona 3 de la Balma de la Vall aquesta és clarament Tardiglacial.

Els talussos estratificats holocens que coneixem més propers a la Balma de la Vall han estat descrits en el jaciment del Molí del Salt. Allí ha la disgregació granular és el mecanisme responsable de l'estratificació del jaciment durant les unitat litoestratigrafiques A i B, datades dins les unitats cronoestratigràfiques de 15.486 a 12.801 (anys cal BP). o sigui, dins el Tardiglaciar (Vallverdú i Carrancho, 2004). El nivell anomenat Superficial d'aquest jaciment va ser datat en anys calibrats BP entre el 9.030 i el 8.766 (Holocè). Aquest nivell és dins una unitat litoestratigràfica que fossilitza l'escarpament de l'abric del Molí del Salt, i indica processos sedimentaris lligats a l'activitat geomorfològica de disgregació en els escarpaments durant l'Holocè. Tanmateix hi ha una important diferència entre la disgregació granular Tardiglaciar i la disgregació granular Holocena en el registre estratigràfic del Molí del Salt. En la disgregació granular holocena al Molí del Salt té una important empremta els processos de formació de sòls d'horitzons superficials de caràcter mòllic (granulars organominerals). L'absència d'aquesta alteració postdeposicional edàfica en el registre estratigràfic de la cala de la zona 3, apunta que la disgregació sense agregats granulars organominerals en la unitat litològica 2 de la Balma de la Vall és, per correlació d'horitzons edàfics, més característica del Tardiglaciar.

Conclusió

Per acabar, cal esmentar que en el registre arqueològic de la Balma de la Vall hi ha dificultats en disposar d'un conjunt arqueològic en garanties per a ser classificat i comparat dins les entitats estratigràfiques i cronoculturals del Paleolític Superior. Aquesta incertesa és manifesta en la cronoestratigrafia de la unitat arqueoestratigràfica superior de la Balma de la Vall ja que hem mesurat un interval temporal que va de l' any radiocarboni 860 ± 30 a l'any calendari 15.839 ±-1390 abans del present.

La incertesa sobre l'assignació cronocultural dels conjunts arqueològics va ser un problema manifests en moltes de les investigacions fetes pel mateix Salvador Vilaseca en els jaciments de les Muntanyes de Prades i les conques fluvials veïnes (Vilaseca, 1953, 1973), i va més enllà del fet que la periodització cronocultural del Tardiglaciar sigui fundada a França i basada en la industria en os del període magdalenià. El doctor Salvador Vilaseca apuntava, en repetides ocasions, les dificultats de comparar la composició dels conjunts arqueològics no només dels jaciments a l'aire lliure sinó els mateixos jaciments estratificats de les comarques de Tarragona. Poc a poc, esperem que propers treballs arqueològics i l'aplicació de tècniques d'obtenció d'edat absoluta en combinació amb estudis estratigràfics regionals podran avançar en la periodització temporal dels principals jaciments de les Muntanyes de Prades. De la nostra part i per a la balma de la Vall, en orientar els treballs cap a un nou mostreig, per a obtenir dades absolutes del nivell arqueològic III o IV dins la unitat litològica 2, i a depurar l'assignació estratigràfica d'algunes de les restes enregistrades en tres dimensions dins el nivell III, és d'esperar que ens proporcionaran conjunt arqueològic contrastat del Tardiglacial de les Muntanyes de Prades, probablement un dels més antics.

La datació dels conjunts arqueològics dels abrics, coves i jaciments en superfície de les Muntanyes de Prades i la seva comparació pot ser dificultosa. Tanmateix, ha de ser una línia de recerca bàsica ja que ens permetrà caracteritzar molt millor les manifestacions gràfiques prehistòriques del massís (Viñas, 2006 y 2013). Proporcionar un marc cronològic i ocupacional dels assentaments prehistòrics a aquest Patrimoni de la Humanitat és fonamental per a la seva transmissió i comunicació social, tant en l'àmbit acadèmic i com de la industria cultural de les Muntanyes de Prades.

Agraïments

Les campanyes d'intervenció arqueològica a la balma de la Vall han estat recolzades gràcies a la feina de companys investigadors i de l'administració de l'IPHES, i molt especialment pels alumnes del màster Prehistòria i Quaternari de la URV. L'ajuntament de Montblanc ha col·laborat activament en facilitar el treball a la Balma de la Vall i a desenvolupar el programa per a datar el jaciment. Donar les gràcies a Cristian Pomares i Maties Solé per acompanyar-nos a la Balma

de la Vall l'any 2011. El grup de treball del Paratge Natural d'Interès Nacional de Poblet van netejar de vegetació la Balma de la Vall l'any 2011. Aquesta feina ens va ajudar a reconèixer millor el potencial arqueològic de la balma i portar a terme la cartografia.

Bibliografia

ADSERIAS, M., SOLÉ, M. (1994). «L'ocupació paleolítica de la Balma de la Vall (Montblanc, Conca de Barberà).» *Aplec de Treballs,* 12, p. 59-68.

HÉTU, B. (2004). "Talus d'éboulis : evironemnt et histoire". A: BERTRAN, P. *Quaternaire. Dépôts de pente continentaux. Dynamique et Faciès*. Hors-série, 1. 199-216.

SHUMM, S.A. (1979). "Geomorphic thresholds: the concept and its applications" . *Transactions of Institute of British Geographers*, 4, 485-515.

SOTO, M. (2011). Memoria de intervención arqueológica. Balma de la Vall (Montblanc). Campanya 2011. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. 84 p.

SOTO, M. (2013). Memòria de la intervenció arqueològica de la balma de la Vall (Montblanc). Campanyes 2012-2013. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Departament de Ultura de la Generalitat de Catalunya. 140 pp.

VALLVERDÚ, J. i CARRANCHO, A. (2004). "Estratigrafia del Molí del Salt". A: VAQUERO. *Els darrers caçadors-reol·lectors de la Conca de Barberà: el jaciment del Molí el Salt (Vimbodí). Excavacions 1999-2003.* Publicacions del Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca. Montblanc. p. 61-68.

VAQUERO, M. (2011). "Dotze anys de recerca arqueològica a la Conca de Barberà". *Podall*. (Montblanc), 1, p. 198-212.

VILASECA S. (1973). *Reus y su entorno en la Prehistoria*. Asociación de estudios reusenses. Reus. Vol.1.

VILASECA, S. (1953). Las indústrias del sílex tarraconenses, Consejo superior de investigaciones científicas, Instituto Rodrigo Caro, Madrid, 526 p.

VIÑAS, R. (2006). "El conjunt de pintures rupestres de les Muntanyes de Prades", *Actes de les Segones Jornades sobre el Bosc de Poblet i les Muntanyes de Prades. Els límits de la pressió humana en el medi natural*. Poblet, p. 459-484.

VIÑAS, R. (2013). *Art Rupestre, Arte Rupestre, Art Rupestre, Rock Art del Barranc de Mas d'en Llor, Muntanyes de Prades, Montblanc (Tarragona).* Guies del CIAR 1, Ajuntament de Montblanc i Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades, Montblanc, 64 p.

Condicionament de l'espai natural per a la conservació i obertura al públic dels abrics amb pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llort, Montblanc (Tarragona)

Ramon Viñas Vallverdú

RESUM

Des del primer número de la revista (Podall 2011) hem anat presentant problemàtiques relacionades amb la conservació, la divulgació i la investigació de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades i de Catalunya, declarades des de 1998 Patrimoni Mundial per l'UNESCO. Seguint en aquesta línia, hem volgut exposar alguns dels objectius aconseguits en la preservació, difusió i socialització d'aquest Patrimoni: el condicionament de l'espai natural per a l'obertura al públic dels abrics amb pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llort en el terme de Montblanc.

RESUMEN

Desde el primer número de la revista (Podall 2011) hemos venido presentando problemáticas relacionadas con la conservación, la divulgación y la investigación del arte rupestre de las Muntanyes de Prades y de Catalunya, declarado desde 1998 Patrimonio Mundial por la UNESCO. Siguiendo en esta línea, hemos querido exponer algunos de los objetivos logrados en la preservación, difusión y socialización de este Patrimonio: la adecuación del espacio natural para la apertura al público de los abrigos con pinturas rupestres del barranco del Mas d'en Llort en el termino de Montblanc.

ABSTRACT

Since the first issue of the magazine (Podall 2011) we have been offering some of the issues related to the preservation, disclosure i l'rock art research of Prades and Catalunya, declared in 1998 World Heritage by UNESCO. Following this line, we wanted to expose some of the objectives achieved in the preservation, dissemination and socialización of this heritage: the adequacy of the natural space for the public opening of shelters with rock paintings canyon Mas d'en Llort in end of Montblanc.

Condicionament de l'espai natural per a la conservació i obertura al públic dels abrics amb pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llort, Montblanc (Tarragona)

Ramon Viñas Vallverdú· rviñas@iphes.cat

1.[1] IPHES, Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social, c/ Marcel·lí Domingo, s/n (edifici W3 - Campus Sescelades) 43007 - Tarragona, Spain
[2] Àrea de Prehistòria, Universitat Rovira i Virgili (URV), Avinguda de Catalunya 35, 43002 Tarragona, Spain
[3] Director del Museu Comarcal de la Conca de Barberà i Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades, 43400 Montblanc, Tarragona, Spain.

Paraules clau: Conservació. Patrimoni Mundial. Art Rupestre. Art llevantí. Art esquemàtic. Turisme cultural. Catalunya

Introducció

Cada cop, amb més freqüència, llegim als diaris i a les rets socials, referències sobre el lamentable deteriorament que provoquen certs tipus de visites al Patrimoni d'Art Rupestre, particularment, dins les coves amb pintures paleolítiques, com pot ser el cas de la coneguda d'Altamira, i també de tot tipus d'agressions contra les manifestacions rupestres, d'èpoques posteriors arreu del món i situades en abrics, cavitats i roques a l'aire lliure. Accions lamentables executades per persones descontrolades que, de forma inconscient i vandàlica, destrueixen uns documents patrimonials de valor universal, i que són insubstituïbles per al coneixement de la nostra història (alguns exemples: Arte Sureño; BBC Mundo 2008; El Pais 2008; MMM. 2012; El Comercio 2014).

Evidentment, la conservació i la difusió no sempre resulten ser compatibles, doncs si bé, és un Patrimoni Mundial que cal difondre a tots els nivells (Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1999) també resulta d'una extraordinària fragilitat. Els condicionaments per a les visites turístiques o sense cap mena de control poden acabar arruinant, en poc temps, tot allò que cal resguardar com a Patrimoni Cultural de la Humanitat.

Nosaltres mateixos hem expressat, en diverses ocasions, la necessitat de sensibilitzar a la societat, als polítics i a les administracions dels greus problemes que pateixen els conjunts d'art rupestre (Viñas, 2011: 14-50). En conseqüència de la urgència d'aconseguir mecanismes i mitjans institucionals, tècnics i científics, necessaris per a millorar el dissortat panorama de la seva preservació. Sobre aquestes qüestions l'any 2011, en un article publicat al *Podall*, comentarem la següent cita:

> «...*Ya hemos visto cómo en frecuentes ocasiones la solución ha terminado con la colocación de unas rejas que, aunque con buena intención, sólo han empeorado el problema, ya que al estar el yacimiento alejado de toda población, esa protección ha representado una magnifica referencia para la localización de las figuras por gentes desaprensivas. Así pues, no se trata sólo de dar una solución momentánea al problema, será necesario un cuidado y un control más riguroso si no queremos perder los legados culturales más antiguos de Catalunya. Importante labor que no parece merecer la atención de los estamentos, puesto que no existe un proyecto para su conservación […] (Viñas, Sarriá i Alonso, 1983: 67; Viñas, 2011: 16).*

En definitiva, la preservació d'aquest Patrimoni requereix de projectes urgents i d'intervencions preventives i eficients que permetin aturar els fenòmens d'alteració i destrucció que pateix. Una queixa antiga que sembla que ningú se'n fa ressò.

En el nostre cas, els conjunts d'art prehistòric de les Muntanyes de Prades es troben allunyats dels nuclis urbans i majoritàriament en terrenys muntanyosos i de propietat particular, és dir, abandonats i sense cap mena de protecció. No obstant això, tres abrics del barranc del Mas d'en Llort han sigut protegits físicament i tal com indicarem en el segon número del *Podall:*

> *«... d'aquí uns mesos, la visita al CIAR [Centre d'Interpretació de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades] [...], es podrà complementar amb un recorregut, també guiat amb monitors, per les Muntanyes de Prades per tal de visitar alguns dels conjunts d'art rupestre d'estil figuratiu (naturalista) i esquemàtic. Actualment en preparació i previst per la primavera de l'any 2013". (Viñas, Vericat i Mor, 2012: 36).*

Actualment els tres abrics ja estan oberts al públic i són visitables des de Montblac, a través de l'Oficina de Turisme i el Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR) (GC, 2013; MAC, 2013; YouTube, 2013; TR 96.7: 2014).

Desitgem que totes les mesures, preses per a la protecció i la difusió de les pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llort i les primeres realitzades a les Muntanyes de Prades, estiguin en el camí apropiat. És ben cert, que només es conserva allò que es coneix, s'estima i s'aprèn a respectar.

Antecedents

Durant els anys 1976-77, el Dr. J. Maluquer de Motes, cap de l'arqueologia catalana i responsable de la conservació del patrimoni, va encarregar un projecte de tancament dels abrics del barranc del Mas d'en Llort, subvencionat per la Diputació de Tarragona. Aquest projecte va representar un intent fallit i administrativament oblidat.

El mes de novembre de l'any 1985 Ramon Viñas y Anna Alonso presentaren al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya el «Projecte de protecció dels conjunts rupestres del Mas d'en Llort i del Portell de les Lletres, Rojals Tarragona», exposant l'estat en el que es trobaven i una proposta d'actuació per a la seva protecció: a) desviació de filtracions; b) eliminació de la coberta vegetal; c) observacions per al tancament; d) restauració o consolidació d'alguns punts de la paret. Amb el suggeriment que, aquestes intervencions, fossin recolzades i supervisades per un equip d'especialistes.

Poc temps abans, l'any 1982, el nou projecte de remodelació del Museu Comarcal de la Conca de Barberà va ampliar l'àrea dedicada a la divulgació de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades, amb fotografies i la incorporació d'un petit facsímil de l'escena principal

Fig. 1. Museu Comarcal de la Conca de Barberà, Sala amb manifestacions rupestres (Foto R. Viñas)

de l'abric del Mas d'en Ramon d'en Bessó (que encara avui es pot visitar a la planta de la Conca Antiga). Aquest àmbit museogràfic va ser el primer en representar l'art rupestre de les Muntanyes de Prades i de Catalunya (Fig. 1), i havia organitzat algunes visites guiades, acompanyades per personal del Centre, a grups selectius (MCCB, 1998:2).

El Museu va promoure una primera acció de protecció física de les pintures rupestres del Mas d'en Llort i el Portell de les Lletres, consistent en un tancament en col·laboració amb el «Servicio del Patrimonio Forestal del Estado» propietari dels terrenys. No obstant això, l'ajuda més important va ser que, durant uns anys, el Servicio hi va destinar un guarda que vivia en el mateix Mas d'en Llort, que vigilava i controlava les visites.

Malauradament, la protecció construïda amb filferro dels abrics del Portell de les Lletres i el Mas d'en Llort va resultar ineficient i el guarda va concloure la seva estada al Mas. La seqüela d'aquest abandonament va repercutir d'immediat en la seva preservació. L'accés va quedar sense cap vigilància i obert (el pany de la porta del tancat va desaparèixer) i el resultat, tres figures arrancades i espoliades (abelles Mas d'en Ramon d'en Bessó) i un altre parcialment destruïda (cérvola del Mas d'en Llort). El Museu, va optar per excloure tota visita als conjunts rupestres fins que no estiguin emparats per una protecció física amb garanties i suportats per alguna infraestructura i organització administrativa.

Una dècada després, la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català, recull:

> *«La disposició addicional primera -3 que declara d'interès nacional les coves, els abrics i els indrets que contenen manifestacions d'art rupestre i l'article 33, Plantejament urbanístic, disposa el següent:*
>
> *1.- Que en cas que un immoble sigui declarat d'interès nacional, els termes de la declaració prevalen sobre els plans i les normes urbanístiques que afecten l'immoble, que s'hi ha d'ajustar abans d'ésser aprovats o bé, si ja eren vigents abans de la declaració, mitjançant modificació.*
>
> *2.- Que en el cas de les zones arqueològiques, entre d'altres tipus de béns culturals d'interès nacional i dels entorns de protecció de dits béns, l'ajuntament corresponent ha d'elaborar un instrument urbanístic de protecció o adequar-ne un de vigent. L'aprovació d'aquests instruments de planejament requereix l'informe favorable del Departament de Cultura*
>
> *Com veiem torna a recollir la implicació directa de l'Administració Local en la protecció i conservació dels conjunts»* (Servei d'Arqueologia) (Generalitat de Catalunya 1999)

Amb aquests antecedents arribem, a l'any 1998, amb la declaratòria de Patrimoni Mundial per part de l'UNESCO[2] i, els mitjans de comunicació es fan ressò de la notícia que desperta un gran interès entre la societat que va començar a demandar informació per a conèixer aquest patrimoni, pràcticament desconegut i oblidat.

A l'any 1999, i davant dels problemes ocasionats per les agressions antròpiques, el Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, senyalà en el seu catàleg sobre l'exposició itinerant de l'Art Rupestre de l'Arc Mediterrani de la Península Ibèrica, que:

«... tot sovint els tancaments es presenten com l'única solució immediata, ja que eviten en gran part les accions antròpiques agressives. Per a Catalunya es proposa l'adopció d'aquesta mesura, en els casos que així ho requereixin, sempre i quan es tingui en compte les premisses següents:

-El tancament ha d'evitar de manera eficaç la degradació antròpica i, si és possible, part de la natural.

-S'ha de portar a terme de tal manera que el visitant rebi la suficient informació in situ sobre allò que és del seu interès i de tal manera que pugui entendre el motiu del tancament.» (Servei d' Arqueologia) (Generalitat de Catalunya, 1999)

Després de la construcció dels dos primers centres d'interpretació de l'Art Rupestre de Catalunya, el de les Muntanyes de Prades (Conca de Barberà, Tarragona) i Les Ermites d'Ulldecona (Montsià, Tarragona)[1], el Museu Arqueològic de Catalunya ha coordinat la Ruta de l'Art Rupestre de Catalunya i editat les dues primeres guies (MAC, 2013; Garcia, 2005; Viñas, 2005; Viñas, Vericat i Mor, 2012: 44-54).

L'any 1999 l'equip del Museu Comarcal de la Conca de Barberà va dur a terme un primer «Avantprojecte de protecció, conservació i difusió de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades (terme municipal de Montblanc)». Aleshores, la memòria contemplava la protecció legal i el projecte del Centre d'Interpretació de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades, destinat a incloure en un Pla Director del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (Direcció General del Patrimoni Cultural – Servei d'Arqueologia) (MCCB, 1998).

Com a punt de partida es proposava establir un acord entre la direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Montblanc i el Museu Comarcal de la Conca de Barberà, per tal d'endegar i agilitzar un programa d'actuació de manera conjunta. El Museu Comarcal, en el seu avantprojecte, manifestà un gran interès en la creació del primer Centre d'Interpretació per la difusió de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR) que, apart de difondre les pintures prehistòriques, ajudi a evitar les visites incontrolades (Viñas, Vericat i Mor, 2012). En la proposta sobre la protecció física dels conjunts rupestres, senyala la necessitat d'un tancament eficaç, integrat en el paisatge i altres actuacions que caldrà determinar en cada cas, com el tema de les neteges d'algunes pintures del barranc del Mas d'en Llort, les quals han estat les més visitades i, per tant, les que més han sofert agressions antròpiques. En la memòria també s'esmentà la urgència de senyalitzacions i normes que tindran que seguir els visitants. D'aquest avantprojecte només es va desenvolupar la creació del CIAR de Montblanc i la protecció dels abrics amb pintures rupestres va quedar, novament, desatesa.

Pel que fa al projecte del CIAR, en el segon número del *Podall* (2012) anotarem que:

« L'any 2001 es redactà el projecte museogràfic, que comprèn, com a primera fase, la rehabilitació de la planta baixa de l'edifici de la «Presó Nova», propietat del municipi de Montblanc, on s'ubicaria el CIAR. Aquest va ser presentat a la Direcció General del Patrimoni de la Generalitat de Catalunya per tal d'obtenir el finançament necessari que fou denegat. Posteriorment, el projecte va se lliurat al Ministerio de Fomento, dins el programa de l'1% cultural, i fou aprovat el dia 7 de febrer de 2002. Amb el suport de l'Ajuntament de Montblanc s'iniciaren les obres de rehabilitació de la Presó, mantenint la seva estructura bàsica. (Viñas, Vericat i Mor 2012: 30)»

Les pintures rupestres del Barranc del Mas d'en Llort

Les descobertes

La primera cita sobre la descoberta de pintures rupestres a Catalunya correspon a l'abric del Portell de Les Lletres l'any 1830. La noticia apareix en una memòria presentada a la Reial Acadèmia de la Història pel mossèn Fèlix Torres Amat. Les representacions esquemàtiques del conjunt foren interpretades com signes o lletres antigues gravades en una cavitat natural de la demarcació de Tarragona. En aquell moment la troballa no va desvetllar cap interès i fou oblidat (Fig. 2 i 3).

Fig. 2.- Fèlix Torres Amat donà a conèixer l'existència del Portell de les Lletres l'any 1830 (Foto MCCB)

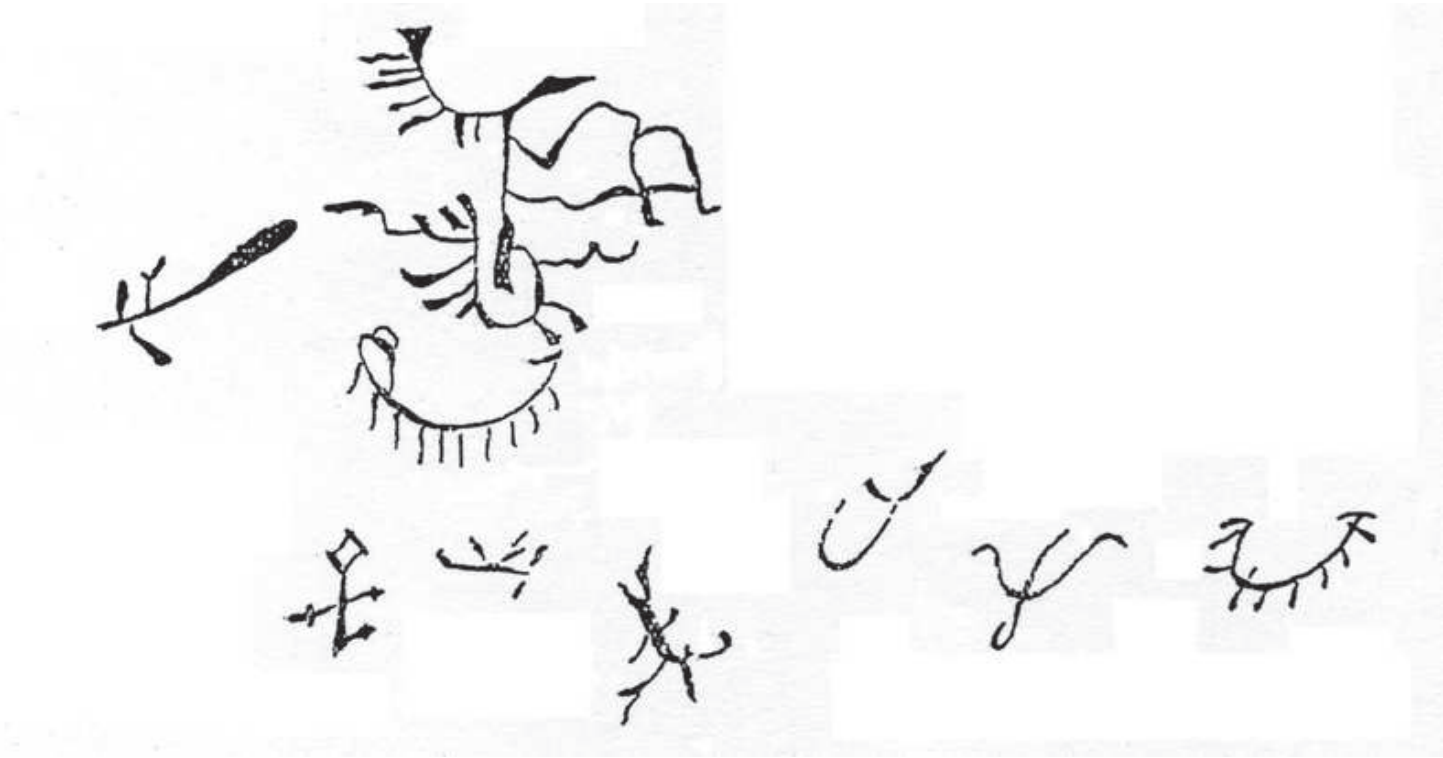

Fig. 3. Signes del Portell de les Lletres presentats a la memòria de Fèlix Torres, 1830.

La documentació aportada per Fèlix Torres demostraria, més tard, que el religiós no coneixia l'indret i que alguna persona li hauria passat la informació i uns dibuixos sobre aquelles manifestacions rupestres, per aquesta raó, el seu emplaçament va quedar imprecís i confús. Des de l'any 1893 alguns especialistes com el lingüista Emil Hübner s'interessaren per aquelles grafies considerades com una possible inscripció ideogràfica. Poc temps després Gómez Moreno (1908), Carreras Candí (1922), Luis Pericot (1924) i P. Bosch Gimpera, lamentaren no poder estudiar aquell document rupestre per desconèixer el seu emplaçament geogràfic.

Tot sembla indicar que va ser José Òdena Andreu, guarda del bosc de Poblet, qui va redescobrir el lloc del Portell i comunicar-ho a Salvador Vilaseca, el qual publicaria un treball l'any 1943 (Figs. 4-7). Una de les primeres sorpreses va ser que els signes no estaven gravats si no pintats i que a la memòria, de Fèlix Torres, els dibuixos estaven presentats al revés, un fet que feia encara més difícil esbrinar el tipus de representacions. No obstant això, el més sorprenent fou que, a pocs metres del Portell de les Lletres, Vilaseca va descobrir un altre conjunt rupestre amb figures realistes (llevantines), el qual seria anomenat abric del Mas d'en Llort (Figs. 8 i 9) (Vilaseca, 1944: 301-323).

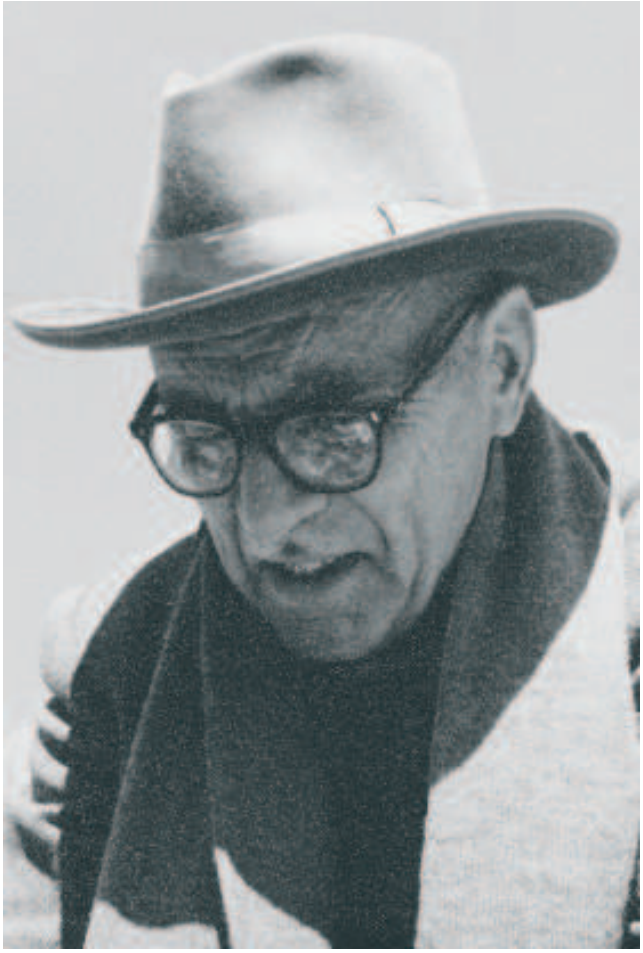

Fig. 4. Salvador Vilaseca publicà el Mas d'en Llort i el Portell de les Lletres a l'any 1943

Fig. 5. Abric del Portell de Les Lletres

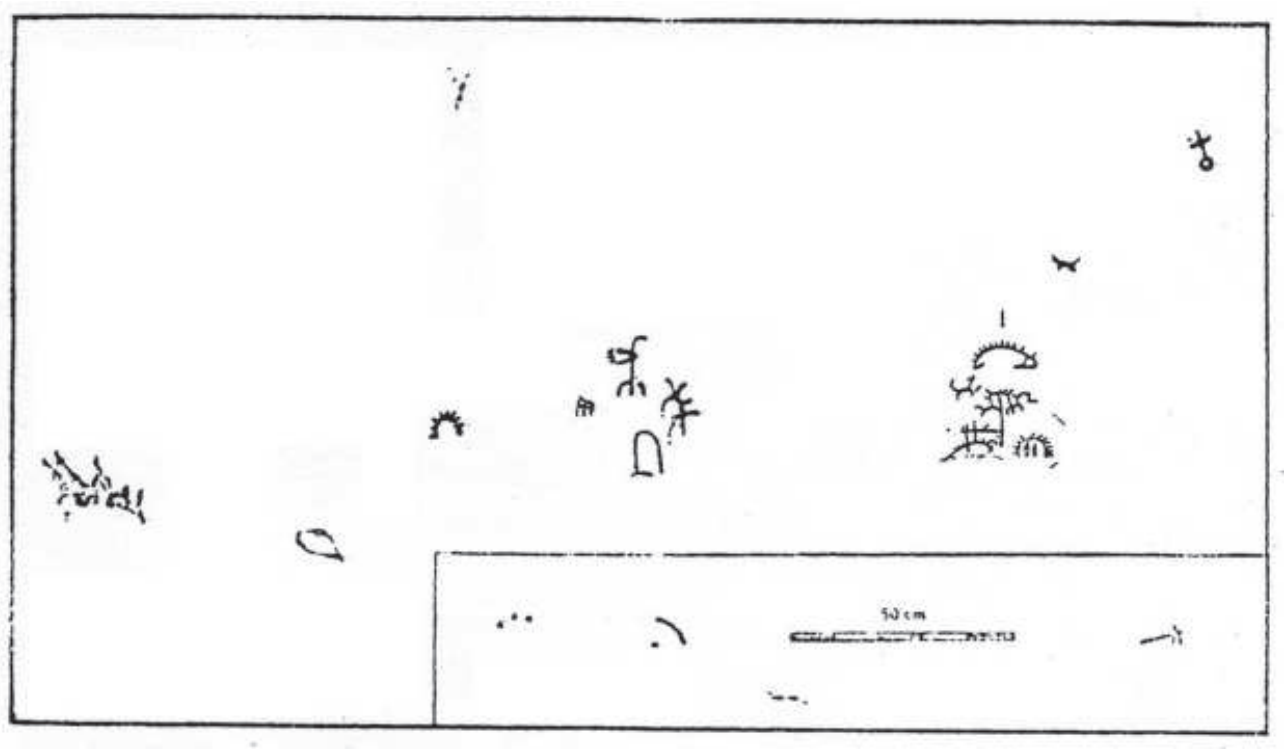

Fig. 6. Signes del Portell de les Lletres (Vilaseca 1943).

Fig. 7. Signes esquemàtics i abstractes del Portell de les Lletres (Foto R. Viñas).

Fig. 8. Abric del Mas d'en Llort (Foto R. Viñas).

Fig. 9. Representació d'una cabra de l'abric del Mas d'en Llort (Foto R. Viñas).

Fig. 10. Abric del Mas d'en Ramon d'en Bessó (Foto R. Viñas).

Fig. 11. Bòvid de l'escena principal de l'Abric del Mas d'en Ramon d'en Bessó (Foto R. Viñas).

A l'estiu de l'any 1950, un temporal va obligar a José Òdena Andreu i el seu fill Antonet Òdena Ferrer, aleshores de set anys, a refugiar-se en un abric prop del Mas d'en Ramon d'en Bessó. El noi va observar la pintura del bòvid central i altres figures, i la notícia fou comunicada a Salvador Vilaseca, qui va registrar el lloc el dia 6 d'octubre i poc després publicà la troballa (Vilaseca, 1950: 371-383) (Figs. 11 i 12).

Fig. 12. Pintures del Mas d'en Ramon d'en Bessó, segons Salvador Vilaseca (1950)

Antonio Beltrán, en la seva monografia sobre *«Arte Rupestre Levantino»* comenta les descobertes i descriu breument el contingut del panells (Beltrán, 1968: 96-101). Posteriorment, en una visita al Mas d'en Llort, l'any 1977, A. Alonso, O, Medina y M. Melgarejo localitzen una nova figura de quadrúpede amb banyes (cabra o bòvid) que havia escapat del primer registre de S. Vilaseca (Alonso, 1979: 101-105), i R. Viñas, E. Sarriá i A. Alonso anoten els conjunts en la publicació sobre «La Pintura Rupestre en Catalunya» (1983).

A la dècada de 1980 el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya encarregà a A. Alonso la documentació dels abrics del Mas d'en Llort per al Corpus de Pintures Rupestres (Àrea Central i Meridional) (DD. AA. 1994).

Els abrics del barranc del Mas d'en Llort s'han citat en altres publicacions, senyalem entre altres: «L'Art Rupestre, un art que no es pot veure als museus» coordinat per J.M. Fullola (Adseries, *et al*. 1998), i «Art Prehistòric. Art Rupestre. Les Primeres Manifestacions Artístiques» (Viñas i Castells, 1998) i finalment dues guies, una sobre l'art rupestre de les Muntanyes de Prades editada pel MAC (2005), i l'altra exclusivament dels conjunts rupestres del barranc del Mas d'en Llort, editada pel CIAR i finançada pel Ministerio de Educación, Cultura y Deporte (2013) (Fig. 13).

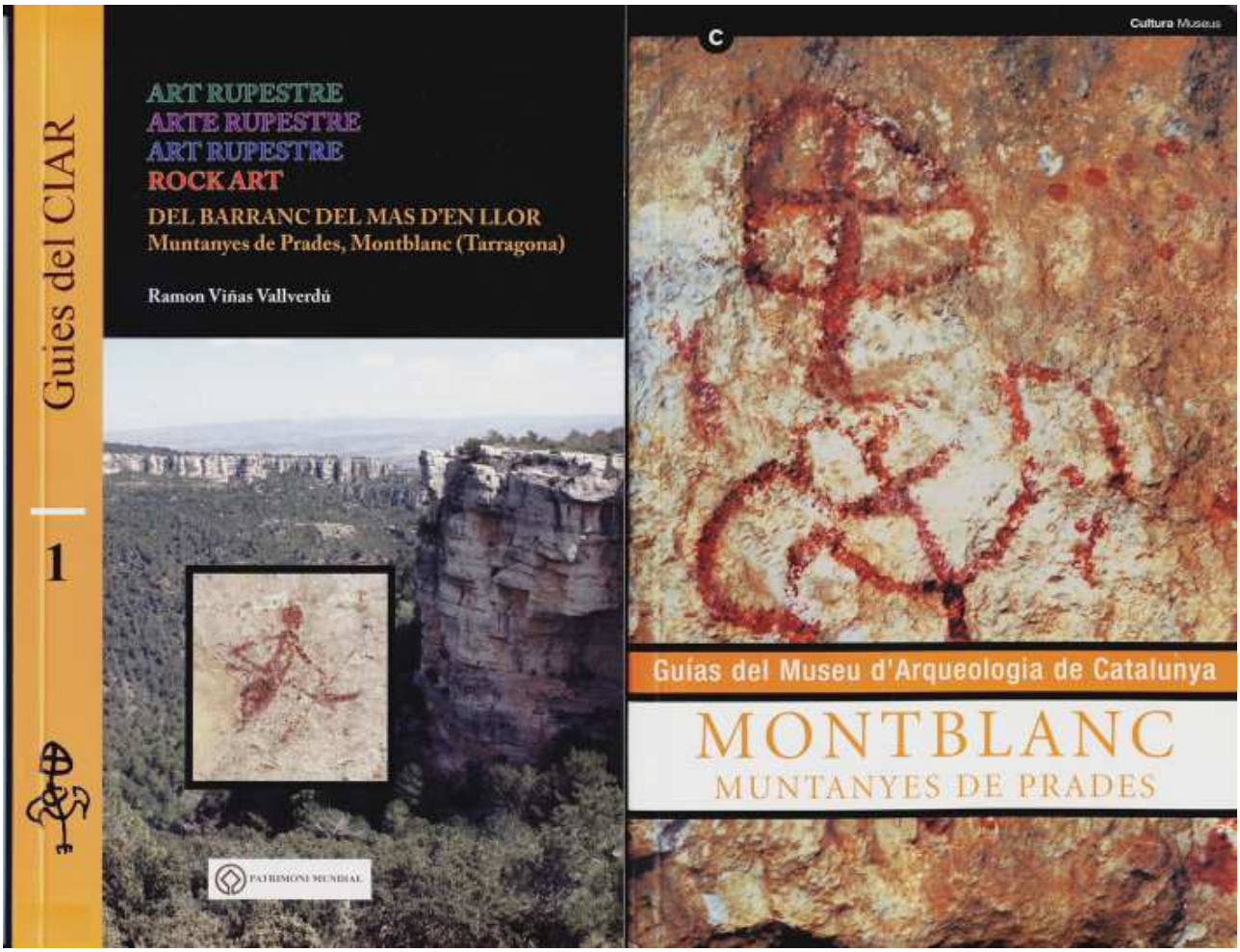

Fig. 13. Guies de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades i Barranc del Mas d'en Llort.

El conjunt rupestre

Aquest conjunt rupestre esta situat a les Muntanyes de Prades (Tarragona) les quals formen part de la Serralada prelitoral catalana, entre el camp de Tarragona i els altiplans interiors de Lleida.

Les Muntanyes de Prades tenen una extensió de 307,26 km2, dels quals 220 queden circumscrits dins del PEIN (Pla d'Espais d'Interès Nacional) i estan repartides entre les comarques de la Conca de Barberà, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat i les Garrigues. Constitueix el segon espai natural més important del sud de Catalunya, després dels Ports de Tortosa-Beseit, amb cims que superen els 1.000 m. Un relleu recorregut, principalment, pels rius Francolí, Brugent i Siurana que estableixen les àrees on s'ubiquen els abrics que contenen els conjunts rupestres prehistòrics.

El barranc del Mas d'en Llort, on es localitzen els tres abrics amb pintures rupestres, és un afluent del barranc de La Vall al SO de la vila de Montblanc. S'origina a la confluència dels barrancs de la font Jordana i d'en Garró, al voltant dels 900 m (Fig. 11).

Fig. 14. Vista del Barranc del Mas d'en Llort (Foto R. Viñas)

Els abrics amb pintures rupestres, coneguts com Mas d'en Llor o Llort, Portell de Les Lletres i Mas d'en Ramon d'en Bessó, ocupen una àrea de menys d'un kilòmetre en els contraforts sud del Comellar dels Bressos i el Cingle del Pepet, situats a la vessant esquerre del barranc. Estan constituïts per cavitats de entre 6 i 10 m de llarg, 2 i 3 m de profunditat, i 2 i 10 m d'alçada (Fig. 14).

El conjunt rupestre integra, per una banda, dos panells amb figures de trets naturalistes que pertanyen a la tradició caçadora-recol·lectora (Art Llevantí), i per altra, formes esquemàtiques i abstractes de la tradició pagesa-ramadera del neolític (Art Esquemàtic). Malgrat les diverses hipòtesis, tot sembla indicar que la primera tradició es va desenvolupar a partir de les etapes postpaleolítiques i entronca amb la segona durant el procés de neolitització. A l'espera de datacions precises, obtingudes per sistemes radiomètrics, la seva cronologia se situa entre fa 9.000-8000 (per l'origen de les més antigues) i 7.500-4.000 anys pel desenvolupament de les més recents.

En general, són pintures de mida petita, entre 5 i 15 cm, amb alguna excepció que assoleix els 25 o 30 cm. Totes elles, realitzades en pigments vermellosos (òxids de ferro) i mostren detalls anatòmics molt precisos, tant en figures humanes com d'animals, és dir, pintades amb pinzells i eines que permetien un traç amb certa precisió.

Fig. 15. Cabra d'estil llevantí de l'Abric del Mas d'en Llort.

El panell de l'abric del Mas d'en Llort ha conservat 10 figures, que pertanyen a les dues tradicions, amb figures humanes, animals i alguns signes abstractes. L'abric del Mas d'en Ramon d'en Bessó conserva 16 figures, i l'abric del Portell de les Lletres amb 18 figures esquemàtiques i abstractes, distribuïdes en 4 grups situats entre el 1,50 i 4 m d'alçada.

En total podrem observar unes 44 figures entre figures i restes d'elements no classificables. El seu contingut temàtic constitueixen: 1) escena amb animals salvatges; 2) escena amb animals salvatges i algun personatge (arquer); 3) escena de cacera de bòvid; 4) composicions amb elements esquemàtics i abstractes: antropomorf, ramiforme, quadrúpede i semicercles radiats entre altres (Viñas, 2005 i 2012) .

Els treballs de condicionament

El dia 15 de maig de l'any 2013 el Sr. Josep Maria Pelegrí, conseller d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, acompanyat de l'alcalde de Montblanc, Josep Andreu, i el director de l'Àrea de Negoci de Tarragona Interior de «La Caixa», Miquel Costa, inauguraren les obres de protecció dels abrics amb pintures rupestres i l'ordenació de l'espai natural de l'entorn, les quals permetran la conservació, la difusió i les visites als conjunts prehistòrics ubicats en el terme de Montblanc, i dins d'una zona forestal declarada d'utilitat pública, propietat de la Generalitat de Catalunya.

Amb la inauguració de les obres es va donar per finalitzada la primera fase de condicionament on participaren l'equip de gestió del Paratge Natural de Poblet del Departament d'Agricultura, el Centre d'Interpretació de les Pintures Rupestres de les Muntanyes de Prades (CIAR) amb l'assessorament de l'Institut de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES), l'Ajuntament de Montblanc, el Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Oficina de Turisme. El projecte ha estat finançat per l'Obra Social de «La Caixa» en el marc del conveni que manté amb el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, per a actuacions destinades als Espais Naturals de Protecció Especial.

Les obres s'han realitzat d'acord amb el Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i varen comportar: a) protecció física dels abrics amb pintures rupestres (delimitació amb murs i balles); b) Instal·lació de cartells informatius (situats a l'entrada dels recintes); c) seguiment arqueològic de les obres, i d) eliminació de la vegetació circumdant (ja que produeix problemes per la conservació del Patrimoni rupestre). Els treballs, realitzats durant tres mesos, foren encarregats a l' empresa pública Forestal Catalana (Fig. 16). Durant aquest període, el CIAR va iniciar els cursos de formació de monitors per al guiatge dels visitants, i l'Oficina de Turisme de l'Ajuntament de Montblanc va desenvolupar un pla per a organitzar i establir el règim de visites i excursions per la zona i els abrics (Fig. 16).

Fig. 16. Protecció física dels abrics del barranc del Mas d'en Llort

Fig. 17. Curs per la formació de guies i monitors per les visites turístiques CIAR i abrics de les Muntanyes de Prades (Fotos M. Loperena).

Una segona fase, organitzada des de l'Ajuntament de Montblanc, ha comportat la millora de la pista forestal per l'accés de vehicles tot terreny, la reestructuració i condicionament de camins pels visitants, obres per a serveis bàsics al mateix Mas d'en Llort per a la seva reutilització com a lloc d'acollida o centre de recepció de visitants, i la publicació d'una guia de l'art rupestre del Barranc del Mas d'en Llort, finançada pel *Ministerio de Educación, Cultura y Deporte* (2013).

La visita als abrics amb pintures rupestres

Actualment l'Oficina Municipal de Turisme de Montblanc, amb col·laboració amb el CIAR, gestiona (des del mes de juny de l'any 2013) les visites al conjunt rupestre de les Muntanyes de Prades. La visita, consta d'una sortida d'unes quatre hores, dividida en dues parts:

1) Visita al Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR). Es tracta d'un recorregut per les sales del centre que ens permet una primera aproximació al món de les manifestacions rupestres del barranc del Mas d'en Llort i altres conjunts de les Muntanyes de Prades a través de facsímils a escala natural i plafons informatius.

2) Excursió als abrics amb pintures prehistòriques del barranc del Mas d'en Llort. Després de la visita al CIAR els visitants es desplacen, en un vehicle tot terreny, fins la part alta de les Muntanyes per gaudir de l'entorn natural, on les comunitats prehistòriques establiren els seus santuaris i espais sagrats: els abrics amb pintures rupestres.

Les visites i excursions als abrics amb pintures es realitzen amb reserva prèvia i van sempre acompanyades d'un monitor o guia turístic de Montblanc.

Comentari final

Per a la conservació i la difusió de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades és imprescindible que les institucions, els equips d'investigació i les administracions municipals i estatals continuïn col·laborant en la realització de projectes conjunts destinats a preservar i difondre aquest Patrimoni Mundial. Pensem que és l'única manera raonable per la qual tots podrem conèixer i gaudir de les primeres obres artístiques del passat; una herència prehistòrica que és insòlita al continent europeu.

Tal com indicàrem en el primer número del *Podall* (2011) queda molt per fer, no es tracta, com ja s'ha dit, de deixar-ho tancat amb unes reixes, cal implicar els ajuntaments, les administracions, així com les institucions culturals per socialitzar el Patrimoni Rupestre. Cal seguir creant consciència per a conservar-lo i posar en marxa campanyes a través dels mitjans de comunicació destinades a les escoles, instituts, universitats, centres culturals, etc., i arribar a tots els nivells de la societat. És evident, que l'art rupestre es pot catalogar com una «espècie» de patrimoni en perill d'extinció.

Un altre tema vital, per a la conservació d'aquestes obres, és la creació d'equips interdisciplinaris d'especialistes que diagnostiquin els problemes d'alteració que afecten directament

les pintures rupestres i posar-hi solucions efectives. Així com activar accions preventives com la desviació de filtracions d'aigua; la consolidació de cornises, roques apunt de despendre i suports inestables; eliminació dels elements vegetals de l'interior dels abrics (com per exemple les arrels dels arbres que esclaten la roca o el suport de les pintures)[3], així com la vegetació que creix a l'entorn i que pot constituir un perill per a la conservació en cas d'incendi.

Pensem que la declaració de «Parc Natural i Cultural de les Muntanyes de Prades», on es concentra actualment una tercera part de l'art rupestre de Catalunya, podria ser (si algun dia es fa realitat) una solució per garantir la preservació d'aquest Patrimoni Mundial.

INFORMACIÓ PER LES VISITES:

Dades del Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR)

Dies de visita: de dimarts a dissabte de 10h a 14h i de 16h a 19h.
Dissabtes, diumenges i festius visites concertades
Adreça: C. de la Pedrera, 2 (darrera l'església de Santa Maria).
Telèfon: 034 977 86 03 49 / 977 86 21 77.
WEB: www.mccb.cat
MAIL: info@chncb.cat / ciar@mccb.cat

Dades per la vista als abrics amb pintures rupestres de Montblanc:

Oficina Municipal de Turisme de Montblanc
Antiga església de St. Francesc s/n
43400 MONTBLANC
Tel. 977 86 17 33
Fax 977 86 18 16
WEB: www.montblancmedieval.cat
Dies de visita: primer diumenge de cada mes: cal reserva prèvia, a concerta amb l'Oficina Municipal de Turisme de Montblanc, o amb el CIAR.

Bibliografia

Adseries, M., Alonso, A., Del Catillo, V., , Fullola, J.M., Grimal, A., i Massó, J. (1998): *L'Art Rupestre, Un art que no es pot veure als museus, Comarques del Baix Camp, Conca de Barberà, Priorat, Ribera d'Ebre i Terra Alta.* Coordinat per J.M. Fullola, Cambra de la Propietat Urbana de Reus, 118 p.

Alonso Tejada, A. (1979): «Aportaciones al estudio del Mas d'en Llort, Rojals (Tarragona)», *Caesaraugusta* , 49-50, Zaragoza, pp. 101-105

Arte Sureño. Un patrimonio en vias de desaparición: http://www.arte-sur.com/galeria.htm

BBC Mundo. com (31-01-2008): Cascos azules destruyen arte rupestre: http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/misc/newsid_7219000/7219958.stm

Beltrán. A. (1968): *Arte Rupestre Levantino*, Seminario de Prehistoria y Protohistoria, Facultad de Filosofia y Letras, Monografias Arqueológicas 4, Zaragoza, 258 p

DD.AA (1994): Corpus de pintures rupestres: àrea central i meridional.

Vol. II: El Portell de les Lletres, fasc. 6, Mas d'en Llort, fasc. 7, Mas d'en Ramon d'en Bessó, fasc. 8. Elaborats per Anna Alonso, Barcelona: Generalitat de catalunya. Departament de cultura. Direcció General del Patrimoni cultural. Servei d'Arqueologia.

El Comercio.es (15.05.14): «Si las cuevas con arte son vistas como motor turístico habrá que asumir su deterioro»: www.elcomercio.es/v/20140515/oriente/cuevas-arte-vistas-como-20140515.html

El PAIS: http://elpais.com/diario/2008/02/10/domingo/1202619155_850215.html

Garcia D. (2005): Ulldeco*na, Abrics de l'Ermite.* Guías del Museu d'Arqueologia de Catalunya, Barcelona, 48 p.

Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura (1999): Art Rupestre de l'Arc Mediterrani de la Península Ibérica, Barcelona, 91 p.

Generalitat de Catalunya, gencat.cat (2013): Inauguració de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades: http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/convocatoriavw/detall.do?id=103202

MAC, 2013. Museu Arqueologic de Catalunya: La Ruta de l'Art Rupestre: www.mac.cat/Rutes/Ruta-de-l-Art-Rupestre/Muntanyes-de-Prades

MMM 26 NOV. 2012 Historia y Patrimonio de Murcia, naturaleza y ecologia de Murcia: La destrucción de las pinturas rupestres de El Mojao: www.descubriendomurcia.com/la-destruccion-de-las-pinturas-rupestres-de-el-mojao/

Museu Comarcal Conca de Barberà (1998): Avantprojecte de protecció, conservació i difusió de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades (Terme municipal de Montblanc), Patrimoni Mundial.

Oficina Municipal de Turime, Montblanc: www.montblancmedieval.cat/node/1970

Tarragona Radio 96.7 Diumenge es recuperen les visites guiades a les pintures rupestres (01-03-2014): www.tarragonaradio.cat/noticia/diumenge_es_recuperen_les_visites_guiades_a_les_pintures_rupestres/31110

Vilaseca, S. (1944). Las pinturas rupestrres naturalistas y esquemáticas del Mas del Llort, en Rojals (Provincia de Tarragona), Archivo Español de Arqueologia XVII, Madrid, 301-323.

Vilaseca, S. (1950). Nuevo hallazgo de pinturas rupestrres naturalistas en el barranco del Lort (Rojals, Provincia de Tarragona), Archivo Español de Arqueologia XXIII, Madrid, 371-383.

Viñas, R. (2005): *Montblanc, Muntanyes de Prades.* Guías del Museu d'Arqueologia de Catalunya, Barcelona, 59 p.

Viñas, R. (2011): «Les manifestacions rupestres de Catalunya: un patrimoni per conèixer i gaudir, Notes sobre historiografia, conservació i divulgació». *Podall,* Publicacio de cultura, Patrimoni i Ciències, Montblanc, 2011, pp 14-50).

Viñas, R. (2012): *Art Rupestre, Arte Rupestre, Art Rupestre, Rock Art, del barranc del Mas d'en Llor, Muntanyes de Prades, Montblanc (Tarragona).* Guies del CIAR, (Català, Castellà, Francès i Angles), Montblanc, 64 p.

Viñas R., i Castells J (1998): «Art Prehistòric, Art Rupestre. Les primeres manifestacions artístiques». *Art de Catalunya, Pintura antiga i medieval,* Edicions L'isard , Barcelona, 348 p.

Viñas, R., Sarrià, E., i Alonso, A. (1983). *La Pintura Rupestre en Catalunya,* Edit. autors, Barcelona, 71p.

Viñas, R. Vericat, A., i Mor, J. (2012): «Els centres d'interpretació de l'art rupestre de Catalunya (CIAR). Divulgar el patrimoni mundial». *Podall,* Publicacio de cultura, Patrimoni i Ciències, Montblanc, pp 26-55).

You Tube (15-05-2013): Obren al públic les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades: www.youtube.com watch?v=FMKAYEbFpCw

Notes

1.- Aquests dos CIAR foren inaugurats durant els mesos de setembre i octubre de l'any 2005. Lamentablement resta per acabar el CIAR del conjunt rupestre de la Roca dels Moros de El Cogul, el qual àuria de constituir el primer punt de la Ruta de l'Art Rupestre de Catalunya.

2.- Una fita important, aconseguida per les administracions de les Comunitats Autònomes d'Aragó, Catalunya, Valencia, Murcia, Castella la Mancha i Andalusia, les quals delimiten el marc de l'art rupestre de l'Arc Mediterrani de la Península Ibérica.

3.- El cas mes evident, es localitza a l'abric d'Ermites II d' Ulldecona, on el desenvolupament d'una figuera segueix destruint el panell pintat. Algunes de les figures humanes han perdut part del seu cos des de l'any 1975 en que foren descobertes.

El reclutament militar a Vimbodí (1892-1897)

José-Luis Cifuentes Perea.

RESUM

Estudi sobre la població masculina de Vimbodí a partir de les dades aportades per les actes de classificació i declaració de soldats (1892-1897).

RESUMEN

Estudio sobre la población masculina de Vimbodí a partir de los datos aportados por las actas de clasificación y declaración de soldados (1892-1897).

ABSTRACT

Study on the male population Vimbodí from data provided by the acts of classification and declaration of soldiers (1892-1897).

José-Luis Cifuentes Perea, nascut a Granada l'any 1963, resideix des de la seva infantesa a Cornellà de Llobregat, és llicenciat en Historia Contemporània (UB). Ha publicat diversos articles a les revistes Estudis de Constantí, (2009 i 2013), *Aplec de Treballs,* (Montblanc, 2010), Quaderns d'Estudi, (L'Hospitalet de Llobregat, 2011) i *Yanasta* (Cuenca, 2013).

El reclutament militar a Vimbodí (1892-1897)

José-Luis Cifuentes Perea. *j.l.cifuentes@gmail.com

Llicenciat en Història

Paraules clau: Vimbodí. Servei militar. Lleves. Segle XIX.

Introducció

El 8 de novembre de l'any 2000 es va viure el darrer sorteig de destinacions militars per als joves de la lleva de 2001, després de més de 230 anys de reclutament obligatori, un govern de la dreta espanyola, presidit per José María Aznar, acabava amb el reclutament obligatori, en convertir en professional l'exèrcit, aquest final era el resultat del compliment d'un dels punts de l'anomena't pacte del Majèstic, subscrit entre les cúpules de Convergència i Unió (CiU) i el Partit Popular (PP) el 28 d'abril de 1996[1] a través del qual el darrer partit arribà al poder i el seu aspirant investit president del govern.

L'historiador i militar Fernando Puell de la Villa, calcula la xifra de més de quinze milions de joves[2], els que d'una o d'altra manera es van veure forçats a fer aquella prestació. Les estadístiques parlen per si soles, només entre els anys 1893 i 1897 a Espanya foren allistats un total de 955.709 reclutes.[3]

El punt de partida del servei militar obligatori a l'ordenació jurídica hispànica en la forma com fins fa uns anys l'hem conegut, arranca de l'Ordenança del 3 de novembre de 1770[4], promulgada durant el regnant Carles III, però, sens cap mena de dubte, seran les revolucions burgeses posteriors, les que s'encarregaran de consolidar-lo dins del nou estat liberal, fent-lo aparèixer com una conquesta de la nova classe social, que veia amb la seva imposició una eina més per a la transformació de l'Antic Règim, malauradament la composició real dels allistaments demostrava que es reduïa a aquells que no podien satisfer una determinada quantitat de diners, estem parlant de la figura de la redempció, figura que permetia adequar la teòrica obligatorietat amb les posicions econòmiques i de privilegi dels més adinerats.

L'objectiu d'aquest treball consisteix en l'anàlisi detallat de les dades que aporten les operacions de la lleva dels joves de Vimbodí, en l'espai cronològic que comprenen els anys de 1892-1897.

Per això passarem revista a les operacions recollides en els llibres d'actes de l' Ajuntament durant els anys citats, de manera que aquesta primera aproximació a l'estudi d'aquest fenomen social a la vila conquenca pugui servir de base, per a futurs estudis similars.

El reclutament

La mecànica del procés estava subjecta a una minuciosa legislació que deixava poc marge a la lliure interpretació de l'articulat. Aquesta normativa era recollida en les lleis de Reclutament de l'exèrcit de juliol de 1885 i d'agost de 1896, i a través d'elles l'administració pública, des del Ministeri de la Guerra, encarregat de fixar els contingents anuals per a cada reemplaçament, fins a la més simple i petita de les parròquies, passant per òrgans del Ministeri de Justícia, Diputacions i Ajuntaments, tenien un paper en la gestió, encara que el municipi era l'encarregat de la part més significativa de tot el procés.

La forma per la qual un jove s'incorporava a l'exèrcit passava per tres etapes clarament diferenciades: la seva inscripció, la seva classificació segons les seves objeccions declarades, i, finalment, la seva participació en el servei de les armes, segons fos declarat soldat, exclòs, exceptuat, redimit o substituït, cosa que es feia a partir de l'entrada del mosso a la caixa de reclutament i el sorteig.

La primera de les tres fases en què es divideix el procediment, la de la formació de les llistes, arrencava abans de finalitzar l'any immediatament anterior, tots els mesos de desembre els rectors de les diverses parròquies dels pobles i ciutats estaven obligats a remetre unes relacions amb les dades dels homes nascuts al llarg de l'any que complien els dinou anys, de la mateixa manera havia de actuar el Registre Civil, a partir d'aquesta suposada fiabilitat, es començava a formar el perfil de l'allistament general. Després vindrien les consultes als padrons municipals i els llistats que s'obtenien a partir l'obligatorietat d'inscriure's, ja que era responsabilitat dels joves demanar a les autoritats municipals la seva inscripció en l'allistament, l'obligació s'estenia a pares, tutors, responsables legals, etc. i la pena per tal omissió estava establerta en una multa de 250 a 500 pessetes si el noi era hàbil, i de 500 a 1.000 si no ho era. De la mateixa manera estaven obligats a inscriure'ls els directors d'establiments de beneficència, els caps d'institucions penitenciaries, els responsables de les incluses on poguessin residir els joves, i els comandaments dels cossos o instituts militars on poguessin servir com a voluntaris.

Amb tot això es conformava la primera relació d' allistament, s' obria un període de exposició pública alhora que s'obria un termini de reclamació, exclusió o rectificació de les dades, aquesta rectificació era una feina àrdua que suposava la localització de molts mossos, la consulta amb altres ajuntaments per tal de discernir la pertinença o no a l'allistament del municipi, la correcció d'errades ortogràfiques, inclús esbrinar si eren o no dades masculines, etc. La resolució de les rectificacions havia de ser breu i sumària, donat que havien de ser resoltes com a màxim el

mati de l'últim diumenge del mes de gener, tot perquè al mes de febrer pugués ser tancat el procés amb les llistes definitives.

La segona fase del procés era sense cap mena de dubte la de mes repercussió social, donat que del seu desenvolupament depenia el futur més immediat dels joves mossos. Estem parla'm de l'acte de classificació i declaració de soldats. La declaració i classificació corria també per compte de l' administració municipal, encara que sobre supervisada per les institucions militars.

El desenvolupament de l'acte consistia en obtenir la informació més complerta possible del jove: la seva professió, el seu nivell cultural (si sabia llegir i escriure), la seva mesura i la interrogació sobre si tenia alguna cosa per al·legar, de què es tractava, no s'admetia cap al·legació o protesta fora d'aquesta sessió pública, llevat que sobrevingués excepcionalment. Les al·legacions dels mossos havien de ser justificades i documentades. El resultat de l'acte tenia cinc possibles sortides:

-Mosso exclòs totalment del servei militar.
-Mosso exclòs temporalment del servei.
-Mosso soldat sortejable.
-Mosso soldat exceptuat.
-Mosso pròfug.

La tercera i darrera part del procés d'allistament era l'entrada del mosso en caixa i el seu sorteig.

El sorteig es feia a través de paperetes duplicades, unes amb els noms dels mossos, i altres, també iguals, amb tants números com joves hi concorrien. Les butlletes s'introduïen en dues bosses o bombos, un contenint els noms dels mossos i el segon els números d'ordre. Després de remoure suficientment els bombos, dos nens menors de deu anys procedïen a l'extracció de les paperetes, en primer lloc un treia la bola que contenia el nom del mosso i en segon lloc l'altre nen treia la bola que contenia el número que obté en sort el mosso. Els mossos que obtenien els números més baixos eren destinats als exèrcits d'Ultramar, Cuba, Filipines i Puerto Rico, i els següents, una vegada coberta la quota d'ultramar, a l'Exèrcit de la Península.

Els joves de Vimbodi a través de la classificació i declaració com a soldats

Hem vist, encara que molt resumidament, la part més important de la burocràcia de les lleves, la qual originava un gran nombre de dades que veien la llum a partir de la relació nominal dels joves que obligatòriament havien de passar per l'acte de la classificació i declaració de soldat. Serà a partir de les dades extretes de l'informació d'aquestes actes des d'on presentarem una aproximació a la joventut masculina vimbodinenca de final del segle XIX.

Estadística general de l'allistament a Vimbodí (1892-1897)

Any de la lleva	Anys naixement	Mossos allistats	mossos rectficats	Mossos concurrent
1892	1873	23	23	23
1893	1874	7	7	7
1894	1875	14	14	14
1895	1876	15	15	15
1896	1877	18	18	18
1897	1878	17	17	17
Total		94	94	94

Font: Actes de sessions de plens de l'Ajuntament de Vimbodí per als anys de 1892 a 1897[5]. Fons Municipal de Vimbodí, (ACCB).

Document de l'acta de rectificació i tancament de l'allistament de la vila de Vimbodí

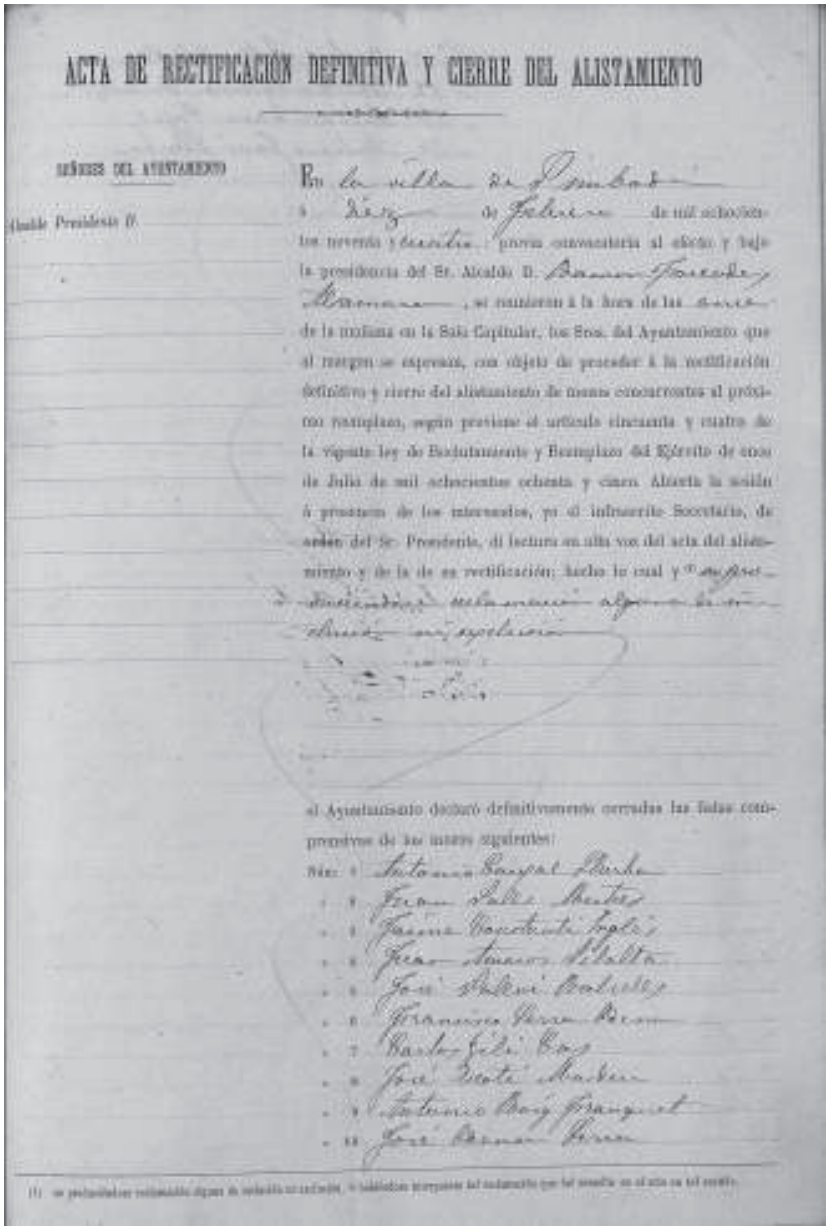

ACTA DE RECTIFICACIÓN DEFINITIVA Y CIERRE DEL ALISTAMIENTO

SEÑORES DEL AYUNTAMIENTO

Alcalde Presidente D.

En la villa de Vimbodí á diez de febrero de mil ochocientos noventa y siete, previa convocatoria al efecto y bajo la presidencia del Sr. Alcalde D. Ramón Forcada y Moreno, se reunieron á la hora de las diez de la mañana en la Sala Capitular, los Sres. del Ayuntamiento que al margen se expresan, con objeto de proceder á la rectificación definitiva y cierre del alistamiento de mozos concurrentes al próximo reemplazo, según previene el artículo cincuenta y cuatro de la vigente ley de Reclutamiento y Reemplazo del Ejército de cinco de Julio de mil ochocientos ochenta y cuatro. Abierta la sesión á presencia de los interesados, por el infrascrito Secretario, de orden del Sr. Presidente, di lectura en alta voz del acta del alistamiento y de la de su rectificación; hecho lo cual y no apareciendo reclamación alguna de los interesados en oposición

el Ayuntamiento declaró definitivamente cerradas las listas correspondientes de los mozos siguientes:

Núm. 1 Antonio Bayal Pluda
" 2 Juan Pallé Pastor
" 3 Jaime Bonet Bolí
" 4 Juan Amorós Sibatta
" 5 José Valeri Rodríguez
" 6 Francisco Pérez Pérez
" 7 Pablo Gili Coy
" 8 José Bosch Madrid
" 9 Antonio Roig Franquet
" 10 José Roman Pérez

(1) Se particularizará cualquier alegato de reclamación en contrario, y también se expresará el motivo por el cual se omite en el acta en tal sentido.

Una primera cosa ens crida l'atenció, és que no trobem cap any en el què es diferencii el nombre de mossos allistats amb el nombre de mossos finalment concurrents, això vol dir que no hi va haver cap defunció, cap migració ni altra cosa que pugués alterar la relació.

Dins el sexenni 1892-1897 treballarem amb les dades de 94 nois de 19 anys, la seva identificació amb noms i cognoms, els seus pares, la seva naturalesa, la seva talla, la seva escolarització, la seva professió i, finalment, les seves al·legacions, tot anava encaminat a dictaminar la idoneïtat o no del mosso abans de ser declarat soldat o no.

L'alçada

Una de les informacions continguda a les actes de classificació i declaració de soldats, és la que fa referència a l'alçada, aquesta variable és recollida des de segles en les estadístiques militars, i un avantatge que té sobre altres estadístiques, és que és calculada regularment en grups d'homes d'una mateixa edat, per la qual cosa es poden reconstruir sèries anuals d'alçades de les diferents generacions. Malgrat les conclusions que s'extreuen són sovint dispars pel que fa a la seva representativitat, no podem oblidar que són les dades objectives d'una part de la població i són útils per l'estudi dels nivells de benestar en una societat, sense oblidar altres fonts com la renda per càpita, els índexs salarials o les taxes de mortalitat.

Alçades dels joves allistats a Vimbodí (1892-1897)

(Anys)	1892	1893	1894	1895	1896	1897	TOTAL
Menys de 1.502 mm.			1		1		2
De 1.503 a 1.530 mm.						2	2
De 1531 a 1.560 mm.	4		4		2	2	12
De 1561 a 1.590 mm.	4		4		3	1	12
De 1.591 a 1.620 mm.	6	2		7	2	4	21
De 1.621 a 1.650 mm.	3	1		3		2	9
De 1651 a 1.680 mm.	4	4	4	3	7	2	24
De 1.681 a 1.710 mm.	1			1	1	3	6
De 1.711 a 1.740 mm.			1		2	1	4
De 1741 a 1.770 mm.	--	--	--	--	--	--	--
De 1.771 a 1.800 mm				1			1
Mossos amb dades disponibles							93

Cal remarcar que de l'any 1892 manquen les dades d'un jove que respon a les sigles de Agustí B. R., per trobar-se en aquells moments pres a la presó de Montblanc, per aquest motiu no apareixen les dades dels 94 mossos, sinó només de 93.

La primera aproximació que podem fer a les xifres és notar com el gruix dels mossos es troba situat estadísticament a tres de les dotze franges que hem creat, és a dir, entre 1591

i 1680, es en aquestes on trobem un total de 54 talles, equivalent a un 57,45 % dels mossos dels que tenim dades, i que l'alçada mitja dels 93 mossos és de 1.621 mm.

Referent a a les talles mitjanes anotarem que per l'any 1892 la situem en 1.612 mm., l'any 1893 la en 1.644 mm., per l'any 1894 seria de 1.596 mm., per 1895 de 1.640 mm., per 1896 de 1.626 mm. i per 1897 de 1.623 mm. Hem sotmès aquestes dades a una comparativa entre les talles dels anys 1892 a 1897 que en els mateixos anys al conjunt de l'Estat recull la professora Roser Nicolau[6] i el resultat d'aquesta comparativa es el quadre següent:

Any de la lleva	Mitjana de Vimbodí	Mitjana Nicolau	Diferència
1892	1.612 mm.	1.636 mm.	- 14 mm.
1893	1.644 mm.	1.639 mm.	+ 5 mm.
1894	1.596 mm.	1.637 mm.	- 41 mm.
1895	1.640 mm.	1.631 mm.	+ 9 mm.
1896	1.626 mm.	1.643 mm.	- 17 mm.
1897	1.623 mm.	1.632 mm.	- 9 mm.

Font: Elaboració pròpia a partir de les xifres extretes dels expedients generals de les operacions de lleva dels anys esmentats i del quadre 2.16: *"Estatura media de los reclutas nacidos entre 1837 y 1980*" de Roser Nicolau Nos: *Población, Salud y actividad*. op.cit. p. 136

Un simple joc comparatiu ens porta a veure de forma ràpida i concisa, que els anys 1892 i 1897 la talla mitjana dels joves de Vimbodí supera significativament la dels mossos de la resta de l'Estat, encara que lleugerament, amb un màxim de 26 mm. i un mínim de 12 mm.[7]

Les al·legacions

Les lleis de Reclutament de 1885 i de 1896, establien les circumstàncies per les quals un jove podia posar entrebancs per evitar la prestació del servei d'armes. A partir de les dades amb què estem treballant i pels anys 1892-1897, hem confeccionat el quadre que segueix, de l'anàlisi de les seves xifres, podem observar l'existència d'un elevat nombre d'al·legacions amb les quals es van enfrontar els organismes públics.

Any de la lleva	Total joves	Joves que al·leguen		Joves que no al·leguen	
1892	23	11	(47,83 %)	12	(52,17 %)
1893	7	2	(28,52 %)	5	(71,48 %)
1894	14	5	(35,71 %)	9	(64,29 %)
1895	15	4	(26,67 %)	11	(73,33 %)
1896	18	9	(44,45 %)	9	(55,55 %)
1897	17	8	(47,05 %)	9	(52,95 %)

Font: Elaboració pròpia a partir de les xifres extretes dels expedients generals de les operacions de lleva dels anys 1892-1897.

Les possibilitats legals per al·legar es resumeixen en tres grans grups: causes socioeconòmiques de l'individu o del seu entorn, i un segon grup estaria relacionat amb qüestions de salut i un tercer grup de diversos.

Cal que contextualitzem dos petits detalls, entre el 9 de novembre (de *facto* ja des de el 3 d'octubre) de 1893 i el 25 d'abril de 1894 té lloc l'anomenada Primera Guerra del Rif o Guerra de Melilla, i posteriorment el 24 de febrer de 1895 comença a Cuba la darrera i definitiva guerra contra la corona espanyola per la seva independència. Si ens fixem amb els percentatges de joves que al·leguin sobre l'any anterior, es produeix un increment significatiu, passant l'any 1893 del 28,5% a un 35,7%, és a dir un increment de més del 8%; més significatius són encara els anys 1896 i 1897, en ple desenvolupament de la guerra esmentada, es passa d'un 26,6 % en un any de calma relativa, un 45,5 % en els dos anys de guerra.

Al·legacions socioeconòmiques

Les lleves del nostre estudi estaven sotmeses a dues lleis separades per més de deu anys, encara que això no comportaria gaires diferències en el moment de presentar al·legacions. Tant la Llei de 11 de juliol de 1885, com la de 21 d'agost de 1896, són molt similars. Dels diferents casos contemplats per llei i aplicables a cada reemplaçament, els més utilitzats a l'hora d'al·legar, són dos i es troben en el capítol titulat *«De las excepciones del servicio activo en los cuerpos armados»*. La al·legació ser «*Hijo único que mantiene a su padre pobre, siendo este impedido o sexagenario*", i en segon lloc ser *«Hijo único que mantiene a su madre pobre, siendo ésta viuda o casada con persona también pobre y sexagenaria o impedida."* Són les més habituals.

Al·legacions dels reclutes de Vimbodí (1892-1897)

*A.Ll.	T.M	M.A.	A.P.P.	A.M.V.	M.NoA.
1892	23	11 (47,83%)	6 (54,55%)	1 (0,91%)	12 (52,17%)
1893	7	2 (35,71%)	1 (50,00%)	1 (50,00%)	5 (71,48%)
1894	14	5 (35,71%)	2 (40,00%)	0 (00,00%)	9 (64,29%)
1895	15	4 (26,67%)	2 (50,00%)	1 (25,00%)	11 (73,33%)
1896	18	8 (44,45%)	4 (50,00%)	3 (37,50%)	9 (55,55%)
1897	17	8 (47,05%)	3 (37,50%)	1 (01,30%)	9 (52,95%)
TOTAL	94	38 (40,42%)	18 (47,37%)	7 (20,59%)	55 (59,58%)

* A.Ll. (Anys de lleva) T.M. (Total mossos) M.A. (Mossos que al·leguen) A.P.P. (Al·legació en la figura del pare pobre) A.M.V. (Al·legació en la figura de la mare vídua) M.Noa. (Mossos que no al·leguen)

Font: Elaboració pròpia a partir de les xifres extretes dels expedients generals de les operacions de lleva.

Al·legacions d'aspecte, defecte físic o malaltia de l'individu

A més de les raons de caràcter socioeconòmic, els mossos podien al·legar altres situacions, a continuació esbossarem les malalties i defectes dels joves de 19 anys de Vimbodí que concorren a l'acte de la classificació i declaració com a soldats.

Fem servir les classificacions de les diferents exempcions ja recollides des de 1885 per la Llei de Reclutament i Reemplaçament vigent en el seu moment, ja sigui la pròpia de 1885 o la de 1896, modificació que no anul·lava l'anterior, únicament afegirem una columna especifica la de curts de talla.

Tipologia d'al·legacions físiques i mèdiques

Any	Joves	Clau 1	Clau 2	Clau 3	Clau 4	Clau 5	Clau 6	Clau 7	Clau 8	Clau 9	Clau 10
1892	23				1	1				1	
1893	7										
1894	14		1		1						1
1895	15										
1896	18										1
1897	14										2
TOTAL	94		1		2	1				1	4

Font:: Elaboració pròpia a partir de les xifres extretes de les expedients generals de les operacions de lleva dels anys esmentats. (vegeu identificació de les claus al peu)[8]

Localitzem a quatre nois amb una mida inferior a 1.550 mm., mínim establert per la normativa i d'aquests destaquem les mides de 1.410 i de 1.490 són les mides més baixes documentades. Si relacionem aquestes quatre mides amb el total de mossos que estudiem, ens aporta una dada significativa, un 4,25% del mossos amidats en l'acte de la classificació i declaració de soldats són curts de talla, o dit d'una altra forma, un 10,52 % del mossos que fan al·legacions ho fan per la talla.

La segona categoria són les al·legacions relacionades amb l'aparell digestiu i els seus annexos, 2 persones, que suposa un 5,26 % del total de joves que al·leguen, i un 2,12 % sobre el total dels que concorren a l'acte de la classificació.

Les altres tres al·legacions fan referència a problemes a l'aparell locomotor, de l'oïda i de l'aparell circulatori.

El nivell d'alfabetització dels joves de Vimbodí a partir de les actes

Una de les preguntes que les autoritats feien era si sabia llegir i escriure, la resposta solament era una afirmació o una negació.

«Una definició relativament senzilla conceptua com a persona alfabetitzada a qui pot llegir i escriure, amb un cert grau de comprensió, un text breu relatiu a la seva vida diària.»[9] L'any 1951 la Unesco apuntava que «*se consideraba alfabetizada a "la persona capaz de leer con discernimiento y escribir una frase breve y sencilla de su vida cotidiana".*

L'interrogant de saber llegir i escriure és evident que només tenia dues respostes, si o no. L' historiador, quan s'enfronta a aquesta disjuntiva, té el dubte de si la resposta afirmativa vol dir que sap llegir i escriure amb unes certes garanties, de manera que sí són capaços d'entendre el que llegeixen i el que escriuen, o, si per contra, una resposta afirmativa no amaga una certa por o vergonya del que diran, sent només una opinió generosa sobre les seves pròpies qualitats. No podem fer llegir i escriure unes línies als nostres mossos per saber si són capaços de fer-ho, i si són capaços o no de entendre el que llegeixen, així que, haurem d'acceptar que una resposta positiva significa que el mosso gaudeix del grau d'alfabetització suficient com per no ser inclosos en l'òrbita delsanalfabets.

Alfabetització dels joves de Vimbodí

Nivell d'alfabetització	*Número de joves*	*Total joves amb dades*	*Percentatge*
Saben llegir i escriure	68	93	72,34 %
No saben llegir ni escriure	26	93	27,96 %

Font: : Elaboració pròpia a partir de les xifres extretes de les expedients generals de les operacions de lleva dels anys esmentats.

Abans de fer esment a aquest nou apartat, recordem una vegada més que manquen les dades del jove Agustí B. R., per trobar-se en aquells moments empresonat a la presó de Montblanc. És per aquesta raó per la qual no surten les dades dels 94 mossos, sinó 93.

Del resultat de les xifres, dir que l'índex de analfabetisme, és de més d'un 27% dels joves de dinou anys entre 1892-97.

Dels que disposem dades diuen no saben llegir i escriure, o al menys això és el que diuen a les actes. Entenem que és una relació significativa, encara que no tan extrema com la que es donava en pobles del Camp de Tarragona com Constantí, que en els anys 1895-1898 tenia una proporció del 35%[10,] per sobre de Sant Feliu de Llobregat, que el 1893 comptava amb la relació percentual d'analfabets d'un vint per cent[11]

Maria Gloria Quiroga Valle, estableix a nivell estatal, en aquests anys les dades d'alfabetització eren properes al 70%[12] i encara que més elevades les dades de 1897 de Vimbodí, anirien per aquesta tendència. A més sembla confirmar-se la tesi de que les zones rurals agràries com és el cas vimbodinenc, tenen un índex d'analfabetització mes elevat que les urbanes i industrials.

Estació de Vimbodí a començaments del segle XX.
(Col·lecció Jordi Jiballí. Manlleu).

Una situació especial

Entre les que denominem com altres al·legacions citem la d'estar empresonat, l'any 1892 trobem el cas del jove Agustí B. R. que és exceptuat per estar empresonat a la presó judicial de Montblanc, tampoc trobem cap pròfug.

L'estructura socioprofessional

Hem documentat fins a un total de dotze professions diferents en les respostes en les actes de la Classificació i Declaració de soldats:

Sector primari			*Sector secundari*			*Sector terciari*		
Pagès	(79)	(84,05%)	Boter	(1)	(1,06%)	Cafeter	(1)	(1,06%)
Pastor	(2)	(2,13%)	Baster	(1)	(1,06%)	Confiter	(1)	(1,06%)
			Fuster	(1)	(1,06%)	Comerciant	(2)	(2,13%)
						Estudiant	(3)	(3,19%)
						Forner	(1)	(1,06%)
						Moliner	(1)	1,06%)
						Perruquer	(1)	(1,06%)

Font: Elaboració pròpia a partir de les xifres extretes dels expedients generals de les operacions de lleva dels anys esmentats

En les darreries del segle XIX Vimbodí era un municipi eminentment primari, amb una majoria de joves que declaraven ocupar-se en el sector primari (84,05%).

També és significatiu que la segona professió declarada (tres joves) pertany a un grup de població econòmicament inactiva, com són els estudiants, el fet descobreix a una minoria de famílies que es podien permetre el luxe de formar a un jove de més de dinou anys. Hem inclòs als estudiants dins del sector terciari.

El resum és que el sector primari agrupava a un 86,17% dels joves, el sector secundari a un 3,20% i el sector terciari un 10,63%.

El jove que naixia a Vimbodí entre 1873 i 1878, en el moment d'arribar a l'edat de «quintar-se», tenia una alçada molt propera als 1.622 mm. amb una ocupació agrària, amb moltes possibilitats d'alfabetització, amb un bon estat físic, però amb possibilitats d'estar inclòs en els llindars de la pobresa, malgrat l'existència d'una minoria benestant, l'any 1895 dels 15 joves que composen la lleva, tres són redimits per la seva família, deduïm, doncs,r que han pogut disposar de l'elevada xifra de 1.500 pessetes.

COMISION PROVINCIAL DE TARRAGONA.

SECRETARÍA

SERVICIO MILITAR

Núm. 4121

Esta Comisión, en sesión del día de hoy, ha declarado exceptuado del servicio activo en los cuerpos armados, y destinado como soldado condicional al correspondiente Batallón de Depósito, á Transferir hasta (16) continuado en el alistamiento de ese distrito municipal para el reemplazo de este año, por haber justificado hallarse comprendido en el caso 10º del art. 69 de la vigente ley de Reclutamiento y Reemplazo del Ejército, y sin perjuicio de la revisión que deberá sufrir en los tres reemplazos siguientes, según lo prevenido en los artículos 72 y 81.

Lo comunica á V. con arreglo al art. 108 de la referida ley, para su conocimiento, notificación á los interesados y remisión dentro de cinco días del oportuno certificado en que así se acredite.

Dios guarde á V. muchos años.—Tarragona 30 de Octubre de 1896.

El Vicepresidente accid.l,

José Batlle

P. A. D. L. C. P.,

Tomás Lacaz, Srio.

Sr. Alcalde de Vimbodí

Notes

1.-Pujol i Soley, Jordi: *Memòries: de la bonança a un repte nou. 1993-201.* 3r. Volum. Barcelona 2012.

2.-Puell de la Villa, Fernando: *Ritos y rituales cuarteleros*. Dins: *Los Quintos*. Ureña (Valladolid), 2002. p. 83-103

3.- *Estadística del reclutamiento y reemplazo del Ejército. Trienio 1912-1914*. *Dirección General del Instituto geográfico y estadístico. Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. Talleres del Instituto Geográfico y Estadístico.* Madrid, 1915. p. 14

4.- *Los códigos españoles concordados y anotados. Nueva recopilación: autos acordados.* volum 12. Nova recopilació. Actuacions acordats. Ordenances de Bilbao. Impremta de la Publicidad, Madrid 1851, p. 316. Online, 2011 [consultat el 30 de març de 2012]. Disponible al World Wide Web: http://books.google.es/books?id=7bcCAAAAYAAJ

5.-«España, Provincia de Tarragona, registros municipales, 1430-1943,» images, FamilySearch (https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1942-44273-16094-79?cc=2015366&wc=91Q2-DP6:1052276601,1292532903,1292532901,1292535503 : accessed 24 Sep 2014), España, Provincia de Tarragona, registros municipales, 1430-1943 > España, Provincia de Tarragona, registros municipales, 1430-1943 > Tarragona > Vimbodí > Vimbodí > Quintas 1890-1894 > image 1 of 209. «España, Provincia de Tarragona, registros municipales, 1430-1943,» images, FamilySearch (https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1961-44273-9725-42?cc=2015366&wc=91QP-VZ3:1052276601,1292532903,1292532901,1292535504 : accessed 24 Sep 2014), España, Provincia de Tarragona, registros municipales, 1430-1943 > España, Provincia de Tarragona, registros municipales, 1430-1943 > Tarragona > Vimbodí > Vimbodí > Quintas 1895-1898 > image 1 of 261.

6.-Nicolau Nos, Roser: *Población, Salud y actividad*. En *Estadísticas históricas de España, siglos XIX-XX*, Albert Carreras y Xavier Tafunell (Coords.), Vol. I , p. 77-154, 2ª edició augmentada i revisada, Bilbao, 2005, p. 136.

7.-Altres dades: estatura mitjana de Constantí entre els 1895-1898, 1.645 mm., Sant Feliu de Llobregat (Barcelona) l'any 1893 tenia una mitjana de 1.636 mm. i L'Hospitalet de Llobregat per a els anys de 1896-1897 tenia una mitjana de 1.642 mm.

8.-Clau 1: Defectes físics i malalties corresponents al sistema cerebroespinal i dels nervis.
Clau 2: Ídem visió
Clau 3: Ídem oïda
Clau 4: Ídem aparell digestiu i annexes
Clau 5: Ídem aparell respiratori circulatori i annexes
Clau 6: Ídem aparell génito-urinari
Clau 7: Ídem sistema cutàni i cel·lular
Clau 8: Ídem sistema limfàtic i ganglis
Clau 9: Ídem aparell locomotor
Clau 10: Curt de talla.

9.-Núñez Romero-Balmas, Clara Eugenia: *Educación*, en *Estadísticas históricas de España, siglos XIX-XX*, Albert Carreras y Xavier Tafunell (Coords.), Vol I, p. 155-244, 2a edició augmentada i revisada, Bilbao, 2005, p. 186.

10.-Un exemple podria ser el municipi de Constantí, on els anys 1895-1898, l'índex d'analfabetisme pujava fins a una quota superior al trenta-cinc per cent. Vegeu: Cifuentes Perea, José Luis: *"Constantí 1895-1898. Cuatro años de quintas"*, *Estudis de Constantí*, (Constantí), 24, (2008), p. 21-65.

11.-Cifuentes Perea, José-Luis: "1893, un any de quintes a Sant Feliu de Llobregat", *Materials del Baix Llobregat*, 16, (2010). p. 55-60

12.-Quiroga Valle, Maria Gloria: *El papel alfabetizador..... op. cit.* p. 95

Ramon Cantó i Espinach i la seva Història General de Montblanc: L'autor i el fracàs de la seva publicació (1894-1896)

Josep M. Grau i Pujol i Eduard Contijoch i Miquel

RESUM

Biografia del mestre Ramon Cantó i Espinach (Montblanc, 1844-Barcelona, 1907), el qual emigrà a la ciutat de Barcelona, des d'on redactà la *Història de la il·lustre i reial vila ducal de Montblanc*. El 1896 proposà a l'ajuntament de la capital de la Conca de Barberà la seva edició, però aquest a causa de la crisi de la fil·loxera del moment no es va poder fer càrrec de la impressió. L'obra romangué inèdita i de l'original s'han conservat diversos volums, un al Museu-Arxiu de Montblanc i dos a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA).

RESUMEN

Biografía del maestro Ramon Cantó i Espinach (Montblanc, 1844-Barcelona, 1907), el cual emigró a la ciudad de Barcelona, desde donde redactó *La Història de la il·lustre i reial vila ducal de Montblanc.* El 1896 propuso al ayuntamiento de la capital de la Conca de Barberà su edición, pero esta institución, a causa de la crisis de la filoxera de aquel momento, no pudo hacerse cargo de la impresión. La obra se mantuvo inédita y del original se han conservado diversos volúmenes, uno de los cuales está en el *Museu-Arxiu de Montblanc* y dos en el *Arxiu de la Corona d'Aragó* (ACA).

ABSTRACT

Biography of the teacher Ramon Cantó Espinach (Montblanc, 1844-Barcelona, 1907) who migrated to Barcelona where he wrote the "Història de la il·lustre i reial vila ducal de Montblanc". In 1896 he proposed the Monblanc Town Hall its edition, but due to the phylloxera crisis it could not be achieved. The work remained unpublished and from the original several books remain, one of them in the Montblanc Museu-Arxiu and two more at the Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA).

Eduard Contijoch (Barcelona, 1967), Enginyer Superior en Telecomunicacions i especialista en planificació i administració d'empreses. Col.laborador habitual de la revista montblanquina El Foradot, centra la seva activitat de recerca en la història de Montblanc i la Conca de Barberà. L'any 2014 ha publicat la novel·la El Convent situada al Montblanc del segle XIX.

Josep M. Grau i Pujol Arxiver i historiador (Montblanc, 1963), col·laborador habitual en revistes de centres d'estudis de la Conca de Barberà i Camp de Tarragona, s'ha especialitzat en història moderna, si bé també investiga el període contemporani.

Ramon Cantó i Espinach i la seva Història General de Montblanc: L'autor i el fracàs de la seva publicació (1894-1896)

Josep M. Grau i Pujol *fgraupuig@telefonica.net
Eduard Contijoch i Miquel *eduard@contijoch.es

Paraules clau: Montblanc. Historiografia. Catalanisme. Crisi de la fil·loxera. Segle XIX

Una part important de la historiografia catalana de finals del segle XIX estava compromesa en el moviment catalanista[1], no sols en l'ús de la llengua catalana sinó també per reivindicar el passat nacional La personalitat de l'eclesiàstic Josep Torras i Bages (1846-1916) enfrontada amb la de Valentí Almirall, impulsà als sectors catòlics vers el regionalisme, amb la creació i impuls de diversos centres, com la secció religiosa de la Unió Catalanista o la Lliga espiritual de la Mare de Déu de Montserrat. Entre els historiadors trobem molts clergues, que dominaven el llatí i la paleografia, a la nostra comarca un dels exponents més importants fou Mn. Joan Segura, (Santa Coloma de Queralt, 1844-1909), que estudià al Seminari de Vic i entrà en contacte amb Jacint Verdaguer i Jaume Collell. El 1879 publicà en castellà la *Historia de la villa de Santa Coloma de Queralt,* i després, ja en català, la *Història del Santuari de Sant Magí* (Barcelona,1887), *Història d'Igualada* en dos volums (Barcelona, 1907-1908), fou un assidu col·laborador en revistes periòdiques de Barcelona i Vic com *Ilustració Catalana* (1888-1903), *La Veu de Montserrat* (1892-1898), Revista de Ciencias históricas (1887), *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalanes* (1888-1890), *Revista Catalana* (1889), *La Veu de Catalunya* (1891-1892), *Butlletí de l'Associació Artística Arqueològica* (1892-1902), *Butlletí del Centre* Excursionista de Catalunya (1892), *Gazeta Montanyesa* (1905-1909) entre d'altres[2].

A la Conca els setmanaris comarcals també foren utilitzats profusament per la divulgació històrica, el primer editat a Montblanc i més significatiu, fou *La Conca de Barbarà* (1903-1908), amb una segona etapa (1914-1918)[3]. Aquí hi trobem la participació de diversos personatges a destacar com:

-Josep Guarro Figuerola (Montblanc, 1886-1958), industrial i músic, el 1920 era president de la Joventut Nacionalista de Montblanc i posteriorment de la secció local de la Lliga Regionalista. Va treballar a la notaria de Montblanc i va tenir accés als manuals notarials del districte judicial que es conservaven a la vila. Publicà articles històrics a *La Conca de Barbarà* (Montblanc) entre 1904-1908.

-Joan Pié Faidella, (La Selva del Camp, 1836-1919), prevere, rector de la Glorieta i la Guàrdia dels Prats entre 1867-1897, autor el 1896 de l'opuscle *Relación histórica del Santuario de Paret Delgada* i dels *Annals inèdits de la Selva del Camp de Tarragona*, publicada en fascicles al *Boletín* i després *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* entre 1899 i 1913. A la revista *La Conca de Barbarà* hi trobem articles seus sobre la Guàrdia dels Prats, el 1904.

-Josep Porta Blanc, (Bràfim, 1856-Tarragona,1932), prevere i rector de Barberà de la Conca entre 1899 i 1905, quan redactà el manuscrit *Arreplec de dades per a la història de Barberà,* que restà inèdit fins la seva publicació el 1894, gràcies a l'Ajuntament de Barberà i el treball d'edició de Joan Foguet Sans, durant molts anys havia estat en mans de l'advocat Manel Miró Esplugues que l'utilitzava com a font d'informació primària en els seus articles històrics publicats a *Barbarà. Butlletí de la biblioteca parroquial* (1958-1973)[4]**.** Publicà articles històrics sobre Barberà a *La Conca de Barbarà* el 1904.

-Pau Queralt Gaya (Montblanc, 1878-Rojals, 1936), prevere, entre 1909 i 1924 fou coadjutor de Sant Miquel de Montblanc i després encarregat. També fou arxiver de la Comunitat de Preveres de la mateixa vila, la seva obra històrica és prolífica amb articles en els setmanaris de la capital de la Conca. A través de la seva correspondència sabem que es relacionava amb Jaume Collell (1903), Ferran Agulló (1903), Francesc Cambó (1910), Josep Conangla i Fontanilles (1919-1933) i Eduard Toda i Güell (1935)[5]**.** En l'actualitat s'està preparant la reedició dels seus treballs en forma de llibre. Publicà treballs històrics a *La Conca de Barbarà* entre 1907-1916, però sobretot la seva tasca investigadora la donà a conèixer en les dècades dels anys vint i trenta.

-Ramon Sabaté Balcells (Montblanc, 1877-Tarragona, 1933), prevere, llicenciat en Filosofia i Lletres i doctor en dret civil i canònic, fou company d'estudis en matèria de lleis amb Joan Poblet i Teixidó. Publica articles històrics a *La Conca de Barbarà* entre 1904-1916.

-Joan Poblet i Teixidó, (Montblanc, 1877-1918), llicenciat en Filosofia i Lletres (1896) i en Dret (1899), fundador a la vila ducal de l'associació Catalanista, la Cambra Agrícola i la revista *L'Escut* (1916), autor del treball *Orígen del Santuari y Monastir de la Mare de Déu de la Serra. Tradició montblanquina* (Barcelona,1899). Durant els anys 1902-1903 va col·laborar amb *Pàtria. Revista literària catalana Ilustrada* que editava el Centre Recreatiu Catalanista "Les Quatre Barres" de Tarragona on hi realitzava dues seccions: la *bibliografia,* que comentava novetats editorials, signant amb les seves inicials (JPT) i *Remenant per les golfes,* on divulgava aspectes del passat de la Conca de Barberà, en especial la seva capital. A Montblanc publicà articles històrics a *La Conca de Barbarà* entre 1903-1907), posteriorment localitzem un treball en castellà, «Notas inéditas del monasterio de Poblet», *Boletín Arqueológico,* (Tarragona), 8 (1915), p. 53-60.

El fet de tenir a la comarca l'important cenobi cistercenc de Santa Maria de Poblet, va afavorir la producció bibliogràfica sobre el monument, però els estudiosos solien ser de

fora, tant de Tarragona com de Reus. A tall d'exemple podem esmentar els llibres d'Andreu de Bofarull i Brocà, *Poblet su origen, fundación bellezas, curiosidades, recuerdos históricos y destrucción* (Tarragona 1848, reeditada el 2005), els d'Eduard Toda, *Poblet: Recorts de la Conca de Barberà* (Barcelona,1883), Ramon Salas Ricomà, *Guía histórica y artística del monasterio de Poblet* (Tarragona,1893), respecte Poblet sens dubte el referent més important és Eduard Toda i Güell (Reus, 1855-Poblet, 1941), que ha estat objecte d'especial atenció per part dels historiadors Gener Gonzalo Bou i Jaume Massó Carballido[6].

Des de Barcelona hi ha un altre montblanquí que es féu un lloc en la divulgació històrica. Es tracta del llibreter Antoni Palau i Dulcet (Montblanc, 1867-Barcelona, 1954), el qual edità tres monografies rellevants, La *Guia de Montblanch* (1931), *Guia de Poblet* (1931) i *Guia de la Conca* (1932), així com diversos opuscles, entre els quals, *Bibliografia de la Conca de Barberà* (1915).

I, finalment, el nostre protagonista Ramon Cantó i Espinach.

Ramon Cantó i Espinach (1844-1907) és probablement un dels montblanquins dels que, malgrat tot el que féu per la vila, menys se'n sap. Si bé se li ha dedicat un carrer al centre urbà i també la sala audiovisual de la Biblioteca Pública, la seva biografia oficial amb prou feines ocupa unes línies: la data de naixement, la seva dedicació com a mestre, la seva marxa a Barcelona l'any 1877 i l'existència de la seva obra manuscrita *Història de la Il·lustre i Reial Vila Ducal de Montblanc* de la que se'n conserva un únic volum al Museu Comarcal i dos a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Poc més[7].

Façana de la Biblioteca Pública de Montblanc on la sala d'audiovisuals porta el seu nom (Foto Josep M. Carreras)

D'altra banda, el cert és que tot aquell qui s'ha aproximat, d'una manera o altra a la història de Montblanc, inevitablement ha anat a raure a les pàgines de la seva obra escrita.

Qui hi ha darrera d'aquella lletra acurada i aquelles descripcions de la història i els fets de Montblanc plens d'estimació i enyorança per la seva població natal?

En aquest article hem mirat de cercar i recopilar informació, intentant, d'una banda, de donar cos a un personatge tan apassionant com desconegut, i d'altra, de restituir, el lloc que mereix en el record dels montblanquins.

Amb aquesta finalitat ens hem basat en els seus propis textos, tan rics en detalls i dades, exhaustius fins a extrems admirables, en les publicacions contemporànies i en la tradició oral que, afortunadament, encara conserva la família actual, que hem pogut contactar, especialment en la figura de la seva néta, la Carme Cantó i Arbona, a la que agraïm la col·laboració, als seus noranta dos anys, amb una esplèndida salut i la solidesa en el record d'un avi que no conegué, però que aprengué a estimar.

No voldríem deixar passar l'oportunitat de reivindicar els escrits del protagonista d'aquest article i alhora reclamar, la seva digitalització –afortunadament, ja parcialment en curs-, tant per posar-los a l'abast de tots els lectors i estudiosos, com per garantir-ne la seva fàcil accessibilitat.

Els seus orígens

Segons la partida baptismal de la parròquia de Santa Maria de Montblanc, Ramon Cantó i Espinach nasqué el vint-i-set de juliol de 1844, fill d'en Mateu Cantó i Masalles i Magdalena Espinach i Gual. Seguint el mateix registre sacramental, el matrimoni tingué sis fills: Maria Rosa, Bonaventura, Àngel, Magdalena, Concepció i ell mateix. Dels fills, malgrat la manca de continuïtat en les partides matrimonials i de defunció que pateix Montblanc, així com d'altres fonts d'informació, sembla que només en sobrevisqueren tres: el propi Ramon i les seves germanes Maria Rosa (1836-1886)[8], carmelita vedruna i Magdalena, de la què en sabem que es traslladà a viure a Sarrià (Barcelona), on s'hi casà i hi visqué fins el 1923.[9]

Diversos membres de la família Cantó destacaren en la vida social, cultural i política de la vila. Així, hi trobem Salvador Cantó i Masalles (a) *el Fargater*, conegut hisendat i amic personal del General Prim. El fill del Fargater i cosí d'en Ramon, Salvador Cantó i Sabaté, heretà l'amistat amb el general, la qual cosa li facilità, arrel de la *Revolució Gloriosa*, l'alcaldia de la vila (1868-1869). Posteriorment, entre el 1887 i el 1891, tornà al consistori en una complicada alcaldia, interrompuda diversos cops per inhabilitacions per part del governador civil, relacionades amb acusacions de malversació de fons[10].

Per la banda materna, el seu oncle Antoni Espinach i Gual, frare mercedari i beneficiat de Santa Maria, escrigué els *Apuntes históricos y cronológicos de la Real Villa y Ducal Villa de Montblanch (1869-1871)* font d'inspiració, de la mateixa manera que els escrits del propi Ramon, de tots aquells que han estudiat la història de la vila. Finalment, un altre cosí seu, Macià Espinach i Cantó, fou regidor i tinent d'alcalde al llarg dels anys vuitanta i noranta del segle XIX i un dels impulsors del *Centro Montblanquense*[11].

Incloem a continuació l'arbre genealògic de Ramon Cantó, des del segle XVIII, confeccionat a partir dels llibres parroquials i fins a l'actualitat, amb l'ajut dels seus descendents.

Carrer que porta el nom de Ramon Cantó i la placa que l'identifica col·locada durant la II República. (Fotos Josep M. Carreras)

Vida i família

No es conserven gaires documents referents a la vida de Ramon Cantó. De fet, la família Cantó de Barcelona no en disposa de cap en l'actualitat. Sabem per les memòries d'Antoni Palau i Dulcet,[12], que Ramon, *«era bajito, flacucho, faz ovalada: el mismo busto de novelista de la montaña, José Maria Pereda»*. Per comprovar què hi havia de cert en aquesta descripció, vàrem mostrar una reproducció d'un retrat d'aquest l'escriptor contemporani a la

Fig. 2. Arbre genealògic de Ramon Cantó

seva néta[13]: ens confirmà la semblança del retrat amb l'aspecte que tenia el seu avi en una fotografia que, si bé actualment perduda, es conservà durant molts anys a la casa familiar.

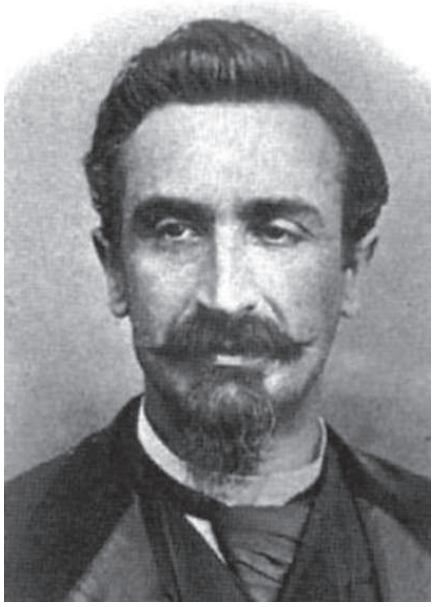

Gravat de l'escriptor José Maria Pereda.

Respecte a la seva família sabem, gràcies a les partides baptismals dels seus fills- que abans de 1871, s'havia casat amb Maria Lluïsa Alfonso i Anguera (germana del conegut alcalde Miquel Alfonso (àlies), *el Cubano*, i que tingueren dos fills (Raimon i Anicet) i dues filles (Nativitat i Carme). Un cop més, la informació és migrada i, gràcies al testimoni dels descendents actuals d'en Ramon, tenim notícies de Raimon, que donà continuïtat a la família i de Carme, que ingressà com a religiosa en un convent del Poblenou. Palau i Dulcet, en les seves memòries, ens parla de tres fills, ignorem quin és el tercer.

Raimon (nat el 3 de gener de 1873 i mort l'any 1928), fill de Ramon, es casà amb Margarida Arbona i Casanovas (17 de febrer de 1880-23 de juliol de 1965) i tingueren quatre fills: Ramon Antoni, Maria Lluïsa i Carme (2 de març de 1922).

Ramon Cantó, segons es desprèn dels seus escrits, era afeccionat a les endevinalles. Així, ens fa seguir una pista per esbrinar on era la seva casa montblanquina. En un plànol del que ell mateix en féu donació a l'Ajuntament de Montblanc[14], hi figurava una llegenda descriptiva dels edificis destacables que hi havia inclòs. Al final hi llegim: *Per fi, en la casa tocant à la Iglesieta de Sant Joseph, hi posem una fetxa i un cor humà: que'l lector desxifri aquet geroglífich; y si al saberho ens tractés de presumits, consideri que sens aquellas causas no s'haurian produhit aquets efectes ò sia la present obra, encar que no vulgui concedirli a n'ella altre mérit que'l de la paciencia. ¡Oh patria nostra! Si nostres sospirs convertirse poguessin en perlas y diamants, serias tu la més rica del món.* La data que esmenta és el 1844, el seu any de naixement i la casa és la que llavors duia el número 78 del Carrer Major (actual 76).

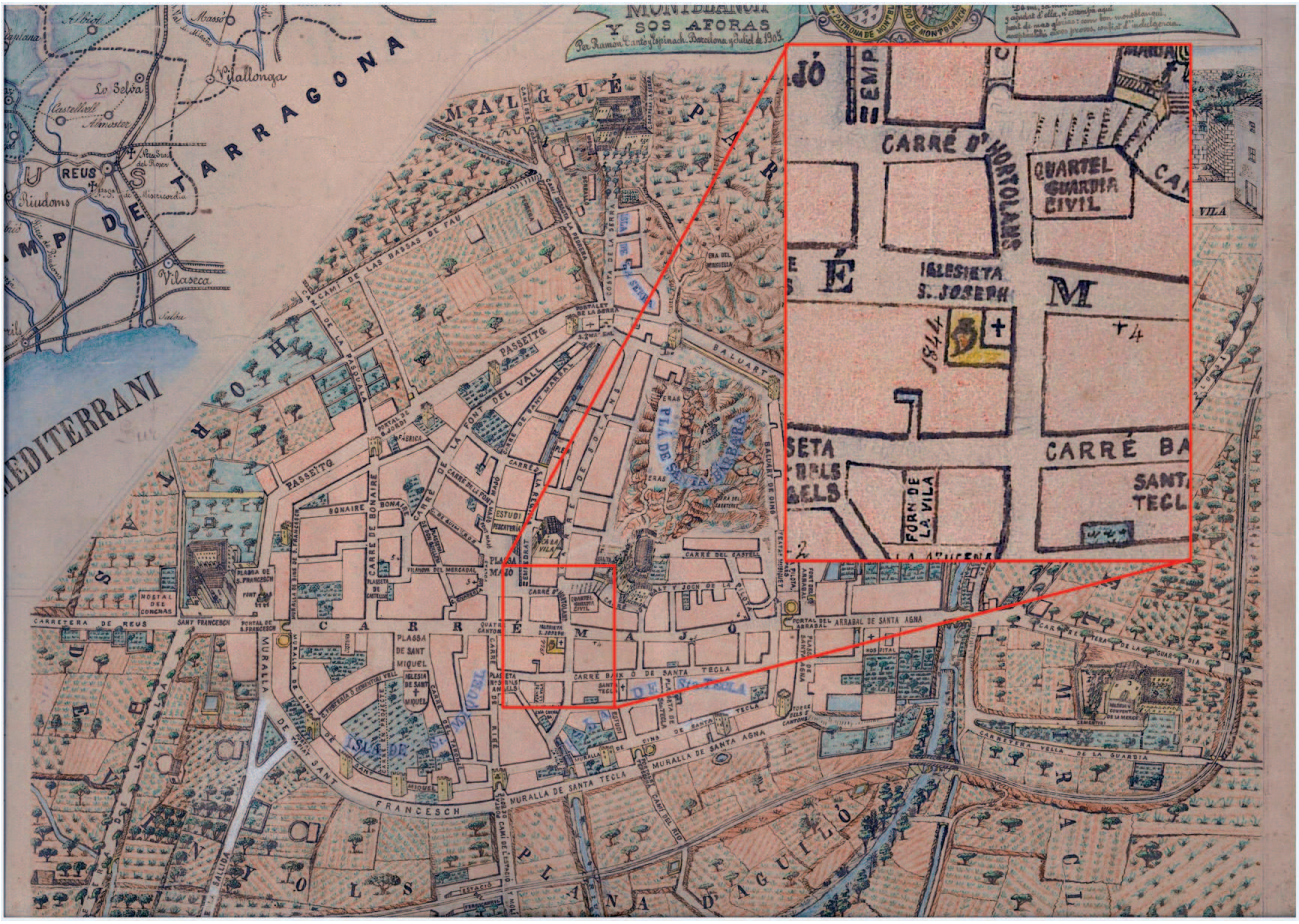
MONTBLANCH
Y SOS AFORAS
TARRAGONA
REUS
Riudoms
Vilaseca
MEDITERRANI
CARRÉ D'HORTOLANS
QUARTEL GUARDIA CIVIL
IGLESIETA S. JOSEPH
1844
FORN DE LA VILA
CARRÉ BA
SANTA TECLA
PASSEIG
PASSEITG
CARRÉ MAJOR
PLAÇA DE SANT MIQUEL
IGLESIA DE SANT MIQUEL
MURALLA DE SANTA TECLA
MURALLA DE SANTA AGNA
FRANCESCH
PLANA D'AGUILÓ
CARRETERA DE REUS
HOSTAL DES CONGRAS
PLAÇA DE LA FRANCESCH
CARRÉ DEL CASTELL
CARRÉ BAIX DE SANTA TECLA
PORTAL DEL ARRABAL DE SANTA AGNA
CARRETERA VELLA DE LA GUARDIA
BALUARTS
CARRÉ DEL VALL
CARRÉ DE LA PONT VARRA
CARRÉ DE LAS BASSAS DE TAU
CARRÉ DE LA PONT VARRA
CARRÉ DE LA PONT VARRA
CARRÉ DE LA PONT VARRA

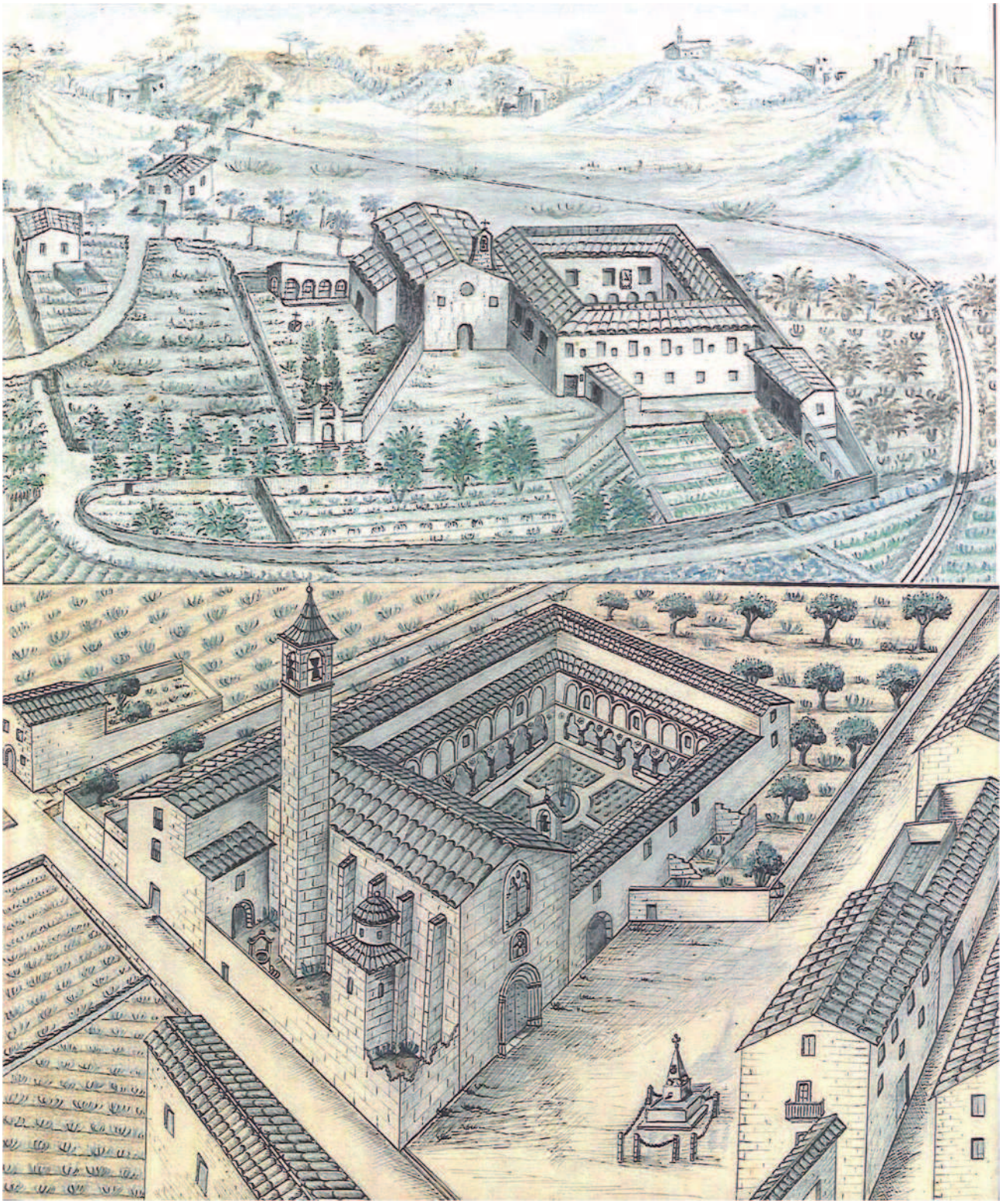

Convents de la Mercè i de Sant Francesc dibuixats pel propi Ramon Cantó.

És probable que fos aquesta la causa que finalment forçà a Cantó i la seva família a deixar dolorosament[16] Al llarg de la seva obra, Cantó ofereix interminables testimonis del seu dolor per estar lluny de Montblanc. En recollim alguns:

- Al peu del dibuix que féu de la Font Major hi apareix el text: *Del recor de ma pàtria. Font Major. Per lo montblanquí Ramon Cantó Espinach, en Barcelona y als 15 d'agost de 1902*

- Al peu d'un dibuix de la Plaça Major hi apareix el text: *Cuarteras Vellas (avuy peixateria, Casa de la Vila y lo Pallol tal com los coneguerem en la nostra infància. Barcelona 8 agost 1893.*

- En els dibuixos on reconstrueix l'aspecte que devia tenir el convent de Sant Francesc abans de la seva destrucció afegeix una referència a ellmateix dient: *qual montblanquí aixís troba consol al dolor que li fa patir lo recor de sa patria no poguentla tornar a veurer després de 25 llargs anys d'haverla deixada.*

- En el dibuix que titula com «Plano aproximat de Montblanch i sos aforas. Barcelona, juliol 1905». Hi afegeix a tall d'explicació el següent poema:

Als vintivuyt anys de trista ausència,
seixanta y hu de món, ja vell i xacrós,
exposarme volgué ab variats colors,

L'any 1877 va emigrar a Barcelona. Allà s'establiren al xamfrà dels carrers Consell de Cent amb Villarroel[17]: zona «perifèrica» de Barcelona en l'època de l'expansió del barri de l'Eixample esquerre[18].

En un d'aquests dos xamfrans visqué Ramon Cantó en la seva etapa barcelonina.

Alguns testimonis recullen que a Barcelona tampoc no abandonà les dificultats econòmiques. Així, Palau i Dulcet a qui, com veurem, tractà en els seus anys barcelonins, en el seu llibre de memòries[19] ens en parla, afirmant que Cantó, *casado con tres hijos* [...], *se hallaba oprimido por necesidad económica*. Més endavant, quan ens parla de la magna obra de Cantó sobre la Història de Montblanc, ens dirà que pretenia vendre-la, però que *sus pretensiones eran modestas: 25 pesetas*.

En aquells anys d'immigrant a Barcelona, començà a mantenir contacte amb els montblanquins que hi residien. Una de les vies de sociabilització, fou a través del Centre Excursionista de Catalunya. A l'Arxiu del Centre hi hem trobat la seva acceptació com a soci en l'acta de la sessió de la junta del 23 de juny de 1891[20]. Mitjançant el Centre es relacionà amb d'altres montblanquins com l'esmentat Antoni Palau i Dulcet o Josep Conangla i Fontanilles. També a través del cronista Palau i tenim constància de que es relacionà amb Joan Poblet i Teixidó.

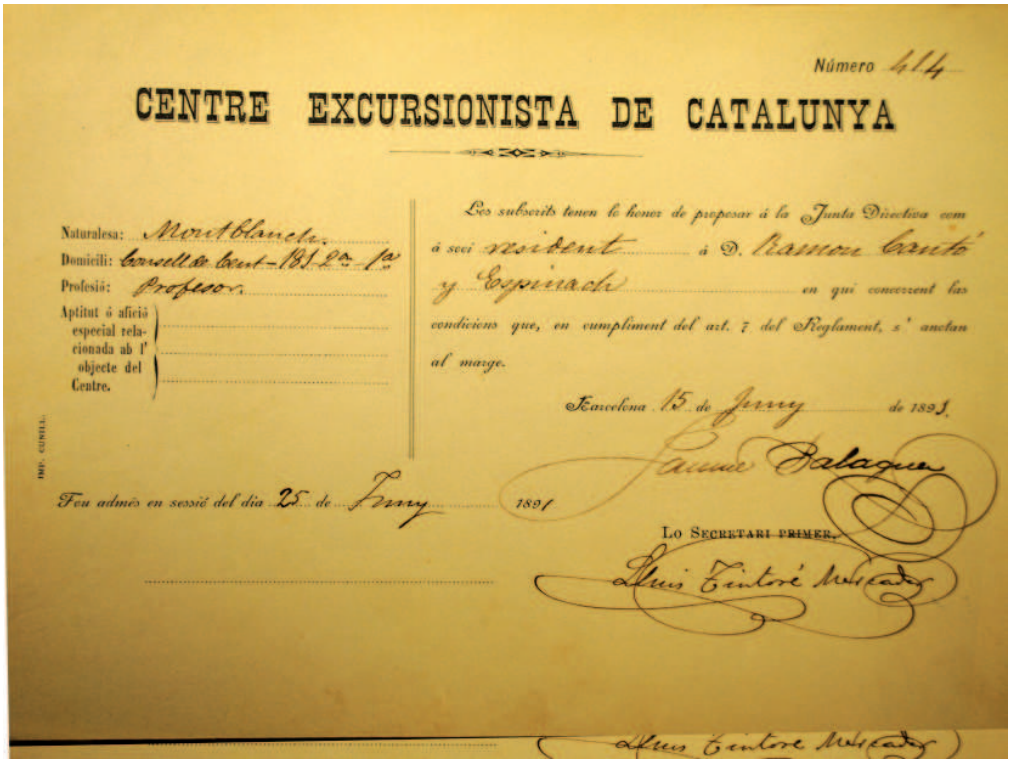
Número 414

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Naturalesa: Montblanch
Domicili: Carrer de Sant-Pol 20 1.er
Professió: Professor
Aptitut ó afició especial relacionada ab l' objecte del Centre.

Los subscrits tenen lo honor de proposar á la Junta Directiva com á soci resident á D. Ramon Cantó y Espinach en qui concorrent las condicions que, en cumpliment del art. 7 del Reglament, s' anotan al marge.

Barcelona 15 de Juny de 1891.

Fou admès en sessió del dia 25 de Juny 1891

Lo Secretari primer,

Fitxa de Ramon Cantó al Centre Excursionista de Catalunya (amb data d'incorporació dos dies posteriors a l'acceptació en sessió de la junta).

En els seus textos, Cantó sempre lamentà l'enyorança i la nostàlgia que li produïa la distància amb el que ell sempre anomenà la seva pàtria. En alguns textos, datats entre 1902 i 1905, hi escriu que porta més de vint-i-cinc anys allunyat d'ella. Tenim constància, per *La Conca de Barbará,* en la edició del 29 de maig de 1904 que, com a mínim, tres anys abans de morir, visità de nou la seva vila nadiua.

LA CONCA DE BARBARÁ

SETMANARI COMARCAL

SUSCRIPCIÓ
Trimestre. . . . . 1'50 Ptas.
Un any. . . . . 5 »

Redacció y Administració
Plassa Major, Imprempta d'Arthur Meamany
Lo periódich no's fa seus los treballs firmats o copiats que publiqui.

Anuncis y remitits
— A —
preus convencionals

Capçalera del setmanari La Conca de Barbará.

Una altra de les mostres de la vinculació que, des de Barcelona, seguí mantenint amb Montblanc, ens la donà amb motiu de la Coronació de la Mare de Déu de la Serra (1906). A fi i efecte de recollir fons per a sufragar la corona, es constituí l'any 1904 una Junta a la que s'hi aplegaren montblanquins desplaçats a indrets de tota la península i també d'Amèrica. Entre ells, hi figura el propi Cantó, recollint els fons dels benefactors de Barcelona[21].

Altres fets relacionats amb la vila feren que Cantó participés activament amb la colònia montblanquina a Barcelona. Ell mateix recull en el seu manuscrit, que amb motiu dels Fets de Montblanc de 1893, Joan Guarro i Robusté (farmacèutic montblanquí) convocà a diversos emigrants a reunir fons per a les víctimes dels fets. Hi assistiren el propi Cantó, l'apotecari Anton Malet, Josep Marsal i els germans Molner, Espanyol i Boada. La trobada es produí en el desaparegut Cafè de *la Pajarera,* que existí al passeig de Gràcia, des de 1888 fins el 1895 i que gaudí de molta popularitat entre personatges destacats que participaven en freqüents tertúlies. Pocs dies després es convocà una segona trobada on s'hi afegiren, entre d'altres, el farmacèutic Sebastià Pedrol, l'advocat Josep Dalmau i Batlle i el procurador Joaquim Torredemer, arribaren a ser una trentena.

Finalment, la seva néta ens fa saber que el seu avi, arrel de la seva activitat literària, tingué una gran amistat amb la família Paluzié, propietària de l'editorial homònima. Aquesta amistat arribà fins el punt que, un cop mort en Ramon, els Paluzié feren que les seves despulles reposessin al panteó que tenien al cementiri de Montjuïc.

La mort de Cantó es produí el cinc de març de 1907, amb seixanta-tres anys, trenta dels quals els passà fora de Montblanc. Tant *La Conca de Barbarà,* (9 de març de 1907), com *La Vanguardia* (Barcelona, 7 de març de 1907) se'n feren ressò.

El desaparegut Cafè de la Pajarera al Passeig de Gràcia de Barcelona.

L'obra històrica

Ramon Cantó dedicà tota la seva vida a dues passions: *l'ensenyament de minyons* i l'estudi i documentació de la història de Montblanc.

Pel que fa a l'ensenyament, ja en les partides baptismals dels seus fills, es declara, segons els anys, mestre d'ensenyament primari i secundari. Pel que sabem per la família, també la seva esposa Maria Lluïsa exercí el mestratge.

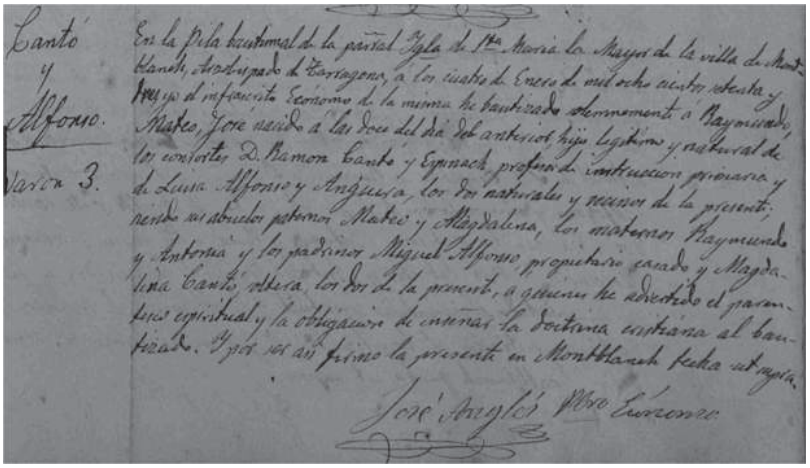
Cantó y Alfonso.
Varon 3.

En la Pila bautismal de la parral Yglesia de Ntra Maria la Mayor de la villa de Montblanch, Arzobispado de Tarragona, a los cuatro de Enero de mil ocho cientos setenta y tres yo el infrascrito Ecónomo de la misma he bautizado solemnemente a Raymundo, Mateo, José nacido a las doce del día del anterior, hijo Legítimo y natural de los consortes D. Ramon Cantó y Espinach profesor de instruccion primaria y de Luisa Alfonso y Anguera, los dos naturales y vecinos de la presente, nieto por abuelos paternos Mateo y Magdalena, los maternos Raymundo y Antonia y los padrinos Miguel Alfonso propietario casado y Magdalena Cantó soltera, los dos de la presente, a quienes he advertido el parentesco espiritual y la obligacion de enseñar la doctrina cristiana al bautizado. Y por ser así firmo la presente en Montblanch fecha ut supra.

José Anglés Pbro Ecónomo

Partida baptismal d'un fill de Ramon Cantó on es declara mestre de primària

Pels propis escrits d'en Ramon sabem que, a Montblanc, alternà l'ensenyament secundari, a l'escola ubicada al convent de la Mercè –on compartí mestratge amb el seu oncle el frare Antoni Espinach- amb l'ensenyament primari a títol privat: ell mateix s'inclou a la llista de mestres privats d'ensenyament primari des de 1864 a 1877: *Ramon Cantó y Espinach, ab sa escola al carrer Major, nº 78, autor d'aquestes memòries*. Per les seves il·lustracions, sabem també que aquesta escola, ubicada a la seva casa, s'anomenava: «Colegio de San Luis Gonzaga».[22]

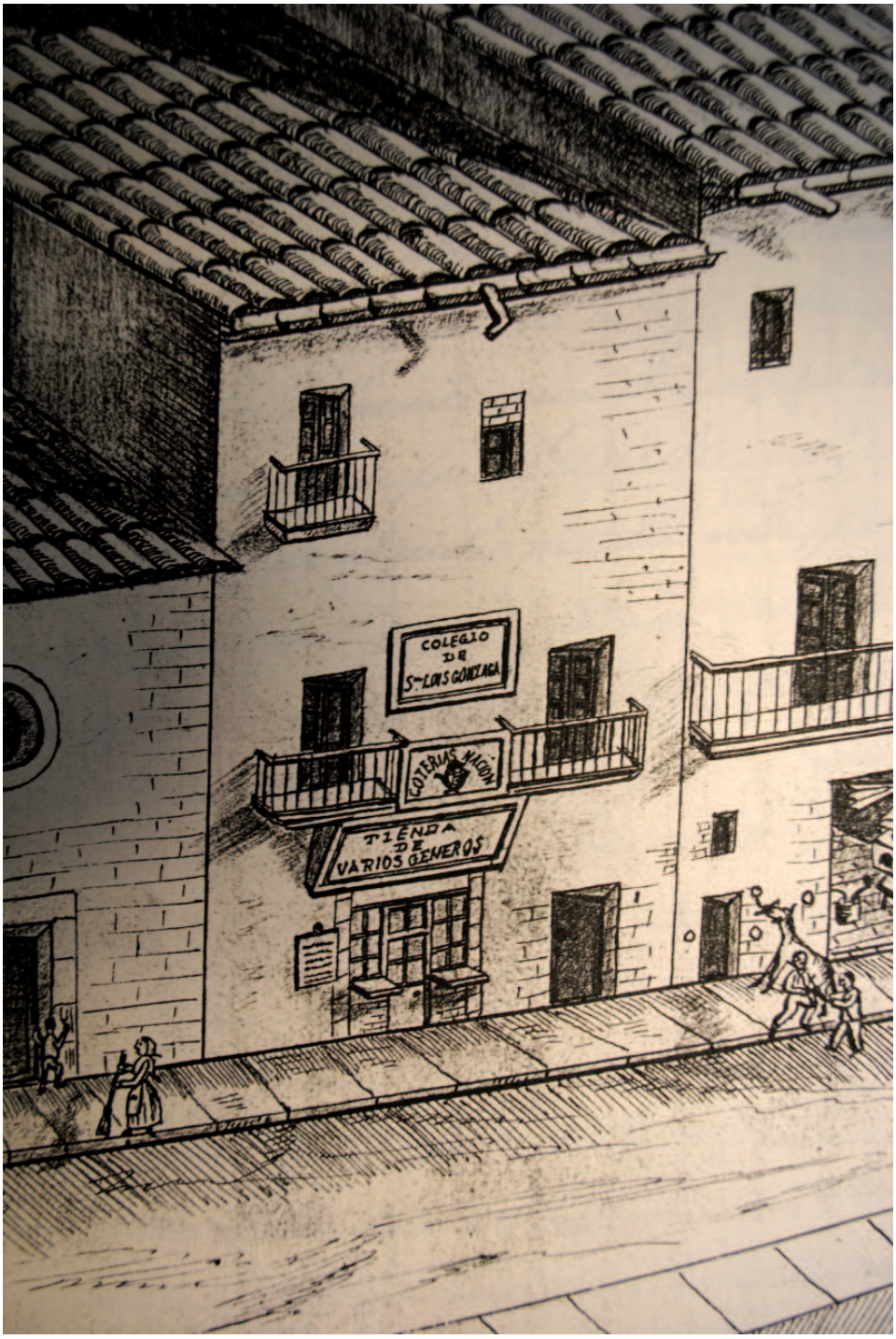

La casa de Ramon Cantó a Montblanc, dibuixada per ell mateix.

Pel testimoni que ens en donen els seus descendents coneixem que, un cop traslladats a Barcelona, Ramon i la seva esposa Maria Lluïsa, hi establiren una escola d'ensenyament secundari, continuant així la seva activitat iniciada a Montblanc. És també l'activitat que declara en la fitxa de soci del Centre Excursionista[23] i en alguna inserció als diaris de l'època.[24]

Desde Montblanch (9 julio de 1904)

Señor director de LA VANGUARDIA.

Para conmemorar el quincuagésimo aniversario de la definición dogmática de la Purísima Concepción, se ha constituído en aquella importante villa una junta encargada de fomentar entre los naturales de la misma una suscripción destinada á la adquisición de una corona de oro ó plata, como ofrenda á la Virgen de la Serra, á la que guardan tanta devoción los montblanquenses.

Los que deseen contribuir á la corona con sus limosnas, pueden entregarlas en el establecimiento de don José Cortina, en Montblanch; don Ramón Abelló, Conde de Rius, 10, tienda, Tarragona; doña Adela Torruella, Libretería, 1, Barcelona, ó á cualquiera de los señores siguientes que forman la Junta:

Rdo. don José Miró, cura-párroco de Riudecols, presidente; don Francisco Cisquer, médico, Tarragona, vicepresidente; don Tadeo Gasol, notario, Barcelona, tesorero; vocales: Rdo. don Francisco Sanromá, cura-párroco de Vallbona de las Monjas; P. Francisco de la Soledad Mir, carmelita, Zaragoza; don Jaime March, ingeniero, Madrid; don José Cisquer, notario, Vich; don Modesto Malet, abogado, Tarrasa; don Martín Miró, comercio; don José Roselló, farmacéutico; don Ramón Cantó, maestro, y don Miguel Borrás, comercio, Barcelona; don Ramón Queralt, peluquero, Habana; secretario 1.°, reverendo don Ramón Porta, vicario de Sarreal; secretario 2.°, Rdo. don Pablo Queralt, coadjutor, Montblanquet.

El corresponsal.

Nota publicada a La Vanguardia de Barcelona el 12 de juliol de 1904.

L'Obra

L'obra acadèmica de Ramon Cantó ve significativament marcada per la seva monumental, i encara inèdita, *Història de la Il·lustre i Reial Vila Ducal de Montblanc*. A banda, dedicà en els darrers anys, esforços addicionals a donar una sèrie de conferències sobre la història de Montblanc al Centre Excursionista de Catalunya, les quals l'any 1903, foren publicades al setmanari *La Conca de Barbarà*. Finalment escrigué algunes obres menors que esmentem al final d'aquest capítol.

Història de la Il·lustre i Reial Vila Ducal de Montblanc

Ramon Cantó dedicà gran part de la seva vida a la seva redacció[25]. La seva néta recull el testimoni familiar de que, tota estona lliure de la que disposava, es tancava al seu despatx i el dedicava a la recerca i escriptura d'aquesta obra. En l'esquela publicada amb motiu de la seva defunció en el setmanari *La Conca de Barbarà* del 9 de març de 1907, el cronista explica que «*Quantes vegades, ben segur, los petits gastos que li ocasionava'l proporcionarse un dato desconegut per arreconar en lo tresor de son llibre, gelós com l'avar de ses monedes, li havia costat privarse d'un plaer o de satisfer una necessitat. Però ell content com qui fa una obra bona sense mirarse en los sacrificis, ni menos pensava en lo que representava la novella noticia, que li proporcionava llargues estones d'íntima satisfacció al comprovar o rectificar per ella fets o judicis que ja té formulats en les centes y centes de planes de la historia*».

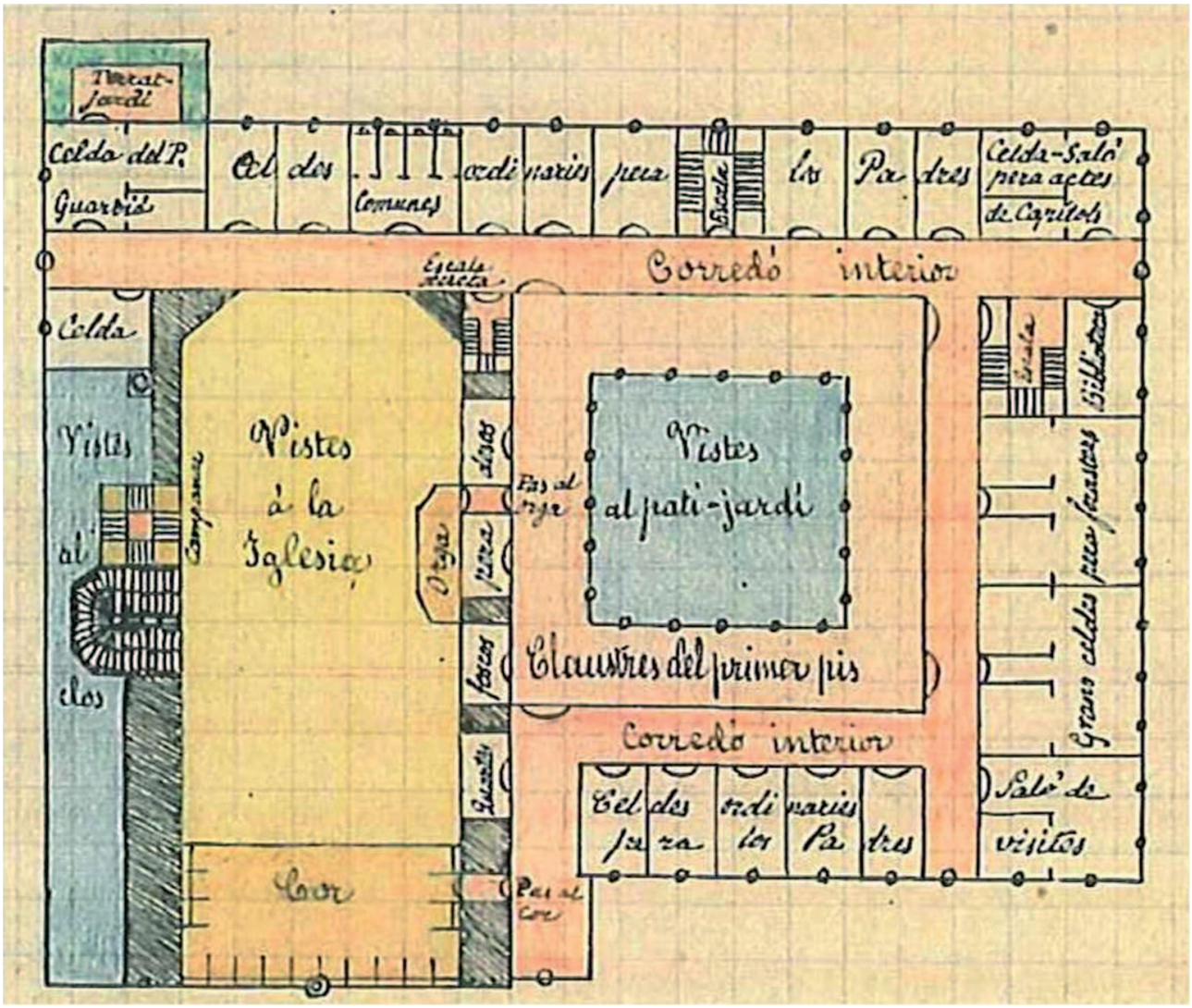

Planta del convent de Sant Francesc dibuixat per Ramon Cantó.

En aquesta obra, Cantó inclou tota aquella informació relacionada amb Montblanc i la Conca que recopilà amb els anys. Fins i tot, informacions que desafien la lògica. A tall d'exemple esmentarem els dibuixos que féu de l'aspecte que devia tenir el convent de Sant Francesc abans del seu deteriorament a partir dels inicis del segle XIX i que ell no pogué veure, atès que nasqué quan ja estava significativament malmès[26]. Els dibuixos inclouen mides i detalls molt acurats i, segons les recerques arqueològiques portades a terme en els darrers anys, són sorprenentment fidels.Testimonis orals recollits a Montblanc apunten que Cantó recopilà molta informació del mestre de cases Antoni Miró i Albareda, (a) Anton Llums, el qual sí que pogué veure l'aspecte original del convent en els seus anys de joventut[27] i per la seva professió pogué retenir dades acurades de la construcció.

L'obra constava de cinc volums dels quals, malauradament només se'n conserven tres. En ells hi trobem informacions diverses com reculls de cançons populars, personatges montblanquins que han ocupat càrrecs diversos, retalls de notícies publicades en mitjans escrits referents a la vila, indústries, negocis, entitats social, dibuixos de les construccions més significatives, etc. Si bé a dia d'avui és evident que aital recopilació de dades feta als voltants del 1900 és d'un interès incalculable pels historiadors que s'aproximin a la història de Montblanc, també és cert que ja suscità interès en la seva època: Palau i Dulcet testimonia en les seves memòries que Joan Poblet i Teixidó, provà de quedar-se amb el manuscrit per al seu propi ús.

El set de juliol de 1896, Cantó adreçava una carta a l'Ajuntament de Montblanc proposant la publicació del manuscrit, el dia u d'agost del mateix any, l'Ajuntament li responia negativament a la proposta, adduint manca de fons. Ambdues cartes estan transcrites al final d'aquest treball, posteriorment Palau i Dulcet ens aclareix la destinació de l'original: *Después de muerto el malogrado Cantó, su hijo mayor, vendió el manuscrito al Ayuntamiento de Montblanc.*

Dels cinc volums, se'n conserva un al Museu-Arxiu de Montblanc. Si bé, inicialment se'n perdé la pista, no fou fins l'esclat de la darrera Guerra Civil quan es recuperà, Josep Maria Jàvega, a la revista *Espitllera* de setembre de 1983, (Any II, núm. 21, pàgina 32) recull els fets esdevinguts a la setmana del 19 al 24 de Juliol de 1936:

> *Anàvem a veure com a baix del Pont Nou, cremava el fustam i les imatges procedents dels altars renaixentistes i barrocs de les esglésies de Santa Maria i Sant Miquel.*
>
> *En un d'aquests viatges vam descobrir dins d'un magatzem a la carretera, a cal Pàmies, (comerciant de vins on avui hi ha el Garatge Univers) una muntanya de llibres vells destinats a la crema, i que vam comprendre que procedien de cases «bones», que havien hagut de marxar de Montblanc i que després havien estat escorcollades i algunes mig devastades.*
>
> *Can Castellví sabem que fou una de les que hi havia molts llibres vells; els domicilis de sacerdots i d'altres.*

La nostra cultura històrica en aquells temps era pobra. A pesar de tot, però vam saber recollir un volum de la «Història de Montblanc», de Ramon Cantó i Espinach que és inèdita i manuscrita.

També Ismael Balanyà i Freixa i Ismael Balanyà i Moix formaren part del grup de persones que trobaren aquell volum.

L'any 1999, Josep M. Porta, director de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà i Gabriel Serra, localitzaren dos volums més de l'obra de Cantó a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), com a part del fons de Poblet i Teixidó[28]. Sabent que el fill d'en Cantó vengué el manuscrit a l'Ajuntament i l'interès que, segons Palau i Dulcet, tenia en ell en Poblet i Teixidó –secretari de l'Ajuntament-, és fàcil imaginar com va poder arribar al seu arxiu. Actualment es troben en procès de digitalització.

La del Ramon Cantó no ha estat l'única monografia que no s'ha publicat sobre Montblanc i que ha restat inèdita, altres han seguit la mateixa fi:

- Antoni Espinach Gual (Montblanc,1807-1895), oncle d'en Ramon, mercedari i beneficiat, redactà *Apuntes históricos y cronológicos de la real y ducal villa de Montblanch*.

- Lluís Vives Poblet (Montblanc, 1900-1974), deixà les *Narracions històriques de la vila ducal de Montblanc fins el 1960*, que han estat utilitzades per diversos historiadors.

- Lluís París Bou, advocat (Montblanc, 1918-2005), elaborà algunes monografies sobre Montblanc medieval i l'església de Santa Maria.

Conferències sobre la Història de Montblanc

En qualitat de soci del Centre Excursionista, en Ramon oferí unes conferències en les que sintetitzà els resultats de la seva recerca sobre la història de Montblanc. Posteriorment, al llarg de 1903, el setmanari *La Conca de Barbará*, les publicà en la secció històrica. Incloem a continuació la relació d'aquests articles amb les dates i els subtítols:

-26 d'abril 1903: Conferència I. *Antiguitat de la vila de Montblanc.*

-24 de maig de 1903: Conferencia II. *Jurisdicció judicial de Montblanch en los temps antichs.*

-7 de juny de 1903. Conferència no titulada ni numerada. (sobre la vegueria de Montblanc).

14 de juny de 1903. Conferència no numerada. *Partit judicial de Montblanc*.

- 21 de juny de 1903. Conferència no titulada ni numerada. (sobre el partit judicial de Montblanc).

- 5 de juliol de 1903. Conferència IV. *Districte electoral de Montblanch.*

- 19 de juliol de 1903. Conferència no titulada ni numerada. (sobre el Districte electoral de Montblanc).

- 25 de juliol de 1903. Conferència V. *Corts Generals de Catalunya a Montblanch.*
- 2 d'agost de 1903. Conferència V. *Segueixen les Corts Generals de Catalunya a Montblanch.*
- 9 d'agost de 1903. Conferència V. *Segueixen les Corts Generals de Catalunya a Montblanch.*
-15 d'agost de 1903. Conferencia V. *Corts Generals de Catalunya a Montblanch. Segueix lo Parlament General del any 1410.*
- 23 d'agost 1903. Conferència V. *Segueixen les Corts Generals de Catalunya a Montblanch.V*
- 30 d'agost de 1903. Conferència VI. *Montblanch com a Vila Real*.
- 20 de setembre de 1903. Conferència VI. *Montblanch com a Vila Real. II*.
- 27 de setembre de 1903. Conferència VI. *Montblanch com a Vila Real. III.*
- 18 d'octubre de 1903. Conferencia VII. *Ducat de Montblanch.*
- 25 d'octubre de 1903. Conferència VII. *Continuació del Ducat de Montblanch II.*
- 1 de novembre de 1903. Conferència VII. *Continuació del Ducat de Montblanch III.*
- 22 de novembre de 1903. Conferència VII. *Continuació del Ducat de Montblanch IV.*
- 6 de desembre de 1903. Conferència VII. *Continuació del Ducat de Montblanch V.*
- 13 de desembre de 1903. Conferència VII. *Conclusió del Ducat de Montblanch VI.*

Per a la confecció d'aquestes conferències, en gran mesura fruit de la recerca que féu per a la redacció de la seva *Història de la Il·lustre i Reial Vila Ducal de Montblanc*, Cantó portà a terme una minuciosa recerca en diversos arxius i documents al seu abast.

A través de les correspondència amb l'Ajuntament de Montblanc sabem que Ramon Cantó coneixia a l'arxiver i historiador Francesc de Bofarull i Sans (Barcelona, 1843-1938) que dirigí l'Arxiu Reial de Catalunya entre 1893-1911, suposem que fruit de l'interès del primer per Montblanc, animà al segon a escriure el treball, «*Documentos para escribir una monografia de la villa de Montblanch*», editat a Barcelona el 1897, un dels problemes amb que es trobà Cantó és la destrucció dels arxius medievals de Montblanc i el coneixement de la paleografia.

No obstant, algunes de les conclusions de Cantó en els seus escrits i conferències no acabaren de convèncer a tothom. Un cop més, és en Palau i Dulcet qui ens en parla. En la introducció de la seva *Guia de la Conca de Barberà* (Barcelona,1912) esmenta, veladament i no sense certa ironia, la visió d'en Ramon sobre la història de Montblanc: *Sempre recordo ab sentiment lo que succehí a un digne compatrici, el qual, enamorat ab deliri infantil de les glòries històriques de Montblanch, s'entussiasmá fins a dir en lletres de motllo que nostra vila ja existia en lo ¡¡segle II!!, que'l frontis de la iglesia de Sant Miquel era bastit per ¡¡romans!!, que la iglesia de Santa Maria datava a lo menys del ¡¡1112!!. Ab afany d'acumular glories a sa aymada vila natal, assegurava que en ¡804 Montblanch era cap de sa extensa Vegueria!, y en fi, que'ls molins de Foguet i Capellans se remontavan als ¡primers pobladors de la Conca!*

És just esmentar que, malgrat les crítiques vessades sobre l'obra de Cantó, el propi

Palau i Dulcet en copià algun dels seus continguts per a les seves publicacions. Només cal comparar els dibuixos sobre l'església del convent de Sant Francesc i els arcs que en temps albergà el claustre, per adonar-se'n de que les similituds van més enllà d'una simple inspiració.

Altres escrits:

- *Passatemps que no es passa temps sinó desengany forçós*.

- *La via fèrrea al nostre terme*, reproduït en el número 2 (1980) de la revista *Aplec de Treballs* (p. 89-92), coincidint amb un article de Pere Anguera sobre la mateixa temàtica.[29]

-Discurs adreçat als montblanquins residents a Barcelona arrel dels fets de Montblanc de 1893. Arrel dels fets de Montblanc de 1893, els montblanquins afincats a Barcelona s'aplegaren en una reunió pensada per sensibilitzar els convilatans i aconseguir recaptar fons pels daminificats. Cantó, hi pronuncià un discurs titulat: *Breu discurs que Ramon Cantó pronuncià lo diumenge 8 octubre en lo local del Foment del Treball Nacional en Barcelona, ab motiu de la reunió general que los fills de Montblanch, residents en dita ciutat, celebraren allí per conseguir recursos ab que aliviar á las víctimas dels deplorables successos ocorreguts en aquella vila súa, en 13 del passat septembre de 1893.*

Com a insert en el volum de la seva *Història...* hi figura una còpia d'aquest discurs. A tall de resum incloem a continuació les paraules amb que tancà el discurs:

> *En nom de la nostra pàtria, y en lo propi nostre, los hi rendirem á uns y altres los més sincers homenatjes de respecte i gratitut.*
>
> *Ea, donchs, fills de Montblanch, corrau á depositar vostre llimosna: que per cada llàgrima que aixugaréu, anyadiréu novas perlas al més rich floró de vostres glorias montblanquinas. He dit.*

- El 20 de maig de 1888, *La Vanguardia* de Barcelona publicava un petit anunci en el que s'hi llegia: *Al ínfimo precio de 10 céntimos, se vende en todos los kioskos de la Rambla, teatros y librerías, un librito en verso, escrito por Ramón Cantó y dedicado a la Exposición Universal*. Malauradament no n'hem trobat cap còpia. És probable que, atesa la passió escriptora de Cantó, aquest llibret no fos l'únic que publiqués o, si més no, que escrigués. Malauradament la família no conserva l'arxiu personal del seu avantpassat, perdut probablement en algun dels trasllats que portà a terme al llarg del segle XX.

-El 1906 Cantó va regalar a l'Ajuntament de la seva vila nadiua un mapa de l'antiga vegueria de Montblanc que havia dibuixat ell mateix i estava a la vista en una exposició organitzada per l'Associació Catalanista de Montblanc. Convindria avaluar la seva participació en el moviment catalanista del moment.

La monografia de Ramon Cantó i Espinach és una història d'estimació i enyorança per Montblanc. La seva vida la dedicà a enaltir-ne les glòries i a deixar-les documentades per a les generacions que han de venir. És just doncs, que mirem d'assegurar aquest objectiu i n'impulsem la publicació per a la justa divulgació.

En el darrer article de la sèrie de conferències publicades al setmanari *La Conca de Barbará,* el 13 de desembre de 1903, Cantó s'acomiadava dels lectors amb aquestes paraules.

Adéu amichs nostres y deixebles nostres estimats. Fins a un altre día, si aixís li plau al bon Déu y als homens de...bona voluntat.

Són les darreres paraules escrites que coneixem de Ramon Cantó.

Apèndix documental

1. Carta que Ramon Cantó i Espinach envia a l'Ajuntament de Montblanc sobre la proposta de publicació de la Història General de Montblanc. Barcelona, 7 de juliol de 1896.

A los magníficos señores alcalde y regidores de la villa de Montblanch

Muy respetables y magníficos señores:

Por lo que tuvimos el honor de exponer en ésta de Barcelona, a las muy dignas autoridades de la villa [de Montblanc] y demás comitiva que la acompañaba, al presentar al Excelentísimo General de Ejército, don Luis de Castellví, la faja que los monblanquenses le regalaban, hemos de suponer que vuestras magnificiencias no ignoran que nosotros, ya desde mucho tiempo, nos dedicamos a escribir la «Historia general de la real villa, ducado de Montblanc».

Muy adelantada la tenemos ya, cuando hemos tenido la suerte de completarla, pocos días ha, con curiosos y ricos documentos que no tienen precio, salidos del propio Archivo de la Corona de Aragón, gracias a la amabilidad y amor a Cataluña del mismo archivero don Francisco de Bofarull, residente en dicho edificio, en ésta [ciudad] de Barcelona.

Montblanch disfrutaba antiguamente de grandes privilegios que todos ignorábamos, porque las guerra u otras causas, hicieron desaparecer de sus archivos, aquellos documentos que lo acreditaban, más hoy, los hemos recobrado bebiendo en las fuentes del propio origen, esto es, obteniendo copias exactas de los originales de los mismos reyes que los concedieron. Se refieren al Municipio desde su origen, bayles, vegueres, ferias, molinos, baños, judíos aquí establecidos, al ducado de Montblanch y condiciones que nuestros abuelos impusieron al rey antes de aceptar aquel honor, privilegios del Ayuntamiento, de la parroquia mayor e iglesia y monasterio de la Sierra, etc. etc. pues sería largo de referir.

Aunque sea ridículo alabar nuestro trabajo, diciendo que lo tenemos en gran aprecio por lo mucho y bueno que contiene, hoy no podemos ocultar a vuestras magníficiencias, que vale el doble, y que se hará interesantísima a los monblanquenses su lectura.

Y al exponer esto a vuestra consideración, no nos guía hasta aquí nuestro propio interés, sino la gratitud que Montblanch debe haber de manifestar de una manera u otra, al citado señor Bofarull, por el gran favor que ha dispensado a nuestras glorias patrias con las copias que nos dejó sacar de aquellos citados documentos. Si alguno duda de nuestras afirmaciones, fácil les será a vuestras magnificencias, comisionar persona inteligente que, visitando nuestra humilde casa, los pueda ver, estamos dispuestos a acceder, pero no a dejarlos copiar, ni menos dejárselos, nos han costado quince días de escribir a todo esfuerzo y casi sin descansar ni comer, además de que los necesitamos para confeccionar nuestro trabajo.

Una observación nos permitirán, con todo, vuestras magnificiencias, y es que si los referidos documentos son riquísimos, por si solos no forman nuestra larga e interesantísima historia patria: es preciso enlazarlos con nuestras noticias, y otros datos que durante ocho años hemos ido recogiendo. Esta observación se refiere, pues, al pensamiento o intención que alguien abrigar pudiera, de que haciendo sacar otras copias de allí, ya se tendría lo bastante para saber las glorias montblanquenses. No podemos oponernos, pero sí que sentiríamos muchísimo haber trabajado sin fruto, y tantos años en pro de nuestra idolatrada villa, para venir a recibir, en cambio del grande amor que a ella profesamos, el desengaño más cruel que podíamos prever, y con tal pena y celosía que probablemente nos causarían la muerte! Venga ésta en buena hora cuando nosotros veamos cumplidos nuestros patrios ideales, pero que no se nos nieguen ahora los largos sacrificios que estamos haciendo para poder un día decir que en algo hemos sido útiles a nuestra carísima, y por jamás olvidada, la villa de Montblanch, a pesar de los penosos diez y nueve años que han transcurrido que nos ausentamos de ella!

Bastante hemos sufrido, y aun hoy día estamos sufriendo, de parte de algunos que, con sus publicaciones, pretenden robarnos este honor con hablar de una población que no conocen a penas, salvando empero los derechos que a las historias patrias podía tener nuestro difunto tío, el reverendo don Antonio Espinach, más ya que él no las publicó, creemos estar en mejores derechos que ningunos otros más.

Y ya que nos tomamos tan indebidamente el honor de dirigirnos a los representantes de villa tan antigua y gloriosa, y con mucho mayor motivo toda vez, que a su nombre tenemos hecha la dedicatoria de nuestros trabajos históricos, vamos a preguntarles, ¿Puede haber aquí nadie más interesado que el Ayuntamiento en proteger empresas tan costosas y patrióticas?

Habrá otra corporación más digna ni más a propósito?, hasta diremos obligada, en ayudar a dar conocer los valoramientos, grandezas, honores, glorias y privilegios de Montblanch, que su propio Ayuntamiento? No, y hoy día con más empeño y voluntad, ya que la general postración de la villa, es por desgracia, bien manifiesta.

Si se quiere que Montblanch sea respetado en sus derechos, que vuelva a sus grandezas, démosles antes a conocer de todo el mundo, así lográsemos el valor y estimación perdidos.

No desconocemos empero, que los momentos presentes no son propicios a tan buenos deseos nuestros y también de vuestras magnificiencias, porque el Ayuntamiento puede aun

cumplir con las obligaciones más precisas a que debe atender, más cuando hay voluntad, de todo se sale. Mucho tiempo [hace] que esperamos, porque no ignoramos esta crisis, realizar nuestra empresa a nuestras costas, aguardando el auxilio divino, pero como éste no viene, y los años hacen ya decaer nuestras fuerzas por los trabajos intelectuales a que nos dedicamos, debemos forzosamente, buscar medios ajenos o de otros que auxilien nuestros buenos fines y actos, nadie mejor puede dárnoslos que vuestras magnificiencias por la autoridad que ejercéis.

Bastaría que se nombrase una comisión de 8 a 12 personas, las más significativas de la villa, y buenos patricios, presidida por el señor alcalde, para que se obtuviera una subscripción voluntaria en acciones al tipo de 5 duros una, que representasen el capital de unos quinientos duros, que calculamos costaría la impresión de nuestra obra, capital indispensable para editarla con los mapas, planos, vistas, escudos y demás grabados con que deseamos adornarla. La obra constaría de 3 tomos, cuyo valor creemos no bajaría de los 5 duros por acción, de manera que serían reintegrables con la misma obra, y esos in contar los suscriptores de fuera y los pueblos de nuestro partido judicial, de los cuales damos muy buenas noticias en la sección correspondiente.

Es este un plan que exponemos a la consideración de vuestras magnificiencias para que se dignen estudiarlo y ejecutarlo pronto en bien de la villa, y no en bien nuestro, porque no queremos entender en otra cosa más, si el proyecto pasa adelante como esperamos, que en la dirección de la impresión o edición de nuestro trabajo referido, y con la única garantía de que la Comisión nos cediera el número de 30 ejemplares para aquellas personas a las cuales quisiéramos regalarlos.

Otro punto debemos tocar antes de concluir la presente. Para ciertos asuntos que tratamos en la obra, nos es preciso pasar aquí en la villa a lo menos un mes, ya que nuestra memoria habría podido caer en algunos errores. Y como ni por estos gastos, con dolor confesamos, no poder invertir lo poco que ganamos para sostener a la familia, suplicamos a vuestras magnificiencias, que de aquella suscripción, se destinen los primeros cincuenta duros cobrables el día de nuestra llegada aquí, para nuestra permanencia en la villa, dicho tiempo, y con la persona o personas de nuestra familia, con que nosotros queramos acompañarnos, a fin de estar bien cuidados, ya que nuestra salud tampoco es mucha. A este objeto o fin destinaríamos el próximo septiembre.

Si atención merecen nuestras líneas a vuestras magnificiencias, la patria será la que deberá agradecérselo, si se cumplen en todo, tan nobles deseos, tendrán razón en vuestras magnificiencias exigir que sus nombres los conserve y perpetúe la villa a través de los siglos, pues nada hace más grandes a los hombres que el amor y sacrificios que depositan en los altares santos de su patria.

Con esta creencia y esperanzas santas, después de suplicarles indulgencia, se pone del todo a las órdenes de vuestras maginificiencias, el más indigno, empero, más amante hijo de Montblanch, y atentamente su seguro servidor, que a vuestras magnificiencias muy afectuosamente saluda y estima,

Ramon Cantó Espinach [rúbrica].
Barcelona, 7 julio de 1896.
Ensanche de la Izquierda, Consejo de Ciento, número 181, piso 2º, 1ª puerta.

2. Proposta de montblanquins que haurien d'integrar la comissió per a preparar la publicació de la història de Montblanc de Ramon Cantó (1896)

Se podrían convocar a una reunión general a los principales montblanquenses, exponiéndoles nuestros deseos y de entre los llamados a nombrar la comisión referida, nosotros apuntamos los siguientes, a los que vuestras magnificiencias podrían añadirlos que hoy para nosotros son desconocidos o que no recordamos bien sus nombres.

Comisión

- Presidente: El señor alcalde actual.
- Tresorero: Don Juan Sans (médico).
- Secretario: Don Melchor Foraster y Borrás.
- Vocales: Don Melchor Malet y Borrás.
Don Bonaventura Sabaté y Alfonso.
Don Ramon Poblet (comerciante).
Reverendo Don Jaime Vallvé y Folch.
Don Fernando Xaparro.
Don José Alfonso y Pedrol.
Don Salvador Sabaté y Claret.
Don Agustín Pedrol y Poblet.
Don Pablo Jové (comerciante).
Don José Sabaté y Poblet.
Don Matias Guarro y Ribé.

Personas que deberían secundar a dicha comisión

- El magnífico Ayuntamiento.
- Los reverendos plebano y rector de las dos parroquias.
- Don José Gassol y Millé.
- Don Ramon Riba y Borrás.
- Don Manuel Belart y hermano.
- Don José Pedrol y Tomàs (hacendado).
- Don Rafael Andreu (confitero).
- Don Jaime Foraster y Borràs.
- Don Ramon Foraster y Borràs.
- Don José Casanovas (farmacéutico).
- Don Magín Casanovas (propietario).
- Don Ramon Sabaté y Poblet.
- Don Ramon Marsal y Gual.
- Don N. Sabaté (hijo de Salvador Sabaté).
- Don N. Sabaté (hijo de Agustín Sabaté).
- Don N. N. alias povill del Mas de Dalt.

- *Don N. Contijoch, alias povill del Casaca.*
- *Don Joaquin Guach y Cantó.*
- *Don José Pedrol y Pedrol (Plaza Mayor).*
- *Don Juan Gasol y Andreu.*
- *Don Carlos Monfar y Cantons.*
- *Don Salvador Cantó y Sabaté.*
- *Don José Sabaté y Civit.*
- *Don Juan Robusté.*
- *Don Magí Folch.*
- *Don N. Mollé (hereu Mollé).*
- *Don Juan Sugrañes.*
- *Don Ramon Guarro y Casanovas.*
- *Don Gabriel Masip.*
- *Don Jaime Badia y Bartra.*
- *Don José Civit.*
- *Herederos de Don Antonio Sala.*
- *Don Eduardo Xalapeira.*
- *Don Miguel Arnavat y Miquel.*
- *Don Isidro Arnavat y Miquel.*
- *Don Joan Farriol y Sanromà.*
- *Don Ramon Sanromà (Ascle).*
- *Don Matias Espinach.*
- *Don Matias Jové.*
- *Don Matias Anglés.*
- *Etc. etc.*

Los professors públichs de la vila.

- *Don Llorens Domingo.*
- *Pablo N. (Pau del Fisch).*

3. Resposta negativa de l'Ajuntament de Montblanc a Ramon Cantó Espinach sobre la proposta de publicació de la seva monografia històrica. Montblanc, 1 d'agost de 1896.

«Señor Don Ramón Cantó
Barcelona
Montblanch, 1 agosto de 1896.

Muy señor mío y de mi mayor consideración, circunstancias improvistas me han impedido contestar con más oportunidad su atento escrito de fecha 7 del mes anterior y al hacerlo, he de manifestarle que si bien me hallo animado de los mejores deseos para ayudarle en cuanto sea posible para poder llevar a efecto la impresión de su obra titulada «Historia General de

la real villa ducado de Montblanch», no obstante como la cantidad que usted juzga necesaria para ello es de mucha importancia, teniendo en cuenta la gravísima crisis que atraviesa esta villa, que es general, que ha aumentado de un modo notable a causa de que la filoxera destruye los viñedos de este término municipal de una manera asombrosa, una riqueza puede deberse o más bien único aliciente del país para poder atender a las necesidades de la vida humana, he consultado el caso con varias personas por usted indicadas, y todas han estado contestas de que no es posible en la actualidad reunir ni por asomo los fondos que se necesitan para llevar adelante su proyecto que aguardaran mejores tiempos para realizarlo, motivo por el que he dejado de convocar la reunión que usted interesa.

Con este motivo tiene el gusto de ofrecerse de usted, éste su afectísimo seguro servidor que su mano besa».[30]

Les dificultats econòmiques que el 1896 li argumenten les autoritats montblanquines eren molt certes i la crisi de la fil·loxera tingué una incidència molt forta a la comarca[31].

4. Dedicatòria que redacta Ramon Cantó Espinach en el primer volum de la seva Història de la real vila ducat de Montblanch (1894).

Dedicatòria

Si'l transcurs de divuit anys qu'ens ausentàrem de tú, ¡Oh estimada vila de Montblanch!, no ha apagat, ans bé fet reviure, dins nostre cor la santa flama de l'amor pàtrio, això sol bastaria per a que fos aceptable la petita ofrenda que de nostre insignificant treball tenim avuy l'honor de posar a las mans de tos dignes representants, los bons patrisis que forman ton magnífich Ajuntament actual. Veritat és que la prenda de nostre valor és mesquina per lo molt que tu vals y mereixes; però com a pobres que som, paguem ab lo que tenim, y això fins basta als ulls de Déu. Y si't sembla deformitat o excés de nostre orgull haver donat al present treball lo pompós títol de «Història de la real vila ducat de Montblanch», tant sols ciments que poden ab facilitat cubrir-se de terra, considera lo que són los principis en qualsevol obra, quant importa sa elecció, les dificultats que solen tenir y la disposició que en ells hi ha per assegurar els medis y'ls fins. Lo progrés d'una cosa consisteix en los primers punts, en sos bons fonaments estriban o descansan los grans edificis, y quant dits fonaments surten ja aixecats de la terra, tot lo demés se fa fàcil.

Altres arquitectes de més trassa podran aixecar sobre d'ells grandeses maravilloses en alabansa de nostra vila, de nostra pàtria, y aquet ha sigut lo motiu per a què donant-los-hi camí pugan realisar la empresa ab més llaor y ventura que gran satisfacció nostra seria lo trobar imitadors.

Pobre y tal com és, digna't acceptar-la, estimada vila nostra. L'amor y respecte a la pàtria abonan nostre atreviment, y aquet solament ha dimanat dels afectes de pietat y de gratitut que tots a ella devem. D'ells, puig, s'atreveix avuy a fer-ne petita mostra, encare que lo més indigne de sos fills, als peus de vostres magnificències (que per molts anys Déu quart per a la major prosperitat, pau y feliçitat de la nostra vila) lo vostre molt respectuós y atent patrici.

Ramón Cantó y Espinach
Barcelona y 27 Julio de 1895

A nostres lectors

Avuy que tan s'escriu per a totas las classes y gustos, sens reparo a la moral cristiana; quant s'ha desarrollat d'una manera notable l'afisió als assumptos històrichs fins a escudriñar l'origen dels fets que abans pareixian fabulosos; quant los follets, revistas, semanaris, etc, tot ho inundan, causant la major part dells, inconsçienment o ab directes mires, sensible confusió a las idees religioses o ja polítich-socials; quant, per últim, se han donat també a la imprempta la història de algunes de les viles de Catalunya perquè com a filles sues engendraren en son seno en més o menys grau, alguns dels héroes que per sa çiènçia, virtut o brillants fets d'armes tan la enaltiren, fent-la temible y estimada del món çivilisat, y dels més remots païssos, i podrà ningú extranyar que també surtian a llum, encare que per humil ploma, per medi de aquestes presents y mal explicades ratlles, les glòries de la molt antiga, noble, il·lustre y real vila ducat de Montblanch? ¿L'hi ha faltat, per ventura, en tot temps, anomenada reconeguda, mèrits sufiçients, fills il·lustres, fets magnànims o de trascendència gran, per a què hage ella de permanèixer ja per més temps ignorada fins de la majoria de sos propis fills y de la generalitat dels hòmens que peregrinan per nostra terra? No, y mil voltes no. Res d'això l'hi falta. Però sí que l'hi ha faltat fills prou desinteressats que volguessin pendrer-se lo dificultós treball de escriurer-ho; sia per falta de patriotisme, sia per mal entesa humilitat, o bé per temor de la empresa. Més nosaltres despullant-nos d'aquestes preocupacions y creyent fer un bé a nostra pàtria, aquí venim, animats del millor çel, esperansats de què la crítica que mereixam de nostre cometit serà tan ineficàs que no arribarà des del fons del got a pujar may a la superfície per a, ab un malentès patriotisme, confondrer la veritat de les coses, ni rebaixar-nos devant la nostra pròpia pàtria.

Res devem a ningú, y tot lo devem a la pàtria, y ja que havem de continuar lo sacrifici en ares a nostra vila, tot enter lo farem per a confusió d'alguns, per a guàrdia y govern dels més, y per a direcçió y avís de nostres futurs suchçessors montblanquins. Viurer y fins morir, si precís fos, per a la consecuçió del bé, profit, alabansa y glòria de nostre estimadíssima vila de Montblanch, és lo sacrifici que més iflama nostre cor, que més enardeix nostre sanch, y per fi, tot nostre ser, ab major motiu avuy que la veyem tant abatuda y desventurada. Aquí fou ahont nostres infants llabis s'obriren primerament per a donar pas al més hermós y poètich nom com és lo de mare, a la carinyosa y may olvidada dona qu'ens portà a n'aquest món, emblema qu'ella n'era y ho és per a tots cadahú la seva pròpia, de un altre mare més digne encar de tal nom: la vila o lloch en què naix tota criatura humana. Si aquí respiràrem los primers purs aires y elevàrem al Déu de la Creació nostres oracions primeres, plenes a llavors d'angelical ignoçència!...; y entusiasmats ab tant dolsos recorts, desafiaríam a la humanitat entera, que, qual altre cruel Nerón, probés d'arrancar-nos, si possible fos sens la mort, de dins nostre pit la més preuada de las joyas que tot home deu a sa pàtria, gratitut, fe y amor. Gratitut a Déu y a la pàtria per haver-nos fet nàixer aquí; fe per a guardar envers Déu la que nostres pares ens llegaren per a prosperitat de nostre pàtria y de la consegüent la nostre mateixa; y amor, per a què amant més y cada dia més a nostra vila, la fassam venturosa si fos desgraçiada, y donant-l'hi sempre més glòria, son bell nom respectam y ensalsam si és venturosa!

Costós de vàrias menas és lo treball que havem emprès: la crítica que abans d'hora ja'ns mossegava afirmant que tant solament poden sortir-ne frescas, abundants y deliçiosas ayguas de fonts aixecades per richs arquitectes, cubrint-les y adornant-les exteriorment ab fastuosos y delicats marbres; la desconfiansa en alguns; en altres la enveja sinó burla, prenent-ne possessió de cors, que sempre apareixian abans fidels a nostre propòsit; lo despreçi, per fi, de nostre obra, per la falta de mèrit que naturalment tindria (y confesem també nosaltres que no anavan equivocats tals judiçis) com a dimanada de la època més calamitosa de nostre vida, en la qual lo bon Déu ens col·locà en la més trista posiçió social (¡com si la pobresa de fortuna servís de obstacle a las dots de la intel·ligència!); constant-nos, donchs, les dificultats naturals a empresas de aquet gènero y'ls contratemps, intrigas y chismes de què havem parlat, los mateixos obstacles aquets han sigut lo medi més eficàs, lo estímol més agradable per al cumpliment de nostres desitjs, l'abnegació entera de nostre repòs y salut; tant més, quant, privats de venir aquí personalment a recullir algunes notes d'actualitat per causa de nostre forçosa y sentida ausènçia, no'ns han negat sa bona, digne y desinteressada cooperació alguns fills y altres no fills de Montblanch, residents y no residents d'aquí, acçedint a nostre demanda: no mençionem sos noms per a no ofendrer sa modèstia, però sí que creyent-nos ésser intèrpretes dels sentiments que atessoran los bons montblanquins, no podem menys de donar-los-hi de tot cor, en nom de tots, les gràçies més expressives y verdaderament afectuoses per sa lloable ajuda.

Los exemples tenen privilegi particular per a mourer els ànimos y afiçionar la voluntat a obres de virtut. Són pedra iman que atrahuen y reculleixen los pensaments més divertits, despertan nostres descuits, perfecçionan nostres acçions y penetran al cor disposant-lo y obligant-lo a exerçisis y ocupaçions honroses. Per son medi y des de millors alturas, lo sigle XIX ha creat ingenis a quals sombres lo poble ha progressat y ha tingut notíçies de lo molt bo que ignoraba de la sua pròpia pàtria, de la mateixa seva localitat, tant dels antichs temps com dels temps moderns; y ha pogut fer les degudes comparaçions de quines foren les millors èpoques de la prosperitat de sa pàtria y les causes que la motivaren. Montblanch tingué també prosperitat, glòria y poder per los molts fills seus que la il·lustraren y a sa ombra benèfica ens atrevim nosaltres a consagrar estos escrits per a també il·lustraçió de nostra pàtria; enmitg de nostra pobresa volem contribuir ab nostra petita pedra a fer més alt lo edifiçi que altres s'encarreguin de millorar; y si bé digué un sabi qu'és molt difícil contentar al poble per la inconstànçia de la sua voluntat, aquest temor no ha de apocar-nos ni fer-nos retirar, per a què deixem de servir a nostre pàtria, encare que sigui cantant-ne ab fosca veu ses glòries.

Tant lligada se troba la història de nostre Montblanch ab la general de Catalunya, que nostra relaçió deurà ésser forsosament llarga, en efecte: les Corts generals cridades aquí per los inolvidables reys de la Corona d'Aragó; les qüestions entre alguns d'ells y'ls de Mallorca relatiu a aquelles islas; los assumptos de Navarra y'ls de Castella en la suchçessió a aquelles coronas; la unió de aqets regnes al de Castella per lo cèlebre Parlament de Caspe; de tots quals fets ne fou nostre vila digne testimoni com a temporal residènçia de nostres monarcas; lo nostre Ducat; lo desterro voluntari a nostres montanyas d'una santa catalana, dona Nialó d'Urgell, germana de l'infortunat y últim compte d'Urgell en sa competència a la Corona de Catalunya

y Aragó; y per complement la vinguda a nostre terra de la Primpçesa de Constantinopla, doña Lascara, deixant-nos per inestimable penyora la Santa imatge de la Serra, que per patrona veneram: aquets sols punts bastarian per escriurer obras històricas de volums numerosos; si obstant nosaltres procurarem tocar-los breument, extenent-nos en aquells que més interès y relació en nostre vila hajen tingut.

Per a major claredat dividirem la obra en tres parts o tomos de:

- *Secció civil, adiministrativa i judicial*
- *Secció religiosa*
- *Secció política o de guerres*

partint com a origen des del temps de la reconquista de nostre Catalunya als Moros, ja que la verdadera importància de nostre vila no's pot comprobar que dati de més antich temps. La finirem ab un apéndice dels fenòmenos notables ocorreguts a Catalunya des de que tingué aquet nom fins a nostres dias, y de les desgràçies en general que la vila ha presençiat en tot temps.

Tancarem lo primer tomo ab una extensa descripçió de tot lo més notable dels pobles, llochs y vilas que vindrà a ésser com un petit dicçionari geogràfich-estadístich de nostre antiquíssim, il·lustre y extens partit judicial, a fi de que nostra obra sia acçeptable a tots y's veigi que lo exclusivisme no ha sigut pas nostra norma de conducta. Molt estimem a Montblanch y al expressar-nos aixís comprèn nostre carinyo la nostre Conca de Barbarà y tots els demés pobles que s'enclouen dins nostre districte judicial; puig nostres glòries també són les glòries y'ls infortunis són també 'ls infortunis nostres.

Acompanyaran lo text cartes geogràfiques de nostre partit y vegaria, vistes del país, dels monuments y edificis notables de nostra vila y de tot quant sigui digne d'atenció.

Sabent que nostres pensaments y judiçis no podrem exposar-los ab aquella galanura y florejat estil sols propi de plomes escullides perquè no arriba a tan alt grau nostre çiència, ni tampoch són tan grans nostres pretensions, supliquem ja des de are a nostres lectors aquella indulgènçia pròpia dels cors humils y que tant enalteix a qui la cultiva. Ademés, dels punts que's tractarà són pochs los qui no estiguin subjectes a controvèrsia, com havem tingut lloch de comprobar-ho en los vàrios autors qu'ens han servit de consulta, y per lo tant, fem des de aquí una crida als montblanquins amants d'història per a què si de las notes o archius de sas famílies que més figuraren en lo temps antich, ne tenen datos més interesants y certs, y desitjan fer un bon servey a sa pàtria, ens los envihin per a en altre edició fer las correcçions oportunes o un suplement al final de la obra.

Actualment nostres forsas no han arribat a més per a publicar los fets històrichs tal com han sortit del nostre millor examen y del cuidado que ha dimanat de nostra diligènçia.

L'autor.

[Ramón Cantó y Espinach].

Font: Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca,
Història de la real vila ducat de Montblanch, de Ramon Cantó i Espinach.

Notes

1.- Un article clarificador sobre aquesta temàtica és el de Pere Anguera Nolla, «El catalanisme en la historiografia catalana», Recerques (Barcelona), 29 (1994), p. 41-61.
2.- Sobre la seva extensa obra bibliografica us remetem a la compilació feta per Ramon Orga Mestre, *Joan Segura i Valls. Resum bibliogràfic*, Recull (Santa Coloma de Queralt), 2 (1994), p. 109-150 i també l'article d'Agustí Duran Sanpere, «Mossèn Joan Segura i la seva modèlica Història d'Igualada», Miscellania Aqualatensia (Igualada), 1 (1949),p. 117-120.
3.- La compilació de la premsa del moment la trobareu a, La premsa i la història a la Conca de Barberà, 1889-1939, Montblanc, 1995.
4.- La relació dels treballs publicats per Manuel Miró Esplugues es pot consultar en l'estudi de Josep M. Grau Pujol, *Barbarà.Butlletí de la biblioteca parroquial: Un model de premsa local sota l'empara de l'Església Catòlica (1958-1973)*., La premsa local a la Conca de Barberà durant el Règim Franquista, Montblanc,2010, p. 11-32.
5.- La seva correspondència ha estat transcrita i comentada a, *El catalanisme catòlic a la Conca de Barberà a través de l'epistolari de Mn. Pau Queralt i Gaya (1903-1936)*, Aplec de Treballs (Montblanc), 29 (2011), p. 89-112.
6.- Pere Anguera també dedicà atenció aquest reusenc, *Eduard Toda i Poblet al segle XIX*, Anuari Verdaguer, (Vic), 13 (2005), p. 11-21.
7.- Josep M. Grau Pujol-Francesc Badia Batalla, *Diccionari biogràfic històric de Montblanc*, Montblanc, 2008.
8.- *op. cit*.
9.- Esquela a *La Vanguardia* (Barcelona), 17 de gener de 1923.
10.- Gabriel Serra i Cendrós, *La Conca de Barberà a finals del segle XIX: Montblanc (1880-1893)*, Tesi llicenciatura, Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història, 1987.
11.- *Diccionari biogràfic Històric de Montblanc.* op. cit.
12.- *Memorias de un librero catalán (1867-1935).* Antoni Palau i Dulcet
13.- Agraïm, la néta d'en Ramon, Carme Cantó Arbona i la seva besnéta, Adela Garriga Cantó, que hagin tingut l'amabilitat de compartir amb els autors d'aquest article els records i coneixements que mantenen del seu avantpassat. Malauradament, amb els anys no ha quedat cap document o fotografia original del propi Ramon Cantó.
14.- *La Conca de Barbarà*: 6 d'octubre de 1906: *Lo venerable cronista d'aquesta vila'l nostre compatrici y antich colaborador D. Ramon Cantó y Espinach ha regalat al Magnifich Ajuntament un interessant mapa de la antiga vegueria y actual partit judicial de Montblanch, fet d'ell meteix y exposat en la Exposició qu'organitsá la Associació Catalanista. L'Ajuntament ha acceptat lo regal y acordá donar les gracies al Sr. Cantó y encarregar a una comissió del seu sí que vegi la manera de gratificar al Sr. Cantó 'l seu delicat travall.*
15.- Diversos Autors, *Història del convent i del col·legi episcopal de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc,* Lleida, 1994.
16.- *un de mos fills, sens igual en paciencia. De mí, sa memoria n'es la millor ciencia;Y ajudat d'ella, nestamp aquí Part de mas glorias: com bon montblanquí, Acceptarlhi eixes proves, confiat d'indulgència*
17.- L'adreça apareix referenciada als mateixos escrits de Cantó.
18.- L'adreça que ell mateix especifica en els seus escrits és «Consell de Cent, 181, pis segon, primera porta, xamfrà amb el carrer de Villarroel». Actualment, la numeració del carrer Consell de Cent ha estat desplaçada unes travesseres de manera que el número 181 és entre els carrers del Comte d'Urgell i del Comte Borrell. En qualsevol cas, ell mateix ens confirma que visqué a la cantonada amb Villarroel, en u n dels xamfrans del costat muntanya, al segon primera.
19.- Antoni Palau i Dulcet *Memorias de un librero catalán (1867-1935),* Librería Catalonia, 1935.
20.- Arxiu Històric del Centre Excursionista de Catalunya, Llibre d'actes del CEC (febrer 1891-maig 1897).
21.- *La Vanguardia* (Barcelona), 12 de juliol de 1904
22.- Ell mateix dibuixà la seva casa amb un rètol a la façana amb el nom de l'escola.
23.- Arxiu Històric del Centre Excursionista de Catalunya.
24.- *La Vanguardia* (Barcelona), 12 de juliol de 1904
25.- Segons Antoni Palau i Dulcet en les *Memorias de un librero catalán*. «*Lo distingit compatrici Ramón Cantó, empleà quasi tota sa existencia escribint la* Historia de Montblanc *en cinch volums in-fol».*
26.- Eduard Contijoch, «Breu relació de la destrucció del convent de Sant Francesc», *El Foradot* (Montblanc), num 79, (2013), p. 5-20.
27.- *Narracions històriques de la Vila Ducal de Montblanc fins al 1960*, Lluis Vives i Poblet (Inèdita).
28.- ACA, Diversos, Varia 43, 4.
29.- *Aplec de Treballs* (Montblanc), núm 2 (1980). (p. 89-92)
30.- Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (ACCB), Fons municipal de Montblanc, sign. 897.
31.- Ricard Garcia Orallo, «La crisi agrària de finals del segle XIX a Montblanc i la Conca de Barberà: endeutament fiscal i despossessió pagesa», Aplec de Treballs (Montblanc), 30 (2012), p. 135-156.

Apunts sobre el conservadorisme a Santa Coloma de Queralt (1915-1936)

Maria Albi Contijoch

RESUM

Estudi de quatre associaciacions conservadores de Santa Coloma de Queralt del primer terç del segle XX. S'hi transcriuen els estatuts, a més de relacionar els membres de les juntes, els seus socis, les directrius ideològiques, i els principals acords i activitats.

RESUMEN

Estudio de cuatro asociaciones de carácter conservador de Santa Coloma de Queralt durante el primer tercio del siglo XX. En él se transcriben los estatutos, además de relacionar los miembros de las juntas de gobierno, los asociados, las directrices ideológicas, y los acuerdos y actividades más relevantes.

ABSTRACT

Study associaciacions four conservative Santa Coloma in the first third of the twentieth century. It transciuren statutes also relate the board members, partners, ideological guidelines, and the main agreements and activities.

Maria Albi Contijoch. Nascuda a Santa Coloma de Queralt l'any 1985. Diplomada en Mestra d'Educació Infantil per la URV.

Apunts sobre el conservadorisme a Santa Coloma de Queralt (1915-1936)

Maria Albi Contijoch. *maria.albi85@gmail.com

Paraules clau: Conservadorisme. Carlisme. Jaumisme. Catolicisme. Nacionalisme català

Introducció

El següent treball pretèn fer una anàlisi de quatre associacions conservadores a la vila de Santa Coloma de Queralt entre els anys 1915 i 1936, per tal d'observar la seva ideologia, que influí en molts dels actes celebrats a la població i, per tant, en la mentalitat d'un nombre elevat de vilatans.

D'aquesta manera, primer analitzarem la *Joventut Tradicionalista de Santa Coloma de Queralt y su comarca*, associació que més tard es convertí en la *Joventud Nacionalista «Corpus de Sang»*, a les quals seguiren l'*Associació Colomina* i el *Centre Democràtic Catalanista de Santa Coloma de Queralt.*

Finalment, adjuntem les persones que integraren les quatre societats amb els càrrecs falangistes que van ocupar després de la Guerra Civil o amb altres que considerem rellevants.

JOVENTUD TRADICIONALISTA DE SANTA COLOMA DE QUERALT Y SU COMARCA

La *Joventud Tradicionalista de Santa Coloma de Queralt y su comarca* és una associació de caràcter catòlico-tradicionalista i d'ideologia jaumista, fundada el mes de maig de 1915 amb la intenció de vetllar pel desenvolupament d'aquest caràcter, tant en la vessant social com en la política, i que tingué la seu social al carrer de les Quarteres sense número, de Santa Coloma de Queralt[1].

Durant els anys que actuà, la junta directiva (formada per un president, un vice-president, un secretari, un tresorer i dos vocals), representant a tots els socis, promou i assisteix a actes jaumistes que se celebren tant dins com fora de la vila, i col·labora amb diverses celebracions de caràcter catòlic que es fan a Santa Coloma.

També manifesta el seu sentiment conservador i tradicionalista procurant que els seus socis i la població en general celebrin les festes nacionals que responen a aquest caràcter, com per exemple la *Festa dels Màrtirs de la Tradició*, el dia 10 de març.

Per altra banda, però, i responent a la seva identitat jaumista, també vetlla per la identitat catalana, cosa que s'observa en el fet que aquesta entitat s'adhereix als treballs de *Pro-autonomia per Catalunya,* l'octubre de 1918.

La *Joventud Nacionalista de Santa Coloma y su comarca* desapareix el setembre de 1920, quan els seus socis, en la junta general extraordiària celebrada el dia 30 d'aquest mateix mes, decideixen modificar els estatuts així com el nom de l'entitat, que a partir d'aquell moment passà a nomenar-se *Joventut Nacionalista «Corpus de Sang»*.

Segell de l'entitat, en el qual hi podem llegir el nom i el seu lema: Déu, Pàtria, Rei. Al centre hi observem l'escut

* *A l'apèndix 1 hi trobareu els estatuts d'aquesta associació*

Les Juntes directives

A manca de seguretat que hi figurin tots els membres, publiquem els que en tenim seguretat que en foren.

Període actuació	Junta interina fundadora **maig 1915-?**	**1917-gener 1919**	**gener 1919 setembre 1920**	Junta directiva en la dissolució **5 setembre 1920 - 30 setembre 1920**
President	Jacint Rubió	Vicenç Albareda	Vicenç Albareda	Joan Estalella
Vicepresident	Isidre M. Bartolí	? Esplugas	Josep Solà Padró	Josep Solà Padró
Secreetari	Marià Mullerat		Marià Mullerat	Ricard Mullerat
Tresorer	Vicenç Abareda	Joan Balcells	Joan Balcells	Joan Balcells Prats
Vocal 1	Josep Solà Padró		Joan Estalella	Jaume Nadal
Vocal 2	Josep Padró Breu	Josep Solà	Joan Calvet	Antoni Güell Miret

Actuacions que duu a terme la Societat

A partir del llibre d'actes de l'entitat hem pogut conèixer els acords i alguns actes que promogué

Data	Junta	Temàtica
8-12-1917	directiva	* Organitzar un míting de propaganda jaumista
27-12-1917	directiva	* Dimissió del president interí Josep Padró Ferrer, la qual queda acceptada.
		* Es nomena president interí a Vicenç Albareda i ocupa la seva vacant de tresorer Joan Balcells i la d'aquest de vocal segon, Josep Solà.
6-1-1918	directiva	* Treure a subhasta els seients de la societat.
		* Agrair al senyor Bur, de Barcelona la seva assistència al míting jaumista del passat desembre i pagar-li 18 ptes. per les despeses.
3-3-1918	directiva	* S'acorda que el proper dia 10 de març, dia de la *Festa dels Màrtirs de la Tradició*, onegi la bandera a mitja asta.
10-4-1918	directiva	* Informar del míting jaumista que se celebrarà properament a Vic
9-5-1918	directiva	* Nomenament d'una comissió per assistir el 16 de juny al míting jaumista de Vic.
		* Participar a la festa organitzada pel Centre Catòlic en honor a Sant Isidre.
24-6-1918	directiva	* Prohibició del joc il·legal i/o corrupte dins de l'entitat.
4-8-1918	directiva	* S'estudia el nomenament d'un conserge i es decideix assignar el càrrec a Josep Padró i Breu.
27-10-1918	directiva	* Es decideix que l'entitat s'adherirà als treballs de *Pro-autonomia per Catalunya.*
15-12-1918	directiva	* Aprovació de l'adhesió enviada a Barcelona per l'acte autonisma que se celebrarà al teatre *Goya.*
		* Acceptació de la dimissió del conserge.
1-1-1919	general	* Constitució de la nova Junta Directiva
		* S'acorda enviar una adhesió a la Junta Suprema Legitimista.

2-2-1919	directiva	* Nomenament d'un nou conserge (Josep Solà) i assignació del sou (6 pessetes setmanals)
8-3-1919	directiva	* Acord per enviar a Pascual Comin, de Saragossa l'adhesió de l'entitat a Jaime de Borbón.
15-6-1919	directiva	* Concedir 10 ptes. al conserge pels seus treballs duts a terme el dia de Sant Antoni
10-8-1919	directiva	* Donatiu de 10 ptes. per l'organització de la festa de Santa Magdalena.
7-9-1919	directiva	* Donar-se de baixa de subscriptors a la revista *La Reconquista de Tarragona.*
25-12-19119	directiva	* Felicitar a Joaquim Avellà per haver estat nomenat Cap provincial Jaumista de Tarragona.
4-1-1920	directiva	* Augmentar la propaganda jaumista.
15-2-1920	directiva	* S'acorda que el proper dia 10 de març, dia de la *Festa dels Màrtirs de la Tradició*, onegi la bandera a mitja asta.
14-3-1920	directiva	* Es farà propaganda del local de l'entitat als pobles veïns.
4-4-1920	directiva	* Cooperar amb 10 ptes. a la festa del barri de la Plaça Major, Santa Magdalena.
5-9-1920	general	* Elecció de la nova Junta Directiva i presa de possessió dels nous càrrecs.
5-9-1920	directiva	* Nomenament d'un nou conserge, Concepció Llenas (esposa de Josep Solà).
30-9-1920	general	* Modificació dels estatuts i canvi de nom de l'entitat (passa a dir-se *Joventut Nacionalista Corpus de Sang).*

Com podem comprovar, a mode de conclusió, podem dir que es tractava d'una associació catòlico-tradicionalista i d'ideologia jaumista, que promou actes de caràcter conservador, alhora que intenta promoure i vetllar la identitat catalana.

JOVENTUT NACIONALISTA CORPUS DE SANG

La Joventut Nacionalista Corpus de Sang neix el setembre de 1920, a partir de la modificació dels estatuts de l'associació *Joventud Tradicionalista de Santa Coloma de Queralt y su comarca*, la qual es du a terme pels interessos del recent president d'aquesta antiga associació. Per tant, doncs, la podem considerar com la continuïtat d'aquesta. L'objectiu principal, però, de la nova entitat és vetllar pel desenvolupament nacionalista, tant en la vessant política com social i defensar els interessos de Catalunya. Així, doncs, observem com aquell caràcter nacionalista propi de la ideologia carlista pren un pes més considerable a partir de la modificació dels estatuts de la *Joventud Tradicionalista* i, per tant, del naixement d'aquesta nova associació.

Aquesta continuïtat l'observem en diversos fets. Per una banda, en el fet que la *Joventut Nacionalista Corpus de Sang* no disposa d'uns estatuts propis fins a finals de l'any 1922 (moment que canvia el nom i passa a anormenar-se *Joventut Nacionalista*); per altra part, en el fet que els socis i els components de l'última junta directiva de la *Joventud Tradicionalista* són els mateixos que els de la junta fundadora de la *Joventut Nacionalista*; i, finalment, en el fet que quan neix la societat el seu local social és el mateix que tenia l'antiga, tot i que més endavant es trasllada al carrer Raval de Cervera, núm. 1).

Aquesta societat, a part de vetllar, com ja hem dit, pel desenvolupament nacionalista i d'organitzar actes representatius d'aquest caràcter (diada de l'onze de setembre, festa de Sant Jordi), també participa activament en tots els actes que duen a terme a la vila de Santa Coloma de Queralt. Els socis d'aquesta societat i les comissions corresponents s'encarreguen d'organitzar els actes del Carnaval, la Festa Major i altres festes de caràcter local. És per aquest motiu, doncs, que considerem que la societat té una certa importància dins del terreny polític i social del poble. A més a més, també organitza molts altres actes socials, com conferències i tallers de diferents disciplines.

La *Joventut Nacionalista* es dissol el 29 de setembre de 1923 a partir del decret que dicta el *Comandant de la Guàrdia Civil* com a conseqüència de la implantació de la Dictadura de Primo de Rivera.

**A l'apèndix 2 hi figueren els estatuts de l'entitat*

Les Juntes directives

	Primera junta directiva[2]			Junta directiva en la dissolució
Període actuació	**octubre 1920 gener 1921**	**gener 1921 gener 1922**	**gener 1922 gener 1923**	**gener 1923 setembre 1923**
President	Joan Estalella	Francesc Balcells	Santiago Mundi	Santiago Mundi
Vicepresident	Josep Solà	Joan Sanou	Josep Bergadà	Josep Moix
Secreetari	Ricard Mullerat	Albert Tudó	Ramon Moix	Ramon Moix Prous
Vicesecretari			Joan Creus	Eduard Estalella
Tresorer	Joan Balcells Prats	Joaquim Lavila	Joaquim Lavila	Joaquim Lavila
Vocal 1	Jaume Nadal	Josep Bergadà	Antoni Batlle	Manel Balcells
Vocal 2	Antoni Güell Miret	Joan Creus Olivé	Manel Balcells	Jaume Clarasó
Vocal 3			Albert Tudó	Joan Castells
Vocal 4			Jaume Clarasó	Estanislau Cunillera

Les diferents comissions

A partir del mes de gener de 1922 La Joventut Nacionalista Corpus de Sang decideix nomenar dues comissions: la comissió d'esbarjo i cultura i la comissió d'acció política. La funció de la primera serà promoure i organitzar actes socials de caràcter més lúdic i la funció de la comissió d'acció política serà vetllar pel compliment del sentit polític general de la societat, és a dir, vetllar perquè tots els actes organitzats i/o celebrats a l'entitat no estiguin en desacord amb el sentiment nacionalista.

A més a més d'aquestes dues comissions, el juliol de 1923, després de decidir que la societat construirà un local propi, també es constitueix una comissió encarregada de tots els aspectes relacionats amb aquesta obra.

Components de la comissió d'Esbarjo i Cultura

El gener de 1922 es nomenen com a membres d'aquesta comissió: Josep Moix Marimon, Marcel Riera, Josep Morros Domènech, Jaume Alemany, Joan Sanou Jordana.

Components de la comissió d'Acció Política

De juliol de 1922 a gener de 1923: Eugeni Riba Marimon, Antoni Olivé Castells, Eusebi Vallbona Gasol, Joan Sanou Jordana, Josep Domingo Pomés, Ramon Llorens Marimon; Del gener al setembre de 1923: Joan Sanou Jordana, Eugeni Riba Marimon, Antoni Olivé Castells, Joan Creus Olivé, Josep Bergadà Castells, Albert Tudó Cobella.

Membres de la comissió per a la construcció del local social

Joan Sanou, Josep Bergadà, Eduard Brufau, ? Mulet.

Actuacions que du a terme la Societat

Data	Junta	Tema
10-10-1920	directiva	* A petició dels socis es declaren socis fundadors de l'entitat aquells que formen part de l'associació en el dia d'avui.
		* Els nous socis pagaran dues pessetes per entrar a formar part de l'entitat i dos mesos a l'avançada.
		* L'associació es fa càrrec de l'arxiu de la *Joventud Tradicionalista* i pot demanar els comptes pendents als particulars que els tinguin.
		* S'acorda posar el local de la societat a disposició del *Club de Sports* i de la *Societat Excursionista* de Santa Coloma.
		* Es decideix invitar a Ramon Llorens que faci una conferència sota el títol *Lección de aficionados al teatro.*
		* S'agraeix al Sr. Josep M. Requesens, de Montblanc, que hagi regalat una senyera a l'associació.
		* Es treballarà per organitzar la biblioteca dins de la societat.
7-11-1920	directiva	* La Junta Directiva accepta assistir a la reunió que ha estat convidada per l'altra associació de caràcter nacionalista existent a la vila, per tal d'intentar unificar ambdues societats. Aquesta reunió tindrà lloc al domicili de Joaquim Lavila.
14-11-1920	general	* Traslladar el domicili de la societat a la *Casa Lamich* del carrer Raval de Cervera núm. 1 (aquest canvi és notificat al Govern Civil el mes de desembre).
6-1-1921	general	* Dimissió de la Junta Directiva
		* Elecció de la nova Junta Directiva.
6-1-1921	directiva	* Agrair a la Lliga Regionalista de Barcelona i a Ricard Permanyer i Pere Flonera (president de la Joventutt Nacionalista de Valls) la seva actuació en la Diada Nacionalista que tingué lloc el passat dia 16 de gener.
18-3-1921	directiva	* Estudiar si és possible la compra d'un piano per a la societat.

31-3-1921	directiva	* Es firma un contracte amb Joaquim Lavila. Aquest llogarà el seu piano de la marca *Maristang* a la societat des del proper mes d'abril i fins el desembre de 1922 per un preu de 42,5 ptes. mensuals. En el contracte també s fixen altres condicions relacionades amb l'arrendament d'aquest piano.
10-4-1921	directiva	* S'agraeix a alguns socis les conferències que han pronunciat. * Celebrar el proper dia 15 una conferència com a acte d'afirmació nacionalista.
5-5-1921	directiva	* Proposat pel comitè d'Acció Política s'aprova participar a les properes eleccions amb una candidatura del partit *Coaligación Nacionalista Republicana*, la qual hauran de votar tots els socis si no volen ser amonestats. * Es convoca una junta general extraordinària per al proper 9 de juny per tal d'amonestar aquells socis que no hagin votat la candidatura que presenta la societat.
21-6-1921	directiva	* S'expulsen de la societat aquells socis que se sap que no van votar la candidatura que es presentava.
7-8-1921	directiva	* S'organitzen actes per la Festa Major. Es contracta l'orquestra *Muchins de Sabadell* i es decideix que el grup d'aficionats al teatre de la societat farà una funció teatral i els aficionats al teatre de Montblanc en faran una altra.
4-9-1921	directiva	* Acordar els actes que tindran lloc el proper 11 de setembre (Diada de Catalunya). - Fer un míting d'afirmació nacionalista. - A la nit, celebrar una vetllada patriòtica. - Descriure els actes històrics de la pèrdua dels drets i llibertats de Catalunya. * Es decideix enviar alguns dels socis a la comissió organitzadora de l'onze de setembre de Barcelona.
9-10-1921	directiva	* Agrair als socis el donatiu fet per pagar la corona que va ser enviada a Barcelona i dipositada al peu del monument dels màrtirs de Catalunya.
11-12-1921	directiva	* S'organitza una funció teatral el dia de Nadal.
6-1-1922	directiva	* Presa de possessió de la nova Junta Directiva escollida per votació general.
7-1-1922	directiva	* Nomenament del ssocis que constituiran les comisions d'esbarjo i cultura, i d'acció política.
10-1-1922	general	* Reformar el Reglament de la societat. La Junta Directiva fa una primera proposta que és acceptada per unanimitat.
4-2-1922	directiva	* Es nomena un cafeter per l'entitat, Joan Vives Balcells.
23-2-1922	directiva	* Organització i programa del pròxim Carnaval.
4-3-1922	directiva	* Organitzar el *Ciclo de Conferencias Cuaresmal*, totes político-instructives.
18-3-1922	directiva	* Es posa a disposició de la societat de caràcter patriòtic i llibertador de Catalunya *Pomells de Joventut Brots de Roure* de Santa Coloma el local de l'entitat.
15-4-1922	directiva	* La comissió d'esbarjo i cultura organitzarà els actes per celebrar Sant Jordi, els quals hauran de ser d'afirmació nacionalista. un d'aquests serà la ballada de sardanes amb la cobla La Principal del Camp.
27-5-1922	directiva	* Joaquim Lavina i Juan Martínez s'inscriuran i assistiran a la Conferència Nacional Catalana que se celebrarà els propers 4 i 5 de juny a Barcelona.

		* La comissió d'esbarjo i cultura contractarà l'artista Anna Barceló perquè actui el dia de Pasqua.
15-7-1922	directiva	* Organització d'actes de la Festa Major - Contractar l'Orquestra La Principal de Santa Coloma de Farners. - Les funcions teatrals les realitzarà el grup d'aficionats al teatre de la Joventut Nacionalista de Montblanc.
14-8-1922	general	* Propera presentació del nou Reglament al Registre Civil Provincial per demanda del governador civil.
1-1-1923	directiva	* Acomiadament dels cinc membres de la junta directiva que cessen de llurs càrrecs. * Nomenament de la nova junta directiva.
2-1-1923	directiva	* Nomenament dels vocals que formaran part del Comitè d'Acció Política.
4-2-1923	directiva	* Organització dels actes del Carnaval.
15-6-1923	directiva	* Convocar una junta general extraordinària per resoldre el problema que hi ha davant del fet que finalitza el termini de contracte del local on està ubicada la societat.
1-7-1923	general	* S'acorda que es construirà un local social propi. Per fer-ho es determina: - Nomenament d'una comissió encarregada de recaptar diners i de tot allò que estigui relacionat amb la construcció del nou edifici. - Els socis contribuiran obligatòriament amb un donatiu de 50 pessetes. - La quota dels socis s'augmentarà 0,5 pessetes, passant a ser de 1,5 ptes. - El preu de cada consumició que valgui menys de 2 pessetes, s'augmentarà 5 cèntims
10-8-1923	directiva	* Organització d'alguns actes per la Festa Major.
29-9-1923	directiva	* Dissolució de la societat i clusura del local per decret imposat pel Comandant de la Guàrdia Civil.

Porxos de la plaça Major de Santa Coloma de Queralt.

Socis protectors i numeraris de la Joventut Nacionalista Corpus de Sang

	Nom	Localitat on resideix
1	Mateu Abelló Carulla	Santa Coloma de Queralt
2	Jaume Albareda	Santa Coloma de Queralt
3	Antoni Albareda	Santa Coloma de Queralt
4	Jaume Alemany	Santa Coloma de Queralt
5	Eugeni Altisent	Santa Coloma de Queralt
6	Ramón Altisent	Santa Coloma de Queralt
7	Amadeu Andreu	Santa Coloma de Queralt
8	Agustí Miguel Asbert	Santa Coloma de Queralt
9	Josep Badia	Santa Coloma de Queralt
10	Josep Balcells Escala	Bellprat
11	Joan Balcells Prats	Santa Coloma de Queralt
12	Manel Balcells	Santa Coloma de Queralt
13	Francesc Balcells	Santa Coloma de Queralt
14	Francesc Balcells Veciana	Santa Coloma de Queralt
15	Antoni Batlle	Santa Coloma de Queralt
16	Magí Batlle	Santa Coloma de Queralt
17	Josep Bergadá	Santa Coloma de Queralt
18	Jaume Bernades	Santa Coloma de Queralt
19	Salvador Boria	Les Piles
20	Jaume Borràs	Santa Coloma de Queralt
21	Antoni Bosch	Santa Coloma de Queralt
22	Ramón Bosch	Santa Coloma de Queralt
23	Josep Borràs Albareda	Santa Coloma de Queralt
24	Eduard Brufau	Santa Coloma de Queralt
25	Pau Canals Nialet	Santa Coloma de Queralt
26	Pau Canals Lluch	Santa Coloma de Queralt
27	Marià Canals	Santa Coloma de Queralt
28	Marià Canosa	Santa Coloma de Queralt
29	Ramón Carol Trull	Santa Coloma de Queralt
30	Josep Carreras	Santa Coloma de Queralt
31	Magí Casajoanes	Santa Coloma de Queralt
32	Jaume Casajoanes	Santa Coloma de Queralt
33	Joan Castells Rosich	Santa Coloma de Queralt
34	Jaume Castellví	Santa Coloma de Queralt
35	Aquilí Cervera	Santa Coloma de Queralt
36	Antoni Clapera	Barcelona
37	Ramón Claramunt	Santa Coloma de Queralt
38	Jaume Clarasó	Santa Coloma de Queralt
39	Florenci Conejos	Santa Coloma de Queralt
40	Venceslau Corbella	Santa Coloma de Queralt
41	Pau Corsellas Padró	Santa Coloma de Queralt
42	Antoni Cortadellas	Santa Coloma de Queralt

43	Francesc Costa	Santa Coloma de Queralt
44	Estanislau Cunillera	Santa Coloma de Queralt
45	Eusebi Cunillera	Santa Coloma de Queralt
46	Joan Creus	Santa Coloma de Queralt
47	Magí Domenjó	Santa Coloma de Queralt
48	Gregori Domingo	Santa Coloma de Queralt
49	Josep Domingo Tomàs	Santa Coloma de Queralt
50	Francesc Domingo	Santa Coloma de Queralt
51	Juli Domingo	Santa Coloma de Queralt
52	Eduard Estalella Brufau	Santa Coloma de Queralt
53	Eduard Estalella Prous	Santa Coloma de Queralt
54	Jaume Fabregat	Santa Coloma de Queralt
55	Joan Farrés	Santa Coloma de Queralt
56	Ramón Frederic	Santa Coloma de Queralt
57	Manuel Ferrer	Santa Coloma de Queralt
58	Josep Ferrer Esplugas	Santa Coloma de Queralt
59	Josep Ferrer Goberna	Santa Coloma de Queralt
60	Josep Ferrer Trullos	Santa Coloma de Queralt
61	Ramón Ferrer Goberna	Santa Coloma de Queralt
62	Antoni Forns	Santa Coloma de Queralt
63	Josep Franquesa	Santa Coloma de Queralt
64	Rafael Gassó	Santa Coloma de Queralt
65	Josep Goberna	Santa Coloma de Queralt
66	Salvador Gual Orriach	Santa Coloma de Queralt
67	Joan Güell Martí	Santa Coloma de Queralt
68	Manuel Jordana	Santa Coloma de Queralt
69	Joaquim Lavila	Santa Coloma de Queralt
70	Josep Llorach	Santa Coloma de Queralt
71	Salvador Llorens Gavarró	Aguiló
72	Ramón Llorens	Santa Coloma de Queralt
73	Magí Maixeuchs	Santa Coloma de Queralt
74	Salvador Malet	Les Piles
75	Casimir Marimón	Santa Coloma de Queralt
76	Francesc Martí	Santa Coloma de Queralt
77	Pau Martí	Santa Coloma de Queralt
78	Xavier Mas	Santa Coloma de Queralt
79	Martí Mas	Santa Coloma de Queralt
80	Hermenegild Miguel	Savallà del Comtat
81	Josep Moix	Santa Coloma de Queralt
82	Ramón Moix	Santa Coloma de Queralt
83	Jesús Moix	Santa Coloma de Queralt
84	Josep Morros	Santa Coloma de Queralt
85	Josep Mulet Atset	Santa Coloma de Queralt
86	Bonaventura Mulet	Santa Coloma de Queralt
87	Ricard Mullerat	Santa Coloma de Queralt

88	Santiago Mundi	Santa Coloma de Queralt
89	Antoni Nadal Atset	Santa Coloma de Queralt
90	Jaume Nadal	Santa Coloma de Queralt
91	Josep Nadal Junyent	Santa Coloma de Queralt
92	Josep Nadal Vilaseca	Santa Coloma de Queralt
93	Albert Nel·lo	Santa Coloma de Queralt
94	Joan Noguera	Rocafort
95	Antoni Oliver	Santa Coloma de Queralt
96	Josep Palau Orga	Santa Coloma de Queralt
97	Josep Padró Clavaguera	Santa Coloma de Queralt
98	Antoni Prous	Santa Coloma de Queralt
99	Ramón Prous	Les Piles
100	Josep M. Recasens	Montblanc
101	Eugeni Riba	Santa Coloma de Queralt
102	Marcel Riera	Santa Coloma de Queralt
103	Salvador Rosell	Santa Coloma de Queralt
104	Pere Rubí	Santa Coloma de Queralt
105	Josep Sabaté	Santa Coloma de Queralt
106	Joan Sanou	Santa Coloma de Queralt
107	Josep Santacana Compte	Santa Coloma de Queralt
108	Joaquim Segura	Santa Coloma de Queralt
109	Joan Segura	Santa Coloma de Queralt
110	Josep Segura Castells	Santa Coloma de Queralt
111	Joan Segura Lamich	Santa Coloma de Queralt
112	Josep Solé Gual	Santa Coloma de Queralt
113	Enric Tarrida	Santa Coloma de Queralt
114	Antoni Torrents Esteve	Santa Coloma de Queralt
115	Domingo Torrents	Santa Coloma de Queralt
116	Benet Tudó Corsellas	Bellprat
117	Magí Tudó Corsellas	Bellprat
118	Albert Tudó	Santa Coloma de Queralt
119	Daniel Vallbona	Santa Coloma de Queralt
120	Enric Vallbona	Santa Coloma de Queralt
121	Eusebi Vallbona	Santa Coloma de Queralt
122	Joan Valls	Santa Coloma de Queralt
123	Josep Valls	Santa Coloma de Queralt

SOCIS ASPIRANTS

	Nom	**Localitat on resideixen**
124	Francesc Albareda	Santa Coloma de Queralt
125	Josep M. Balcells	Santa Coloma de Queralt
126	Josep Castells Parelló	Santa Coloma de Queralt
127	Magí Costa	Santa Coloma de Queralt
128	Ramón Franquesa	Santa Coloma de Queralt

129	Marcel Saltó	Santa Coloma de Queralt
130	Albert Lavila Prats	Santa Coloma de Queralt
131	Vicenç Llorens Mensa	Santa Coloma de Queralt
132	Salvador Palau	Santa Coloma de Queralt
133	Josep Piñol	Santa Coloma de Queralt
134	Esteve Piqué Civit	Santa Coloma de Queralt
135	Josep Prieto	Santa Coloma de Queralt
136	Josep Segura Solá	Santa Coloma de Queralt
137	Josep Solé	Santa Coloma de Queralt
138	Emili Tarragó	Santa Coloma de Queralt

Conclusions

La *Joventut Nacionalista Corpus de Sang* havia nascut a partir de la modificació dels estatuts de l'associació «Juventud Tradicionalista de Santa Coloma y su comarca», modificació que responia als interessos del president escollit en aquella antiga societat. El principal objectiu ideològic era el de vetllar pels interessos de Catalunya.

Davant la documentació tot fa pensar que l'associaicó tingué un paper força rellevant en la vida de Santa Coloma de Queralt, doncs, el seu nombre d'associats esdevé ben elevat i alhora veiem com organitzava o bé col·laborava en molts dels actes que se celebraven a la població.

Santa Coloma de Queralt. Començaments del s. XX. Mercat a la Plaça. (Arxiu Ramon Orga).

ASSOCIACIÓ COLOMINA

Abans de començar l'estudi de l'*Associació Colomina,* cal dir que el mateiral del qual disposem és molt escàs i majorment es basa en un seguit de notes que féu Ricard Mullerat, així com un llistat dels socis fundadors, a partir del qual podem deduir que es tracta d'una entitat que representà, en part, la continuïtat de la *Joventut Nacionalista.*

L'any 1924, començà a funcionar oficialment legalitzada l'entitat denominada *Associació Colomina*, els objectius específics de la qual, segons el seu Reglament , eren els de la defensa i foment dels interessos morals i materials de la vila de Santa Coloma de Queralt. amb exclusió de qualsevol actuació política.

Tal com preveien aquests estatuts, a l'article primer, paràgraf segon, l'any 1925 (apunt 1.140, f. 233, vol. 33) quedà registrada en el Registre de la Propietat de Montblanc, la propietat d'uns edificis i d'uns terrenys on es construí un edifici destinat a sala-cafè (els edificis foren comprats a Antònia Lamich Sepúlveda). L'any 1931, en el programa editat per l'associació es dóna a conèixer el projecte de la sala d'espectacles que s'edificà durant els anys 1931-1932, a base d'aportacions metàl·liques i treball personal dels socis fundadors (numeraris), que eren aproximadament 120.

A part d'aquestes aportacions i per a l'acabament de l'esmentat local, s'hipotecà per 60.000 pessetes, en dues hipoteques a favor de Ramon Salat Montagut (Pòlit de Suró), la primera de les quals, de 20.000 ptes. es liquidà, quedant pendent la resta. Aquestes hipoteques gravaven l'interès anual del 4% (La liquidació de l'altra hipoteca fou posterior).

Altres detalls de l'associació

- El local esmentat, inscrit al Registre de la Propietat de Montblanc, estava ubicat al carrer de Sant Vicenç, 8[3].
- Aquest local, en esclatar la Guerra Civil, fou incautat per la CNT.
- Amb la ocupació dels franquistes el local passà a ser ocupat per la Falange, que n'ocupà una part per a oficines i l'altra com a sala-cafè.

A partir del llistat de socis podem comprovar que la majoria dels fundadors ja eren membres de la Joventut Colomina[4].

Socis Fundadors de l'Associació Colomina[5]
Socis residents a la vila de Santa Coloma de Queralt

1. Josep Albareda Vives
2. Marià Albareda Vives
3. Jaume Albareda Vives*
4. Manel Balcells Prats*
5. Joan Balcells Prats*
6. Robert Balcells Prats
7. Josep Bergadà Castells*
8. Josep Camins Freixa
9. Josep Carreras Pon*
10. Jaume Clarassó Bartolí*
11. Juli Domingo Mensa*
12. Joan Farrés Puig*
13. Antoni Güell
14. Joaquim Lavila Domingo*
15. Josep Martorell Bori
16. Jesús Moix Prous*
17. Xavier Mas Auberni*
18. Ricard Mullerat Soldevila*
19. Jaume Nadal Vilaseca*
20. Salvador Palau Costa*
21. Pepet Palau Orga*
22. Manel Sabaté Carol
23. Ramón Segura Lamich
24. Ramón Segura Puig
25. Josep M. Segur Sauret
26. Joan Valls Badia*

Socis residents fora de la vila

27.	Francesc Balcells Prats*	Barcelona
28.	Antoni Batlle Esteve*	La Masó
29.	Ramón Bosch Riera*	Barcelona
30.	Ramón Castellví Malet	Igualada
31.	Jaume Castellví Vila*	Igualada
32.	Joan Castells (Sastre)*	Sant Carles de la Ràpita
33.	Sr. Clapera*	Barcelona
34.	Josep Ferrer Goberna*	Igualada
35.	Josep Goberna Canela*	Barcelona
36.	Ramón Güell	Barcelona
37.	Josep Maixenchs Mola	Barcelona
38.	Josep Mateu Bernades	Barcelona
39.	Josep Morros Domènech*	Salamanca

40.	Antoni Oliver Castells*	Barcelona
41.	Emili Palau Orga	Vilanova i la Geltrú
42.	Antoni Pons (Marsal)	Igualada
43.	Marcel Riera Pàmies	Tarragona
44.	Marcel Riera Güell	Tarragona
45.	Josep Riera Gúell	Tarragona
46.	Ramón Saltó (*Pòlit)*	Suró
47.	Joan Segura Lamich*	Vic
48.	Manuel Segura Lamich	Vic
49.	Joaquim Segura Lamich*	Vic

Socis difunts

50.	Mateu Abelló*	Per herència: la seva vídua
51.	Antoni Albareda (Vell Pagès)*	Per herència: la seva filla
52.	Jaume Alemany Gual*	Per herència: el seu fill Bartomeu
53.	Ramón Altisent*	Per herència: el Pare Agustí (Poblet)
54.	Josep M. Balcells Prats (Barcelona)*	Per herència: la vídua
55.	Jaume Bernades*	Per herència: el seu fill
56.	Ramón Bosch *	Per herència: el seu fill Ramón
57.	Eduard Brufau Prous	Per herència: el seu nét
58.	Eduard Brufau Estalella	Per herència: el seu fill Joaquim
59.	Josep Calió (Tarragona)	Per herència: el seu fill Juanito.
60.	Mateu Calzada	Per herència: el seu fill
61.	Magí Carol Prats	Per herència: el seu germà Josep M.
62.	Ramón Carol Trull*	Per herència: el seu fill Joan
63.	Joan Carol Trull	Per herència: el seu nebot Joan
64.	Jaume Casajoanes Busquets	Per herència: el seu fill (rellotger)
65.	Joan Castells Rosich*	Per herència: el seu fill (S. Carles de la Ràpita)
66.	Agustí Cervera Segura	Per herència: el seu fill Agustí
67.	Joan Creus Olivé*	Per herència: la seva germana
68.	Josep Domingo Fornés	Per herència: la seva germana Ramona
69.	Josep Ferrer Esplugas*	Per herència: Moix
70.	Ramón Ferrer Goberna*	Per herència: la vídua
71.	*Vell Franqueseta*	Per herència: el seu fill
72.	Salvador Llorens Gavarró (Aguiló)*	Per herència: el seu fill Lluís
73.	Ramón Llorens Marimón*	Per herència: el seu fill Josep M.
74.	Pau Martí Traginer*	Per herència: la vídua
75.	Ramón Moix Prous (Tarragona)*	Per herència: la vídua
76.	Josep Moix Marimón	Per herència: la seva filla
77.	Santiago Mundi (Conesa)	Per herència: la seva muller
78.	Santiago Mundi Barceló (Barcelona)*	Per herència: la vídua
79.	Bonaventura Mulet Miró	Per herència: la vídua

80.	Antoni Nadal Atzat*	Per herència: el seu fill Robert
81.	Joan Noguera Vilaplana*	Per herència: el seu gendre Pomés
82.	Josep Pomés Valls	Per herència: el seu fill Josep
83.	Pere del Roig (*Barrufet)*	Per herència: el seu fill
84.	Joan Sanou Jordana*	Per herència: el seu fill
85.	Joan Segura Estalella*	Per herència: el seu fill Joan (Vic)
86.	Josep Segura Lamich	Per herència: el seu gendre (Tàrrega)
87.	Albert Tudó Corbella*	Per herència: la seva germana
88.	Eusebi Vallbona Gassol*	Per herència: la seva vídua
89.	Daniel Vallbona Sanou	Per herència: el seu gendre
90.	Vives (pare del Sr. Hortència)	Per herència: Costa

A partir d'aquest llistat podem observar que la majoria dels socis fundadors de l'Associació Colomina ja eren socis de la Joventut Nacionalista[5]. Per tant, sembla del tot pertinen considerar-la com a continuadora de l'anterior.

En referència a aquest llistat, extret de les notes de Ricard Mullerat, cal destacar, que un cop contrastat, alguns dels socis que figuren com a difunts no n'eren

Mercat de la Plaça. Començaments del s. XX (Arxiu Ramon Orga).

CENTRE DEMOCRÀTIC CATALANISTA DE SANTA COLOMA DE QUERALT

El Centre Democràtic Catalanista de Santa Coloma de Queralt és una entitat que neix el gener de 1933. El seu caràcter ideològic segueix la mateixa línia que les associacions anteriors, doncs, és fruit de la continuïtat de l'última i, per tant, podem afirmar que intenta vetllar pels interessos de Catalunya i per l'organització de diversos actes culturals, polítics o de caire més lúdic

Per altra banda, cal dir que aquesta associació, políticament, també vetlla per col·laborar en consolidar el Règim Republicà Democràtic, cosa que es palesa amb el seu nom. Aquesta societat es disolgué l'any 1936 a causa de la Guerra Civil.

Acta de la constitució de l'entitat

Per tal de poder mostrar tota la informació que disposem en relació al naixement del Centre Democràtic de Santa Coloma de Queralt, hem cregut convenient publicar textualment l'actà de constitució de l'entitat.

> «A Santa Coloma de Queralt, en el local social i sota la presidència del senyor Santiago Mundi Barceló de la comissió organitzadora i actuant de secretari Marcel Saltó i Giné, essent les 21 hores del dia 28 de gener de l'any 1933, es reuneixen, prèviament convocats, els individus de la comissió, amb altres que han demanat ésser socis de l'entitat. El President diu que el dia 14 del corrent, el Governador firmà els Estatuts i per tant ha transcorregut el temps que marca la llei per a procedir a la constitució legal. Ordena al secretari que llegeixi els Estatuts i acabada la lectura són aprovats per unanimitat. Essent així, diu el president que cal procedir al nomenament de la Junta Directiva. A proposta de Francesc Martí i per aclamació, es nomena la següent: President, Josep Camins Freixas; Vice-president, Ramón Castellví Malet; Secretari, Marcel Saltó Giné; Vocals, Joan Casas Balcells, Miquel Segalà Corbella i Joan Bosch Riera; i finalment tresorer–comptador, Conrad Ferrer Pomés. Els nomenats, a invitació del President, passen a ocupar sos llocs i amb això queda el Centre constituït tal com la llei que regula el dret d'associació disposa. El President diu que ja constituïda l'entitat, els socis que ho han demanat queden inscrits com fundadors i pregunta si algun vol fer ús de la paraula. El soci Romà Ramón demana que consti en acta un vot de gràcies a la Comissió organitzadora per l'activitat i encert amb que ha procedit. Així s'acorda. El soci Joaquim Brufau proposa que, essent més crescut del que es creia el número de socis, el local social s'estableixi a la casa número 2 del carrer de Sant Vicens, el que també s'acorda per unanimitat. El soci Santiago Mundi proposa que amb modificació de l'article segon del Reglament, la societat s'adhereixi a la Lliga Regionalista i, en cas d'aprovar-se la proposició, es nomeni un delegat per assistir a l'Assemblea que s'ha de celebrar a Barcelona els dies 3, 4 i 5 del proper febrer. Després de breu deliberació és aprovada la proposta per unanimitat i s'acorda que es nomeni Delegat el senyor Santiago Mundi Barceló i suplent Marcel Saltó Giné. Pregunta el president si algun soci té altra cosa a dir i no demanant la paraula, s'aixeca la sessió a les 22 hores.
> El president: Josep Camins Freixas.
> El secretari: Marcel Saltó Giné».

Les juntes directives Comissió organitzadora (13 de gener de 1933)

La comissió organitzadora, és a dir, aquella que va potenciar la constitució de l'entitat, estava formada per les següents persones: Eduard Brufau, Joaquim Brufau, Josep Camins, Conrad Ferrer, Joaquim Lavila, Francesc Martí, Santiago Mundi, Joan Noguera, Manel Sabaté, Marcel Saltó i Josep M. Segur.

A partir d'aquí, i observant els socis de l'Associació Colomina, podem dir que la fundació del Centre es produeix per iniciativa de persones que pertanyien a l'Associació o per persones directament relacionades amb aquells socis (principalment fills).

* *Apèndix 3: s'hi publiquen els estatuts de l'entitat*

Algunes de les juntes directives

Període actuació	**28 de gener de 1933**	**4 de març de 1934**
President	Josep Camins Freixas	Eduard Brufau Estalella
Vicepresident	Ramon Castellví Malet	Josep M. Segur Sauret
Secreetari	Marcel Saltó Giné	Conrad Ferrer Pomés
Vicesecretari		Ramon Segura Puig
Tresorer Comptador	Conrad Ferrer Pomés	Manuel Sabaté Querol
Vocal 1	Joan Casas Balcells	Josep Bergadà
Vocal 2	Miguel Segalà Corbella	Josep Martorell
Vocal 3	Joan Bosch Riera	Josep Parque
Vocal 4		Joan Ibañez Solà

Detall de la comptabilitat

Donat que disposem dels comptes aprovats per la Junta General celebrada el dia 14 de gener de 1934, corresponents a l'any anterior, la publiquem per facilitar un seguiment de les actuacions d'aquesta associació.

BALANÇ VERIFICAT PEL CENTRE DEMOCRÀTIC CATALANISTA DE SANTA COLOMA DE QUERALT EL DIA 30 DE DESEMBRE DE 1933

Març	29	Impost tiquets àpats	510
Abril	6	Quotes	174,50
Maig	11	Quotes	37,50
	17	Beneficis venda de llibres	10
Juny	30	Quotes	6
Juliol	30	Quotes	6
Agost	30	Quotes i venda de llibres	34,15
Setembre	30	Quotes	3
Octubre	30	*Passatges* aplec «Terramar»	476
Novembre	30	Quotes	180
	30	Quotes voluntàries	1.580
Desembre	17	Quotes	120
Total			**3159,65**

Abril	30	Cafès, segells, conferències, comptador electricitat	557,95
Maig	30	Xampany àpat, impremta	122
Juliol	30	Conserge, segells i ports	28,50
Agost	30	Sereno, exposició d'art	15
Setembre	30	Una clau, cordes i ports	4,50
Octubre	30	Autos aplec «Terramar»	476
	30	Segells i despeses de l'aplec «Terramar»	56,05
Novembre	30	Conserge, ports, conferències, segells i pregons	73,15
	30	Factura *F. Valls Cafeter*	15,70
	30	Fra. Viuda De M. Ramón (mobles)	142
	30	Fra. J. Martorell (ciment)	159
	30	Fra. Requesens (impremta)	43,50
	30	Fra. R. Mullerat (materials de construcció)	159
	30	Fra. M. Piqué (fuster)	215,25
	30	Fra. J. Bergadà (paleta)	219,70
	30	Fra. Balcells (lampista)	256,20
	30	Fra. M. Saltó (llibres comptabilitat)	217,90
	30	Fra. J. Camins (pintor)	313,55
Desembre	30	Conferències, pancartes, escombres, cordes	48
	30	Existència en caixa	109,70
		Total	**3159,65**

A partir de l'observació d'aquests comptes creiem que cal destacar les 1.580 ptes. del mes de novembre que corresponen a quotes voluntàries. Pensem que són molts diners per aportar a la societat de manera voluntària, motiu pel qual creiem que aquests diners són fruit del benefici d'algun acte que en el seu moment es podia considerar *il·legal* o que estava mal considerat.

Els socis

A través d'un llistat obtingut, podem mostrar quins eren els socis que formaven part del Centre Democràtic Catalanista de Santa Coloma de Queralt en data de 19 de febrer de 1934.

Advertim que, mitjançant una numeració adjunta a cada nom, destacarem de quina associació anterior havien format part, corresponent el guarisme 1 a la Joventut Nacionalista de Santa Coloma i de l'Associació Colomina. El número 2 correspondrà a les persones que foren membres de la Joventut Nacionalista, no així de l'Associació Colomina. Amb el número 3 ressenyarem els socis que anteriorment havien format part de l'Associació Colomina; mentre que els noms que no se'ls acompanya de cap número, no havien format part de cap de les associacions anteriors. El noms amb asterisc presenten alguna confusió si ja eren difunts.

Socis domiciliats a la vila. Quota mensual de 0,50 ptes.

1. Francesc Albareda Llop
2. Jaume Alemany (2)
3. Ramón Asbert Mora
4. Josep Asbert Prats
5. Joan Balcells Prats (1)
6. Robert Balcells Prats (3)
7. Josep M. Balcells Prats (1) *
8. Vicens Bartolí
9. Josep Bergadà Castells (1)
10. Antoni Bonet Civit
11. Joan Bosch Riera
12. Eduard Brufau Estalella (1) *
13. Joaquim Brufau Ferrer
27. Juli Domingo Mensa (1)
28. Josep Domingo Tomàs (2)
29. Gregori Domingo Esteve (2)
30. Francesc Domingo Aixelà (2)
31. Francesc Duch Civit
32. Jaume Enrich Mateu
33. Eduard Estalella Brufau (2)
34. Joan Farrés Puig (1)
35. Eusebi Ferrer Roset
36. Manuel Ferrer Pomés
37. Josep M. Ferrer Pomés
38. Conrad Ferrer Pomés
39. Ramón Ferrer Goberna (1) *
40. Josep Ferrer Munguet
41. Josep Ferrer Combeller
42. Marian Ferrer Munguet
14. Josep Camins Freixes (3)
15. Joan Carol Trull (3) *
16. Josep Casajoanes
17. Juli Cases
18. Joan Cases Balcells
19. Jaume Castellví Vilà (1)
20. Ramón Castellví Malet (3)
21. Jaume Clarasó Bartolí (1)
22. Antoni Clarasó
23. Josep Clarasó Casas
24. Josep Clarasó Bartolí
25. Josep Companys Canals
26. Ferran Companys Canals
60. Mateu Miquel Bernades
61. Josep Miquel Bernades
62. Ramón Moix Prous (1) *
63. Jesús Moix Prous (1)
64. Ramón Moncusí Tous
65. Josep Mulet Cortadellas
66. Bonaventura Mulet (3) *
67. Ricard Mullerat Soldevila (1)
68. Santiago Mundi Barceló (1) *
69. Joan Noguera Vilaplana (1) *
70. Jaume Oranies Llobet
71. Josep Palau Orga (1)
72. Emili Palau Orga (3)
73. Josep Parque
74. Manuel Piqué Codina
75. Josep Pomés Valls (3) *

43. Josep Ferrer Goberna (1)
44. Antoni Freixes Sagelí
45. Àngel Gil
46. Josep Goberna Canela (1)
47. Jaume Gol Alemany
48. Miquel Güell Martí
49. Antonio Güell Miret (3)
50. Vicens Ibañez Bertran
51. Jan Ibañez Solà
52. Joaquim Lavila Domingo (1)
53. Albert Lavila Prats
54. Ramón Llorens Marimón (1) *
55. Joan Marin
56. Ramón Martí Jové
57. Francesc Martí Jové
58. Joan Martí Rabell
59. Mateu Miquel Asbert
93. Emili Tarragó Palau (2)
94. Antoni Torrens Esteve (2)
95. Joan Trull
76. Joan Pont Vibó
77. Romà Ramón Seuma
78. Magí Ramón Seuma
79. Jaume Ramón
80. Marcel Riera Pamies (3)
81. Carles Roca
82. Manuel Roda Queralt
83. Pau Rosell
84. Ramón Rozada
85. Manuel Sabaté Carol (3)
86. Marcel Saltó Giné (2)
87. Antoni Saltó Poch
88. Miquel Segalà
89. Josep M. Segur Sauret (3)
90. Ramón Segura Puig (3)
91. Joaquim Segura Castells
92. Andreu Solé Vilanova
96. Albert Tudó (1) *
97. Antoni Vallbona Oliva
98. Joan Valls Badia (1)

Socis foranis. Quota mensual de 0,25 ptes.

99.	Ramón Ferrer Bacardí	Conesa
100.	Josep Martí	
101.	Josep Mercadé	
102.	Antoni Pijoan	
103.	Jaume Sogas	
104.	Josep Tarrida Pijoan	
105.	Josep Boria Briansó	Les Piles
106.	Joan Borrell Marimón	
107.	Florenci Cadens Marsans	
108.	Salvador Malet (2)	Les Piles
109.	Antoni Palau Callau	
110.	Joan Pintó Santamaria	
111.	Ramon Prous Compte (2)	
112.	Josep Sans Marques	
113.	Rosend Segura Trabé	
114.	Magí Solà Martí	Aguiló
115.	Francesc Amenós	Vallfogona de Riucorb
116.	Pua Borrell	
117.	Salvador Caraltó	
118.	Josep Cervera	
119.	Domènec Cervera	
120.	Modest Corbella	

121.	Agustí Duch	
122.	Joan Gasull	
123.	Cristòfor Guim	
124.	Ramón Guim	
125.	Josep Llobet Tapias	
126.	Francesc Llobet	
127.	Francesc Llobet Segura	Vallfogona de Riucorb
128.	Josep Marcé	
129.	Jaume Martí	
130.	Ferran Martí	
131.	Josep Martí	
132.	Joan Martí	
133.	Francesc Minguella	
134.	Salvador Minguella	
135.	Damià Morera	
136.	Llucià Piraces	
137.	Josep Pons	
138.	Antoni Puig	
139.	Josep Rossell	
140.	Ricard Santacana	
141.	Facund Santacana	
142.	Joaquim Santacana	
143.	Josep Senserric	
144.	Llorens Solé	
145.	Josep Tudó	
146.	Joan Masip Anglès	Guialmons
147.	Ramón Masip Anglès	
148.	Magí Sendra Anglès	
149.	Daniel Sendra Anglès	
150.	Rosend Malet Aumenara	Biure
151.	Josep Gassó Albareda	La Sirera

Conclusions

D'acord a la indormació precedent podem deduir que el Centre Democràtic Catalanista de Santa Coloma de Queralt és una entitat continuadora de l'Associació Colomina i que el seu principal tret ideològic segueix essent vetllar pels interessos de Catalunya.

Per altra banda, observem que aquesta entitat, igual que les anteriors, tingué força importància en el context de la població, fet que deduïm pel nombre de socis i a partir del balanç de comptes de 1933, pels actes organitzats.

Finalment, cal destacar que es tracta de la primera associació de les que hem estudiat, que té en compte el paper de les dones, tot i que els seus drets i les seves opinions sempre fou inferior al dels homes (les dones pagaven una cuota inferior als homes).

Càrrecs ocupats després de la Guerra Civil

Concloent aquest treball posarem de relleu que alguns dels socis de les diverses entitats estudiades els trobem afiliats a la FET i de las JONS i, alguns, fins i tot, ocuparen càrrecs de responsabilitat en aquestes noves associacions falangistes. A continuació detallarem les persones i els càrrecs que ocuparen dintre l'entramat mono associatiu immediatament posterior a la guerra civil.

	NOM	SOCIETATS A LES QUALS VA PERTÀNYER[1]	CÀRRECS QUE OCUPÀ
1.	Francesc Albareda Llop	Joventut Nacionalista de Santa Coloma Centre Democràtic Catalanista de Santa Coloma	 Afiliat a la FET i de las JONS
2.	Jaume Albareda Vives	Joventut Nacionalista de Santa Coloma Associació Colomina	 Afiliat a la FET i de las JONS
3.	Josep Albareda Vives	Associació Colomina	Afiliat a la FET i de las JONS
4.	Marià Albareda Vives	Associació Colomina	Afiliat a la FET i de las JONS
5.	Joan Balcells Prats	Joventud Tradicionalista de Santa Coloma y su comarca Joventut Nacionalista de Santa Coloma Associació Colomina Centre Democràtic Catalanista de S. Coloma	Va formart del primer Ajuntament que es constituí després de la Guerra Civil Afiliat a la FET i de las JONS
6.	Manuel Balcells Prats	Joventut Nacionalista de Sta. Coloma Associació Colomina	Afiliat a les FET i de las JONS
7.	Robert Balcells Prats	Associació Colomina Centre Democràtic	Afiliat a la FET i de las JONS
8.	Josep Bergadà Castells	Joventud Nacionalista de Sta. Coloma Associació Colomina Centre Democràtic Catalanista de Santa Coloma	Delegat Sindical (cap de la *Casa Sindical Comarcal* (9/8/1946) Persona autoritzada a realitzar avals
9.	Eduard Brufau Estalella	Joventut Nacionalista de Sta. Coloma Associació Colomina Centre Democràtic Catalanista	Persona autoritzada a fer avals
10.	Joaquim Brufau Ferrer	Associació Colomina Centre Democràtic Catalanista	Delegat d'*Excautivos* (12/6/1939) Persona autoritzada a fer avals.
11.	Josep Camins Freixes	Associació Colomina	*Delegado de Propaganda*.
12.	Josep Carreras Pont	Joventut Nacionalista de Sta. Coloma Associació Colomina	Persona autoritzada a fer avals.
13.	Josep Domingo	Joventut Nacionalista de Sta. Coloma Associació Colomina Centre Democràtic Catalanista	Batlle del primer ajuntament després de la Guerra Civil
14.	Conrad Ferrer Pomés	Centre Democràtic Catalanista	Delegat d'Informació Cap del *Grupo 1º de la Guardia de Franco: Centuria La Segarra*

15.	Josep M. Ferrer Pomés	Centre Democràtic Catalanista	Cap del *Grupo 2º de la Guardia de Franco: Centuria La Segarra* Cap de les Milícies
16.	Manuel Ferrer Pomés	Centre Democràtic Catalanista	Persona autoritzada a fer avals
17.	Francesc Martí Jové	Joventut Nacionalista de Sta. Coloma Centre Democràtic Catalanista	Va pertànyer a les Milicies
18.	Josep Martorell Bori	Associació Colomina	Inspector comarcal (*Jefe de la Casa Comarcal*) (3/8/1943) *Jefe Local de FET i de las JONS* (1942-1949) *Cabo Castadores* Persona autoritzada a fer avals Segon Tinent d'Alcalde en el primer Ajuntament després de la Guerra Civil
19.	Xavier Mas Auberni	Joventut Nacionalista de Sta. Coloma Associació Colomina	Delegat d'Investigació i Informació (1940) *Jefe Local de FET i de las JONS* (1941-1942) Persona autoritzada a fer avals
20.	Josep Miquel Bernades	Centre Democràtic Catalanista	Secretari local
21.	Ricard Mullerat Soldevila	Joventut Nacionalista de Sta. Coloma Associació Colomina Centre Democràtic Catalanista	*Jefe local de FET i de las JONS* (1939-1940) Formà part del primer Ajuntament constituït després de la Guerra
22.	Salvador Palau Costa	Joventut Nacionalista de Sta. Coloma Associació Colomina	Persona autoritzada a fer avals
23.	Josep Solà Padró	Joventud Tradicionalista de Santa coloma y su comarca	Formà part del primer Ajuntament constituït després de la Guerra
24.	Miquel Segalà Corbella	Centre Democràtic Catalanista	Persona autoritzada a fer avals
25.	Daniel Vallbona Sanou	Joventut Nacionalista de Sta. Coloma Associació Colomina	Persona autoritzada a fer avals

Notes

1.- Aquest local a partir de 1918 és propietat de Josepa de Requesens
2.- Aquesta Junta directiva es compon dels mateixos membres que la que hi havia en el moment de la modificació dels estatuts de la societat Joventud Tradicionalista de Santa Coloma de Queralt y su comarca
3.- És l'actual Casal
4.- També obtingut a partir d'unes notes fetes per Ricard Mullerat, en les quals afirma que aquest llistat és incomplet.
5.- Els socis fundadors de l'Associació Colomina que sabem del cert que formaven part de la Joventud Nacionalista són els que figuren amb un asterisc.

Apèndix 1

Estatuts de l'entitat Joventud Tradicionalista de Santa Coloma y su Comarca

El reglament d'aquesta associació és aprovat pel Govern Civil de Tarragona el dia 17 de maig de l'any 1915.

Cal dir, que aquest reglament el componen 23 articles els quals, de forma resumida, són els següents:

Art. 1: L'associació respon al nom de *Joventud Tradicionalista de Santa Coloma de Queralt y su comarca* i té el seu domicili al carrer de les Quarteres s/n d'aquesta mateixa vila.

Art. 2: L'associació té l'objectiu de vetllar pel desenvolupament de l'acció tradicionalista tant en la vessant social com en la política.

Art. 3: Els requisits que cal complir per ser soci d'aquesta associació són ser catòlic, tenir més de 14 anys i obeir tots i cadascun dels acords que pregui aquesta mateixa societat.

Art. 4: L'associació estarà regida per una junta directiva constituïda per un president, un vice-president, un secretari, un tresorers i dos vocals.

Art. 5: El capellà també podrà formar part de l'associació, però no de la junta directiva.

Art. 6: L'elecció de la junta directiva es farà a través d'una votació que tindrà lloc en una junta general.

Art. 7: Les persones que formin la junta directiva mantindran el seu càrrec durant tres anys.

Art. 8: Se celebraran Juntes Generals ordinàries l'últim diumenge de juny i l'últim diumenge de desembre.

Quan correspongui procedir a les votacions, aquestes tindran lloc en la junta de desembre i les persones que surtin elegides per formar part de la junta directiva prendran possessió dels seus càrrecs el pròxim dia u de gener.

Art. 9: La junta directiva es reunirà mensualment. El president podrà convocar altres juntes (extraordinàries) tant directives com generals.

Art. 10: El president també tindrà l'obligació de convocar una junta directiva extraordinària si ho demanen tres dels seus membres, o una junta general extraordinària si ho demanen la meitat més un dels socis.

Art. 11: Perquè es pugui celebrar una junta (tant general com directiva) caldrà que hi assisteixin la meitat més un dels seus membres.

Les decisions es prendran per majoria de vots. Si la decisió, però, és per modificar aquest Reglament o per dissoldre la societat caldrà que s'accepti amb un 70% dels vots.

Art 12: Les funcions del president seran citar als membres que correspongui per celebrar cada junta, mantenir l'ordre en les discussions que tinguin lloc i dins la *Joventud*, amonestar als socis que no compleixin aquest reglament i executar els acords de la societat.

Art. 13: El vice-president substituirà al president i adoptarà les seves funcions quan aquest tingui alguna *impossibilitat*.

Art. 14: Les funcions del secretari seran prendre notes del que es parli en les juntes per poder redactar després l'acta corresponent, fer les citacions als membres que correspongui quan el president convoqui alguna junta, encarregar-se del *llibre de socis* indicant-hi les seves quotes i firmant els rebuts conjuntament amb el tresorer.

Art. 15: Les funció del tresorer serà dur els comptes, els quals haurà de mostrar mensualment a la junta directiva.

Art. 16: Els vocals primer i segon substituiran al tresorer i al secretari respectivament si aquests pateixen alguna impossibilitat.

Art. 17: Aquells individus que vulguin entrar a formar part de l'associació hauran de ser presentats per dos socis de l'entitat a un dels membres de la junta directiva, el qual informarà a la resta dels membres d'aquesta junta. Serà aquesta junta directiva qui decidirà per majoria de vots si s'admet o no la persona en qüestió.

Art. 18: Si algun soci desobeeix aquest Reglament o la seva conducta s'allunya dels deures catòlico-tradicionalistes de la *Joventud* serà amonestat pel president. Si reincideix serà expulsat de la societat, previ acord de la Junta Directiva.

Art. 19: Els socis seran de *número* o *protectors.* Els *de número* pagaran una quota de dos rals mensuals; els *protectors* pagaran la quota que ells mateixos s'assignin quan se'ls notifiqui la seva admissió com a socis.

Art. 20: Es consideraran socis fundadors d'aquesta societat aquells socis que formin part de la *Joventud* el dia que s'aprovi aquest Reglament.

Art. 21: El vot d'aquells socis que siguin majors d'edat (que tinguin més de 23 anys) contarà per dos en les juntes generals.

Art. 22: Queda totalment prohibida l'entrada al local d'aquesta societat a aquells que no siguin socis.

Art. 23: Quan es dissolgui aquesta societat, els seus fons es destinaran a l'almoina.

Apèndix 2

Estatuts de l'entitat Joventut Nacionalista Corpus de Sang

La *Joventut Nacionalista Corpus de Sang*, com ja hem dit anteriorment, representa la continuïtat de l'associació *Joventud Tradicionalista de Santa Coloma de Queralt y su comarca*. És doncs per aquest motiu que el Reglament pel qual es regeix l'entitat des del seu naixement fins a l'agost de l'any 1922 és una modificació del Reglament de l'antiga societat, concretament, una modificació dels articles 1, 2 i 18 d'aquest. (Aquesta modificació es veu reflectida en l'acta del dia 30 de setembre de 1920 de la *Joventud Tradicionalista de Santa Coloma de Queralt y su comarca).*

A partir de l'agost de 1922 i per demanda del Govern Civil, la *Joventut Nacionalista Corpus de Sang* es regeix a partir d'uns estatuts redactats per la junta directiva de la societat, els quals són aprovats el dia 5 d'aquest mateix més pel Govern Civil de Tarragona.

Resum del articles modificats del Reglament de la *Joventud Tradicionalista de Santa Coloma de Queralt y su comarca*.

Art. 1: L'associació respon al nom de *Joventut Nacionalista Corpus de Sang* i té el seu domicili al carrer de les Quarteres s/n d'aquesta mateixa vila.

Art. 2: L'associació té l'objectiu de vetllar pel desenvolupament de l'acció nacionalista tant en la vessant social com en la política.

Art. 18: Si algun soci desobeeix aquest Reglament o la seva conducta s'allunya dels deures nacionalistes de la *Joventut* serà amonestat pel president. Si reincideix serà expulsat de la societat, previ acord de la Junta Directiva.

Resum del nou Reglament aprovat l'agost de 1922

TÍTOL PRIMER: FINALITAT DE L'ASSOCIACIÓ

Art. 1: L'associació es denominarà *Joventut Nacionalista*.

Art. 2: L'objectiu d'aquesta societat serà defensar els interessos i les reivindicacions de Catalunya i treballar per aconseguir l'autonomia de la Nació Catalana dins l'Estat Espanyol.

TÍTOL SEGON: EL DELS SOCIS

Art. 3: Aquells individus que vulguin entrar a formar part de l'associació hauran de ser presentats per dos socis, els quals presentaran de forma escrita la seva proposta d'admissió. La Junta directiva en la pròxima sessió en que es reuneixi decidirà si la persona en qüestió és admesa o no mitjançant una votació secreta.

Art. 4: Hi haurà tres classes de socis: protectors, numeraris i aspirants.

Art. 5: Es consideraran socis protectors aquells que facin donatius superiors a la quota que paguen els socis numeraris.

Art. 6: Es consideraran socis numeraris aquells que paguin la quota anual de 12 pessetes; per drets d'entrada s'abonaran 5 pessetes.

Art. 7: Es consideraran socis aspirants aquells que tinguin entre 14 i 17 anys i que facin efectiva la meitat de la quota senyalada pels socis numeraris.

Art. 8: Podran ser donats de baixa aquells socis que tinguin un deute amb la societat durant més de tres mesos i que al cap d'un mes que el tresorer els hagi avisat encara continuïn sense posar-se al corrent dels pagaments. En aquests casos el tresorer informarà a la Junta Directiva i aquesta resoldrà la baixa.

TÍTOL TERCER: DRETS I DEURES DELS SOCIS

Art. 9: A més a més dels drets i deures resultants de l'Estatut i dels acords vigents, els socis hauran de:

A. Anar al local de la Societat i gaudir-ne durant les hores que determinin el Reglament Intern o els acords de la Junta Directiva.
B. Demanar i obtenir de la secretaria els detalls i notícies que estiguin a la seva disposició.
C. Formular peticions i reclamacions a la Junta Directiva per escrit o verbalment.
D. Complir els càrrecs o comissions que els assignin les Juntes Generals o Directives.
E. Participar verbalment i a través del seu vot en les Juntes Generals si fa més de mig any que pertanyen a la Joventut, excepte que siguin socis des de la fundació d'aquesta.

Art. 10: En qüestions polítiques només podran votar aquells socis majors de 25 anys.

Art. 11: Els socis aspirants tindran dret a acudir a tots els actes que acordi celebrar la Junta Directiva, però no podran ni opinar ni votar.

Art. 12:Aquell soci que no compleixi els seus deures polítics o socials podrà ser amonestat per la Junta Directiva a través d'un comunicat. Si reincideix, aquest comunicat podrà decretar la seva expulsió.

En el cas que la falta sigui greu la junta directiva podrà expulsar a aquest soci sense necessitat de passar prèviament per una amonestació.

L'acord d'expulsió podrà ser rectificat en la primera Assemblea General que se celebri, en la qual podrà assistir-hi el soci expulsat en qüestió per tal de defensar-se.

Art. 13: Es considerarà falta greu qualsevol actuació pública que contradigui els extrems polítics consignats en l'article segon o sancionats per la Junta Directiva o Assemblees Generals.

Art. 14: També es considerarà falta greu jugar dins del local a jocs que estiguin prohibits per llei.

TÍTOL QUART: DIRECCIÓ

Art. 15: La representació de la voluntat general quedarà expressada en una comissió que s'anomenarà junta directiva.

Art. 16: La junta directiva s'encarregarà de l'aprovació de les despeses que es proposin i dels comptes presentats, de la inversió dels fons recaptats, de l'admissió de socis i de l'expulsió temporal d'aquests.

Art. 17: La junta directiva estarà formada per un president, un vice-president, un secretari, un tresorer i quatre vocals.

Art. 18: No podrà formar part de la junta directiva cap soci que estigui en la d'una altra societat, ja sigui aquesta política o recreativa.

Art. 19: Cada any es renovarà la meitat de la Junta directiva i els càrrecs se sortejaran.

Art. 20: Si algun dels càrrecs de la junta directiva queda vacant es proveirà en la primera junta general que se celebri.

Art. 21: La junta directiva es reunirà cada mes, sempre que ho convoqui el president i sempre que ho demanin la tercera part mes un dels individus que la componen.

La convocatòria per les reunions de la junta directiva es farà mitjançant un avís individual a cada membre.

Les decisions que la junta directiva prengui en una reunió seran vàlids si en aquesta hi assisteixen al menys tres individus.

Art. 22: La junta directiva podrà prendre i portar a la pràctica qualsevol acord que es consideri adequat pels objectius de l'associació sempre i quan aquest respecti els Estatuts i les resolucions de les juntes generals.

TÍTOL CINQUÈ: DE LES JUNTES GENERALS

Art. 23: Se celebrarà una junta general ordinària cada any al mes de gener i una d'extraordinària sempre que ho acordi la junta directiva o ho demanin la quarta part més un dels socis.

Art. 24: En les juntes generals ordinàries s'elegiran els càrrecs de la junta directiva que calgui rellevar, el secretari llegirà la memòria dels treballs realitzats per la Joventut durant l'any, es discutirà i s'aprovarà l'estat dels comptes que presentarà el tresorer i, finalment, també es resoldran les propostes que s'hagin presentat per escrit en un termini màxim de 24 hores abans de la celebració de la junta.

En les Juntes generals extraordinàries només es tractarà el tema pel qual aquesta s'hagi convocat.

Art. 25: La convocatòria per les juntes generals la faran el president i el secretari mitjançant un avís que es penjarà al tauler d'anuncis vuit dies abans de la seva celebració.

Tots els acords que es prenguin en les juntes generals seran vàlids, independentment del nombre de socis que hi assisteixin.

TÍTOL SISÈ: DE LES SECCIONS

Art. 26: Dins de la Joventut es podran constituir seccions especials sempre i quan la seva finalitat no contradigui l'article segon d'aquests estatuts. Aquestes seccions estaran constituïdes per socis de l'entitat i hauran de ser aprovades per la junta directiva.

Art. 27: Un dels membre de la junta directiva haurà de formarà part de la junta de cada secció, i aquest disposarà del poder necessari per aprovar els acords interns de la secció que es prenguin.

TÍTOL SETÈ: DEL COMITÈ D'ACCIÓ POLÍTICA

Art. 28: La junta directiva nomenarà un Comitè D'Acció Política que farà complir el sentit polític expressat en l'article segon d'aquests estatuts.

El president i el secretari de la junta directiva també ho seran del comitè d'acció política, el qual estarà constituït per un mínim de 6 individus més.

La junta directiva haurà de conèixer i aprovar els acords del Comitè abans de que aquest els posi en pràctica.

TÍTOL VUITÈ: REFORMA DELS ESTATUTS I DISSOLUCIÓ

Art. 29: Aquests Estatuts poden ser modificats en tots els seus punts, excepte l'article segon, que podrà variar la seva forma però mai el seu sentit i fons.

Art. 30: En cas de dissolució de la societat, una vegada pagats tots els deutes existents, si sobra cabal social es destinarà al treball de propaganda catalana o al treball benèfic, cosa que designarà una comissió liquidadora.

Aquesta entitat està domiciliada al carrer Arraval de Cervera, núm. 1, pis 1r.

Apèndix 3.
Estatuts del Centre Democràtic Catalanista de Santa Coloma de Queralt

5.3. ELS ESTATUTS DE LA SOCIETAT

Tal i com es pot deduir a partir de la lectura de l'acta de constitució anterior, el Centre Democràtic Catalanista disposa de dos Reglaments.

El primer és el que va ser presentat per la Comissió Organitzadora al Governador per tal de que aprovés la constitució de l'entitat (que fou aprovat el 13 de gener de 1933).

El segon és fruit de les petites modificacions aprovades en el dia de la seva constitució (28 de gener de 1933) i d'altres acordades en una Junta General celebrada el dia 4 de març de 1934. Per tant, doncs, podem dir que el Centre Democràtic Catalanista del gener del 1933 al març de 1934 actua sense complir amb exactitud els articles establerts en el seu Reglament.

Resum del primer Reglament (aprovat el dia 13 de gener de 1933)

CONSTITUCIÓ I FINALITAT

Art. 1: el Centre Democràtic Catalanista es constitueix amb l'objectiu de treballar per la consolidació del Règim Republicà Democràtic i per l'obtenció de les màximes llibertats i prerrogatives possibles per Catalunya, així com també amb l'objectiu d'organitzar diversos actes culturals i artístics.

Art. 2: sempre que sigui necessari, l'entitat participarà en les eleccions, referèndum i/o altres actes polítics adherint-se a l'agrupació política catalana més adient segons les finalitats esmentades en l'article anterior.

DELS SOCIS

Art. 3: podran ser socis individus d'ambdós sexes, els quals gaudiran d'igualtat de drets i deures; les dones, si ho desitgen, podran constituir una secció femenina.

L'edat mínima per ingressar a l'entitat serà de 17 anys.

DIRECCIÓ

Art. 4: la direcció serà exercida per un Consell format per set associats, els qui un cop nomenats elegiran d'entre ells un president, un secretari i un tresorer – comptador. En cas d'absència o malaltia seran suplerts per un dels quatre restants, atenent-se a l'edat o a l'antiguitat dintre de l'entitat.

Art. 5: la designació dels càrrecs del Consell es farà en Juntes Generals per aclamació o per votació, on caldrà la meitat més un dels vots per ser elegit.

Art. 6: El Consell es reunirà un mínim de d'una vegada cada mes, i també ho farà quan ho demanin dos dels seus components, quinze socis o quan el president ho consideri necessari.

JUNTES GENERALS

Art. 7: Cada any en el mes de gener se celebrarà una Junta General, en la qual es tractaran exclusivament aquells temes fixats en l'ordre del dia, els quals seran publicats en la convocatòria que es farà amb un mínim de 8 dies d'antelació. Els socis que desitgin aportar iniciatives n'hauran d'informar al menys 3 dies abans de la celebració de la Junta.

Els acords de la Junta General podran ser aprovats per votació (corrent, nominal o secreta) i per aclamació. En aquest segon cas, caldrà una majoria absoluta dels vots.

La Junta General elegirà els càrrecs del Consell, s'informarà de la marxa política i econòmica de l'entitat durant l'any anterior (aprovant o censurant els acords presos pel Consell), deliberarà sobre els assumptes de l'ordre del dia i participarà en els possibles casos d'expulsió de socis.

Art. 8: La Junta General també podrà ser convocada sempre que el Consell ho consideri convenient o quan ho demanin per escrit la tercera part dels socis.

Per a celebrar les Juntes Generals de primera convocatòria caldrà que l'assistència sigui de la majoria absoluta dels socis.

ALTRES ASPECTES

Art. 9: El soci que amb paraules o actes manifesti incompatibilitat amb les normes de la societat podrà ser expulsat.

Art. 10: La possible modificació d'aquests Estatuts haurà de ser aprovada en Junta General. Mai es podrà, però, modificar l'article primer.

Art. 11: la quota mensual mínima fixada serà de 0,50 ptes; també s'acceptaran donatius de socis i/o entitats.

El tresorer serà l'encarregat de la recaptació i la custodia del cabal social.

Es podran fixar quotes extraordinàries sempre i quan siguin aprovades en Juntes Generals.

Art. 12: La dissolució d'aquesta entitat podrà dur-se a terme si en Junta General ho acorden un mínim del 75% dels socis.

En aquest cas, el cabal social anirà destinat a entitats benèfiques.

Art. 13: El domicili social de l'entitat és al carrer Fermí Galàn, núm. 18.

Resum dels articles modificats del primer reglament que es troben en el segon (que fou aprovat el dia 28 de març de 1934)

Art. 1: el Centre Democràtic Catalanista es constitueix amb l'objectiu de treballar per la consolidació del Règim Republicà Democràtic i per l'obtenció de les màximes llibertats i prerrogatives possibles per Catalunya, així com també amb l'objectiu d'organitzar diversos actes culturals i artístics.

Art. 2: sempre que sigui necessari, l'entitat participarà en les eleccions, referèndum i/o altres actes polítics adherint-se a l'agrupació política catalana més adient segons les finalitats esmentades en l'article anterior.

Art. 3: podran figurar com a socis individus d'ambdós sexes que tinguin una edat mínima de 15 anys. Les dones, si ho desitgen, podran constituir una secció femenina, la qual gaudirà dels mateixos drets concedits a altres possibles seccions existents.

Podran ser admesos socis forans, considerant com a tals tots aquells que resideixin a més de 2 Km. de Sta. Coloma.

Els nous socis seran admesos per Consell Directiu i hauran de ser presentats per dos socis que ja formin part de l'entitat.

Quan es tractin temes d'ordre polític només gaudiran de vot i veu aquells socis majors de 20 anys.

Art. 4: La direcció serà exercida per un Consell Directiu constituït per 9 associats, els quals seran elegits en Junta General; una vegada nomenats, aquesta nou associats elegiran qui d'ells ocuparà el càrrec de president, vice-president, secretari, vice-secretari i de tresorer. En cas d'absència o malaltia seran substituïts pels restants tenint en compte la seva edat.

Cada any es renovarà la meitat del Consell.

L'acceptació i l'exercici dels càrrecs del Consell són obligatoris pels associats en el cas de que siguin elegits.

Art. 5: la direcció política de l'entitat serà exercida per un *Comitè d'acció política* constituït per 15 associats, els quals seran elegits en Junta General.

Art. 6: Cada any en el mes de gener se celebrarà una Junta General, en la qual es tractaran exclusivament aquells temes fixats en l'ordre del dia, els quals seran publicats en la convocatòria que es farà amb un mínim de 8 dies d'antelació. Els socis que desitgin aportar iniciatives n'hauran d'informar al menys 3 dies abans de la celebració de la Junta.

Els acords de la Junta General podran ser aprovats per votació (corrent, nominal o secreta) i per aclamació. En aquest segon cas, caldrà una majoria absoluta dels vots.

La Junta General elegirà els càrrecs del Consell i del Comitè d'Acció Política, s'informarà de la marxa política i econòmica de l'entitat durant l'any anterior (aprovant o censurant els acords presos pel Consell i/o pel Comitè), deliberarà sobre els assumptes de l'ordre del dia i participarà en els possibles casos d'expulsió de socis.

Art. 7: La Junta General podrà convocar-se extraordinàriament sempre que el Consell o el Comitè ho cregui convenient, i/o sempre que ho demanin per escrit el 10% dels socis. En aquestes Juntes es tractarà exclusivament el motiu de la convocatòria i per celebrar-la en primera convocatòria caldrà una assistència de la majoria absoluta dels socis.

Art. 8: El soci que amb actes i paraules mostri incompatibilitat amb les normes de la societat podrà ser suspès pel Consell Directiu dels drets reglamentaris fins que la Junta General acordi la sanció pertinent.

No podrà ser admès soci el que formi part d'alguna altra societat domiciliada en aquesta vila que tingui un caràcter contradictori al d'aquesta entitat.

Art. 9: La possible modificació d'aquests Estatuts haurà de ser aprovada en Junta General Extraordinària per una majoria absoluta dels vots. Mai es podrà, però, modificar l'article primer d'aquest Reglament.

Art. 10: Pel sosteniment de l'entitat s'establiran les següents quotes: socis locals homes, 18 ptes anuals; socis locals dones, 6 ptes. anuals; socis forans amb igualtat de drets que els socis locals, 12 ptes. anuals; socis forans que pertanyin a la secció política i només gaudeixin dels drets d'aquesta, 3 ptes. anuals.

De la recaptació i la custodia del cabal social se n'encarregarà el tresorer.

Es podran fixar quotes extraordinàries, sempre i quan siguin aprovades en Junta General.

Davant el deute d'una o més quotes que algun soci pugui tenir, el Consell Directiu l'avisarà. Si transcorreguts dos mesos des del moment de l'avís el soci encarà no ha liquidat aquest possible deute, serà expulsat de la societat.

Art. 11: Totes les seccions que es constitueixin dins de la societat hauran de redactar un Reglament Intern en el qual hauran de quedar establertes les relacions econòmiques entre l'entitat i la respectiva secció; aquest Reglament Intern haurà de ser aprovat pel Consell Directiu.

Art. 12: La dissolució d'aquesta entitat podrà dur-se a terme si en Junta General ho acorden un mínim del 75% dels socis.

En aquest cas, el possible cabal social anirà destinat a entitats benèfiques.

Art. 13: El domicili social estarà situat al carrer Sant Vicens, núm. 8.

La repressió de les dones de Solivella en acabar la guerra civil (1939-1940): el cas de la mestra Isabel Armengol Rodríguez

Josep M. Sans Travé

RESUM

Solivella és una de les poblacions catalanes on va ser més dura la repressió de les dretes en els primers dies de la revolució arran de la guerra civil que implicà una seixantena d'homes morts. La repressió de les dretes fou, conseqüentment, també molt dura car suposà un centenar de «sumaríssims» militars, amb sentències que anaven des de l'empresonament per un determinat període de temps, cadena perpètua i vint-i-dos de pena capital. Algunes dones de Solivella –en un total de vuit- foren també objecte de repressió, destacant la figura de la mestra Isabel Armengol Rodríguez, el delicte de la qual va ser exclamar «Visca Lister» durant un míting que va presidir aquest militar. S'exposa el procés al qual foren sotmeses les esmentades dones així com la sentència que implicà vuit anys d'inhabilitació per a càrrec públic i l'exercici de la seva professió de mestra, i uns mesos de presó per a la resta.

RESUMEN

Solivella es una de las poblaciones catalanas donde fue más dura la represión del sector derechista en los primeros días de la revolución a causa de la guerra civil que implicó la muerte de unos sesenta hombres. En consecuencia, la represión de las derechas fue, también muy dura con el resultado de un centenar de «*sumarísimos*» militares, con sentencias que comprendían desde la reclusión carcelaria por un determinado período de tiempo, cadena perpetua y veintidós de pena capital. Algunas mujeres de Solivella –en un total de ocho- también fueron objeto de represión, destacando la figura de la maestra Isabel Armengol Rodríguez, el delicto de la cual fue exclamar «Visca Lister» durante un míting que presidió este militar. S'expone el proceso a que fueron sometidas estas mujeres, así como la sentencia que implicó ocho años de inhabilitación para un cargo público y el ejercició de su profesión de maestra, y unos meses de prisión para las demás.

Josep M. Sans i Travé. Va néixer a Solivella (Conca de Barberà). És llicenciat en Història Medieval per la Universitat de Barcelona. Ha estat becari de la Universitat de Barcelona, del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), de l'»Instituto Inernazionales di Storia Economica Francesco Datini», de Prato; de la Scuola Spagnola di Archeologia e Storia, de Roma, per investigar a l'Archivio Segreto Vaticano, del Reial Col·legi de Sant Climent de Bolonya per realitzar la seva tesi doctoral. Doctor en Lletres i Filosofia per l'esmentada Universitat. Exprofessor de la Universitat de Barcelona i de la Internacional de Catalunya. Exdirector tècnic de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Dins l'administració de la Generalitat ha estat Cap del Servei d'Arxius, Director General del Patrimoni Cultural i actualment és Director de l'Arxiu Nacional de Catalunya.
Acadèmic de Número de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de la Reial Acadèmia de Doctors de Catalunya. És membre de diverses associacions culturals i forma part de diversos consells editorials i fundacions.

La repressió de les dones de Solivella en acabar la guerra civil (1939-1940): el cas de la mestra Isabel Armengol Rodríguez

Josep M. Sans Travé. *jmsans@gencat.cat

Acadèmic i director de l'ANC

Paraules clau: Solivella. Guerra Civil. Repressió franquista. Mestra de la República. Dones

Ocupació militar de la població (12 de gener de 1939)

Malgrat que les primeres forces franquistes de la Divisió Frecce Verdi italiana van arribar al poble a primeres hores de la nit del dia 11 de gener de 1939, el fet que la gent -a causa principalment del desplegament de l'artilleria durant tot el dia en els tossalets que encerclaven el nucli habitat,- s'hagués refugiat als trossos de la rodalia, restant la població buida dels seus habitants no fou fins a trenc d'alba del dia següent, 12 de gener, que oficialment «s'alliberà» el poble. Amb el repic de la única campana que havia quedat, ja que les altres foren retirades del campanar i destinades a ser foses per a armament, la gent anà progressivament retornant dels camps i s'anà concentrant a la plaça major, davant la casa de la vila, on victorejaren i saludaren els soldats «nacionals». Es tractava sobretot de gent de dreta o els políticament indiferents o bé els cansats d'aquella guerra que ja durava massa.

Els que d'alguna manera havien participat en el moviment revolucionari, sigui exercint càrrecs a l'ajuntament o bé en el comitè, o els que havien agafat les armes i actuat com a milicians, i els que havien reprimit cruelment els seus adversaris de dretes, en la seva majoria havien optat per por a la «justícia franquista» a abandonar el poble. Bona part de tots aquests havien marxat de Solivella a començament de 1939, quan el front de guerra estava ja molt a prop, anant alguns a Barcelona i altres poblacions de la rodalia, on poguessin passar desapercebuts, i d'altres, la majoria, seguiren el camí dur i insegur de l'exili. Mentre aquests darrers, després de patir incalculables trasbalsos i superar moltes dificultats, pogueren en general salvar-se i refer la seva vida a altres llocs, sobretot a França i Amèrica del Sud, la major part dels que restaren a Solivella foren cruelment reprimits, alguns condemnats a penes capitals i d'altres a anys de presó. Bona part dels que restaren a la capital catalana, refugiant-se en l'anonimat i fugint constantment de la policia militar o de la policia político-social franquista, o fins i tot, de les delacions de solivellencs que els podien identificar i denunciar a les noves autoritats, foren atrapats i sofriren els judicis «sumaríssimes militars» –n'és un cas paradigmàtic l'apotecari Ernest Rodríguez Rodrigo, atrapat a Barcelona el dia 3 d'agost de 1939, i, després d'un judici

sumaríssim, condemnat a mort i executat a Tarragona el primer de maig de 1940-. Però, per contra, d'altres, com he dit, si bé sempre amb la por al cos, pogueren esquivar la policia i, tot i haver sortit el seu nom com instigadors o executors d'assassinats en l'»Informe» que sobre els «fets de Solivella» va elaborar l'ajuntament, tal com veurem més endavant, pogueren accedir a llocs de treball –passats uns anys de la guerra- i desenvolupar, sempre amb moltes precaucions, una vida normal.[1]

Nomenament de la comissió gestora. «L'informe» sobre els esdeveniments de Solivella durant el període revolucionari elaborat per la comissió gestora.

Ben aviat el responsable de les forces d'ocupació militar, l'alferes del cos jurídic militar de la 5ª divisió de Navarra, Joan Martí Vilanova, s'entrevistà amb els homes de dreta que tant havien esperat aquell moment. El militar escoltà de boca dels afectats o d'alguns dels afectats les crueltats sofertes durant el període revolucionari i sobretot, a través d'aquest primer contacte, es pogué fer una idea objectiva de la radicalitat que es va viure en el poble.

Al cap de tres dies de l'ocupació militar, el 15 de gener de 1939, l'esmentat alferes nomenava els nou membres de la comissió gestora que havien d'actuar com a ajuntament. Els designats eren persones que havien sofert elles mateixes o bé els seus pares, fills o germans, els estralls, torts, sofriments, lesions i fins i tot mort, per part dels revolucionaris. Al mateix temps canviava també el secretari que havia certificat totes les actes de l'ajuntament durant aquell període.[2] Els nous membres, segons consta a l'acte de constitució, foren els següents: l'alcalde, Gregori Travé Domingo[3]; els regidors: Josep Iglésies Creus, Magí Palau Bergadà,[4] Josep Gasol Puig,[5] Antoni Montseny Castro, Antoni Anglès Montanyola, Francesc Sanahuja Montanyola, Antoni Orpinell Amorós. Secretari: Joan Foraster Esplugas.

La comissió gestora municipal prioritzà en les seves tasques satisfer els sentiments de venjança contra els seus adversaris polítics, de manera que centrà bona part de la seva activitat inicial en la repressió d'aquests darrers, tot elaborant per indicació de l'alferes Joan Martí Vilanova, un informe sobre els esdeveniments ocorreguts a la població, els autors i els afectats.

Tots els seus membres de la comissió gestora tenien molt present els morts del seu bàndol, ja que en una població de 1.516 habitants, en foren assassinats quaranta de dreta, que amb el 26,4 per mil representà l'índex més alt de tot Catalunya.[6]

És molt probable que durant el període revolucionari s'haguessin fet per part d'algun o alguns membres de la comissió gestora les respectives notes sobre els esdeveniments i participants, que deurien servir de base per a la confecció de l'informe datat ja al cap de dos dies d'haver pres possessió, és a dir el 17 de gener. En aquest dia l'alcalde Gregori Travé Domingo i els

regidors Ramon Bergadà Montañola, Josep Iglesies Creus i Antoni Anglès Montañola, signaven l'escrit de quatre pàgines mecanografiades titulat «*Informe que presenta el Ayuntamiento de Solivella sobre los sucesos ocurridos en dicho pueblo durante el período de dominación roja»*[7]. Dos dies després, el dijous 19, el ratificaven oficialment davant el jutge militar instal·lat a Solivella, José Ortiz.

Aquest informe –que després serà utilitzat en els judicis sumaríssims militars en les causes contra els solivellencs-, recull en primer lloc els noms, dates i circumstàncies dels assassinats de dreta, els noms dels que consideraven els seus autors, els que de manera indirecta hi havien participat y també els inductors. No es descuidaven les persones que anaven a fer les detencions de les persones de dreta i aquelles que tot i no haver pres part en els assassinats havien col·laborat en «*la excitación de los ánimos, hacer guardias, armados siempre»*. L'escrit segueix exposant les persones que feren el saqueig de l'església, els que feien registres per les cases, i especifica els membres que componien l'ajuntament i el comitè, així com també aporta un llistat de persones que, sense poder assenyalar un delicte concret, se les acusava d'excitar amb les seves paraules a cometre actes delictius.

Aquest primer document, base de la repressió que després es durà a terme, sorgit de l'ajuntament de Solivella, acabava amb unes línies dedicades a les dones, que deien:

> *«Entre las mujeres que se distinguieron excitando los ánimos para que se cometieran asesinatos y otros hechos molestando contínuament a personas honradas, pueden señalarse Isabel Armengol Rodríguez, Maestra Nacional, Teresa Travé Llorens (Matías Reñé), Elisa Roselló Montañola (Casimiro), Rosa Pinent March (Estanquera), Magdalena March Masalias (Manuela), Maria March Masalias (Manuela), Trinidad Moix Estibrill, Concepció Cartañá Domingo y Catalina Sans Iglesias».*

Un fet personal i anecdòtic que vull remarcar: entre aquestes dones s'hi troben dues ties-àvies meves, la una, germana del meu avi patern, i l'altra,germana del meu avi matern. Em refereixo a Caterina Sans Iglésias i Teresa Travé Llorens.

Els interrogatoris dels detinguts

Instal·lats el jutge instructor militar, José Ortiz, i el seu secretari a la casa de la vila de Solivella, començaren el 20 de gener a prendre les declaracions de les primeres catorze persones de dreta afectades directament pels assassinats dels pares, marits o fills.[8] El dia 25 el jutge ja disposava de prou informació per ordenar a la guàrdia civil que fes engarjolar el dia 29 a la presó de Montblanc vint homes i vuit dones solivellencs per tal d'interrogar-los com a imputats.

Els càrrecs, entre d'altres, dels quals hom els acusava eren: detencions d'homes de dreta per executar-los després; execució de vint-i-dos homes a l'entrada de l'hostal de cal Gori el 24 de juliol de 1936; execució de sis homes a Sarral el 12 de febrer de 1937; assassinat de mossèn Jaume Sanromà i del jove Jesús Tarragó a la sortida de Solivella el 24 de juliol de 1936; detenció a Llorenç de Vallbona i assassinat de Maties Sanahuja Anglès el 6 d'agost de 1936; assassinat a la carretera de Vilaseca-Reus de sis tradicionalistes que havien estat empresonats al vaixell-presó «Cabo Cullera»; assassinats de Pere Ballart Magrinyà i el seu fill Joan Ballart Domingo el 23 de juliol de 1936; assassinat de Josep Moix Anglès la matinada del 24 de juliol de 1936; participació en el tribunal que va jutjar i condemnar a mort diverses persones de dreta a primeres hores de la nit de dia 12 de febrer de 1937, un grup dels quals foren assassinats després a Sarral; robatoris a domicilis particulars; destrucció dels retaules i imatges religioses i dels elements artístics de l'església parroquial; trasllat dels objectes de fusta de l'església al lloc on després foren cremats.[9]

La declaració dels detinguts

Entre el dia 30 de gener i el dia 1 de febrer el jutge instructor militar prengué declaració als vint solivellencs detinguts a la presó de Montblanc.[10]

Els interrogats neguen en les seves declaracions qualsevol culpabilitat, tot especificant que no varen intervenir en els fets de juliol de 1936 ni en els de febrer de 1937 i que tampoc varen participar en la destrucció dels altars de l'església ni en la crema de les imatges a la rasa, sinó que això fou fet per gent forastera. Ni un tan sols dels imputats acceptà cap responsabilitat ens les morts i estralls esdevinguts a la població durant el període revolucionari.

Les seves declaracions són molt breus, llevat per la seva extensió, de l'agutzil Josep Sanahuja Montseny, àlies «el Jep». No per això, però, no es va lliurar de la mort, atès que fou executat el dia 17 de novembre de 1939.[11]

El Jep com a agutzil havia estat testimoni de moltes de les actuacions que s'havien dut a terme durant el període revolucionari i fins i tot d'algunes n'havia estat protagonista. Declarà explícitament que el dia 23 de juliol de 1936, per encàrrec de l'alcalde Antoni Armengol, va publicar un ban que obligava a tothom a lliurar les armes.[12] Que en ser al pont de la carretera de Montblanc, va sentir alguns trets de manera que ja no va entrar dins la població sinó que es quedà a l'indret de les escoles. Estant aquí, uns forasters que havien vingut al poble per reduir els de dreta que s'hi havien fet forts, li donaren l'alt i, en veure que era l'agutzil, quedaren amb ell que al dia següent els ajudaria a identificar les cases dels de dreta. Que restaren a la carretera fins a les cinc de la matinada, hora en què van entrar dins la població tot dirigint-se a algunes cases dels de dreta tot detenint algunes persones. Que el declarant només va entrar a dues

cases, però que no va poder detenir a ningú perquè estaven buides. Que, així mateix, en sospitar que als detinguts els podien ocasionar algun dany, es va separar dels forasters als quals acompanyava. Aquesta actitud implicà que l'insultessin de poruc i covard. Com que al poble hi havia lluita i es tiraven alguns trets, el declarant va marxar cap al camp per refugiar-se, on va trobar detinguda per uns forasters la dona de l'Andreu Castro en una caseta. Que després intentà entrar al poble per salvar a la seva família, no podent-ho fer fins a les dues de la tarda en que va cessar el foc entre les dues faccions.

L'agutzil continuà la seva declaració exposant que el 12 de febrer de 1937, l'alcalde Francesc Inglès li va ordenar que es presentés en companyia de Josep Capdevila Noet a casa de Josep Ballart per avisar-lo que fes cap a la seu de la Col·lectivitat, i igualment va fer amb Francesc Sans. Que quan va anar ell mateix a aquesta seu va veure un camió on hi havia detinguts alguns homes, motiu pel qual va comprendre l'objectiu de la seva actuació, per bé que el declarant no els va trobar a les seves respectives cases, si bé després foren detinguts els dos i assassinats.

El declarant va manifestar, així mateix, que efectivament el dia 12 de febrer de 1937 es trobava en el local on hi havia detinguts diversos homes, per bé que ell no en feia guàrdia sinó que havia anat a interessar-se per uns parents seus també detinguts.

Va afegir, a més, que li constava que la llista dels detinguts i dels assassinats va ser confeccionada per Josep Sanahuja Casamitjana, àlies «Gana», i Anton Montanyola, fill, àlies «Cua», segons li havia comunicat el primer en diverses ocasions abans de l'entrada dels franquistes al poble.

Sobre la crema de l'església parroquial i del patrimoni artístic que s'hi conservava, va manifestar que aquells dies de final de juliol de 1936 per ordre de l'alcalde va entrar dins el temple i, en companyia de Manuel Montseny Masó, va recollir diversos objectes de culte que va dipositar després a l'ajuntament. Que, així mateix, també per ordre de l'alcalde, es va presentà a casa de Teresa Noet per recollir un calze i una custòdia, que també van ser dipositats a l'ajuntament.[13]

Els interrogatoris de les dones solivellenques.

D'altra banda, el jutge instructor militar, entre els dies 1 i 2 de febrer, continuà la seva tasca prenent declaració a vuit dones, de les quals sis eren casades, una vídua i una altra soltera. Aquestes dones eren:

Isabel Armengol i Rodríguez, mestra, de 38 anys, casada.
Teresa Travé Llorens, de 43 anys, casada.
Eloïsa Roselló Montanyola, de 42 anys, casada.

Caterina Sans Iglésies, de 40 anys, casada.
Concepció Cartanyà Domingo, de 28 anys, soltera.
Maria March Masalias, de 30 anys, casada.
Magdalena March Masalias, de 31 anys, casada.
Rosa Pinent March, de 33 anys, vídua.[14]

Les tres primeres declararen el dia primer de febrer, mentre que la resta ho feren el dia següent. El contingut de la deposició de les interrogades es limita a manifestar que no havien pertangut a cap partit polític ni sindicat, que no sabien res sobre els assassinats perpetrats a la població ni sobre els que van saquejar l'església o van cremar les imatges, i que elles només es preocupaven de les feines de les seves respectives cases, i que tampoc havien parlat malament de la «causa nacional».[15] En resum, les seves declaracions són radicalment exculpatòries de tota actuació delictiva.

La declaració d'Isabel Armengol

Isabel Armengol fou la primera en ser interrogada el dia 1 de febrer. Es presentà davant el jutge militar sense res a amagar de les seves actuacions, motiu pel qual la seva declaració és la més llarga. Primer, diu que com a mestra pertanyia a la Confederació de Treballadors de l'Ensenyament, organització a la qual va estar adscrita durant el temps de les seves etapes professionals, primer com a mestra a Sant Vicenç de Raspeix (Alacant) entre 1934 i 1937, any aquest darrer en què va passar a exercir a Reus, on hi estigué fins el 18 de febrer de 1938. En aquesta darrera data va ser traslladada a l'escola situada al monestir de Poblet, on a causa de la manca d'alumnes fou destinada al seu poble Solivella, on va exercir fins a l'acabament de la guerra. Va afegir que quan feia de mestre a Reus es va afiliar a la CNT i que fou directora del grup escolar per elecció dels seus companys. Que va presidir un míting de Líster quan aquest militar es trobava al poble, a petició de les autoritats municipals, i que precisament a la presidència de l'acte s'hi trobaven, a més del militar i l'alcalde, els altres mestres de la població. Que finalment, sempre havia acatat les ordres de les autoritats, fossin rojos o nacionals.[16]

El dia 4 de febrer següent el jutge prengué declaració de sis homes més de dreta sobre les persones de Solivella detingudes i concretament sobre les vuit dones. L'única acusació que varen esgrimir contra aquestes dones fou la de «tenir mal concepte», o quant a l'esmentada Isabel que havia presidit un míting de Líster.[17]

Malgrat que el 17 de febrer de 1939, el cap de la Falange local, Carles Creus, trameté un escrit al jutge Militar acusant-la d'haver fet propaganda roja al costat de Líster i cridant «Visca Líster», ja uns dies abans s'havia iniciat una campanya de sol·licitud del sobresehïment de la causa i l'alliberament immediat de l'empresonada.

Apunt biogràfic i professional d'Isabel Armengol.

Aquesta dona havia nascut a Solivella el dia 27 de març de març de 1900, a les sis de la tarda, segon ho declarava el dia següent el seu pare Antoni Armengol Tous davant el jutge municipal Antoni Sanahuja Travé.[18] Declarava també que Isabel era filla de la seva esposa Margarita Rodríguez i Sala, natural de Blancafort i que els seus avis eren, per línia paterna, Josep Armengol i Maria Tous, naturals de Solivella, i per línia materna, Antoni Rodríguez i Isabel Sala, difunts i naturals de Blancafort. A més del pare de la nena, assistiren com a testimonis Josep Copons i Simó Masalias, ambdós casats i veïns de Solivella. En donava fe el secretari de la corporació Josep Vilella.

El mateix assentament enregistra la data de la defunció de l'esmentada Isabel. Signada pel jutge de pau Antoni Casamitjana s'hi enregistra*: Falleció en Santa Cruz de Tenerife el 27 de marzo de 1980. Libro 160, pàg. 87".*

La documentació del Tribunal Militar ofereix notícies sobre aspectes personals d'Isabel. A l'aval signat a Solivella el 14 de maig de 1939 i sotasignat per vint-i-sis dones i quatre homes solivellencs enregistra el nom del marit, Manuel Silveira Rodríguez. D'aquest s'especifica que era músic militar de primera classe, pertanyent al regiment de Milà 32, que havia fet tota guerra al bàndol franquista, i que pel comportament del seu regiment en la defensa d'Oviedo,[19] havia merescut col·lectivament la Laureada de San Fernando. Un altre aval, signat a Solivella el 3 de febrer de 1939, pels veïns de la població Antoni Ballart i Tomàs Armengol, informa que a la defensa d'Oviedo el seu marit va estar a les ordres del general Aranda i que a Solivella Isabel va haver de treballar per mantenir-se ella i un fill petit de quatre anys. [20]

Una relació de veïns del lloc confeccionada per mossèn Josep Vallhonrat, datada el mes d'agost de 1932, situa Isabel com a resident al raval de Blancafort, al número 5.[21] Així mateix especifica que el seu estat civil era de soltera.

Maridà l'esmentat Manuel Silveira Rodríguez el dia 23 de desembre de 1932 a l'església de la Concepció de Santa Cruz de Tenerife. D'aquest matrimoni nasqué l'únic fill, Manuel, el 24 de setembre de 1933, actualment resident a la mateixa població.[22]

De la vida professional d'Isabel Armengol en resta poca informació en els arxius catalans o almenys nosaltres no n'hem aconseguit trobar-ne gaire. A la sèrie procedent de la Delegació d'Ensenyament de Tarragona només s'hi conserven dos documents de la mestra, l'un, sense data, és la sol·licitud d'un interinatge en una escola de la circumscripció de Tarragona, atès que ha aprovat les oposicions amb el número 945. Fa constar que és filla de Solivella i que té 24 anys d'edat.[23] Al costat esquerre de la instància hi consta, de mà diferent, i escrit en llapis *«Constanti. 7-I-25».* Suposem que indica el dia que fou nomenada mestra interina d'aquest lloc. D'altra banda, tot i que el document no porta data, el fet que la redactora de la instància faci

constar la seva edat, és a dir, 24 anys, ens fa suposar que fou redactat entre el 24 de març de 1924 i el 7 de gener de 1925, en què probablement obtingué la plaça sol·licitada.

El setembre d'aquest mateix any de 1925, però, s'interessa pels seus serveis l'ajuntament de Solivella. Per aquests anys l'ajuntament estava fent gestions per a la construcció d'unes noves escoles que poguessin albergar els cent vint nens i i cent trenta dues nenes que hi havia a la població que aleshores s'elevava a 1.664 habitants.[24] Els munícepes van considerar que era necessari contractar una mestra atès que més de seixanta nens no podien assistir a les escoles nacionals, de manera que a la sessió del 19 de setembre de 1925 el ple va acordar «*nombrar a la maestra Dña. Isabel Armengol Rodríguez para que como maestra regente y se encargue de ensenyar a todos los alumnos de ambos sexos que no puedan entrar en las escuelas nacionales de este pueblo, costeando dicha enseñanza este municipio, y señalando de sueldo a dicha senyora maestra mientras ejerza dicho cargo el sueldo de ciento cincuenta pesetas mensuales».*[25]

Per la declaració jurada que signà el 30 de gener de 1939 a Tarragona, com a funcionària del Ministeri d'Educació Nacional, se sap que va ingressar a l'administració de l'estat el 18 de gener de 1926, que percebia un salari de 4.000 pessetes abans del 18 de juliol i que en aquell moment la seva nòmina s'eleva a 5.000 pessetes, degut a l'ascens a l'escalafó.[26]

Desconeixem el temps que exercí de mestra a Constantí.[27] En tot cas, però, tenim constància d'un altre destí pel segon document que fa referència a Isabel i que es conserva a la Delegació d'Ensenyament de Tarragona. Es tracta d'una mena de certificació signada a Reus el 4 de maig de 1937 per la pròpia Isabel que recull la Diligència de l'ajuntament de Floreal de Raspeig (Sant Vicenç de Raspeig), signada l'11 de febrer de 1937 pel secretari del Consell Local de Primer Ensenyament, Francisco Sánchez, amb el vist-i-plau de l'alcalde, en què en aquell dia l'esmentada senyora cessava en el càrrec de mestra propietària de l'escola número 2 de la localitat per haver estat nomenada amb caràcter provisional per al Grup escolar número 4 de Reus. A la seva declaració davant el jutge instructor de Montblanc, del dia primer de febrer de 1939, la mestra fou molt més precisa car manifestà que a la població valenciana hi exercí des del dia 16 de setembre de 1934 fins el 12 de febrer de 1937, data en què va a passar a exercir en una escola de la Generalitat a Reus.[28] Aquí també tres col·legues seus – Domiciano Peña Iturriaga, Benito Moya Bonaci i Teresa Mallofré- signaren un aval el dia 19 d'abril de 1939, en què entre d'altres aspectes, confirmaven que havia estat mestra a la capital del Baix Camp.[29] A Reus, precisament, es va afiliar a la CNT *«más que voluntaria obligadamente».*[30] Que fou directora del grup escolar –que tenia vint seccions- per elecció dels seus companys.[31]

De Reus, el 18 de febrer de 1938, va ser traslladada a l'escola situada al monestir de Poblet, on a causa de la manca d'alumnes fou traslladada al seu poble Solivella, on va exercir fins a l'acabament de la guerra.[32] Va afegir la mestra que, no podent exercir el seu càrrec a Poblet, la Generalitat va crear una escola a Solivella a petició de l'alcalde perquè argumentava l'autoritat local que ella «*tenia necesidad de trabajar para poder permanecer en el pueblo».*[33]

Amb anterioritat a aquestes destinacions, però, Isabel va exercir de mestra a Santa Cruz de Tenerife, segons es desprèn del certificat que Susana Villavicencio y Pérez, inspectora de Primer Ensenyament de la província de Santa Cruz de Tenerife, signà com a aval el dia 4 d'abril de 1939.[34] En aquest escrit hi feia constar que l'esmentada senyora havia exercit de mestra a Santa Cruz de Tenerife des del 18 de gener de 1926 fins el 16 de setembre de 1934, i que havia destacat per la seva responsabilitat en l'atenció als escolars que se li havien encomanat així com també per la seva religiositat, no contant-li d'altra banda que tingués cap ideal «esquerrà». La mateixa funcionària fa constar que Isabel havia exercit de directora de les colònies escolars de vacances que funcionaren a la ciutat d'Icod.

Que la tasca docent de la Isabel degué ser especialment eficaç ho palesa el reconeixement que obtingué per part de les autoritats del Ministeri, que li concediren la Medalla de la Mutualitat, tal com informava el diari ABC, en la seva edició del matí, del dia 31 de juliol de 1930. A l'apartat d'»Informaciones y Noticias de Enseñanza» recollia la notícia que la Mutualitat havia concedit sis medalles de bronze, una de les quals a la mestra Isabel Armengol.

El bon record que Isabel deuria tenir de Santa Cruz de Tenerife deuria ser un dels motius que la feren decidir a tornar a les Canàries quan fou inhabilitada per a l'exercici de la seva professió el 1939. Potser, d'altra banda, fou la destinació del seu marit –músic militar- a aquest lloc, la que motivà el trasllat a aquesta població insular.

El començament del procés contra Isabel Armengol

Ja, uns dies abans, el 29 de gener, l'alcalde Gregori Travé, havia signat una relació de les vuit detingudes que deia específicament: *«Isabel Armengol Rodríguez, maestra nacional. Teniendo cargos importantes en una escuela de Reus en la dominación roja y ha tomado parte en mítines presididos por Líster»*.[35] Els delictes enregistrats en aquest escrit contra les esmentades dones no tenien cap objectivitat com ho palesa que a Teresa Travé se l'acusés de *«ser madre de uno de los que ha cometido más asesinatos y que habla muy mal en contra de la causa y provocaba a las personas de derecha»*.[36] De l'Elisa Roselló i Magdalena i Maria March se'n deia que parlaven malament de la «causa nacional» i que fruïen quan es cometien els assassinats o es feien malifetes contra les persones de dretes.[37] A Caterina Sans se l'acusava d'haver vestit molt elegant el dia dels assassinats i que s'havia passejat davant els cadàvers dels morts, que parlava malament del Moviment Nacional, i sobretot perquè «*es la mujer del que se encontraba alcalde el día de los hechos».*[38]

L'informe de la Falange Local, presidida per Carles Creus, de 2 de febrer de 1939, era també tan innocu com el de l'ajuntament: De Teresa Travé només deia que «*era madre de un asesino durante la dominación roja; se les dio la consergeria del sindicato»*; de Eloïsa

Façana de l'església parroquial de Solivella

Roselló, que «*mostró siempre gran simpatía hacia los rojos*»; de Caterina Sans diu que era «*esposa del que era alcalde cuando el movimiento y una de las que con más entusiasmo defendía la causa roja y atacaba a los nacionales*».[39] En aquest informe, però, no hi constava la referència a Isabel Armengol, sinó que simplement s'hi recollien les altres set implicades. L'informe relatiu a la mestra el signava uns dies més tard, el 17 del mateix mes, l'esmentat cap de la FET i de les JONS Carles Creus. Feia constar que la Isabel, «*maestra de Solivella, durante los últimos meses de mando rojo, la que durante el mismo presidió un acto de propaganda roja al lado de Liste (*sic), *gritando «Viba»* (sic) *Líster».*[40]

A la recerca dels avals per part dels familiars. La resposta especialment positiva de diverses dones solivellenques en favor de la mestra.

Els avals per part de gent de dreta possibilitaven el sobreseïment de la causa o, en tot cas, si aquesta continuava, la reducció de la pena a la qual era condemnat l'encausat.

Els parents d'Isabel iniciaren les gestions per tal d'obtenir el màxim d'avals de les noves autoritats i altres persones de dreta dels llocs on havia exercit la mestra.

L'ajuntament franquista de Blancafort, presidit per l'alcalde Josep Masalles Bergadà, signava un escrit el dia 8 de febrer on feia constar que la mare de l'encausada era filla d'aquesta població, «de buena familia», y que Isabel fins a «la dominación roja era católica, habiendo asistido en algunos actos religiosos en ésta».[41] A Solivella, el dia 8 de febrer, dos solivellencs, Antoni Ballart Manyé i Tomàs Armengol Montseny, signaven un escrit adreçat al jutge afirmant que l'esmentada Isabel «*ha sido siempre católica y adicta al glorioso Movimiento Nacional*» i justificaven l'assistència en el famós míting al costat de Líster perquè en aquella ocasió s'inaugurava un menjador infantil al qual acte fou obligada a assistir per part de l'alcalde i un oficial de l'estat major roig.[42]

El mateix dia 8 de febrer, l'alcalde de Constantí Tomàs Gavalda, certificava que quan Isabel havia exercit de mestra al seu poble «*observó buena conducta, era católica»*.[43] En iguals termes es pronunciava el propietari de l'alcoholera de Montblanc, Llorenç Bellmunt Robert, –coneixedor de la família de la mestra-, en una nota signada a aquesta vila el dia 9 de febrer de l'esmentat any.[44]

Fins i tot l'Eduard Toda, des de Poblet, certificà el dia 7 de febrer que l'Isabel havia estat nomenada mestra de l'escola que hi havia a l'exterior del monestir. Que la dona s'hi havia personat per exercir el càrrec, no podent, però, actuar massa temps degut a les dificultats que li presentaren els de la col·lectivitat agrícola, essent la dona aliena a les seves idees.[45]

La instrucció judicial seguia el seu curs, de manera que el jutge el dia 21 de febrer signava el resum de les acusacions contra les dones, -els càrrecs contra l'Isabel eren «*SER MAESTRA*

DE Solivella, nombrada por el gobierno rojo, tomó parte en la presidencia de un míting en compañía de Líster y excitar los ánimos con sus palabras»- i en decretava el seu processament.[46]

L'aplegament d'avals per part de la família i concretament per la seva germana Teresa no s'havia aturat. El 4 d'abril en signava un la inspectora-cap de primer ensenyament de la província de Santa Cruz de Tenerife en què afirmava que «*no realizó nunca actos de caracter izquierdista ni que fuera simpatizante de tales ideales. Antes bien, demostró un acendrado estíritu de religiosidad que con insistentes prácticas supo transmitir a sus discípulos*». El 19 d'abril, diversos mestres de Reus que havien treballat amb l'Isabel certificaven que no li havien sentit parlar mai malament del Moviment Nacional, i que quan llegia la premsa i es cerciorava dels avenços de l'exèrcit nacional mostrava la seva satisfacció. El 3 de maig, l'alcalde de Vimbodí certificava que aquest dia se li havien presentat dues persones residents a Poblet manifestant que durant el període anarco-marxista, arran de la creació d'una escola a Poblet, es va presentà a prendre possessió del càrrec de mestra la dita Isabel, sense que ho pogués realitzar per l'oposició dels dirigents de la col·lectivitat. Per ser considerada una persona de dreta li van impedir la presa de possessió i li van negar tota mena d'ajuda de manera que va haver de marxar-se al seu poble.

Als avals de fora vila s'hi afegiren els de dins de la població. El 14 de maig es datava a Solivella un certificat signat per 31 dones –de les quals set els havien mort o el marit o el germà- en descàrrec de la processada, al·legant que era «*persona de orden, tanto en lo moral como católicamente*». Que, si bé era cert que havia presidit un acte de Líster a Solivella, també ho havien fet els altres mestres, perquè els obligaren a tots. Que en relació als seus familiars tots eren catòlics i que el seu marit, músic, Manuel Silveira Rodríguez, prestava des d'abans de la guerra els seus serveis a l'exèrcit, en aquells moments «franquista».

Les dones de dreta, «*personas de solvencia moral y absolutamente adictas al Glorioso Movimiento Nacional*», tal com certificava el delegat d'informació i investigació local, Antoni Masagué, eren les següents:

1.- Carme Casamitjana
2.- Maria Calvet
3.- Margarita Armengol
4.- Maria Civit
5.- Carme Domingo
6.- Maria Espanyol
7.- Maria Montseny
8.- Teresa Ballart
9.- Encarnació Iglésies
10. Rosa Espanyol

11.- Antònia Ballart
12.- Maria Ballart
13.- Rosa Travé
14.- Teresina Torrelles, (especifica que els seu marit fou afusellat pels «rojos»).
15.- Maria Pallás (especifica que marit i pare foren afusellats pels «rojos»).
16.- Rosa Masalies, Vda. de Sans (especifica que el seu marit fou afusellat pels «rojos»).
17.- Rosa Espanyol (especifica que el seu germà fou afusellat pels «rojos»).
18.- Marcelina Pérez (especifica que el seu marit fou afusellat pels «rojos»).
19.- Caterina Iglésies (especifica que el seu pare fou afusellat pels «rojos»).
20.- Eugènia Capdevila (especifica que el seu germà fou afusellat pels «rojos»).
21.- Carme Civit.
22.- Rosa Torrelles.
23.- Antònia Ribas.
24.- Concepción Ballart.
25.- Carme Ballart.
26.- Antònia Torres.

A aquests noms de dones s'hi ha d'afegir altres d'homes que també signaren l'informe. Eren:

1.- Maties Ribes
2.- Magí Montseny
3.- Antoni Ballart i
4.- Antoni Iglésies.

Per la seva banda la màquina repressiva continuava el seu curs. Al Jutjat Militar número 7, instal·lat a Montblanc, li arribava el preceptiu informe de la guardia civil de l'Espluga de Francolí sobre la processada. Com en les altres instàncies els delictes de que l'acusaven eren «*presidió un acto rojo al lado de Líster y al terminar el mismo dio un viva a dicho cabecilla marxista*».

L'obtenció dels corresponents d'avals fou una tasca important que dugueren a terme els familiars de les víctimes –esposes i germans, principalment- que tenien vincles de parentiu amb gent de dreta. No sempre els avals evitaren la sentència capital, però foren especialment beneficiosos en rebaixar-les. Un cas destacat en obtenir avals per a la seva germana Caterina el representa Josep Sans Iglésies. Aquest havia evitat la mort el 12 de febrer de 1937, quan els del comitè assassinaren sis persones a Sarral, essent un dels dos supervivents, juntament amb Ramon Bergadà. Josep sans fugí tot seguit del poble refugiant-se, primer a Barcelona, i, després, a Nules (Castelló), on romangué fins a l'acabament de la guerra.[47] Si bé, doncs, la seva germana, el 20 de maig de 1939 rebia els avals –que «*cumplía con sus deberes religiosos, cuidando de que sus hijos fuesen instruídos conformes a la doctrina cristiana*»- de dos convilatans,[48] el mes

de juny el seu germà Josep signava un altre document d'aval, en què feia valdre els seus «antecedents d'assassinat pels del comitè».[49]

Així mateix, altres dos certificaven que la dita dona «*había practicado todos sus actos conformes a la religión católica*» i que els membres de la família eren «*católicos prácticos*». [50]Tanmateix per palesar la vinculació de la dona amb les dretes certificaven que un nebot seu, Fabià Sans Montseny, havia estat assassinat el 24 de juliol de 1936, i que el seu germà –l'esmentat Josep Sans-, després de salvar-se de la mort, davant el piquet d'execució, havia hagut de fugir de la població; que a més, un germà polític seu havia estat assassinat, i que un altre cunyat havia estat multat i empresonat pel comitè roig solivellenc.[51]

D'altra banda, però, el 13 de juny de 1939, el jutge continuava la corresponent causa, en la qual hi era inclosa Isabel Armengol i les altres restants. Abans el dia primer de maig havia escrit a l'alcalde de Solivella sol·licitant una relació de persones que podien declarar en el sumaríssim número 265 «*como conocedores de la actuación de los encartados*».[52] Els proposats per l'alcalde, òbviament tots afectats pels «fets de Solivella», sigui personalment, sigui en els seus familiars més directes, eren:[53]

Antoni Montseny Castro
Francesc Iglésies Casamitjana
Josep Sans Iglésies
Tomàs Tarragó Espanyol
Ramon Bergadà Montanyola
Magí Palau Bergadà
Antoni Sans Iglésies
Maria Solé Travé
Joana Domingo Palau
Maties Ribas Iglésies
Maria Casamitjana
Maria Sanahuja, (a) Liro
Josep Pijoan Ballart
Joan Domingo Casamitjana
Josep Travé Masalies
Antoni Armengol Andreu

De les vuit detingudes a Solivella el 29 de gener, abans del judici havia estat exclosa del grup Maria March Masalias degut al seu avançat estat de gestació, i ingressava a l'hospital, tal com ho sol·licitava el metge de la presó de dones de Tarragona el 29 de maig de 1939[54] i com donava l'enterat el jutge instructor a Montblanc el dia 1 de juny de 1939. [55]

En general els declarants manifestaven simplement que eren persones «de extremadas ideas de izquierda y que contribuyeron a exacerbar la ya violenta de los hombres y a cometer

actos vandálicos y atropellos contra la gente de derecha». I també «colaboradoras de los hechos vandálicos de Solivella como mujeres ni empuñaron las armas pero tenían otras de tanta efectividad o más que las materiales, puesto que en su conducta presidió siempre una malicia refinada en contra de los elementos de orden»

Amb data del 30 de maig el caporal de la guàrdia civil de l'Espluga de Francolí va enviar al jutge militar per a cada encartat un escrit de denúncia que seguia fonamentalment les denúncies de l'ajuntament. De la mestra certificà que: «*la vecina de Solivella Isabel Armengol Rodríguez, de 38 años de edad, , casada, de profesión maestra, presidió un acto rojo al lado de Líster y al terminar el mismo dio un «viva» a dicho cabecilla marxista».*[56]

Després que el 16 de juny el jutge instructor elaborés l'auto resum de totes les acusacions imputades als implicats,[57] i que el 5 de juliol nomenessin advocat l'alferes Eduardo Medina Virgili,[58] tingué lloc el dia següent, 6 de juliol, a Tarragona, el judici contra els encartats.[59]

No deixa, però, de ser curiós que de les nou persones que el 13 de juny de 1939 van declarar a Montblanc davant el jutge instructor,[60] cap d'elles exposà res de la Isabel, i res tampoc féu constar l'esmentat militar a la seva instrucció sobre aquesta dona, signada a Montblanc el dia 16 dels mateixos mes i any.[61]

El procediment seguí a la plaça de Tarragona: el dia 5 de juliol els encausats solivellencs nomenaven advocat defensor Eduardo Medina Virgili, alferes del Cos Jurídic Militar.[62]

La sentència

El Consell de Guerra se celebrà a Tarragona el dia 6 de juliol de 1939,[63] dictant-se la sentència el mateix dia.[64]

A banda de les cinc penes de mort i d'altres de grau inferior, la sentència del tribunal militar va absoldre definitivament Maria March Masalias, Teresa Travé Llorens, Elisa Roselló Montañola, Catarina Sans Iglesies, Concepció Cartañà Domingo, Magdalena March Masalias i Rosa Pinen March, tot i que manava que els hi fos imposada «*una sanción gubernativa de privación de libertad por el tiempo que se estima oportuno»*.[65] Quant a Maria March Masalías, degut al seu avançat estat de gestació, la sentència fallava que fos posada immediatament en llibertat.[66]

Quant a l'Isabel la sentència l'imposava la pena de vuit anys d'inhabilitació especial per al càrrec públic que exercia i al mateix temps declarava que havia de ser posada en llibertat.[67]

L'auditor de guerra aprovava el 26 de juliol la sentencia dictada pel jutjat de Tarragona acordant que les cinc penes de mort fossin comunicades a l'Assessoria jurídica de Franco perquè

hi posés l'»enterado» o en dictés la resolució de commutació de pena.[68] Quant a Maria March Masalías i Isabel Armengol Rodríguez manava que segons la sentència, fossin posades en llibertat, mentre que les sis dones restants ordenava que es mantinguessin a la presó durant tres mesos a comptar de la data de la sentència.[69] El dia 17 d'agost l'auditor de guerra de Tarragona manava al jutjat militar número 8 que comuniqués oficialment les condemnes imposades als processats, entre els quals s'hi comptaven l'Isabel i les set dones restants.[70] El dia següent el jutge complia l'anterior mandat.[71] I el mateix dia 18 d'agost eren posades en llibertat Isabel Armengol Rodríguez i Maria March Masalias, mentre s'estipulava que les sis solivellenques restants havien de ser alliberades el proper dia 23 d'octubre.[72]

El 30 de setembre de 1939 per provisió del jutge Luís Solano es decretava que el proper 23 d'octubre havien de ser posades en llibertat les sis dones que estaven a la presó. Tot i l'acord judicial que preveia el seu alliberament el 23 d'octubre, les detingudes abandonaren la presó de les «oblates» el dia 30 de setembre, és a dir quinze dies abans del que assenyalava la sentència.[73]

D'altra banda, pel que fa als cinc solivellencs condemnats a la pena capital, acomplerts els requisits legals, el jutge Luís Solano nomenava el dia 16 de novembre de 1939 secretari perquè fes les diligències per al compliment de la sentència el soldat Francesc Batista Figuerola i sol·licitava al governador militar de la plaça que fes complir l'esmentada sentència, tot comunicant al jutjat el dia i hora en què s'havia de dur a efecte.[74]

El jutge militar ordenava que amb tres hores d'anticipació es fes saber als reus que es donaria acompliment al fallo i que tenien dret a atorgar testament i a rebre els auxilis espirituals. Que així mateix, prèvia identificació de les seves persones per l'oficial de guarda de la presó, que fossin posats en capella. Després que hagin estat morts hauran de lliurar el certificat de defunció elaborat pel metge que assisteixi a l'execució al Registre Civil corresponent amb el corresponent ofici i també còpia literal al Jutjat militar.

A les tres de la matinada del dia següent, 17 de novembre de 1939, el jutge, el seu secretari i l'oficial de guarda de la presó, el solivellenc Antoni Espinach Garcia, notificaven als cinc primers solivellencs condemnats a mort, que el cap de l'Estat, el general Franco, havia donat l'»enterado» a la sentència capital imposada pel consell de guerra permanent de la plaça. Així mateix, es comunicava als reus per al seu coneixement que l'execució es duria a terme a les sis de la matinada. Tot seguit l'oficial de la presó posà en capella els sis reus.[75]

Els solivellencs condemnats a la pena capital eren:

Magí March Closa
Josep Sanahuja Montseny
Joan Sanahuja Clavé
Joan March Contijoch
Joan Jordana Iglésies

D'acord amb les disposicions judicials militars, a les 6,15 hores del dia 17 de novembre de 1939, eren executats mitjançant afusellament per un piquet de la «guardia civil» a la Muntanya de l'Oliva. Així ho comunicava el mateix dia el governador militar al jutge militar.[76] Amb l'execució d'aquests cinc solivellencs s'iniciava la repressió franquista amb els solivellencs d'esquerres considerats enemics del nou règim. Després seguirien un centenar de processos més, en què la majoria foren condemnats a diverses penes de presó i altres disset a la pena capital, de manera que la xifra de morts en la repressió assoliria el nombre de vint-i-dues persones.[77]

Epíleg

Isabel Armengol fou deixada en llibertat el 18 d'agost de 1939, fixant inicialment la residència a Solivella, a la Carretera, nº. 21. Al cap de poc temps es reuní amb el seu marit anant a viure a Puerto de la Luz, a Las Palmas de Gran Canaria. Aquí el dia 6 de maig de 1946, sol·licitava l'extinció de la resta de la pena en base del Decret d'Indult del 9 d'octubre de 1945. Revisada la sentència, el fiscal el 8 de juny la trobava inclosa en els supòsits del decret i l'auditor de guerra ho demanava en conseqüència al capità general de la 4ª Regió Militar, el qual el 20 de juny de 1946, decretava per via d'indult extingida la pena.[78]

La Isabel Armengol covà i mantingué de per vida un cert desencís vers les autoritats locals franquistes de Solivella, que, al seu entendre, d'una manera injusta la van denunciar i n'afavoriren el seu processament per part dels militars només perquè havia estat a la presidència d'un míting de Líster al poble, on havia exclamat «Visca Líster». No sembla que aquest delicte tan «greu» fos motiu del procés que va haver de patir la mestra. D'altra banda, segons les seves paraules, no era una persona que participés en les actuacions socials del poble sinó que més aviat n'estava apartada, sigui perquè li agradava més la discreció de la seva vida familiar, sigui perquè havia de tenir cura d'una persona malalta de la família.[79] Quina manera més diferent d'actuar per part d'altres ajuntaments on havia actuat de mestra aquesta senyora, com ara el de Constantí, Blancafort i Vimbodí.

Només així s'entén que Isabel conservés al llarg de tota la seva vida una actitud recelosa envers el poble del seu origen i que, segons m'ha explicat un dels seus parents,[80] quan molts estius venia a la península de vacances, en lloc de posar a Solivella, ho feia a un hotel de Vallfogona de Riucorb, on aprofitava per prendre les aigües termals. A prop de Solivella, però, una mica lluny d'aquella societat que tot i que li havia mostrat el seu afecte i consideració signant els corresponents avals, tal com hem vist, estava administrada i governada pels descendents dels que l'havien denunciat injustament i li havien provocat un tall important en l'exercici de la seva professió d'ensenyant. Si bé és cert que la condemna d'inhabilitació de vuit anys i mig s'havia reduït, per diversos indults que havien afectat a la mestra, li degué ser molt difícil oblidar que per culpa dels seus convilatans es veié privada durant uns anys de l'exercici del magisteri, professió a la qual havia dedicat molts esforços i que a les poblacions on l'havia exercit havia deixat molt bons records per la seva dedicació, entusiasme i professionalitat.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1939, gener, 17

Informe elaborat per la comissió gestora que substituí l'ajuntament de Solivella, a petició de l'alferes militar, que conté detalladament la narració dels fets esdevinguts a la població durant el període revolucionari, amb indicació de les persones assassinades de dreta i els noms dels responsables d'esquerra que els havien perpetrat o hi havien col·laborat.

INFORME QUE PRESENTA EL AYUNTAMIENTO DE SOLIVELLA SOBRE LOS SUCESOS OCURRIDOS EN DICHO PUEBLO DURANTE EL PERÍODO DE DOMINACIÓN ROJA[81]

ASESINATOS.- Se perpetraron los asesinatos de los vecinos de este pueblo Pedro Ballart, Juan Ballart Domingo y José Moix Anglés el dia 23 de julio de 1936.- Los de Jesús Tarragó Castro, Jaime Sanromá, párroco de Solivella, Fabián Sans Montseny, José Tous Iglesias, Ramon Copons Messaguer, Jaime Sans Viñas, Rafael Montanyola Noet, Alfonso Iglesias Creus, José Pallás, José Montseny Messeguer, José Iglesias Prous, Matías Sanahuja Capdevila, Gregorio Travé Iglesias, José Travé Palau, Bautista Masalías Cardona, Jaime García Tous y Armengol Capdevila Querol el 24 de julio de 1936 y el de Magín Palau Torres que lo fue a últimos de febrero de 1937.

Todas estas personas fueron detenidas y asesinadas en este pueblo.

El 31 de agosto de 1936 fueron detenidos José Palau Solé y José Salvadó Sans los cuales fueron asesinados el mismo día en el término municipal de Alcover.

El 12 de febrero de 1937 fueron también detenidos Francisco Sans Iglesias, Jaime Iglesias Tous, José Gasol Montseny, Tomás Español Saperas, José Ballart Iglesias[82] y José Anglés[83] Palau, todos ellos también vecinos de Solivella los cuales fueron asesinados el mismo día en el término municipal de Sarreal.

También fue asesinado en el cementerio de Solivella el párroco de Conesa D. Tomás Capdevila Miquel que fue detenido en el pueblo de Forés donde se hallaba escondido.

El 28 de agosto de 1936 fueron asesinados en el barco-cárcel del puerto de Tarragona los vecinos del pueblo de Solivella Juan Foraster Llorens, Antonio Domingo Meseguer, José Tarragó Castro, Modesto Fonoll Travé, Antonio Masalías y José Iglesias Casamitjana, en cuyos asesinatos formaron parte Antonio Montañola Masó, Alfonso Mestres Torrellas, Antonio García Juanpere, Salvador Mola, Francisco Montañola Anglés, Tomás Cartañá Peiraló, los cuales se trasladaron a Tarragona desde este pueblo para tomar parte en la comisión de los mismos.

Se conocen como autores de los asesinatos de Pedro Ballart y Juan Ballart Domingo entre otros a los siguientes: Francisco Montanyola Anglés, Jaime Capdevila Noet y José Sanahuja Montseny.

Como autores del asesinato de José Moix Anglés se conoce a Antonio García Juanpere (Tiroldo), Eusebio Cortés Jorba (Cortés hereu), Salvador Mola (Fugué) y Juan Español Pijoan (Paijá).

Puede afirmarse que todos ellos tomaron parte en la mayoría de los demás asesinatos.

Intervinieron también en todos o en algunos de los asesinatos señalados en este informe los siguientes vecinos de Solivella: José Sanahuja (Gana), Francisco Anglés Montañola (Metget), Antonio Español Ballart (Roset), José Sanahuja Montañola (Mateuás), Antonio Capdevila Masalías (Caldeo), Antonio Castro Español (Antón del Pern), Magí Ballart Armengol (Chuflero), José Montseny Espinach (Finquet), Magí Decel Andreu (Magí Pallallarga), José Iglesias Reñé (Malé), José Iglesias Torres (Hijo del Chapal), Jaime Iglesias Torres (hijo del Chapal), Antonio Mestres Torrellas (Tramega), Juan Sanahuja Clavé (Joanet Silo), Jaime de Paula Montseny (Jaume del Merdé), Tomás Cartañá Domingo (Ganso), Antonio Montañola Ribera (Vell Cua), -éste tomó parte en el asesinato de D. Jaime Sanromà, cura párroco-, Ciriaco Reñé Travé (hijo Matías Reñé), Andrés Pinent March (Andreu Vidrier), -éste tomó parte en el asesinato del Sr. Cura párroco D. Jaime Sanromá-, José Capdevila Noet (Josepet Triquelis), Jaime de Paula Sanahuja (hijo de Mardé), Federico Travé Español (Cachet), Gregorio Travé Español (hijo del Cachet), Romeo Ballart Corbella (Romeo Chena) –este individuo era el chófer que conducía el coche en el que llevaban a los detenidos para asesinarlos. Simeón Juanpere Iglesias (Simón) –tomó parte en el asesinato del Sr. Cura párroco D. Jaime Sanromá-, Juan Ballart Español (hijo del Tonet Cantaré), Manuel Montseny Masó (hijo Ton Buy), José Castro Español (Povill Malenus) y Elios Anglés Batlle (hijo del Metget).

Intervinieron en dichos asesinatos como inductores de los mismos Antonio Llauradó Monteñola al que puede considerarse como jefe del movimiento revolucionario desempeñando el cargo de delegado Gubernativo; Jaume Mañé Sans (Chulo), José Salvadó Masalias (Pep de la Catarina), Antonio Español Armengol (Tonet del Mas), Ramon Saperas Saperas , Pedro Iglesias Torres (Peret de la Carmeta), José Copons Rañé (Chacó), Magín March Closa (Perico), Ernesto Martínez Rodríguez, farmacéutico del pueblo y uno de los más peligrosos del pueblo, Antonio Montseny Peiraló (Cardano), Gregorio Mestres (Tramega), Matías Reñé Pinent, Juan Jordana Iglesias (Guixé), José Masalías (Nelo), Antonio Cartañá Peiraló (Ganso), Antonio Español Jové (Jep de la Plaça), Ramon Pijoan Montseny (Tupinet).

Practicaron detenciones además de los individuos citados en los párrafos anteriores los siguientes: Magín Montseny Andavert (Finquet Angeleta), José Anglés Reñé (Pep de l'Aleix), José Tous Masseguer (Pesquetera), Jesús Andavert Sendrós (hijo del Andavert), Gregorio Masalías Torres (hijo del Nelo).

Como personas que no tomaron una parte directa en los asesinatos perpetrados pero que tomaron parte en otros hechos tales como excitación de ánimos, hacer guardias continuamente durante tres o cuatro meses, armados siempre, pueden señalarse los siguientes: Juan Iglesias

Gil, Antonio Anglés Reñé (hereu Sampere), Francisco Messeguer Iborra (Cremat), Juan March Contijoch, Jaime Salla (forner Cametes), José Iglesias Palau, Jaime Mestres Torrellas (hijo Tramega), Antonio Cartañá Domingo (Ganso), José Reñé Travé, Nicolás Español Capdevila (hijo del Parlet), José Armengol Salvadó (Sec Tonacho), Miquel Capdevila Noet (Miquel Triqueles), Ramon Montañola Costa (Barberá), Magín Juanpere Iglesias (hijo del Simón), Estanislao Contijoch Sardá (hijo del Margarido), Ramon Contijoch Sardá (hijo del Ton Margarido), José Ballart Montseny (Cantaré), Juan Masalías Sanahuja (Joan Viu), José Montañola Costa (Barberá), Miguel Juanpere (Simón) y Progreso Anglés Batlle (hijo del Matget) y Tomás March Closa.[84]

SAQUEO DE LA IGLESIA Y DESTRUCCIÓN DE IMÁGENES.- A últimos de julio de 1936 por orden del comité varios individuos de izquierda avisaron a las casas de derechas que disponían de carro para que con éste se presentaran en la plaza de la iglesia inmediatamente, amenazándolos con la pistola para que lo hicieran. Ante el temor de que les pasara algo en las primeras horas de la tarde se presentaron en dicha plaza algunos vecinos de derechas con sus carros respectivos, encontrándose con grupos armados los cuales se dedicaron a sacar las imágenes y demás objetos del culto los cuales los echaron en los carros obligando a los dueños de éstos a llevarlos a las afueras del pueblo donde más tarde fueron destrozados por medio del fuego.

Entre los que tomaron parte más activa en este hecho fueron Gregorio Travé Español (Cachet), José Armengol Salvador (Sec del Tonacho), Antonio Español Jové (Jep de la Plaça), y Ambrosio Capdevila Noet (Ambrós Triqueles), el cual haciendo mofa se hallaba con bonete y vestido con ropa de sacerdote.

Algunos objetos que consideraban de valor fueron depositados en el Ayuntamiento trasladándolos más tarde a otro pueblo sin que se sepa dónde.

En algunas casas particulares se hicieron registros para buscar imágenes y objetos religiosos los cuales destrozaban.

Entre los que hacían estos registros pueden señalarse Antonio Montañola Ribera, Antonio Español Masó, Juan Español Sanahuja, Juan Español Pijoan, Antonio Mestres Torrellas, Tomás Cartañá Domingo, Elios Anglés Batlle.

COMITÈS Y AYUNTAMIENTOS.- Se constituyó el comitè rojo el 26 o 27 de julio de 1936 siendo presidente Antonio Llauradó Montañola y vocales Jaime Sans Mañé (Chulo), Francisco Anglés Montañola (Metget), Francisco Montañola Anglés (Botina), José Sanahuja Casamitjana (Gana), José Monseny Espinach, Alfonso Mestre Torrellas (Tramega), Antonio Español Ballart (Roset), José Salvador Masalías (Catarina del Viu) y José Sanahuja Montañola (Matauás).

Al iniciarse el Glorioso Movimiento Nacional el 18 de julio de 1936 el Ayuntamiento del pueblo de Solivella estaba constituido en la forma siguiente: alcalde, Antonio Armengol Español; concejales, Jaime Sans Mañé, José Sanahuja Montañola, José Salvador Masalías, José Sans Palau, Ramon Saperas Saperas y Francisco Sans García.

Este ayuntamiento continuó funcionando hasta el dia 23 de julio de 1936 en que fue sustituido por el siguiente: alcalde, Francisco Anglés Montañola; concejales, Francisco Montañola Anglés, Pedro Iglesias Torrents, Antonio Capdevila Masalías, Juan Iglesias Gil, José Copons Reñé, Magín March Closa y Antonio Castro Español.

Este ayuntamiento fue modificado alguna vez sustituyendo alguno de sus miembros siendo los sustitutos Eusebio Cortés Jorba, Ernesto Martínez Rodrigo y Antonio Montseny.

Funcionó este ayuntamiento hasta el día 22 de diciembre de 1937 en que (fue) sustituido por el siguiente: alcalde, José Montseny Espinach, Antonio Capdevila Masalías, Magín March Closa, Magín March Armengol, José Sanahuja Montañola, José Sanahuja Casamitjana, José Salvador Masalías, Antonio Montseny Peiraló como concejales.

Fue sustituido el alcalde el 31 de julio de 1938 por Antonio Capdevila Masalías, siendo sustituidos también algunos de los concejales en diferentes hechos por Juan March Contijoch, Antonio Masaguer Español y Magín Montseny Andavert.

Este ayuntamiento con las modificaciones indicadas ha venido funcionando hasta la entrada de las Tropas Nacionales en este pueblo. Los últimos ayuntamientos indicados, o sea los que funcionaron desde el 23 de julio de 1936, estaban formados por representantes de la U.G.T.-C.N.T. y Ezquerra.

INCAUTACIONES Y COLECTIVIZACIONES.- A primeros de agosto de 1936 fueron incautados por el comité varias fincas de personas de derechas entre ellas las de propiedad de los asesinados, así como de los frutos de todas ellas.

Con algunas de estas fincas, mejor dicho con todas ellas, formaron más tarde una colectividad.

Este comité exigió también cantidades de dinero a la mayor parte de las personas de significación derechista, oscilando estas cantidades de cinco a quince mil pesetas.

Aproximadamente a últimos de octubre de 1936 y por orden del ayuntamiento la Sociedad de Trabajadores se incautó del Sindicato de Vinyaters despojando a esta Sociedad del edificio y de todos los bienes que poseía, incluso maquinaria.

* * *

Además de las personas que se han señalado como participantes en los hechos relacionados podemos señalar otras que intervinieron también en estos (hechos) delictivos, siendo éstas las siguientes: Antonio Montañola Masó, José Iglesias Gil (Antiroli), José Castro Español (Malenus), Pedro Español Español (Pern), Jaime March Sans (Silo), Lorenzo Cabestany Capdevila (Prió), los cuales tomaron parte en algunos de los asesinatos; Antonio Travé Roselló (Casimiro) y José Travé Español (Pajaritos), que tomaron parte en las detenciones de los asesinatos; Enrique Torres Iglesias (Matauás) y Francisco Sans García (Cisquet Fusté), que con sus palabras

excitaban continuamente a cometer hechos delictivos; Rosendo Español Oliveras (Monjo), el cual iba armado y hacía guardias continuamente, suponiendo que haya tomado parte en algún hecho, y José March Sans (Silo), que hizo alguna denuncia, y Salvador Domingo Palau (Folio), que fue una persona muy peligrosa por la propaganda activa que hizo.

Entre las mujeres que se distinguieron excitando los ánimos para que se cometieran asesinatos y otros hechos molestando continuamente a personas honradas pueden señalarse Isabel Armengol Rodríguez, maestra nacional, Teresa Travé Llorens (Matías Reñé), Elisa Roselló Montañola (Casimiro), Rosa Pinent March (estanquera), Magdalena March Masalías (Manuela), Maria March Masalías (Manuela), Trinidad Moix Estibrill, Concepción Cartañá Domingo y Catalina Sans Iglesias.

Como persona que acompañaba siempre a los individuos que intervenían en hechos delictivos podemos señalar a Pablo Tomás Esquirol, persona de mala conducta y que denunció a algunas personas, entre ellas a Juan Foraster.

Debemos hacer constar que durante la actuación del comité puede decirse que éste absorbió las funciones del entonces ayuntamiento, pudiendo decirse que este ayuntamiento no funcionaba.

También debemos hacer constar que los concejales que formaban parte del primer ayuntamiento Francisco Sans García y José Sans Palau fueron siempre muy moderados distinguiéndose únicamente como habladores en contra de nuestra Causa pero no con hechos.

Solivella, 17 de Enero de 1939 – III Año Triunfal.

El Alcalde,	*Concejal,*
Gregorio Travé (signat)	José Iglesias Creus
Concejal,	*Concejal,*
Ramon Bergadá	Antonio Anglés

Notes

1.- He viscut quan era petit les visites dels meus pares i avis a alguns d'aquests «amagats» a Barcelona i també a Olesa de Montserrat. També he viscut les seves vingudes de nit a Solivella, on posaven a casa nostra, lloc on venien a visitar-los els seus pares i germans; abans de començar el nou dia desapareixien caminant cap a Montblanc, on, camuflats, agafaven novament el tren en direcció a Barcelona.

2.- Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012,pp. 22-23.

3.- Li havien mort el pare el 24 de juliol de 1936, Gregori Travé Iglésies.

4.- Li havien mort el fill Josep Palau Solé, de 16 anys, a Alcover.

5.- Li havíen mort el fill, seminarista, de 21 anys, el 12 de febrero de 1937 a Sarral.

6.- Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, p. 28.

7.- Vegeu aquest informe a l'Apèndix número 1.

8.- Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, pp. 29-40.

9.- Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, pp. 41-42.

10.- Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, pp.44-45 i 46-56.

11.- Josep RECASENS LLORT, *La repressió franquista a la Conca de Barberà (1939-1945). (Documents per al seu estudi),* Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, 2002, p. 336.

12.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 37r-v.

13.- Sobre aquests dos elements artístics vegeu Enric CAPDEVILA TORRES, *Màrtirs de Crist,. Aniversari d'una tragèdia parroquial,* «Girasol Solivellenc», estiu-tardor de 1996, número 62, pp. 29-30.
14.- Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, pp. 45 i 56-62.
15.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f. 41r-47r. Un resum de les seves declaracions el podeu trobar a Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, pp. 56-62.
16.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f. 40r-v.
17.- Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, pp. 62-64.
18.- Ajuntament de Solivella, Registre Civil, Llibre de Naixements, tom 9, Anys 1898-1902, f. 105 r-v.
19.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f. 50r-51r.
20.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f.. 100r-101r. Es tracta de Manolo Silveira Armengol, que viu actualment a Santa Cruz de Tenerife
21.- Arxiu Parroquial de Solivella, manuscrit sense clasificar.
22.- Informació facilitada personalment per Manuel Silveira Armengol.
23.- AHPT, Departament d'Educació, Expedient 6.409. Dec tota aquesta informació a la col·lega Isabel Companys, arxivera adscrita a l'Arxiu Històric de Tarragona, a la qual li agraeixo la seva col·laboració.
24.- Remeto la informació a un treball de propera aparició sobre la construcció de les escoles de Solivella, inaugurades pel general Emilio Barrera el 20 d'agost de 1929.
25.- Arxiu Comarcal de la Conca de barberà, Fons de Solivella, Actes Municipals, 1922-1927, f. 89r.
26.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f.. 137r-138r.
27.- Que hi exercí de mestra es desprèn també de l'aval que el 8 de febrer de 1939 signà l'alcalde Tomàs Gavaldà, en què féu constar que la dita senyora *«maestra nacional de esta villa [Constantí]. Durante su permanencia en ésta se le observó buena conducta, y era católica»* (Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Expedient 54-165, causa 00265, f. 82r.).
28.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f. 40 r.
29.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f. 93 r-v,
30.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f. 40r.
31.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f. 40r.
32.- Així també ho confirmava un aval d'Eduard Toda, signat a Poblet el 7 de febrer de 1939, on certificava que l'esmentada Isabel «*fue nombrada hace dos años maestra de las escuelas de párvulos y elementasl, establecidas en los edificios exteriores de este monasterio, predsentándose a ejercer su cargo que pudo desempeñar por poco tiempo por dificultades de los ocupantes en arreglar la habitación de que debía ser provista. La señota Armengol estuvo aquí con frecuencia, deseosa de normalizar su clase, , y siempre apareció atenta a su servicio y agena por completo a las ideas de la colectividad agrícola, en cuyo local social radicaban las escuelas»* Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f. 84.
33.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, causa 00265, f. 40r.
34.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 89r.
35.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 75r.
36.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 75r.
37.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 75r-v.
38.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 75v; vegeu també Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, p. 43.
39.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 77r; vegeu també Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, pp. 64-66.
40.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 78r.
41.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 79r.
42.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 80 r-81r.
43.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 82r.
44.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 82r.
45.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 84r.
46.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 85v.
47.- Sobre el cenotafi o creu que commemora els assassinats perpetrats a Sarral vegeu Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, pp. 97-99.
48.- Eren Maties Ballart Llauradó i Josep Montseny Ballart (Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 133).
49.- El document deia el següent:

> *«José Sans Iglesias, mayor de edad, alguacil y vecino del pueblo de Solivella,*
>
> *CERTIFICA:*
>
> *Que el dia 12 de febrero de 1937, con motivo de los sucesos ocurridos en Solivella, fue conducido al término de Sarreal con otros siete vecinos significados derechistas, donde se les*
>
> *fusiló*
>
> *, pudiendo escapar milagrosamente del lugar del macabro suceso amparado por la obscuridad del momento, viviendo oculto muy lejos de su pueblo, en el antiguo reino de Valencia, hasta el dia venturoso de su liberación..*
>
> *Que desde el el 19 de julio hasta el 12 de febrero vivió en Solivella y puede acreditar sin lugar a dudas que Catalina Sans Iglesias observó en toda ocasión una conducta honrosa como corresponde a sus creencias religiosas y a sus ideas de destacada probidad.»*
>
> (Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 150r-v.)

50.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 134.
51.- Eren Maties Ballart Llauradó i Josep Montseny Ballart (Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 133).
52.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 99r.
53.- Així consta al vers de la resposta de l'alcalde Gregori Travé (Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 99v.).
54.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 130r. L'ofici del metge deia específicament:

La reclusa Maria March Masalias se encuentra embarazada de seis meses, pero hace dos dias se le han presentado dolores uterinos,hemorragias de la matriz y trastornos a la micción que me obligaron a sondarla (extrayendo de una vez unos dos litros de orina) pero como sea que los dolores y metrorragias no le han desaparecido, por si tienena bien hacer las gestiones oportunas para que en un momento dado, si a ello huniera lugar, pueda ser trasladada con urgencia y sin ningun impedimento al hospital,toda vez que en el establecimiento no disponemos de medios para su tratameiento, pues al parecer, pudiera ser se tratara de un caso de «placenta previa».

55.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 129r.
56.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 121r.
57.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 157r.-162v.
58.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 165r.
59.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 166r-169v.
60.- Eren: Antoni Sans Iglésies, Josep Domenech Rovira, Josep Travé Iglesies, Ramon Bergadà Montanyola, Josep sans Iglésies, Antoni Armengol Andreu, Maties Ribas Iglésies, Joan Domingo Casamitjana i les dues dones Rosa Iglésies Casamitjana i Teresa Ribes Iglésies. (Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f.. 141r-149r).
61.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 157r-162v.
62.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 165.
63.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 166.
64.- Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 167r.-169v.
65.- Josep Subirats Piñana en el seu treball sobre la presó de dones de Tarragona, en referir-se a la sentència que es va donar a les esmentades solivellenques, afirma que en el judici que tingué lloc el dia 10 de juliol de 1939, el fiscal va demanar 10 anys de presó per a cadascuna, llevat de la Isabel Armengol, per a la qual sol·licità 10 anys d'inhabilitació. La sentència, però, deixà la inhabilitació en vuit anys; tres mesos d'arrest per a Caterina Sans i cap pena per a la resta (Josep SUBIRATS PIÑANA,*Les Oblates. 1939-1941. Presó de dones de Tarragona,* Valls, 2006, pp. 87-88.). El judici tingué lloc, però, el 6 de juliol de 1939 i el «fallo» de la sentència deia textualement: «*y a la encartada Isabel Armengol Rodríguez a la pena de ocho años de inhabiitación especial para el cargo público que desempeña, llevando consigo las referidas penas la pérdida de libertad, las accesorias correspondientes y al abono de la prisión preventiva sufrida. ... Debemos absolver y absolvemos ... Teresa Travé Llorens, Elisa Rosselló Montañola, Catalina Sans Iglesias, Concepción Cartañá Domingo, María March Masalias, Magdalena March Masalías y Rosa Pinen March». Otrosí decimos: Que el Consejo llama respetuosamente la atención de la Autoridad Judicial sobre la conveniencia que la encartada absuelta Maria March Masalías sea puesta definitivamente en libertad por encontrarse en período avanzado de gestación con posibilidad de complicaciones quirúrgicas en su embarazo, y que a los demás encartados absueltos José Iglesias Palau, Teresa Travé Llorens, Elisa Roselló Montañola, Catalina Sans Iglesias, Concepción Cartañá Domingo, Magdalena March Masalías y Rosa Pinen March les sea impuesta una sanción gubernativa de privación de libertada por el tiempoque se estime oportuno, siendo así mismo puesta en libertad definitiva la encartada inhabilitada Isabel Armengol Rodríguez».* (Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 169v.).
66.- Govern Militar de Barcelona,Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 169v.
67.- Govern Militar de Barcelona,Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 169v.
68.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 171r.
69.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 171r.
70.- Govern Militar de Barcelona,Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 172r.
71.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 173r-v.
72.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 174r.
73.- Govern Militar de Barcelona,Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 175r i 176r.
74.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 180r.
75.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 180v.
76.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 182r.
77.- Josep Maria SANS i TRAVÉ, *El monument de la plaça de la Creu. L'ombra allargada dels «Fets de Solivella»,* Lleida, 2012, pp. 68-70.
78.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165,
79.- Govern Militar de Barcelona, Tribunal Militar Tercer, Sumaríssim 54.165, f. 40r.
80.- Agraeixo aquesta noticia al senyor Antoni Armengol, nebot de l'esmentada Isabel.
81.- Arxiu Tribunal Militar Tercer, sumaríssim núm, 54.165.
82.- El segon cognom real era Anglès.
83.- El primer cognom correcte era Masalias.
84.- Y Tomás March Closa, afegit amb posterioritat i en llapis, quan tota la resta del text és mecanografiat.

Anar a servir: Les minyones a Montblanc durant la primera meitat del segle XX (1930-1950)

Jordi Anglès i Sanahuja
Josep M. Grau i Pujol

RESUM

Estudi de les dones que treballaven com a minyones a Montblanc segons els padrons d'habitants de 1930 i 1950, s'analitzen les seves edats, estat civil, origen geogràfic i els amos de les cases on servien.

RESUMEN

Estudio del trabajo femenino como sirvientas en Montblanc según los padrones de habitantes de 1930 y 1950, se analizan sus edades, su estado civil, su orígen geográfico, y los amos de las casas donde prestaban su servicio.

ABSTRACT

Study of women working as maids in Montblanc according to the census of inhabitants in 1930 and 1950, analyzed their age, marital status, geographical origin and the owners of the houses where they served

Jordi Anglès i Sanahuja (Montblanc, 1982). Ha cursat el cicle formatiu de grau superior en Documentació Sanitària a l'institut Cal·lípolis de Tarragona. Actualment treballa al Pius Hospital de Valls, on inicialment començà a l'arxiu i posteriorment al departament d'Admissions. Col·labora en el seu temps lliure i desinteressadament en l'ordenació de l'Arxiu Parroquial de Montblanc i recentment ha fet la catalogació dels testaments.

Josep M. Grau i Pujol Arxiver i historiador (Montblanc, 1963), col·laborador habitual en revistes de centres d'estudis de la Conca de Barberà i Camp de Tarragona, s'ha especialitzat en història moderna, si bé també investiga el període contemporani.

Anar a servir: Les minyones a Montblanc durant la primera meitat del segle XX (1930-1950)

Jordi Anglès i Sanahuja. ·*xals82@hotmail.com
Josep M. Grau i Pujol. *fgraupuig@telefonica.net

Paraules clau: Servei domèstic. Treball femení, Immigració

La inserció de la dona en el mercat laboral ha estat una conquesta recent, de la mateixa manera que la seva educació i formació; la majoria es cuidaven de la casa i família, a més de col·laborar en les tasques agrícoles, si tenien terra o simplement com a jornaleres. A les viles i ciutats podien treballar com obreres a les fàbriques o de modistes, per la qual cosa el servei domèstic era una alternativa per a les noies joves fadrines per abandonar el nucli familiar i fer uns estalvis de cara a un futur casament, les dones amb formació podien optar a l'ensenyament (mestra), la sanitat (infermera) o la religió (monges), aquestes eren però una minoria.

En una recerca sobre les domèstiques a Valls el 1844 hem documentat en aquesta ciutat la presència de 103 minyones, de les quals 67 eren del mateix Camp de Tarragona (sobretot en l'àrea de mercat de Valls, destacant la pròpia capital, amb trenta serventes locals) i 28 de la Conca de Barberà, on sobresurten per nombre les viles de Sarral (sis), Montblanc (quatre), Solivella (tres), Blancafort (tres) i Vilaverd (dues)[1]. L'afluència de minyones de la Conca vers el Camp de Tarragona i altres destinacions serà una constant, els agents que possibilitaven els contactes eren diversos, per una banda els professionals del transport (traginers, carreters, recaders, etc.) que podien rebre encàrrecs i coneixien a possibles interessades, per altre cantó familiars o convilatans emigrants que cridaven a parents i coneguts, també llocs de pas com els hostals, a la vegada els setmanaris de la Conca també publicaven anuncis.

Montblanc com a capital de partit judicial i centre de serveis de la seva comarca, era a la vegada un lloc amb demanda de criades, així, segons les dades del padró municipal de Montblanc de 1889, la vila ducal mantenia a 44 serventes, la majoria de les noies procedien de pobles de la mateixa comarca o d'altres de properes i d'extracció rural[2].

El nostre estudi es basa en la comparació de les dades obtingudes a través dels padrons de Montblanc dels anys 1930 i 1950. El 1930 Josep Iglésies hi anota 4.572 habitants (sense Rojals encara)[3] i hem comptat fins a vint minyones, vint anys més tard, el 1950 hi havia 1.490 caps de casa i una població de fet de 4.421 habitants, en aquesta data la xifra de criades gairebé es triplica i puja a 55.

Per a una noia jove, la marxa a la ciutat li podria obrir moltes portes, noves ocupacions, millor formació i un futur casament, però també comportava dificultats i perills, en el setmanari *Aires de la Conca* de Montblanc, del 30 de maig de 1931, llegim com la minyona Basilissa Ferrer Sugranyes, nascuda a la Guàrdia dels Prats, de 23 anys, la trobaren morta, flotant al port de Tarragona, ciutat on treballava. En un article publicat al setmanari montblanquí *La Conca de Barberà* del 18 d'abril de 1914, sota el títol «Les nostres obreres», es comenta l'emigració de noies joves soles per a treballar de modistes que vivien a casa de familiars o de desconeguts, a dispesa, i es denuncia les dures condicions de treball de les aprenentes, que s'ocupaven d'escalfar planxes, fer encàrrecs i de mainaderes per a la mestressa de la casa.

Una altra diferència entre les dues centúries, és que en el mil vuit-cents les noies vivien a la casa dels amos, i en el mil nou-cents, la majoria sols hi va a fer hores.

En la distribució geogràfica de la procedència de les minyones a Montblanc en l'any 1889, segons Roser Puig, un 38,6% són de la Conca de Barberà, un 27,3% de les Garrigues, un 18,2% de l'Urgell i un 11,4% del Camp de Tarragona. El 1930 la naturalesa del servei domèstic es concentrava majoritàriament al Principat (80%), entre aquest percentatge la meitat procedien de la mateixa Conca, sobresortint les nascudes a la vila ducal, segueixen les naturals del Camp de Tarragona (tres) i les Garrigues (tres) i amb una sola del Priorat, les Muntanyes de Prades i la Noguera, les provinents d'Espanya solament són un 20% del total, dues andaluses, una aragonesa i una altra castellana.

Origen geogràfic de les minyones que treballen a Montblanc segons el padró de 1930

CATALUNYA (16)

La Conca de Barberà (7)
-L'Espluga de Francolí: 1
-Montblanc: 5
-Vilaverd: 1

Muntanyes de Prades (1)
-Prades: 1

El Camp de Tarragona (3)
-L'Argentera: 1
-El Pont d'Armentera: 1
-Puigpelat: 1

El Priorat (1)
-Torroja del Priorat: 1

Les Garrigues (3)
-L'Albi: 1
-L'Espluga Calba: 1
-Fulleda: 1

La Noguera (1)
-Térmens: 1
ESPANYA (4)

ANDALUSIA
-Granada: 1
-Sevilla: 1

ARAGÓ
-Osca: 1

CASTELLA
-Madrid: 1
Total: 20

L'any 1950 un 63,6 % de les criades que treballen a Montblanc són catalanes i un 36,4 % de la resta de la Península, dins el primer grup destaquen les nascudes a la Conca de Barberà (tres quartes parts) i en especial la mateixa capital i altres poblacions, de fora la comarca per volum destaca l'Urgell, i en menor mesura les Garrigues, la Cerdanya, el Camp de Tarragona i el Barcelonès, en ocasions les minyones viatjaven amb els amos de les cases, i si aquests exercien oficis itinerants, era normal que tinguessin el mateix origen, un exemple el trobem en la minyona barcelonina del notari Lorenzo Garcia.

El 1950 ja trobem dones de parla castellana, en el context de l'emigració de postguerra de jornalers de regions espanyoles deprimides (sobretot d'Andalusia i Extremadura) vers Catalunya i el País Basc, territoris més industrialitzats, la Conca però, no respon a aquesta característica de desenvolupament del sector secundari, la seva economia es basava encara en l'agricultura, i serà a la vegada també emissora de mà d'obra vers les ciutats, però les principals viles -Montblanc, l'Espluga i Santa Coloma-, sostenien serveis terciaris, molts dels homes arribats que fugen de la misèria, són jornalers que s'ocuparan en el bosc, la ramaderia o la pagesia, i les filles d'aquests seran les que es col·locaran com a minyones, sense oblidar les vídues, més desemparades, en la seva doble condició de dones i mares.

Origen geogràfic de les minyones que treballen a Montblanc segons el padró de 1950

CATALUNYA (35)
La Conca de Barberà (25)
-Blancafort: 1

-Montblanc: 21
-L'Espluga de Francolí: 1
-Segura: 1
-Solivella: 1

El Camp de Tarragona (1)
-Reus: 1
El Priorat (1)
-Margalef: 1

Les Garrigues (1)
-L'Albi: 1

L'Urgell (4)
-Montblanquet: 3
-Els Omells de na Gaia: 1

La Cerdanya (1)
-Alp: 1

El Pla de Barcelona (2)
-Barcelona: 2

ESPANYA (20)
Andalusia (11)
-Almeria: 3
-Còrdova: 2
-Jaén: 5
-Màlaga: 1
Aragó (1)
-Saragossa: 1
Castella (1)
-Ciudad Real: 1
Extremadura (6)
-Badajoz: 6
Múrcia (1)
Total: 55

Respecte l'edat de les dones que servien, els quadres que presentem corresponen a la que tenien en el moment de la confecció del padró, però no és la d'arribada a Montblanc, generalment anys abans (vegeu apèndix).

El 1930 el grup de minyones més joves (de 15 a 29 anys) representava el 30% del contingent, i les d'entre 35 i 49 anys prop de la meitat (45 %), finalment, les majors de cinquanta,

un 25 %, per aquestes quan no es casaven, la fidelitat als amos esdevenia una garantia de seguretat per la jubilació, esdevenint així un membre més del nucli familiar a canvi del seu treball, en el cas de les majordomes dels capellans, totes passaven dels trenta.

Edat de les minyones que treballaven a Montblanc el 1930

-10-14: 0
-15-19: 1
-20-24: 4
-25-29: 1
-30-34: 0
-35-39: 5
-40-44: 3
-45-49: 1
-50-54: 1
-55-59: 1
-60-64: 2
+65: 1
Total: 20

Vint anys després, el quadre d'edats de les serventes a Montblanc és molt diferent, són molt més joves, així el 58 % tenen entre 15 i 24 anys, i un 25 % s'agrupen entre els 25 i 34 anys, l'explicació rau en que moltes ja no viuen a la casa on treballen, sols hi van a fer hores i dormen a casa dels pares, amb menys problemes d'enyorament i integració, però per a fer-ho possible els pares havien de viure a Montblanc, fossin autòctons o immigrants.

Edat de les minyones que treballaven a Montblanc el 1950

-10-14: 2
-15-19: 21
-20-24: 11
-25-29: 8
-30-34: 6
-35-39: 1
-40-44: 1
-45-49: 0
-50-54: 2
-55-59: 0
+60: 3
Total: 55

El 1844 un 79,6 % dels patrons de les criades a Valls s'enquadraven en el sector terciari, on hi trobem a hisendats, militars, preveres, comerciants i professionals liberals, segueix el secundari amb un 16,6 % i el primari amb el 3,7 %, aquesta tendència també la constata Roser Puig a Montblanc el 1889, on el 88,6 % de les cases que mantenien criades, els seus amos treballaven en el sector terciari.

En el primer terç del segle XX la configuració dels caps de casa amb servei domèstic és pràcticament idèntica a la de final del mil nou-cents, un 88,8 % eren del sector serveis o rendistes, en nombre ressalten els eclesiàstics (vuit), que quan són destinats a Montblanc o guanyen una plaça de beneficiat per oposició, s'emporten la majordoma i es traslladen plegats, com a exemple fa Mn. Pere Delgado Guasc, de Valls quan el 1916 s'instal·la a la vila juntament amb la criada Antònia Dulcet, de Vilaverd; Mn. Melcior Ferreter Porta, de Montblanc que arriba tres mesos després de redactar-se el padró, en companyia de la majordoma Jacinta Ferrer Sabater, de Torroja del Priorat; el 1916 arriben Mn. Joan Güell Canals, de Tarragona i la seva assistenta Maria Toses, del Pont d'Armentera; el 1924 és Mn. Josep Pàmies, de la Canonja el nouvingut amb la minyona Gertrudis Sarroca, de l'Argentera, i per acabar el mateix 1924 arribaria Mn. Francesc d'Asís Saladrigues i la seva criada Mercè Salvat, de Puigpelat. Altres professionals que necessiten minyones són els metges (un gironí i un pirinenc), els advocats (família París-Bou), notaris (un valencià), en el comerç (famílies Contijoch, Gaya i Folch) i transport (un recader garriguenc). Dins el sector secundari únicament s'anota a un industrial (Sanfeliu) i un paleta segarrenc amb criades.

Oficis dels amos de les cases on treballen les minyones a Montblanc (1930)

Sector Secundari (2)
-Industrial: 1
-Paleta: 1
Sector Terciari (16)
Professionals
-Advocat: 1
-Notari: 1
-Metge: 2
Església
-Prevere: 8
Comerç
-Comerciant: 3
-Recader: 1

Ja hem comentat que durant el franquisme el volum de minyones a Montblanc gairebé es triplicà respecte vint anys enrera, el principal motiu, la vinguda d'emigrants andaluses i extremenyes, un augment similar que també es produí a Terrassa.

A la capital de la Conca els amos que contracten minyones són comerciants, capellans, farmacèutics, notaris (un de Barcelona), funcionaris, molts d'ells forasters, com els jutges (un de Reus), metges (un de Lleida) i empleats (un d'Osca), fins i tot un músic (Josep Avià), en la indústria únicament trobem un representant (Figuerola).

Oficis dels amos de les cases on treballen les minyones a Montblanc (1950)

Sector Primari (1)
-Pagès: 1
Sector Secundari (1)
-Industrial: 1
Sector Terciari (17)
-Comerç: 6
-Empleat: 2
-Farmacèutic: 1
-Jutge: 1
-Músic: 1
-Notari: 3
-Prevere: 3

Observació: hi ha dues cases que tenen més d'una minyona, un notari amb tres i el plebà amb dues.

Gràcies que en la dècada dels cinquanta moltes criades habiten a casa seva podem conèixer l'extracció social de les mateixes a través de les ocupacions dels pares o mares, així el 1950, un 56,2% de les minyones que treballen a Montblanc són filles de pagesos, la major part jornalers, un 18,7% filles de paletes i carreters i la resta de vídues i jubilats, a través del salari d'aquestes noies s'ajudava en el sosteniment de la unitat familiar.

Oficis dels pares de les minyones que treballen a Montblanc (1950)

Sector Primari (18)
-Pagès: 8
-Jornaler: 10
Sector Secundari (6)
-Carreter: 4
-Paleta: 2
Sector Terciari (8)
-Jubilat: 1
-Vídua: 7
Total: 32

Observació: Hem de tenir present que hi ha diverses minyones germanes.

L'estat civil de la majoria de les criades era la solteria, el registre de minyones de Valls de 1844 ens informa que un 98 % eren fadrines, percentatge idèntic al cens de Montblanc de 1889, el 1930 únicament documentem a una casada, Maria Martí, de Prades i el 1950 a tres vídues, una de Blancafort, una de Jaén arribada el 1948 amb dos fills jornalers i una darrera de Badajoz emigrada el 1941.

Aquesta tendència és molt similar a altres indrets, com per exemple a Terrassa, on el 1936 un 88 % de les minyones eren solteres i el 1950 un 89%[4].

Per les joves solteres, el servei domèstic era un treball transitori, de baixa qualificació i salari, però tenia uns objectius definits, en primer lloc per algunes era una estratègia de supervivència, la decisió no la prenia la noia, sinó la família, sobretot si era nombrosa i sense recursos, per les emigrants era una forma d'integrar-se en el mercat laboral urbà i millorar de qualitat de vida, tot fent bossa per a un futur matrimoni. Atenent que el control de les minyones era responsabilitat de l'esposa de la casa, constatem a vegades, la coincidència de localitat d'origen de les dues, el 1950 és el cas de la muller de Sebastià Pedrol, que era de l'Espluga, i busca una criada també espluguina, la qual es casarà posteriorment a la seva vila nadiua, en el mateix sentit trobem a la parella d'un comerciant d'Almeria que és de Segura.

A partir dels dels anys seixanta amb l'augment dels salaris, la mecanització de les feines de casa, la disminució de la superfície dels habitatges urbans i la manca de valoració social de les minyones, aquestes experimentaran una davallada[5].

Els testimonis orals de les protagonistes esdevenen una font d'informació molt valuosa, en aportar detalls viscuts que els documents ignoren, per la qual cosa en apèndix adjuntem dues breus biografies de criades a tall de mostra. Val a dir que no totes han volgut parlar, ni tampoc cedir material gràfic, avui dia en els pobles encara hi ha recança per relatar el passat d'una professió que no gaudeix encara del reconeixement social merescut, fins i tot algunes dones intenten amagar aquesta etapa de la seva vida, quan haurien d'estar orgulloses del seu treball, tan digne com un altre, i haver ajudat a l'economia de la família en uns moments difícils, no és cap vergonya reconèixer les penúries sofertes, nogensmenys si amb el sacrifici i l'esforç personal s'han pogut superar amb èxit, i ascendir socialment.

Notes:

1.- Josep M. Grau Pujol, «Minyones i altres domèstics a Valls (Primera meitat del segle XIX)», *Quaderns de Vilaniu* (Valls), 64 (2013), p.121-143.

2.- Roser Puig Tàrrech, «El servei domèstic femení al Montblanc de final del segle XIX», *El Foradot,* (Montblanc),18, (maig-juny 2003), p. 12-15.

3.- «La població de la Conca de Barberà a través de la història», *VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos Montblanc 1966*, Granollers, 1967, p. 85.

4.- Àngels Farré-Carme Garcia, *«A tot estar». El servei domèstic a Terrassa 1940-1960*, Terrassa, 2001, p.47.

5.- Jesús Mirás Araujo, «Una aproximación al peso del servicio doméstico femenino en la ciudad de A Coruña entre 1900 y 1960», *Revista d'Història Moderna i Contemporània,* (Barcelona), 1, (2003), p. 21-33. En els darrers anys la bibliografia sobre els domèstics ha anat creixent en volum i qualitat, tant dels homes com les dones, pels primers vegeu Enric Saguer-Josep Colls, «Mossos i criats», *Estudis d'Història agrària,* (Barcelona),17, (2004), p. 813-828 i per les segones, Carmen Sarasúa, *Criados, nodrizas y amos. El servicio doméstico en la formación del mercado de trabajo madrileño, 1758-1868*, Madrid, 1994.

Apèndix 1

Minyones que treballen a Montblanc segons el padró d'habitants de 1930

Nascudes a Catalunya

La Conca de Barberà

L'Espluga de Francolí

-Maria Vila Palau, s. 36 anys, a casa del recader del Vilosell, Josep Balcells, vivia a Montblanc des dels cinc anys.

Montblanc

-Maria Andreu Porta, 37 anys (n. 1893), servia a casa del metge Pasqual Gifreu, de Cabanelles (Alt Empordà), s. nascut el 1901.

-Mercè Gaya Capdevila, 42 anys (n. 1888), majordoma de Mossèn Josep Domingo Ardèvol, prevere montblanquí de 51 anys.

-Rosa Palau Foguet, s., 25 anys (n. 1905), filla d'un pagès de la vila (Mateu). Una germana seva havia nascut a Reus l'any 1902.

-Rosa Vallvé Callau, de 39 anys, majordoma del prevere montblanquí Mossèn Joan Ferriol Sabaté, de 62 anys.

-Dorotea Esqué Martorell, s. 41 anys (n. 1889), a casa de Josep Contijoch Carol, comerciant montblanquí.

Vilaverd

-Antònia Dulcet Buldó, s. 64 anys (n. 1866), a casa del prevere Mossèn Pere Delgado Guasc, de Valls, de 32 anys (n. 1898), ambdós havien arribat a Montblanc plegats el 1916.

Muntanyes de Prades

Prades

-Maria Martí Roig, 46 anys (n. 1884), havia arribat als 26 anys, casada, treballava a casa del paleta, Francesc Prats, de la Curullada (la Segarra), ambdós arribats a la vila ducal el 1910.

El Priorat

Torroja del Priorat

-Jacinta Ferrer Sabater, s. 35 anys, majordoma de Mossèn Melcior Ferreter Porta, prevere natural de Montblanc. Ambdós feia tres mesos que habitaven a Montblanc (al Santuari de la Mare de Déu de la Serra).

El Camp de Tarragona

L'Argentera

-Gertrudis Sarroca Cabré, s. 35 anys (n. 1895), servia a casa del prevere Josep Pàmies Martorell, de la Canonja, ambdós havien arribat el 1924.

El Pont d'Armentera

-Maria Toses Alemany, s. 40 anys, majordoma de Joan Güell Canals, prevere de Tarragona. Ambdós havien arribat plegats a Montblanc el 1916.

Puigpelat

-Mercè Salvat Queralt, 50 anys, servia a casa del prevere Francesc d'Asís Saladrigues, de Bellpuig d'Urgell de 64 anys, ambdós arribats a la vila el 1924, ella amb amb 44 anys.

Les Garrigues

L'Albi

-Adela Moragues Solanes, s. 71 anys (n. 1859), majordoma del prevere montblanquí Ramon Amorós Sugranyes, de 57 anys. Ella havia arribat a Montblanc als 55 anys (1914).

L'Espluga Calba

-Antònia Vallverdú Balcells, s. 20 anys (n. 1910), havia arribat als 14 anys. Servia a casa del matrimoni format per l'advocat Antoni París i Rosa Bou, la darrera de l'Espluga de Francolí.

Fulleda

-Virgínia Cervelló Gavarró, s. 15 anys (n.1915), feia tres mesos que treballava a casa del comerciant montblanquí Manuel Folc.

La Noguera

Térmens

-Rosa Garrofé Pla, s. 22 anys, a casa de l'empresari montblanquí Joan Sanfeliu Santromà, ella havia arribat el 1926.

Nascudes a la resta de l'Estat

Aragó

Osca

-Trinidad Arilla, s. 20 anys (n. 1910), a casa del comerciant majorista Francesc Gaya Cendra.

Andalusia

Granada

-Francisca Blanco Fernández, s. 22 anys (n. 1908), servia a casa d'un notari de València (Rafael Cerdà), ella havia arribat el 1928 i ell el 1926.

Sevilla

-Eulalia Vargas Pinedo, s. 60 anys, a casa del metge Josep de Subirà Feliu, natural de Sant Romà d'Abella (Pallars Jussà).

Castella

Madrid

-Ana Pérez Asensio, 59 anys (n. 1871), sols feia un any que havia arribat a Montblanc i el 1930 consta que viu a Barcelona.

Font: ACCB, Fons Municipal Montblanc, Població, padró 1930, sign. 1.437.
Abreviatures: n. nascuda, s. soltera, signatura topogràfica.
Observació: Després de l'edat entre parèntesi hi fem constar l'any de naixement.

Apèndix 2

Minyones que treballen a Montblanc segons el padró d'habitants de 1950

Nascudes a Catalunya

La Conca de Barberà

Blancafort

-Trinitat Llurba Marc, s. 26 anys, a casa de Gabriel Macip, comerciant. Feia dos mesos de la seva arribada.

Montblanc i pobles agregats

-Dolors Abellà Cabeza, s. 21 anys (n. 1930), filla d'un pagès.

-Carme Aragonès Andreu, s. 15 anys (n. 1935), filla d'un pagès montblanquí.

-Teresa Aragonès Camell, s. 18 anys, filla d'un jornaler (Jacint).

-Coloma Bergadà Avià, s. 31 anys (n. 1920), el seu pare era un jubilat montblanquí (Sebastià).

-Teresa Capdevila Canela, vídua de 42 anys, a casa del metge Eugenio Escobar, de Lleida.

Diverses minyones de Montblanc. (Arxiu Contijoch)

Maria Andreu Porta, nascuda a Rojalons. Minyona a cal Contijoch (Arxiu Contijoch).

Lluïsa Menéndez Norniella, nascuda a Astúries, minyona a cal Sarró (Arxiu familiar)

-Maria Carreras Ferré, s. 27 anys (n. 1923), filla d'un pagès montblanquí (Martí).
-Magdalena Fontseré Pàmies, s. 19 anys, filla d'un paleta montblanquí.
-Rosa Gay Moles, s. 20 anys, filla d'una vídua montblanquina (Agustina).
-Carme Gay Moles, s. 18 anys, germana de l'anterior.
-Carme Gay Ribé, s. 32 anys (n. 1918), filla d'un pagès (Josep).
-Maria Ibáñez Viñas, s. 25 anys, filla d'un jornaler montblanquí (Ramon), l'avi d'ella era un jornaler d'Alacant.
-Isabel Ibáñez Viñas. s. 19 anys, germana de l'anterior.
-Assumpció Iborra Font, s. 25 anys, filla d'un paleta montblanquí.
-Maria Inglès Inglès, s. 20 anys (1930), a casa d'una vídua dedicada al comerç (Àngela Folch).
-Luisa Menéndez Norniella, s. de 18 anys, servia a casa d'un pagès de Barberà de la Conca (Antoni Sarró).
-Dolors Òdena Dulcet, s. 22 anys, filla d'un pagès (Isidre).
-Maria Òdena Dulcet, s. 19 anys, germana de l'anterior.
-Trinitat Oller Moncosí, s. 20 anys (n. 1930), filla d'un pagès, ella té una germana que treballa de modista de 25 anys.
-Josefina Pàmies Serra, s. 19 anys, de Rojals. Servia a casa d'un músic montblanquí (Josep Avià Vega).
-Núria Porta Rull, s. 18 anys, vivia amb la seva mare vídua (Carme), la darrera de l'Espluga de Francolí.
-Ramona Roig Rossell, s. 32 anys, filla d'una vídua montblanquina.

L'Espluga de Francolí

-Rita Calvet Moles, s. 20 anys (n. 1928), de l'Espluga de Francolí, servia a casa de Sebastià Pedrol Martí, del comerç. L'esposa del darrer era de l'Espluga de Francolí (Francesca Franquès). La primera, el 20 de setembre de 1951 es va casar a l'ermita de la Santíssima Trinitat de l'Espluga, amb Antoni Palau Vallverdú.

Segura

-Victòria Marimón Ferrer, s. 27 anys (n. 1923), havia arribat als 17 anys (1940). Servia a casa d'un comerciant d'Almeria (Emilio Sánchez), casat amb una dona de Segura.

Solivella

-Rosa Cendrós Cortès, s. 21 anys, a casa de Marcel·lí Jové, del comerç.

El Camp de Tarragona

Reus

-Consol Pinyol Malet, s. 17 anys (n. 1933), arribada als nou anys (1938). El seu pare era un carreter de Móra la Nova (Carles).

El Priorat

Margalef

-Joana Perelló Vernet, s. 30 anys (n. 1920), servia a la casa de Mn. Lluís Rubinat, ella havia arribat a Montblanc als 27 anys (1947).

Les Garrigues

L'Albi

-Assumpció Sans Feliu, s. de 18 anys (n. 1932), servia a casa del farmacèutic Joan Pujadas. Feia tres mesos de la seva arribada.

L'Urgell

Montblanquet

-Maria Vidal Obiols, s. de 28 anys (n. 1922), era filla d'un carreter de Barcelona (Baldomer) i havia arribat quan tenia 16 anys.

-Carme Vidal Obiols, s. de 20 anys, havia arribat als 8 anys, germana de l'anterior.

-Emília Vidal Obiols, s. de 18 anys, havia arribat als 6 anys, germana de l'anterior.

Els Omells de na Gaia

Rosa Baltà Cos, s. de 32 anys (n. 1918), havia arribat quan tenia 18 anys, servia a casa de l'empleat Rafael Andreu Gassol.

La Cerdanya

Alp

-Àngela Casals Xirgu, s. de 65 anys (n. 1885), servia a casa de Mn. Lluís Robinat, havia arribat als 54 anys el 1939, el mateix any que el plebà.

El Pla de Barcelona

Barcelona

-Maria Celma Mestres, s. de 72 anys, servia a casa del notari barceloní Lorenzo García, en total ell tenia tres minyones. La primera i la família del notari havien arribats junts (1948).

-Teresa Pons Llombart, s. de 51 anys (n.1899), servia a casa de Mn. Antoni Carreras Avià, prevere de Montblanc. Ella havia arribat als 40 anys (1939).

Nascudes a la resta de l'Estat

Andalusia i Múrcia

-Maria Alonso Ortíz, s. de 19 anys (n. 1931), filla d'un jornaler d'Albox (Almeria), havia arribat als 13 anys (1944).

-Olívia Comino Soriano, s. de 16 anys (n. 1934), de Jaén, feia dos mesos que vivia a Montblanc, el seu pare va venir per eliminar animals «*daniños*» (sobretot guineus). Ella treballava a casa de Lluís Viñas Vallvé, botiguer de pesca salada.

-Concepción Bernal Fernández, s. de 34 anys, nascuda a Còrdova i arribada als 27 anys. Estava acollida per un pagès montblanquí (Pere Recasens Porta).
-Amalia Juan Giménez, s. de 22 anys (n. 1928), nascuda a Cantoria (Almeria) i arribada als 14 anys (1942). Treballava a casa d'un industrial de Valls (Salvador Figuerola).
-Josefa Martínez Aparicio, vídua de 39 anys, de Chillévar (Jaén), havia arribat als 37 anys (any 1948), tenia dos fills jornalers.
-Carmen Martínez Gálvez, s. de 19 anys (n. 1931), natural d'Almeria. A casa del notari Lorenzo García.
-Maria Peña Requera, s. de 19 anys (n. 1931), de Jaén, a casa del notari Lorenzo Garcia.
-Concepción Ramos Serrano, s. de 17 anys, nada a Montizón (Jaén), filla d'una vídua d'Albacete. Havia arribat a Montblanc feia sis mesos.
-Rosario Romero Roman, s. de 21 anys (n. 1929), nascuda a Montizón (Jaén), filla d'un jornaler del mateix lloc. Feia mig any que residia a Montblanc.
-Isabel Sánchez Borrego, de 52 anys (n. 1898), de Mollina (Málaga), servia a casa d'un empleat d'Osca que tenia la muller de Málaga. En el padró consta com a absent.
-Juana Sánchez Ortega, s. de 19 anys, de Lorca (Múrcia), filla d'un jornaler d'Almeria.

Aragó

-Maria Lisbona Faudos, s. de 14 anys (n. 1936), nascuda a Alborge (Saragossa), havia arribat als 11 anys (any 1947). Servia a casa del jutge comarcal, Antoni Tassier, de Reus.

Castella

-Antonia Garrido Moreno, s. de 19 anys (n. 1922), natural de Ballesteros (Ciudad Real), fillastra d'un jornaler montblanquí (Pere Solé Miró). Ella havia arribat a Montblanc el 1942.

Extremadura

-Julia Cidoncha Fernández, vídua de 62 anys (n. 1888), de Guareña (Badajoz), havia arribat el 1941.
-Francisca Sosa Cidoncha, s. de 20 anys (n. 1930), de Guareña (Badajoz), filla de l'anterior, arribaren juntes l'any 1941.
-Matilde Delgado Calero, s. de 17 anys, nascuda a Azuaga (Badajoz). Era filla d'un jornaler de la mateixa localitat.
-Amalia Gala Naranjo, s. de 25 anys (n. 1925), nascuda a Malpartida de la Serena (Badajoz), arribada als 18 anys (1943), filla d'una vídua.
-Carmen García Romero, s. de 16 anys (n. 1934), nascuda a Peñarroya (Còrdova), havia arribat el 1946 als 12 anys. Treballava a casa de Lluís Civit Poblet, comerciant montblanquí.
-Josefa García Romero, s. de 14 anys, filla d'un jornaler de Badajoz, germana de l'anterior.

Apèndix 3

Dues testimonis del cens de 1950

Trinitat Ollé i Moncusí

No recorda molt bé quants anys tenia quan va anar a servir, però creu que uns quinze o setze.

La primera casa on va estar, era a casa de Joan Sans Miret (cal Bepo), treballador del Banc de Valls, situat al carrer Major de Montblanc, on avui hi ha l'escola municipal de música. Aquest senyor vivia amb el seu pare, Joan Sans Amill, que era barber i viudo de Maria Miret Serra.

La casa familiar estava situada al carrer Josa, davant l'actual Museu Comarcal.

La segona casa on serví, fou a cal Robusté, situada prop del portal de Bové. Es tractava d'un matrimoni vell, ja estaven retirats, ell havia fet de pastisser i tenien la botiga al carrer Major, al costat de cal Borràs. Ella no recorda els seus noms, però pels documents d'arxiu consultats podrien ser: Ramon Robusté Folch i Lídia Mateu Castells, aquesta de Vila-rodona. I els pares d'en Ramon, Ramon Robusté Solé, de Vilaverd i Josepa Folch Roig de Montblanc.

En les dues cases, hi anava durant el matí, cada dia de la setmana, fins i tot el diumenge. No tenia cap dia de festa, cobrava cinquanta pessetes al mes. Les tasques a realitzar eren: fer els llits, rentar la roba manualment, fregar, en resum, les feines d'una casa. Alguna vegada, feia el menjar i també arreglava els nens de cal Robusté. A casa del Sans, també havia de rentar els draps de la barberia.

Explica que no anava per hores, i en ocasions hi estava més temps de l'habitual. No s'hi quedava a dormir i no li feien la vida, ella vivia amb els seus pares i els germans. Trinitat Ollé havia nascut al Mas d'en Soler, terme de Rojals, propietat de cal Casaca, on els seus pares feien de masovers, però quan ella era petita, la família es va traslladar a Montblanc. La seva germana Antònia feia de modista. El tracte amb els amos era bo, no va tenir mai cap problema. Va deixar de fer de minyona en casar-se. Va conèixer el seu marit a Montblanc, on vivia, Ramon Cabestany Segura, nascut a Montblanquet, que de petit, va venir a viure a Montblanc. Van casar-se l'any 1951, poc abans ja va deixar d'anar a servir.

Maria Carreras Ferré

Era filla de Martí Carreras Porta, de *cal Janoi,* i de Magdalena, (coneguda com Malena) Ferré Civit, de *cal Taleia*. La casa pairal del seu pare era al Joc de la Pilota, adjacent a la

muralla per la part de dins, la seva àvia per part de mare, vivia a la torre que hi ha davant l'actual menjador de Càritas. Però ella va néixer a *cal Pasqualer* (carrer del Riuot).

Creu recordar que va començar a servir als catorze anys, i sempre va estar a la mateixa casa fins que va marxar, per casar-se als 28 anys. Va anar a servir a Valls, a casa del notari Gabriel Vilalta, que estava al carrer Tomàs Cailà. Aquest notari havia estat a Montblanc i vivia a l'actual *Cal Celdoni,* del carrer Major. Quan ella hi va començar, ell ja estava jubilat, també va estar a Tortosa i Reus, fent de notari. El nucli familiar de la casa, estava compost pel senyor Vilalta, la seva esposa Mercè Sala Foraster, i la seva filla Maria, soltera. Tenien un fill, de nom Anselm que vivia a Barcelona.

Allà li feien la vida, vivia a la casa dels amos, les tasques encomanades, eren totes les de la llar, rentar, esbandir, fregar, planxar i fer el menjar. Els primers anys, com que ella era molt jove, els dissabtes tenia l'ajuda d'una altra noia que treballava en fer les coses més grosses, després ja ho va fer sola.

Cobrava unes 25 pessetes cada mes, que la mestressa li ingressava en un compte a la Caixa de Pensions. D'aquesta manera va poder comprar una màquina de cosir, que encara avui conserva.

Com que vivia a casa amb els amos, el dia de festa era el diumenge, però els dies festius també preparava el menjar, i si convenia alguna cosa més. Solament pujava a Montblanc vuit dies per la Festa Major, o i si la seva família estava malalta, sinó res de res.

El tracte amb els amos era molt bo, eren com una família. Ella mai va portar uniforme, l'anomenaven «la nostra Maria». A més li pagaven unes classes de repàs a les monges del Cor de Maria de Valls, i també anava a cosir amb unes amigues de la mestressa, natural de Blancafort. Els diumenges per la tarda anava aprendre el *Corte y Confección* al col·legi dels Caputxins, també de Valls. A l'estiu passaven temporades a Farena (terme de Mont-ral), l'amo era d'allà, i també a Reus, on els hi deixaven un pis d'un parent seu. D'aquesta manera podien anar a Salou a prendre els banys de mar. El senyor Vilalta va fer la carretera que va de la Riba a Farena, menys els ponts, ja que va venir la guerra. Passada la guerra ja van fer-los. El senyor Vilalta tenia un germà metge, un germà monjo de Montserrat, una germana monja al Santuari de la Serra de Montblanc, una altra germana i ell. A la casa de Farena hi tenien masovers.

Va deixar de servir en casar-se l'any 1953 amb el montblanquí Josep Foguet Palau, de *cal Xapal*. Després, de casada va seguir anant a fer feines en algunes cases de Montblanc, a part de la de casa seva, a més de les feines del tros.

La defensa de Mn. Ramon Muntanyola davant de Benjamín de Arriba y Castro, Arquebisbe de Tarragona per l'edició de la revista *Ressò* (1952)

Josep M. Grau i Pujol.

RESUM

Aportació documental sobre el conflicte entre el prevere espluguí Mn. Ramon Muntanyola Llorach i les autoritats civils i eclesiàstiques de Tarragona i Barcelona per la publicació en català de la revista *Ressò* (1950-1952), després de la supressió del full parroquial *La Veu de la Parròquia* (1947-1950).

RESUMEN

Aportación documental sobre el conflicto entre el párroco espluguense Mn. Ramon Muntanyola Llorach y las autoridades civiles y eclesiásticas de Tarragona y Barcelona a causa de la publicación en catalán de la revista *Ressò* (1950-1952), después de la supresión de la hoja parroquial *La Veu de la Parròquia* (1947-1950).

ABSTRACT

Providing documentary about the conflict between the priest esplugues Mn. Ramon Muntanyola Llorach ecclesiastical and civil authorities and Tarragona and Barcelona for publication in the magazine Catalan *Ressò* (1950-1952), after the suppression of the sheet Parish *La Veu de la Parròquia* (1947-1950).

Josep M. Grau i Pujol

Arxiver i historiador (Montblanc, 1963), col·laborador habitual en revistes de centres d'estudis de la Conca de Barberà i Camp de Tarragona, s'ha especialitzat en història moderna, si bé també investiga el període contemporani.

La defensa de Mn. Ramon Muntanyola davant de Benjamín de Arriba y Castro, Arquebisbe de Tarragona per l'edició de la revista *Ressò* (1952)

Josep M. Grau i Pujol. *fgraupuig@telefonica.net

Paraules clau: Franquisme. Història de la premsa. Església catalana

El 2013 es commemorava el 40è aniversari del traspàs del poeta espluguí Mn. Ramon Muntanyola i Llorach, d'ençà la seva mort els actes de reconeixement i memòria envers la seva persona han estat diversos, tant des de la vila nadiua, com des de les parròquies on exercí el seu ministeri sacerdotal, així a l'Espluga de Francolí se li dedicà un carrer, un jardí i un monument al Casal, a més la biblioteca municipal du el seu nom, als Omells de Na Gaia l'escola pública també es coneix amb el nom del prevere, a Salou se li assignà una plaça i un monument, finalment, a la Selva del Camp també se'l recordà amb unes rajoles a la casa on visqué, senyals evidents de l'estimació i afecte que rebé arreu on passà, sense oblidar els nombrosos articles i diferents llibres que s'han publicat sobre la seva figura.

L'any 1995 es recuperà una part important del seu arxiu personal, fins aleshores custodiat per la família Carulla, que es posà immediatament a disposició dels investigadors, posteriorment l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona en salvaguardà la resta que es trobava emmagatzemat a Farena, i darrerament l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà també ha ingressat uns documents provinents de l'Espluga de Francolí[1].

El prevere

Mossèn Muntanyola neix l'any 1917 a l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà), el 1933 ingressa al Seminari de Tarragona, el cop d'Estat del general Franco de 1936, l'agafa a la Seu d'Urgell juntament amb altres seminaristes, on és detingut pels milicians i traslladat a la presó de Lleida, d'allà, amb tren, passaren a Tarragona al vaixell Riu Segre, posat en llibertat retornà a l'Espluga, però es trobà que el mes d'agost el seu pare i el germà gran havien estat assassinats a la carretera entre Alcover i la Selva, davant la incertesa del moment i per evitar les accions del Comitè Antifeixista de l'Espluga, ell i la famiília cerquen refugi a Barcelona a casa d'un oncle. L'abril de 1937, en companyia d'un grup de religiosos aconsegueix arribar al Pallars Sobirà per passar la frontera amb França, tot i les dificultats assolí el seu objectiu, de Tolosa anà a Marsella i després a Mallorca, on s'instal·là fins a la fi del conflicte, durant dos anys Muntanyola continuà

els estudis eclesiàstics a Palma, on contactaria, entre altres, amb Francesc de Borja Moll, Pere Ribot, Maria Antònia Salvà i Manuel Sanchis Guarner. El setembre de 1939 retornà a Tarragona per acabar els seus estudis, fins que el 1942 seria ordenat sacerdot a Tortosa. Les seves destinacions pastorals serien diverses, entre 1942 i 1944 fou vicari de Guimerà i encarregat de Ciutadilla (Urgell), on el rector de la primera parròquia era Francesc Camí; durant aquella etapa, l'any 1942 moriria a l'exili Francesc Vidal i Barraquer. El juny de 1944 Mn. Ramon és nomenat coadjutor de Montblanc i encarregat de Prenafeta, posteriorment el maig de 1945, ajudant d'Alcover i ecònom de Farena, Mont-ral i Rojals, més tard, l'octubre de 1946 l'enviaren als Omells de Na Gaia, Senan i Montblanquet, l'octubre del 1951 fou «desterrat» a la Selva del Camp fins el 1960, quan s'ocuparia de la parròquia de Salou[2]. Per motius d'espai no ens podem estendre en les seves tasques pastorals ni culturals, simplement dir que fou un fervent defensor de la llengua catalana en uns moments políticament adversos, amb una dictadura i una jeraquia eclesiàstica que anaven de bracet dins l'anomenat «*nacionalcatolicismo*», Muntanyola és un exemple de la resistència dels preveres de base a seguir les consignes oficials dels guanyadors, i la lluita per mantenir els signes d'identitat de Catalunya. Prova de la seva perseverança fou la creació i impuls de dues revistes impreses en català entre 1947 i 1952, que malgrat la tolerància inicial, serien suprimides posteriorment, en aquest treball voldríem ressenyar-hi les seves vicissituds.

«La Veu de la Parròquia» (1947-1950)

Des dels Omells de Na Gaia, el 1947 Ramon Muntanyola edita un full parroquial de quatre pàgines, del qual es poden diferenciar dues etapes: una primera del novembre de 1947 a l'agost de 1948, sota el mandat de l'Arquebisbe de Tarragona Manuel Arce Ochotorena (1944-1948) i una segona des de l'agost de 1948 fins el març de 1950, sota la prelatura del cardenal Benjamín de Arriba y Castro (1949-1970), s'imprimia a Reus a la Impremta Diana, i s'oferia a la resta de rectors de la diòcesi, amb la possibilitat de disposar la darrera pàgina en blanc per a publicar informacions locals. Els antecedents d'un butlletí similar els hem de buscar en la capçalera dels pares claretians, *La Festa Santificada*, que a Montblanc per exemple es repartí setmanalment entre 1929 i 1936 amb una pàgina pròpia, també a Constantí entre 1916-1924 aparegué un *Full Parroquial.* En el primer franquisme algunes parròquies tarragonines es preocuparen de disposar d'un mitjà intern de difusió imprès, primer el 1939 a Valls i després el 1946 seguirien Altafulla i Reus (*Hoja Parroquial,* en castellà)[3].

Josep-Joan Piquer i Albert Manent són dos dels estudiosos que han dedicat atenció monogràficament a *La Veu de la Parròquia*[4].

El selvatà Eufemià Fort Cogul, en la seva biografia de 1977, comenta que Ramon Muntanyola juntament amb Francesc-Xavier Vila, rector de Cervià de les Garrigues, tenen la idea d'oferir

Tomba de Mn. Ramon Muntanyola LLorach al cementiri de l'Espluga de Francolí (Foto Ramon Rosich).

La Veu de la Parròquia a altres preveres, la qual cosa permetria abaratir costos, una vegada obtingut el permís del vicari general de la diòcesi, Dr. Francesc Vives, n'augmenten la difusió. En el número 84 (1950) s'afirma que es distribuïa a 46 parròquies de parla catalana amb un tiratge de sis mil exemplars (la mitjana era de 130 unitats per cadascuna). L'arribada d'un nou Arquebisbe a Tarragona, d'origen gallec però educat a Madrid, amb mentalitat oficialista i anticatalana, frustrà el projecte editorial. Hem localitzat un informe que Mn. Muntanyola li envià (vegeu apèndix 1), on exposava les múltiples motivacions que l'impulsaren a editar aquesta revista parroquial: primerament la manca de publicacions religioses en català, les existents en aquell moment, sols eren redactades en castellà i la feligresia de la diòcesi tarragonina rebia la instrucció en català (doctrina i sermons), a la vegada manifesta que l'església era independent del poder civil. Volia corregir els renecs i males paraules dels pagesos, així com contrarestar les publicacions contràries a l'Església catòlica editades en llengua catalana a l'estranger, (es referia a les de l'exili republicà), i, evidentment difondre el missatge de l'Evangeli.

Tot i no tenir accès a l'arxiu dels arquebisbes tarragonins franquistes, suposem que la catalanitat de Mn. Muntanyola no seria gaire ben vista ni acceptada per la jerarquia eclesiàstica, així el 1950 Arriba i Castro decideix suprimir *La Veu de la Parròquia* i substituir-la per un full diocesà redactat exclussivament en castellà des de l'Arquebisbat, tasca que encomanaria al Dr. Josep Casanyes, el prevere espluguí ha d'acceptar la decisió del seu superior, si bé suggereix una edició bilingüe català/castellà, el prelat ignora la seva proposta, tot i que s'intercalarien textos en català. El 9 de febrer de 1950, des de Tarragona s'envia una carta a tots els rectors de la diòcesi informant de la seva edició, alhora que havia de substituir les altres publicacions existents. Cada parròquia disposaria únicament, com a espai propi, la darrera pàgina, on podria imprimir les notícies locals de culte (vegeu apèndix 2).

Amb aquesta imposició es desballestava l'obra editorial de Mn. Muntanyola, s'unificaven les edicions dels fulls parroquials, i s'intentava controlar més curosament les iniciatives de cada rector. Des de la Seu de Tarragona es vol justificar la iniciativa mitjançant arguments econòmics i pastorals, un millor preu per cada exemplar i una major capacitat d'incidir sobre els feligresos, però en el fons era la voluntat ferma de suprimir *La Veu de la Parròquia* i altres fulls similars per unificar el missatge de l'església oficial propera a la dictadura, el qual s'havia de vehicular en la llengua *del imperio*.

Els rectors disposarien solament d'una pàgina per a poder mantenir l'ús del català. El nou full visualitzava les dues esglésies, l'oficial i la de base, una forana i una autòctona, la primera havia aconseguit el seu propòsit inicial d'apartar a Mn. Muntanyola de la premsa religiosa, no obstant ell continuaria treballant per la cultura catalana des d'altres mitjans.

Entre els col·laboradors del novell full diocesà tarragoní també se cercaren seglars, com per exemple Manuel de Montoliu, José Sánchez Real i Antonio Fuertes.

La revista Ressò (1950-1952)

Després de la supressió de *La Veu*, l'intel·ligent, estratega i infatigable lluitador Mn. Muntanyola ideà altres vies editorials, concretament la creació d'una nova revista, així el primer de març de 1950, des dels Omells de Na Gaia (Urgell), treia a la llum el número 1 de *Ressò Parroquial*, amb vuit pàgines, el següent exemplar (el segon) suprimiria una part del títol es deixaria únicament en *Ressò*, el tercer número augmenta a una dotzena de planes amb caràcter mensual, el cinquè surt amb 24 pàgines, fins a assolir les 32, en el setzè i darrer (29 de febrer de 1952). En no poder duplicar-se com a full parroquial, *Ressò* es transforma en una revista cultural d'inspiració catòlica d'un major abast geogràfic i periodicitat[5]. Inicialment escriuen a *Ressò* el metge, el mestre i el secretari dels Omells de Na Gaia, progressivament es van ampliant els col·laboradors, en el número quatre de Nadal apareixen noves seccions, en el cinquè s'inclouen temes literaris com poemes, ressenyes de llibres, referències a la llengua, al folklore. S'imprimí en els tallers

Número extraordinari de Nadal de la revista Ressò

tipogràfics Camps de Tàrrega, si bé alguna vegada també es va recórrer a la Impremta Requesens de Montblanc, però la difusió no era sols a comarques sinó també a Barcelona, a través de l'editorial Arca, amb un creixement continu del tiratge que passà dels 500 exemplars, als 800, després als 1.200, per continuar als 2.400, fins als tres mil de l'últim.

Per a il·lustrar l'interès de la revista, adjuntem diverses cartes de suport, la primera és del gener de 1950 que envia el treballador de banca vallenc Antoni Gomis Figuerola comunicant diverses subscripcions a *Ressò* (apèndix 3), un senyal evident de l'interès que despertava la cultura catalana escrita en uns moments de manca de llibertat. La segona missiva de l'octubre de l'any següent l'envia Josep Pont i Gol, bisbe electe de Sogorb (apèndix 4), on entre altres coses el felicita per l'edició de *Ressò.* Les autoritats franquistes arran l'extensió de la publicació a les comarques de Barcelona i malgrat l'aixopluc eclesiàstic de la publicació, segueixen minuciosament els textos i els seus autors, ben allunyats de la ideologia del règim, l'enfrontament, esdevenia inevitable, també hi havia la sospita que Mn. Muntanyola mantingués contactes per carta amb persones residents a l'exili o amb altres que actuaven en la clandestinitat.

El gener de l'any 1952 mossèn Ramon Muntanyola, habitant des l'octubre de 1951 a la Selva del Camp, ha de respondre a un interrogatori de l'Arquebisbe de Tarragona, Benjamín de Arriba y Castro on defensa la seva participació en l'edició de *Ressò*, (apèndix 5), argumenta que la seva fundació tingué lloc als Omells de Na Gaia, com una revista local, a més d'ell, hi col·laboraven el metge, els mestres i el secretari de l'ajuntament. Com a rector de la parròquia es féu càrrec de la secció religiosa, amb la condició de poder censurar el contingut de la capçalera, atenent el seu curt tiratge (un centenar d'exemplars), es va creure que no era necessari el permís del governador civil.

Inicialment Muntanyola intenta minimitzar la importància de la publicació, després es veu obligat a reconèixer el relleu i repercussió que mesos després tindria, tant per l'augment del tiratge, subscriptors i periodicitat, com per l'ampliació dels redactors foranis, per la qual cosa es superarien els límits comarcals, i es passà a la ciutat de Barcelona, és a dir, esdevingué una publicació extesa a tot el territori de Catalunya, en aquest punt remarca la participació de capellans de diferents diòcesis. L'orientació cristiana de *Ressò,* la justifica en la revisió dels originals abans de lliurar-los a la impremta, a més de l'existència d'una secció religiosa i la participació d'eclesiàstics. També argüeix la influència que s'exercia a persones no creients que veien a l'església oficial identificada amb el poder civil, a més els articles que redactaven els intel·lectuals no anaven en contra la moral catòlica. El prevere espluguí també exposa la bona rebuda de la revista per part d'algunes dignitats de l'església com el bisbe de Sogorb, Josep Pont i Gol, a banda de la tramesa de diversos exemplars a Roma, finalment mostra la intenció de demanar la llicència de l'edició a l'Arquebisbe de Barcelona, en imprimir-se en aquella diòcesi. Entre línies denuncia l'antagonisme entre l'església del nacionalcatolicisme i l'església de base, a la vegada que entreveu la possibilitat de la clausura de *Ressò* per part de les autoritats franquistes i la necessària defensa i suport que n'hauria de fer l'Arquebisbe de Tarragona. En

cas de judicialització de l'afer, Muntanyola demana assumir la responsabilitat última en la representació de la revista, fet que finalment el prelat no admetria. El 18 d'abril de 1952 la policia de Barcelona escorcolla Arca, la distribuidora de *Ressò* i confisca els exemplars de la revista, per destruir-los posteriorment, el governador civil ordena la detenció a Salvador Torrell, Joan Grases i Antoni Jaume, la pena imposada és d'un mes de presó i una multa de deu mil pessetes a cadascú, el director i responsable Mn. Muntanyola es lliura gràcies a la intervenció del cardenal Benjamín de Arriba y Castro, el qual intenta evitar un escàndol i a la vegada que transcendeixi entre els periodistes internacionals assistents en el XXXV Congrès Eucarístic de Barcelona (maig 1952)[5].

Mossèn Muntanyola era una figura incòmoda pel cardenal de Tarragona, però el primer no defallí en la lluita per la llengua, cultura i església catalana. A la Selva continuà col·laborant en revistes com el *Full Selvatà* o l'*Adesel*, així com en els Aplecs de la Sardana de Paret Delgada. El 1971 un grup de companys i amics de *Ressò* li reteren un homenatge, prova de l'estimació dels qui el coneixien i de la importància de la seva obra (apèndix 6). Testimoniar i recordar la trajectòria dels preveres que s'oposaren fermament en l'intent de castellanització de l'església catalana per part de les autoritats franquistes, és un deure dels historiadors envers el país.

Notes

1.- Sobre la fragmentació del fons personal de Mn. Ramon Muntanyola us remetem al nostre article, «Una col·lecció de documents sobre Mn. Ramon Muntanyola i Llorach (1942-1983)», *Podall,* (Montblanc), 2, (2012), p. 222-234. Consultable als portals de Tinet, RACO i Dialnet.

2.- La bibliografia sobre Mn. Muntanyola és abundant, a banda dels dos volums de la *Miscel·lània* del 1974, destaquem la monografia d'Eufemià Fort i Cogul, *Ramon Muntanyola, testimoni de reconciliació*, Barcelona,1977 i diversos articles com els de Josep Asens, «A la memòria de Mossèn Ramon Muntanyola», *Quaderns de Pastoral* (Barcelona), 26 (1973), p. 521-524, i de Josep Massot Muntaner, «Ramon Muntanyola, home d'església, home de país», *Escriptors i erudits contemporanis*, Barcelona, 1996, ps. 165-181, amb posterioritat hom s'ha aturat en la seva correspondència: «Epistolari entre el vallenc Josep Miquel Macaya i l'espluguí Mn. Ramon Muntanyola i Llorach (1971-1973), *Quaderns de Vilaniu,* (Valls), 62 (2012), p. 61-72, «Una carta de Joan Pujadas Lamarca a Mn. Ramon Muntanyola Llorach sobre l'Aplec de la Sardana a Montblanc», *El Foradot* (Montblanc), 73 (2012), p. 16-18; i una carta de condol de l'escriptor Josep M. Poblet i Guarro per la mort de Mn. Ramon Muntanyola, (Montblanc), 86 (2014), p. 13.

3.- L'estudi dels fulls parroquials a Catalunya encara és una assignatura pendent, Josep Clara ha publicat un article sobre l'Empordà, «El franquismo, contestado por el clero rural catalán: Una hoja parroquial contra José Antonio Primo de Rivera» (Agullana, 1955), *Anales de Historia Contemporánea,* (Múrcia), 11 (1995), p. 217-229. A la diòcesi de Tarragona existeixen diversos treballs, de Jordi Roca per Alcover (1991), de Joan Carnicer per Altafulla (1987-1988), de Pere Altès per Valls (1996) i finalment el 2010, en el llibre col·lectiu editat a Montblanc, *La premsa local a la Conca de Barberà durant el règim franquista*, s'analitzen les publicacions parroquials periòdiques de Barberà de la Conca, Montblanc, Sarral i Vimbodí entre 1950-1956.

4.- El primer en l'article «El pas de Mossèn Muntanyola per les Terres de la Segarra», *Miscel·lània Mossèn Muntanyola*, Vila-seca i Salou, 1974. Vol. II, p. 390-401 i el segon en, «La Veu de la Parròquia (1947-1950), un intent de premsa religiosa en català», *Del 1936 a 1976: Estudis sobre la Guerra Civil i el franquisme*, Barcelona, 1999.

5.- Entre les diverses investigacions sobre *Ressò* és recomanable la de Ramon Miró Baldrich, «Mossèn Ramon Muntanyola i la revista *Ressò*», *Urtx,* (Tàrrega), 20 (2007), p. 327-348, disponible també a internet a través del web de RACO: http://www.raco.cat/index.php/Urtx/. Posteriorment Xavier Ferré i Trill ha publicat l'article, «Els inèdits de Ressò», dins el llibre *La premsa local a la Conca de Barberà durant el règim franquista*, Montblanc, 2010, p. 111-130.

Apèndix documental

Informe sobre *La Veu de la Parròquia* que Mn. Ramon Muntanyola envia a l'Arquebisbe de Tarragona, Benjamín de Arriba y Castro (1950?).

«La Veu de la Parròquia*, es una hoja semanal de carácter apologético, moral y social. hoja popular, pero con un artículo, por lo menos de más altura, dirigido a personas más cultas.*

Escrita en catalán, precisamente para llenar el vacío que no llenarían las otras publicaciones de esta índole- muchas de categoria superior- escritas en castellano.

Razones:

Porqué en catalán?

-1º. Porque no existe otra en este lenguaje, y se echaba de menos, acostumbrado nuestro pueblo a recibir la instrucción religiosa en esta forma.

-2º. Para demostrar que la Iglesia no ha renunciado al derecho a enseñar scriptu en todo lenguaje, y que en poco tiempo, hace uso de los medios aptos para el apostolado, obrando prudentemente, pero con absoluta independencia de las convenivencias del poder civil.

-3º. Por amor, estima y veneración a la persona del Prelado (cuando se fundó la Hoja *lo era el Doctor* [Manuel] *Arce* [Ochotorena]*, que algunos injustamente querían suponer poco afecto a la lengua y costumbres catalanas.*

-4º. Para corregir, en ser antiblasfemias, de una forma más eficaz y directa, la palabra soez, tan extendidas en nuestro pueblo.

5º. Para contrarestar de algún modo, la propaganda, que contra la Iglesia y sus ministros, se hace en el extranjero, precisamente en catalán.

-6º. Porque, por su carácter aparentemente audaz -al editarse en catalán, cuando no existe otra publicación periódica- penetra en muchos hogares, donde de otro modo, no penetraría ninguna propaganda religiosa.

Estamos dispuestos a retirar la publicación, si así lo dispone el Prelado.

Con toda satisfacción, si fuere sustituída por una nueva hoja de las características de La Veu de la Parròquia.

Con todo el pesar, si se determinara la supresión de la hoja catalana (determinación que adivinamos estar muy lejos de la mente de nuestro Prelado.

Y lo sentiríamos más, porque no faltaría quien, maliciosamente, achacara al Señor Arzobispo una intención muy distinta de la que le mueve a procurarnos una hoja diocesana.

Sugerencia:

Con una doble edición -una en castellano y otra en catalán- de la misma hoja diocesana, queda admirablemente solucionado el problema. Entonces cada párroco, haria el pedido según las necesidades de los fieles».

Font: Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (ACCB), Col·lecció Mossèn Ramon Muntanyola.

Carta que l'Arquebisbe de Tarragona Benjamin de Arriba y Castro a Mn. Joan Badia, rector de l'Espluga de Francolí sobre la futura publicació d'un *Full Diocesà* (1950).

«Tarragona, 9 de febrero de 1950.

Reverendo Señor Don Juan Badia, presbítero

Ecónomo de Espluga de Francolí

Muy estimado en el Señor:

Estoy preparando la publicación de una Hoja Parroquial diocesana, que espero reportará un gran bien espiritual a los fieles. Es cierto que existen ya algunos particulares en varias parroquias. También algunos señores párrocos reciben Hojas de fuera. Sin que dejemos de reconocer y alabar el esfuerzo de esas inicitivas, que por ser privadas, suponen mayor dificultad para los organizadores, entendemos que una hoja común reportará mayores ventajas y podrá llegar a muchas parroquias que hoy carecen de este importante medio de apostolado. Como quiera que esta Hoja tendrá gran difusión, según esperamos, resultará más económica; con lo cual, no sólo se facilitará su venta, sino que incluso podrán los señores párrocos adquirir algunos ejemplares gratuitos para propaganda en aquellos ambientes que no frecuentan la iglesia.

Yo espero que todo el venerable clero de la Diócesis secundará con estusiasmo esta empresa, especialmente los señores párrocos y cuantos tienen cura de almas o ministerios de apostolado. A este fin me dirijo a usted para que me diga a la mayor brevedad, pues mi deseo es que la Hoja aparezca el día de San José, cuantos exemplares podría usted repartir por de pronto en su parroquia. El precio será de diez céntimos. El formato o tamaño de 17,5 por 25 cm, con cuatro páginas. Serà bilingüe, es decir, que habrá escritos en castellano y otros en catalán. Cada parroquia, si así lo desea, podrá reservarse la cuarta página para comunicar las propias fiestas, cultos, etc. y podrá tambien poner en primera página, el clisé propio, si lo tiene, conservando sin embargo el título uniforme de la Hoja. Ambas cosas deberán solicitarse expresamente, indicando la imprenta encargada de hacerlas.

La Hoja Parroquial está editada en los talleres de la Imprenta Succesores de Torres y Virgili, de Tarragona, calle Conde de Rius. Esta misma imprenta se encargará de imprimir la cuarta página propia de los que lo soliciten, cobrando por ella 28 pesetas por el primer ciento, y 1,60 pesetas por cada cien ejemplares más.

Confiando que tomará esta iniciativa mía con todo el interés, que espero habrá de merecerla, le anticipo la expresión del mayor agradecimiento y le bendice muy cordialmente en Cristo,

Benjamím [de Arriba y Castro], Arzobispo de Tarragona» [signatura].

La Hoja Parroquial diocesana, que va a publicarse, contendrá las secciones siguientes:

-Evangelio

-Apologética

-Litúrgia

-Catecismo

-Ascética y vida piadosa

-Acción Católica

-Doctrina social de la Iglesia
-Santoral
-Arte Cristiano
-Música
-Autores Católicos
-Miscelánea
-Consultorio Moral
-Calificación de peliculas
Estas secciones se alternrán en los diversos números de la Hoja.
La confección de la Hoja ha sido encargada a los señores siguientes:
Director: José María Casañas, penitenciario.
Colaboradores:
-Don José Vallés, lectoral
-Vicente Nolla, canónigo
-Francisco Tápies, canónigo
-Pedro Batlle, canónigo
-Miguel Melendres, canónigo
-Juan Ros, canónigo
-Andrés Roig, económo de San Francisco de Tarragona
-Ramon Quintana, ecónomo de Altafulla
-José Vilanova, ecónomo de Cabra [del Camp]
-Juan Poblet, capellán del asilo de Reus
-José M. Rovira, profesor del Seminario de Tarragona
-Ramón Muntanyola, ecónomo de Omells [de Na Gaia]
-Eugenio Ferré, profesor del Seminario de Tarragona
-Reverendo padre Valentín Pons, OFM, de la Residencia de Tarragona
Señor Don:
-Manuel de Montoliu
-Antonio Fuertes
-José Sánchez Real
colaboradores seglares

Además se admitirá y agradecerá la colaboración de los señores párrocos, sacerdotes y personas competentes, cuyos trabajos se publicarán si así lo cree procedente la dirección.

Toda la correspondencia y los originales deberán remitirse a la redacción de la Hoja*.*
Redacción y administración de la Hoja Parroquial*.*
Palacio Arzobispal,
Tarragona».

Font: AHT. Fons Ramon Muntanyola, sign. 1.446.

Carta que Antoni Gomis Figuerola, de Valls adreça a Mn. Ramon Muntanyola referent a la revista *Ressò* (1952)

«[Valls], 8 de gener del 1952

Per a Mossèn Muntanyola

La Selva del Camp

Admirat sacerdot i inconegut amic:

Avui, finalment, vinc fins a vós pels camins de la poesia i de l'amor a les coses més sagrades. Quelcom de molt íntim ens uneix i per això goso dir-vos *inconegut amic*. Vull creure que el bon Déu farà que no sigui massa tardana l'hora de la nostra coneixença personal.

Sense conèixer-nos, jo sé força de vós, doncs he anat seguint els vostres passos de sacerdot i poeta, i l'admirable evolució de la digníssima i batalladora revista *Ressò*. Precisament durant aquests dies assaborint, enllaminit, les belles sorpreses nadalenques del magnífic exemplar extraordinari de l'esmentada revista.

Són tantes les coses que voldria garbellar per a vós, que, sincerament, no sé pas per on començar, doncs estic segur que quan s'acabi el paper encara no hauré encetat el millor del que voldria dir-vos.

Què us diré de mi? Sóc cosí germà d'Anton Català Gomis, fill d'Alcover, qui ve dedicant-se a pintar frescos per les esglésies de la nostra terra. Recordareu que, ran de pendre la Primera Comunió la seva filleta, vós escriguéreu per als recordatoris aquests versos:

«Maria Marta

quin dia

tot el món és blanc de neu

és blanc de tanta alegria

tot és neu d'Eucaristia

regalimant del cor teu!».

Jo també, a estones escric poesies, encara que no estic gens content amb la meva minsa producció. Endemés -i heus ací la tragèdia dels nostres temps- no tinc pas hores de lleure per dedicar-les al cultiu de les estrofes ben tallades.

Pesen massa els deures i les obligacions de la família i cal esmerçar totes les hores a guanyar més d'un jornal per tal de superar les dificultats econòmiques de l'hora present.

Bé, professionalment, treballo al Banc Central, de Valls. A part, vinc dedicant-me a representacions, i així em defenso aquell jornal del qual us parlava.

Us adjunto una tarjeta del nostre director, Senyor Sabaté, fins fa ben poc, director de la nostra sucursal de Mollerussa. Desitja subscriure's a *Ressò* i voldria posseir des del primer exemplar, i no caldria dir-ho, rebre ben aviat l'extraordinari nadalenc.

Podeu, també, pendre nota d'aquesta altra subscripció, d'un dels meus companys d'oficina (també des del primer número):

Josep Maria Freixes Cavaller: Bonifàs 10, Valls.

Poc a poc *Ressò* va estenent la seva benaurada sembra, i els cors de molts germans nostres ja bateguen com Déu mana.

Si som de Catalunya, és molt natural que pensem, vivim i parlem en català!
Ací trobareu alguns versos meus, ja em direu que us semblen.
Si creieu que poden aprofitar-se, podeu fer-ne l'ús que cregueu més convenient. Gràcies.
En altres cartes ja continuarem, si a Déu plau, la nostra conversa tot just iniciada.
Ben sincerament vostre, us besa la mà.
Antoni Gomis» [signatura].

Font: AHT. Fons Ramon Muntanyola, sign. 925.

Carta que Josep Pont i Gol, bisbe electe de Sogorb adreça a Mn. Ramon Muntanyola (1951).

Solsona, 8 d'octubre [19]51
Mn. Ramon Muntanyola
La Selva del Camp
Molt apreciat amic:
Permeteu-me que, encara que breument i depressa, us remerciï la vostra lletra de felicitació per la meva promoció a l'episcopat.
És cosa gran i de molta responsabilitat perquè un hom pugui alegrar-se'n massa. Jo només us diré que m'ha costat un bon xic de reaccionar.
És que a més fou per a mi una cosa molt inesperada, alabat sia Déu.
Voldria ésser com cal per a no defraudar el meu ministeri, cosa sempre difícil i més encara potser en les circumstàncies d'ara. Ajudeu-m'hi vós, que com a director d'exercicis, portareu vida més ascètica.
Us felicito per aquest nou càrrec, en el qual han estat reconeguts els vostres mèrits, i on podreu desentrotllar ampla activitat apostòlica.
Veig algún *Ressò*, molt bé.
Sobre el què volíeu de la nostra *Fulla Parroquial* i que el director de la mateixa m'ho va diferir fins a cap d'any, serà millor que vós mateix, si encara us interessa, us entengueu directament amb el Doctor Antoni Llorens.
La consagració serà a Bellpuig [d'Urgell] el 30 de novembre, si Déu vol.
Veniu-hi. Vós hi teniu amics!
Sóc el mateix amic i servidor en Crist
Josep Pont [i Gol], prevere,
Bisbe electe de Sogorb».

Font: AHT. Fons Ramon Muntanyola, sign. 923.

Observació: Josep Pont i Gol (Bellpuig d'Urgell,1907-Solsona, 1995), fou bisbe de Sogorb (1951-1960) i després de Sogorb-Castelló (1960-1970) i finalment Arquebisbe de Tarragona (1971-1983).

Informe que Mn. Ramon Muntanyola adreça a l'Arquebisbe de Tarragona referent a la publicació de la revista *Ressò* (1952)

«Excelentísimo señor:

Ramon Muntanyola Llorach, presbítero de la Archidiócesis de Tarragona, residente en la Selva del Campo, con el mayor respeto y sumisión, y con toda llaneza y sinceridad,

Expone: La historia de la revista Ressò *y las razones de su colaboración en ella.*

-1º. Ressò nació en [Els] Omells de Na Gaya, como modesta revista local y como portavoz de las actividades culturales y artísticas de la villa, colaborando en distintas secciones el señor médico, los señores maestros, el señor secretario del Ayuntamiento y el señor párroco.

-2º. El recurrente, a la sazón ecónomo de la parroquia, aceptó con gusto la sección religiosa, pero con la condición de poder censurar el contenido de la revista al objeto de evitar posibles errores dogmáticos o morales.

-3º. Por considerarse de poca monta (el tiraje no llegaba al centenar de ejemplares), no era necesario el permiso de la autoridad civil [Governador Civil].

-4º. El recurrente, en lo que afecta a la sección religiosa, tenía ya la autorización del Prelado para escribir en periódicos y revistas.

-5º. Tras unos meses de publicación, Ressò *despierta interés fuera del ambiente rural, llueven suscripciones. Y un buen número de escritores catalanes de primera nota se ofrecen como colaboradores de la revista, que llega a ser mensual.*

-6º. En julio último, se centra la revista en Barcelona, por contarse ya con las firmas de casi la totalidad de los intelectuales de la región, entre los cuales hay sacerdotes de distintas diócesis. Nuestra labor sacerdotal es dar un cauce cristiano a la población que podría sufrir desviaciones.

-7º. Los sacerdotes de Ressò*, ante la afluencia multiforme de colaboración, manifestamos de nuevo que nuestra intervención era condicionada al hecho de poder examinar los originales, antes de ser mandados a la imprenta.*

-8º. A través de muestros artículos e intervención, logramos influir religiosamente en ambientes que consideran a la iglesia completamente identificada con el poder civil, sujeta los caprichos de los «vencedores» y enemiga de todos los aquellos que, bajo algún concepto se consideran «vencidos». De la actividad de Ressò *-a través de los escritos de los sacerdotes- está creando un gran ambiente de simpatía a favor de la Iglesia, se tienen pruebas abundantes, algunas de las cuales no pueden presentarse por ser objeto del sigilo sacramental. No son pocos que, gracias al apostolado de* Ressò*, se han aproximado al sacerdote, lográndose que algunos se inscribieran para practicar Ejercicios Espirituales.*

9. Se dirá que Ressò contiene artículos de diversa índole, es verdad, los escritos que no son de tema religioso, son de carácter literario o científico, de materias sujetas a la libre discusión de los hombres. En ninguno de ellos se encontrará nada que esté en desacuerdo con el dogma, o la moral católica. Salvados estos principios, cada autor se hace responsable de los artículos que firma. Los sacerdotes de Ressò*, ni están ni dejan de estar conformes ni disconformes con los escritos que versan sobre materias de libre discusión humana.*

-10º. Como argumento a favor de la revista, no es fuera de lugar, hacer notar que se han recibido cartas laudatorias de algunas dignidades eclesiásticas, y de parte del Señor Obispo de Segorbe [Josep Pont i Gol], una felicitación autógrafa, que se publica en el número de enero, que está en máquinas. Últimamente, hemos sabido que, a través de una de esas dignidades de la Iglesia, se ha mandado Ressò*, a Monseñor [Giovanni] Montini y al Cardenal [Eugène] Tisserant.*

-11º. Ante la magnitud que, inesperadamente, ha adquirido Ressò*, y constatando que su orientación puede ser, y es un medio para lucrar más almas para Cristo, y considerando que no deberíamos desperdiciar la oportunidad de poder influir más eficazmente en ciertos núcleos que miraban con escepticismo a la Iglesia (por considerarla identificada con cierta postura política), nos disponíamos los sacerdotes redactores, a acudir al Señor Arzobispo de Barcelona [Gregorio Modrego Casaus] para darle cuenta del caso (ya que en aquella diócesis se edita) y exponerle la conveniencia de una censura que garantizara nuestra actuación sacerdotal. Lo que espontáneamente íbamos a exponer al Dr. Modrego, vengo a manisfestar por deber de obediencia a Vuestra Excelencia Reverendísima con la persuasión de que paternalmente se dignará a atender nuestras razones, en cuanto proceda.*

-12º. Y como corolario de todas ellas,

Suplica:

-1º. Que, en el caso de venir, por parte de la autoridad civil, una represión de Ressò*, no sea ésta coayuvada por la autoridad de Vuestra Excelentísima Reverendísima, antes bien abogue por la publicación de la misma, recabando la autorización de publicaciones de esta índole.*

-2º. Que, en el caso de ser acusados por supuesto delito ante la ley civil, los responsables de la redacción y publicación de Ressò*, sean del mismo modo defendidos, eclesiásticos y seglares, por la paternidad de Vuestra Excelencia, lo que contribuirá poderosamente a acrecentar la estima de los representantes de la Iglesia, entre los millares de lectores de la mencionada revista.*

-3º. Que, en el caso de haber de comparecer ante tribunal para ser juzgados los promotores e inspiradores de la revista, se autorice por Vuestra Excelentísima Reverendísima, al recurrente (primer sacerdote redactor) para asumir la responsabilidad de la publicación, con el ánimo de evitar perjuicios a los compañeros, y dar un ejemplo de abnegación y amor al prójimo.

-4º. Suplica, asimismo a Vuestra Excelencia, haga constar ante quien proceda -tal como a su superior jerárquico, desde este apartado declara- que no es pasión política de ninguna clase, ni otro torcido fin, lo que movió al recurrente a colaborar en Ressò*, sino el deseo de divulgar la doctrina de Cristo en todos los ambientes, y valiéndose de todos los medios, trabajando en el apostolado de hermanar cristianamente los dos bandos separados por una revolución sangrienta y una guerra fraticida. No será inmodestia, declarar que el sacerdote que suscribe, quien llora todavía la muerte de su padre y hermano asessinados por los rojos, se encuentra en una actitud excepcional para la campaña de aproximación de estos núcleos, con las armas del olvido de las ofensas y el corazón abierto a la mútua compensión.*

Gracias que se esperan obtener de la paternidad de Vuestra Excelentísima Reverendísima, cuya vida guarde Dios muchos años.

[La] Selva del Campo, 26 enero 1952".

Font: Còpia dipositada a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (Col·lecció Mn. Muntanyola).

Observacions: Giovanni Montini (1897-1978) el 1952 treballava a la Secretaria d'Estat de la Santa Seu, posteriorment el 1963 esdevingué Papa amb el nom de Pau VI; El cardenal Eugène Tisserant (1942-1967), en aquell moment era prefecte de la Congregació de Cerimònies i Gregorio Modrego Casaus (1890-1972) fou bisbe de Barcelona entre 1942-1967.

Text del diploma lliurat a Mn. Ramon Muntanyola pels antics Amics de la revista Ressò en un acte d'homenatge a Tarragona (1971)

«A Mossèn Ramon Muntanyola

Els antics Amics de *Ressò* es retroben a redós de la vostra persona per celebrar la publicació del llibre *Vidal i Barraquer*. *Cardenal de la pau*.

Des de *Ressò* fins avui, ens oferiu el testimoni de vint anys de brega constant. Des de les catacumbes vàreu llençar un crit de desvetllament, i ara heu pogut donar la mesura d'una actitud digna des de les pàgines d'aquest llibre.

La vostra fidelitat al nostre poble, la vostra dedicació a l'exaltació dels valors morals i espirituals del «vostre» poble, us mantenen l'esperit de lluitador infatigable en una actitud vigilant al servei de tot allò que ens pertany, que volem i que tindrem.

Avui com ahir, ens trobem al vostre costat, demà i sempre, tots plegats, ens sentirem identificats en les mateixes responsabilitats que ens exigeix el fet d'integrar la comunitat que ens identifica, i seguirem el camí que vós heu fressat per donar als Països Catalans la plenitud de poble que ens pertoca.

Tarragona, catorze de març de mil nou-cents setanta-ú».

Font: AHT. Fons Ramon Muntanyola, sign. 1.539.

El copríncep Joan Martí i Alanis, un personatge clau en el reconeixement de la personalitat internacional del Principat d'Andorra

Francesc Badia Batalla

RESUM

L'any 1971 Joan Martí i Alanis fou nomenat bisbe d'Urgell i assumí la condició de copríncep d'Andorra. L'objectiu primordial del nou copríncep fou, des del començament, assolir el ple reconeixement de la personalitat jurídica internacional del petit principat pirinenc. Abans de tot fou necessari restablir la comunicació personal i directa entre els dos coprínceps que no s'havien trobat des del segle XIII.
L'article intenta sintetitzar el llarg camí recorregut impulsat pel copríncep Martí Alanis que culminaria el 14 de març de 1993 amb l'aprovació d'una nova Constitució i el 28 de juliol del mateix any quan Andorra esdevingué el 184è país membre de l'Organització de les Nacions Unides (ONU).

RESUMEN

En el año 1971 Joan Martí i Alanis fue nombrado obispo d'Urgell y asumió la condición de copríncipe de Andorra. El objectivo primordial del nuevo copríncipe fue, desde el inicio, lograr el pleno reconocimiento de la personalidad jurídica internacional del pequeño principado pirenaico. Previamente fue indispensable restablecer la comunicación personal y directa entre los dos copríncipes, que no habían tenido ningun tipo de contacto presencial desde el siglo XIII.
El artículo intenta sintetizar el largo camino recorrido impulsado por el copríncipe Martí Alanis, que culminaría el 14 de marzo de 1993 con la aprobación de una nueva Constitución y el 28 de julio del mismo año Andorra pasó a ser el 184avo país miembro de la Organización de las Naciones Unidas (ONU).

SYNTHESE

En 1971, Joan Martí Alanis a été nommé évêque d'Urgell et a assumé le statut de coprince d'Andorre. Depuis le début, le principal objectif du nouveau coprince a été d'obtenir la pleine reconnaissance de la personnalité juridique internationale de la petite Principauté pyrénéenne. Tout d'abord, il a été nécessaire de rétablir la communication personnelle et directe entre les deux princes, qui ne s'étaient pas retrouvés depuis le XIIIe siècle.
L'article résume le long chemin parcouru par le coprince Martí Alanis et qui a abouti le 14 Mars 1993 à l'adoption d'une nouvelle Constitution le 28 Juillet de la même année lorsque la Principauté d'Andorre est devenue le 184e membre de l'Organisation des Nations Unies (ONU).

Francesc Badia i Batalla nasqué a Montblanc el 10 de gener de 1923. És llicenciat en Dret., Fou veguer episcopal del principat d'Andorra (1972-1993) i representant personal del copríncep (1993-1994). És autor de diverses obres jurídiques i de caràcter històric. En relació amb el tema de l'article que publiquem, cal remarcar l'obra «El copríncep Mons. Justí Guitart i el seu temps (1920-1940)». Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.

El copríncep Joan Martí i Alanis, un personatge clau en el reconeixement de la personalitat internacional del Principat d'Andorra

Francesc Badia Batalla

Veguer episcopal d'Andorra (1972-1993)

Paraules clau:

Andorra. Consell General. Personalitat jurídica internacional. Coprínceps. Charles Rousseau. Georges Pompidou. Trobada de Cahors. Veguers. Giscard d'Estaing. François Mitterand. Constitució. Comissió tripartida. Membre de l'ONU.

El 25 de novembre de 1970 Mn. Joan Martí i Alanis, antic director del Col·legi de la Mercè de Montblanc, director del Col·legi Sant Pau, de Tarragona, era nomenat bisbe d'Urgell. Uns mesos després prestava jurament davant del Consell General de les Valls i iniciava les seves funcions com a copríncep d'Andorra.

Andorra, un país per a molts idíl·lic, era i és un dels països més antics d'Europa. El seu primer text constitucional, els Pariatges, havia estat signat l'any 1278, quan molts dels estats moderns eren inexistents. Un país que mai havia fet cap guerra, que havia convertit la neutralitat en un principi consubstancial de la seva política exterior i que havia fet de l'acolliment i el refugi als perseguits polítics o exiliats estrangers, una pràctica permanent.

Però ni aquella venerable antiguitat ni l'esperit de pau que presidia les seves relacions amb els altres països, ni la pràctica solidària i secular del dret de refugi, havien aconseguit que Andorra fos reconeguda internacionalment de manera plena. No solament en la pràctica, sinó ni tan sols en l'àmbit dels principis o de la doctrina. Aneu a saber si la petita entitat territorial, l'exigu nombre d'habitants, la situació geogràfica entre dos països importants, sovint amb interessos contraposats, les ambicions dels veïns, una pobresa històrica... o què, estava a l'origen de la qüestió.

El cert és que els internacionalistes de l'època negaven a Andorra la plena condició de subjecte de dret internacional. En la doctrina predominava la tesi de certs autors francesos, entre ells Charles Rousseau, segons la qual Andorra no tenia personalitat internacional i la seva

representació corresponia només a República Francesa. Feia tot just dos anys que Belinguier havia explicitat i reformulat modernament aquella tesi en la seva obra *«La condition jurídique des Vallées d'Andorre».*

Els internacionalistes espanyols navegaven en una mar de confusions. Els més benèvols podien arribar a parlar d'un estat dependent, vassall d'un altre plenament sobirà. Els més crítics consideraven Andorra com una situació especial de frontera, diguem-ne una situació *de facto.*

Gairebé només dos juristes de prestigi, el catedràtic barceloní Joan de Déu Trias i Giró (1859-1914) i l'exveguer Francesc Pallerola (1886-1920) havien sostingut molts anys enrere la tesi que el Principat tenia personalitat internacional i que la representació corresponia conjuntament als dos coprínceps.

Aquest era el panorama que es trobà el copríncep Martí en arribar a Andorra l'any 1971. Aviat prengué consciència de la gravetat del problema i sobretot del greu risc que comportava. Per a l'opinió pública internacional, la qüestió d'Andorra podia esdevenir simplement un problema la resolució del qual només incumbia els dos estats veïns. O sigui que si aquests es posaven d'acord, qualsevol solució podia quedar legitimada davant la segura passivitat de la comunitat internacional. I d'intents no reeixits –per manca del consentiment del copríncep episcopal– se'n podien trobar en la història dels cent anys anteriors.

En les primeres reunions del Consell de la Mitra, un òrgan d'assessorament del copríncep, aquest exposà la seva tesi que es convertiria en el programa bàsic de la seva actuació. Era el problema més important que tenia el país, i tots els esforços, a llarg termini, havien d'anar encaminats a solucionar-lo.

Les dificultats, però, eren immenses. Qualsevol canvi requeriria naturalment l'acord del Consell General de les Valls i de l'altre copríncep. El primer s'aconseguiria naturalment sense dificultat, però el segon constituïa un objectiu que semblava impossible. Les relacions de França amb Andorra es materialitzaven a través del *Quai d'Orsay*, el ministeri d'afers estrangers, la doctrina inspiradora del qual, més ben dit la pròpia, la que mantenia a ultrança, era, com s'ha dit, que corresponia únicament a la República Francesa la facultat de representar internacionalment el Principat.

La doctrina francesa irritava el govern espanyol, que oferia al bisbe els seus representants diplomàtics a fi de fer viable una representació andorrana a certs organismes internacionals, una cosa a la qual naturalment s'oposaven aferrissadament els serveis francesos.

El copríncep bisbe pensà que només un contacte personal i directe, o sigui sense intermediaris, amb l'altre copríncep podria en teoria desbloquejar la situació. Però tampoc era una empresa fàcil. Els coprínceps no s'havien reunit mai en el curs de set centúries.

El copríncep francès i president de la República era aleshores Georges Pompidou (1969-1974), un professor humanista, amant dels clàssics, un home assenyat i prudent, que semblava que podria sintonitzar amb la manera de ser i de pensar del bisbe.

Unes complexes mediacions, fetes a través de conductes no sempre oficials, permeteren contactar amb el copríncep Pompidou, que va mostrar personalment la seva bona disposició a trobar-se amb el seu homòleg episcopal. La trobada hauria de ser en territori francès, ja que d'aquesta manera el president no havia de comunicar-ho oficialment al govern. De comú acord s'arbitrà una fórmula que permetés guardar l'equilibri protocol·lari i s'escollí com a escenari la seu episcopal de Cahors, a la regió de Migdia-Pirineus, no excessivament lluny d'Andorra.

El 23 de juny de 1973 els dos coprínceps, sense anunci públic previ, es reuniren per primera vegada. La conversa fou llarga i distesa i també cordial, ja que l'esperada sintonia personal es donà des d'un principi.

El copríncep Martí sabia exposar el seu programa, que, d'altra banda, era d'evident sentit comú, i tenia només com a objectiu el bé del país que representava. La coincidència de criteri amb l'altre copríncep fou absoluta i aviat es recolliren els fruits de l'entesa.

El Bisbe Martí, copríncep d'Andorra, amb el president de la República Francesa, Valèry Giscard d'Estaing, saludant als andorrans que acudiren a veure la trobada dels dos coprínceps. (19 d'octubre de 1978) (Arxiu Nacional d'Andorra).

A partir d'aleshores, els veguers, de mutu acord, nomenaren ciutadans andorrans per representar el Principat en conferències internacionals i els dos coprínceps concediren conjuntament els exequàturs als cònsols de països estrangers que s'establien al Principat. Era un pas important que posava de manifest també un canvi de signe.

Malauradament, Georges Pompidou morí al cap de poc temps (2 d'abril de 1974). El succeí en la presidència de la República, Valery Giscard d'Estaing, una persona molt diferent del seu predecessor. Durant el mandat de Giscard, (1974-1981), els dos coprínceps es trobaren oficialment a Andorra el 19 d'octubre de 1978, i en la reunió que mantingueren a la Casa de la Vall, Martí Alanis repetí, aquesta vegada sense èxit visible, l'intent de convèncer el seu interlocutor sobre la necessitat de normalitzar la situació internacional d'Andorra.

Transcorregueren els set anys del mandat del nou president sense que es visualitzessin nous avenços, però tampoc sense detriment dels fins aleshores aconseguits.

L'arribada a la presidència de la República Francesa de François Mitterrand (1991-1995) donaria ocasió al copríncep Martí de renovar el seu intent. Ho aconseguí el 26 de setembre de 1986 en una reunió oficial dels dos coprínceps a Andorra. Al marge dels actes protocol·laris, Martí Alanis mantingué una llarga conversa a soles amb el seu homòleg francès, també a la Casa de la Vall.

Els dos coprínceps Joan Martí Alanis i François Mitterand a la sortida de la Casa de la Vall, el 26 de setembre de 1986 (Arxiu Nacional d'Andorra).

La reunió fou preparada curosament i minuciosament pel bisbe. L'argumentari era sòlid i convincent. Si l'intent reeixia, si el copríncep francès donava suport a la promulgació d'una constitució que hauria de suposar una minva extraordinària del pes polític dels coprínceps, el pas que es donaria seria de gegant.

François Mitterrand, malgrat la seva aparença d'home fred, fou realment molt receptiu, i no solament comprengué sinó que compartí les opinions del copríncep episcopal.

Encara podien sorgir obstacles derivats de la política oficial francesa sobre Andorra, que abans s'han explicat. Però es donà una circumstància que en aquest punt fou providencial. A França hi havia el que en deien *cohabitació*. El govern era d'un partit i el president d'un altre. En conseqüència, el president, en la seva condició de copríncep, no havia de comptar necessàriament amb l'assessorament oficial del ministeri d'afers estrangers i podia elegir més lliurement els seus assessors.

El camí cap a la plenitud del reconeixement de la personalitat internacional d'Andorra quedava obert. El que al principi era una utopia s'anava convertint en realitat.

Passem per alt les vicissituds de caràcter intern. Fou nomenada una comissió tripartida encarregada de redactar el projecte de text constitucional. El referèndum es guanyà sense gaires dificultats, malgrat que no hi mancà oposició.

Però abans encara havia de conjurar-se un perill eventual. No es coneixia la posició del govern espanyol, al qual per raons òbvies no s'havia ni es podia demanar cap consentiment però que tenia interessos no negligibles al Principat. Calia evitar problemes. El copríncep Martí visità expressament a Madrid el president del govern espanyol, aleshores Felipe González, i aquest li oferí la bona disposició de les autoritats del país veí.

El procés seguí el camí previst i amb un calendari relativament curt. El 14 de març de 1992 era aprovada la nova Constitució. El 28 de juliol del mateix any el Principat d'Andorra esdevenia el 184è país membre de l'Organització de les Nacions Unides (ONU).

S'havia acabat el llarg camí cap a la normalitat internacional. El copríncep Joan Martí havia vist culminat el projecte que propicià i inicià, quan ningú creia en la seva viabilitat, una vintena d'anys abans.

El Bisbe Martí, copríncep d'Andorra, amb el president de la República Francesa, Jacques R. Chirac en el seu despatx de la Casa de la Vall (Arxiu Nacional d'Andorra).

Epistolari entre l'arquitecte Joan Reig Molas, l'humanista Francesc Sifre i Pérez i l'artista Maties Solé Maseras (1963-1967)

RESUM

Es recullen i es publiquen dotze cartes creuades entre tres amics: Joan Reig Molas, Francesc Sifre i Pérez, i Maties Solé Maseras, vinculats a l'àmbit artístic i cultural de la dècada dels cinquanta a l'entorn de l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona, i convergents en un punt geogràfic comú: Montblanc; si bé la correspondència esmentada data de la dècada dels anys seixanta i evidencia les inquietuds de tres joves en les vessants artístiques, socials i professionals.

RESUMEN

Se han seleccionado y publicado doce cartas entre tres amigos: Joan Reig Molas, Francesc Sifre i Pérez y Maties Solé Maseras, vinculados al ámbito artístico y cultural de la década de los años cinquanta al entorno de l'*Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi*, de Barcelona, y convergentes en un punto geográfico común: Montblanc; si bien dicha correspondencia data de la década de los años sesenta y pone de relieve las inquietudes de tres jóveness en las vertientes artísticas, sociales y profesionales.

ABSTRACT

Have been selected and published twelve letters between three friends: Joan Reig Molas, Sifre Francesc Sifre Pérez and Maties Maseras linked to the artistic and cultural world of the early years cinquanta the environment l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, and converging on a common geographic point: Montblanc; although this correspondence dating from the late sixties and highlights concerns three jóveness in artistic, social and professional aspects.

Epistolari entre l'arquitecte Joan Reig Molas, l'humanista Francesc Sifre i Pérez i l'artista Maties Solé Maseras (1963-1967)

Josep M. Carreras Vives *jopmcavi@gmail.com
Josep M. Grau i Pujol *fgraupuig@telefonica.net

Paraules clau: Art contemporani. Arquitectura. Correspondència. Montblanc

Introducció

El gènere epistolar ha estat clau per escriure, reescriure i interpretar la història de les persones com individus i d'aquestes persones en el seu context social. Les cartes creuades entre dues o més persones han esdevingut sovint fonts d'informació del discórrer quotidià, dels corrents imperants, de la bona o mala salut de l'economia, etc. que no han merescut la consideració de constituir fons arxivístics, però que malgrat això exposen en primera persona la realitat dels protagonistes epistolars i de manera més indirecta del conjunt dels seus coetanis. Actualment, podem considerar-lo com un gènere en vies d'extinció.

En l'apèndix que constitueix la base del present treball hi trobem l'exponent de tres joves de diferent procedència geogràfica, social i econòmica que convergeixen a la capital catalana i estableixen una amistat que duraria un llarg període. Joan Reig Molas, Francesc Sifre Pérez i Maties Solé Maseres, tot i les respectives diferències d'edat, coincidiren a redós del tronc comú de les arts i el seu estudi.

Si bé aquesta relació se situa durant la dècada dels anys cinquanta a la Barcelona obscura del franquisme més exacerbat, les dotze cartes que publiquem foren escrites en la dècada dels seixanta, quan cadascú d'ells havia iniciat la seva activitat professional i havia encaminat la seva vida personal, s'havien casat o no, i maldaven per fixar la seva residència més o menys provisional.

La lectura de les cartes, com és obvi, traspua realisme i ens permet l'avaluació d'alguns aspectes d'aquell moment. Els personatges protagonistes són gent amb inquietuds de moltes menes, des de la vessant artística fins l'aspecte polític del moment. Els tres idealitzen la llibertat dels països del nord enllà, i com diu el poeta, feren seus aquells versos que parlen d'uns països on la gent és més culta, rica, lliure, desvatllada i feliç, però cal tenir en compte que ells són fills d'aquí i, també com es resolt en el mateix poema, es quedaran, perquè estimen aquesta pobra, bruta i dissortada pàtria; els tres es mantindran fidels i des dels llocs que ocupen en lluirs vides vetllaran per col·laborar a descórrer el vel que tot ho enfosqueix.

Els protagonistes

Joan Reig Molas, havia nascut a Barcelona i era el de més edat dels tres, provenia d'una família de religiosos i intel·lectuals de l'art, si bé els seus pares exerciren sempre de mestres. La nissaga dels Molas era oriunda de Reus en la qual hi destacà la Mare Maria Rosa Molas, fundadora de la congregació de les Germanes de la Consolació i actualment venerada com a santa per l'Església Catòlica. Un altre avantpassat d'aquest arquitecte fou Joan Molas Sabaté, creador a Tarragona del Museu de la Ciutat a partir d'un notable fons de la seva propietat, actualment, amb l'increment de continguts ha esdevingut el Museu d'Història. En la residència tarragonina d'aquest museísta, Joan Reig hi passà llargues temporades, col·laborant en la classificació de peces i aprofundint en coneixements de l'art romànic.

Tot i aquesta ascendència que podríem considerar ordenada, metòdica i conservadora, Joan Reig es comportà girebé sempre situat en el revers d'aquestes pautes. A tothora més preocupat per les innovacions tècniques i artístiques i en la'profundiment de les llums i les formes, que no en la metodologia pròpia d'un estudiant, per la qual cosa els estudis reglats s'allargaren, fins que finalment i després d'un temps desmesurat, presentà el seu projecte de fi de carrera. Es tractava d'una idea per un quart amic de la colla, l'escultor i «barber», de Marçà, Marcel·lí Giner.

Projecte de fi de carrera d'arquitecte de Joan Reig Molas, (curs 1962-63), encàrrec de l'artista Marcel·lí Giné, per ubicar-hi el taller a Marçà (Priorat)

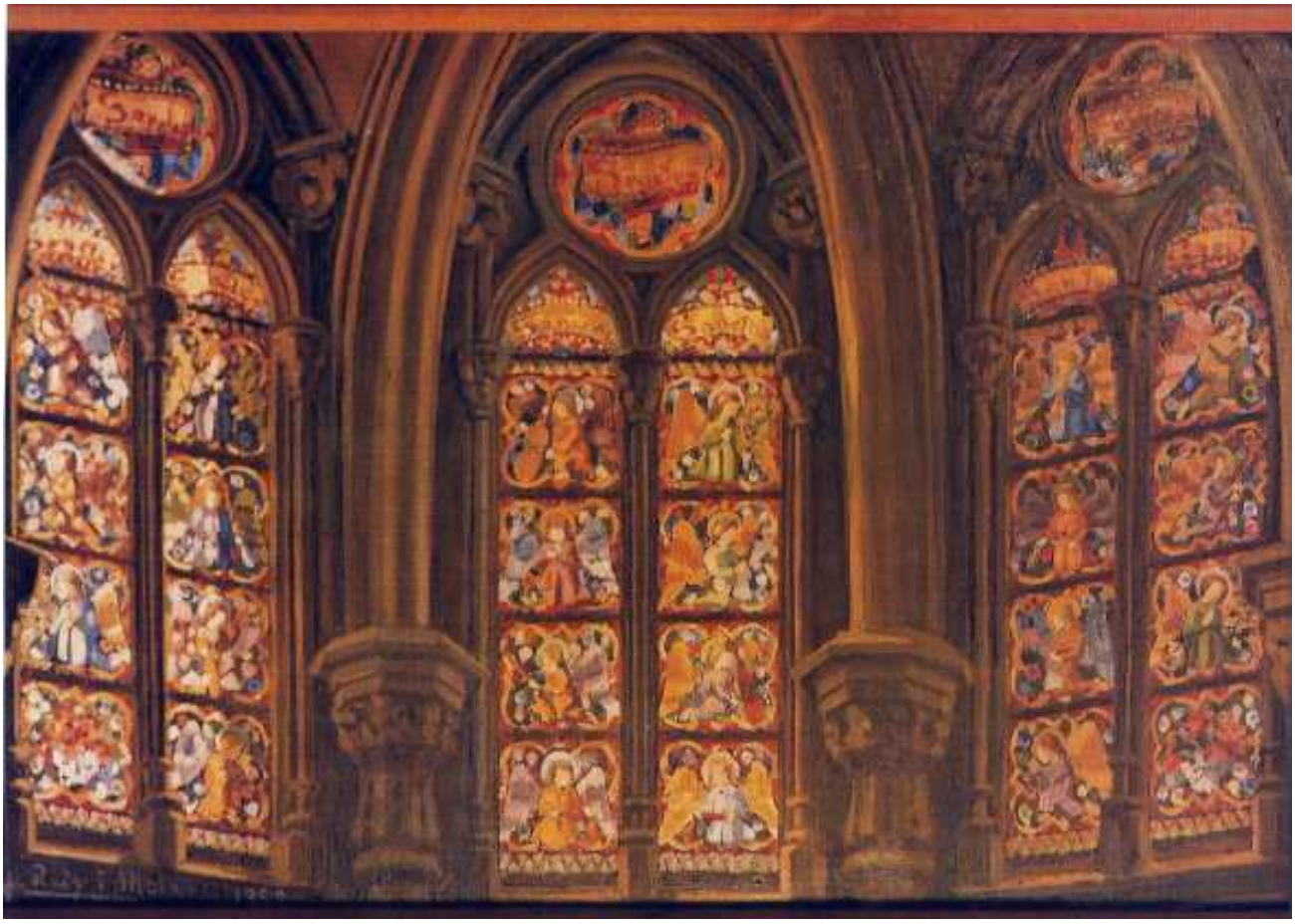

Pintura de Joan Reig Molas exposada l'any 1983,
a Syra, Galeries d'Art del Passeig de Gràcia de Barcelona

En coneixem d'ell algunes obres pictòriques que l'any 1983 presentà a la Galeria Syra de Barcelona.

Francesc Sifre i Pérez, també barceloní, havia nascut l'any 1926 al barri obrer i marítimo-portuari de Can Tunis. La seva família, d'extracció laboral artesana i relacionada amb l'administració municipal, ideològicament estava situada a les files d'un espectre lleugerament esquerrà, catalanista i de compromís amb la societat del seu entorn. Sifre, que havia viscut una infància plàcida es veié sobtat i marcat en l'adolescència per la crueltat dels bombardejos que l'aviació franquista castigà aquell indret durant el període bèl·lic del 1936 al 1939. Uns anys més tard, el patiment i la incertesa de la recuperació que li provocà una tuberculosi, li trastocava molts projectes de joventut, fent que hagués de cursar els estudis de Belles Arts compginant el treball en una oficina de l'*Instituto Nacional de Previsión* on es jubilaria als seixanta-cinc anys, però de la mateixa manera que s'inicià, conjugant l'aspecte laboral amb estudis, investigació, treballs literaris, filosòfics i de caràcter social i, en menor mesura, alguna incursió a la materialització artística.

Resultat de la seva amistat amb el montblanquí Maties Solé i Maseras i amb l'objectiu de residir en un lloc tranquil, allunyat del brogit de la gran urbs barcelonina i que a la vegada comptés

Visita al Mas d'en Llort (Montblanc), l'any 1961
D'esquerra a dreta: Francesc Sifre, Maria Puig, Gimeno fill, Gimeno pare (fonedor, amb establiment a Valls), Eloïsa Cerdán (escultora, esposa de l'anterior) Josep i la seva dona (residents al Mas d'en Llort), filles del matrimoni Gimeno Cerdán i a l'extrem de la dreta Maties Solé

amb un clima propici per a la recuperació total de la malaltia que l'havia colpit, fixà residència a Montblanc l'any 1959, juntament amb la seva esposa Maria Puig.

A la vila ducal es vinculà amb el Museu Arxiu, recentment creat i fou l'impulsor d'una activitat frenètica traduïda en conferències d'alt nivell, impuls al folclore català, consolidació de l'entitat, organitzant la VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, l'any 1966, i la col·laboració a les Festes Pompeu Fabra de Cultura Popular, l'any 1970, etc. Mentrestant, dugué a terme unes activitats literàries profitoses que li reportaren guardons com el premi «Joan Santamaria» l'any 1969 i d'altres de poesia i assaig. El periple intel·lectual de Francesc Sifre es mantigué fins al seu traspàs el 2010. Però la seva síntesi biogràfica que presentem només volem que transcorri paral·lelament al període de les cartes publicades a continuació.

Sens dubte, **Maties Solé i Maseras** és el més artista dels tres, davant qualsevol superfície o volum hi deixa anar la seva creativitat innata. En Maties, nasqué a Montblanc l'any 1934 en una família en la què dominava l'ofici de constructors per part paterna, mentre que en l'ascendència materna hi destacava notablement l'aspecte musical. D'aquesta barreja, no és estrany que genèticaent en sortís un apassionat per la construcció i la reconstrucció, sense deixar de banda altres facetes relacionades amb les arts plàstiques. Influït per aquesta circumstància personal, de ben jove enfilà el camí de l'art i amb quinze anys el trobem participant a totes les mostres pictòriques que tenen lloc a Montblanc, mentre que l'any 1951, només en disset anys, ingressà a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona, esdevenint l'alumne més jove de la institució.

En aquesta escola tingué grans professors, com Frederic Marés en escultura, el paisatgista Puigdengolas, el destacat academicista de la pintura catalana Ernest Santasusagna, i, de forma especial, Miquel Farré que l'introduí a l'àmplia gamma de procediments pictòrics. La seva formació artística és imparable, en paral·lelisme amb el seu caràcter inquiet. Cursà estudis a l'Escola d'Arquitectura (Càtedra Gaudí), creada per J. Ràfols Casamada; perfeccionà l'estudi de la ceràmica a l'Escola Industrial amb el professor Culla, etc.

Acabats els estudis, l'any 1958, viatjà un temps a Alemanya per veure i viure de prop les restauracions sobre els monuments destruïts a causa de la guerra. Retornat a Montblanc s'incorporà a l'empresa familiar que aleshores tenia la responsabilitat de la restauració de Monestir de Poblet. Foren anys freturosos de treball i constant innovació en els processos reconstructius, foren anys de moure's entre l'elit de la intel·lectualitat catalana i dels més destacats personatges de l'arquitectura i l'art (Federic Marés, Jordi Bonet, Alejandro Ferrant, Eduard Toda, Agustí Altisent, Robert Saladrigues, etc.).

Per aquells anys el seu estudi de Montblanc acull la força imparable de la seva inspiració en pintura i escultura, destacant una imatge de Sant Josep per a l'ermita del Sant a Montblanc, que l'arquebisbat considerà massa «moderna» i en prohibí la seva exposició. Aquesta dècada obtingué guardons i mencions de dibuix en diversos premis, destacant el premi de dibuix de la Biennal d'Art de Montblanc, el 1953.

Quan es constituí el el Museu Arxiu Comarcal s'hi incorporà de forma entusiasta, i la seva primera aportació fou la reproducció de les pintures el Mas d'en Llort. Aquí en esdevingué l'impulsor de la seva forma i de la seva vida com entitat, conjugant-ho amb la restauració del recinte emmurallat i el treball d'ordenació del Centre Històric de Montblanc, amb decisives intervencions en els edificis més emblemàtics de la vila medieval.

Valoració de les cartes

Les primeres cartes que presentem corresponen a l'any 1963 i Francesc Sifre les tramet a Maties Solé quan aquest residia temporalment a França (Vic-Fesenzac i París), durant la seva residència a la capital del país, es comenten les gestions fetes amb la vídua de Just Cabot sobre la possible cessió d'un fons d'art i bibliogràfic a Montblanc i habilitar un edifici històric de la vila de Montblanc per tal d'acollir-ho. El projecte no arribà a materialitzar-se. Les missives són redactades en to que podríem considerar irònic i col·loquial, i posen de manifest les dificultats del moment per expressar-se lliurement. Lamentablement, en aquests moments no disposem de les cartes de resposta de Maties Solé a Francesc Sifre.

El segon bloc de l'epistolari correspon a les deu lletres que Joan Reig Molas, des de Barcelona, envia a Francesc Sifre, entre el març i el juliol de 1967. Per una part s'hi tracten afers estrictament personals (casament, visites, salut de la família, canvis de reidència, aspectes laborals) i, per altra, la situació cultural d'aquell moment en el país, com és la publicació de les revistes *Destino, Serra d'Or* i *Presència*, exposicions, innovacions tecnològiques (televisió en color, etc.) amb una especial atenció a la vessant artística, concretament l'encàrrec que Reig va rebre de Marcel·lí Giner per a projectar un estudi-taller a Marçà (Priorat). D'especial relevància són les seves teories sobre la llum i els colors en els projectes arquitectònics. Reig no oblida de comentar la situació política exemplaritzada en el moviment de capellans obrers.

Reig Molas té especial cura en fer esment de les notificacions que des de Montblanc rep de Maties Solé sobre les activitats que es duen a terme en el Museu Arxiu, en uns anys de resistència cultural. Sobre aquesta relació trilateral són de destacar els comentaris que fan de les excursions realitzades a les Muntanyes de Prades partint de la Vila de Montblanc.

També es destacable la insistència de Reig perquè en Sifre continuí escrivint i pintant, a la vegada que li reclama un exemplar d'un dels seus llibre publicats. Tanmateix, els informa puntualment de les manifestacions culturals a les què assisteix a la capital de Catalunya.

Possiblement, en un futur disposarem d'altres cartes d'aquests mateixos protagonistes que tractarem de donar a conèixer.

Notes:

Sobre la seva persona vegeu els articles de Josep M. Carreras Vives, «en la mort del cofundador del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà: Francesc Sifre i Pérez (Barcelona, 1926-Montblanc, 2010), *Aplec de Treballs* (Montblanc), 29 (2010), p. 243-246 i Maties Solé Maseras, «Francesc Sifre, impulsor i fundador del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà (1926-2010)», *Aplec de Treballs* (Montblanc), 30 (2012), p. 46-53 i «Francesc Sifre Pérez: un montblanquí d'adopció enamorat de la Conca de Barberà», *El Foradot* (Montblanc), 67 (2011), p. 17-20.

Sobre Maties Solé vegeu l'entrevista qui li fé Jospe M. Grau i Pujol, publicada a la revista tarragonina TAG (número 73, primer quadrimestre del 2015; pàgines 22-23), que edita el Col·legi d'Aparelladors, Arquitectes Tècnics i Enginyers d'Edificació de Tarragona. (Consultable a Internet)

Apèndix documental

I Correspondència tramesa per Francesc Sifre Pérez a Maties Solé Maseres (1963)

1. Carta que Francesc Sifre Pérez des de Montblanc envia a Maties Solé Maseras resident a Vic-Fezensac (França).

«Montblanc, 12 d'octubre, 1963.

Amic Matias:

Res de nou a Gallinopolis [Montblanc]

La cardina canta i es rabeja al sol; ton pare té com a motorista *el xato*, que va i el porta a Poblet.

Reflectiment

-Temps: uns minuts (el que hom tarda en fumar-se un cigarret).

-Hora: a l'aclucar l'ull.

-Dia: qualsevol d'aquests fora.

Ara que ets a França, on hi ha llibertat civil, on es suposa que la gent viu millor i puja amb més espontaneïtat, on no és malmet el caràcter ni la sexualitat, ni el proïsme, en la mesquinesa no té raó d'existir-només aquells casos que cauen de ple en la pura patologia, en la psicosi-Pensa en allò que tantes vegades has bramulat, en el proòsit fallit de fugida Nord enllà o Sud, potser nous horitzons.

Perquè és ací on ets ara on has de decidir que vols realment, no per nervis ni empipament, ni baralles casolanes, ni fòbies contra qui et contradiu o no va al teu pas, i decideix.

Aquí a Montblanc -com diria Papasseit- saps què t'espera. Fora, potser l'incògnita i la vida o la mort: escull camí. I facis el que facis o passi el que passi, no podràs queixar-te més, almenys, jo no t'escoltaré pas. Posaré la ràdio ben forta,

Francesc [Sifre]».

Observació: En el sobre l'adreça és el garatge Sanromà de la vila de Vic-Fezensac (Gers). Arxiu personal de Maties Solé Maseres.

2. Carta que Francesc Sifre Pérez des de Montblanc envia a Maties Solé Maseras habitant a París. (1963)

«Montblanc, 19 d'octubre de 1963.

Bon constructor d'obres

Mal bitxo coent Matias:

Hi ha [Ja] tens la còpia, junt amb la tarja de Don Carlos Cid Priego[1], de la lletra que adreça aquest senyor a l'inconclús batlle montblanquinet[2]. El seu contingut és mesurat, potser melós i tot. Vaseline la divine. Ve a dir-li: perquè no m'escrius, home?, perquè no em dius res? Mira que hauré d'entendre que dónes «*la callada por respuesta*». I cap al final sembla bategar-hi certa dissimulada amenaça.

Escriure, i, sobretot, segons quines cartes, és com llençar pa als peixos: glu, glu, glup! És clar que, en aquest cas, no deixa d'ésser una apreciació personal i, per tant, intrascendent. Tornant a la còpia em penso no calia remetre-la puix ve a ésser un gest passiu, per assabentar-te'n.

Desitgem que la teva gestió vers la senyora viuda d'en Just Cabot[3] assoleixi un fi espectacular. No és pas cagada de puça 3.000 volums, Picassos, obres d'art, l'adquisició d'un noble casal vilatà, amb patronat, etc. etc. Evidentment seria cosa lloable. I no tinguis por d'en Fransí Paló [Maties Palau], home, no et llencis pedres al fetge. No veus que tindré ocasió de dir-li que ets fora, que li trepitges els sembrats o li fas la competència, penso poc amb vosaltres, els importants. Oidà! La possibilitat no està gens malament, si es realitza. Vull creure que, en semblant cas, aqueixa bona senyora mai no tingui ocasió de penedir-se.

Diuen (i ho donen per cert) que aquell xicot que va treballar per vosaltres, el Koquin o Joaquim, no sé pas, era a la presó de Tarragona i en entrar, el carceller el va escometre per fugir i aquest d'un tret el matà. D'això fa dies.

I bé, Abans d'acabar només cal desitjar que continuï el petoneig francès. Potser hi haurà avinentesa de trobar-te amb alguna coseta força amable entre braços.

Amén, Chesús i Maria.

Amén. Aixines sie.

Francesc [Sifre].

Moltes expressions de Maria Puig, de Sifre, de tots els animalons refugiats, víctimes del feixisme natural i diari».

Observació: En el sobre consta que Maties Solé resideix a la Rue Traversière, 33 de Paris.

Notes

1.- Historiador de l'art (Madrid 1920-Oviedo 1998), professor a la Universitat de Barcelona. La seva tesi doctoral versà sobre l'escultor neclàssic català Damià Campeny

2.- Es refereix a Jaume Bordell Cervelló que fou batlle de Montblanc entre 1960-1964.

3.- Periodista (Barcelona 1898-París 1961). Exilat després de la Guerra Civil a França, casat amb Rosita Castelucho. A l'Ateneu barcelonès s'hi conserva part de la seva biblioteca personal.

Font: Arxiu personal de Maties Solé Maseras (Tarragona).

II Correspondència tramesa per Joan Reig Molas, arquitecte de Barcelona, al seu amic Francesc Sifre Pérez, de Montblanc (1967)

Carta 1

Barcelona, 5 març 1967.

«Senyor *Don* Francesc Sifre

Amic Francesc i Maria:

Acabo de trobar aquesta nota en el *Correu Català* i he pensat en enviar-la.

Espero que anirà augmentant el coneixement de Montblanc.

No saps que el Marcel·lí Giné [Folch][1] es va casar?. És [amb] una noia de Belles Arts, pintora [Lula Pérez]. Segons em va dir el Díez, és *millonària*.

Van venir a veure'm abans de Nadal i m'encarregaren que[els] fes un estudi-*vivenda* per situar a la muntanyeta de Marçà, denominada la Miloca.

He tingut feina i fins fa poc no he pogut començar el projecte.

Com està la teva mare? suposo bé.

La meva mare es va ferir fa dos anys i està imposibilitada del braç i cama esquerra. El meu pare camina amb dificultat. Espero vagin millorant mica en mica.

La pintura no l'hauràs abandonada? Encara que estiguis ocupat fes *algo* perquè valia molt lo que pintaves.

És una llàstima que en Maties [Solé Maseras] no hagués tingut paciència per acabar la carrera d'aparellador, dóna-li records.

Saludos de part dels meus pares per vosaltres i meus.

El vostre amic,

Joan Reig Molas».

Notes:

1.- Escultor i pagès de Marçà.

Carta 2

Barcelona, 22 març 1967

«Senyor *Don* Francesc Sifre

Bon amic Francesc i Maria: Ahir vaig rebre la carta continguent les publicacions de les activitats del Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca. Les he fullejat i penso llegir-ho tot detingudament. Es veu que Montblanc és un gran centre intel·lectual[1].

La situació de l'Arxiu deu ser aquell edifici que es va denominar Museu i que quan jo vaig passar l'*istiu* a Montblanc junt amb el Maties i tu, vàrem anar a Rojals i després va fer unes pintures prehistòriques sobre una planxa d'uralita en Maties i ho va regalar al Museu.

T'envio per correu una revista de *Destino*[2] que va dedicada en part a Josep Pla. Com sé que tu tenies llibres d'ell i t'interessarà, t'ho envio.

No m'expliques res de la Maria [Maria Puig]?

Veig que el Maties [Solé] és vocal de la junta de l'Arxiu-Museu.

Escriu-me l'adreça teva completa, doncs recordo el nom del carrer però no sé el número de la casa, és clar que ja et deu conèixer el carter.

Els meus pares han fullejat els catàlegs i butlletins enviats i els hi ha agradat. Quan ho hagi llegit tot t'enviaré els comentaris.

Records per la teva mare, saluda al Maties i família.

Espero notícies vostres,

Joan Reig Molas».

Notes:

1.-Sobre la trajectòria d'aquesta institució vegeu la monografia de Maties Solé, *Museu-Arxiu de Montblanc i comarca: 35 anys d'història,* Montblanc,1993.

2.-Aquesta revista es va fundar a Burgos el 1937 i des del 1940 fins el 1980 s'edità a Barcelona**.**

Carta 3

«Barcelona, 1 abril 1967

Senyor *Don* Francesc Sifre

Amics Francesc i Maria:

He rebut la carta del 26 de febrer [1967] en la que m'expliques moltes coses interessants. En primer lloc veig que heu canviat de casa i viviu al carrer Major.

Tinc al meu davant una antigua carta teva del 9 d'abril de 1960 que em parlaves irònicament de uns buscadors francesos de petroli o urani que senyalaven per terra o sobre pedres. En aquesta carta m'expliques que anaves al bosc a pendre els aires i una cançó sobre un mosquit que et va picar. En el final em dius que el Maties no para de menjar arengades.

Sobre lo que dius de la pintora, estic d'acord amb tu. Els denominats artistes d'avançada, com els tradicionals, són uns «pallassos» d'una *èlite* fromada pels crítics d'Art que no paren de donar-se raó mútuament i alabar-se.

Però en realitat no han donat un pas endavant en el camí de l'Art. Ara ho escric en majúscula, no han fer res en *serio*. Uns burgesos fent diners i fama.

Avui he preguntat el preu de la revista *Serra d'Or*[1] 30 ptes. Tenien que haver fet una revista econòmica i elevada per a educar a la majoria. Fan revistes pels Josep Pla, bevent whisky.

M'agradaria tenir un exemplar de les teves poesies publicades: *Una escala, d'aqueixes de manobre*. Envia-me'l o diguem com puc obtenir-ho, ja t'enviaré el que valgui[2].

Veig que la Maria es troba bé, millor. *Inclús* treballa d'asistenta sanitària o auxiliar tècnica sanitària. Els meus pares sempre han treballat els dos i pel matrimoni és una ajuda i distracció.

El projecte que faig pel Marcel·lí [Giner] té la planta baixa i meitat de la primera de forma orgànica. L'altra meitat és l'estudi que és una sala cilíndrica de 8 metres de diàmetre coberta per una «placa» de formigó armat que s'*apoia* en 8 punts entre els quals estan els finestrals d'il·luminació, aixís la llum ve per tots els cantons.

Com dic al Maties en una carta enviada, el càlcul de la placa és una cosa difícil. Un estudi d'escultor ha de tenir molta llum, però un estudi de pintor sols llum del nord. El Marcel·lí volia que el sol anés il·luminant durant tot el dia la sala.

A més aplicaré aquella teoria de policromar la llum i ombres teòriques a l'edifici, com si el sol s'hagués aturat i l'edifici tingués zones de clars i foscos proporcionades.

Segurament com els colors permanent *serien* que fer-se amb ceràmica i resultaria car, només pintaria en blanc i negre en un arrebossat d'arena de marbre blanca i negra i ciment griffi blanc, així la llum quedaria en blanc i negre. També es pot fer en color econòmicament a base d'un rebossat i una pintura especial per exterior que fabrica la casa Asfaltex. Però com tot és aspectes de l'Art, tant en un cas com en l'altre hi ha el valor propi i es pot variar.

Aquest del Marcel·lí el faré en blanc i negre.

Recordo quan anàvem al bar o hostal de davant l'Ajuntament, que està en un primer pis, sobre porxos [Cafè del *Marcelino* o del Comerç}. Preniem un vermut i cargols o musclos!

A Montblanc el menjar i el beure té un gust especial, com es troba en tot el Camp de terres tarragonines.

La vida de les ciutats tant grans és com viure en un desert. No té la humanitat d'un poble, petita vila o ciutat de mida com Tarragona que són centres ideals. Aquí es pot dir que ni es veu el sol i per anar d'un lloc a l'altre els transports són uns «inconvenients» necessaris.

Tinc molts llibres i bons, llibres d'art i tècnics, són els meus amics.

Després de les dificultats de l'estudi de la carrera, ara faig com vosaltres, penso i estudio. He fet alguns petits projectes, més no tinc pressa, és l'hora de fer fruitar a poc a poc tot lo estudiat.

La teva mare que viu amb vosaltres o està a Barcelona? No convé que estigui sola, estaria millor amb vosaltres.

El Museu-Arxiu és important i en la nova sala d'actes s'hi desvetlla una activitat bona per Montblanc i comarca.

Sobre els genis de pintura i escultura que van exposar, si bé sembla una selecció de fama són com tu vas dir per Josep Pla. En urbanisme són els que exploten el pam quadrat de terreny al màxim. Fora de les coses de la primera època de [Pablo] Picasso i lo d'En [Francesc] Serra [Dimas][3] i [Antoni] Clavé [Sanmartí][4], els demés són caricaturistes de la forma i del tema. No quedarà res en el temps, no estudien a fons ni fan cap esforç en fer l'obra, com té que ser en tot lo que val i l'Art costa molt.

Si l'home ha estat creat a imatge de Déu i Déu és la bellesa infinita i Art vol dir crear i no destruir la forma, com és de no voler la forma humana?. Diuen que qualsevol cosa és Art i això no és veritat ja que hi ha coses que no són més que errors.

Els meus pares esperen veure-us quan vingueu a Barcelona de visita.

Espero les poesies i notícies vostres,

Joan Reig Molas».

Notes:

1.-Sobre aquesta etapa de la publicació vegeu l'article de Joaquim Moles, «Serra d'Or. Una revista europea als anys seixanta», Serra d'Or (Barcelona), 597 (2009), p. 15-18.

2.-El recull de poemes rebé un accèssit al Premi de poesia «Mossèn Amadeu Oller» i fou publicat a Barcelona l'any 1966 per Poemes edicions.

3.-Litògraf, pintor i fotògraf (Barcelona, 1877-1967).

4.-Pintor, cartellista, gravador i escultor nat a Barcelona el 1913 i mort a l'exili (Saint Tropez, 2005).

Carta 4

Barcelona, 12 abril 1967

Amic Francesc:

El passat dia 1 vaig contestar-te en una carta la teva del 26-3-1967. No he rebut resposta i penso poder s'ha perdut. En ella entre altres coses demanava que m'enviessis un exemplar del teu llibre, *Una escala d'aqueixes de manobre*, ja t'enviaré *lo* que valgui.

Veig que la Maria està bé i porta molta activitat.Trobaràs en aquesta carta una postal xina de felicitació de Nadal que fa temps vaig comprar en una parada que hi havia al barri gòtic d'un xino que venia també tinta xina en barres junt amb postals. És interessant l'estètica oriental.

També veuràs una postal del barri gòtic barceloní.

Avui han vingut de visita uns amics dels meus pares que són familiars d'aquell senyor [Artur] Potau [Torredemer][1] que era de Montblanc, pintor.

El diumenge junt amb el meu germà que té un cotxe Renault petit, va sortir la meva mare a fer un passeig, vam anar al Parc de la Ciutadella. Davant el Museu d'Art Modern junt a l'estàtua «El desconsol» d'en [Josep] Llimona [Bruguera][2] i recordo aquelles notes que vàrem fer tu i jo quan anàvem amb el Puigdengoles[3] a paisatge. Guardo tots els quadres, excepte tres que he regalat al meu germà. Penso ara que tinc temps per penjar-los aquí casa, ja els guardo en un lloc fresc i la llum és bona per les pintures.

Espero notícies vostres o veure-us aquí a Barcelona quan vingueu de visita. Records dels meus pares.

Joan Reig Molas».

Notes:

1.- Pintor i dibuixant. (Barcelona 1886-1966). Vinculat a Montblanc fou l'inspirador de l'Exposició d'Art de la Conca de Barberà (1929). Té obres als Museus de Vic, Vilafranca i Montblanc, entre d'altres.

2.- Escultor (Barcelona 1864-1934). La influència d'Auguste Rodin el portà a produccions de caràcter modernista, si bé no fou la definitiva, doncs en etspes posteriors destacà en escultures de tendència simbolista.

3.- Pintor paisatgista (Barcelona, 1906-1987). Obres seves les podem trobar, entre d'altres llocs destacats, al *Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia*, i al Museu d'Art Modern de Barcelona. Fou Catedràtic de l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona.

Carta 5

«Barcelona 26 abril 1967

Senyor *Don* Francesc Sifre

Amic Francesc:

Acabo de rebre la teva carta en la que em comuniques que podria ser que anessis a viure a Valls. També és bonic Valls. Tinc un llibre *Album Meravella*, el tom del Camp de Tarragona complet, des de Castelló al Penedès i Urgell. Hi ha moltes fotografies, quan vinguis a veure'ns ho veuràs. Una d'elles és una dels xiquets fent una torre de 9 pisos, és antiga. Ara no som tant idealistes i valents. Com sabràs és famosa la calçotada a Valls, és un menjar a base de ceba a les graelles. És un llibre d'abans de la guerra [1936].

T'envio uns impressos que he rebut sobre llibres perquè els fullegis i *et donis compte* de com està l'ambient literari del país.

Si que ha estat una cosa ràpida el casament d'en Maties [Solé Maseras]?

M'alegro que la Maria i la teva mare estiguin bé.

Sobre el teu llibre és una llàstima que no et guardessin els teus exemplars. Que va ser , un concurs? Lo millor és que s'hagués difós pel país amb més *tirada* d'exemplars.

Com veuràs els impressos, domina el negoci sobre les publicacions d'avançada.

Hi ha una cosa d'Evangeli que diu: La fe sense les bones obres no és res, millor diu que la caritat és més important que la fe. És a dir que els de la fe sola no poden salvar-se.

La caritat és fonamental, amb caritat és pot salvar-se un.Tots aquestos que tracten d'ateus als països que han de fer de la germandat com un ideal de caritat real, no poden salvar-se per més fe que prediquin i ostentin. Es parla de la germanor dels primitius cristians, més ara tots van a darrera, com doncs, dels bitllets verds [de mil pessetes].

Fer les coses ben fetes vol dir que s'han de fer poc a poc. No entenc aquestos que projecten tants edificis alhora, no poden meditar-los, ni menys pensar en creació. Si és veritat que no es mou una fulla de l'arbre sense la voluntat de Déu, les contrarietats les hem d'agafar com rectificacions del nostre camí i com un bé, encara que de moment costi veure-ho i creure-ho.

La providència existeix, almenys per a qui ho demana.També és veritat que hi ha pobles que s'han perdut i hem de creure que els seus individus si haguessin obrat segons la bona caritat, la providència no els hagués abandonat.

Com tu dius és la qualitat espiritual el que interessa, no la riquesa material.

Le sobres d'art és difícil la seva conservació. És a dir que totes les obres de la Terra tenen una funció limitada. La conformitat és una virtut.

En una conferència sobre els primitius mediterranis en la capella de Santa Àgata, el catedràtic d'Estètica de la Universitat de Madrid, que veraneja a a Tarragona i és amic del meu padrí, em deia: L'excès de curiositat és un pecat, és doncs que som limitats i no hem de tenir ambicions desmesurades, les justes i les que les hem d'exigir. Aquest senyor es diu Josep M. Sánchez de Muniaín [Gil].

A la vida tenim que aportar el nostre granet de sorra i res més.

Records dels meus pares per tu, la Maria i la teva mare, fins prompte.

Joan Reig Molas».

Carta 6

«Barcelona, 6 maig 1967

Senyor *Don* Francesc Sifre

Amics Francesc i Maria:

Estan en el meu poder fa dies els impressos sobre la sardana i festa que vàreu celebrar aquí a Montblanc.

Un d'ells va firmat pel secretari de l'Institut d'Estudis Catalans, és que encara actua aquesta institució ?.

Ja ha tornat en Maties del viatge de noces?. Com tu dius devia estar molt serio en Maties en el casament. Què hi ha de l'anada a Valls? Es soluciona?

No tinguis pressa que aquí a Montblanc deus estar molt bé i tens amistats, tu saps lo que et convé. Ja et digué que Valls és agradable també.

Ja he penjat els quadres de pintura i teories arquitectòniques per tot el pis. Ha quedat com el Cau Ferrat de Santiago Russiñol, En Rusiñol no firmava amb ny sino amb ñ. Quan vingueu ja ho veureu. N'hi ha un de petit en que és un grup de Belles Arts pintant fora el terrat. Un d'ells ets tu amb la bata de color kaki.

Els meus quadres són una entonació de grisos, em recorden el temps passat. L'Art s'ha de pendre com una distracció.

El projecte d'En Marcel·lí l'he fet en dos tons, la llum color roig clar i l'ombra color blau-verd fosc, són complementaris.

Records dels meus pares per vosaltres, espero notícies vostres.

Joan Reig Molas».

Carta 7

«Barcelona, 16 de maig de 1967

Senyor *Don* Francesc Sifre

Amics Francesc i Maria:

El diumenge passat vaig anar a Marçà en una visita ràpida, doncs a la nit tornava a estar a Barcelona. És bonic el Priorat, amb els marges empedrats per aguantar la terra i cultivar de vinyes i arbres fruiters totes les petites muntanyetes que el formen.

La mare del Marcel·lí i *demés* familiars estan molt bé. Em preguntaren per tu, jo vaig dir que continuaves a Montblanc. A l'arribar em convidaren a menjar maduixes i cireres acabades de collir i fresques, després, junt amb la seva esposa anàrem a la Miloca a veure el terreny per l'emplaçament de la casa. El lloc és molt bonic, prop de la punta i mirant al NO, E, S i SO. Es veu la Mola,després una vall amb un teló de muntanyes i cultius al fons i al S-SO Capçanes entre una vall i muntanyes. Tot tindrà des de la sortida del sol a la posta, un gran canvi de llum i colors. Al N i NO està resguardat per unes grans roques que formen la punta del cim de la Miloca. En aquest punt estava situat el primitiu poble de Marçà. Segons lo que m'havien dit al venir a veure'm a Barcelona, jo [els hi] havia fet el projecte, volien una casa gran amb estància per una família de porters que es cuidessin de la casa quan ells estessin fora, és a dir viurien dues famílies i més habitacions per invitats. Ara m'han dit que ho volen més petit i vol aprofitar les pedres que hi ha de l'antic poble per a construir la casa. Sols la façana S. tindrà una policromia de ceràmica, vol obertures a la teulada de l'estudi, per tant la placa circular aguantada en 8 punts entre els quals anaven les obertures, no ha comprés que era millor.

Serà un estudi quadrat amb coberta a tres *vertents* en les quals hi hauran obertures. El Maties [Solé Maseras] és el que no va entendre bé la teoria de la llum policromada, més en Marcel·lí i la seva senyora no ho capten en la seva totalitat i tenen por dels colors contrastin en la muntanya, no saben que l'arquitectura antiga era policromada en tota potència: Egipte, Asiria, Pèrsia, Grècia (El Partenon tot policromat); la visió nostra és de l'esquelet o pedres al perdre el color, més les escultures eren policromades. La cultura era molt important i les flors en plena muntanya amb els seus colors vius fan harmonia.

Saps que el Sixteu va morir fa anys? El seu fill i filla venen els *istius* a Marçà a passar uns mesos cada any. Al dinar menjàrem entre altres coses avellanes torrades, ametlles garrapinyades fetes per la seva mare, coca i pastes i el bon vi de taula, i el de postre, d'un gust fi i ranci, com no n'hi ha enlloc del món.

Després de dinar va venir un capellà jove de Guiamets que estudia Belles Arts a Sant Jordi i és molt amic del Marcel·lí, parlava del nou moviment social dels capellans joves. Ells veuen els errors comesos des del 1939 fins ara pel catolicisme en Espanya principalment, i volen els joves entroncar-se amb un socialisme de fets, no de paraula. Però són uns quants joves capellans sense influència davant dels cardenals i jerarquies que tant bé viuen al costat de la gent de diners.

El Marcel·lí em donà un exemplar de la revista *Presència*, la venen a la Casa del Llibre [Barcelona] i n'he comprat un exemplar que t'envio junt amb el catàleg i escrit sobre gravat d' una exposició al Col·legi d'Arquitectes. El Marcel·lí hi està subscrit, si t'interessa pots subscriure't-hi. Jo no penso subscriure'm-hi, és clar que puc comprar-los en diferents quioscos de Barcelona. En [Paco] Candel és escriptor, és molt difícil trobar una cosa perfecta degut a la falta de llibertat d'expressió, però doncs lo que pot haver-hi és un intent[1].

Acabo de rebre un catàleg i invitació per l'exposició Gaudí 1967-Barcelona, que es celebrarà al Tinell del 16 de l'actual al 10 de juny.

Els arquitectes volen donar-se-les d'idealistes, però quan era moda el neoclàssic escorialense contentaven els clients aixís, després vingueren les modes de grans obertures i vidres. I també s'han adaptat als ye-yes clients, és una societat de campi qui pugui i servilisme al capitalisme. Fan ara esquelets de vidre i formigó.

Com segueix la Maria?.

La nova direcció de Major 14, és un carrer o plaça?. Crec deu ser un carrer. Recordo que un dia vàrem anar amb el Maties i tu a una fonda que ens vàren donar una olla amb pilota y botifarra negra molt bones. Prop de la plaça de l'Ajuntament hi havia un carrer que anava cap a la sortida del poble, cap a l'estació, però dins el poble que en una *pasteleria* venien uns torrons que aquí a Barcelona no s'en troben de tant bons. La Maria et deu fer uns menjars molt gustosos aquí a Montblanc. A veure si us decidiu a venir a Barcelona quan pogueu i ens veniu a veure'ns.

Records dels meus pares per tots.

El vostre amic,

Joan Reig i Molas».

Notes:

1.- Francisco Candel Tortajada (Casas Altas, València, 1925-Barcelona, 2007), escriptor i periodista.

Carta 8

«Barcelona, 29 maig 1967.

Senyor *Don* Francesc Sifre

Amics Francesc i Maria:

L'especulació en la vivenda és la llei del capitalisme, no m'estranya lo que em dius de Valls. Els arquitectes quan estudiants anaven a robar el títol contentant al professor i després com la majoria eren gent ben situats i relacionats amb capitalistes, s'han trobat al rovell de l'ou, fent edificis per negociar amb les necessitats de vivenda. Si n'hi havia algun de casa modesta, ha fet com els demés.

El Marcel·lí s'està arreglant un pis-estudi en un àtic nou del carrer Villarroel. Em va ensenyar un llibre d'un escriptor que ho és de la revista *Presència*, que es diu Àngel Carmona , el títol és *Les dues Catalunyes*, el coneix, *inclús* li havia fet el bust. Aquest llibre parla de lo que ha fet la Catalunya obrera i la Catalunya burgesa.

[A] la revista *Presència* li han posat unes multes, ara escriuran amb més diplomàcia i aquest Àngel Carmona, serà el revissor de la publicació. Tot vol dir que públicament no es pot dir la veritat.

El Marcel·lí deia emocionat: ¡Hi ha una gran crisi econòmica i el règim caurà!. És un infeliç, no veu que 28 anys de fomentar la ignorància, a més dels que portàvem en temps de la monarquia, han fet del poble espanyol, uns ineptes que sols saben aplaudir, beure i dir,Franco, Franco, Franco *por la gracia de Dios*.

Ja tenen preparat el Juan Carlos per el papanatisme madrileny de lladres i ganduls. M'agradarà veure la coronació amb els jerarques catòlics, *duques*, marqueses i analfabets espanyols.

Hem nascut en un país maleït per Déu. Jo crec que la majoria dels espanyols van a l'infern per ser el país més hipòcrita. Què no ha tornat el Maties [Solé] per Montblanc? L'has vist? Vaig regalar-li pel casament un llibre de composició arquitectònica anglès, no sé si l'ha rebut, si el veus diga-li que m'escrigui si l'ha rebut.

Ara posaré en ordre tots els estudis de ceràmica que tinc fets. Tinc unes fòrmules tretes per mi sobre unes pastes de colors que tenen la qualitat de pedra de color. Tant per escultures com per arquitectura tenen molta aplicació i són una novetat.

En ceràmica normal vaig treure un roig que em deien que no es podia obtenir, és un invent important, tinc molts colors.

Ja fa anys vaig pensar i començar les proves per fer escultures esmaltades amb esmalt sobre coure de joieria, més endavant ho faré. L'esmalt és una tècnica per fer miniatures, no per fer coses en tres dimensions i en gran, jo ho he pensat la forma de fer-ho.

Espero que la teva mare segueixi bé.

Molts records dels meus pares, el vostre amic,

Joan Reig i Molas».

Carta 9

«Senyor *Don* Francesc Sifre

Amics Francesc i Maria:

Com va per Montblanc?

Aquestos dos catàlegs turístics sobre Gaudí és de notar que el petit ja està asgotat.

En el resum d'obres que porta falta les obres de *La Mataronense*, una fàbrica amb edificis complementaris pels obrers. És de les primeres èpoques. Aquesta obra està a Mataró. Com a motiu de l'exposició Gaudí que s'ha fet al [saló del] Tinell, s'han donat algunes conferències, no hi he assistit per no deixar els pares sols a casa. Una era interessant i és sobre el *modo* d'aplicar els mètodes experimentals de Gaudí sobre el càlcul a les tècniques actuals.

Tinc un llibre sobre això, però encara no he tingut temps de llegir-lo.

Espero que la teva mare segueixi bé. Com sempre, records dels meus pares.

Esperant notícies vostres,

Joan Reig i Molas».

Carta 10

«Barcelona, 4 juliol 1967.

Senyor *Don* Francesc Sifre

Amics Francesc i Maria:

Espero que us trobeu bé els dos, aiixí com la mare de Francesc. Aquí a Barcelona fa molta calor, se sent més que l'*istiu* passat. La postal de le smuralles de Montblanc és molt bonica, lo que dius de la seva conservació és important. Dius que després de les d'Àvila, són les més importants de la península. Jo crec que més interessants que les d'Àvila són les de Tarragona, les d'Àvila sols tenen un valor de l'Edat Mitja. Més les de Tarragona tenen més història i són úniques per la seva originalitat. Del llibre *Àlbum Meravella. Llibre de belleses naturals i artístiques de Catalunya*, volum IV (1931). En la pàgina 19, copio tectualment una part sobre Tarragona i les muralles (…). Això és lo que diu sobre les muralles, més le sfotografies amb aquelles pedres gegantines per moure-les i més el veure-les directament parlen millor que totes les frases.

He rebut carta d'En Maties, diu que la seva muller ha estat malalta.

Ahir per la televisió parlaven de la televisió en color. En l'any 1953-1954, vaig estudiar la teoria dels colors aplicada a l'arquitectura. Documentat en llibres del tema físics moderns, vaig escollir la que considerava com a fonamentals a tres: roig, verd i blau.

Artísticament ja en coneixia amb lo que pintava ja que els colors rojos de la carn en llum harmonitzaven en la zona d'ombra amb colors balu-verds i aixís quedaven transparents les ombres. Vaig situar el scolors tal com indico i els oposats diagonalment feien harmonia, doncs eren complementaris. Després vaig posar-los en una esfera en la que una circumsferència central hi havien els colors de *l'arc iris* o purs, situats segons la teoria tricolor. En un raig de llum que passava octogonalment al pla que contenia a la circumferència de colors fonamentals, obtenia dos punts, un davant per fer el blanc i l'altre darrer pel negre. Aixís la circumferència de colors purs podria aclarir-los cap al blanc o enfosquir-los cap al negre en punts de l'esfera, que quedava de tots els colors. Si situo al centre de l'esfera el color gris puc obtenir una gamma de grisos de forma radial passant des d'un punt de la superfície d el'esfera al punt gris del centre. Aixís defineixo matemàticament tots els colors. En l'aplicació arquitectònica em baso en els de la superfície de l'esfera que són el smés purs, ja que situats en l'espai, en ser més intens és millor, ja que l'aire i la distància els agrissa.

La teoria aplicada a l'arquitectura ja te l'explicaré un altre dia.

Jo ja sabia que en les llums fluorescents de color s'aplicava la teoria física moderna de tres colors fonamentals. Més ahir digueren [que] la tècnica de la televisió en color consisteix en descompondre la imatge en tres colors fonamentals i llençar la imatge en forma de tres imatges, una roja, altre verda i altre blava que segons la intensitat de cada color, el receptor torna a unir i donar la forma en color natural.

Les pintures, els gravats en color i les ceràmiques i les obres d'arquitectura, sempre les he pensat o fet amb la teoria aquesta.

Molts llibres no científics diuen que són quatre els colors fonamentals, més és falsa i els llibres moderns físics han demostrat que no és veritat.

Els pintors pastaven el color blau i groc i obtenien el verd i aixís consideraven el groc com a fonamental. Més en física les ones de cada un dels colors han demostrat que el groc i blau donen negre ja que són dos colors complementaris i que el groc s'obté de superposar les ones rojes i verdes i que no és fonamental.

Ja parlaré un altre dia de com aplico la teoria a l'arquitectura.

Molts records dels meus pares, a veure si feu una escapada a Barcelona i veniu a veure'ns.

El vostre amic,

Joan Reig i Molas».

Nota:

Les cartes originals estan dipositades al Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca, fons personal de Francesc Sifre. En la transcripció hem posat en cursiva els castellanismes i dialectalismes, el text entre claudàtors és nostre.

Una col·lecció de dibuixos d'esglésies de la Conca de Barberà, l'Alt i Baix Camp, i les Garrigues, obra de l'impressor montblanquí Ramon Requesens Queralt (1974)

Josep M. Carreras Vives. jopmcavi@gmail. com

RESUM

Es presenten dotze reproduccions en dibuix pluma realitzats per l'impressor i artista montblanquí Ramon Requesens Queralt, encàrrec d'un sucursal bancària de la Vila de Montblanc per felicitar les festes nadalenques de l'any 1974 als seus clients de diferents poblacions.
S'hi recullen les façanes de les esglésies parroquials dels pobles designats pel client que formulà l'encàrrec.

RESUMEN

Se presentan doce reproducciones en dibujo pluma realizados por el impresor y artista montblanquense Ramon Requesens Queralt, encargo de una sucursal bancaria de Montblanc, para felicitar las fiestas navideñas del año 1974 a sus clientes de diferentes poblaciones.
La colección plasma las fachadas de las iglesias parroquiales de los pueblos designados por cliente que formuló el encargo.

ABSTRACT

Presented twelve reproductions pen drawing made by the printer and artist Ramon Requesens Queralt, commissioned a bank branch in the town of Montblanc to congratulate Christmas 1974 to its customers different populations.
It contains the facades of the parish churches of the people appointed by the client to establish the commission.

Josep M. Carreras Vives (Montblanc, 1950) Ha cursat estudis universitaris de Ciències de la Informació i de Dret i laboralment ha dedicat una part considerable de la seva vida a l'ofici d'impressor. Fundador de la revista montblanquina Espitllera. És secretari de l'Associació Amics Martínez Lozano, Secretari del Museu Arxiu de Montblanc i Comarca i membre d'altres entitats de caràcter social i cultural.

Una col·lecció de dibuixos d'esglésies de la Conca de Barberà, l'Alt i Baix Camp, i les Garrigues, obra de l'impressor montblanquí Ramon Requesens Queralt (1974)

Josep M. Carreras Vives. *jopmcavi@gmail. com

Paraules clau: *Banco Espñol de Crédito*. Nadales. Ramon Requesens Queralt. Dibuix

Introducció

L'any 1974, Montblanc, en ésser la capital de la Conca de Barberà, exercia per aquest fet el modest paper de capital político-administrativa, esdevenint referència i centre d'acció per a molts pobles de la comarca, ultra d'altres poblacions que depassaven l'espai estrictament geogràfico-administratiu que li corresponia. Aquesta circumstància li aportava una notable activitat d'administració pública i privada, actualment més migrada: Jutjat, oficines de Fecsa, una estació de ferrocarril més activa, més freqüència de transport públic per carretera, una dinàmica Cooperativa de Viticultors, etc. Tot plegat, feia que s'observés un cert dinamisme en el sector financer representat per diverses sucursals bancàries, que, a més a més, suposaven una aportació laboral que ben bé podríem situar al voltant de la cinquantena d'empleats en el sector.

La distribució «bancària» es configurava amb les Caixes d'Estalvi (Caixa de Pensions, Caixa de Tarragona i Caixa Rural) i tres sucursals bancàries: el Banc de Valls (1920-1979, absorbit pel Banco Hispano Americano)[1] el Banc Central (1953 -1991, que es fusionà amb el Banco Hispano Americano)[2] i el Banco Español de Crèdito, que s'havia radicat a Montblanc des de l'any 1930 a rel de l'adquisició del Banco di Roma, amb sucursal establerta a la vila des de l'any 1910[3].

La banca privada espanyola, (entengui's la gran banca, no els petits bancs de caràcter local o comarcal, que han satel·litzat dins els diferents marcs legals al llarg de la història) des dels seus inicis, -situats l'any 1856, en el marc de Bienni Progressista- podem considerar-la com un sector empresarial *sui generis* dintre del panorama econòmic de l'Estat, sovint dissociat de l'entorn econòmic i productiu al que havia d'haver servit financerament, i gairebé sempre actuant de forma diferenciada de com ho han fet les grans banques de l'entorn geopolític i econòmic del què ha format part internacionalment.

En aquest segle i mig de banca «moderna» aquesta activitat ha tingut dos eixos de

desenvolupament singulars, per un cantó el seu aspecte oligàrquic a redós d'una classe política i aristocràtica que ha teixit unes estructures legals per facilitar-li la implantació controlada i l'enriquiment personal o familiar; i, per l'altra, la radicació geogràfica centrada en la capital estatal si bé en determinades èpoques també en trobem representacions importants al nord de la península, però al servei de l'autarquia dominant del país, i que a la llarga han efectuat un desplaçament cap a Madrid, on, de forma efectiva, sempre s'han mantingut.

El règim franquista no fou alié a aquesta aliança tàcita entre banca i poder i a canvi d'una utilització gens encoberta del sector, li permeté continuar amb el seu paper cautelós adreçat a no arriscar en projectes i empreses i a mantenir el seu característic tancament en si mateixa i en un entorn reduït i monolític.

A l'època tardofranquista, els actors més destacats del capitalisme financer s'immergiren en un posicionament «aperturista» davant l'espectativa de la deriva político econòmica d'un règim del què tothom en presentia les acaballes. Foren els anys d'implantació de noves entitats, amb especialitzacions dferenciades (de negocis, industrials, comercials) i amb la creació de noves sucursals i una cursa de captació de capitals que posà a l'esfera visual aquelles entitats que s'havien caracteritzat per una mena de discreció i distanciament que ratllava l'obscurantisme del diner. Amb aquesta presència i nova política bancària s'orientaren campanyes publicitàries persistents, directes i novedoses, amb presència en molts pols de la societat, donant suport a iniciatives de caràcter cultural, associatiu o festiu, com mai s'havia vist. L'important era la captació imparable d'impositors.

Una acció novedosa

A conseqüència d'aquesta nova política de *marqueting* i aproximació al possible impositor, i a la iniciativa del director de la sucursal del *Banco Español de Crédito* a Montblanc, Joan Dalmau Sanahuja, fill de la vila, aquest any de 1974 la representació bancària montblanquina encarregà una col·lecció de nadales, en les què apareixien dotze façanes i campanars de les esglésies d'alguns pobles on el banc tenia clients. D'aquesta manera, una mica prosàica i potser sense uns objectius artístics o culturals, es posava en valor, almenys per als residents de cada població, un patrimoni que segurament per la seva quotidianeïtat no s'havia reparat suficientment en la seva valua artística.

L'acció consistí en fer un tiratge determinat pel nombre de clients de cada població amb la reproducció en dibuix de la seva església parroquial. La iniciativa tingué continuïtat i un altre any la presència sobre el paper en ocasió de les nadales, consistí en la reproducció fotogràfica de les cooperatives agràries, i en una altra ocasió en la reproducció de goigs de caràcter local. Desconeixem si se'n materialitzà alguna més en posteriors anys, si bé ens consta la intenció de reproduir alguns edificis emblemàtics o l'*Sky line* de les poblacions escollides.

L'encàrrec de la impressió fou formulat a la Impremta Requesens de Montblanc que, a la vegada tindria cura d'executar els respectius originals per ésser reproduïts tipogràficament. D'aquesta tasca artística en tingué cura el propietari de la impremta, en Ramon Requesens Queralt, reconegut dibuixant i persona molt sensible al patrimoni artístic de la comarca. Requesens, es desplaçà als diferents pobles i captà les façanes al natural, prescindint de captacions fotogràfiques.

La col·lecció

Com veurem seguidament, aquesta col·lecció consta de dotze il·lustracions, corresponents a les esglésies dels següents pobles: Barberà de la Conca, Blancafort, Rocafort de Queralt, Sarral, Solivella, Vallclara, Vilanova de Prades, Vilaverd, Vimbodí (Conca de Barberà), L'Albi (Les Garrigues) La Riba (Alt Camp), Prades (Baix Camp).

L'artista ho plasmà sobre paper Canson, en tamany foli (22,5 x 32,5) i utilitzà la plumilla amb tinta xinesa negra. L'execució dels dibuixos no s'estèn en floritures i, més que el detall i el preciosisme cerca la captació i la identificació ràpida, ressaltant les traces més destacades de cada obra, aquells trets que fan que cadascuna de les façanes o campanars constitueixi una visió inconfusible i que a través dels anys els homes i les dones de cada indret n'han fet una de les visions més interioritzades.

Aquests originals foren impressos emprant la tipografia clàssica, o sigui amb la utilització dels respectius clixés pluma constituïts pels mateixos dibuixos originals, a l'inrevés, sobre una planxa de metall, tractada amb galvanotènia, tècnica química que provoca un buidatge i que només deixa en relleu allò que es reproduirà. Els clixés foren impressos en una màquina Minerva Heidelberg T d'aspes, i s'utilizà una cartulina de color crema.

El resultat final fou per a cada reproducció un imprès de 4 pàgines, a la primera de les quals hi figurava el dibuix, a la segona s'hi insertà una breu descripció històrico-artística de cada monument, a la pàgina tres, per a tots els impressos igual, hi trobem la felicitació de l'entitat bancària, quedant a la darrera pàgina el logo que en aquell moment la distingia. La nadala feia unes mides de 21 x 14 cm.

Barberà de la Conca

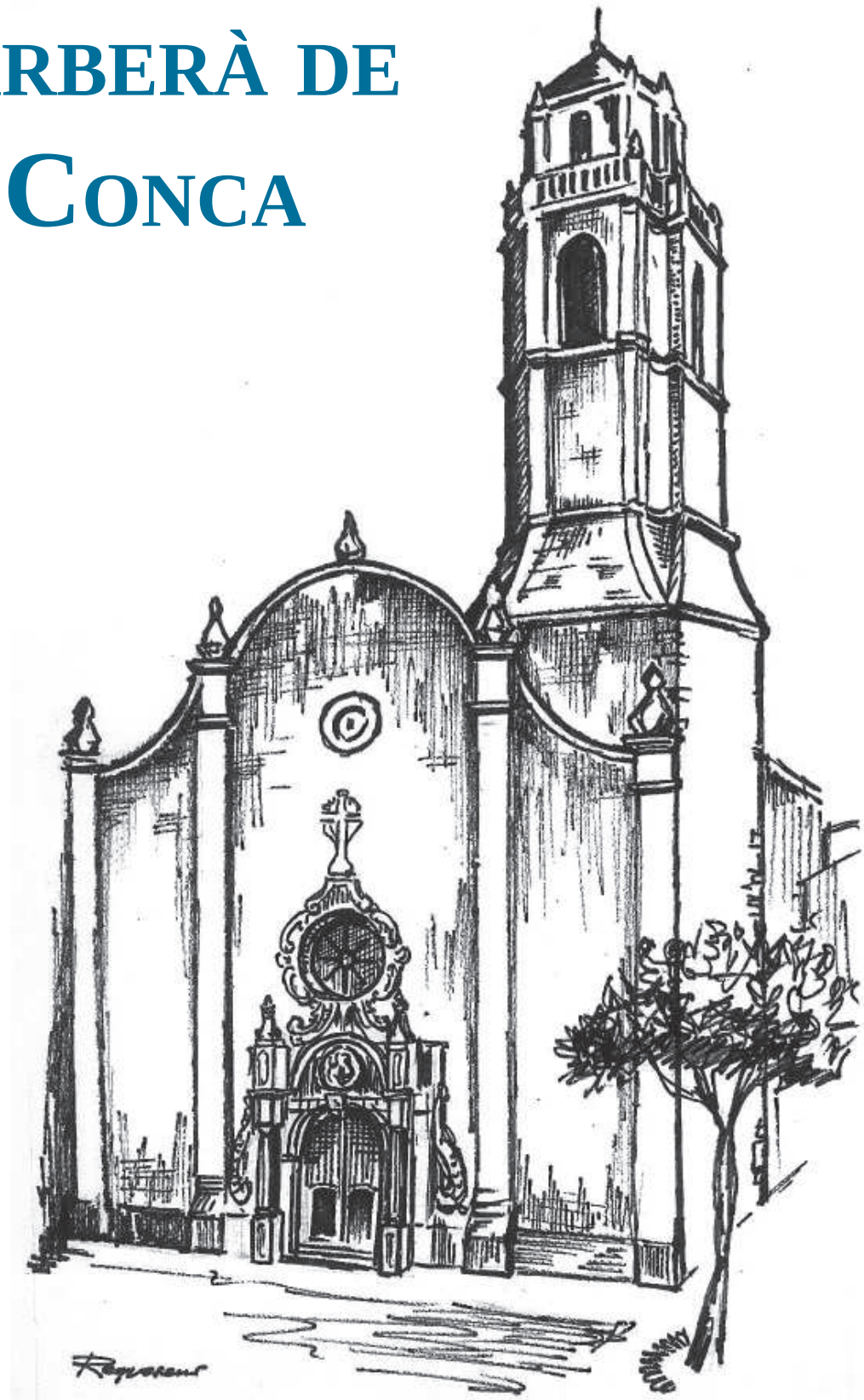

Temple parroquial dedicat Santa Maria, construït entre 1792 i 1796, d'estil barroc, sota traça d'Andreu Bosch i l'execució dels mestres de cases Francesc Tomàs de Montblanc i Magí Veciana de Sarral

BLANCAFORT

Església de Santa Magdalena de Blancafort que data de finals del segle XVIII. Al centre de la façana hi destaca una fornícula amb la imatge de la titular de l'església.

L'ALBI

L'església parroquial de l'Albi està dedicada a l'Assumpció de la Mare de Déu. Es tracta d'un edifici del segle XVIII, començat a construir l'any 1744 i acabat el 1751.

La Riba

L'església parroquial, situada al nucli central, i dedicada a Sant Nicolau, fou construïda entre els anys 1764 i 1770.

PRADES

El temple parroquial està dedicat a Santa Maria. És d'estil gòtic i de nau única. La façana principal té diversos elements renaixentistes. Davant d'una de les portes laterals es troba una antiga creu de terme del segle XIII.

Rocafort de Queralt

Església dedicada a Sant Salvador i construïda durant la darrera dècada del segle XVIII. Donada la perspectiva d'aquest dibuix, destaquem l'estructura del campanar, compost per tres parts molt diferenciades.

SARRAL

Sota l'advocació de Santa Maria, el temple actual fou construït entre 1750-1757, si bé fou destruït per un incendi l'any 1801, essent reconstruït durant els anys 1802 i 1807.

SOLIVELLA

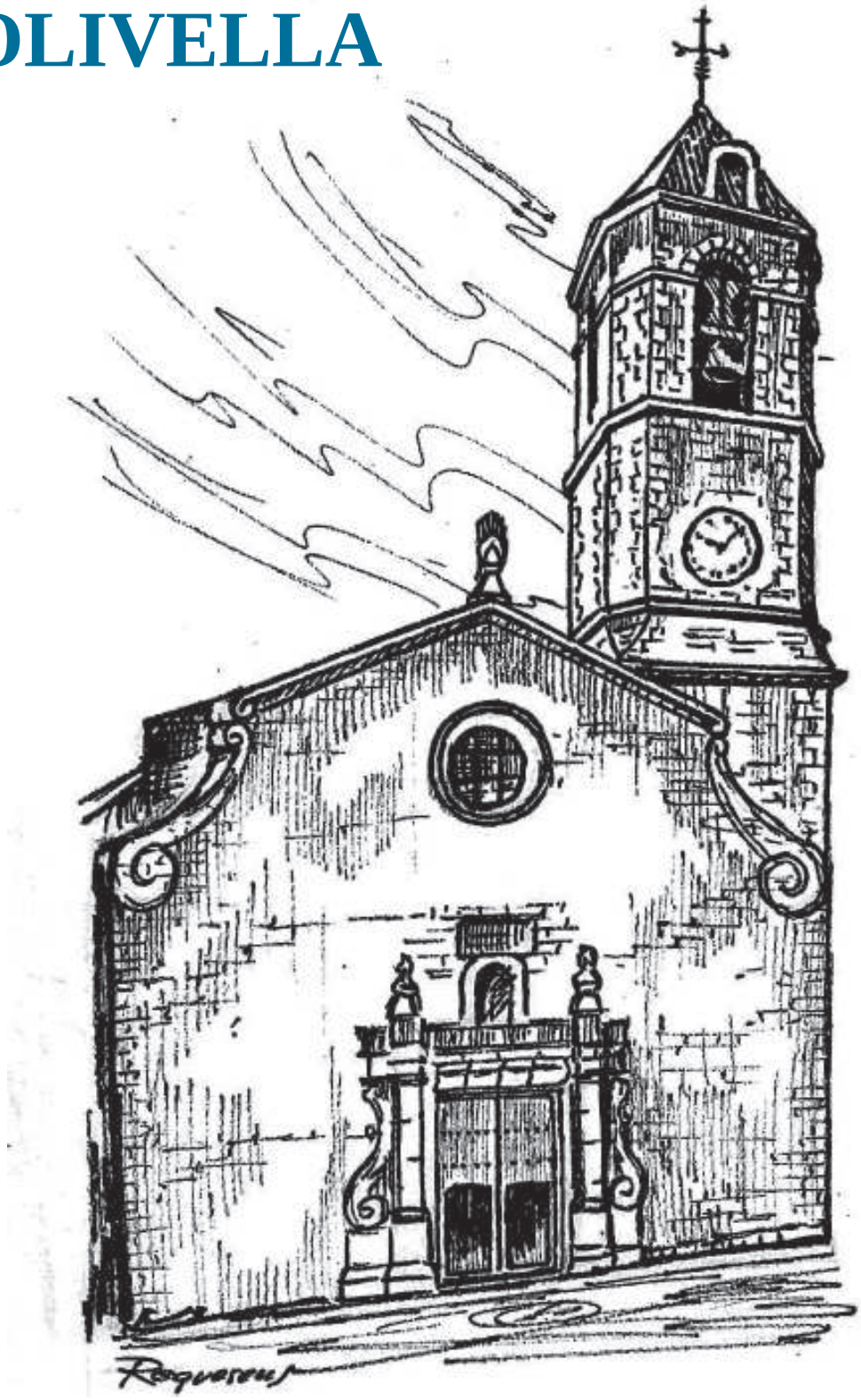

L'Assumpció de Maria detenta la titularitat de l'església parroquial de Solivella, amb una façana de l'any 1777, on hi destaca una fornícula de considerables dimensions, que actualment no conté cap imatge

VALLCLARA

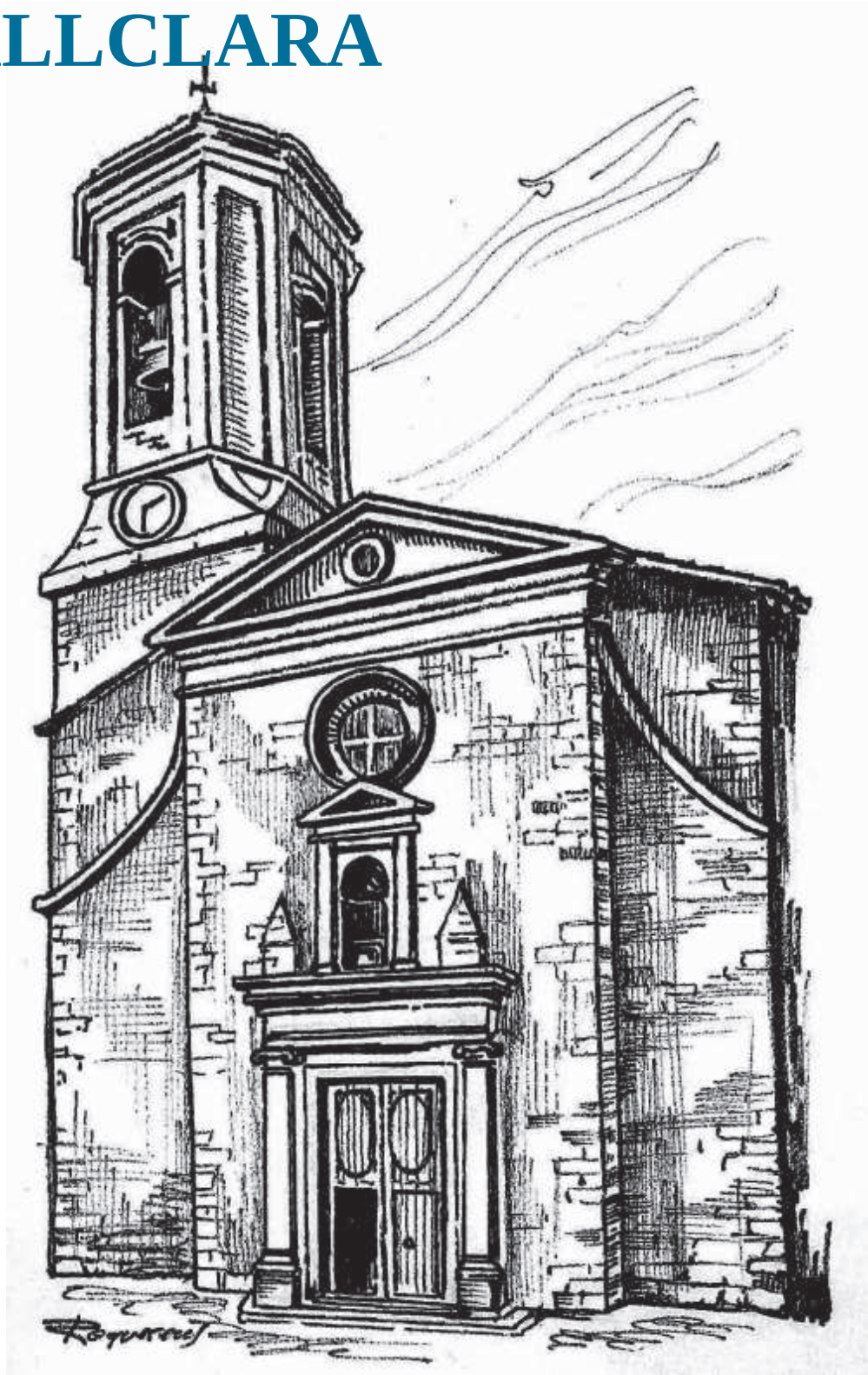

L'església parroquial de Vallclara té com a titular a Sant Joan Baptista i és d'estil barroc, construïda a inicis del segle XIX

Vilanova de Prades

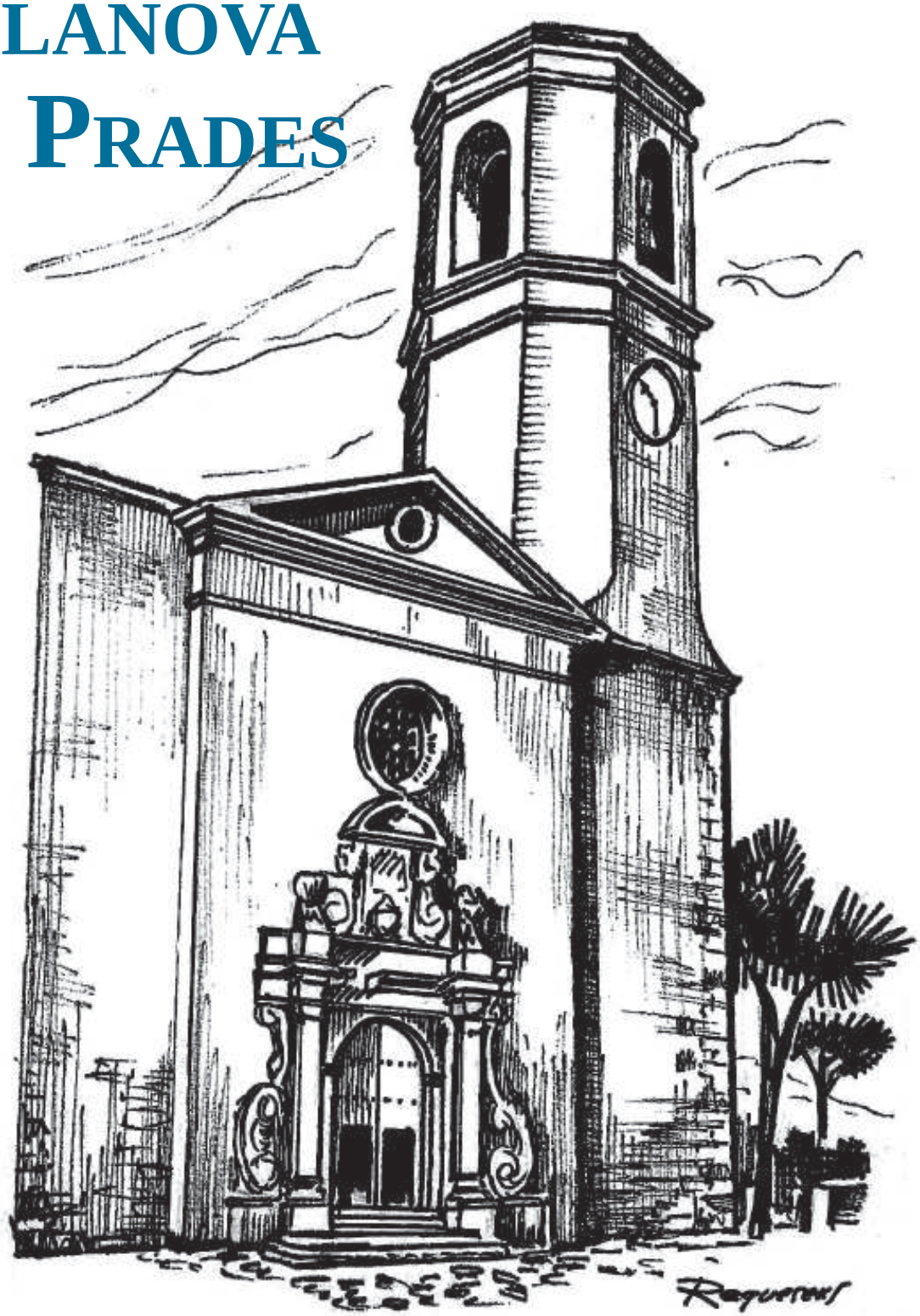

El temple parroquial de Vilanova es començà l'any 1773, i deu anys després s'acabava el campanar. Per les seves dimensions ha estat anomenat per alguns autors com a «Catedral de la muntanya»

VILAVERD

Aquesta església parroquial està sota l'advocació de Sant Martí, i es tracta d'una contrucció que conserva elements del segle XII, com és ara l'arc de mig punt adovellat en el portal d'accés al temple.

VIMBODÍ

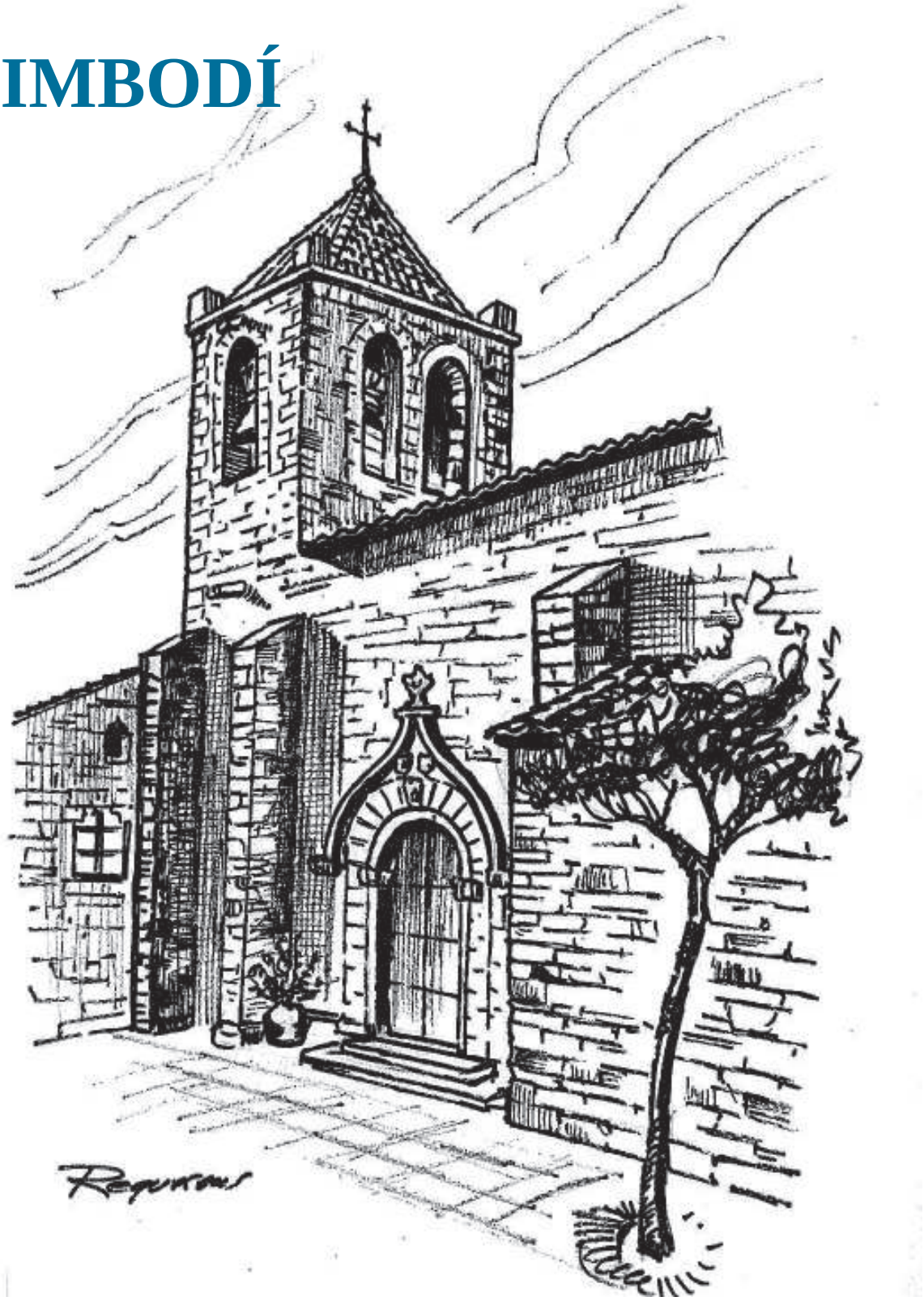

Es tracta d'un temple d'inspiració cistercenca, degut a la vinculació i proximitat de Vimbodí amb el cenobi populetà. Aquesta església parroquial està dedicada a Sant Salvador i fou edificada entre les darreries del s. XV i inicis del XVI. Artísticament té influències dels models bearnesos

Bibliografia

Pilar Musalas Rodón, «El Banc de Valls 1881-1979, esborrany històric amb records i comentaris personals», *Quaderns de Vilaniu*, (Valls), 45 (2004), p. 207-210.
Joan Fuguet i Carme Plaza, (coord.), *Història de la Conca de Barberà. Història de l'art.* Valls, 2008

Notes

1.- Informació oral facilitada pel Sr. Francesc Badia i Batalla.
2.- Informació oral facilitada pel Sr. Ramon Gómez Molas
3.- Notes inèdites de Joan Miquel Sanfeliu de Miguel

Addenda gràfica

Lletra de canvi de l'agència del Banco di Roma a Montblanc, corresponent a l'any 1911.
(Arxiu Joan M. Sanfeliu)

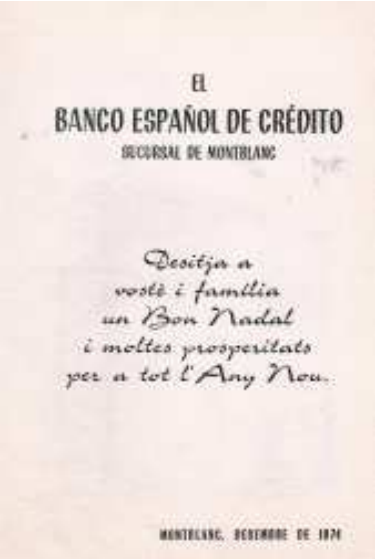

Imprès acabat d'una de les reproduccions (Arxiu Ramon Requesens Queralt)

Genius Loci.
Aquells llocs en els què només jo puc anar

Domi Mora. *domimoraa@gmail.com

RESUM

Genius Loci, el Geni del Lloc, consta de dues sèries complementàries d'imatges fotogràfiques, fetes amb una càmera estenopèica, aparell que funciona segons el principi de la càmera obscura citat ja per Aristòtil.
En el primer grup podem veure retratats tot un seguit d'espais naturals (barrancs, coves i falles) ubicats majoritàriament a les Muntanyes de Prades. Es tracta d'escultures fotogràfiques, realitzades a partir de la seqüenciació de diferents negatius, en les què es vol posar de manifest una percepció dúctil, hàptica, de la roca; percepció lligada a la visió d'un entorn sacralitzat per l'home des de fa mil·lennis, com ho demostren les nombroses manifestacions artístiques que s'hi han trobat.
L'altra sèrie de fotografies mostra un seguit de formacions vegetals, vertaderes Presències individuals, captades a diferents indrets del mateix entorn natural.

RESUMEN

Genius Loci, el Genio del Lugar, consta de dos series complementarias de imágenes fotográficas, realizadas con una cámara estenopéica, aparato que funciona siguiendo el principio de la cámara obscura, citado ya por Aristóteles.
En el primer grupo podemos ver retratados un conjunto de espacios naturales (barrancos, cuevas i fallas) ubicados, en su mayoría, en el entorno de las Montañas de Prades. Se trata de esculturas fotográficas, realizadas a partir de la secuenciación de varios negativos consecutivos, con las que se quiere poner de manifiesto una percepción dúctil, háptica, de la roca; percepción ligada a la visión de un entorno sacralizado por el hombre desde hace milenios, como lo demuestran las numerosas manifestaciones artísticas que han sido halladas.
El segundo grupo de fotografías muestra una serie de formaciones vegetales, verdaderas Presencias individualizadas, captadas por la cámara en distintos lugares del mismo entorno natural.

SYNTHESE

Genius Loci, le Génie du Lieu, est constitué par deux séries complémentaires d'images photographiques qui ont été réalisés avec une caméra stenopée, appareil qui fonctionne d'après le principe de la *camera obscura* cité déjà par Aristotèle.

Dans le premier groupe, l'on peut voir photographiés toute une série d'espaces naturels (falaises, grottes, failles) appartenant, dans sa majorité, a l'entourage des montagnes de Prades. Il s'agit de sculptures photographiques réalisées à partir de la mise en séquence de plusieurs négatifs, dans lesquelles on veut mettre en évidence une perception malléable, haptique, des roches; il s'agit d'une perception liée à la vision d'un entourage sacralisé par l'être humain depuis des milliers d'années, comme ainsi le démontrent les nombreuses manifestations artistiques trouvées.

Le deuxième groupe de photographies nous montrent diverses formations végétales, il s'agit de vraies Présences individuelles,captées par la caméra dans différents endroits du même entourage naturel.

Domi Mora és antropòleg (Universitat de Barcelona, 1987) i fotògraf professional des de 1990. Ha treballat pel diari La Vanguardia (1991-1993). Professor associat de la Facultat d'Humanitats de la Universitat Internacional de Catalunya (1999-2007).

EXPOSICIONS «Antropografías», Galeria Tagomago, Barcelona. «Rostres», Museu de Lleida: Diocesà i comarcal. «El Museu Convidat: Museu Diocesà de Tarragona. El llinatge de la imatge. Fotografies de Domi Mora», Museu d'Art de Girona. «Mirada endins. Talles medievals revelades per la càmera de Domi Mora. Museu Frederic Marés, Barcelona, «Lente de Aumento sobre arquitectura: La antropología fotográfica de Domi Mora.» Centro de Investigaciones Etnológicas Angel Ganivet, Granada.

LLIBRES La catedral de Santiago. Belleza y misterio (2011). Museo Ibercaja Camón Aznar (2009), Zaragoza,1808-2008 (2008), Nuestros Paradores (2006), Intramuros (2006), La catedral de Sigüenza (2006), Estaciones europeas (2005), Las plazas de Cataluña (2003), Los pueblos más bellos de España (2002), Monasterios en España. Arquitectura y vida monástica (2000), Castillos medievales en España(1999), El Teatro Real (1998), Tesoros medievales del Museo Nacional de Arte de Cataluña (1997), Historia del Arte Español (10 Vols.) (1995– 98), Lunwerg Editores. La belleza industrial (2007), Viaje por España siguiendo los pasos de Laborde (2006), Edicions Bromera.

El Tut

Britus

Mas d’en Carles

Cogullons (dalt)

Cogullons (baix)

La Foradada

La Febró

Josa del Cadí

Genius I

Genius II

Genius III

Genius IV

Genius V

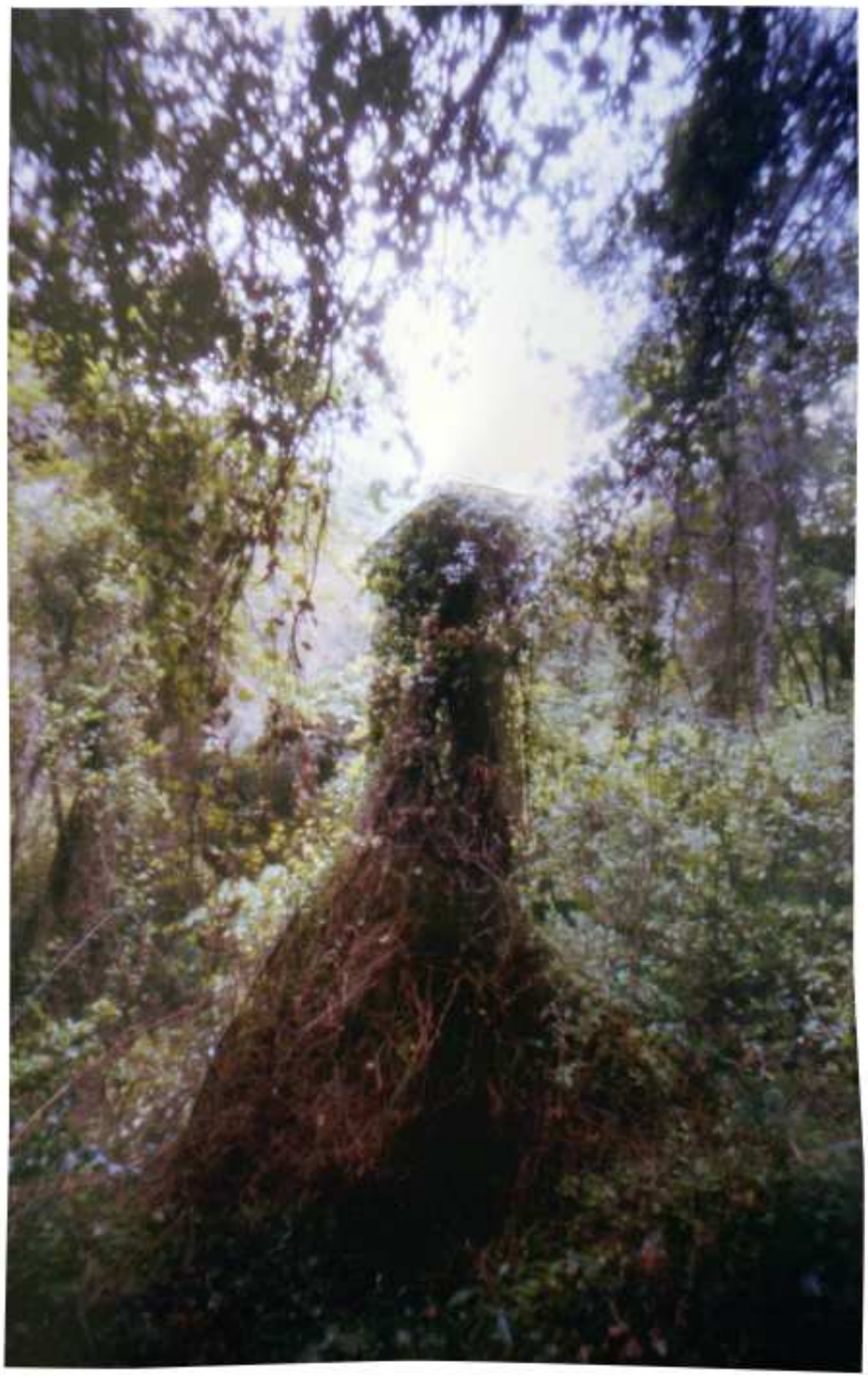

Genius VI

Genius VII

Genius VIII

Genius IX

Concepte d'una organització docent per als individus en funció de la societat per Miquel Golobardes i Vila

Edició comentada per
Neus Salvat Golobardes i Joan Heras Costa

RESUM

Aquest article conté un text escrit pel pedagog Miquel Golobardes i Vila com a treball final dels seus estudis de Magisteri a l'Escola Normal de la Generalitat l'any 1937, amb un pròleg i un epíleg realitzats per dos professors que treballen en instituts de Secundària i que en fan un seguit de valoracions des de la perspectiva actual, tot destacant que molts dels plantejaments que s'hi exposen segueixen tenint vigència.
En el seu treball, Miquel Golobardes exposa com s'ha de planificar o, en paraules seves, organitzar la tasca docent tenint en compte diversos factors com són: la personalitat infantil, el medi natural, el medi social, els aspectes biològics o els aspectes psicològics i, per últim, fa unes consideracions sobre com hauria de ser l'escola per adequar-se a tots els pressupòsits exposats

RESUMEN

El artículo que sigue contiene un texto escrito por el pedagogo Miquel Golobardes i Vila como trabajo final de sus estudios de Magisterio en l'*Escola Normal de la Generalitat* el año 1937, con un prólogo y un epílogo a cargo de dos profesores que trabajan en institutos de Secundaria y que hacen una serie de valoraciones des de la perspectiva actual, destacando a la vez que muchos de los planteamientos que se exponen siguen vigentes. En su trabajo, Miquel Golobardes expone como debe planificarse o, en palabras suyas, organizar la tarea docente teniendo en cuenta diversos factores com son: la personalidad infantil, el medio natural, el medio social, los aspectos biológicos o los aspectos psicológicos y, por último, formula unas consideraciones sobre como debería ser la escuela para adecuarse a todos los presupósitos expuestos.

Neus Salvat Golobardes va néixer a Barcelona l'any 1968. Va cursar els estudis de Magisteri i posteriorment es va llicenciar en Ciències de l'Educació a la Universitat de Barcelona. Actualment treballa com a Profesora d'Orientació Educativa a l'Institut Joaquim Mir de Vilanova i la Geltrú.

Joan Heras Costa va néixer a Terrassa l'any 1965. Va estudiar Filosofia a la Universitat Autònoma de Barcelona i actualment treballa com a profesor d'Educació Secundària en aquesta especialitat a l'Institut Galileo Galilei de Barcelona.

Concepte d'una organització docent per als individus en funció de la societat per Miquel Golobardes i Vila

Edició comentada per
Neus Salvat Golobardes i Joan Heras Costa

***Nota:** Aquest text de Miquel Golobardes fou un treball de final dels seus estudis a l'Escola Normal de la Generalitat de Catalunya. El treball ens permet copsar el seu pensament pedagògic, si bé encara expressat de forma incipient, i ens pot ajudar a entendre quins eren els criteris específics que van inspirar la seva tasca docent, tant a l'Acadèmia que va fundar a Montblanc, com en totes les altres places docents que va ocupar al llarg de la seva vida professional».*

Paraules clau: Pedagogia. Escola Normal. Guerra Civil

A manera d'introducció

Fa uns anys, la meva mare, Núria Golobardes, em va donar a llegir el text titulat ***Concepte d'una organització docent per als individus en funció de la societat,*** escrit pel meu avi, Miquel Golobardes i Vila el curs 1936-1937, quan estudiava el darrer curs de la formació de Mestres a l'Escola Normal de la Generalitat, ara fa gairebé 80 anys. Aleshores en vaig fer una presentació a manera de pròleg d'un petit llibret que va elaborar la meva mare per repartir a la família a mode de felicitació de Nadal, amb el text de l'avi i un epíleg redactat per Joan Heras.

Llegir el text va ser una experiència fascinant i vaig decidir fer-hi alguns comentaris des de la meva perspectiva de mestra que ara recollim aquí com a introducció al seu treball.

Des d'un punt de vista personal, per a mi va resultar molt interessant i curiós poder llegir aquest text sabent que l'havia escrit el meu avi, una persona de la qual jo desgraciadament només tinc alguna imatge difosa, però que sé que, pel fet de ser el meu avi, ha estat determinant en la meva vida. I no puc deixar de pensar com hauria estat d'interessant poder comentar amb ell tranquil·lament aquestes i altres qüestions pedagògiques. Hagués estat un privilegi tenir a prop una persona que partia de la formació rebuda a la Normal de la Generalitat i que després va poder posar-la en pràctica àmpliament durant una llarga i variada carrera docent. De ben segur que per a mi hagués estat molt enriquidor i que les nostres discussions pedagògiques -ell, com jo, era una persona de molt caràcter- haguessin omplert moltes estones del nostre dia a dia i haguessin monopolitzat bona part de les reunions familiars.

Miquel Golobardes. Atenció personalitzada als alumnes

Miquel Golobardes. Viatge a Grècia amb alumnes de Batxillerat

També m'agrada pensar que el meu avi hauria estat content de saber que jo, com ell, sóc mestra i que, com a ell, i a molts altres membres de la nostra família, m'interessa la tasca docent i procuro fer-la tan bé com sé o m'és possible.

Des d'una perspectiva més professional, penso que hauria estat interessant conèixer la seva opinió sobre els canvis que ha anat patint la situació de l'educació al nostre país i quines propostes faria davant els nous conflictes i realitats que van apareixent, com ara la creixent i variada immigració de la qual ell ja en parla com a fenomen influent a l'escola perquè començava a ser una qüestió important en els anys 30, si bé aleshores hauria semblat impossible que aquest fenomen prengués les dimensions que ara té.

En el text que ell va redactar trobem plantejaments molt actuals sobre la necessitat que l'educació ofereixi respostes individualitzades als alumnes tot tenint en compte la seva configuració personal i la realitat que els envolta. Això no ens ha de sorprendre, la Pedagogia és una disciplina que es desenvolupa d'una forma cíclica i en la qual no sembla que quedi massa per descobrir, cosa que no vol dir que no hi hagi lloc per fer plantejaments didàctics nous partint dels coneixements que ja tenim de fa molt temps. L'Escola Normal de la Generalitat proposava una educació individualitzada, adaptada a la realitat de cada noi o noia, participativa i, en relació amb el medi proper a l'escola; tot això són idees que s'exposen en el seu treball i que són la base, si més no, de les formulacions pedagògiques teòriques actuals.

També en el seu text es dóna molta importància a la realització de fitxes de seguiment -«fitxes escolars»-, segons la seva terminologia- per recollir periòdicament informació dels alumnes sobre diversos àmbits, tal com s'intenta fer actualment a través de fulls d'observació, registres, fitxes de seguiment etc., que intenten cobrir tots els àmbits de desenvolupament dels alumnes.

Per altra banda, hi ha alguns aspectes en el seu treball que ara ens sorprenen i que mostren els canvis que s'han produït al llarg dels quasi 80 anys que fa que va ser escrit aquest text. És curiosa per exemple la comparació que trobem de l'escola unitària i l'escola graduada tot posant-les les dues en un pla d'igualtat, com si en aquell moment fossin opcions equivalents entre les que es pogués triar, cosa que difereix molt de la situació actual en la qual l'escola unitària queda relegada a l'àmbit rural i és una realitat clarament minoritària.

Allò que també sorprèn en aquest text, en la meva opinió, és la tendència a considerar els coneixements psicològics i pedagògics des d'una perspectiva excessivament cientificista. La psicologia en aquell moment estava en un punt crucial de la seva constitució com a disciplina diferenciada i potser encara estava massa estesa la idea que podia esdevenir una ciència experimental i exacta, i en canvi, amb el pas del temps, s'ha anat acceptant que els coneixement psicològics són d'una altra naturalesa que no permet que s'ajustin als plantejaments purament científics, sense que això els faci menys vàlids. Llegint aquest treball, fet fa quasi 80 anys, ens adonem que ofereix una visió de la personalitat infantil molt basada en aspectes biològics i excessivament determinista pel que fa a la influència del medi natural. Actualment les formulacions psicològiques més acceptades plantegen

visions més interaccionistes entre la persona i el medi i que consideren el medi de forma global, tot donant potser més importància als aspectes culturals per sobre dels condicionaments naturals.

És curiós constatar aquest estadi incipient de la psicologia, tenint en compte, a més, també el fet que els coneixements psicològics que tenia Miquel Golobardes en aquell moment eren encara els propis d'un estudiant- cosa que es traspua en la forma d'expressar les qüestions psicològiques en el seu treball: barreja el llenguatge més específic amb un altre llenguatge més propi del parlar més quotidià i amb consideracions sobre els nens que són més pròpies del sentit comú o de la saviesa popular.

Enllaçant amb això, m'agradaria fer algunes apreciacions sobre el llenguatge utilitzat en aquest treball. Em sembla curiosa la utilització simultània d'un llenguatge elaborat, fins i tot en alguns moments poètic, amb algunes frases o paraules que, almenys ara, sonen estranyament col·loquials. Evidentment sóc conscient que amb el pas dels anys pot haver canviat la consideració dels diversos registres, però en tot cas, sorprèn la redacció si la comparem amb allò que és habitual en un treball sobre pedagogia en l'actualitat.

Penso que els alumnes de la Normal de la Generalitat tenien una gran virtut en relació amb la majoria dels qui ara estudien o hem estudiat Pedagogia i carreres similars. Ells tenien una visió més global del saber i, potser per això no ens ha de sorprendre l'ús d'estils diferents i la presència d'un llenguatge més literari.

També vull remarcar les referències a teories i autors d'altres disciplines -filosofia, ciències, literatura- que potser són poc presents en els textos actuals sobre educació. Penso que hauríem d'apreciar molt aquesta vocació d'estudi polifacètica i alhora rigorosa que no està massa en voga en els nostres temps en que s'opta molt sovint per l'especialització en coneixements concrets i la superficialitat en coneixements més generals. En la meva opinió seria molt positiu poder recuperar la figura del mestre com a home o dona de saber global i rigorós i, sobretot, com a engrescador cultural.

Aquesta figura és la que es proposa en el treball de Miquel Golobardes per tal de poder portar a terme l'organització docent» sobre la qual ens parla; és la mena de mestres que es volia formar a la Normal de la Generalitat i que a mi, i segur que a molta altra gent, ens agradaria recuperar: persones ben formades, amb interessos molt diversos i amb grans dosis d'il·lusió.

I ara us animo a llegir el treball de Miquel Golobardes que, com a element de curiositat, hem transcrit respectant en molts casos l'ortografia, el vocabulari i l'escriptura original -cal remarcar que fou mecanografiat amb una màquina d'escriure on potser hi faltava algun signe-. Suposo que mentre el llegiu, els qui el van conèixer recordaran aquell que en va ser l'autor i podran reflexionar sobre quines eren les seves inquietuds de joventut i com van perdurar al llarg de la seva vida. I els qui no vam tenir la sort de poder conviure amb ell, podrem conèixer-lo una mica millor.

Neus Salvat i Golobardes

Concepte d'una organització docent per als individus en funció de la societat

Miquel Golobardes i Vila
(Escola Normal de la Generalitat, curs 1936-37)

IDEES GENERALS

Quan parlem d'organització docent la pensem de tal manera que en tots els seus aspectes estigui d'acord amb els criteris pedagògics actuals i amb les aportacions de totes les ciències que tenen relació més o menys directa amb la pedagogia. El pedagog que viu aquesta organització volem que s'hagi resolt sobre el fi que es proposa, que estigui saturat de bona voluntat i d'un concepte elevat de la seva professió, i ensems que hagi pensat sobre l'esdevenidor que s'ofereix a tot infant una vegada deixa l'Escola per a continuar en un altre aspecte una nova fase del seu desenvolupament. No en tindrà prou per a quan la seva tasca serà finida, que els coneixements de l'alumne siguin d'una determinada extensió; que tingui una formació estricta; que l'encaix en el medi social el verifiqui sense trasbals, no. Tot això són aspectes, només aspectes del fi totalitari que deu perseguir l'educador en el desenvolupament dels seus alumnes.

L'Escola rep l'infant com un conjunt de factors incipients, els quals factors, durant el desenvolupament biològic, aniran prenent forma i categoria. L'acció educativa serà funesta en el moment que s'estableixi una pugna entre allò que pretén obtenir l'educador i el què constitueix el fons biopsíquic de la personalitat de l'educand. L'Escola deu ésser un factor més entre els més importants, que deuen contribuir a la realització plena d'allò incipient que existeix en l'infant, i que, en conjunt, constitueix, el substràtum de la seva personalitat. En el moment que l'escola es perd en elucubracions abstractes i deixa de vista la personalitat de l'infant que n'ha de rebre l'acció, es nega com a Institució que aspira a treballar per el benestar individual i col·lectiu.

El mestre no pot deixar mai de banda aquests factors incipients que constitueixen la personalitat de l'infant, que és tant com voler dir que deu conèixer l'estructura biopsíquica i, com a conseqüència, deu cenyir la seva funció a interpel·lar-la i canalitzar-la degudament per tal que no es comporti amb minva de possibilitats en cadascuna de les fases del període vital.

Per a fugir del criteri massa encertat de considerar a l'infant com un home petit, s'ha produït com una mena de tòpic que diu el nen és un nen, i així es creu haver-se posat d'acord amb el principi de la moderna filosofia segons el qual les circumstàncies d'espai i temps fan que totes les fases del desenvolupament d'un organisme manifestin unes possibilitats i unes estructures diferents. L'afirmació que el nen és un nen no ha de tenir per a l'educador altre valor que tota

altra que digués l'adult és l'adult o el vell és un vell. En expressar-nos d'aquesta manera hem de voler entendre, no, que el nen tingui unes predisposicions, uns sentiments, uns interessos, etc., sense cap mena de relació amb les predisposicions, els sentiments, els interessos, etc., de la vida adulta i senil, sinó que l'home en la fase de nen produeix com tal però mai en desacord amb allò que són els factors específics de la seva personalitat. Es con si diguéssim que en el camp del psíquis hi són presents determinats valors i que en el transcurs de tots els períodes vitals, aquest s'adapten, prenen forma, es manifesten, segons siguin les exigències de tipus biològic en relació amb l'evolució, i fins i tot, segons siguin en un o altre sentit, les de tipus social. Abundant en aquest criteri diríem que els tals valors són propietats somàtiques.

A primer cop d'ull pot semblar molt restringida l'acció que pot exercir l'educador si en la personalitat ja tot hi és donat, si ja no pot fer canviar en els trets més fonamentals a l'educand. Però aprofundint una mica més veiem com queda un aspecte molt interessantíssim i d'un gran atractiu pel pedagog on pot desenvolupar una tasca elevada i d'un gran sentit social.

Fixarem l'atenció per un moment en una gran zona del camp psíquic per a fer entendre el nostre pensament. Un temperament afectiu, per exemple. No depèn de nosaltres el fer-li canviar el temperament, però si que podem intervenir en el sentit que les vivències siguin d'una altre categoria. Quasi podríem dir que depèn de l'acció del medi extern que un individu amb un temperament afectiu passi de l'amor a l'odi, pols oposats de l'afectivitat.

En aquest medi extern, i en la part principal que li pertoca, és on deu treballar el pedagog amb el fi que l'infant realitzi plenament els valors que porta a dins amb tendència cap a la sublimació, sense que existeixi en ell cap apriorisme en el sentit de considerar un valor per damunt d'un altre en una determinada personalitat infantil, sinó un gran respecte per cadascun d'ells i procurant escatir la disposició que tinguin en cada personalitat.

Es molt probable que aquell que s'hagi manifestat com un temperament afectiu en la seva infantesa, manifestarà un temperament afectiu en la seva vida adulta. Ara, i en això insistim, allò que pot variar és la categoria de les manifestacions. Un ambient adequat on hagi trobat facilitats per a la seva sublimació cap al camp de l'art, social, etc., és sens dubte la circumstància més favorable per a un normal i positiu desenvolupament d'aquesta afectivitat. En canvi un ambient malaltís, on entre renys i males passades s'ha d'anar consumint entre un foc que crema totes les seves il·lusions, és sens dubte favorable, també, per què el tal individu reaccioni de manera violent, amb un odi ferotge contra tot allò que l'envolta i que tan mal li ha fet. Entre la sublimació del primer cas i l'enviliment del segon es poden establir tota una cadena de categories.

Tornarem sobre els perills que sorgeixen quan el mestre va a l'escola amb apriorismes sobre allò que deu prevaler en la vida de tot individu. Un exemple: s'ha parlat durant molt temps d'escoles racionalistes. Nosaltres, en parlar d'escoles racionalistes, volem només tenir en compte

Escoles d'aquests tipus però sense cap anti. Senzillament, l'Escola on l'educador creu de bona fe que la raó és l'aspecte fonamental a tractar en tot educand. El seu criteri pedagògic és ensenyar a cercar la «lògica de totes les coses. El seu principi podria ésser: «Els homes seran feliços, quan sàpiguen el què de totes les coses. Ara bé, això ens portarà, tot i la nostra bona fe, sempre i quan siguem racionalistes, a grans desastres educatius. No hi ha dubte que aquest criteri serà perfectament adaptable a un temperament lògic, però, i a un temperament afectiu? L'acció de mestre racionalista en aquest cas anirà dreturera cada moment vers la fita que ell mateix s'ha fixat i l'educand sentirà cada dia més com l'aparten de les seves tendències per a portar-lo cap a un camp que li és del tot foraster. Més, encara, si el mestre és conseqüent, s'acostumarà a veure en l'alumne de temperament afectiu un mal alumne que no segueix de bon tros el ritme escolar que ell té establert. Tot aquest estat de coses s'agreujarà més i més quan comencin a aparèixer desviacions que seran les compensacions de l'afectivitat reprimida.

Nosaltres, per tant, i en el moment que hàgim d'organitzar una escola, considerem cada infant com un cas i no ens situarem davant d'ell amb cap altre idea preconcebuda que la d'interpretar-lo i conduir-lo pels millors camins cap a la realització i desenvolupament dels matisos més fins que constitueixen la seva personalitat. Si és un temperament afectiu, procurarem que trobi en nosaltres la confiança i companyia que cerca arreu; si és un temperament lògic, procurarem ajudar-lo en la solució dels problemes que ell mateix es plantegi; si és un temperament que tendeix a l'acció, ens lliurarem amb ell a tota mena de tasques on trobi plasmació la seva vitalitat. Tindrem sempre en compte, però, les manifestacions degenerades, com la carrincloneria, la pedanteria, etc.

Com es pot veure el problema és tractat a grans trets; la manca de temps no permet una altra cosa

Per tot quan portem dit fins ara, pot semblar que només pensem atendre l'aspecte caracterològic de l'educand i no és així. Creiem que en el curs del nostre tracte amb ell tindrem tothora ocasions per anar introduint tots els coneixements, i més encara, que constitueixen el contingut corrent en les nostres escoles primàries.

En resum: Nosaltres desitgem per damunt de tot que l'alumne al sortir de l'Escola estigui format, que tingui un caràcter, que es senti ell mateix. Que davant de totes les situacions que pot deparar-li el viure es pugui produir sense vacil·lació de cap mena. A continuació si que volem, també, que no manqui dels coneixements indispensables a qualsevol activitat. Més breu, una personalitat forta i educada i amb els més extensos coneixements. Heus ací la resolució del nostre pensament.

SOBRE LA PERSONALITAT INFANTIL

Nosaltres entendrem per personalitat infantil el conjunt de factors que integren la seva biopsíquica. A més a més, volem considerar allò que Ortega i Gasset n'anomena circumstàncies i Lazurski exopsíquica i que pels nostres efectes constituirà el medi social i el medi natural. Aquest quatre aspectes, biològic, psíquic, medi natural i medi social, actuen tots ells en íntima connexió, de tal manera que fóra molt difícil estudiar per separat cadascun d'ells prescindint en absolut de les referències a que obliguen aquestes connexions. Tot i això, per a la nostra tasca n'assenyalarem un com a central: el psíquis, perquè considerem que en ell i en el més profund hi està situat el *substràtum* de la personalitat.

No és que a nosaltres ens interessi l'aspecte psíquic ni més ni menys que els altres aspectes, ni que li vulguem concedir prioritat, no. El psíquis, per a nosaltres, és des del punt de mira del nostre fi, un aspecte com els altres on nosaltres esbrinarem tot quant ens sigui possible esbrinar per a fer una determinació totalitària, serà sempre en funció de les actituds que pot prendre el subjecte davant la vida. D'altra manera. En funció de la vitalitat.

A nosaltres ens interessa veure com reacciona l'individu i aquesta preocupació ens porta, indubtablement, a les regions més profundes de la vida psíquica. Però tot seguit ens donem compte com tot allò que existeix en les zones més interiors està condicionat per circumstàncies d'ordre exterior, les quals circumstàncies, en una accepció diferent a la d'Ortega, comencen pel cercle difús on es confonen l'immaterial i el material; s'eixampla el cercle amb el camp de la vida de relació i s'escampa a l'infinit per les influències del medi natural.

D'acord amb la classificació de Lazurszi en factors exopsíquics i endopsíquics, començarem per l'estudi dels primers que nosaltres dividirem en medi natural i social i seguirem aquest mateix ordre. Després continuarem amb els endo que nosaltres, d'acord amb l'autor esmentat, dividirem en dos camps: biològic i psicològic.

Abans de continuar endavant cal fer un petit incís sobre la varietat en totes les estructures. La varietat és un fet dels més característics del viure. El dia d'avui no és com ahir, ni com abans d'ahir, ni com cap altre dia de tots els de la història del mon. Es únic el lloc geogràfic on viu cadascú. Ho és també, per tant, cadascuna de les estructures biopsíquiques, sense possible identitat entre dues d'elles. Nosaltres devem recollir aquesta veritat i tenir-la present, sempre i quan ens proposem estudiar qualsevol aspecte de la naturalesa humana i, en el nostre cas, per a la nostra pretesa determinació totalitària. Cada individu, un cas, i cada cas, un tracte especial.

DEL MEDI NATURAL

En el nostre llenguatge corrent, parlem amb freqüència, dels tipus meridionals tipus nòrdics i veiem a través d'aquests conceptes unes circumstàncies geogràfiques i unes característiques personals en estreta relació.

No estem acostumats a veure en les nostres fitxes escolars un apartat que faci referència a aquesta zona d'influència i és molt possible que això sigui degut a què, com una mateixa Escola conviuen infants d'un medi natural bastant idèntic, no han sorgit desviacions per a ésser explicades, en part, pel lloc geogràfic de residència, Però en què només sigui per a ajudar a la determinació dels casos difícils, en els quals casos les dades mai són excessives, nosaltres considerem necessari incloure-li

Víctor Hugo, en una de les seves novel·les i entorn d'una descripció que fa de les selves de Bretanya, parla de llocs malvats. Per extensió bé hi podríem nosaltres afegir que hi ha llocs que afavoreixen l'elevació espiritual . I fins i tot, prescindint de les manifestacions extremes per a atendre les qüestions de matisos, és evident que la personalitat d'un infant adoptarà manifestacions diferents segons si la seva vida s'hagi desenvolupat en contacte amb l'immens de la mar, company i enemic alhora que enllamineix l'esperit amb un desig d'aventures; o si ha viscut en la calma d'un prat, darrera els bous, on cada dia és com l'anterior, amb passions senzilles, arbres generosos, vida fàcil i monòtons; o en la muntanya, aïllat del mon, saltant entre els riscs i els cimals, sadollat de salut de cara el blau del cel, sense necessitar ni demanar mai res a ningú, alternant per a aixopluc i repòs la cabana i la vauma de les roques. No hi ha dubte com cadascuna d'aquestes vivències determinarà una orientació diferent dels aspectes més fins de la vida psíquica.

No cal que parlem del medi natural en les grans urbs, ja que aquest queda disfressat en absolut pels convencionalismes socials, interessants i per a tenir en compte en el seu moment. Tot i això, creiem que en les nostres fitxes escolars no es deuria negligir aquest apartat i més si es tenen presents les afluències de gent forastera que pateixen les ciutats dels nostres temps.

DEL MEDI SOCIAL

En el medi social, voldríem escatir totes aquelles circumstàncies que són producte, precisament, dels agrupaments dels individus, deixant de banda les relacions que hi pugui haver amb els altres cercles de la personalitat.

Distingirem dos aspectes en el medi social. Per un costat, la família i per l'altre, la interrelació dins del grup social en el qual conviu.

Nosaltres, que concedim tanta importància a l'acció del medi extern damunt de la personalitat de l'infant, haurem de concedir-ne molta al factor família des del punt de mira d'aquestes influències. La família és una font de referències lluminoses on el psiquiatra i l'educador poden anar a cercar l'explicació de moltes desviacions o anomalies de la conducta.

Per la intensitat de la vida familiar, l'infant portarà ben marcada en les seves manifestacions l'empremta de la moral familiar.

A vegades el vertader caràcter pot quedar tan ofegat per la morbositat d'una conducta viciosa, en el si de la família adquirida, que solament una gran sagacitat i amb un tracte totalment diferent per part de l'escola es pot posar al descobert tota la riquesa psíquica.

El caràcter, no solament pot quedar amagat per manifestacions negatives, (conducta immoral, rebequeria, golafreria, etc.) sinó també per altres no menys perilloses, que per anomenar-les d'alguna manera en direm de disminució de la personalitat. L'abúlia, la timidesa, la apatia, la sensibleria, etc., serien defectes d'aquesta mena i que en la seva majoria són deguts, quasi sempre, a un tracte familiar mal orientat.

En aquests darrers temps l' psicologia ha treballat molt en el què s'ha donat en anomenar els complexes i les compensacions. S'ha estudiat quines acostumen a ésser en cada fill les formes de conducta i s'han volgut determinar les desviacions que separen del vertader caràcter. La psicologia del fill únic, del fill gran, del benjamí, etc., Així s'ha anat fent més patent, a mesura que hom si ha anat apropant, la importància del medi familiar en la formació del caràcter de llurs fills. No cal que diguem res més de tot el que podríem dir sobre aquest punt. Només volem deixar ben palès que nosaltres com a pedagogs concedim a aquest factor una importància primera i que no volem deixar esmunyir en l'oblit en la tasca que ens proposem.

Cal tenir en compte, llàstima que no ho sàpiguen tots els pares, que són de més difícil tractament les anomalies adquirides en l'ambient familiar que les que ho siguin en el medi del carrer. La família, des del primer moment és qui exerceix una acció més directa i més o menys intencionada damunt l'infant. Aquest període de predomini de la influència familiar es pot dir que dura tota la primera infància, o sia quan, precisament, la personalitat és més plàstica; quan les cèl·lules estan en la fase més activa; en el moment que l'infant ha d'adquirir els primers hàbits i coneixements. Es per això que les conseqüències seran més decisives i poden determinar el subjecte per a tota la vida. Passarien aquests efectes a ésser factors caracterològics i per tant, de molt difícil o impossible correcció.

Al nostre entendre l'acció del medi familiar és la més intensa de totes les que rep l'infant i que tantes i tantes reaccions li provoca, no és ni de molt tan rica en l'adquisició de factors de conducta persistents. Podem dir per a distingir els dos ordres d'influències, que l'acció del medi familiar actua sobre el caràcter i la del medi del carrer, sobre la conducta.

Deixem per l'aspecte biològic de la personalitat el tractar dels defectes constitucionals, infermetats hereditàries, etc., tot i poder ésser explicades moltes vegades per la conducta dels pares o altres avantpassats. Encara que les connexions són tan paleses, que quasi sempre l'existència de psicopaties, pressuposa l'existència d'antecedents familiars no molt brillants.

Les nostres vivències quotidianes van influint tant i tant en la nostra estructura psíquica que un observador sagaç pot ben bé determinar la professió, la barriada on viu, etc., només que del primer cop d'ull sobre un individu. Els agrupament que es produeixen per raons de treball, residència, d'aficions, de necessitats, etc., adquireixen una tònica que és la resultant informada per la suma d'individus. La psicologia professional, de classe, de barriada, etc., en són un exponent eficient. Els conceptes morals, la lògica davant dels fets, les reaccions primeres, fins i tot el parlar (argots) , particulars de cadascun dels agrupament, justifiquen les diferents estructures.

Al nen, l'ambient del carrer el colpeix extraordinàriament. A mesura que les sensacions es van despertant, va trobant més reduït l'àmbit familiar. Necessita cel i terra per a satisfer les seves ànsies vitals. Tan aviat com podrà, establirà contacte amb els companys de prop de casa seva per a conèixer totes les mànegues que es desenvolupen entorn de la seva llar. Fruirà passant hores i hores al taller del costat de casa per veure que és ço que fan la gent gran, de què parlen,... i, més tard, en els seus jocs, imitarà, refós amb la seva fantasia, els gestos, les paraules,... farà d'home gran. Tindrà un gran interès a conèixer tots els infants veïns i sobretot aquells que tinguin una significació personal: el més fort, el cap de colla. Es en tot, en tot que el nen sent una atracció poderosa cap al medi que l'envolta. Vol viure de cara a fora, i, sobretot, en contacte amb altres infants.

L'educador deu tenir present la successió com es manifesta el predomini de les diferents influències. Hem de posar unes fites per a facilitar la nostra exposició. El predomini de l'acció familiar es dona fins als sis anys; el predomini de l'acció del carrer va dels 4-5 anys per amunt, sense fixar límits. Nosaltres, i atenent al desenvolupament de l'infant, assenyalarem dos períodes en la seva vida del carrer: pre-adolescència i adolescència.

Tot just l'infant comença a caminar i a parlotejar una mica que ja estableix coneixença i relació amb tots els altres infants que estan a l'abast de la seva veu o de les seves cames. Però, pobrissó, no pot apartar-se encara de la falda de la mare; necessita del seu escalf per a espavilar-se una mica més i així poder emancipar-se de mica en mica de la família a favor de la vida del carrer.

Les influències que rep l'infant en aquest període pre-adolescent, no li deixaran un solc gaire profund, advertint, si el medi familiar és sà. Les seves tendències cèntriques són més biològiques que altra cosa. Es veritat que viu una fase de aprehensió intensíssima, però aquesta aprehensió es verifica d'una manera totalment inconscient i per tant els hàbits adquirits, poden ésser canalitzats per altres sectors d'influències, la família, per exemple.

Es pot dir que l'infant en la fase pre-adolescent es comporta amb tota naturalitat i franquesa en la seva vida de carrer. Tant pot jugar a fer guerra, com a empaitar papallones. Però, sempre fent-ne motius de joc on poder esmerçar l'energia sobrera.

Evidentment que l'infant pot agafar en aquest període vicis de moltes menes: dir paraules grolleres, fer gestos estranys, etc., però per a ell són com la cosa més natural del mon, sense malícia de cap mena. Recordem el cas del nen que tot just parla i ja renega. Aquest fet perd tota la importància si l'infant viu un ambient familiar de moral sana i conducta exemplar, on predominin el ben parlar i les bones maneres. En el curs del temps s'aniran polint aquestes deficiències i més tard no en quedarà res.

Molt compte, però, a no donar massa importància a les tals manifestacions vicioses de l'infant; el retret o la rialla poden despertar-li un interès que estava... [manca la pàgina 31] ...res detalls específics. Si en les nostres recerques trobem d'aquesta època influències malaltisses que han deixat solc en l'infant, sempre al seu través entrellucarem defectes de constitució o medis familiars deficients.

Tot i el que portem dit, els antecedents que es puguin adquirir de la vida de carrer que ha fet l'infant en aquesta època, sempre seran un bon complement dels altres de caire familiar

–

En el període adolescent trobem l'infant que ja no és un infant, tot trasbalsat. Ja cerca altres coses en les seves relacions. Ha de donar curs a tota una força passional que inquieta la seva ànima. I la importància que pren la vida de carrer en aquest període de desenvolupament és extraordinària. Del carrer, pot venir, en bona part, la sublimació o enviliment d'una personalitat. En aquest període i per les tendències centrífugues dels adolescents, té tanta importància, des del punt de mira de la influència en el caràcter, l'ambient del carrer com el familiar en la primera infància. Ara, la persistència dels factors adquirits pot ésser igualment duradora i poden informar tota una vida.

Fase molt delicada per l'educand i molt poc interpretada pels educadors. Molt sovint per no haver-hi una clara visió de la crisi biopsíquica que l'individu està sofrint es va establint una distància espiritual entre educand i educador, que trenca els nexes existents, i va lliurant l'adolescent a la vida de carrer sense el guiatge espiritual que el preservaria de moltes crisis.

Molts dels defectes que caracteritzen aquesta fase, com l'agressivitat; l'esquerperia, la hipocresia, etc., són en la majoria dels casos adquirits a través d'un sentiment de recel vers la casta dels adults. La gent gran l'ha tractat amb menyspreu i ell s'ha recós en la seva intimitat i en la dels companys de crisi i així, d'amagat de tot el món, practiquen els ritus llurs a la deessa sexualitat enmig d'unes divagacions malaltisses.

Així com en el període pre-adolescent assenyalàvem com a poc importants, des del punt de mira de la persistència, les influències del carrer i per tant com a molt senzilles de corregir una vegada adquirides, ara pel contrari les considerem com a molt importants.

Per les transformacions biopsíquiques que sofreix l'individu, podríem considerar aquest estat com a patològic i d'efectes en la quasi totalitat dels individus. Per això no hi hauria cap inconvenient que el pedagog seguís cada cas. Deuria ésser conscient, al mateix temps, de quina és la vida del carrer de cada individu i establir relacions amb les seves manifestacions.

No caldria que el mestre dediqués atenció especial per a cada cas, considerats aquests com a patològics, sinó que n'hi hauria prou que l'escola oferís un ambient adequat on cada adolescent trobés mitjans per a adaptar totes les seves inquietuds. El treball, és un factor que manejat amb intel·ligència, pot compensar, en gran part les desviacions consegüents.

¨L'afecte i la comprensió no deuen mancar en el mestre, en totes les interrelacions amb els educands. La generositat deu presidir tota la seva actuació. Ha d'ésser molt serè en l'apreciació de les malifetes. Ha de situar-se davant cada (...) [no es llegeix] (...) mena d'apriorisme per a poder-lo apreciar en tot el seu valor. Ha de procurar destriar bé allò que és transitori, propi de la crisi que sofreix, d'allò altre constitutiu del caràcter. Recordem d'un alumne que exercia d'instructor en una escola i castigava als alumnes més petits d'una manera refinada: pessigar, retorcin la pell, punxar amb una agulla, etc., i en canvi ara, adult, té un tracte afectuós i sensible al dolor d'altri.

L'esport, sembla també un mitjà adequat per a donar expansió a la intimitat reclosa de l'adolescent. Però si el mateix esport es deixa abandonat a la iniciativa pròpia, és quasi segur que degenerarà en grolleries, gestos i paraulotes de tota mena. Pensem en les nostres manifestacions esportives en les quals la baralla i la poca solta solen ésser el final corrent de la contesa. Cal que l'educador, com un company més, jugui amb ells i contribueixi amb la seva actitud a l'enlairament moral de les lluites.

Per a acabar, direm que en aquest període l'ambient del carrer dominarà, sotmetrà l'individu, quan aquest individu serà dèbil, feble, vitalment parlant. Passarà bé en canvi per la crisi, la superarà, quan sigui fort, segur de cara a la vida. El mestre deu vestir entorn de l'adolescent dèbil, feble, un ambient de confiança, d'alegria per tal que aquest malalt transitori, trobi en l'escola un ressò esperançador que el salvi de les psicopaties.

DE L'ASPECTE BIOLÒGIC

Hem acabat lescircumstàncies, (Lazurski). Entrarem ara en l'estudi de l'home o de les manifestacions endopsíquiques, segons terminologia d'un i altre dels autors esmentats.

Cada vegada es va fent més estret el cercle que estudiem, però també cada vegada és més concret. Ens anem endinsant sempre més cap el punt on poder localitzar el «substràtum» de la personalitat, on està allò que ens informa de cara a la vida, en tota la seva mutabilitat.

Estem, quan estudiem l'aspecte biològic, si no davant de la veritable personalitat, davant d'un aspecte, el més important potser de la mateixa personalitat. Hi ha un adagi català molt adequat en aquest cas, que diu: no es poden demanar peres a l'om, que és com si diguéssim que tot pot donar només segons la seva estructura. Les possibilitats constitucionals de cada individu aniran actuant de manera lenta, continuada en el curs de cada dia en l'adquisició d'hàbits adequats a la seva constitució i aquests hàbits donaran una pauta de semblança entre tots aquells fins, crearan el tipus i ens trobarem ja davant d'unes relacions definides entre allò biològic, el psíquic i la conducta.

Els antics no anaven equivocats quan cercaven un equivalent entre els humors i els temperaments. En l'actualitat que tots els aspectes de la personalitat han estat estudiats amb tot detall, s'ha arribat a conclusions molt interessants. Krestmer, fa una divisió dels individus en tres tipus constitucionals: astènic, atlètic i ciclotímic.

El tipus astènic, és aquell tipus esprimatxat, pàl·lid, d'ossos llargs i estrets, perímetre toràcic reduït i que en la vida psíquica manifesta una acusada feblesa en totes les seves actituds. És tímit, indecís, bona persona; no fa mai entremaliadures, però si els grans disbarats.

El tipus atlètic, és alt, cos sesenvolupat, gran capacitat toràcica, abundant irrigació sanguínia, i que en la vida psíquica manifesta seguretat, valentia, tendències centrífugues.

El ciclotímic, és cepat, cos surt, de proporcions reduïdes: espavilat , viu, té do de gents.

Krepelin, ha establert unes relacions entre certes psicopaties i els tipus de Krestmer i amb això ha pogut aportar unes dades estadístiques resultants.

Hem parlat molt a la lleugera de la divisió de Krestmer i els estudis de Krepelin, només per a donar una idea de quina és la importància que concedim al factor constitucional.

No esmentem les anomalies constitucionals degudes a deficiències d'alimentació, malalties hereditàries, lesions orgàniques, etc., per manca de temps d'una part i per l'altre per considerar que seguint les orientacions de Krestmer i Krepelin queden recollides dins la seva teoria.

Des del moment que...[no es llegeix] com una precocitat intel·lectual pot esdevenir d'una hipertròfia de la hipòfisi, i una adolescència turmentada per una patologia de les glàndules sexuals, nosaltres devem tenir una màxima atenció per l'estudi mèdico-antropològic dels individus.

L'educador tindrà present en tot moment per a les determinacions...[no es llegeix] ... ciències psicopàtiques i oligofrèniques, que de l'aspecte constitucional pot obtenir-ne la comprensió de fenòmens inexplicables a primer cop d'ull.

DE L'ASPECTE PSICOLÒGIC

L'escola no deu ésser mai un laboratori de psicologia experimental. Tot el que cal en l'aspecte psicològic, és que el mestre sigui un sagaç observador i sàpiga recórrer en tot moment a la ciència psicològica per a explicar-se les anomalies que en el camp psíquic es produeixin. Diem precisament les anomalies perquè el mestre no deu interessar-li per igual cada cas. Si oposa la manca de temps i el què la tasca pedagògica ja és en si prou feixuga. Hi haurà una gran quantitat d'alumnes que no requeriran una atenció continuada ja que el seu desenvolupament serà normal, i, per tant, una vegada tinguem el perfil determinat, poca cosa més deu ésser la causa de la nostra preocupació si no es presenten pertorbacions.

El Mestre, per a tota mena de determinacions que li calguin recorrerà més a la conducta i a la intuïció que a les proves abstractes que suposen tota mena de tests. Amb el test es corre el risc de negligir un factor que condiciona en gran part els resultats, l'estat d'ànim d'aquell que s'observa. No volem, tot i això, tirar per terra la importància dels tests. Reconeixem l'esforç extraordinari que suposa l'arribar a conclusions (els tests que intenten mesurar el fenomen psíquic. Els tests en tots els seus aspectes seran un ajut, una dada més, que tindran els mestres per a completar les seves observacions i fins i tot alguna vegada poden ésser el motiu de descobriment de factors sospitosos i molt amagats.

Quan ens trobem dins d'aquest camp, més que en cap altre, devem tenir en compta insistir-hi...[no es llegeix]... interessa de l'Infant és la personalitat. Si el mestre va a l'escola amb un pla preconcebut, d'esquena a les característiques de cada infant, no tindrà ocasió de reeixir en el fi que nosaltres ens assenyalem.

La varietat de les tendències és un fet ben palès. Un sentirà una vertadera atracció per la natura: ara les granotes, més tard les papallones, el camp, les flors... atrauran la seva atenció. Altre, en cavi, fruirà treballant en el clos de la classe entre els seus llibres i tenint cura de tots els petits detalls. I el mestre, sempre el mestre, deu interpretar aquest tresor de variades inquietuds i orientar tota la tasca escolar entorn, precisament, de les vivències de cadascú.

No considerarem mai com a impertinents les iniciatives infantils, tant si són imprevistes, com no demanades, siguin quines siguin les conseqüències. No fa molt vaig tenir esment d'un cas com aquest: Un mestre va rebre del seu director la queixa de què alguns nens de la seva classe es desplaçaven molt més lluny del terreny assenyalat com a camp de joc i feien tripijoc amb l'aigua d'alguns dipòsits. El director va encarregar al mestre que renyés els tals alumnes

i que no els deixés anar més per aquells llocs. El mestre va intentar fer una sessió patètica entorn d'aquest cas i aviat es va donar compte com l'assumpte prenia una complicació insospitada. Com a resultat de les investigacions va succeir que quasi tota la classe estava complicada. I el cas ben debatut no va resultar ésser altra cosa que un afany d'anar a agafar cap-grossos i papallones i pel qual fi portaven, alguns nois, ampolles per posar els cap-grossos i capces per a les papallones. Tot i la severitat que el mestre... [no es llegeix]... paraules, els infants vinga explicar com en tenien a casa, que ja els sortien les potetes, dels colors i forma de les papallones que havien recollit. El mestre poc a poc va anar suavitzant la seva actitud i allò que havia d'ésser una sessió apocalíptica es transformà en una sessió emocional que va acabar procurant-se un flascó per a poder tenir i estudiar l'evolució de les granotes en la mateixa classe.

De persistir en aquella primera actitud, castigant i prohibint els infants, és indubtable que el mestre hauria guanyat momentàniament la victòria, però als infants no els hauria convençut ningú.

A través de les manifestacions més desbaratades es poden endevinar les funcions psíquiques superiors.

Insistim que el mestre no deu tenir pressa a inculcar els coneixements, la moral adulta, etc. ...(no és llegeix) curar que l'ambient sigui agradable a l'infant i llavors les ocasions seran múltiples perquè la seva sortida de l'escola no presenti dèficit en cap dels aspectes que suposa una cultura primària.

Es parla sovint de si és o no convenient de lliurar la vida de l'infant de tota mena d'inconvenients. Nosaltres creiem que no, però també creiem que no cal suscitar-ne de nous. Ja que si els primers són formatius, aquests són pertorbadors. Vivint naturalment, la vida serà prou pròdiga en esdeveniments per a què l'infant comprengui que no sempre les coses surten a gust de cadascú. La papallona que no pot aconseguir; el cap-gros que s'haurà mort,... seran per a l'infant contrarietats tan educatives com les que ensenyen als ocells a guardar-se de les trampes i als peixos de l'ham dels pescadors. No hi ha cap inconvenient en pensar que els nostres infants no tindran mai convivència amb la estupidesa o la carrincloneria per a haver-los d'acostumar des de petits a sortejar conflictes que no tenen solta ni volta. Nosaltres sempre pensem l'individu amb tendència a viure estadis cada vegada més superiors.

Les patologies en el camp psicològic són de dues menes: oligofrèniques o deficiències mentals i psicopàtiques o anomalies de la conducta. El mestre deu tenir una visió ample sobre maneres de diagnosticar ràpidament la presència de cadascuna d'aquestes falles en els seus alumnes són inicialment despistades, pel rendiment en les tasques de tipus més escolar. El senyor Galí, professor de psicotècnia de l'Escola Normal de la Generalitat, considera com a disciplines bàsiques per a determinar-les: el càlcul, la lectura i el dictat. Els tests són el recurs més científic per a ésser determinats amb precisió.

Les psicopaties, seran constatades per la conducta que manifesta l'alumne en la seva vida natural. Una bona cultura psicològica ens posaran en condicions de competència en l'apreciació i tractament dels casos. Ací, la manca de temps no ens permet entendre'ns més.

La presència d'aquests fenòmens patològics ens posa altra vegada en contacte amb els aspectes que ja portem estudiats: referències de la vida familiar, de carrer, defectes constitucionals, psicosis, etc..

Cal no esperar, precisament, l'aparició de patologies per a fer tasca psicotècnica. Nosaltres desitgem desenvolupar la personalitat i el lloc on de bon principi assenyalàvem la presència del «substràtum» de la mateixa personalitat era en el més profund del camp psíquic.

Freud, amb la seva teoria del subconscient, i tots els seus seguidors, Adler, Young, p. e. han posat al descobert una zona íntima desconeguda anteriorment on es fonen allò biològic amb allò psíquic per a formar un tot difús que traspua en el camp de la consciència i de les nostres reaccions, i que fa que totes les nostres actituds, totes les nostres manifestacions estiguin reduïdes a unitat i d'acord amb uns trets caracterològics fonamentals i reclosos en la subconsciència.

Nosaltres podrem esbrinar aquest subconscient per les aficions que manifesti; per la conducta, afinant una mica, i en una paraula, seguint les orientacions marcades per la psicoanàlisi, la psicologia individual, la psicologia de les estructures, i de tota altra escola psicològica que ens pugui aportar alguna nova orientació per a aquesta tasca tan essencial per a l'educador com és la determinació de la personalitat.

Cenyim, primordialment, la nostra tasca a conèixer l'infant. Sense ésser-nos conegut no podem intentar educar-lo. Quan el coneguem, suaument, amb delicadesa, anem conduint cap al seu subconscient anímic els elements d'una sòlida cultura, que li asseguri una posició segura de cara a tots els esdeveniments que pot deparar-li el viure.

DE L'ESCOLA

El lloc on la naturalesa sigui més pròdiga, el lloc on meravellosos misteris puguin enlairar l'esperit, allà és on cal instal·lar l'escola.

Els tipus d'escola que es construeixen actualment ja procuren deixar aquests extrems ben resolts. Planta baixa orientada a migdia, confort modern, aire i llum en abundància i accés fàcil als jardins.

En la disposició es procurarà tant com es pugui incorporar-hi el medi natural.

No tenim un criteri ben determinat sobre quin tipus d'escola preferim, si unitària o graduada. Entrelluquem, però, que les possibilitats que ofereix una unitària són superiors a les de les graduades. S'observa en el nostre país una tendència per part dels Mestres per a anar a exercir en les escoles graduades però aquesta tendència s'explica, principalment, per unes circumstàncies de comoditat que l'emancipen del medi esquifit d'una escola rural. Idealment, les avantatges que es poden aconseguir amb mires al coneixement, guiatge, etc., de l'infant, són preferència de la unitària on la convivència és més permanent.

L'escola unitària és una expressió social més viva que la que ofereix la graduada. Es més rica en estímuls infantils per l'edat variada dels infants que treballen en la mateixa aula. La graduada, presenta un alumnat anivellat. Els infants s'acostumen a treballar, preferentment, amb companys de la mateixa edat. Apareix com una mena d'esperit de casta (el grau), que es manifesta en els camps de joc, festes, etc.

La graduada té, però, una avantatge: redueix i facilita la tasca del mestre. En canvi la unitària, amb les matrícules corrents (40-50) exigeix una tasca més intensa, variada i feixuga. Si es pogués reduir la matrícula a 25 alumnes, llavors sense vacil·lació de cap mena tindríem preferència per la unitària en igualtat de condicions.

Com que precisament és en les escoles graduades on actuem i o devem actuar si no hi ha res de nou, durant algun temps, pensarem la nostra organització escolar per a ésser desenvolupada en aquests tipus d'escola ben condicionada però, en tots sentits.

En trobar-nos davant del grau que ens pertoqui, allò primer que pensarem fer serà trencar amb tots els uniformismes. En la disposició de l'interior (col·locació dels alumnes) ens atindrem a un punt de mira potser una mica original. Com la nostra aula serà espaiosa, deixarem que cada infant es posi ben bé allà on tingui per convenient, amb la seva tauleta individual. La taula serà individual i considerada com un estri de treball que l'alumne podrà instal·lar on li convingui. Els individualistes, els associacionistes , etc., es veuran tot seguit. Una sola limitació: acabar les tasques començades. Aviat l'impuls primer s'anirà limitant i es deixaran captar per la influència del mestre cap a un terreny on, respectant les tendències de cadascú (les papallones, els cucs de seda, el col·leccionar postals, l'afició al càlcul, etc.), anirien donant a la classe aquell aspecte d'unitat i ordre, ordre conscient, indispensable per a una tasca de profit.

En un grau d'una escola graduada es treballa de tal manera que en determinada hora d'una tarda de primavera i en una de les galeries de l'escola, presentava un aspecte de treball com el següent: Eren 32 alumnes els assistents; n'hi havia sis, que estaven regant l'hort i el jardí bon xic apartats de l'edifici-escola; 1, treballava en el seu àlbum de postals; dotze, estaven ordenant treballs realitzats durant la setmana; tres equips de tres estaven fent un projecte per a criar cucs de seda; 2, que no havien portat l'estil, llegien la *Història de Catalunya (primeres*

lectures), d'En Ferran Soldevila; i altres dos, estaven entusiasmats amb el seu diari de juga a tennis que, si o no si, havien volgut fer.

A primer cop d'ull aquest sistema de treball pot semblar poc adient per a mantenir la personalitat del mestre a cobert d'una neurosi a curt termini. Però, si tenim en compte: a) que no seran totes les classes les que permeten una tasca variada; càlcul, lectura, escriptura, etc., exigeixen en la fase d'aprenentatge sobretot, una tasca única i dirigida pel mestre; b) que quan la (no es llegeix) tiva dels alumnes, el mestre deu comptar amb una tasca bàsica per als alumnes que no saben emprendre-se'n de cap mena; que una vegada acostumats a aquesta mena de treballar ells tot sols aniran desenvolupant les seves iniciatives. Veiem d'aquesta manera com el procediment es simplifica, i, si tenim en compte que els resultats superen amb escreix els que es puguin obtenir a base de desenvolupaments aliens a la iniciativa particular, no hi haurà cap vacil·lació sobre quin dels dos procediments és aquell que cal acceptar.

Si l'infant desenvolupa idees que ell ha tingut, realitza obres que li plauen, crea quelcom original,... amb el guiatge fi per part de l'educador, s'estimula l'espontaneïtat, la iniciativa, el sentit de l'ordre en la presentació, la satisfacció del deure realitzat, la superació dels fra...[no es llegeix una línia] la bellesa i la moral del treball, el companyonia i la solidaritat.

En conjunt l'organització que imaginem és una *organització científicament intervinguda .*

Es deixa actuar lliurament el joc de forces que col·laboren en el desenrotllament de l'infant mentre no es produeixin en forma negativa. Cal controlar, doncs, aquest joc de forces per intervenir quan calgui; però aleshores la intervenció ha d'ésser científica, es a dir, ha de respondre a la manera d'ésser de l'educand i a les seves possibilitats induïdes per mitjà de la tècnica científica de la pedagogia amb tot el que comporta. El punt de referència per a determinar una desviació negativa ve fixada per les exigències socials en la seva base més general i humana.

Nota interpretativa d'aquest treball de Miquel Golobardes des d'una perspectiva pedagògica actual

Després de llegir aquestes pàgines que Miquel Golobardes va escriure aquell llunyà 1937 una emoció especial ens envaeix: sentim que, tant pel que fa a les consideracions pedagògiques com per les implicacions socials i les connotacions més íntimes, es desdibuixa la distància de quasi 80 anys que separa els nostres dies del moment en què aquest treball fou escrit.

Sens dubte, les persones que ens dediquem amb responsabilitat i, perquè no dir-ho, amb vocació a aquesta fantàstica i sempre sorprenent tasca que és la docència, ens sorprèn agradablement constatar que moltes de les reflexions que fem sobre la nostra feina, els neguits per poder fer avançar el nostre alumnat cap a una maduresa intel·lectual i personal, ja eren preocupacions presents en la formació dels mestres dels anys trenta. Avui, tal i com ja passava aleshores, els docents entenem la tasca pedagògica com una contribució al desenvolupament global dels nostres alumnes i no només com una transmissió de coneixements, valorem la importància essencial de la família en el procés de formació dels nostres joves, intentem desvetllar en els alumnes la motivació i l'interès per descobrir per sí mateixos nous camins en el món del saber i de la vida. Tot això sembla nou però no n'és: en aquella Escola de Mestres que realment creia en la importància de l'Educació tots aquests elements ja es tenien presents.

Més enllà de les consideracions estrictament pedagògiques, a totes les persones que creiem que l'educació és un dels fonaments essencials d'una societat democràtica, ens corprèn palpar com n'era d'intensa la voluntat de dignificar l'escola durant aquells anys trenta quan l'educació es considerava un dels fars de la II República. I fa esgarrifar recordar com tot aquell desig i esforç per fer dels alumnes uns ciutadans lliures i crítics va ser brutalment substituït, arran del triomf del feixisme, per una educació que utilitzava el càstig com a mitjà i que pretenia infondre els valors de submissió i obediència acrítica a una autoritat que es creia en la possessió de la veritat per la gràcia de Déu. Què hauria estat de tots aquells joves educats en l'Escola de la Normal de la Generalitat Republicana si haguessin pogut exercir el magisteri en l'escola d'una societat normal. I què hauria estat de tots nosaltres si, directament o indirecta, haguéssim estat educats per aquells mestres en una escola on s'haguessin valorat les nostres característiques individuals, s'haguessin fomentat valors democràtics i se'ns hagués format un esperit crític?

I en fi, la lectura d'aquest escrit emociona d'una manera íntima perquè ens fa viu el record de persones estimades de la nostra família. Jo vaig conèixer Miquel Golobardes gràcies a tot allò que ens explicava el meu oncle Jan, el Joan Costa, que va coincidir amb ell i amb molts altres companys i amics a l'Escola Normal de la Generalitat.

A l'editar aquest treball pedagògic, inèdit, de Miquel Golobardes i Vila hem tingut molt present que hi mancava algun comentari sobre els autors i llibres en els quals es basà Miquel Golobardes en la redacció del text i, també, que calia una petita bibliografia sobre l'Escola Normal de mestres.

És per això que aportem un petit apèndix bibliogràfic, amb la finalitat de contextualitzar el treball amb un suport bibliogràfic existent a l'època en què Golobardes va redactar el treball pedagògic i, concretament, a l'Escola Normal. Les cites bibliogràfiques són tretes del llibre de Jaume Carbonell**:** *L'Escola Normal de la Generalitat (1931-1939.*

,

Degut a què és una bibliografia que es basa exclusivament sobre l'Escola Normal de la Generalitat i els seus fonaments podria molt ben ésser que Miquel Golobardes la conegués i la consultés, és a dir, la tingués en compte.

.

El breu llistat pretén, doncs, només, contextualitzar el treball, en un camp bibliogràfic específic existent a l'Escola Normal, tenint en compte que les referències bibliogràfiques del llibre de Jaume Carbonell són exhaustives.

.

Joan Heras Costa

Bibliografia

- Jaume Carbonell i Sebarroja: *L'Escola Normal de la Generalitat (1931-1939).* Barcelona, 1977.
- Antonio Gil Muñiz: «Pestalozzi en España»*, Revista de Pedagogía*, febrer, 1932, núm. 62.
- Lorenzo Luzuriaga: «Idea de la Escuela Única»*, Revista de Pedagogía*, setembre, 1931, núm. 117.
- Marcelino Domingo: *La Escuela en la República,* Madrid, 1932, p. 19-20.
- Marcelino Menéndez y Pelayo: «La escuela laica»*; El Correo Catalán*, (Barcelona), 14-1932.
- Lorenzo Luzuriaga: «La Enseñanza en España de 1922 a 1932»*, Revista de Pedagogía*, gener, 1932, núm. 121.
- Manuel Brunet: «L'escola laica»*, La Veu de Catalunya*, (Barcelona), 4-II-1934.
- «Homes d'impuls: Marcel·lí Domingo»*, El magisteri Català*, I-III-1934.
- «La formació del Magisteri»*, El Magisteri Català*, 28-III-1935, núm 13.
- *Revista de Pedagogía,* març, 1935, núm 159.
- Marcelino Domingo: *La Escuela en la República*, Madrid, 1932, 74-75, 83-84 (pla estudis, Escola Normal de la Generalitat).
- *El Magisteri Català*, 1932, núm. 15.
- *El Magisteri Català*, 4-VI-1936, núm.195.
- Cassià Costal: «La Escuela Normal de la Generalidad de Cataluña», *Revista de Escuelas Normales*, desembre, 1933, núm, 99.
- *Escola Normal.* - Butlletí de l'Escola Normal de la Generalitat - juny, 1933, núm. 6.
- O. Brachfeld (Societat Internacional de Psicología individual): *«Introducció a la Psicologia Adleriana».*

- R. Sarró (Institut Psicotècnic de la Generalitat)*: «Introducció a la caracteriologia».*
- E. Mira: **«**Normes educatives a seguir per a la formació de la sociabilitat».
- J. L Ortega (Institut Psicotècnic de la Generalitat): «La mesura del desenvolupament mental i de la intel·ligència».
- J. Bertran (Institut J. J. Rousseau de Ginebra i de l'Institut psicotècnic de la Generalitat): «El pensament de Claparède en Psicologia i Educació».
- Maria Montesori: «El niño y la sociedad» *Revista de Pedagogía*, juny, 1936, núm. 174.
- «Escola Normal»: *Butlletí de l'Escola Normal de la Generalitat*, abril, 1933, núm. 4.
- Ramon Torroja: *L'educació social a l'escola,* ponència al Congrés d'Educació Social, 23-X-1933.

Retorn necessari a la filosofia de l'educació en Octavi Fullat

Xavier Ferré Trill

RESUM

Exposició d'idees pedagògiques d'Octavi Fullat situades en el context actual, orientat a una certa tecnificació i burocratització de la pràctica educativa. Per contra, Fullat exposa un sistema basat en la reflexió i retorn al concepte d'humanitats. Es tracta d'una concepció que vol harmonitzar l'òptica tècnica amb la humanista, tot assolint la unitat de la cultura, aspecte qüestionat actualment per una concepció pedagògica majoritàriament instrumental.

RESUMEN

Exposición de ideas pedagógicas de Octavi Fullat situadas en el contexto actual, orientado a una determinada tecnificación y burocratización de la práctica educativa. Contrariamente, Fullat expone un sistema basado en la reflexión y el retorno al concepto de las humanidades. Se tracta de una concepción que pretende armonizar la óptica técnica con la humanista, logrando la unidad de la cultura, aspecto cuestionado actualmente por una concepción pedagógica mayoritariamente instrumental.

ABSTRACT

Exhibition pedagogical ideas Octavi Fullat located in the current context, geared to a certain modernization of educational practice. By contrast, leaves exposes a system based on reflection and return to the concept of humanitas. It is a concept that wants to harmonize with the optical technique while having the unit humanist culture, questioned currently looking for a mostly instrumental pedagogical conception.

Xavier Ferré Trill (Reus, 1962). Doctor en Sociologia i en Història. Professor de Pedagogia en la Universitat Rovira i Virgili. La seva darrera publicació és *Ramon Amigó (1925-2011), pedagog del territori.* Les seves línies d'investigació són la història de les idees, pensament polític contemporani i moviments socials. Ha editat l'obra inèdita de Joan Fuster *Dues Visions* (URV/UJI, 2014).

Retorn necessari a la filosofia de l'educació en Octavi Fullat

Xavier Ferré Trill. *xavier.ferre@urv.cat

Departament de Pedagogia. Universitat Rovira i Virgili

Paraules clau: Coneixement. Filosofia de l'educació. Comunitat nacional

La vindicació de la centralitat de les humanitats en la formació individual i col·lectiva constitueix la base referencial del coneixement. Aquest supòsit, que comença a ser un tòpic formal, interroga el mateix concepte d'educació com a pràctica de models pedagògics. Replantejar, novament, el sentit de l'(auto)formació suposa reprendre fils conductors que el principi de realitat -saber fer- relega a la subalternitat.

El recorregut ètic d'Octavi Fullat (Alforja, 1928) planteja intempestivament el lloc de la filosofia de l'educació -en clau d'antropologia pedagògica- en la reflexió sobre l'evolució -contradictòria- del subjecte. I ho planteja com a conseqüència del diàleg amb l'herència del pensament clàssic (pre) socràtic i diàlectic. Dialèctic perquè el subjecte com a projecte, mai no finit, ha de tenir uns referents definitoris que el facin *ser* més enllà de la tècnica, de *l'homo faber*. L'interrogant que es demana sobre la legitimitat de l'ordre (economicopolític) existent i les noves condicions de possibilitat és el repte que subjau a la «raó» pedagògica hegemònica. Una «raó» que planteja una suposada evolució progressiva de l'individu: socialització política, socialització cultural i socialització tècnica. En conseqüència, la submersió del subjecte en un (des)ordre cultural, social, aliè a les seves potencialitats. Conceptes com 'alienació', 'existència' 'absurd' poden romandre a la base del sentit utilitarista -de la formació mecànica- que acaba per ser identificat (erròniament) com a educació. D'on, d'altra banda, la base violenta (simbòlica) de la normativa educativa: l'eixida que planteja l'absurditat a què és abocat l'individu. Aquest panorama remet, doncs, a la concepció de l'educació com a fet humà, com a antropogènesi.

Fullat i Genís, que féu el doctorat sobre l'obra de l'existencialista Albert Camus (*La moral atea d'Albert Camus*, 1963), remet constantment a factors transcendents per a interpel·lar sobre el saber del sentit, tot allò que pertany a la condició humana, a l'antropologia pedagògica. No es tracta, per cert, d'una apologia del pessimisme però sí de l'escepticisme fonamentat en el *logos*, en el discurs i el diàleg (crítics). La pedagogia, doncs, com a base que fonamenta l'humanisme i que en desconstrueix la mercantilització. És per aquesta raó que malgrat l'axioma postmodern (neoconservador) basat en la crisi de la raó, cal retornar a la introspecció com a mínim denominador comú per a construir l'autodeterminació del subjecte davant el determinisme economicista del mercat. De fet, malgrat que Marx hagi estat un interlocutor no pas secundari en l'obra de Fullat -*Marx i la religió* (1974)- dins el panorama del pensament contemporani caldria demanar si en

algun sentit el que ens proposa aquest pensador no és el retorn a la consciència per a si, és a dir, a la projecció del subjecte en una realitat en conflicte permanent.

L'educació-com-a-constant-realització (fer-se i refer-se) és una fita que ha de tenir en compte el procés d'aprenentatge pel que fa al context de l'individu, en tant que ésser social. Però aquest fi no ha d'excloure -si volem construir un concepte 'total' del fet educatiu- l'educació com a subjectivitat. És a dir, l'acte educatiu com a construcció del subjecte segons la capacitat d'autodeterminar-se (autonomia moral), com a procés d'afirmació (identitat) i com a potencialitat de futur, com a projecció, com a conseqüència de superar la conjuntura. Kant, des de la pregunta què és la il·lustració -la majoria d'edat de la humanitat en atrevir-se a pensar per ella mateixa- és, com ha subratllat Conrad Vilanou un altre referent en l'arquitectura epistemològica de Fullat. Aquest filòsof de l'educació ens parla de la concepció educativa tot remarcant la 'filosofia de la consciència' com a ressort fonamental per a no fer de l'educació un fet purament instrumental (la qual cosa pot arribar a identificar-se amb la 'filosofia de l'estructura'). Existeix, en aquest aspecte, la pregunta de si hom ensenya a pensar, o si, per contra, no estem reproduint un model educatiu que no depassa la superficialitat dels fets socials. Una superficialitat que duu a bandejar des d'un cosmopolitisme absurd la identitat com a radicalitat de pertinença: «Els universalistes –remarca Fullat (2002) fugen d'allò real concret... solen ser covards... són gent que defugen agafar el toro per les banyes..., tot assegurant que no n'hi ha cap».

Com mostra la trajectòria de l'autor de *Reflexions sobre l'educació* (1965) el necessari nomadisme intel·lectual només és fecund des de la convicció de saber-se membre d'una cultura. En aquest cas el món alforgenc de joventut aferma una sòlida base referencial sobre la qual s'ha construït una constel·lació de referents: lectures, viatges i vivències. Tal com esmenta Fullat, el pedagog alforgenc Josep Fusté Grifoll fou un «tàvec», a l'estil socràtic per al jovent emergent d'Alforja: «Fou el pedagog que ensenyà que una vida, buida de reflexió, no valia la pena d'ésser viscuda» («Josep Fusté, pedagog», *Vent de Serè*, 8, primavera 1998: 11).

És per aquesta raó que l'acumulació vital ha dut Octavi Fullat a escriure *La meva llibertat* (2006), on el tercer capítol, «Els pobles de la meva parla», constitueix una lúcida vinculació entre cultura, perfectibilitat, formació, qualitats inexorables de la personalitat. Així, ens diu «Davant del policia que m'interroga experimento por. Davant de la no-Catalunya pateixo angoixa». És pitjor l'angoixa (mort lenta) que la por (reacció davant l'opressió fàctica). I el que és més rellevant, Fullat remet a una identitat entre *paideia* ('fer créixer') i funció essencial de la cultura: «La *paideia* condueix cap a la plenitud del *logos* valent-se del mateix *logos* [llengua i llenguatge]. És un procés. La naturalesa de l'home consisteix en cultura. Som *Kulturkampf*, combat per la cultura. Als països de parla catalana aquest combat és a vida o mort». Pedagogia-llengua-cultura constitueix una tríada que duu a qüestionar una política educativa aliena imposada pels estats. Cal destacar, en aquest sentit l'article «Educació i nació» (*Avui*, 6 d'octubre de1994). Educació i comunitat nacional -nació cultural- com a unitat indestriable.

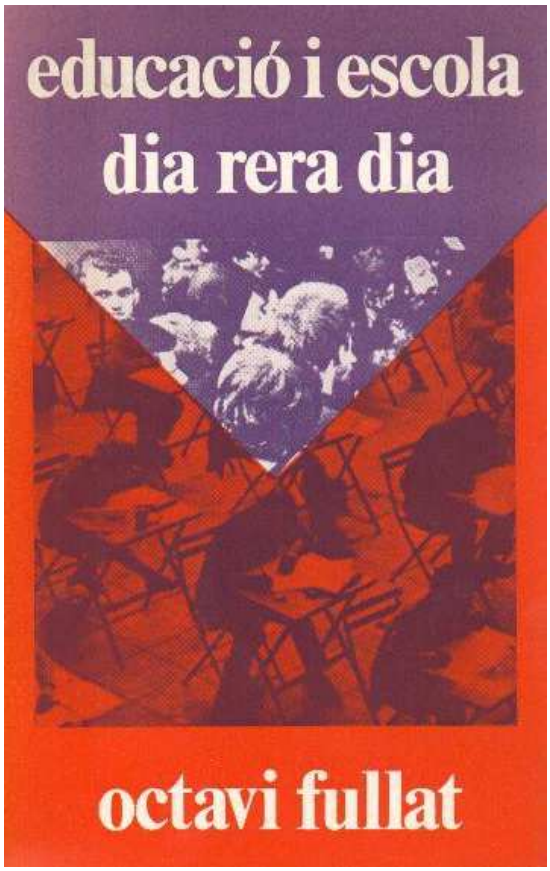

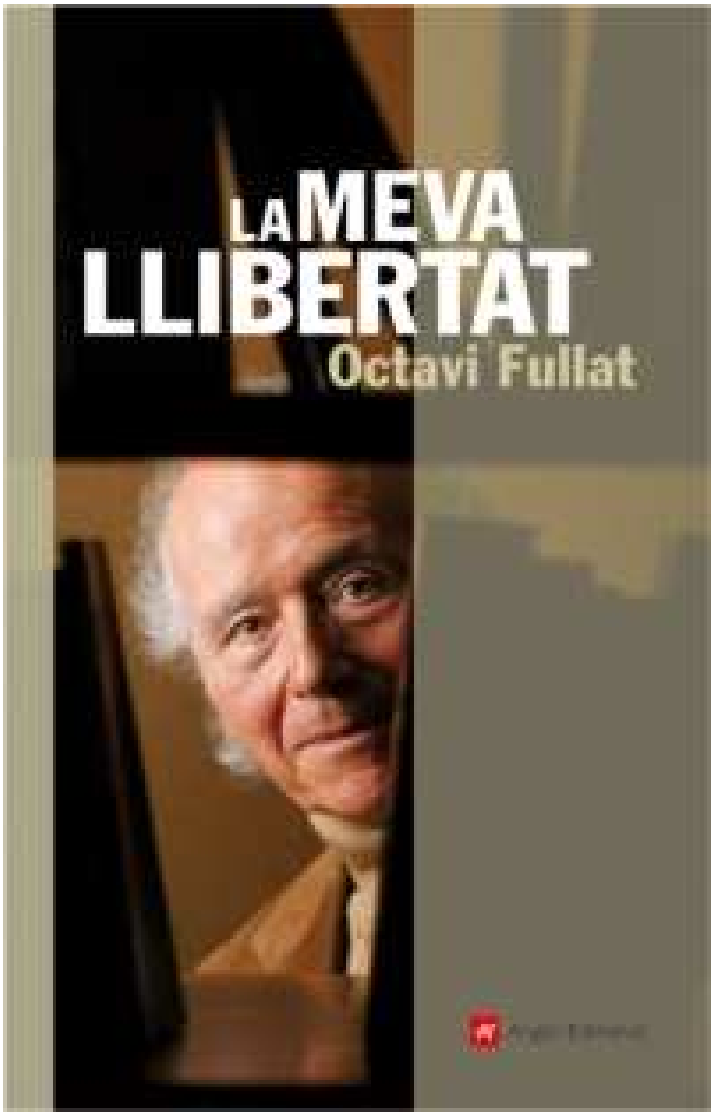

Portades de dos llibres d'Octavi Fullat.

La trajectòria d'Octavi Fullat i Genís esdevé, com també ha destacat el professor Conrad Vilanou, una 'memòria pedagògica' -com es desprèn del quart capítol «Educació» de *La meva veritat* (2008)- perquè el procés de formació, d'evolució, de crisi, no es produeix al marge de la consciència de situació (Karl Mannheim), de la història viscuda. Ambdós factors són condicionants de la dialèctica, de la contradicció permanent que vincula l'educació a una certa historicitat evocada: «Perseguir els orígens -ens diu Fullat- constitueix una reconquesta contra la devastació de la mort i de l'oblit».

L'experiència d'aquest pensador remet, com hem esmentat en començar, a la valoració del pensament clàssic i dels clàssics moderns i contemporanis, car el bandejament de la formació humanística sí que pot dur al pessimisme antropològic i, per contra, a l'optimisme neopositivista basat, ara, en la substitució del coneixement com a perfectibilitat, per aquell *homo economicus* lúcidament especificat i denunciat pel Marx dels *Manuscrits*.

Fullat es planteja la centralitat de l'acte humà com a «aquell acte que genera allò humà en l'home» i per aquesta raó es debat sobre el «sentit de l'educació». Aquesta fita duria, tal vegada, a distingir l'educació de la ciència ('ciències de l'educació'), i podria pensar la pedagogia com a art que es planteja el sentit darrer educatiu. Què farem, doncs, si reunciem a l'acte humà i acabem per a donar el vistiplau al que aquest filòsof de l'educació qualifica com a 'tecnologia educativa'? La Pedagogia personalista, segons l'autor de *Filosofies de l'educació. Paideia* (2000), pot ser un paradigma que contesti aquesta panoràmica perquè orienta –segons afirmava a la professora Sandra Rudzki (2002)- «l'activitat cap al valor de la consciència singular de cadascú». Una hipòtesi de treball.

Gestió i activitats Paratge Natural de Poblet, 2013

Antoni Vallvey i Sanromà

RESUM

El Paratge Natural de Poblet, és un espai natural de protecció especial i com a tal l'instrument jurídic que defineix les seves eines de gestió i conservació i és la Llei 12/1985, de 13 de juny, d'espais naturals.
Per una part disposa d'un òrgan rector, Junta Rectora, que és l'òrgan col·legiat que aprova les actuacions i els informes preceptius que anualment es proposen i en base a un programa anual d'actuacions i pressupost i per altra part disposa d'un òrgan gestor que és l'executor de les actuacions.
El Programa anual d'actuacions redactat en base a uns objectius generals de gestió, conservació, investigació, recerca i difusió dels valors naturals i patrimonials i amb uns objectius específics anuals aprovats per Junta Rectora és el que l'equip tècnic de gestió del Paratge Natural de Poblet executa cada any i que l'article pretén explicar la «Gestió i activitats del Paratge Natural 2013».

RESUMEN

El *Paratge Natural de Poblet*, es un espacio natural de protección especial, y como instrumento jurídico que define sus acciones de gestión y conservación está amparado por la Ley 12/1985, de 13 de junio, d'espacios naturales.
Por una parte dispone de un órgano rector, Junta Rectora, que es el responsable colegiado que aprueba las actuaciones y los informes preceptivos que anualmente se proponen y en base a un programa anual de actuaciones y presupuesto, y por otra parte dispone de un órgano gestor que es el ejecutor de las actuaciones.
El Programa anual de actuaciones es redactado en base a unos objectivos generales de gestión, conservación, investigación y difusión de los valores naturales y patrimoniales y con unos objectivos específicos anuales, aprobados por la Junta Rectora, siendo éste el que el equipo técnico de gestión del *Paratge Natural de Poblet* ejecuta cada año. En el artículo se pretende explicar la «Gestión y actividades del *Paratge Natural* 2013».

ABSTRACT

Poblet Natural Site is an special protected area and the legal instrument which defines the management tools and conservation is the Law 12/1985, of June 13th, about natural areas.
On the one hand has a governing body, the Governing Board, which is the body that approves the actions and mandatory reports that are annually proposed and based on an annual program of activities and budget; on the other hand there's a management team that is the executor of the proceedings.
The annual program of activities drawn up based on general objectives of management, conservation, research and promotion of natural and heritage values and on specific objectives annually approved by the Governing Board. The technical management team of Poblet Natural Site runs each year this program. The article seeks to explain the "Management program and the activities of Poblet Natural site 2013.

Anton Vallvey Sanromà. Valls (Alt Camp), 1951.
Enginyeria Tècnica Forestal. Especialitat: Explotacions forestals. Escola Universitària s'Enginyers Tècnics Forestals de Madrid. Director del PNIN de Poblet.

Gestió i activitats Paratge Natural de Poblet, 2013

Antoni Vallvey i Sanromà
Director del Paratge Natural de Poblet

Paraules clau:
Espai natural de protecció especial. Junta Rectora. Equip de gestió. Programa anual d'actuacions. Protecció i conservació. Ús públic, Gestió forestal. Edcuació ambiental

El PNIN de Poblet es va declarar per la Llei 22/1984, de 9 de novembre, que declara Paratge natural d'interès nacional una part de la vall del monestir de Poblet, amb l'objectiu de conservar i defensar el medi, preservar el paisatge, de defensar i restaurar el patrimoni natural i de protegir les explotacions agràries existents dins seu.

Posteriorment, el Decret 279/1998, de 21 d'octubre, desplega la Llei 22/1984 i es declaren les Reserves Naturals Parcials els barrancs del Titllar i de la Trinitat.

El PNIN de Poblet està inclòs a la xarxa natura 2000 dins l'espai Muntanyes de Prades, que té el codi ES5140008. Va ser declarat lloc d'importància comunitària (LIC) el desembre de 1997 i zona d'especial protecció per les aus (ZEPA) el mes de març de 2005. L'Ordre 332/2004, de 14 d'octubre, va declarar refugi de fauna salvatge el Bosc de Poblet.

Els municipis que tenen part del terme dins aquest espai natural protegit són dos: Vimbodí i Poblet i l'Espluga de Francolí.

La superfície que inclou cada una de les figures protectores és:

ENPE	*Terme municipal*	*Hectàrees*
PNIN Poblet	Vimbodí i Poblet /L'Espluga de Francolí	2.460,15
RNP Titllar	Vimbodí i Poblet	654,75
RNP Trinitat	L'Espluga de Francolí	264,48
	Total	3.379,38

1.- Conservació, protecció i millora dels valors naturals del PNIN.

2.- Treballs de prevenció d'incendis forestals i millora de la massa forestal.

3.- Investigació i recerca. Promoure la realització d'estudis per tal d'aprofundir en el coneixement del medi.

4.- Millorar la participació dels diferents agents vinculats al Paratge: ajuntaments, entitats, propietaris, usuaris, etc.

5.- Dotar al Paratge dels documents tècnics i científics necessaris per a una gestió forestal encaminada a gestionar de forma sostenible i multifuncional i conservar i millorar les seves comunitats vegetals en front el canvi climàtic, tot potenciant-ne la biodiversitat.

6.- Recuperació dels principals edificis històrics i foment del seu ús.

7.- Difusió dels valors naturals, el patrimoni cultural i les activitats del PNIN.

8.- Promoció d'activitats lúdico-esportives i d'educació ambiental.

2.- OBJECTIUS ESPECÍFICS

1.- Manteniment i millora de la xarxa de senders, fonts i altres punts d'interès.

2.- Continuar els treballs de coneixement del medi encaminats a la seva protecció i millora (activitats humanes, evolució de la flora i fauna, etc.).

3.- Dotar el centre d'interpretació de la Roca de l'Abella de continguts específics per tal que esdevingui l'espai de referència per a visitants i escolars. Activar el nucli del Garber com a d'educació ambiental.

4.- Potenciar la custòdia, tant per frenar el procés d'abandonament agrícola, especialment en zones límit amb la superfície forestal, com per potenciar els hàbitats i els refugis per la fauna.

5.- Potenciar les actuacions de recuperació de les diferents comunitats vegetals a fi efecte de mantenir i millorar la biodiversitat així com augmentar les possibilitats de persistència en front el canvi climàtic.

6.- Iniciar els treballs del projecte LIFE «TAXUS», així com les accions de comunicació associades

7.- Potenciar el voluntariat, tant comarcal com de país, com una eina per donar a conèixer l'espai.

Itinerari geològic Roc de Ponent

1.- Organigrama general

L'equip de gestió del PNIN de Poblet s'estructura en les següents àrees de treball:

- Direcció
- Àrea administrativa
- Àrea d'infrastructures i manteniment
- Àrea d'ús públic
- Àrea de conservació

2.- Personal

El personal al servei del PNIN de Poblet està format per:

a.- Personal propi

Lloc ocupat	*Nivell*	*Durada*	*Situació Administrativa*
Director	B-23	12 mesos	Funcionari
Tècnic	B-22	12 mesos	Funcionari
Administratiu	C-13	12 mesos	Funcionària – 85% jornada

b.- Plans d'ocupació

La Direcció general del Medi Natural va realitzar un pla d'ocupació d'urgència per atendre els punts d'informació. El càrrec ocupat ha estat el següent:

Lloc ocupat	*Nivell*	*Durada del contracte*
Informador	D-1	1,6 mesos (40%jornada)

c.- Personal extern

Contractat mitjançant un encàrrec de servei a Forestal Catalana, SA.

Lloc ocupat	*Nombre persones*	*Durada contracte*	*Àrea treball*	*Durada contracte*
Tècnic educació ambiental	1	7 mesos	Ús públic	Afectat per l'ERO
Auxiliar tècnic d'educació ambiental	1	12 mesos	Ús públic	Contracte indefinit
Capatàs	1	12 mesos	Infraestructures i manteniment	Contracte indefinit
Oficial de 1a	3	12 mesos	Infraestructures i manteniment	Contracte indefinit
Informador	1	7 mesos	Ús públic	Afectat per l'ERO

Places temporals per a la formació
(Estudiants en pràctiques i becaris)

Centred'estudis	*Nombre d'alumnes*	*Horespràctiques*
IES Horticultura i Jardineria (Reus)	1	410 hores
UdL	1	410 hores
IES Mollerusa	1	147 hores
Institut Rubió i Tudorí	1	203 hores

INVENTARI D'EQUIPAMENTS

Denominació	*Ús principal*	*Municipi*	*Titularitat*
Centre de gestió i informació	Ofic. gestió. Punt informació Centre de documentació	L'Espluga de F. (Les Masies)	DAAM
Casa forestal de la Pena	Sala reunions Visites interpretatives Allotjament científics	Vimbodí i Poblet	DAAM
Annex de la casa forestal de la Pena	Taller equip manteniment Magatzem Aula educació ambiental*	Vimbodí i Poblet	DAAM
Casa forestal del Titllar	Magatzem Allotjament científics Aula natura	Vimbodí i Poblet	DAAM
Casa forestal Castellfollit	Magatzem Zona de pícnic Parc infantil	Vimbodí i Poblet	DAAM
Punt d'informació de la Font de la Magnèsia	Punt informació visitants	Vimbodí i Poblet	Miguel Torres, SA.
Àrea de lleure de la Roca de l'Abella	Punt informació visitants Exposició permanent Zona de pícnic	Vimbodí i Poblet	DAAM
Àrea de lleure de l'ermita de la Santíssima Trinitat	Punt informació visitants Zona de pícnic Parc infantil	L'Espluga de Francolí	Arquebisbat Tarragona Parròquia

Denominació	*Ús principal*	*Municipi*	*Titularitat*
El Garber	Jardí botànic interpretatiu Activitats educ. ambiental	L'Espluga de Francolí	Ajuntament L'Espluga
Àrea de lleure de la Font de la Teula	Zona de pícnic	Vimbodí i Poblet	DAAM
Mirador del Tossal de la Creu	Mirador panoràmic Act. apícola d'educ. ambiental	Vimbodí i Poblet	Miguel Torres, SA.
Mirador de la Pena	Mirador panoràmic integrat a la xarxa de senders	Vimbodí i Poblet	DAAM
Mirador dels Quatre Termes	Mirador panoràmic	Vimbodí i Poblet	DAAM
Mirador del Tossal de la Baltassana	Mirador panoràmic	Vimbodí i Poblet/ Prades	DAAM
Era de Nogués	Refugi obert	Vimbodí i Poblet	DAAM
Pou de gel de la Pena	Visites interpretatives	Vimbodí i Poblet	DAAM
Pou de gel de la Granja Mitjana	Visites interpretatives	Vimbodí i Poblet	Família Goytisolo

ÒRGANS RECTORS

Junta Rectora

Es van realitzar dues reunions de la junta rectora, una el 3 d'abril i l'altre el 19 de setembre de 2013

La composició de la Junta Rectora és la que es presenta a continuació:

Organisme	**Persona representant**
Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca Alimentació i Medi Natural	
Subdirector general de Biodiversitat	Sr. Ignasi Rodríguez Galindo
Director del Serveis Territorials a Tarragona	Sr. Anton Ballvé Mariné
Cap de l'Oficina comarcal de la Conca Barberà	Sr. Jesús Semper Sánchez
Dep. de Governació i Relacions Institucionals	Sra. Rosa Anna Camps Aragonès
Departament de Cultura	Sr. Jordi Agràs Estalella

Departament de Territori i Sostenibilitat	César Puig Casañas
Universitats o institucions de recerca	Carles Gràcia Alonso
Diputació de Tarragona	David Rovira Minguella
Ajuntament de Vimbodí i Poblet	Lluís Grau Palau
Ajuntament de l'Espluga de Francolí	Josep Maria Poca Casanovas
Propietaris de finques agrícoles i/o forestals	José Pedro Gil Moreno de Mora
Patronat del Monestir de Poblet	Lluc Torcal
Associació d'Amics del Paratge de Poblet	Manel Martínez García
Centre d'Història Natural de la Conca de Barberà	Christian Pomares Latorre
Agrupació de Defensa Forestal (ADF)	Pere Domènech Anglès
PNIN de Poblet, actua com a secretari Director	Anton Vallvey Sanromà

PRESENTACIÓ I RESUM DELS ASPECTES MÉS DESTACATS

El pressupost per l'anualitat 2013 ha estat de 504.863,24 • i l'execució ha estat de 479.012,00 •. Així doncs, el grau d'execució del pressupost 2013 ha estat d'un 94,88%.

L'activitat del Paratge en relació a les infraestructures i al manteniment s'ha centrat en el la col·laboració per a la construcció del punt d'aigua de Castellfollit. Aquesta bassa ha permès reobrir els focs de la Roca de l'Abella i serà estratègica en cas d'incendi. Els fons per a executar l'obra provenen d'un ajut del DAAM a l'ADF de Vimbodí i Poblet i d'una aportació de la Diputació de Tarragona per a la portada d'aigua.

Per altra banda, les tasques desenvolupades per la brigada, que engloben tot tipus de feines, des d'obres menors a treballs silvícoles, ha estat fonamental. Entre d'altres, cal destacar tots els treballs de millora del Mas d'en Llort, així com els treballs silvícoles i de tot tipus associats al tancament de les pintures rupestres de Plans i Baridana. Per a la consecució dels treballs, cal destacar la col·laboració amb el Departament de Cultura, el Museu Comarcal i l'Ajuntament de Montblanc.

En relació a l'ús públic aquest any cal destacar la inauguració del centre d'interpretació del bosc de Poblet a la Roca de l'Abella. També s'han dedicat molts esforços per tal que la visita a l'espai natural sigui satisfactòria: el programa anual d'activitats, el manteniment de senders, la millora permanent de les àrees de lleure, entre d'altres. Una de les propostes que té més import és la contractació del servei d'atenció als visitants als punts d'informació en caps de setmana. Aquest servei es una peça clau en la gestió de l'espai i en determina la qualitat i la percepció que s'acaba emportant el visitant.

El 2013 es varen realitzar divuit sortides guiades dins el programa anual d'activitats del Paratge, cadascuna de les quals amb temàtiques molt diferents (apicultura, gestió forestal, ratpenats,…).

El 26 de maig de 2013 es va celebrar per sisena vegada consecutiva el dia europeu dels parcs a la Roca de l'Abella.

En el marc de la implementació del pla pilot de la regulació de la recollida de bolets, s'ha adquirit una caseta de fusta, que havia de ser instal·lada a l'entrada de la forest de Plans. Finalment, aquesta no ha estat instal·lada, ja que no s'ha activat degut a que no hi han hagut, durant la temporada de tardor, les condicions òptimes per el desenvolupament i maduresa dels bolets.

En el marc del programa de seguiment de les poblacions d'ungulats del Refugi de Fauna del «Bosc de Poblet» es va realitzar la batuda en blanc amb la col·laboració de la societat de caçadors «Milans» de Vimbodí i Poblet. El 17 de desembre es va autoritzar una batuda excepcional a la zona de la Pena, ja que s'havien localitzat exemplars hibridats amb porc vietnamita.

S'ha iniciat el projecte LIFE «TAXUS», tot iniciant-se els treballs de redacció dels projectes i del pla de conservació de les teixedes mediterrànies (prioritari a nivell europeu). També s'han instal·lat tres plafons en que s'explica el projecte i les singularitats del teix.

Finalment, també cal destacar la feina de l'equip d'educació ambiental del Paratge, tant qualitativament com quantitativament. Durant el 2013 s'ha atès a 2.119 persones, principalment escolars en els cicles de primària i secundària i dins al marc de l'acord de col·laboració entre el DAAM i el Departament d'Ensenyament

DIRECCIÓ I EQUIP DE GESTIÓ

Durant l'any 2013, la Direcció ha emès 10 informes preceptius i ha atorgat 41 autoritzacions per a la realització d'activitats dins el Paratge (activitats, llenyes, caça,...)

L'àrea administrativa tramita tota mena d'expedients corresponents a la gestió del Paratge, realitza la gestió econòmica en el marc del Règim d'Autonomia Econòmica i dóna suport als Serveis Territorials del DAAM (Àrea del Medi Natural). En aplicació del règim d'autonomia econòmica s'han executat 36 propostes de despesa.

PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI NATURAL

S'ha iniciat el projecte LIFE «TAXUS», tot iniciant-se els treballs d'inventari, de seguiment de les poblacions frugívores, de recol·lecció de llavor per posteriors plantacions, de redacció dels projectes executius i del pla de conservació de les teixedes mediterrànies (hàbitat prioritari a nivell europeu).

S'ha assistit a una comissió del Parlament Europeu (Brusel·les) on es presentaven els resultats finals del projecte europeu «*MOTIVE-PROJECT*» (veure www.motive-project.net). Es va presentar la situació dels boscos de Poblet i les principals línies de treball per a realitzar una gestió adaptativa dels boscos davant el canvi climàtic.

S'ha continuat el seguiment de les poblacions de cranc de riu autòcton (*Austropotamobius pallipes*) en els barrancs del Paratge i s'han iniciat mesures de gestió de les poblacions. Aquesta iniciativa està emmarcada en el programa català de seguiment d'aquesta espècie i compta amb la col·laboració del Cos d'Agents Rurals.

S'ha realitzat, per quart any, una batuda en blanc a finals de la temporada de caça per tal de censar les poblacions de senglar i cabirol a la zona del Tillar, amb la col·laboració de la societat de caçadors «Milans» de Vimbodí i Poblet.

El projecte MYCOSYLVA, que quantifica la producció i diversitat de bolets al Paratge, s'ha ampliat, de manera que ara s'han instal·lat sensors a totes les parcel·les per poder monitoritzar les micorrizes del sòl tot l'any. sense necessitat de cap aportació econòmica per part de l'espai natural.

Un equip del Museu de Ciències Naturals de Barcelona liderat pel Sr. Amador Viñolas han estudiat les poblacions de coleòpters i de lepidòpters a la zona de la casa forestal del Tillar, on s'han obtingut resultats significatius (pendents de publicació), entre els que destaca alguna primera citació a la península ibèrica.

Diversos equips del CREAF estan realitzant estudis al bosc de Poblet. En concret, estan acabant els estudis sobre la mortalitat del pi roig, però continuen els dels efectes de la sequera en la qualitat de l'hàbitat de l'alzinar.

S'ha realitzat un acord de col·laboració amb l'associació GEPEC per tal d'impulsar la protecció dels ratpenats al Paratge.

El Monestir de Poblet a l'alba

PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL I DEL PAISATGE

La protecció activa de les pintures rupestres situades a la forest de Plans i Baridana ha estat una de les principals actuacions de l'any. Amb fons provinents de «La Caixa» s'ha pogut construir un tancat perimetral que impedeix l'accés a les pintures.

També s'ha condicionat els accessos (camins d'accés) i s'ha arranjat Mas d'en Llort com a centre d'acollida de visitants (lavabos, aixopluc, etc.).

Aquesta iniciativa ha estat possible mitjançant la col·laboració entre el Departament de Cultura, el Museu Comarcal de la Conca de Barberà i l'oficina de Turisme de Montblanc.

Mitjançant una aportació de «La Caixa», s'ha executat quasi tot el condicionament del camí ramader del Monestir de Poblet a Prades, que passa per la vall de Torners. Aquest camí, també conegut com a «Drecera a Prades» o «Camí de l'Espluga», és un actiu patrimonial que de primer ordre.

L'execució d'aquests treballs l'ha realitzat APRODISCA, que treballa amb persones amb dificultat d'inserció.

En aquest camí també es va realitzar un camp de treball per a deu joves de la comarca, en coordinació amb el Consell Comarcal, els quals van treballar de valent per millorar-lo.

ÚS PÚBLIC: INFORMACIÓ, COMUNICACIÓ I EDUCACIÓ AMBIENTAL

Informació per a visitants

Aquest any cal destacar la inauguració del centre d'interpretació del bosc de Poblet a la Roca de l'Abella. S'han instal·lat plafons explicatius, unes reproduccions de pintures rupestres, així com d'altres materials complementaris. També s'ha habilitat la sala de vídeo, que permet acollir a grups i projectar-hi presentacions adaptades específicament.

Dins el Paratge s'hi troben tres punts de recepció i informació dels visitants: 1) El centre de gestió i d'informació ubicat a l'Alberg de Joventut Jaume I, que ha estat obert tots els dies laborables de l'any de les 8 a les 15 hores i les tardes dels dimarts fins a les 18h 30, 2) El punt d'informació de la Font de la Magnèsia ha estat obert per setmana santa i des del mes d'agost fins al novembre, i 3) El punt d'informació de la Roca de l'Abella, per setmana santa i des de juny fins a novembre.

Punt d'aigua per a la lluita contra incendis i abeurador de bestiar al Barranc de Castellfollit.

Ús públic

El 2013 es varen realitzar 18 sortides guiades dins el programa anual d'activitats del Paratge, cadascuna de les quals amb temàtiques molt diferents (apicultura, gestió forestal, canvi climàtic, ratpenats,…). Per altra banda, també es va col·laborar amb la caminada popular i amb la caminada de l'onze de setembre.

En relació amb els comptadors de vehicles, actualment es disposa de les dades des del 2010, pel que ja hi ha un registre de 4 anys, en que en destaca l'indicador de si la temporada és bona a nivell de bolets o no.

S'han instal·lat tres plafons en que s'explica el projecte LIFE «Taxus» i les singularitats del teix.

El 26 de maig de 2013 es va celebrar per sisena vegada consecutiva el dia europeu dels parcs a l'àrea de lleure de la Roca de l'Abella. Aquesta jornada va comptar amb la participació d'unes 100-150 persones. Aquesta jornada va ser possible gràcies a la col·laboració d'associacions i empreses de la zona, així com dels ajuntaments de Vimbodí i Poblet i l'Espluga de Francolí.

Hi ha una estreta col·laboració amb l'entitat gestora del sender de la Ruta del Cister i especialment amb la comissió del GR-175, en que el Paratge en forma part. Es participa periòdicament en reunions per tal de coordinar accions de millora d'aquest actiu turístic.

Educació ambiental

L'equip d'educació ambiental ha atès 2.119 alumnes de primària i secundària en les diferents activitats que ofereixen.

CREACIÓ I MANTENIMENT D'EQUIPAMENTS I INFRAESTRUCTURES

L'execució de la franja de baixa densitat de recolzament al tallafoc existent, entre el coll de les Masies i el Coll del Bosc, és una de les actuacions més rellevants del 2013, tot i que no està finalitzada. Amb l'objectiu d'establir una veritable protecció contra incendis, amb un accés en condicions per als camions i zones de seguretat intermitges, es van contractar aquests treballs, que fins i tot suposen un ingrés per a l'espai natural (donada la quantitat de fusta existent).

Dins el marc del conveni existent entre el DMAH i la Federació d'Entitats Catalanes d'Oví i Cabrum (FECOC), s'ha continuat el manteniment de les infrastructures de prevenció d'incendis forestals mitjançant la pastura.

Mitjançant un ajut de gestió forestal sostenible, prevenció incendis forestals del DAAM, l'ADF de Vimbodí i Poblet va realitzar treballs de manteniment del camí de Castellfollit, de l'Argentada i la tramada de connexió per les Setcases. Aquests treballs han consistit en la millora i compactat del ferm i en la reconstrucció dels trencaaigües transversals.

També i englobat en mateix ajut del DAAM, l'ADF de Vimbodí i Poblet ha construït un punt d'aigua a l'entrada de Castellfollit, en col·laboració amb l'equip del Paratge. La colla de manteniment va realitzar el bassi i el condicionament de la Font del Ferro com a captació.

Aquesta actuació, realitzada en terrenys de l'empresa TORRES SA, ha suposat poder tornar a obrir els focs de l'àrea de lleure de la Roca de l'Abella i ha comtat amb el suport econòmic de la Diputació de Tarragona per tal de poder realitzar la captació, portada d'aigües i acabats correctament.

Per altra banda, s'han realitzat altres actuacions en relació a la millora dels equipaments i infrastructures, entre elles:

-Treballs forestals de prevenció d'incendis (desbrossada de vegetació) als marges de pistes forestals, en zones de gran afluència de visitants i en els perímetres dels principals punts d'aigua, en compliment de la normativa vigent en matèria de prevenció d'incendis.

-Cremes d'acumulacions de restes vegetals en diversos indrets.

-S'han repassat les pistes, tant despedregant els trams plens de rocs com tallant la vegetació que tanca la caixa del camí. En alguns trams puntuals s'han refet els desguassos de les cunetes.

-S'han repassat els itineraris del Paratge, així com els senders de gran recorregut i d'altres de secundaris.

-S'han realitzat nombroses tasques de manteniment i millora: reparacions de tuberies, a les cases i àrees de lleure, instal·lacions elèctriques, etc.

DESENVOLUPAMENT LOCAL SOSTENIBLE

Durant el 2013 s'ha tramitat la convocatòria dels ajuts als espais naturals protegits amb resultats força positius. Aquesta línia de gestió ha suposat unes inversions a l'espai per un valor global de 80.739,51•. Aquest fet, suposarà que per a la propera anualitat es disposi de més fons adjudicats inicialment a l'espai.

També s'ha col·laborat, tant administrativament com tècnicament, per tal que es realitzessin altres ajuts per finançar actuacions a l'espai natural de Muntanyes de Prades.

RELACIONS I COL·LABORACIONS INSTITUCIONALS

Durant el 2013 s'han mantingut relacions amb els Ajuntaments de Vimbodí i Poblet i l'Espluga de Francolí, tot promovent iniciatives i col·laborant en diferents assumptes.

Es va realitzar una reunió al juny amb la participació de tots els agents implicats en dinamitzar l'àrea de lleure de la Santíssima Trinitat.

Finalment, també caldria destacar que es va traslladar part del centre de documentació al Centre d'Història Natural de la Conca de Barberà, en compliment de l'acord establert.

VIGILÀNCIA

La col·laboració amb el Cos d'Agents Rurals de la comarca de la Conca de Barberà es realitza de manera puntual, els controls de circulació motoritzada, de l'ús públic del Paratge Natural, de les infraestructures, del compliment de la normativa d'espais naturals de protecció especial i de les activitats de caça, recol·lecció de bolets.

Quan el llop recolonitzarà Catalunya

Josep Maria Massip i Gibert

RESUM

En aquest escrit, l'autor explica algunes particularitats de la història del llop i de com, els seus competidors més poderosos, els humans, hem transformat la funció originària que tenia. D'aquesta manera es generaria un conflicte permanent i una guerra a mort i sense treves volgudes, precisament, deixant els llops en pau durant els conflictes bèl·lics
Amb infinites actuacions en contra d'ell, aquest carnívor tan emblemàtic s'extingiria de molts territoris, però recentment hem sabut rectificar, donant-li algunes oportunitats que procura aprofitar com pot i amb molts interrogants sobre el resultat.
A partir d'aquesta probable expansió i de la seva tornada recent a Catalunya, a l'article es plantegen diverses hipòtesis de futur i de les possibilitats de recolonització de l'espècie. A la vegada, es deixa molt clar que, segurament, tot dependrà, de la nostra voluntat.

RESUMEN

En el artículo que sigue, el autor comenta algunas particularidades de la historia del lobo y de la forma como sus competidores más poderosos, los humanos, hemos transformado la función originaria que tenía. De esta manera se generaría un conflicto permanente y una lucha a muerte, y sin treguas, tan sólo presente en tiempos de guerra.
Con infinitas actuaciones contra este cánido tan emblemático se extinguiría en numerosos territorios, pero recientemente hemos rectificado, mediante algunas oportunidades que procura aprovechar com puede y con muchos interrogantes sobre su resultado.
A partir de esta probable expansión y de su retorno reciente a Catalunya, en el artículo se plantean diversas hipótesis de futuro y de las posibilidades de recolonización de la especie. Así mismo se pone de manifiesto que, seguramente, todo dependerá de nuestra voluntad.

ABSTRACT

In this article, the writer looks at the story of wolves in Catalonia, and he shows how their interaction with their most deadly competitors, human beings, has transformed their original role in nature. He outlines how in a fight to the death, a permanent state of war for the wolves has existed, except during truces between humans armed conflicts. With a lot of actions, this emblematic carnivorous was extinct in Catalonia. In recent years, attempts to restore wolf populations, we have been able to rectify giving some opportunities fail but they've also raised huge question marks. With the probable expansion and its recent return, the author looks at possible future scenarios, and what the chances are for an eventual re-colonisation of the species. He leaves us in no doubt that their future lies completely in our hands.

Josep Maria Massip i Gibert. Banyoles (Pla de l'Estany 1948), és un naturalista de llarga trajectòria en el coneixement de la fauna del nostre país i ben especialment del llop *(Canis lupus*), que començà a investigar als anys 1970. Ha publicat uns quants llibres sobre aquestes temàtiques, des dels ocells, fins els rèptils i amfibis del seu entorn més immediat, però també dotzenes d'articles en revistes especialitzades o de divulgació, com *Ciència, Mètode, Revista de Girona, Gavarres,Garrotxes, L'Agró Negre,* etc. Les seves incursions en l'etnografia i la història de la fauna el portaren a publicar la seva obra més recent: *El llop i els humans. Passat i present a Catalunya* (2011), un llibre antològic i de referència pel coneixement del carnívor a casa nostra, i de la seva relació controvertida amb les persones.
Ha intervingut en programes de ràdio i també de televisió i actua de ponent en cursos i col·loquis sobre el llop o com a conferenciant.

Quan el llop recolonitzarà Catalunya

Josep Maria Massip i Gibert. *llopcatalunya@gmail.com
Naturalista licòleg*

Fa prop de vint anys que el llop ha retornat a Catalunya després de gairebé un segle d'absència. La nova arribada s'ha produït de forma natural i per poder preveure el seu futur convé conèixer el procés històric que ha seguit.

Els precedents

Els Estats Units van ésser els primers en reconsiderar seriosament si s'havia de continuar eliminant de manera sistemàtica un depredador com el llop *(Canis lupus)*. Amb aquesta intenció, l'any 1965 sorgia el que devia ser la primera temptativa oficial per protegir-lo. Així, des de llavors s'ha pogut evidenciar que és factible i molt útil preservar-lo on hi ha ecosistemes relativament poc alterats. Però l'èxit en aplicar la seva salvaguarda a indrets més humanitzats i amb ramaderia, ha topat des de fa un cert temps amb alguns dels obstacles ancestrals i en especial en oposar-s'hi una part de l'opinió pública afectada.

Cap més animal dels nostres ha deixat un rastre com ho ha fet el llop. La visió humana que se n'ha tingut ha anat de l'admiració molt profunda a l'odi visceral més arrelat, un binomi que de vegades encara perdura. Aquests són llops europeus on en veiem alguns jugant. Foto: Lluís Morera ©

Seguint l'exemple americà i per evitar la gran davallada d'efectius a l'Europa comunitària, l'any 1979 va legislar-se oficialment amb el que fou conegut com a Conveni de Berna. El llop passava a considerar-se «espècie estrictament protegida», si bé els països signants no foren tots. Els que ho van subscriure, entre ells Espanya, tenien la facultat d'introduir-hi reserves i l'Estat espanyol va posar condicions i encara prova d'introduir-ne d'altres. A partir d'aquí ha passat de tot i malgrat que amb penes i alegries, el llop ha pogut sobreviure a la Península Ibèrica i expandir-se. És bo de recordar que ja només quedaven llopades prou ben constituïdes a territoris nord occidentals i centrals.

El passat del *Canis lupus* a Catalunya

No tenim dades fefaents de quan va ésser que es va extingir el llop a les comarques catalanes. Els darrers documents i la coincidència de comunicacions orals fan pensar que, a la majoria, la desaparició pot datar-se cap a finals del segle XIX. Hi ha d'altres comunicacions que ens porten a suposar que la seva presència residual, esparsa, i potser divagant, encara s'allargaria fins als anys cinquanta del segle XX a alguns entorns pirinencs, i cap als anys trenta a comarques meridionals. Hem d'insistir, tanmateix, que són hipòtesis.

D'antuvi, la distribució de l'espècie era molt àmplia perquè podia viure pràcticament arreu del Principat. Des de les platges costaneres fins a les muntanyes altives dels nostre Pirineu, el mamífer hi havia trobat recursos naturals suficients per poder alimentar-se i reproduir-se; menjava sobretot preses salvatges, si bé aquestes anirien minvant, atès que la gent les caçava fins esgotar-les. A la vegada, considerant el llop com un competidor, també el perseguien. S'arribaria a actuar aferrissadament contra el carnívor amb un reguitzell d'accions, que vistes amb els ulls d'ara eren quasi sempre desproporcionades. S'enfrontaven dos antagonistes ben poderosos en la lluita per obtenir més recursos, amb la diferència que els llops només volien continuar sobrevivint. Aquells humans mai no en tenien prou i volien eradicar-lo sense contemplacions.

Rajola heràldica del segle XVI procedent del Monestir de Poblet. Representa el conflicte permanent entre llops i pastors: un gos amb collar intenta que el llop no es mengi una ovella. Museu Arxiu de Montblanc i Comarca (Conca de Barberà) ©. Foto: Josep Callís.

Quan la nostra demografia cresqué a causa de l'assoliment d'avenços agrícoles, es necessitaria disposar de més terres per viure-hi i conrear-les. En conseqüència, boscos, matollars i bardisses van anar a menys. Es provocava que el *Canis lupus* no trobés tanta tranquil·litat ni refugis i anés reculant. Paral·lelament s'obrien noves vies de comunicació i més gent arribava a racons abans considerats inhòspits.

Quan el bestiar que havien après a criar era per subsistir, l'enfrontament contra aquella fera fou a mort. S'havia acabat l'admiració primigènia pel que hauria estat el nostre animal més mític, aquell que algunes cultures consideraven enviat pels déus amb la missió de posar ordre a l'excés dels herbívors. Veien que contreien malalties quan n'hi havien massa. També s'oblidava la fascinació i l'aprenentatge de moltes de les estratègies de caça que s'assimilaven observant els llops. Ja no es volia reconèixer, tampoc, que el llegat genètic d'aquesta espècie havia possibilitat d'obtenir el gos, com a company imprescindible i inseparable. De manera semblant no comptaria a favor seu el gran heretatge cultural que arrossegava un depredador tan extraordinàriament popular.

Així, els arrogants *Homo sapiens* vam voler-nos separar de la nostra condició biològica, com la de qualsevol ésser viu, i no es va tardar gaire d'anar contra molts animals. Gairebé arreu s'adoptava una posició coincident per tal de fer extingir aquells que consideressin perjudicials o simplement antipàtics. De vegades per pura ignorància del paper tan valuós que fan els depredadors als ecosistemes. Els que gosaven plantar-nos cara, menjar-se el nostre bestiar i interferir-nos el camí, ja feien nosa. A aquesta visió antropocèntrica i superba hi havien contribuït les diverses religions, que una rera l'altra anaven considerant determinades espècies com éssers malignes, impurs o encarnats no pas per Déu, sinó per les forces infernals.

REAL CEDULA
DE S.M.
AÑO
1795
EN MADRID

Cèdula Reial del 1795 suprimint les batudes per improductives, però doblant els preus de les recompenses a qui hagués matat llops i d'altres animals considerats perniciosos. Original del Fons etnogràfic de l'autor ©.

L'increment de la ramaderia i en especial les grans ramades d'ovelles que transhumaven, eren una temptació massa productiva pels llops famolencs que no les podien distingir de les salvatges. A la vegada, un bestiar condicionat per segles de domesticació ja no es comportava com els seus ancestres, i això estimulava més les apetències naturals d'aquestes feres, que causaven baixes i pèrdues econòmiques. Com que moltes vegades els ramats no eren dels pastors, sinó de feudals o terratinents, ells feien pressió política per perseguir i exterminar els depredadors. Van dictar-se lleis atiades i influenciades per múltiples conviccions i interessos, que obligaven a perseguir els llops, però també guineus, toixons, fagines, genetes, etc. agrupats en el que es catalogaria com a «*animales dañinos*», entre els quals ni molts ocells rapinyaires es respectarien. Pràcticament arreu d'Europa s'estimularia amb recompenses per a matar-los. Més endavant el desfici s'encomanaria a d'altres continents de l'Hemisferi Nord. Qualsevol mitjà era bo, amb armes de tota mena i valent-se de mètodes considerats subtils i enginyosos com els paranys, a part del més perillós, tràgic i reprovable: l'ús dels verins.

Els verins més terribles van emprar-se sense escrúpols per donar el toc de gràcia al llop. El més letal va ser l'estricnina o nou vòmica, que es venia a les farmàcies i provocava desgavells importants al medi. Flascó del segles XIX i XX. Fons etnogràfic de l'autor ©.

Canvi històric de concepte i expansió del llop ibèric

Els treballs científics i especialment els del segle XX ja advertien i confirmaven que el llop en particular no estava prou estudiat i feien adonar-nos del seu paper primordial cada vegada amb més convicció. Així s'aconseguí que les coses anessin canviant. A molts dels lectors no els passarà per alt la defensa aferrissada del llop ibèric *(Canis lupus signatus*) que

exercí el popular Félix Rodríguez de la Fuente, val a dir que ajudat per molta gent, fins que s'obtingués la catalogació com a «*especie cinegética*». Almenys així es respectaria en períodes de veda. Un respir que la fera ha aprofitat fins el moment actual, quan algunes de les seves poblacions van progressant. No tothom fa cas de les lleis promulgades, malgrat que l'Estat espanyol va signar aquell Conveni de Berna i d'altres disposicions. L'incompliment ho fa alentir, però com que els llops joves s'han d'independitzar, ja han anat ocupant espais on havien viscut els seus avantpassats i s'hi han reproduït, desplaçant-se cada vegada més cap a l'est peninsular i escurçant distàncies per una arribada futura a Catalunya.

El llop ibèric també ens pot arribar a Catalunya entrant per l'oest. El seu color habitualment més fosc i algunes taques de pèl va fer que se'l denominés Canis lupus signatus. *Signatus vol dir marcat.* Foto: Lluís Morera ©

El llop italofrancès intenta establir-se a casa nostra

Des de fa alguns anys, però, no són els llops ibèrics els que han centrat la nostra atenció preferent. Perquè ja és conegut que el que aquí ens està venint no és pas l'ibèric, com esperava la majoria, sinó que ha estat l'apenínic o italià (*Canis lupus italicus*) que en comptagotes i aventurant-se, prova d'establir-se per algunes de les nostres comarques amb la

intenció de quedar-se. Amb una novetat així, caldrà conèixer el procés esdevingut aquí, perquè ens pugui permetre formar-nos una opinió sobre les circumstàncies actuals. Que al nostre país tinguem altre cop un animal tan controvertit i actiu, situant-se al capdamunt de la piràmide tròfica o alimentària, no és cap fet intranscendent, sinó que cal estar preparats. Sens dubte que també és un signe positiu i revela com s'han anat recuperant molts espais malmesos, en els que han pogut tornar-hi a viure multitud d'espècies i enriquint la biodiversitat.

El procés previ del que parlarem, passa per saber que el primer estat europeu que va reaccionar a fi d'evitar l'extinció del llop va ser Itàlia. La comunitat científica i proteccionista anava advertint que el destí seria inexorable, fins que els van fer cas. Parlem dels anys 70, quan ja es prengueren mesures que s'han pogut evidenciar com a ben efectives. Aquells llops procedents dels Apenins van reeixir en expandir-se cap al nord i arribarien també als Alps Marítims i a d'altres zones dels estats veïns. Les fronteres humanes no compten per als animals i al cap d'uns anys ja se n'havien localitzat a circumscripcions d'administració francesa, al Parc Nacional de Mercantour i continuarien l'intent de recolonització més cap al centre i a l'oest.

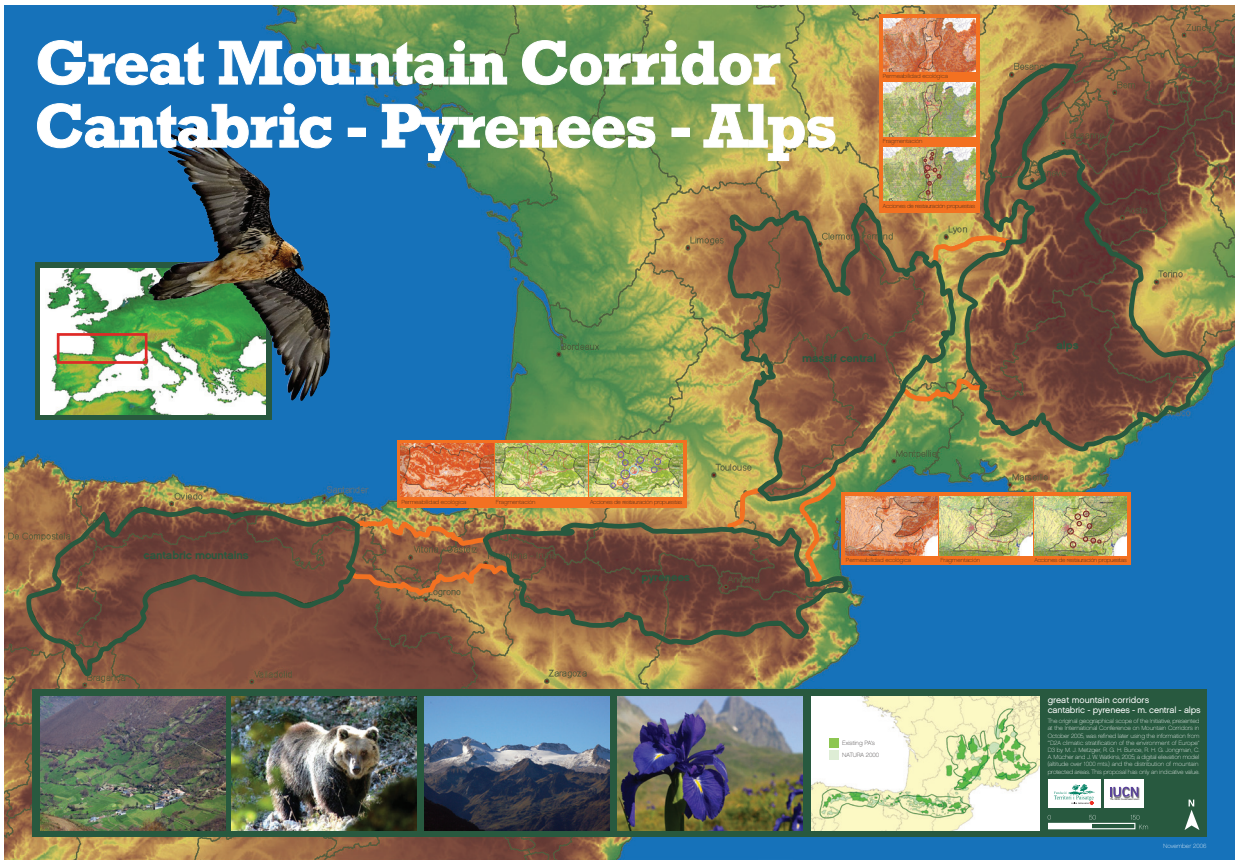

Diversos estudis han pogut determinar els anomenats connectors ecològics, muntanyes per on solen desplaçar-se molts animals, aliens a les fronteres humanes. Possibilitar aquesta dispersió és un projecte que també impulsa la Fundació Catalunya-La Pedrera.

Amb l'habilitat proverbial per trescar grans recorreguts d'exploració, accediren a les muntanyes de Madres l'any 1999 i el 2000 ja a Catalunya, arribant pel Parc Natural del Cadí-Moixeró. Els primers en notar la seva presència van ser els ramaders, que atribuïen alguns danys al bestiar a gossos ensalvatgits o a d'altres depredadors.

De seguida hi hagué moviments per part dels tècnics de la Generalitat. No només era per poder pagar els danys, una qüestió ja prevista amb oportunitat i un molt bon criteri. Igualment per constatar la possible presència del llop i crear els protocols d'actuació quant al seguiment d'aquesta probable recolonització i el que això podria implicar. Actualment es compta amb eines molt útils, com són les anàlisis genètiques a partir de restes orgàniques, com pèls, excrements o saliva que estiguin presents en les preses afectades, o bé durant les exploracions que s'organitzen per identificar indicis de presència.

Un llop dissecat a la Catalunya del segle XIX, abatut en una cacera entre el Coll de Malniu i el Pla d'Anyella (Ripollès) i dipositat a la Societat de Caçadors «La Rama», de Ripoll, va ser investigat pel naturalista Salvador Filella. Per intuïció, no va parar fins que li practiquessin una anàlisi genètica d'unes mostres que en va extreure i que donaria un resultat ben interessant. Aquest exemplar pertanyia a una estirp europea i no pas ibèrica, refermant el que alguns postulàvem sobre la tesi que quan eren prou comuns hi hauria anades i vingudes des i cap el nord. En canvi, fins a l'actualitat no podem palesar la presència probable i lògica del llop ibèric a les nostres comarques, que segurament es devia produir.

També ens pot arribar el llop ibèric

La vinguda del llop italofrancès va agafar molts investigadors desprevinguts. Davant del mapa peninsular, només podien imaginar-se un possible escenari mirant cap a l'esquerra, atents a l'expansió del llop ibèric. Malgrat l'expectativa, no ha arribat i sembla que pot anar més lent, si bé es preveu força inexorable i estem prou convençuts que no tardarà massa

Petjada de llop obtinguda a la Sierra de la Culebra (Zamora, Espanya) on hi ha poblacions importants de llops, El turisme que hi acudeix per observar-los ha esdevingut un recurs molt destacat per a les economies dels seus habitants. Foto: Pep Armengol ©

en ser detectat, bé pel Pirineu més occidental o també pel Sistema Ibèric. Darrerament ja hi ha sospites que podria estar inspeccionant determinats indrets de la Franja i caldrà esperar confirmacions oficials per corroborar-ho.

El que no sabem és quin comportament adoptaran quan es trobin amb els italofrancesos. Però, en definitiva, com que tots són llops, poden arribar a ajuntar-se sense massa complicacions. Quan localitzin preses suficients que requereixin de cooperació en les accions de caça, encara ho pot facilitar i fer més probable, a priori, la formació de llopades, malgrat que els seus components vinguin d'orígens allunyats.

El que ens revela el seguiment

La genètica ha fet possible comprovar que, fins ara, al Principat hem tingut la visita o sojorn d'una quinzena de llops diferents. Són d'aquests que vénen gradualment del nord, si bé de molts se n'ha perdut el rastre. És possible que alguns s'hagin mort, d'altres poden haver tornat cap a França i sí que sabem que n'hi ha molt pocs que es deixen veure o es detecten per aquí. Sigui com sigui, els responsables procuren fer-ne un bon seguiment i es porta un registre per a cada exemplar. Això ha permès verificar que gairebé tots eren mascles, joves la majoria i només hi ha constància d'una femella, però no se sap que hagin criat a Catalunya.

Les comarques on és evident que han estat són l'Alt Urgell, la Cerdanya, el Ripollès, el Berguedà, el Solsonés i també el Vallès Oriental. A aquesta darrera va ser curiós que s'hi accedís sense haver-hi cap senyal de pas pel Bages o Osona. Se suposa que, com esdevé sovint, no s'hauria advertit en no haver causat danys al bestiar. Que el llop localitzat trobés prou alimentació natural, o qui sap si igualment algunes deixalles per a nodrir-se pel camí, són unes altres hipòtesis.

Catalunya tornarà a ser terra de llops?

Hi ha moltes probabilitats que això sigui així, si bé dependrà de la voluntat de tothom. Cada vegada més i per la sensibilització que se'n fa, hem anat aprenent a mirar-nos el llop com el que és. Ja no val fer-lo veure com un ésser diabòlic i sanguinari, sinó que es percep com un depredador eficaç que té la funció biològica d'executar una feina que nosaltres no sabem dur a terme amb efectivitat. A tall de mostra tenim el cas del senglar, actualment una autèntica plaga, que és semblant al que també podria començar a passar, en una altra escala encara, amb d'altres herbívors com el mateix cabirol o els cérvols. Quants més se'n cacen sembla que més n'hi ha. Alguns pobles del nostre planeta ho sabien prou bé, com ara els mongols quan deien allò de: «Sí que matem llops, però si els cacéssim tots, s'acabarien les pastures i no podríem sobreviure». Els ungulats són molt prolífics i en la cadena alimentària es fa necessari tenir presència de carnívors que els controlin.

Què ha de passar perquè hi hagi llops a casa nostra.

Malauradament, els rumors fan molt de mal. Hi ha gent que gosa afirmar amb vehemència que aquests llops els ha portat algú i això és un gran disbarat que revela ignorància. Si s'haguessin volgut reintroduir, era suficient situar-ne algunes parelles consolidades a determinats punts estratègics de la nostra geografia i ja faria temps que tornaríem a tenir l'espècie prou assentada a moltes comarques catalanes. Però d'ençà que els comentaris circulaven, just en arribar els primers que hem esmentat dels anys 70, s'ha pogut palesar que el procés molt lent que està vivint és ben natural, i que també esdevé a alguns estats de dins o fora de la Unió Europea. El mateix passava a algunes províncies espanyoles d'on havia desaparegut i actualment s'ha tornat a establir.

Estem parlant d'una espècie molt ben constituïda biològicament, amb una gran resistència, intel·ligent i que és capaç de persistir en les temptatives del que es proposa. Una de les preguntes més habituals que se'ns fa sobre el tema, és com s'ho munten per arribar fins aquí creuant rius, muntanyes, vies de comunicació, ciutats, pobles... I la resposta és molt senzilla: semblantment a com ho faríem nosaltres. Amb tota la discreció del món, els llops exploren, intueixen, comproven. I amb una gran tenacitat poden trobar la manera de gualejar un riu, travessar una autopista, fugir dels vehicles... Si convé passar per un pont, un pantà o un assut ho fan, i si han de vorejar les ciutats sense que ningú no ho noti, també. Hem de considerar que tot i ésser individus joves i inexperts, no hi ha dubte de la seva capacitat congènita per adaptar-se a l'entorn. Però les pròpies infrastructures humanes sovint precipiten un desenllaç fatal, perquè no és gens estrany que molts morin atropellats o es desviïn per planificacions poc escrupoloses, que no han tingut en compte que a qualsevol lloc hi viuen animals. Malgrat això, i persistint en els intents, alguns ho arriben a aconseguir. Aquest degoteig tan escàs de llops que ens vénen, va de bracet amb les dificultats que hem comentat, si bé qualsevol procés en recolonitzar requereix de més temps per a consolidar-se.

Hi ha una altra condició que s'ha revelat com a molt important amb l'experiència de la nova etapa expansiva actual: que els nuclis reproductors estiguin més propers als llocs que l'espècie pretén reocupar. Fins ara, el trajecte que han hagut de recórrer per arribar aquí és massa llunyà i per aquest motiu només ho han aconseguit molt pocs. Per aquest motiu és fonamental que el llop es consolidi en alguns territoris tradicionalment probables, com és el Massís Central dins de França. Amb això, els exemplars que es vagin emancipant de les seves famílies, poden ésser molt més nombrosos. En conseqüència, augmentaria significativament la probabilitat prevista que puguin venir a Catalunya, i podria propiciar les primeres reproduccions.

Cal dir que, finalment, també dependrà de la voluntat de la gent i de l'opinió pública, a més d'una premissa que considerem necessària: comptar amb l'aquiescència, consentiment i participació de la gent dels indrets on podria viure i reproduir-se.

Per això cal molta més sensibilització, tenir preparada la gestió necessària i executar-la disposant de mitjans. Serà imprescindible exercir molta voluntat d'acord i fer que es pugui arribar a una etapa diferent a la de la història més coneguda, i alinear-la amb la que propugna bona part de la nostra societat actual.

Els mastins són gossos molt corpulents que serveixen per persuadir que els llops ataquin el bestiar. Amb la tornada del carnívors tornen a esdevenir gairebé imprescindibles. En aquest cas és una gossa Muntanya dels Pirineus amb la cadellada. Gentilesa de Joan Ferrer i Sirvent. ©

Amb una mica d'esforç i ajuts, la història del conflicte pot arribar a tenir solucions i fer compatible la nova situació. S'ha verificat que els llops aprenen a evitar les explotacions on hi ha bestiar amb vigilància de pastors, gossos de protecció, tanques electrificades i que disposen de corrals per a les hores nocturnes. A més, cada cop es compta amb tecnologies més avançades per possibilitar-ho.

Ara només cal esperar els esdeveniments i confiar en una diligència tècnica i voluntat política imprescindible, a més de molt acurada. El llop no pot aprendre a actuar gaire diferent de com ho ha fet sempre, des que va aparèixer al període Quaternari com nosaltres.

Però els humans sí que tenim la facultat de discernir sobre el seu comportament, de com fa les coses i el perquè. També, així mateix, per demostrar que amb ell podem exercir com a *Homo sapiens* i veure si finalment hem après alguna cosa en aquests darrers anys de la nostra civilització.

* *Autor del llibre* El llop i els humans. Passat i present a Catalunya. *Arola editors, 2011.*

Bibliografia

BOCEDI R. i P. G.Bracchi (2004); "Evoluzione demografica del lupo (*Canis lupus*), Italia: cause storiche del declino e della ripresa, nuove problematiche indotte e possibili soluzioni". *Annals.* Volum XXIV. Facultat de Medicina Veterinària de Parma. Parma, p. 409-415.

BOITANI, Luigi (1992); "Wolf research and conservation in Italy". *Biological conservations*, 61, p. 125- 132.

BOITANI, Luigi (2000); *Action plan for the conservation of wolves (Canis lupus) in Europe*. European Council. Strasbourg.

BRACQUE, Pierre (1999); *Rapport des missions interministèrielles sur la cohabitation entre l'elevage et le loup*. http://www.environnement.gouv.fr.

DELIBES, Miguel (1990); *Status et conservation du loup (Canis lupus) dans les états membres du Conseil d'Europe*. Col Sauvegarde de la nature, 47. Conseil de l'Europe. Strasbourg.

FILELLA, Salvador (1999); "Ultimas citas de lobo en la comarca gerundense del Ripollés". *Quercus*, 157, p. 26-27.

GARCIA-PETIT, Jordi (2011); *La recolonització del llop a Catalunya*. A «Llops i humans a Catalunya. Del passat al present». *Quaderns*, 29, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. p. 157-169. Banyoles.

GONZÀLEZ-PRATS, Ferran (2011); "Protecció del llop en entorns humanitzats". A *Llops i humans a Catalunya. Del passat al present*. Quaderns, 29, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. p. 227-264. Banyoles.

GRAU, J.M.T., R, Puig i J. Ruiz Olmo (1990); "Persecución del Lobo (Canis lupus, L. 1758) en Girona (NE Ibérico) durante los siglos XVIII y XIX; Ejemplo de utilización de datos de archivo". *Miscelánea zoológica*, Vol. IX. p. 217-223. Barcelona.

GRAU I PUJOL, J.M.T. i Roser Puig i Tàrrech (2011); "El llop a Catalunya a les èpoques moderna i contemporània. Les comarques de Girona com exemple". *A Llops i humans a Catalunya. Del passat al present*. Quaderns, 29, Centre d'Estudis Comarcal de Banyoles. p. 91-110. Banyoles.

LAMPREAVE ALTARRIBA, Gabriel i Jordi Ruiz-Olmo (2008) "El seguiment de l'activitat del llop a Catalunya". *Quaderns*, 29. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. p.171-191. Banyoles.

MANENT, ALBERT (2005); El *llop a Catalunya. Memòria, llegenda i història.* Pagès editors, Lleida.

MASSIP I GIBERT, JOSEP MARIA (2011); *El llop i els humans. Passat i present a Catalunya*. Arola editors. Tarragona

MASSIP I GIBERT, JOSEP MARIA (2011); *El camí cap a l'extinció del llop a Catalunya*. A «Llops i humans a Catalunya. Del passat al present». *Quaderns*, 29, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. p. 157-169. Banyoles.

RUIZ OLMO, JORDI i Àlex Aguilar (1995) *Els Grans Mamífers de Catalunya i Andorra.* Lynx Edicions. Barcelona.

MECH, D. J. Meier i L.G. Adams (1995) *What do we know about wolves and what more do we need to learn?.* Carbyn/Fritts/Seip, eds., p. 537-545. *USA.*

SÁENZ DE BURUAGA, Mario (2011). *La gestión del lobo: escenario abierto y complejo*. A «Llops i humans a Catalunya. Del passat al present». *Quaderns,* 29, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. p. 265-277. Banyoles.

SUAU MARTÍNEZ, Alexandre (2012) *Model d'adequació de l'hàbitat del llop a Catalunya*. Projecte de final de llicenciatura. Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona.

VILÀ, CARLES et. al. (1993); *Aspectos morfológicos y ecológicos del lobo ibérico Canis lupus L.* Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona. Barcelona

ZAMORA I ESCALA, JAUME (1997); "Els últims llops del Montseny". *Monografies del Montseny*, 112. Amics del Montseny. Viladrau.

La imatge dels sants Cosme i Damià, reflex de les relacions entre la població negroafricana i la societat hispana entre els segles XVI-XVII

Cecilio Tieles Ferrer

RESUM

L'article versa sobre l'evolució del tractament, en la pintura i escultura, de la llegenda de la cama negra i del miracle dels sants Damià i Cosme com a reflex dels canvis en les relacions entre els negroafricans i la societat blanca espanyola que van permetre el sorgiment del euroafricà. Concepte que es proposa per a un nou individu i cultura; un afrodescendent amb cultura europea.

RESUMEN

El artículo versa sobre la evolución del tratamiento, en la pintura y escultura, de la leyenda de la pierna negra y del milagro de los santos Damián y Cosme como reflejo de los cambios en las relaciones entre los negroafricanos y la sociedad blanca española, que permitieron el surgimiento del euroafricano. Concepto que propone para un nuevo individuo y cultura; el afrodescendiente con cultura europea.

ABSTRACT

The article deals with the evolution of the treatment, in painting and sculpture, of the legend of the black leg and the miracle of Saints Kosmas and Damian reflecting changes in the relations between Spanish white society and that of African origin that allowed the emergence of a European Afrodescendant: the Euro-African. Concept proposed to define this individual and culture.

Dr. Cecilio Tieles Ferrer. Pianista concertista, pedagog, investigador
Conservatoris Nacional de ParísiTxaikovski de Moscou
Dr. en Ciències de l'Art És autor dels llibres *Espadero, l'hispànic musical a Cuba* i *Espadero: música i nació a Cuba colonial*. Ha rebut el Premi Especial Cubadisco en 2007 pel enregistrament del CD *Obras para piano* de Nicolás Ruiz Espadero.
Ha enregistrat per a la EGREM, Columna Música, i ACA.

Traducció de l'article del castellà realitzada per **Josep M. Carreras Vives**

La imatge dels sants Cosme i Damià, reflex de les relacions entre la població negroafricana i la societat hispana entre els segles XVI-XVII

Cecilio Tieles Ferrer
pianista, concertista i pedagog

Paraules clau: Llegenda de la cama negra. Miracle dels sants Damià i Cosme. Euroafricà. Espanya. Afrodescendent. Confraria

Porto diversos anys estudiant la figura de l'eurofricà, -individu de pell fosca i cultura europea- per intentar explicar com van poder influir, entre els segles XVI-XVIII, en les societats hispanes d'ambues ribes de l'Atlàntic, els negroafricans i els seus descendents. El fet de ser músic em permet detectar aquesta influència no només en les partitures, sinó també en els balls i danses que recullen les peces dramàtiques i la poesia del Segle d'Or. De vegades les anàlisis que aborden l'estudi de l'esclavitud no deixen escletxa per poder explicar aquest fenomen. En la recerca d'explicacions vaig trobar diversos fets que, al meu entendre, reflecteixen l'evolució de les relacions entre amos i esclaus negroafricans en la societat hispana.[1] Un d'aquests episodis és l'anomenat Miracle de la cama negra, que van protagonitzar els germans, sant Cosme i sant Damià.[2]

Una de les primeres imatges dels personatges que avui coneixem com Reis Mags, a l'església de Sant Apolinar Nuovo, *a Ràvena (Itàlia). La imatge està decorada amb mosaics de mitjans del segle VI i la processó està conduïda per tres personatges vestits a l'estil persa de l'època, amb un gorro frigi. No hi veiem cap afrodescendent.*

La societat hispana de finals de l'Edat Mitjana i principis del Renaixement es distingia d'altres societats europees per una sèrie de circumstàncies històriques, socials, culturals i religioses que van permetre unes relacions amb els negroafricans tan especials fins a propiciar l'assimilació i la integració d'esclaus en la societat de llavors, que van passar a ser lliures, i des d'aquesta posició incorporar-se a diverses expressions artístiques a la pràctica social i cultural. No fou casual, ja que van heretar la convivència existent a la societat andalusina de negres esclaus i lliures, així com animistes o musulmans. Un altre element va ser la demarcació més clara que existia entre la condició jurídica i social de «serfs» i «esclaus» i la fundació de

confraries exclussivament «negres» als centres urbans de les Corones de Castella i d'Aragó. Tampoc hem d'ignorar el fet, per entendre el procés d'empatia que va despertar l'esclau negroafricà, que el gruix de la població esclava a la Península, entre inicis del segle XVI i mitjans del segle XVII, comptés amb dones dones ocupades en tasques domèstiques o, en el cas dels homes, d'ajuda a la producció artesanal. No existia la gran explotació de les plantacions o mines americanes i, per tant, les relacions personals eren propenses a un determinat tracte afectiu. Sobre això, Juan Manuel de Cires Ordóñez i Pedro E. García Ballesteros (1997, p. 499)[3] emfatitzen que en el moment d'esplendor de l'esclavitud, predominava el caràcter domèstic en l'àmbit sevillà, precisant: «la immensa majoria té entre vuit i trenta anys, i el grup més nombrós se situa entre els vuit i els catorze».

Pedro de Berruguete (ca. 1445-1504). Real Colegiata de San Cosme y San Damián *de Covarrubias*

En el present article intento reflectir l'evolució de la integració de l'afrodescendent a la societat hispana a partir de llur introducció més intensa, entre 1487 i 1489[4], procés que no només es va regir per lleis mercantils -aquesta és la peculiaritat d'Espanya- sinó per altres raons d'índole moral. La dependència recíproca, però desigual entre amos i esclaus, va marcar aquests dos grups socials, com encertadament apunta Carmen Fracchia (2010, 147). Aquesta dependència recíproca propicià unes relacions menys inhumanes que van afavorir el sorgiment de l'euroafricà. Les transformacions socials i culturals que tingueren lloc a partir del segle XIV a Europa i, en particular, a Espanya es produïren paral·lelament a la introducció d'esclaus subsaharians, la qual cosa es palesà en la religió. La imatge d'universalitat d'aquesta es reforçà amb l'aparició, a la darreria del segle XV, del rei mag -o savi- negre a les Epifanies o Adoració dels reis mags, així com de personatges de negroafricans en els relats o pintures de temàtica bíblica. Aleshores, la presència negroafricana en les formes visuals espanyoles es trobava gairebé exclusivament en representacions religioses. Dins d'aquesta línia sorgeix la llegenda del Miracle de Sant Cosme i Sant Damiá, protagonistes del «primer» trasplantament a un individu blanc de la cama d'un altre individu de pell fosca, descrit ara com moro, ara com etíop. El fet dels sants simbolitza també el fenomen nou del mestissatge a l'Espanya imperial.

Crida l'atenció, -com efecte d'una preocupació social recollida pels pintors i escultors-, que els artistes interessats en el Miracle de la cama negra es coneguessin entre ells, com Pedro Berruguete (Paredes de Nava, Palència, ca.1445-1504)[5], Andrés Sánchez de Oña[6], Fernando (Hernando) del Rincón de Figueroa[7], León Picardo (? - † 1541), Felipe Vigarny (ca. 1470-1542)[8], Isidro de Villoldo (ca. 1500-1556)[9], tots ells al servei dels esclavistes més pròspers residents en els centres urbans castellans, enriquits gràcies al comerç de la llana.

És natural que els focus de difusió de la llegenda fossin les ciutats de Burgos, llavors, seu reial, i, posteriorment, León, Oviedo, València i Barcelona; centres importants de poder. A les dues últimes, s'hi concentrà una nombrosa població negroafricana lliure, organitzada en confraries.

A final del segle XIV o començament del segle XV, es fundà a Sevilla una de les primeres institucions de negres, més tard transformada en confraria, la qual cosa evidencia el creixement d'aquesta població: *Nuestra Señora de los Ángeles*; Barcelona (1455) sota l'advocació de Sant Jaume (Santiago); València (1472) sota l'advocació de Nostra Senyora de Gràcia; Jerez, *Nuestra Señora de los Reyes* (1527); Sevilla, *Presentación de Nuestra Señora* (1572); Cadis, *Cofradía de los Hermanos Morenos del Rosario* (1575); Gibraltar, *Cofradía Nuestra Señora del Rosario de los Morenos* (1575); Triana, *Cofradía Virgen de los Reyes y la del Rosario* (1584). A Cadis, anterior a 1590, va aparèixer la *Cofradía del Rosario,* substituïda el 1655 per la dels *Morenos de Nuestra Señora de la Salud* i *San Benito de Palermo,* totes de negroafricans. Així mateix, els trobem a El Puerto de Santa María (1585), Huelva, Jaén (1600), entre altres ciutats.

Totes nascudes a l'empara de la necessitat de convertir al cristianisme la totalitat de la població espanyola, incloses les minories, ja fossin lliures o esclaves. Aquesta voluntat integradora combinava la repressió i la persuassió; la foguera i la catequització. L'anàlisi dels fets, ens mostra les diferents etapes recorregudes en el procés d'assimilació i transculturació de la població d'origen negroafricà. Etapes que podem determinar per les característiques socials de l'esmentada població: les seves creences, la seva posició dins l'escala social, la seva integració a la política, les seves possibilitats econòmiques, i la forma com estaven organitzats.

No és casual que la difusió de la imatge del Miracle, fins i tot a la resta d'Europa Occidental, agafés força a partir de la derrota dels moros, i gràcies a la presència de les relíquies dels sants màrtirs.

Andrés Sánchez de Oña, Milagro de la pierna negra*, 1495, pintura. Detall. Església de* San Cosme y San Damián*, de Burgos.*

Tampoc va ser fortuït, doncs, el 1472, fou nomenat Juan de Valladolid, conegut com el *Conde Negro*, *«Mayoral é Juez de todos los Negros é Loros, libres o captivos, que estan é són captivos é horros a la Muy Noble y Muy Leal Ciudad de Sevilla».* La magna tasca d'integrar al multiracial i multicultural territori reconquerit, tant a lliures com esclaus, no deixava res a la improvisació. Aquest acte era un acte polític i social no necessàriament vinculat a una població concreta, en aquest cas a Sevilla, sinó que obeïa a una política d'Estat.

El procés de transformació que afecta l'escena del Miracle de Sant Cosme i Sant Damià en la pintura espanyola, és molt significatiu. La representació del trasplantament miraculós suscita interrogants, algun difícil de contestar, però necessaris per explicar aquest fenomen tan fantàstic, com a precursor: l'implantament de la cama d'un negre a un blanc. A la llegenda original s'especifica que el cadàver era el d'un moro, per la pell fosca; no que fos musulmà. Per això, més que d'un moro «musulmà» -inconcebible en aquells temps de confrontació entre cristians musulmans- la referència seria d'un negroafricà o d'un etíop.

L'acurat ús dels termes exigeix que s'interpretin segons les circumstàncies històriques concretes. Per tant, l'anomenat etíop, a l'etapa de creació de les obres, no és necessàriament un esclau. Els grecs nominaven a la població de pell fosca «etíop»; però ja en el segle XVI-XVII per a la societat hispànica una cosa era ser etíop i una altra ser africà. La raó es fonamentava en la connotació o càrrega cultural que posseeixen ambdues paraules. El catedràtic euroafricà Juan Latino (1518-1596) -esmentat per Miguel de Cervantes-, reivindicava el seu estirp etíop per diferenciar-se dels negres africans esclaus. Per això, no compartim la definició de Carmen Fracchia (2010, p. 137): *«Convendría recordar que en el imaginario social colectivo europeo y cristiano, el 'etíope' de la leyenda de la Vorágine era sinónimo de 'negroafricano' desde la Antigüedad y durante el comienzo de la era cristiana, y que en la realidad social hispana de la época imperial, el término negroafricano se equiparaba a la condición de ser y estar esclavizado»*. «*Un eunuco etíope*», que no africà, va ser el primer convers del qual deixa constància la Bíblia.[10] Si és veritat que «*la asociación entre la condició de ser esclavo y el término 'negro' es evidente en la documentación que se refiere a la práctica esclavista*» (2010, p. 135), no ho és en la mateixa mesura, com ja hem deixat apuntat, en relació amb el terme «etíop». Altres eufemismes per diferenciar els esclaus dels lliures, eren termes negre i mulat per als primers i moreno i bru per als segons.

Cal tenir presents altres aspectes per explicar el procés de transculturació esdevingut en els territoris hispans.

Les contradiccions evidents de l'Església i la monarquia en relació amb els negroafricans esclaus era que els considerava infantils i, per això, desproveïts de condició jurídica, alhora que els brindava instruments de defensa com les confraries religioses o, ja més tard, els anomenats «cabildos» de nació. Només els podia salvar el baptisme, justificació moral que determinava la missió salvadora dels espanyols davant dels «infidels i enemics de la nació», com definia els esclaus el teòleg fra Vicente Mexía[11]. No obstant això, ell mateix recomanava el tracte més acurat de l'esclau: observi també aquell que mana castigar el seu esclau, que el càstig sigui càstig i no un turment per a matar-lo, o bé fer-lo desesperar[12]. A més aconsellava:

Mirilagro de San Cosme y San Damián *atribuït a Fernando del Rincón de Figueroa (entre 1492 i 1518).* Moneasterio de S. Francisco *(Guadalajara).*

> *«Que cuando [*els esclaus*] estuvieren enfermos, los hagan curar con diligencia, procurando por su salud: pues los tienen a su cargo para servirse de ellos cuando esten sanos. Y miren bien a los que al contrario hacen, que si és caridad hacer bien a los pobres, y a los enfermos que estan en los hospitales: contra caridad sería a su cargo y en su casa, y no proveerlos del que tuviesen menester para ser curados: porqué desto no viniesen a morir».*[13]

Segons Carmen Fracchia (2010, p. 148) el Miracle de la cama negra destaca la funció del cristianisme en el discurs esclavista «que permet la inclusió violenta del neòfit negroafricà a la comunitat dominant; però que al mateix temps emfatitza la negació de la seva subjectivitat, la seva marginalització social i la dels seus descendents, en una societat on la pràctica esclavista va ser acceptada com a fet natural i part constitutiva de l'ordre social per part dels teòlegs i intel·lectuals de la modernitat primigènia. Podríem afirmar que les imatges del Miracle de la cama negra varen reforçar aquesta actitud en l'imaginari social col·lectiu espanyol». Penso que el procés de transculturació de la població negroafricana que culmina amb la integració a la societat hispana de l'euroafricà -en són exemple Juan Latino, Juan Pareja, els músics anònims que van introduir *la sarabanda*, *la chacona*, *el zarambeque*-, permet afirmar que no va ser una pràctica absoluta i excloent la negació de la subjectivitat, ni la marginació. Si bé la subjectivitat de l'esclau a la Península sempre va ser dubtosa, hi van haver escletxes per les quals se la reconeixia i potenciava. Per aquest motiu varen perdurar els trets afroides en la música dels territoris conquerits i colonitzats pels espanyols. Les escletxes a les quals hem al·ludit eren instruments -com el bateig, l'adoctrinament, les confraries, el nomenament de Majorals, com Juan de Valladolid, entre altres mesures- per «rescatar» i «salvar» la seva ànima, creant les condiciones perquè sorgís un estament lliure i culte com el dels euroafricans. Carmen Fracchia (2010, p. 148) sembla que comparteix aquesta opinió quan diu que «les representacions castellanes que visualitzen l'esclau negroafricà en el primer pla de la composició, van trencar la seva invisibilitat en aquestes formes visuals, i paradoxalment, varen concentrar la mirada dels espectadors creients vers al dolor, l'agonia o la mort dels seus propis esclaus». Les obres de Felipe Vigarny i Isidro de Villoldo esmenten la subjectivitat de l'esclau en desplaçar al primer pla el seu cos i la seva cara desencaixada a causa del sofriment. Si varen acabar amb la invisibilitat del dolor, vol dir que assistim al reconeixent de la subjectivitat de l'esclau. Sense la voluntat d'integració d'ambues parts, no hauria sorgit la cultura euroafricana o, molt particularment, l'afrohispana. Un fet que reconeix Carmen Fracchia en afirmar que «fins i tot uns quants arribaven a tenir una excepcional relació de confiança entre ells». (2010, p. 145) i, sense arribar a dir euroafricà, parla de «negroafricans espanyols» (2010, g. 149).

El text canònic medieval de la història dels dos sants el trobem a *La Leyenda dorada* (1264) del dominic Santiago de la Vorágine (ca. 1230-1298)[14] on es descriu el miracle que varen obrar. La versió del monjo relata que el Papa Fèlix va construir a Roma una magnífica església en honor dels sants Cosme i Damià. L'encarregat de la neteja i vigilància d'aquest temple, va emmalaltir greument d'una cama. Una nit, mentre dormia, va somiar que acudien al seu llit els dos sants

per curar-li aquesta cama. Davant de la necessitat d'extirpar el teixit infectat, van decidir raspar-li la cama, per la qual cosa un dels sants anà al cementiri on hi havia el cadàver d'un moro /etíop; però enlloc de tallar la carn necessària, va tallar una de les cames del cadàver i retornà per intervenir al pacient. Un dels dos sants va procedir a amputar-li la malalta, empeltant-li la nova cama procedent del moro/etíop. Fins aquí tot bé, però resulta curiós que quan el malalt es palpà l'extremitat implantada i en mostrar-la a la seva família, ningú se sorprengué del color de la nova extremitat. El text del relat que ens interessa diu:

> *«Cuando el sacristán despertó, quedó extrañado al no sentir los dolores que habitualmente le aquejaban; palpóse la pierna que solía dolerle y, como al palparla no notara molestia alguna, encendió una candela y a la luz de ella advirtió que la pierna estaba completamente sana [Supuestamente se percata de que es una pierna oscura. ¿O sí? Y es normal…]. Su asombro fue tan grande que llegó a sospechar que estaba soñando o que no era él en persona el que se hallaba acostado en aquel lecho, sino otro que le hubiese suplantado; pero al reflexionar y darse cuenta de que era verdaderamente él y de que no estaba soñando, loco de alegría [¡Continúa ignorando que es una pierna oscura!] saltó de la cama, despertó a sus familiares, les refirió lo que aquella noche había soñado, y les mostró cómo lo que él creía un sueño había sido una realidad, puesto que estaba completamente sano [¡Tampoco se percatan que es una pierna oscura!]. Hecho público el suceso, algunas personas acudieron al cementerio, abrieron la tumba del moro y comprobaron que al cadáver le faltaba una de sus piernas, y que junto al resto de su cuerpo se hallaba la cancerosa que los santos habían amputado al sacristán»[15]. (Fracchia, 2010, p. 130-1)*

A Catalunya aquest miracle s'interpreta partint de dues versions, la de Jaume Huguet (1412-1492)[16] i la de Miquel Nadal[17].

Però abans, cal fer esment de les peculiaritats en les relacions entre catalans i negro-africans.

Després de la crisi de 1440, el corporativisme barceloní decau fins al punt que la manca de mà d'obra se supleix amb esclaus. A mitjan segle XV hi havien entre 20.000 i 30.000 esclaus, no només negroafricans. Aquests últims, a Catalunya, van rebre un tracte diferenciat en relació a altres territoris de la Península, al Principat foren tractats com obrers lliures, la qual cosa significa que cobraven un sou[18]. L'activitat artesanal va ser, sens dubte, la principal ocupació dels esclaus barcelonins, part dels quals van poder estalviar i obtenir l'anhelada libertad. A gairebé tota la Península es prohibia als negres l'accés al mestratge i, per tant, no podien obrir un taller o una botiga ni tenir una marca de fàbrica pròpia. No obstant això, a Barcelona, corallers i argenters feren una excepció a favor dels esclaus, que ja havien aconseguit instal·lar-se pel seu compte, el 1449[19]. Recordem que la confraria de Sant Jaume es fundà el 1455 i es registrà com *Confraria Nigrorum Libertate Datorum Civitatis Barchinione.*

Bonnassie, citat per Cortés López (1986, pàg. 125), afirma que entre 1472-1510, «es pot pensar que la població servil de Barcelona era molt més important del que s'entreveu en els textos, i que els esclaus devien ser emprats en gairebé tots els sectors de la realitat econòmica ... [sic]. El treball dels esclaus constitueix, sens dubte, un dels motors de l'activitat industrial ... »

Cap d'un negroafricà. Palau de la Generalitat de Catalunya. Barcelona

La presència d'esclaus negroafricans a Catalunya, territori que, suposadament, no es distingia per tenir-ne, demostraria que constituïen una part integrant de la societat de llavors. Fins i tot una figura d'aquest col·lectiu, esculpida al voltant de 1418[20], està incorporada en el paisatge urbà: la trobem en una de les parets laterals del Palau de la Generalitat -prova fefaent de la consideració que se'ls tenia com per ser representats en un edifici emblemàtic[21]. Igualment, creiem apreciar, en el quadre dels Consellers que va pintar Lluís Dalmau, una persona de pell més fosca que la resta de les autoritats catalanes. Una de les exigències de l'encàrrec de l'autoritat, el Consell de Cent, era que les figures es corresponguessin amb els seus trets reals. Aquesta fidelitat en les figures ens permet suggerir que la persona que porta la creu va haver de ser, almenys, mulata, és a dir, d'origen africà, la seva pell contrasta amb la de la resta dels presents.

El pintor català, Jaume Huguet, relega a un segon pla l'escena de l'amputació del cadàver al cementiri, que es troba en el retaule dedicat als germans Abdón i Senén. No apareix el negroafricà, encara que la cama està trasplantada. La del malalt blanc la veiem sagnant i amb les nafres infectades.

Lluís Dalmau. La Mare de Déu dels Consellers. Detall del retrat dels Consellers (1445). La pigmentacio de Sant Andreu és més fosca que la de la resta dels Consellers (Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona).

Jaume Huguet (1460-1465). Detall del retaule dedicat a Sant Andòn i Sant Senén, que recull el Miracle de la Cama negra. (Església de Santa Teresa, de Terrassa).

Miquel Nadal (1453-1454) Detall del retaule dedicat a Sant Cosme i Sant Damià, que mostra el Miracle de la cama negra. (Catedral de Barcelona).

L'obra del pintor Miquel Nadal es troba a la Catedral de Barcelona i constitueix una altra aproximació a aquest miracle. Es basa en la llegenda catalana del Miracle dels sants Cosme i Damià[22], del segle XV, identificada per l'historiador de la medicina Douglas Price, com una de les set versions escrites més antigues que van circular per Europa. En el retaule de Sant Cosme i Sant Damià (1453-1454) hi contemplem una versió del miracle en la qual s'hi escamoteja la imatge del «donant» que no deu ser moro / etíop, doncs, la cama amputada és blanca -que no veiem a la imatge que reproduïm- i es troba als peus del llit del pacient, amb nafres sagnants que regalimen fins al terra de l'habitació. L'altre motiu visual del miracle de la catedral de Barcelona és l'home assegut, amb la cara a la mà en actitud adormida o pensant, que veiem al costat de la capçalera del llit, al primer pla de la composició, a la dreta, que no és molt comú i que només es troba en algunes versions italianes del miracle dels sants sanadors dels segles XIV i XV[23]. Carmen Fracchia (2010, p. 146) no ho dubta:

> *«La tabla catalana de Nadal, por otra parte, también podría referirse a la leyenda latina recogida por De la Vorágine, donde se insinúa el blanqueamiento de la pierna negra, después del milagroso trasplante de la misma en el cuerpo del receptor blanco, que una vez curado, cuestiona su propia identidad: «su asombro fue tan grande que llegó a sospechar que estaba soñando o que no era él en persona el que se hallaba acostado en aquel lecho, sino otro que lo hubiese suplantado». No queda duda de que el milagroso blanqueamiento de la pierna del negro africano en el cuerpo del paciente español es una metáfora del alma blanca del esclavo cristianizado y asimilado en la España moderna» (Fracchia, 2010, p. 146-7)[24].*

En realitat, el text de la llegenda més amunt reproduït, deixa sense resoldre la qüestió del color de la pell i si el malalt s'adona de la diferència. No obstant això, les pintures i escultures no ho aclareixen: quan és negra és ¡negra! I, al contrari: si és blanca, doncs ¡blanca és! la qual cosa pot ser interpretada de dues maneres: una, que llavors no resultava perversa ni xocant l'escena del trasplantament; dues, una argúcia De la Voràgine per fer passar aquesta contradicció, subreptíciament. L'absència visual del donant moro / etíop en la composició d'Huguet i de Nadal, com en la versió contemporània de Sánchez de Oña, segons Fracchia (2010, p. 136), s'explica «en el context de la política d'expulsió dels Reis Catòlics» i «no és una constant visual de la interpretació pictòrica de la llegenda De la Voràgine». La investigadora també opina que «el fet històric i traumàtic de la conquesta de la ciutat 'mora' de Granada, manipula la iconografia espanyola del Miracle de la cama negra, que estableix una connexió entre la llegenda dels sants sanadors i la re-apropiació violenta i la cristianització de la ciutat nazarí»[25].

Comparteixo l'opinió de Carmen Fracchia (2010, p. 140) que el trasplantament de la cama blanca a la del negroafricà ofereix «la possibilitat de la restauració i resurrecció del seu cos». Veurem més endavant que amb el realisme castellà s'esdevé un gir: es deixa de trasplantar al negre la cama blanca, negant-li aquesta possibilitat. Penso que aqueix realisme no cerca aquesta idea, sinó una altra: sensibilitzar l'espectador amb el patiment del negroafricà.

A partir de l'obra de Fernando del Rincón, pintada com a molt tard el 1518, en què el cadàver africà està en el primer pla, aquest «guanya vida», mostrant el dolor i el sofriment en tota la seva força punyent.

Els exemples més significatius que coneixem d'aquesta versió de la llegenda, més original i radical, són del famós arquitecte i escultor d'origen francès Felipe Vigarny, l'obra del qual a la Catedral de Palencia és de 1533 i dues de Isidro de Villoldo: una, realitzada entre 1538 i 1542, que es troba a la Catedral d'Àvila i una segona, de l'any 1539 o 1547, a Valladolid, potser encarregada per una petita confraria.

Felipe Vigarny, Milagro de la pierna negra *(1533). Relleu en fusta policromada. Catedral de Palencia.*

A la capella de San Gregorio de la catedral de Palencia, concretament a la predel·la del retaule dels sants Cosme i Damià, Vigarny representa la imatge del negroafricà amputat, viu i en agonia. Amb excepció de la víctima de la mutilació, tots els personatges d'aquest relleu -l'home que està darrere del negroafricà, es creu que representa l'autoretrat de l'escultor- estan concentrats en el moment del trasplantament miraculós. El realisme brutal de la cara i el cos seminú de l'esclau, agonitzant, i la cama amputada del pacient blanc en mans d'un ajudant, contrasten amb els daurats predominants de l'obra. La centralitat de la contraposició amo / esclau dóna suport a la idea del pes que adquireix el conflicte en la societat espanyola. No oblidem que paral·lelament s'està forjant, com bé apunta Fracchia, la identitat mestissa hispana que inclou

la colonització americana en la qual els negroafricans i els euroafricans van exercir un paper decisiu. A més, aquesta elucubració es duia a terme malgrat la coneguda intolerància i la neteja de sang, dotant als afrodescendents d'instruments de defensa, com eren les confraries i els batallons de marrons i bruns.

L'obra, que s'atribueix a l'escultor castellà Isidro de Villoldo i es troba en el *Museo Nacional de Escultura* de Valladolid, és molt més punyent i dramàtica pel seu realisme, que arriba, fins i tot, a reflectir en tota la seva cruesa el tall on l'amputació va tenir lloc, sota el monyó de la cama, i com l'esclau, encara viu i amb una expressió de dolor intens, subjecta amb la mà dreta[26].

En la nova interpretació visual castellana, els relleus de Vigarny i Villoldo ressalten la indiferència i insensibilitat dels sants i el seu pacient envers l'esclau viu, mutilat i agonitzant. Hi ha alguna mostra de sadisme en el contrast entre la mutilació de la cama del negroafricà i l'elegància del seu abillament, absent en les altres representacions, on el cos tot just estava cobert. Davant aquesta escena tan impactant, les persones sensibles no deixarien d'empatitzar amb el sofrent ésser brutalment castigat. En aquesta representació hi observem una denúncia a l'extrema crueltat cap a un ésser humà, encara que aquest fos un esclau. No hem d'oblidar que per aquesta època els negroafricans esclaus servien com a domèstics i es guanyaven la bona voluntat i, sovint, l'afecte dels seus amos.

Els quadres o escultures espanyols analitzats que tractem manifesten el resultat no només d'un canvi qualitatiu en les relacions amo / esclau, positiu per a l'últim -malgrat l'injust i inhumà tracte que rebien-, sinó també en les dues maneres d'expressar aquest el canvi: una, mitjançant certa igualtat davant Déu i, dues, en la punyent cruesa amb què es tractava l'escena de l'amputació. En el cas de la primera, amb el trasplantament de la cama blanca al cos africà s'hi entreveu la «inclusió del negroafricà en el discurs evangelitzador cristià de la salvació de l'ànima dels esclaus en l'imperi espanyol». En la segona, buscant l'empatia i el rebuig al sofriment innecessari denunciat pels humanistes.

Per Fracchia (2010, p. 147), hi ha una transformació de la llegenda dels germans sants Cosme i Damià, en funció de les relacions entre amo i esclaus negroafricans, determinada per les lleis mercantils que «van marcar la dependència recíproca però desigual entre aquests dos grups socials, així com la correlació paradoxal de la protecció i l'explotació». Sobretot en els relleus castellans de Felipe Vigarny i d'Isidro de Villoldo, el mite va ser «manipulat pels discursos d'exclusió i inclusió dels esclaus negroafricans en l'ordre social i la violència de la pràctica esclavista». La historiadora interpreta (2010, p. 148) que aquestes imatges reflecteixen el sacrifici de l'esclau negroafricà a favor del seu amo i «es justifica per la noblesa del lliurament total al seu amo, en evocar la iconografia del cos sofrent de Crist, el generós sacrifici, mort i resurrecció tenia la finalitat de salvar la humanitat». Podria estar d'acord amb aquesta interpretació, però seria concedir-li una excessiva transcendència al negroafricà, ja que tindria l'honor i la responsabilitat

Isidro de Villoldo, Milagro de la pierna negra *(1539). Relleu en fusta policromada. Museo Nacional de Escultura. Valladolid.*

León Picardo, Milagro de San Cosme y San Damián *(1533). Catedral de Burgos.*

de «salvar la humanitat». Una cosa que no penso que formés part del pensament dels artistes, ni l'Església ho hauria permès. Cal una altra interpretació: denunciar, a través del sofriment de l'esclau, la tortura, l'abús i les arbitrarietats a què era sotmès en benefici de l'amo. En cap moment hi ha «donant», és a dir, algú que lliura generosament alguna cosa, en aquest cas, part del seu cos. Encara que «el cos ferit i sofert del cristià ocupa un lloc central en els discursos de la fe catòlica, com també el dels màrtirs Cosme i Damià», les expressions dels esclaus no són de resignació, sinó de gran sofriment. Hi ha una evolució en les imatges des de la inexpressivitat de l'esclau fins a la més realista i descarnada expressió de dolor. Llavors, ja s'escoltaven veus que condemnaven l'esclavitud dels negroafricans. Eren poques, però de pes. Esmentem al pare Bartolomé de las Casas, que primer va advocar per la importació d'esclaus africans i després va comprendre plenament la injustícia d'aquesta proposta i la va impugnar. Va passar de defensor dels indis a defensor dels negro-africans.

En l'obra del pintor i escultor León Picardo, que trobem a la catedral de Burgos[27], de 1533, s'hi mostra, en primer pla, el trasplantament de la cama negra, mentre la finestra oberta de l'habitació ens connecta amb el fons de la composició, on es veu el cementiri, en el moment en què un dels sants aixeca el sudari d'un cadàver negre i l'altre amputa una de les cames del mort per efectuar el trasplantament (p. 135).

El pintor i daurador Pedro de Raxis el Viejo (1555-1626), esmenta en la seva obra, datada en 1592, els motius de la magrana

Pedro de Raxis el Viejo, Milagro de la pierna negra *(1592). Pintura.* Museo de Bellas Artes *de Granada.*

damunt del llit a l'altura del cap del malalt, i el cos del negroafricà en el primer pla[28]. Cal destacar el fet que el negre jeu a terra viu -el quadre de Rincón suggereix que està mort en observar la mortalla que el cobreix-, com adormit i recuperant-se de l'operació; trencant l'estereotip del cadàver anònim de la llegenda de De la Voràgine. Molt eloqüent, també, és la desaparició de les nafres de la cama blanca, ja trasplantada, en el cos del negroafricà. El quadre no transmet la tensió dramàtica de Vigarny o Villoldo. Hi ha un cert equilibri entre el trasplantament de dues cames i les cares del malalt i del negroafricà, evitant la referència al dolor i al sofriment. L'«intercanvi» de cames li permetria a l'esclau, com ja es va apuntar, ressuscitar de cos sencer com el seu amo. De fet es posen en el mateix pla de possibilitats de resurrecció als protagonistes, la qual cosa reflecteix un canvi importantíssim i positiu en les relacions entre amo i esclau; entre negroafricà i blanc. El transcendent ja no és el trasplantament, sinó la possibilitat d'intercanviar parts del

cos. És el reflex d'unes relacions no tan inhumanes com les anteriors. La vida mateixa canviava amb la fundació de confraries de negroafricans i euroafricans o amb l'atenció que rebien, segons testimonis documentals de l'època, des de les primeres dècades del segle XVI en els hospitals de Sevilla o de València. El Concili de Trento (1545-1563) imposà un sanejament iconogràfic de la representació visual religiosa, que aconseguí la seva meta al segle XVII, amb el perfeccionament d'un naturalisme encara més versemblant de la forma visual.

Comparteixo plenament la conclusió de Carmen Fracchia (p. 147): el Miracle de Sant Cosme i Sant Damià «simbolitza també el nou fenomen del mestissatge a l'Espanya imperial». Però penso que va més enllà perquè reconeix, de fet, el procés de transculturació del negroafricà. L'anàlisi cronològica de les obres ratifica la idea que sostenim: reflecteixen l'evolució de les relacions amo / esclau i, en part, expliquen el procés d'integració, assimilació i transculturació del negroafricà amb la societat blanca hispana que aboca a l'euroafricà. Les obres van des de certa neutralitat emocional d'Andrés Sánchez de Oña (1495), Pedro Berruguete (1496) -on cap dels personatges presents en el llenç transmeten angoixa o dolor, accentuada la neutralitat, per l'absència del cos de l'esclau- fins a la imatge negativa, absurda i inhumana de Fernando del Rincón (1492-1518), que pinta la cama amb pústules del blanc trasplantada al negroafricà, encara que aquest estigui ajagut embolicat en una mortalla. Aquesta imatge admet una interpretació positiva: si la cama del negroafricà substitueix la del malalt blanc: val tant una com l'altra; el sofriment i la compassió no existeixen. En el cas de Miquel Nadal (1453-1454) no es planteja aquest problema perquè la cama és d'un blanc. Però quan es comencen a intercanviar les cames i la del blanc està sana, ens trobem davant d'un fet diferent, però també positiu. Com apunta Carmen Fracchia (2010, p. 137), el trasplantament de les cames «dóna la possibilitat de la restauració del cos mutilat de l'africà, perquè aquest pugui, com el seu amo, ressuscitar de cos sencer» i (p. 139) que el motiu visual «l'empelt de la cama blanca al cos africà significa, encara que aquest no sigui miraculós, la inclusió del negroafricà en el discurs evangelitzador cristià de la salvació de l'ànima dels esclaus en l'imperi espanyol, on l'abnegació dels mateixos envers als seus amos era incondicional». Comparteixo la primera consideració, que testimonia una actitud positiva cap a l'esclau. Però no l'última, la incondicionalitat, doncs, aquesta pressuposa certa coincidència de valors, idees o objectius que la fonamenten. Qualsevol altra cosa és subordinació, l'incompliment costava car, si abordem el fenomen de l'imperi espanyol amb tot el seu abast, com ho fa la investigadora, això inclou les Amèriques. És, per tant, arriscat generalitzar l'abnegació dels esclaus pels amos, ja que en els territoris americans de l'imperi ja s'havien revoltat esclaus negres i existien *cimarrones* (esclaus rebels), figura desconeguda a Europa. I és que a l'Espanya peninsular les relacions d'esclau / amo, no van ser les mateixes que a la resta dels territoris sota sobirania hispana. Els estudiosos Bugner, Devisse i Molatt, citats per Carmen Fracchia (2010, pàg. 147) assenyalen «una actitud d'un racisme explícit que se sentia cap als esclaus negroafricans a la societat espanyola». Malgrat aquest racisme explícit i de l'injust tractament que van rebre els esclaus negroafricans, la societat hispana va permetre que sorgís un nou hispànic: l'euroafricà.

Notes

1.- Utilitzo el terme «hispà» en lloc d'«espanyol» al considerar-lo més abraçador i amb menor connotació que el segon.

2.- Molt interessants són les idees plantejades en l'article de la investigadora Carmen Fracchia que porta per títol «L'esclau negroafricà en les imatges espanyoles dels sants Cosme i Damià» (2010), el propòsit és desenvolupar, des d'una perspectiva innovadora, «l'associació de la iconografia espanyola del *Milagro de la pierna negra* amb les pràctiques esclavistes de la modernitat i aprofundir en la contextualització històrico-artística de la producció visual d'aquesta imatge, on [...], es representa l'esclau negroafricà de l'Edat Moderna. (p. 129). Carmen Fracchia aborda l'estudi d'ambdós sants a Espanya, emmarcant el fenomen en les traumàtiques pràctiques esclavistes que van afectar i influir en la manera de representar la dramàtica escena del moro / etíop de la llegenda, en una societat que anava forjant la seva identitat i modelant-se arran de les polítiques imperials, de l'expulsió dels jueus, dels esforços constants d'exclusió dels moriscos, de la lluita contra els turcs a la Mediterrània i del descobriment d'altres subjectes i cultures al Nou Món, on l'arribada dels negroafricans espanyols va contribuir a la irreversibilitat del mestissatge. Els seus plantejaments van motivar les consideracions que sotmetem al judici del lector.
Fracchia, Carme. «*El esclavo negroafricano en las imágenes españolas de los santos Cosme y Damián*», en Martín Casares, Aurelia i García Barranco, Margarita (compiladoras). *La esclavitud negroafricana en la història d'España. Siglos XVI y XVII*. Granada: Editorial Comares, S.L., 2010, p. 112. P. 127-149.

3.- De Cires Ordóñez, Juan Manuel i García Ballesteros, Pedro I. «El 'tauler d'escacs' sevillà: batejos i matrimonis d'esclaus», en Moreno Navarro, Isidoro. *La antigua Hermandad de los Negros de Sevilla. Etnicidad, Poder, y Sociedad en 600 años de Història.* Sevilla: Universdad de Sevilla - Consejería de Cultura de la Junta de Andalucía, 1997.

4.- Cortés López, José Luis. *Los orígenes de l'esclavitud negra en España*. Madrid: Ediciones Mundo negro. Ediciones Universidad de Salamanca, 1986, p. 23)

5.- Pedro Berruguete va treballar a Castella, on va rebre comissions importants a Burgos, Àvila, Toledo, i a la província de Palència. Va estar a Itàlia i va tornar el 1482. Entre els clients més importants de Berruguete, destaca la Inquisició. A Covarrubias, al sud de Burgos, es troba la *Real Colegiata* dedicada a aquests sants, on es conserva una de les versions més antigues del miracle de la cama negra a la Corona de Castella, obra del pintor. Del retaule només es conserva aquesta única taula.

6.- El Maestro de los Balbases, va ser identificat com el pintor-comerciant Andrés Sánchez de Oña. Hi ha poques dades sobre la seva vida. Trobem documentada la seva estada a Burgos entre 1484 i 1510.

7.-El retratista castellà Fernando del Rincón de Figueroa va ser pintor de Ferran el Catòlic i Carles V.

8.- Vigarny va arribar a Burgos el 1498, on va treballar per a la Catedral (ca.1520-28) amb León Picardo. L'artista francès també va executar els retaules majors de les Catedrals de Palencia i de Toledo, on va col·laborar amb els artistes castellans més importants com Alonso de Berruguete i Isidro Villoldo, que també van representar la llegenda dels sants Cosme i Damià. Un dels clients més poderosos de Vigarny, com també de Picardo, va ser el cardenal Francisco Jiménez de Cisneros, confessor d'Isabel la Catòlica i Inquisidor, que va acompanyar els Reis Catòlics a la Granada reconquerida, ciutat en la què Vigarny també va treballar per a la Capella Reial. (Fracchia, 2010, pàg. 140, nota 46)

9.- Isidro de Villoldo, artista clau del segle XVI a Toledo (1539-1542), Àvila (1538, 1544-1553) i Sevilla (des 1553), on va morir. Va treballar com a assistent d'Alonso de Berruguete en el cor de la Catedral juntament amb Felipe Vigarny (1539-1543). Atès la mida relativament petita del panell, l'obra va poder haver pertangut a una confraria de la ciutat. (Fracchia, 2010, p. 142, nota 48)

10.- Fets 8:36 i 26-29.

11.- «Mexía, Vicente. *Saludable instrucción del estado del matrimonio.* Op. Cit. [Córdoba: Joan Baptista Escudero, 1566], fol. 239v.» (Fracchia, 2010, p. 147, nota 68.)

12.- *Ibídem*, fols. 238v.

13.- *Ibídem*, Fol. 240R.

14.- Santiago De la Vorágine és el nom espanyolitzat del beat Jacopo de Varazze o Jacopo della Voragine (en llatí Jacobus de Voragine) (Varazze, 1230-Gènova, 1298), hagiògraf dominic italià. Fou bisbe de Gènova entre 1292 i 1298. Va escriure una crònica de la ciutat de Gènova, i és considerat com a autor de *La leyenda dorada*, la més cèlebre recopilació de llegendes pietoses al voltant dels sants i, per descomptat, la més influent en la iconografia pictòrica i escultòrica d'aquests.

15.- «Vorágine, Santiago de la. *La leyenda dorada* (traducció de José Manuel Macías). Madrid: Alianza editorial, 2001, p. 617-618.» (Fracchia, 2010, p. 130-1, nota 15).

16.- El quadre és de l'any 1460 i es troba a l'església de Santa Maria de Terrassa. Jaume Huguet era l'artista més important a Barcelona a mitjans del segle XV, on va treballar per a la noblesa local i les confraries. Amb el pintor Miquel Nadal, ens deixà una interpretació singular de la llegenda del miracle dels sants Cosme i Damià a la Catedral de Barcelona. La imatge

del miracle de la cama negra no està dedicat als sants sanadors, sinó a un altre parell de sants, Abdó i Senén, màrtirs de la reialesa persa sota l'ocupació romana. El seu culte era molt popular a Catalunya, com també el dels sants Cosme i Damià. (Fracchia, 2010, p. 136)

17.-Fill d'un pagès veí de València, Miquel Nadal es va desplaçar a Barcelona, on apareix per primera vegada documentat el 17 de març de 1445 en una col·laboració amb el pintor Francesc Bergés en un retaule per a la capella de Sant Llorenç de l'església de Santa Maria del Mar. L'any 1451 va signar un contracte amb Bartomeua, vídua de Bernat Martorell i el seu fill, per a fer-se càrrec de la continuació del taller del seu marit a partir del 14 d'abril de 1453. Des d'aquella data i fins al 1455, col·labora amb Bernat Martorell II en la realització del retaule de Sant Cosme i Sant Damià de la catedral de Barcelona; però de seguida van sorgir discrepàncies, i per aquest motiu Miquel Nadal va anul·lar dit contracte en 1455, deixant obres pendents com el Retaule de Santa Clara i Santa Caterina, també per a la catedral, que va finalitzar l'escultor Pere Garcia de Benavarri l'any 1458. Les característiques de les seves obres no són una continuïtat del gòtic internacional de Martorell, sinó que s'integren dins del corrent del realisme flamenc de la segona meitat del segle XV. http://ca.wikipedia.org/wiki/Miquel_Nadal_(pintor)

18.- El tracte com a obrer comportava també l'obligació de pagar impostos i el dret a pertànyer, previ pagament d'un sou d'entrada, a la Confraria. Però no podien posseir forns ni fleques. (Cortés López, 1986, p. 142)

19.- Cortés López, José Luis. *Los orígenes de la esclavitud negra en España.* Madrid: Ediciones Mundo negro -Ediciones Universidad de Salamanca, 1986, p. 172 i 124-125.

20.- Manote i Clivilles, Maria Rosa. «La façana del Palau de la Generalitat al carrer del Bisbe», a *Façana gòtica del Palau de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya-Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1999, p. 17-53.

21.- Tot i que en alguns quadres del renaixement trobem figures de pell fosca que es presenten com a moros i no com africans, aquesta no sembla que sigui la figura d'un morisc.

22. «La leyenda catalana, *Recull de eximplis e miracles, gestes et faules e alters ligendes ordenades per A-B-C, tretes de un manuscript en pergami del començament del segle XV, ara per primera volta estampadas* (sense data), fou publicada a Price, Douglas B. y Towmbly, Neil J. (eds.). *The Phantom Limb Phenomenon. op. cit.,* p. 411-112.» (Fracchia, 2010, p. 146, nota 64)

23.- «Mere fiero a la tabla de Mariotto di Nardo (actiu 1394-1424) de la Yale University Art Gallery, New Haven, Ct (USA), y a la pintura de Fra Angèlico (ca.1387-1455), pintada vers 1434, que trobem a Kunsthaus Zurcí [sic. ¿Zurich?] (Suïssa). Vegeu Zimmermann, Kees W. *One Legin the Grave*. *op. cit*., Làmines 6 i 8. (Fracchia, 2010, p. 146, nota 65)

24.- «Fracchia, Carme, *La problematización del blanqueamiento visual del cuerpo africano en la España imperial y en la nueva España*», Revista Chilena de Antropología Visual, 14 (2009), p. 67-82.» (Fracchia, 2010, pàg. 147, nota 67.)

25.- La presència de la carxofa -símbol de la comunitat jueva i islàmica- i de la magrana en els quadres de Berruguete i/o de Raxis el Viejo, permet a Carmen Fracchia deduir la dramàtica situació dels moros a Espanya en ser expulsats per la pragmàtica dels Reis Catòlics. En qualsevol cas, ens remet a una època i circumstàncies de grans contradiccions derivades de la Reconquesta i la unificació d'Espanya. Així mateix, la magrana apareix en la pintura de Fernando del Rincón, fet que enforteix la nostra convicció que el cadàver no era el d'un moro musulmà.

26.- Segons l'historiador de la medicina, Joseph Genévrier, «la mutilació va ser feta amb l'ús de la destral, com era costum a Itàlia.» (Fracchia, 2010, p. 142, nota 49)

27.- León Picardo (Sant-Omer, França-Burgos, 1547) va treballar per al cardenal Francisco Jiménez Cisneros i els condestables de Castella a partir de 1523. La seva obra pertanyia a un retaule de l'església a Bocos, prop de Villarcayo, al nord de la província de Burgos.

28.- «La pintura de Raxis, de grans dimensions per a l'època (200 x 220cm), està datada el 1592 i signada per l'artista, es troba al *Museo de Bellas Artes* de Granada. És còpia d'una altra composició del mateix artista que va ser destruïda.» (Fracchia, 2010, p. 136, nota 36)

29.- Veure: Fracchia, 2010, p. 139, notes 41 i 42.

30.- Veure: Fracchia, 2010, p. 148.

31.- «Bugner, Ladislas; Devisse, Jean i Mollat, Michel (eds.). *The Image of the Black in Western Art*. *Op. Cit*. [Vol. II. Lausanne: office du Livre, Menil Foundation, 1979], p. 208.» (Fracchia, 2010, p. 147, nota 70).

Escondit de Llorenç Mallol, poeta montblanquí (segles XIV-XV)

Jaume Felip Sánchez

RESUM

Traducció de l'occità al català actual d'un poema que segueix la modalitat de «l'escondit», on el poeta Llorenç Mallol, assegura que no ha fet públics els seus sentiments amorosos envers la seva amada. Aquest petit treball només intenta divulgar l'obra d'aquest poeta medieval d'origen montblanquí.

RESUMEN

Traducción desde la lengua occitana al catalán actual de un poema que se presenta en la modalidad de «l'escondit», donde el poeta Llorenç Mallol asegura que no ha manifestado públicamente sus sentimientos amorosos hacia su amada. Este pequeño trabajo sólo tiene la pretensión de divulgar la obra del poeta medieval de origen montblanquense.

ABSTRACT

In this paper we present a translation of a poem from occitan to Catalan that follows the form of the "escondit" where the poet Lawrence Mallol says he has not made public his feelings of love towards their beloved. This small work just trying to disseminate the work of this poet of medieval origin Montblanc.

Jaume Felip Sánchez (Tarragona 1960). Realitzà estudis del primer cicle de Físiques (1977-1980), de llicenciatura amb grau de Farmàcia a la Universitat Central de Barcelona (1981-1985), i també cursà estudis d'Història a la UNED de Cervera. Membre numerari de l'extint Institut d'Estudis Tarraconenses «Ramon Berenguer IV» (1989-1997). Secretari del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà (1987-1994) i president de la mateixa entitat (1994-2003), assessor des del seu inici a l'any 1988 de la «Llegenda Medieval de Sant Jordi de Montblanc» i secretari des del 1999 de la Comissió Cívica Prorestauració de l'església de Santa Maria de Montblanc. Des de l'any 1987 ha publicat prop de dos centenars de títols entre articles, opuscles i llibres. La línia d'investigació actual és la història medieval a Montblanc i la Conca de Barberà.

Escondit de Llorenç Mallol, poeta montblanquí (ss. XIV-XV)

Jaume Felip Sánchez. *jaufelip@coft.cat
Farmacèutic i Medievalista

Paraules clau: Literatura medieval catalana. Poesia, Montblanc. Llorenç Mallol

Us presentem aquí una pobra adaptació feta pel sotasignant, només amb la intenció de fer-la més entenedora, d'un poema escrit en occità per Llorenç Mallol, un poeta que sortosament hem pogut documentar com a montblanquí. La seva obra conservada és coneguda des del segle XIX, gràcies als estudis de Fèlix Torres i Amat. Tanmateix, de la seva producció literària només en resten dos poemes.

Llorenç pertanyia a un llinatge estretament relacionat amb l'advocacia; a la seva família pertanyien un grapat de juristes que intervingueren en els actes més solemnes i importants de la nostra Vila i de Catalunya, prenent part, fins i tot, en les reunions de Corts Generals de Catalunya en representació de Montblanc. Era fill del matrimoni establert entre Gabriel Mallol i Caterina, filla de Bartomeu de Contijoch. Nasqué vers l'any 1380, fent estudis de jurista. L'any 1415 fou nomenat batlle reial de Montblanc per un trienni. Del seu matrimoni amb Constança només tenim documentat un fill seu, l'any 1443, anomenat Gabriel. Vivia al carrer Riber o a l'actual carrer dels Jueus, on l'arcada que hi roman formava part d'una volta anomenada «d'en Llorenç Mallol». Sembla que morí vers l'any 1450.

La seva activitat poètica cal emmarcar-la als darrers anys del segle XIV o els primers del XV, coetània a la dels poetes Pere Tresfort, Pardo, Jaume Escrivà i Jordi de Sant Jordi. Seria un continuador de la tradició tolosana i del consell de Barcelona que havia estat constituït l'any 1393.

Per a més informació us remeto al nostre estudi publicat l'any 2012 a l'*Aplec de Treballs* núm. 30 del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà (p. 79 a 95).

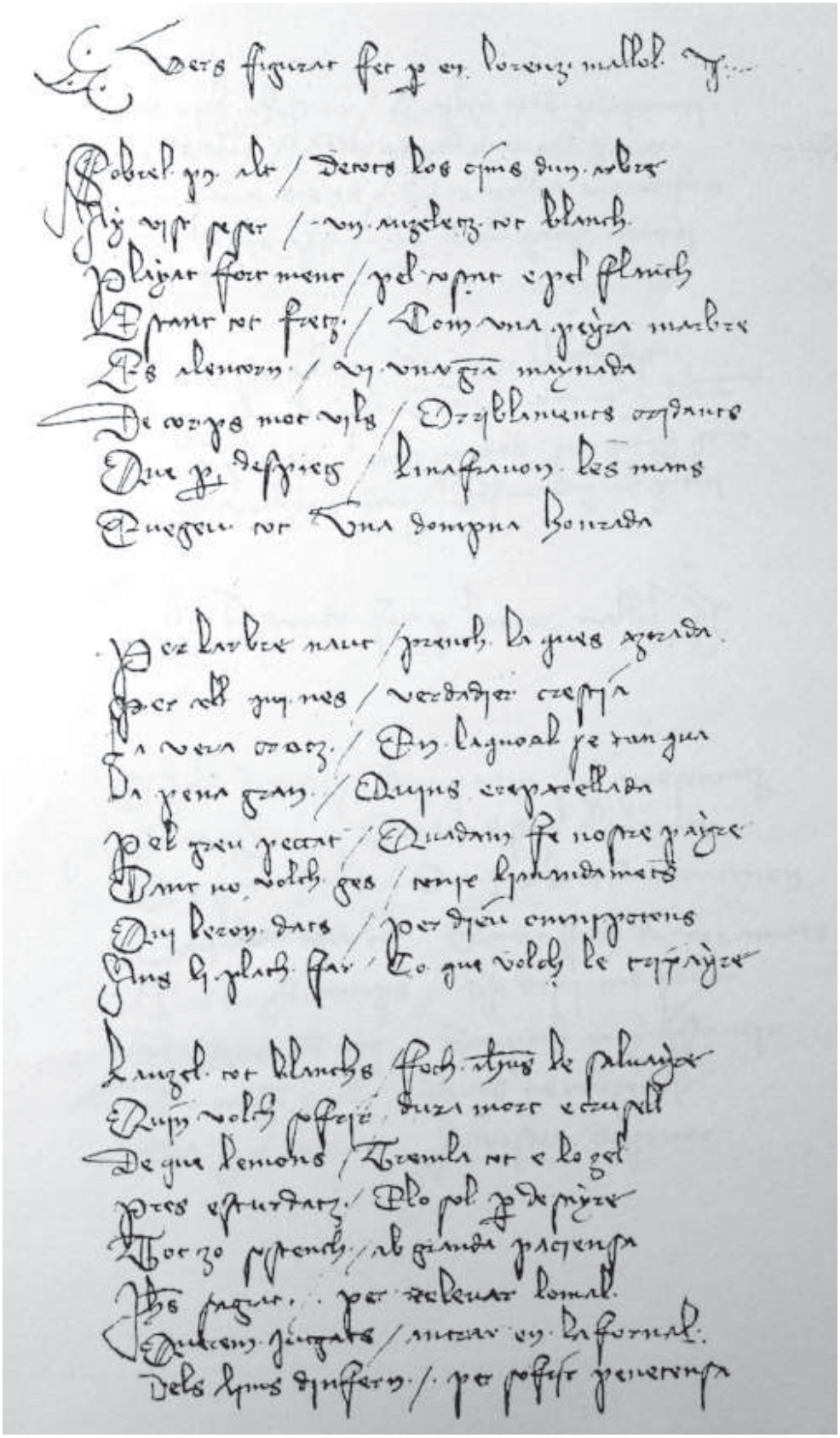

Reproducció del manuscrit, servat a la Biblioteca de Catalunya amb el número 1744, amb l'inici del vers figurat *escrit per Llorenç Mallol (Fot. de l'autor)*

Moltes vegades, senyora, em soc presentat
a vos, pregant que em diguéssiu clarament
quí són aquells que us han donat entenent
que jo hagi dit que sóc de vós amat ;
car mai no digué tal follor,
ni dins del meu cap no puc mai presumir
ni dir mal de vós, ni consentir
res que torni en vostre deshonor

I tant no us dic que vostra senyoria
vulgui escoltar ni haver per escusat
pel que visc molt trist i quasi desesperat
imaginant en la tant gran falsetat
que els envejosos m'han volgut llençar
per posar mal entre mi i vos;
perquè prego a Déu, amb cor veritable,
si ho digué mai, que en res Ell no m'ajudi.

Si ho digué mai, que ja Déu no em perdoni
dels pecats venials que hagi fet,
ni tampoc dels que seran mortals,
sinó que en greu infern em dongui per penitència,
tal que mai no em calgui tindre esperança,
de sortir del dolor on tindré patiment,
ans cascún dia em doblin els turments,
tant que perdi l'oïda i la visió.

Si ho digué mai, que amb vós, dona capriciosa,
on vaig posar el meu cor el primer jorn que us vaig veure,
no trobo mercè, ans us féu esquiva,
havent plaer de tot mal que jo tingui;
I si el meu cor es mou per pregar a vós,
amb resposta brava mostreu que us importo poc,
així que em torno com un bell badoc
en tant mal punt que no faci la meva suficiència.

Si ho digué mai que si en cort de senyors
per alguns fets hagués de reclamar per algun motiu,
que ningú d'ells em vulguin escoltar,
ni dir per quines lleis pertanyen els clams,

sinó que d'escoltar tinguin tal intenció
que la callada em donguin per resposta,
i tant no cridi que a mi ningú s'acosti
sinó diguin tot seguit que marxi malaguanyat.

Si ho digué mai, qui si arribo a la vellesa
em torni dolent, cruel i torçat
que pels meus fets desgrat de tota cosa
tingui sempre, amb una gran pobresa;
i per angúnia hagi de viure solitari,
pregant a Déu que em prengui d'aquest món;
i si no ho faig no hi hagi nit ni jorn
que pugui tindre sinó mals i grans dolors.

Si ho digué mai, qui si volgués jugar
a cap joc de taules ni d'escacs
que tant com jugui el meu saber sigui flac
i mala sort no marxi del meu costat
així que els daus trenqui tots amb coltell,
renegant de Déu i també dels sants,
tant que el veguer em prengui al matí
i em vegin tot seguit dalt del costell.

Si ho digué mai, que algun cop viatge
faci ultra mar junt amb mercaders,
que per mi es mogui tant mal temps
que pensem morir a mort salvatge;
que els cops de mar ens donguin tal desmai
que trenqui el timó i els arbres d'un en un,
i a l'endemà em trobi cadascú
sobre el meu llit mort de por i d'esglai

Si ho digué mai que si a alguna part
em trobaré entre els meus enemics
que sobre mi es mostrin tant inics
que no em deixin fins que cadascú sigui fart
de ferir-me l'esquena i el cap
tant cruelment que no em romangui sang
dins del meu cos sinó que em surti pel flanc
tots els budells, tant que de mort no tingui escap.

Si ho digué mai, que si algun cop notari
sóc, o consegueixo autoritat reial,
que el primer que faci, pel meu seny mal,
un testament fals amb un inventari,
del que sigui pres sobtosament
que tot seguit em posin dalt del coll
l'encartament i dels saigs el més foll
m'assoti tant lletjament que mori de present.

Si ho digué mai, que si cort d'algun rei
seguir-ne vull i tindre fama i renom,
jo prego a Déu que no sigui cap hom
que em vulgui bé ni em dongui cap servei;
ans tots junts em vagin difamant
em donguin escarni de mi com d'un esclau
tant que amb bastons em treguin del palau
ferint el meu cos i tot temps insultant.

Si ho digué mai que si per ventura
em faig clergue i cantant missa del cert
que el benefici que em serà ofert
l'hagi de tindre amb simonia pura;
i a fer mals jo sigui induït
que sigui en aquell moment irregular
i el Pare Sant em faci a mi estar
a Escornalbou, on deixi l'esperit.

Si ho digué mai, que si algun cop decideixo
de tindre muller o aconseguir-ne puc
jo prego a Déu que tingui cos malastruc,
horrible i vil, amb cara fera i torta
amb lletja faç i enrogallada veu,
amb el nas llarg i que li pudi l'alè
i tan brava que no li gosi dir res
ni dir paraula, tant que em tingui sota peu.

Si ho digué mai que el dia que aniré a casa,
no hi pugui anar sinó sol i ben lluny;
i si falcó s'aixeca del meu puny
mai més torni, per grans crits que faci,

i l'hagi de buscar amunt i avall,
maleint Déu i encara a tots els sants,
vinguin molts llops que es mengin tots els cans,
així que em vingui una gran febre i rogall.

Si ho digué mai, que si en ocasió d'hivern
vagi per camí pensant en alguns fets,
que pregui a Déu que m'alluny de camí dret
i em faci anar a lloc brau i extern,
i quan sigui en aquell mal partit
vingui la nit i que el cel s'ennuvoli
amb trons i llamps i la terra tremoli
que em trobin mort i el rocí ferit.

Si ho digué mai, que si em fés frare
predicador o tal vegada carmelità
que no trobi monestir aqui ni allà
on sostenir-me vulguin poc ni gaire;
ans els meus amics facin de mi tal clam
dient que jo faig males arts i conjurament,
perquè jutjat sigui pel meu comportament
i quedi en presó fosca on mori de fam.

Meu ric tresor, juntes les mans vos reclamo
Que no creieu mal parlant ni tafur
Perquè penseu que jo sóc lleial i pur
Envers vos, que sobre totes les coses a vos amo

L'actual "carrer del Jueus". S'hi pot veure l'única arcada que roman de la volta de la casa del poeta Llorenç Mallol (Fot. de l'autor)

Racó poètic 1996-1998

RESUM

L'autor exposa aquí els quatre poemes en català que va composar entre els anys 1996 i 1998, junt amb les seves traduccions al castellà i anglès. El fil conductor d'aquesta obra poètica és la relació vivencial de l'autor amb la mar mediterrània i amb els éssers vius. Mentre que el primer poema és de temàtica històrica (l'arribada dels grecs a la costa catalana ibera), la resta gira al voltant d'aspectes relacionats amb el món viu. El segon poema està inspirat en el meteorit ALH 84001 caigut a l'Antàrtida, en el qual s'hi van poder observar unes esferes de carbonat que el 1996 foren considerades restes de bacteris fossilitzats (idea pràcticament descartada més tard). Sense deixar de banda la biologia, els dos darrers poemes són de caràcter més intimista. Així, el tercer va ser inspirat per l'arribada d'un rorcual comú (*Balaenoptera physalus*) a la costa de Sitges poc temps després de llençar al mar d'aquesta població les cendres d'un ésser estimat. El darrer poema s'inspirà en uns sorolls que l'autor sentia de nit als canals de la marina d'Empuriabrava (on cada estiu hi passava unes setmanes), i que en realitat estaven originats pels peixos que feien salts a l'aigua. Aquest poema s'il·lustra amb un dibuix realitzat per l'autor uns anys més tard.

RESUMEN

El autor expone aquí los cuatro poemas en catalán que compuso entre los años 1996 y 1998, junto con sus traducciones al castellano e inglés. El hilo conductor de esta obra poética es la relación vivencial del autor con el mar mediterráneo y con los seres vivos. Mientras que el primer poema es de temática histórica (la llegada de los griegos a la costa catalana íbera), el resto gira en torno a aspectos relacionados con el mundo vivo. El segundo poema está inspirado en el meteorito ALH 84001 caído en la Antártida, en el cual se pudieron observar unas esferas de carbonato que en 1996 fueron consideradas restos de bacterias fosilizadas (idea prácticamente descartada más tarde). Sin dejar de lado la Biología, los dos últimos poemas son de carácter más intimista. Así, el tercero fué inspirado por la llegada de un rorcual común (*Balaenoptera physalus*) a la costa de Sitges poco tiempo después de tirar al mar de esta población las cenizas de un ser querido. El último poema fué inspirado por unos ruídos que el autor oía de noche en los canales de la marina de Empuriabrava (donde cada verano pasaba unas semanas), y que en realidad estaban originados por los peces que hacían saltos en el agua. Este poema se ilustra con un dibujo realizado por el autor unos años más tarde.

ABSTRACT

The author presents here the four Catalan poems that he wrote between 1996 and 1998, along with their Spanish and English translations. The theme of this poetic work is the experiential author's relationship with the Mediterranean sea and the living things. While the first poem has a historical subject (the arrival of Greeks to the Iberian Catalan coast), the others centre around aspects related to living world. The second poem is inspired by the ALH 84001 meteorite landed in Antarctica, in which some carbonate spheres were observed and in 1996 they were considered fossilized remains of bacteria (idea virtually ruled later). Without ignoring biology, the last two poems have a more intimist character. Thus, the third one was inspired by the arrival of a fin whale (*Balaenoptera physalus*) off the coast of Sitges shortly after pulling the ashes of a loved one to the sea in front of this village. The last poem was inspired by by some noises that the author heard at night in marine channels of Empuriabrava (where he spent several weeks every summer), and that actually were caused by the fishes were jumping in the water. This poem is illustrated with a drawing performed by the author a few years later.

Dr. Policarp Hortolà. (Badalona, 1958)
És biòleg i Investigador Ordinari de la Universitat Rovira i Virgili (URV). Actualment està adscrit a l'Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES).

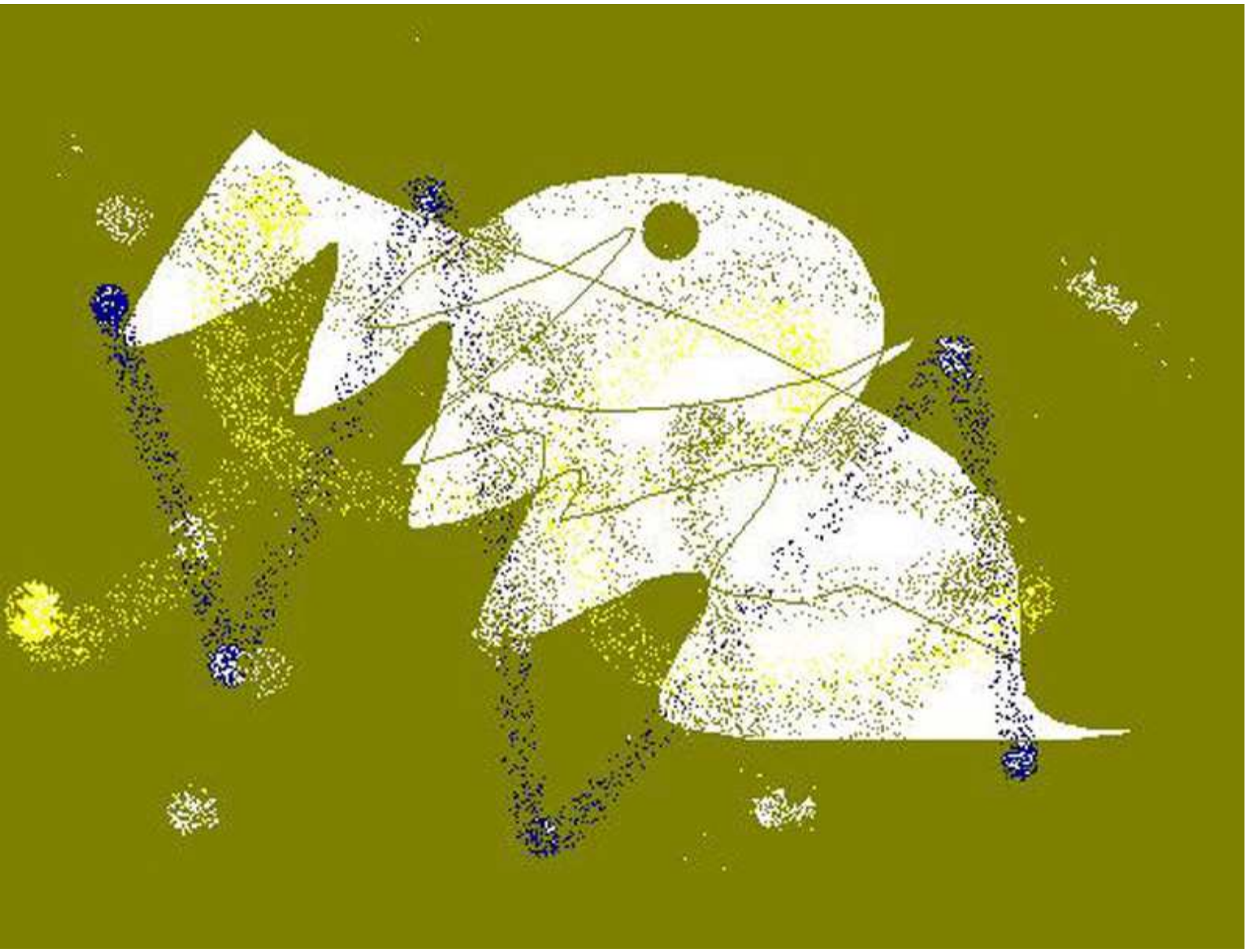

Kraken - El Monstre d'Empuriabrava (Policarp Hortolà, 19/04/2003). Dibuix per ordinador / dibujo por ordenador / computer drawing (software: Microsoft® Paint). ©Policarp Hortolà

Racó poètic 1996-1998

Policarp Hortolà. policarp.hortola@urv.cat

Emporion[1]
(1996)

Naus estranyes que del sol veniu al nostre oratge,
ales tremoloses que besareu un mar llunyà.
Com els dofins que vetllen per la fortuna del vostre viatge,
quins misteris coneixeu de mar enllà?

Coneixem el comerç i l'intercanvi, que us aporten
nous horitzons dels quals mai no heu sentit parlar.
Cóm, d'entre les espeses boscúries que us envolten,
una nova ciutat vora el mar blau en sortirà.

Feréstecs sóm, i no pas com els homes de calma,
dels nostres boscos en sóm reis i senyors.
La nostra espasa sempre és a punt per a la rauxa,
dels nostres enemics en fan festí els voltors.

No venim a guerrejar, no és aquesta la nostra vereda,
una altra empenta ens mou: heu ja d'entrar a la Civilització.
Us ensenyarem art i ciència, a encunyar metalls com a moneda,
car amb seny arribarà un dia que formarem tots junts una nació.

Bios[2]
(1997)

Pedra de foc dels estels caiguda,
volant majestuosa com el rei dels milans.
Alè de vida d'altres móns llunyans,
somni remot de la nit dels temps vinguda.

Els teus sabers demà esdevindran pràctics,
notícies avui portes de la vida de tos móns.
Harmonia de les esferes són aquests teus sons,
doncs missatgera ets dels déus galàctics.

Damunt d'un continent de roca i gel
la teva sement rica vares dipositar:
espectres invisibles a l'ull humà,
brillants esferes del color de la mel.

De Mart diuen que vens els qui et coneixen,
de blanques túniques una mar d'objectes de vidre produïda.
Tu ja ho sabies com n'està aquest Univers de ple de vida,
mil i un secrets tes entranyes ens ofereixen!

Balaenoptera
(1998)

Monstre marí que les aigües de Subur vares besar,
somni immens, passos perduts sobre la mar.
En el més profund dels meus somnis indret ets amagat,
on les flames de Sant Elm mai no han minvat.
Esperança eterna de l'home que viu en el neguit
de saber-se que del tot i del no res és emergit.

Sirena de la mar sorgida,
bella ona que a la costa vé ferida,
i, cercant refugi arriba, fins a trencar en el sorral.
Quant de temps has passat dormida,
al fons cau del teu mirall?
I quantes hores penedida d'abandonar ton vitrall?

D'antics mariners catedral fantàstica evocada,
per les rosasses dels teus ulls, el sol neix de matinada.
Abans que veloç t'allunyis pel teu vell camí d'escuma,
ara que el teu record m'és clar, en una nit de plena lluna,
deixa'm evocar altres móns, a través d'eixes ninetes immenses,
profundes com una pregària, en mil i un sentiments immerses.

Si el que ens és desconegut ens causa espant, per ventura,
també el que ens aterreix és el que ens atrau sens mesura.
Això és el que m'atrau de tú: la por, que en l'ànima meva,
els teus coneixements produeixen i en tenen cura,
mil terrors d'immensitats que mai s'acaven, la pàtria teva,
d'aigües tenebroses, on la Mort a cada indret es lleva.

Per un instant, que em semblà etern,
els teus ulls i els meus ulls a la nit es van creuar;
tard o d'hora, sens remei, ens haviem de trobar.
Des de la nit d'aquell dia, cent nits més t'he somiat;
no em facis dir el per què, el per què ja ho he oblidat.
Mes, fos esglai, fos enyorança d'una tan tendra mirada,
deixà un record perenne en mi, a Subur la teva estada.

El Monstre d'Empuriabrava
(1998)
Empuriabrava, nit del 21 al 22 d'agost de 1998

Córre un ésser pels canals d'Empuriabrava:
el meu gos els seus concèntrics sons ha sentit.
Ones en aigües tenebroses jo havia pressentit,
com danses sense fré de sirenes ben formoses.

Mentre un univers d'estrelles dalinianes
dibuixa a l'horitzó l'enteranyinat d'argent,
tanca de la mar les seves fosques murades,
es llença a les bromes com l'udolar del vent.

Un estiu, un hivern, una nova primavera...
el temps s'ha detingut per tu en un sol moment:
una vida, tres setmanes, un únic dia...
del riu sempre ens rossega el seu corrent.

Gegantí calamars, esqual ferotge,
tal vegada producte de les meves pròpies pors;
potser demà t'esvairàs amb el nou oratge,
potser un altre any retrobaré els teus ecos sonors.

Rincón poético, 1996-1998

Emporion[3]
(1996)

Naves extrañas que del sol venís al terral nuestro,
alas temblorosas que besásteis un lejano mar.
Como los delfines que velan por la fortuna del viaje vuestro,
qué misterios conoceis allende el mar?

Conocemos el comercio y el intercambio, que os aportan
nuevos horizontes de los cuales nunca habéis oído hablar.
Cómo, de entre las espesas selvas que os rodean,
una nueva ciudad junto al mar azul surgirá.

Montaraces somos, y no como los hombres de calma,
de nuestros bosques somos reyes y señores.
Al arrebato siempre está a punto nuestra espada,
de nuestros enemigos festín hacen los alimoches.

No venimos a guerrear, no es ésta nuestra vereda,
otro empuje nos mueve: debéis ya de entrar en la Civilización.
Os enseñaremos arte y ciencia, a acuñar metales como moneda,
pues con juicio llegará un día que formaremos todos juntos una nación.

Bios[4]
(1997)

Piedra de fuego de los astros caída,
volando majestuosa como el rey de los milanos.
Aliento de vida de otros mundos lejanos,
sueño remoto de la noche de los tiempos venida.

Tus saberes mañana devendrán prácticos,
noticias hoy traes de la vida de tus mundos.
Armonia de las esferas son estos sones tuyos,
pues mensajera eres de los dioses galácticos.

Sobre un continente de roca y hielo
tu simiente rica depositaste:
espectros invisibles al ojo humano,
brillantes esferas del color de la miel.

De Marte dicen que vienes quienes te conocen,
de blancas túnicas un mar de objetos de vidrio producido.
Tu ya lo sabías cómo está este Universo de lleno de vida,
¡mil y un secretos tus entrañas nos ofrecen!

Balaenoptera
(1998)

Monstruo marino que las aguas de Subur besaste,
sueño inmenso, pasos perdidos sobre la mar.
En lo más profundo de mis sueños eres paraje escondido,
donde las llamas de San Telmo nunca han menguado.
Esperanza eterna del hombre que vive en la desazón
de saberse que del todo y de la nada ha emergido.

Sirena del mar surgida,
bella ola que a la costa viene herida,
y, buscando refugio llega, hasta romper en el arenal.
¿Cuánto tiempo has pasado dormida,
en el hondo cado de tu espejo?
¿Y cuántas horas arrepentida de abandonar tu vidrieral?

De antiguos marineros catedral fantástica evocada,
por los rosetones de tus ojos, el sol nace en la madrugada.
Antes que veloz te alejes por tu viejo camino de espuma,
ahora que tu recuerdo me es claro, en una noche de plenilunio,
déjame evocar otros mundos, a través de esas pupilas inmensas,
profundas como una plegaria, en mil y un sentimientos inmersas.

Si lo que nos es desconocido nos causa espanto, acaso,
también lo que nos aterra es lo que nos atrae sin medida.
Esto es lo que me atrae de ti: el miedo, que en el alma mía,
tus conocimientos producen y cuidan,
mil terrores de inmensidades que nunca acaban, tu patria,
de aguas tenebrosas, donde la Muerte en cada paraje se levanta.

Por un instante, que me pareció eterno,
tus ojos y mis ojos en la noche se cruzaron;
tarde o temprano, sin remedio, nos debíamos de hallar.
Desde la noche de aquel día, cien noches más te he soñado;
no me hagas decir el por qué, el por qué ya lo he olvidado.
Mas, fuera espanto, fuera añoranza de una tan tierna mirada,
dejó un recuerdo perenne en mí, en Subur tu estada.

El Monstruo de Empuriabrava
(1998)
Empuriabrava, noche del 21 al 22 de agosto de 1998

Corre un ser por los canales de Empuriabrava:
mi can sus concéntricos sones ha oído.
Olas en aguas tenebrosas yo había presentido,
cual danzas sin freno de sirenas muy hermosas.

Mientras un universo de estrellas dalinianas
dibuja en el horizonte el enladrillado argénteo,
cierra de la mar sus oscuras murallas,
se lanza a las brumas como el ulular del viento.

Un verano, un invierno, una nueva primavera...
el tiempo se ha detenido para ti en un instante:
una vida, tres semanas, un único día...
del rio siempre nos arrastra su corriente.

Gigantesco calamar, feroz escualo,
tal vez producto de mis propios miedos;
quizás mañana te desvanecerás con el nuevo viento,
quizás otro año reencontraré tus ecos sonoros.

Poetry's corner, 1996-1998[5]

Emporion[6]
(1996)

Strange ships that come from the sun to our land,
trembling wings that kissed a distant sea.
Like the dolphins that watch by the fortune of your trip,
of what mysteries do you know beyond the sea?

We know of trade and exchange, that provide you
with new horizons of which you have never have heard speak.
How, from among the thick jungles that surround you,
a new city near to the blue sea will emerge.

We are rough, and not as the calmness men,
we are sovereigns and lords of our forests.
Our sword is always ready for the fury,
and the vultures will banquet on our enemies.

We do not come to war, this is not our way,
other enterprise moves us: you should already enter in the Civilization.
We will teach you art and science, to coin metals as currency,
as with wisdom a day will arrive that we will form altogether a nation.

Bios[7]
(1997)

Fire stone fallen from the stars,
flying stately as the king of the kites.
Life breath of other distant worlds,
a remote dream from the night of the times.

Your knowledges will become useful,
today you bring news of life in your worlds.
Harmony of the spheres are your sounds,
since you are messager of the galactic gods.

On a rock-and-ice continent
your rich seed you deposited:
spectra invisible to the human eye,
shining spheres of the color of honey.

Those who know you say you come from Mars,
a glassware sea produced of white robes.
You already knew how full of life this Universe is,
your entrails offer us thousand and one secrets!

Balaenoptera
(1998)

Sea monster that kissed the waters of Subur,
immense dream, lost steps on the sea.
In the deepest of my dreams you are a hidden place,
where Saint Elmo's flames have never dwindled.
Eternal hopefulness of the man that lives in the disquiet
of the knowledge that he has emerged from everything and nothing.

Siren emerged from the sea,
beautiful wave that comes wounded to the coast,
and, seeking refuge arrives,
until breaking in the sandbank.
How long have you slept,
in the deep burrow of your mirror?
And how long remorsefuled of abandoning your glass window?

Fantastic cathedral evoked by ancient sailors,
through the rosettes of your eyes, the sun is born at daybreak.
Before you quickly move away on your old foamy way,
now that your memory is clear to me, in a full moon night,
permit me evoke other worlds, through those immense pupils,
deep as a prayer, immersed in infinite feelings.

If what is unknown to us cause us fright, chance,
is that what terrifies us is what attracts us without measure.
This is what attracts me of you: the fear, that in my soul,
your knowledge produces and cares for,
a thousand terrors of immensities that never finish, your country,
of dark waters, where Death is lifted in each place.

For an instant, that seemed eternal,
your eyes and my eyes were crossed in the night;
sooner or later, without remedy, we find each other.
From the night of that day, I have dreamt of you a hundred nights more;
do not make me say why, I have forgotten why.
But, were it fear, were it fright of a so tender look,
it left a perennial souvenir in me of your sojourn in Subur.

The Monster of Empuriabrava
(1998)
Empuriabrava, in the night from 21 to 22 August 1998

A being runs through the canals of Empuriabrava:
my dog has heard its concentric sounds.
I had foreboded waves in dark waters,
like dances without brake from very beautiful sirens.

While a universe of Dalinian stars
draw the silver cobweb in the horizon,
it closes its obscure walls to the sea,
it is launched to the hazes as the howling of the wind.

A summer, a winter, a new spring...
time has stopped for you in an instant:
a life, three weeks, a sole day...
the river current always drags us.

Gigantic squid, ferocious shark,
maybe a product of my own fear;
perhaps you will vanish tomorrow with the new wind,
perhaps I shall reencounter your sound echoes another year.

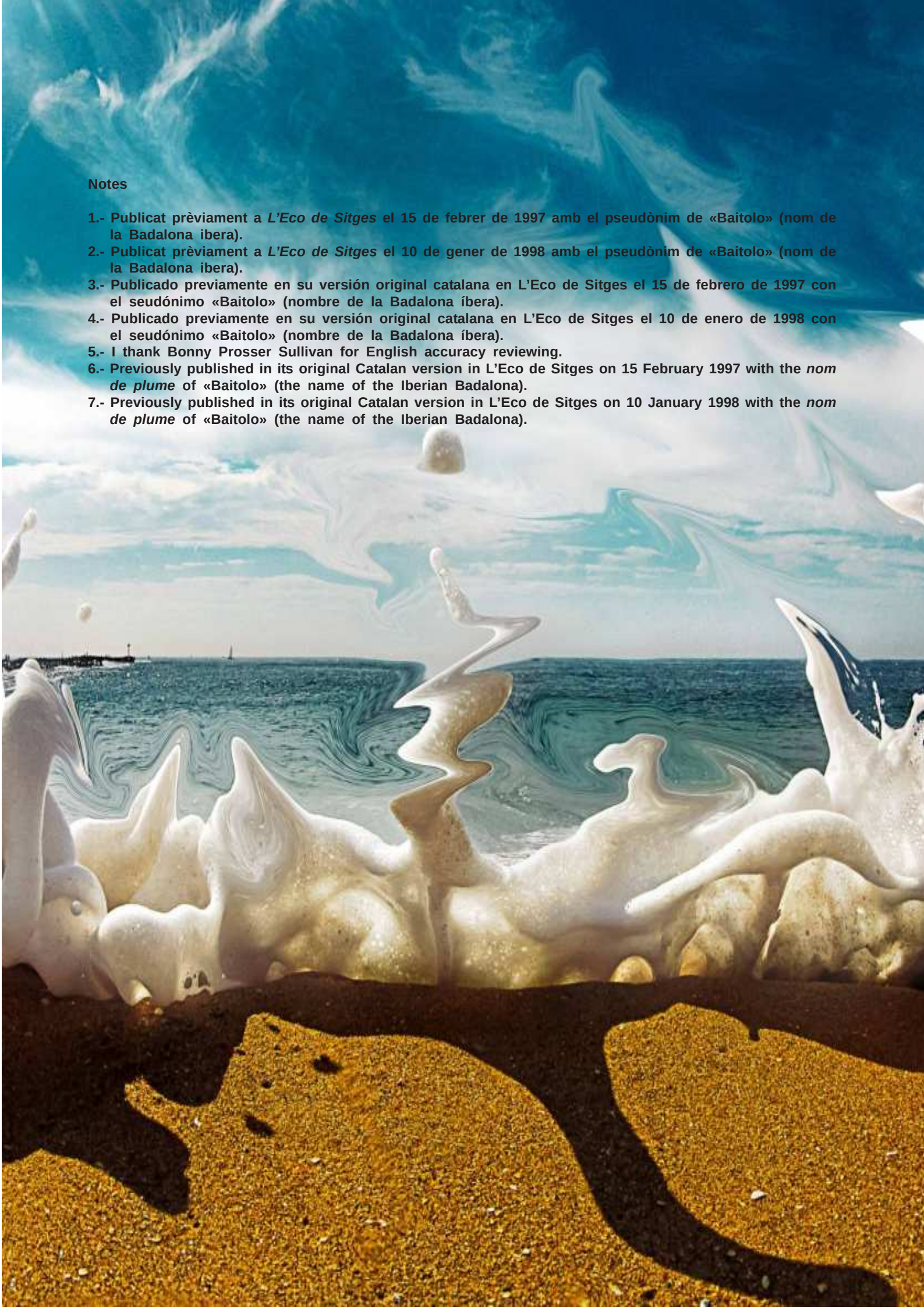

Notes

1.- Publicat prèviament a *L'Eco de Sitges* el 15 de febrer de 1997 amb el pseudònim de «Baitolo» (nom de la Badalona ibera).
2.- Publicat prèviament a *L'Eco de Sitges* el 10 de gener de 1998 amb el pseudònim de «Baitolo» (nom de la Badalona ibera).
3.- Publicado previamente en su versión original catalana en L'Eco de Sitges el 15 de febrero de 1997 con el seudónimo «Baitolo» (nombre de la Badalona íbera).
4.- Publicado previamente en su versión original catalana en L'Eco de Sitges el 10 de enero de 1998 con el seudónimo «Baitolo» (nombre de la Badalona íbera).
5.- I thank Bonny Prosser Sullivan for English accuracy reviewing.
6.- Previously published in its original Catalan version in L'Eco de Sitges on 15 February 1997 with the *nom de plume* of «Baitolo» (the name of the Iberian Badalona).
7.- Previously published in its original Catalan version in L'Eco de Sitges on 10 January 1998 with the *nom de plume* of «Baitolo» (the name of the Iberian Badalona).

El patrimoni de la indústria del vi i l'aiguardent al Museu de Reus

Marc Ferran Sans

RESUM

La indústria del vi i de l'aiguardent ha estat clau en l'evolució que ha tingut la ciutat de Reus al llarg dels segles XVIII i XIX. Una activitat que farà que, a les acaballes del mil set-cents, Reus hagi esdevingut la segona ciutat de Catalunya i la capital econòmica -sobretot comercial- del sud del Principat. En els processos productius d'aquesta indústria -que anaven des del conreu de la vinya a la producció de vi, de la seva destil·lació fins a la comercialització dels seus productes del vi i dels destil·lats- eren utilitzats un seguit d'utensilis, eines i equipaments diversos que han estat recollits al llarg dels vuitanta anys d'història del museu. Aquestes col·leccions, avui constitueixen un ric patrimoni que ens parlen d'un dels períodes claus de la història reusenca.

RESUMEN

La industria del vino y del aguardiente ha sido clave en la evolución de la ciudad de Reus a lo largo de los siglos XVIII y XIX. Una actividad que resultará fundamental para que a finales del mil setecientos, Reus se convierta en la segunda ciudad de Catalunya y la capital económica -sobre todo comercial- del sur del *Principat*. En los procesos productivos de esta industria -que comprenden desde el cultivo de la viña a la producción del vino, de su destilación hasta la comercialización de estos- se contaba con utensilios, herramientas y equipos diversos que han sido recogidos a lo largo de los ochenta años de historia del museo. Estas colecciones, actualmente constituyen un rico patrimonio que nos muestra uno de los períodos clave de la historia reusense.

SYNTHESE

L'industrie des vins et spiritueux a été clé dans le développement qui a eu Reus au cours des XVIIIe et XIXe siècles. Une activité qui, à la fin de la mille sept cent, fait Reus était la deuxième ville de Catalogne et la capitale économique du sud de la Catalogne. Au cours de la production de cette activité(la culture de la vigne, la production de vin, la distillation et la commercialisation de leurs produits) ont utilisé un certain nombre de différents outils et équipements, qui ont été recueillies au cours 80 années de l'histoire du Musée. Ces collections sont maintenant un riche patrimoine nous parlons d'un chapitre important dans l'histoire de Reus

Marc Ferran Sans (1963) Llicenciat en Història General i Geografia per la Universitat de Barcelona (UB). El 1986 realitza, per al Centre d'Història Contemporània de Catalunya, un treball d'investigació sobre les víctimes al front durant la Guerra Civil ("Els morts de Reus al front (1936-1939») dirigit per l'historiador Josep Benet. Realitza un estudi sobre premsa humorística i satírica amb el qual el 1991 rep el premi (*ex-aequo*) d'investigació Antoni Pedrol Rius. Des de 1988 treballa a l'Institut Municipal de Museus de Reus on ha exercit de director del Museu d'Art i Història de Reus (2004-2011) i de director del Centre d'Art Cal Massó (2007-2011), espai dedicat a la creació contemporània. Ha participat com a comissari o coordinador de diverses exposicions i ha publicat nombrosos articles en catàlegs, en llibres especialitzats i en premsa sobre art i història.

Justificació

La internacionalització de l'economia catalana del segle XVIII es basà, en part, en la transformació de productes agraris, com per exemple l'aiguardent, la seva comercialització exterior i la importació de matèries primeres que ens mancaven (cotó, fusta de bótes, ferro, cuirs, cacau, pesca salada, etc.).

Les comarques del Camp de Tarragona, del Penedès, de la Conca de Barberà i del Priorat en el mil set-cents incrementaren la superfície conreada a favor de la vinya per obtenir verema, a causa dels problemes en el transport del vi vers les colònies americanes i el nord d'Europa s'optà per la destil·lació del vi, l'alcohol obtingut ocupava menys volum i representava un valor afegit més gran.

La ciutat de Reus fou el centre comercial més dinàmic del sud de Catalunya gràcies al tràfic d'aiguardent, els seus negociants marcaven el preu i embarcaven el destil·lat a través del port de Salou, si bé altres mercats secundaris foren Vilanova i la Geltrú, i Valls (el darrer aprofitava la proximitat d'Altafulla).

Per deixar constància dels vincles històrics i econòmics entre Reus i la Conca de Barberà a l'Edat Moderna hem demanat a **Marc Ferran,** conservador del Museu de Reus una descripció de les peces relacionades amb el món del vi i de l'aiguardent per tal que els historiadors tinguin elements d'estudi en les seves recerques.

La Redacció

El patrimoni de la indústria del vi i l'aiguardent al Museu de Reus

Marc Ferran Sans. *mferran@museudereus.cat
Conservador de l'Institut Municipal de Museus de Reus

Paraules clau: Aiguardent. Alambí. Reus

La indústria del vi i de l'aiguardent ha estat un dels pilars sobre els què s'ha assentat la configuració del Reus contemporani. Una indústria que ha estat clau en l'evolució que ha tingut la ciutat al llarg dels segles XVIII i XIX i que ha marcat profundament els trets que avui la caracteritzen. El Reus actual, amb la seva especial relació amb el rerepaís, el seu model comercial i un model productiu molt lligat al sector de l'alimentació i també al món rural, té molt a veure amb el seu passat vitivinícola.

A Reus, els primers símptomes que anuncien l'expansió d'aquesta activitat econòmica els hem de buscar a finals del segle XVII. Que aquesta indústria, en aquestes dates, ja era important ho prova que les autoritats locals es veuran obligades a regular-ne la seva activitat destil·latòria, a causa dels problemes de salubritat que ocasionava. La gran embranzida, però, tindrà lloc uns anys més tard, durant el segle XVIII quan l'aiguardent n'esdevingui el gran motor econòmic d'aquella centúria, arran de la creixent demanda en els mercats europeus. Una activitat que farà que, a les acaballes del set-cents, Reus hagi esdevingut la segona ciutat de Catalunya i la capital econòmica -sobretot comercial- del sud del Principat.

Per altra banda, els capitals generats i acumulats durant el XVIII per la fabricació de l'aiguardent i la seva comercialització seran la base, com bé assenyala Francesc Cabana, sobre la qual es recolzarà el finançament de la indústria capdavantera del XIX, la indústria tèxtil. Malgrat que, durant el vuit-cents, la indústria vitícola perd el paper de primera locomotora de l'economia reusenca en benefici de la indústria tèxtil, el seu pes específic continuarà sent de primer ordre. Fins al punt que el seu estat de salut es farà sentir en l'economia diària dels reusencs i les reusenques. No només en les empreses destil·ladores i comercialitzadores, sinó també en aquells oficis que hi tenien una dependència directa. En concret, n'hi ha dos que hi estan estretament lligats, el dels boters i el dels traginers. Els primers, sobretot, perquè viuran pràcticament de manera exclusiva de les seves comandes, atès que les bótes seran els envasos per excel·lència per a emmagatzemar i transportar vins i destil·lats.

Alambí per a la destil·lació d'aiguardent, conservat al Museu de Reus.

Durant aquest període hi haurà un abans i un després de la plaga de la fil·loxera. Una plaga, que, més enllà dels estralls que per ella mateixa va ocasionar sobre l'economia vitivinícola del sud del país, posarà de manifest la decadència que aquest sector productiu ja havia iniciat. La plaga només accelerarà el procés i assistirem com durant el primer terç del segle XX, malgrat que no desapareix, es va debilitant de manera irremeiable.

Estem davant, doncs, d'una indústria que va ser al llarg de més de dos-cents anys un dels puntals de l'economia reusenca. Malgrat que el procés de producció, amb el conjunt de

béns d'equips que hi participaven, era relativament senzill si ho comparem amb altres activitats manufactureres, es van generar un seguit d'utensilis, eines i equipaments diversos, lligats a la seva activitat, que anaven des del conreu de la vinya a la producció de vi, de la destil·lació a la comercialització dels seus productes. Una bona part d'aquests materials han estat recollits al llarg dels vuitanta anys d'història del museu, i que avui constitueixen un ric patrimoni, alhora que ens parlen d'un dels períodes claus de la història reusenca.

El gruix d'aquestes peces s'integren temàticament en el conjunt de col·leccions de temàtica etnogràfica que es conserven al Museu de Reus. Unes col·leccions que guanyaran pes específic a partir de la primera meitat de la dècada dels cinquanta. L'inici de bona part d'aquestes col·leccions té un clar protagonista, Salvador Vilaseca, que amb una gran intuïció va començar a recollir objectes de la cultura material que fins aleshores s'havia desenvolupat al nostre entorn, però que en aquell moment havia iniciat o ja estava immersa en ple procés de desaparició. Eren els testimonis d'una vida rural, que començava el camí de la modernització, i dels antics oficis de Reus, testimonis d'un període preindustrial, que feia temps havien estat substituïts per un model industrialitzat i mecanitzat de producció. Arribats en aquest punt, no podem deixar de fer referència, a un dels estudis més interessants dels del punt de vista etnogràfic realitzat a casa nostra, L*'Etnografia de Reus i la seva comarca*, de Ramon Violant i Simorra. Estudi que va anar de bracet del procés de recollida de peces que feia el Museu i el seu director, Salvador Vilaseca. Les proves d'aquest estret lligam són les nombroses peces que van ser incorporades durant aquest període i que són descrites, dibuixades o fotografiades en la publicació. Així doncs, el gruix més important de peces que composen les col·leccions vinculades a aquesta activitat econòmica s'incorporen al Museu durant aquest període.

A través dels objectes que conformen aquesta col·lecció, podem seguir tot el procés d'aquesta activitat econòmica: el conreu de la vinya, l'elaboració del vi, la destil·lació, l'emmagatzematge i la comercialització.

Conreu de la vinya

El fons objectual que fa referència al conreu de la vinya passa, d'entrada, pel conjunt d'eines comuns en el treball de la terra per a qualsevol tipus de conreu. Aquestes eines són les que preparaven la terra, on trobem des d'arades, ja siguin romanes, de pala o de pala giratòria (amb diversos complements com són les relles, amb diferents models, o el forcat per enganxar l'arada a l'animal), fins a la diversitat d'aixades, càvecs i arpiots per trencar i treballar la terra. Per al conreu específic de la vinya, tenim les eines de tall com els podalls i les tisores de podar o veremar, totes elles utilitzades en el moment de la collita, i les portadores (recipients de fusta amb què es transportava amb el matxo, el raïm cap al celler) a més de dos massots, que eren utilitzats per premsar el raïm collit dins de les portadores i així augmentar la seva capacitat de càrrega.

Elaboració del vi i la destil·lació

Entre les eines i equips que entren en el procés de l'elaboració del vi s'ha de destacar en primer lloc la peça central de qualsevol celler, la premsa. En total, el Museu en conserva vuit, la majoria són de caragol (inclosa una de portàtil de doble caragol), exceptuant una gran premsa de biga i una altra d'hidràulica fabricada a la foneria «Antonio Porta» de Reus. La majoria provenen de la comarca vinícola per excel·lència, el Priorat (en concret dels Guiamets, de Cornudella, d'Albarca i de Poboleda) i del Baix Camp (de Vinyols, de Mont-roig i de l'Aleixar). Les eines del celler es complementen amb les bótes de diverses capacitats, bombes de vi (per traslladar els caldos d'un recipient a un altre), tastadors de vi, provetes etc. Un altre dels recipients típics d'aquesta indústria és la garrafa, de la qual es conserven al Museu diversos models de diferents capacitats, amb diferents tipus de revestiment, de fusta, metall, vímet, espart, etc. Dintre el conjunt cal destacar una garrafa d'assoleiar (per fer vi ranci) i el motlle per a fabricar-la.

L'altre grup de peces destacables són els quatre alambins, dos d'ells del segle XVIII (el més petit procedeix de la Pobla de Cérvoles), un tercer del segle XIX i el quart que va estar en funcionament durant el segle XX a la destil·laria de Josep Massó.

Comercialització

Referent a l'activitat de les cases comercials, especialment actives des de finals del segle XIX i la primera meitat del segle XX, el museu ha reunit una interessant col·lecció d'etiquetes dels productes que comercialitzaven algunes d'aquestes empreses, especialment la destil·leria Massó. Aquestes són un excel·lent indicador dels gustos de l'època i la nombrosa varietat de vins, licors, destil·lats, cremes i xarops que una sola empresa comercial podia posar al mercat. Entre les més d'un centenar d'etiquetes i ampolles trobem la gran diversitat de vins que la casa Yzaguirre tenia en el seu catàleg, a més a més del tradicional vermut, hi ha etiquetes de vins negres, mistel·les, moscatells, rancis etc. Altres cases, com per exemple la Gili o Massó, que enfocaven la seva producció cap als destil·lats. Del seu catàleg a més a més dels clàssics conyacs, roms o ginebres (amb la variant dels escarxats en els dos primers), sorprèn la varietat de licors que arribaven a oferir (sobretot de la destil·leria Massó), des dels més corrents, com l'anís, chartrès, la ratafia o el licor estomacal, passant per licors amb noms tan peregrins com *Leche de Vieja*, *Beso de novia* o *Cualquiercosa* (també hi havia la versió catalana *Qualsevolcosa)*, dels què es fa difícil endevinar-ne el gust. També ens trobem amb xarops de fruites i cremes. Aquesta col·lecció d'etiquetes i d'ampolles etiquetades també és interessant per tal de veure com evolucionà el disseny en aquest camp durant la primera meitat del segle XX.

El boters

Un dels oficis que sempre ha anat de bracet de la indústria del vi i de l'aiguardent ha estat el de boter. No en va, els recipients que sortien dels seus tallers participaven en tots els passos que el raïm realitzava en el seu periple fins arribar a la copa del consumidor, des de la verema, amb les portadores, passant per l'elaboració del vi i de l'aiguardent, esdevenint una peça clau del seu envelliment i fins al seu transport amb les bótes. De fet, tenien una dependència mútua, com ho prova que moltes empreses elaboradores i comercialitzadores també tenien tallers de boters, ja sigui per a fer envasos o per a reparar-los. Hem de recordar, que la majoria de bótes utilitzades per al transport eren envasos que no es retornaven, sobretot els que iniciaven el periple d'ultramar. Això implicava que la necessitat de fabricar bótes era constant i que se'n demanaven grans quantitats.

La col·lecció d'eines suma un total de poc més de dues-centes peces (lògicament moltes repetides), amb què es pot resseguir tot el procés de fabricació d'una bóta, que era el recipient o envàs que més es fabricava. La tipologia d'eines que participaven (participen) en el procés era molt divers. D'entrada ens trobem les eines de tall que preparaven les dogues amb què es fabricaven els recipients, com les aixes (planes i girades), les cutxilles corbades i el ciment. A partir d'aquí es bastia la bóta pròpiament dita i és quan s'usen el cèrcol-motllo, la graella, el torn, l'estovador, el galzador, refilador, bornador, etc. Tot el conjunt de peces que conformen la col·lecció ens permetria muntar de nou tot un taller de boter, això sí, abans que es mecanitzessin alguns passos de la fabricació d'una bóta.

Montblanc. Magatzem de bótes a l'aire lliure entre la carretera i el carrer direcció a l'Estació del Ferrocarril (ACCB. Col·lecció de postals).

Aquest és un petit tast de les col·leccions lligades al conreu de la vinya i l'elaboració del vi i l'aiguardent, que en conjunt sumen al voltant de quatre-centes peces entre eines i objectes diversos que ens remeten a una de les activitats econòmiques que més responsabilitat ha tingut en la configuració del nostre territori i clau perquè Reus esdevingués un dels centres comercials més important del sud de Catalunya.

Bibliografia

FERRAN, Marc; GIRALT, Emili; NADAL, Montserrat, *Vins i licors de Reus. L'elixir dels Déus*. Pragma Edicions, Reus 2004.

FERRAN, Marc; MASSÓ, Jaume, *Descobreix els tresors! 70 anys de museus a Reus 1934-2004.* Institut Municipal de Museus de Reus, Reus 2004.

IGLÉSIES, Josep, *La crisi agrària de 1879/1900: La fil·loxera a Catalunya.* Edicions 62, Barcelona 1968.

SEGARRA, Agustí, *L'economia de Reus al segle XVIII: el comerç de l'aiguardent* Edicions del Centre de Lectura, Reus 1988.

àgora

àgora

SANITAT I VIDA (II)

notes esparses sobre la sanitat a la conca de barberà al llarg de la història

L'any 2009, i dintre la col·lecció «Gàrgola» del Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, apareixia, en suport de paper, el llibre *SANITAT I VIDA (I). Notes esparses sobre la sanitat montblanquina i comarcal (s. XVI-XX)*, amb voluntat de constituir una primera aportació a la historiografia de la sanitat a la Conca de Barberà, i, en conseqüència, ésser el primer capítol d'una sèrie d'estudis, investigacions, aportacions orals, vivències, etc. sobre l'àmbit de l'atenció sanitària a la Conca de Barberà al llarg de la història.

Els treballs que segueixen, doncs, són la continuació d'un projecte que s'ha proposat com objectiu recollir i donar a conèixer, de forma inconnexa, aspectes diversos de l'estructura mèdico assistencial. D'acord a aquestes premises, s'inclou en l'articulari previst el tractament de qualsevol aspecte referent a la temàtica i que d'una forma o altra tinguin relació directa o indirecta amb la Conca de Barberà.

Els set articles que conformen aquesta secció monotemàtica «Àgora» corresponent al present número, s'inicen amb una aportació de l'historiador i medievalista Gener Gonzalvo que ens trasllada a un pretèrit de molts segles tractant la forma de vida i les repercussions sanitàries de la comunitat d'un cenobi tan emblemàtic per a la comarca com és el Monestir de Poblet. Durant moltes centúries l'evolució, tot i alguns descobriments i avenços, ha tingut poca repercussió directa en el pacient, i les devastacions per causes endèmiques han estat constants. A final del segle XIX, tenim constància d'un moviment que s'apropa a la medicina preventina i a un interès en cercar en la natura efectes profilàtics, majorment; és la temàtica que tracta en Josep M. Vallès sobre les aigües medicinals a l'Espluga de Francolí; coetani a aquest corrent dels «aigüaders» aparegueren al mercat fórmules magistrals diverses, entre moltes, hi trobem les aportades pel Dr. Joan Guarro, que són el resultat i la combinació de l'esperit investigador i el caràcter comercial d'aquest montblanquí resident a Barcelona, a la figura i a les obres del qual ens hi apropen uns descendents seus, els germans Arenas Prat amb l'article que versa sobre «La camelina Guarro».

L'aspecte hospitalari de la primera meitat del segle XX el recullen Josep M. Grau i Josep Barceló que fan un treball d'investigació arxivística versant sobre els ingressos i estades de pacients comarcals als hospitals més propers.

Dues aportacions sobre l'assistència mèdica domiciliària ens vénen, la primera, de la col·laboració de Valentí Masalles, que traça una línia cronològica dels diferents metges que tingueren cura de la sanitat dels habitants de Blancafort i de tot l'entramat local que constituïa l'assistència sanitària dels blancafortins, durant la primera meitat del s. XX. Sobre l'assistència sanitària en una població rural tracta l'article que escriu Antoni Carreras, que, a mode d'homenatge pòstum, ressegueix la vida i la professió del Dr. Bertran, qui fou metge titular de família durant quaranta anys a l'Espluga de Francolí, essent un exponent de tants i tants metges que, amb migradesa de mitjans, però amb una vocació i dedicació admirables, han treballat amb abnegació per la salut dels seus pacients a tots els pobles rurals de Catalunya.

Finalment, clou l'apartat, un article del Dr. Pere Treserres, amb vinculació a Montblanc, que defuig la història i se centra en medicina aplicada, es tracta del «dolor lumbar» una dolència que incideix de forma molt generalitzada i plural entre la població.

La precària salut dels monjos de Poblet a l'Edat Mitjana

Gener Gonzalvo i Bou

RESUM

Els monjos de Poblet, des del segle XII, al llarg de l'Edat Mitjana, i fins i tot més enllà, no gaudien de bona salut. El seguiment estricte de la Regla de Sant Benet, condicionava molt aquestes mancances: els horaris, l'escassetat de la dieta alimentària, la manca d'higiene personal, i les insuficients assistències mèdiques i farmacològiques, feien que la seva esperança de vida no fos gaire llarga.

RESUMEN

Los monjes del Monasterio de Poblet, desde el siglo XII, a lo largo de la Edad Media, e incluso con posterioridad, no disfrutaron de una buena salud. El seguimiento estricto de la Regla de San Benito, condicionaba muchas carencias: los horarios, lo escaso de la dieta alimentaria, la deficiente higiene personal, las insuficientes asistencias médicas y farmacológicas, provocaban que su esperanza de vida no fuera longeva.

SYNTHESE

Les moînes du Poblet, déjà le XII siècle, i jusqu'eau le moyen âge, i et puis pendant beaucoup de temps, n'avaint pas une bonne sânté. Les métodes de la Règle de Sant Benoit, il fait un cause importante de maladies: les horaires, les diètes très pénibles, un régim higiènique prêsque inéxistante, des assistance des médecins et docteurs prèsque inéxistence, il faisait que l'espoir de vie des moines du Cîteaux n'était pas genereux.

Gener Gonzalvo i Bou, neix a Barcelona l'any 1958, però originari per la branca materna de l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà), nebot del monjo de Poblet, l'organista P. Jordi M. Bou.
Llicenciat en Història (UAB) l'any el 1981, s'ha especialitzat en l'Edat Mitja. La seva tesi de llicenciatura versà sobre *Pau i Treva a Catalunya. Orígens i descabdellament fins a Jaume I* (dirigida pel Dr. Frederic Udina i presentada el 1984), arxiver de professió ha treballat en els arxius de la Generalitat de Catalunya de Tàrrega, Lleida, Reus i Tarragona. Ha estat membre dels consells de redacció de les revistes *Lligall* (Barcelona), *Aplec de Treballs* (Montblanc), *Urtx* (Tàrrega), autor de nombrosos llibres i articles. Una de les seves passions és el Monestir de Poblet, especialment el seu més gran restaurador Eduard Toda i Güell, mecenes i diplomàtic reusenc. En l'actualitat porta a terme el projecte d'investigació sobre els orígens de Catalunya (segles X-XII).

La precària salut dels monjos de Poblet a l'Edat Mitjana

Gener Gonzalvo i Bou. *genergonzalvo@terra.com
Llicenciat en Història i Medievalista

Paraules clau: Poblet. Salut medieval. Monjos de Poblet

Malgrat la relativa escassetat de testimonis documentals que disposem, en aquest breu estudi creiem que estem en disposició de demostrar que la salut del monjos del monestir de Poblet al llarg de l'Edat Mitjana (segles XII-XV) no era gaire bona, per diversos factors que anirem desenvolupant, i que ja podem avançar que totes aquestes condicions de vida feren que la seva esperança de vida, com a molt, no ultrapassés, essent optimistes, els 50 anys d'edat, i que aquesta xifra fes que al religiós se'l considerés ja com un ancià retirat, i confinat –amb totes les atencions possibles- a la casa de monjos jubilats, dins la clausura monàstica.

Els factors que ajudaven a aquestes deplorables condicions de vida eren diversos, però sens dubte cal tenir en compte les dures disposicions emanades de la Regla de Sant Benet, que seguien fil per randa tant els benedictins (pensem en els grans centres com Montserrat, Sant Cugat del Vallès, Sant Benet de Bages o Sant Pere de Rodes) com també els cistercencs, sobretot en els segles medievals, tant en les branques masculines com femenines (a banda de Poblet, no cal dir que hem de tenir en compte els centres de Santes Creus i Santa Maria de Vallbona, a més d'alguns dels seus satèl·lits, com Vallsanta o la Bovera), si bé en aquestes darreres les disposicions aplicades no eren tan dures.

Per una banda, els horaris eren realment duríssims, sobretot durant els freds hivernals, que a Poblet són molt rigorosos. El mateix descans nocturn es feia en condicions molt inapropiades per al cos, tant pel que fa a les incomoditats com també a la freda temperatura ambient.

Altrament, el règim alimentari –fonamental per a tenir una bona salut- tenia unes mancances importants de tota mena, com per exemple la prohibició absoluta de consumir qualsevol mena de carn, així també com les quantitats d'aliments (molt insuficients) que es repartien en els àpats, fet que no ens invalida de pensar que els religiosos passaven certes necessitats alimentàries.

També hi influïa molt la gairebé manca absoluta d'higiene personal, sempre tan mal vista a l'Edat Mitjana, i que per tant, no escapava als centres monàstics. Malgrat que el monestir disposava d'un frare apotecari, i d'un jardí per a herbes medicinals, estava prohibit l'accés de metges externs al monestir per a atendre als malalts, que eren atesos només per algun experimentat metge-infermer o bé pel mateix apotecari. El cenobi pobletà tampoc s'escapava de diverses

epidèmies, com les febres tercianes, molt sovintejades a l'estiu, o bé de pestes generals al país, com la gran pesta negra de 1348, que acabà, entre molts d'altres religiosos, amb la vida de l'abat constructor Ponç de Copons (1316-1348).

Així doncs, i dins els límits de les mancances documentals, tan freqüents als segles plenament medievals, anirem desgranant els diversos elements de la vida diària de monjos i frares conversos pobletans, que ens ajudaran a comprendre que la seva salut corporal no deuria discórrer precisament en les millors condicions per assegurar el benestar del cos, i un allargament de la vida terrenal. I, només precisar, per acabar amb aquesta breu introducció, que en aquest cas estem estudiant,

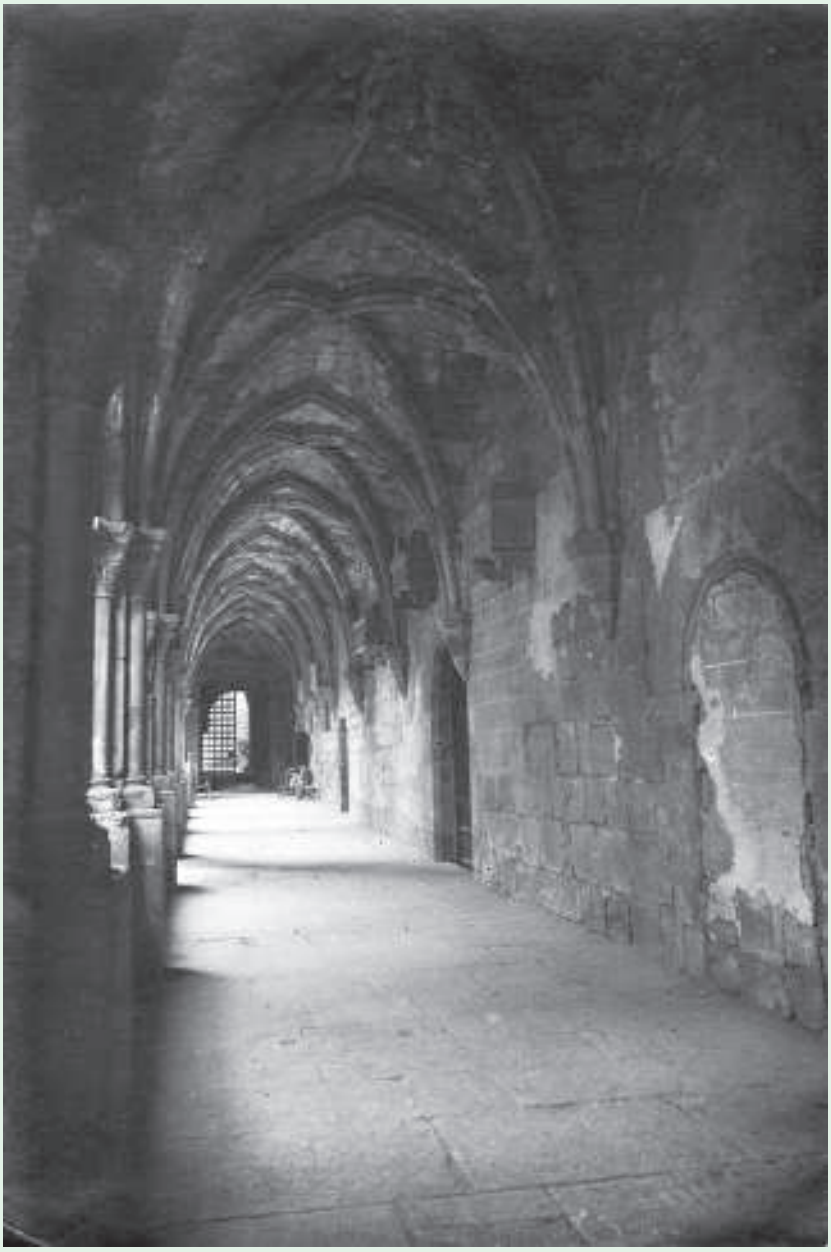

Claustre de Poblet. Autor desconegut, 1900? (Arxiu i col·lecció Alfons Alsamora i Jiballí)

dins els tres estaments socials medievals –religiosos, nobles i pagesos o habitants dels burgs- un dels dos que podríem considerar com a privilegiats (al costat de la noblesa i els «milites»), ço és, l'estament eclesiàstic, dedicat a l'estudi i l'oració de manera fonamental (encara que la regla benedictina, sobretot pel que fa als cistercencs, els feia aplicar en el treball material, als conreus de les terres i a la ramaderia).

Els horaris

Encapçalem aquest epígraf en plural, doncs al Monestir de Poblet, a l'Edat Mitjana, i també als segles moderns (amb les seves lògiques modificacions o adaptacions) regien, bàsicament, dos tipus d'horaris diferents, que correspondrien, també aproximadament, als mesos d'hivern i a les mesades estiuenques. Aquesta diferenciació, no obeïa, però, al fet d'adaptar-se a les diferències climàtiques, en absolut. Es tractava, un cop més, d'aplicar amb escrupulositat la regla de Sant Benet que, a banda de fer respectar rigorosament tots els resos de l'ofici diví, tant

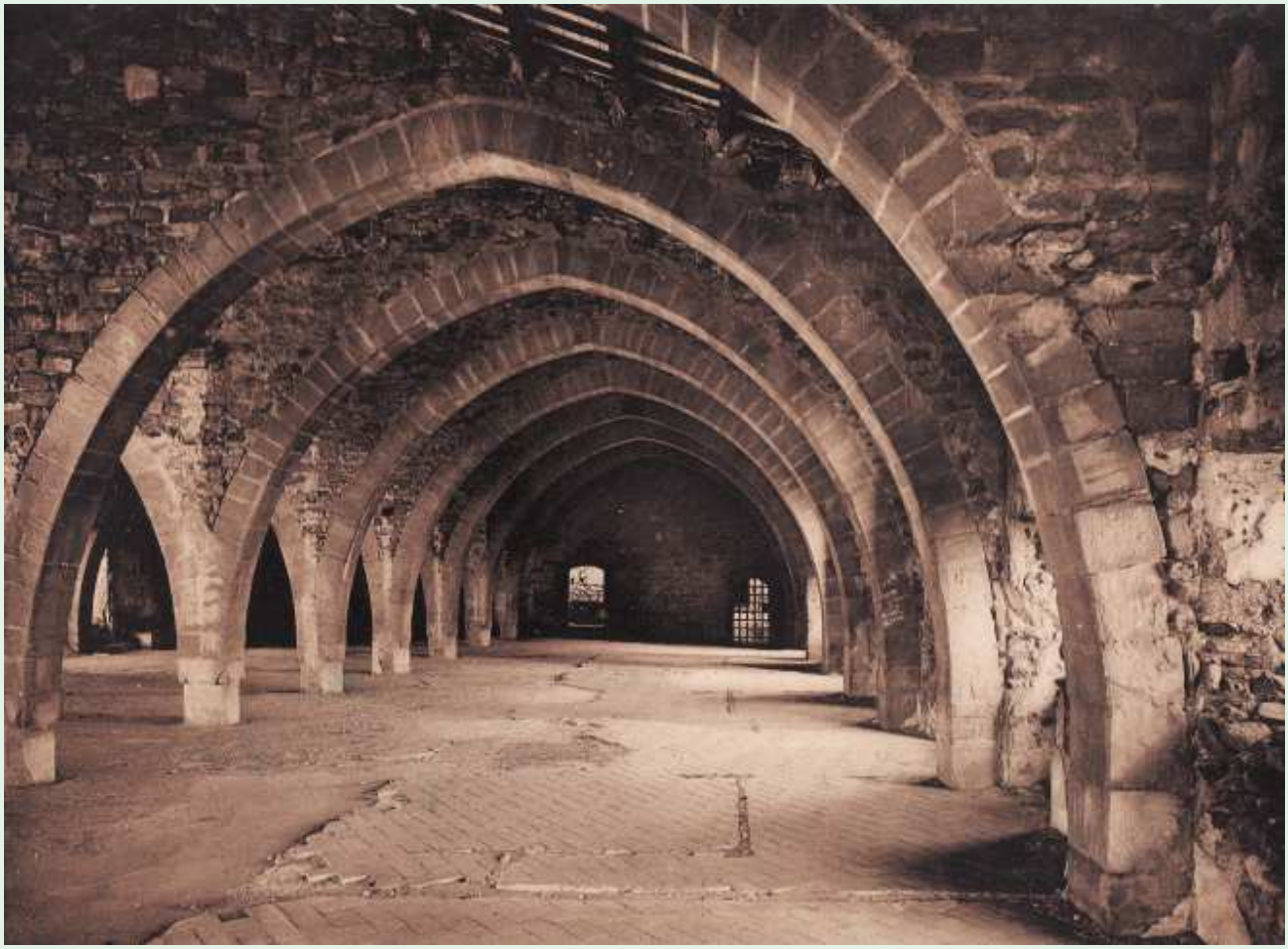

Dormitori dels llecs. Autor desconegut, 1900? (Arxiu i col·lecció Alfons Alsamora i Jiballí).

a l'hivern com a l'estiu, (que eren sempre exactament els mateixos, hivern i estiu) obligava a monjos i conversos, als mesos estiuencs, a atendre com calia les tasques agrícoles dels monestirs, i que a Poblet, donades les seves peculiaritats, se cenyien als cereals, als arbres fruiters, a l'horta, a la vinya, als ametllers, als avellaners i a les oliveres, sense oblidar els seus nombrosos ramats inserits en els trànsits de la trahumància, amb les seves famoses xarxes de granges, ateses pels frares conversos, i que s'estenien per les veïnes i vastes comarques properes a Poblet.

De fet, encara que els dos períodes cronològics pobletans tenien diferències horàries, marcades sobretot pel major nombre d'hores de treball agrícola i ramader a l'estiu, tenien un patró comú perquè l'horari, d'arrels inequívocament romanes, bàsicament, en les dues èpoques, era marcat sempre per l'ofici diví, invariable. Anotarem, tot seguit, els dos horaris, diferenciats, d'hivern i d'estiu:

HIVERN
1'30h: Llevar-se, Maitines i lectura
6h: Laudes, seguida de Missa
9'30h: Tèrcia, seguida del Capítol i treball
11'30h: Sexta
13'15h: Nona
13'45h: Dinar o col·lació, seguit de lectura
15'30h: Vespres
16h: Completes
16'30h: Descans de tarda i nocturn

ESTIU
2h: Llevar-se, seguit de Maitines
3'15h: Laudes
4h: Prima, seguit de Capítol
5h: Treball
8h: Missa
8'50h: Lectura
10'30h: Sexta
11h: Dinar o col.lació, seguit de migdiada
14h: Nona
14'30: Treball
18h: Vespres
18'45h: Sopar
19'30h: Completes
20h: Descans nocturn

Indefectiblement, l'hora de llevar-se, era sempre la mateixa (entre la una i les dues de la matinada), i constituïa, per ella mateixa, un indiscutible flagell, tant a l'hivern com a l'estiu.

Però, en qualsevol dels dos casos les condicions eren certament molt dures per als religiosos. A l'hivern, es reduïen molt les tasques agrícoles, només es feia un àpat al dia, aproximadament cap a la una de la tarda, la qual cosa atacava notablement les defenses de l'organisme del monjo durant una temporada força llarga de l'any. Cap a les cinc de la tarda, els monjos solien anar a descansar, però a l'hora de llevar-se, a la inhumana hora de la una de la nit, els esperava el fortíssim fred de Poblet, i sense solució de continuïtat, baixaven les escales del gran dormitori per a resar, durant tres quarts d'hora, l'ofici de Maitines, dins l'autèntica nevera de les grans naus de l'església major de Poblet. Tot plegat, nefast per al cos i la seva salut, tot i tenint en compte, a més, que l'hivern pobletà durava un nombre considerable de mesos.

A més a més, a l'hivern, els monjos estaven exposats, dins dels grans edificis del mateix clos de Poblet, a incessants corrents d'aire fred, doncs no totes les estances tenien les portes adequades, com ens ho pot fer pensar encara avui dia. Per exemple, els grans finestrals del

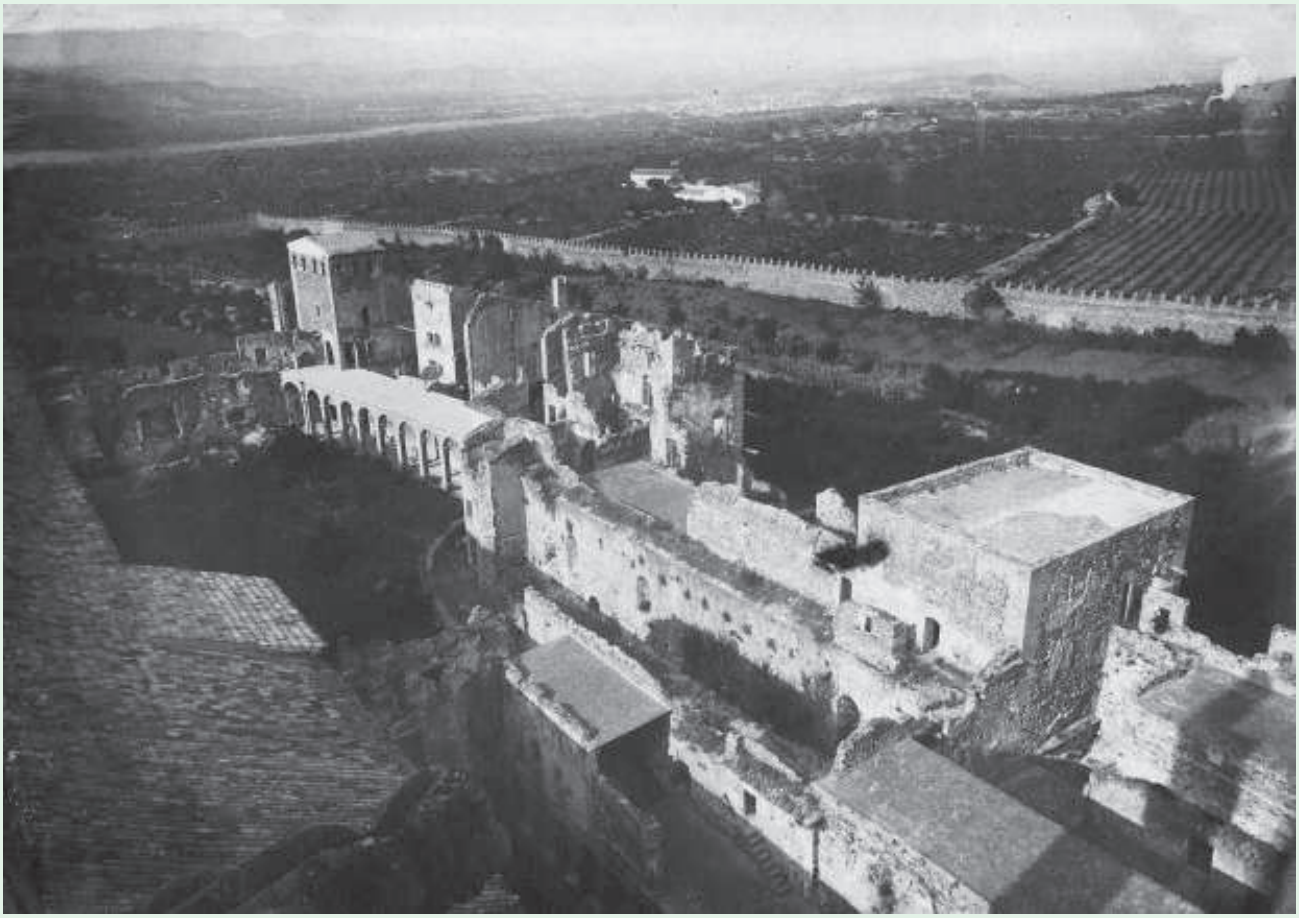

Zona de Poblet anomenada «Les cases noves». A la instantània es veu com encara resten dempeus algunes torres de la muralla, manada bastir per Pere III, al s. XIV (Arxiu i col·lecció Alfons Alsamora)

claustre major, a l'època moderna, eren tancats amb porticons de vidre. Tanmateix, pel que respecta a l'Edat Mitjana, tot ens fa creure que cap mena de protecció tancava les elegants arcuacions dels claustre, i per tant, el gèlid aire circulava lliurement, posant en perill evident la salut dels seus religiosos.

També ens podem imaginar el fred que passaria tota la comunitat, reunida diariamente a capítol, segons prescrivia la cèlebre Regla benedictina, a l'elegant, però glacial, sala capitular pobletana.

En parlar ara de l'horari hivernal del Monestir de Poblet, potser valdria la pena de fer unes observacions sobre el descans nocturn dels seus monjos i conversos, tot tenint en compte que l'espai dormitori i les condicions del descans eren sempre invariables al llarg de tot l'any, però que tanmateix el fred de l'hivern a Poblet era un flagell afegit a les dures condicions de vida dels seus religiosos. Un cop més, el descans nocturn dels homes que habitaven Poblet a l'Edat Mitjana era regit, fil per randa, per la Regla de Sant Benet, i per diverses reglamentacions, molt complementàries, emanades dels capítols generals que els abats celebraven anualment al monestir mare de Cîteaux.

En aquest punt, els monjos havien de dormir vestits, i sense descalçar-se, sobre una senzilla màrfega de palla, bastant prima, un simple coixí de llana i una sola manta. Els dormitoris eren comunitaris, els monjos únicamente estaven separats per uns cortinatges, i estaven escalfats, com a molt, per un o dos grans focs, situats a la part central de les naus medievals. Per tant, la comoditat individual del jaç era més aviat escassa, i el fred era l'ambient general que es respirava arreu.

Si a Poblet ens fixem en l'enorme nau gòtica del segle XIII, on dormien els religiosos, de més de cent metres de llargària, i d'una alçària més que considerable, podem deduir fàcilment que els nostres religiosos pobletans, durant els llargs hiverns de la Conca, passaven molt de fred, i per tant, tot anava en detriment del seu estat de salut.

A banda, la màrfega on descansava el monjo no devia ser gaire còmoda ni gens saludable per a l'esquena, a més de la insalubritat que comportava el dormir vestits, és a dir, el fet de no canviar-se gairebé mai de ropatge.

Durant l'horari estival, les condicions no milloraven gaire. Si bé és cert que els monjos gaudien de dos àpats al llarg del dia (cap al migdia i cap a les sis de la tarda, pel voltant de Vespres), eren sotmesos a força hores de treball al camp, a ple sol, i a més el fet d'anar a dormir més tard, sense retardar gaire l'hora d'alçar-se, feia que les hores de descans nocturn es veiessin reduïdes, a més de tenir les mateixes condicions d'incomoditat que durant la resta de l'any. A més a més, la gran durada de l'hivern pobletà feia que la nau del dormitori i de l'església major conservessin durant força temps una temperatura realment freda, la qual cosa

produïa uns forts contrastos tèrmics al llarg del dia sobre els cossos dels monjos pobletans. I, finalment, no cal dir que el fet de l'augment del treball agrícola i ramader no eximia cap religiós de complir amb tots els horaris de cor de l'ofici diví. És a dir, el rigor del treball, sumat a l'obligació de l'ofici diví, feia que a l'estiu els esforços dels religiosos pobletans fossin durs de suportar per a la majoria. Tot aquest esforç, amb el pas dels anys, anava sens dubte, en detriment de la salut dels religiosos.

La dieta

Malgrat que en aquest punt tothom estaria temptat de pensar que la riquesa de l'horta, dels arbres fruiters, les vinyes i varietat de vins, oliveres, avellaners i ametllers, i dels famosos ramats de Poblet, els seus religiosos podrien portar una vida regalada, doncs tot això, a l'Edat Mitjana, quedava lluny de la realitat. Cal tenir sempre present que Poblet, abans que res, era una comunitat de religiosos cistercencs que tenien com a finalitat primera el seguiment de l'Ofici Diví, i sota les directrius supremes de la Regla benedictina, que regia gairebé tots els aspectes de la vida dels monjos, i una regla que l'abat tenia l'obligació de complir i de fer complir.

Calefactori. Aquí a l'hivern, amb les seves llars de foc, permetien escalfar-se als monjos pobletans. Aquí es reuní, per primer cop, el Patronat de Poblet, presidit per Eduard Toda (Arxiu Alfons Alsamora i Jiballí)

Per això mateix, en la qüestió de la dieta pobletana, cal oblidar-se de les seves pròpies riqueses, destinades sobretot a l'intercanvi comercial i l'augment de les rendes, destinades moltes al bastiment del fenomenal edifici pobletà, i atendre què menjaven i bevien els monjos de Poblet, atenent a la pròpia Regla i als Usos cistercencs.

En primer lloc, cal afirmar la prohibició total de menjar carn de tota mena, reservada únicament per als monjos malalts i per als ancians, reclusos a la infermeria monàstica, que eren molt ben atesos.

Com que Poblet va tenir ben aviat dret de pesca al port de Salou, en certes dates es consumia peix. Ja a les acaballes de l'Edat Mitjana (s.XV) hi va haver un debat al monestir. Degut a l'encariment del preu del peix, es va permetre el consum de carn durant dates, fonamentalment festives.

Naturalment, els aliments bàsics dels monjos eren el pa i el vi, l'aigua era considerada impura a l'època medieval, i de fet, estava fortament contaminada.

El pa que es consumia a Poblet tenia un to força fosc, i sense llevat. Sobre el vi, aquí no cal dir que la seva qualitat devia ser força elevada, atenent a les bones vinyes que vorejaven el cenobi. Cal referir-se a la quantitat de vi permesa en un àpat: la famosa «hèmina» que esmenta la Regla, i que mai s'ha pogut deduir exactament el seu significat precís. El que sí podem concloure és que a Poblet els monjos consumien unes quantitats moderadament considerables de vi (als monestirs de l'Europa Central i als països nòrdics es consumia cervesa negra), la qual cosa tampoc beneficiava massa el seu estat de salut. És a dir, el pa i el vi eren l'essència de la dieta medieval pobletana.

També la dieta era relativament basada en els fruits secs (avellanes, nous i ametlles), i en menor mesura en llegums (que venien a substituir, molt lleument, la necessitat de carns per als monjos), verdures, fruita (sobretot a l'estiu), i tota mena de sopes i brous, sobretot a l'hivern.

Sí que tenim una dada positiva respecte l'alimentació consumida pels monjos de Poblet: la bona conservació dels aliments ingerits per la comunitat a l'època medieval, amb un element que també era emprat en múltiples viles i ciutats: els pous de gel, magníficament construïts, i que a Poblet tenien l'avantatge de proveïr-se de la neu procedent dels hiverns de les Muntanyes de Prades.

Pel que fa a Poblet, s'han localitzat dos pous de gel de notòries dimensions, i molt ben construïts: un és al bell mig del bosc de la Pena, encara que ens ha arribat en un estat precari de conservació. L'altre, de factura semblant, i també bellament bastit, ha estat localitzat a la part exterior del clos principal de la clausura monàstica de Poblet, que ha estat magníficament restaurat en els darrers anys.

Però tornant a la dieta monàstica hem de tenir en compte que la manca de consum de carn restava moltes defenses corporals als monjos, i que les proteïnes necessàries per al cos les proporcionaven els llegums consumits, sí que ha de quedar molt clar que les quantitats de les menjades eren també de gran frugalitat, molt inferiors a les necessitats dietètiques per a una bona salut alimentària dels monjos, per la qual cosa hem de deduir, com a tesi final, que la dieta pobletana era pobra, escassa, descompensada i en greu detriment de la salut dels monjos de Poblet. Àdhuc, podem deduir, a grans trets, l'aspecte físic dels monjos medievals pobletans: baixos, rabassuts, i rodons i vermells de cara. De salut, però, ben poca, molt poca.

Com a colofó a aquest capítol, sí que podem afirmar que les menjades, que com sabem eren fetes en silenci, i sota la veu del monjo lector, no duraven massa en el temps, perquè en realitat aquesta frugalitat feia que el menjar no ocupés massa estona en l'horari monàstic. I, per altra banda, el fred, ben intens, imperant a l'hivern, afectava també de ple la gran sala del refetor del segle XII del Monestir.

L'higiene

A l'Edat Mitjana, una mentalitat ben arrelada en tots els indrets i estaments de la societat, era que la higiene col·lectiva i personal era sobrera, i fins i tot era vista amb mals ulls. Sens dubte, la condemna eclesiàstica d'exposar-se a la nuesa integral del cos hi tenia quelcom a veure, com a factor digem-ne pecaminós i contrari als principis cristians imperants de manera aclaparadora a la societat. Igualment, l'aigua era vista com a un element impur, i de fet ho era, doncs la major part de l'aigua d'aquella societat, tant als pobles com a les ciutats més grans, estava contaminada.

No és d'estranyar, doncs, que a Poblet la higiene personal fos pràcticament inexistent, era vista com a cosa estranya i innecessària. Únicament, i seguint els usos cistercencs, als novicis joves se'ls permetia el bany un cop al mes. Per la resta, podríem dir que la higiene corporal no existia, la qual cosa, evidentment, era focus d'assimilar i propagar tot tipus de malalties més o menys greus.

Si observem el conjunt arquitectònic del Poblet medieval, l'únic lloc on podríem dir que es practicava una certa higiene personal, era en el monumental brollador del claustre, on els monjos es rentaven les mans abans d'entrar al refetor per a efectuar el corresponent àpat. No trobarem cap indret on es pogués practicar algun tipus d'higiene, i fins i tot ignorem com es rentaven els citats novicis. De la mateixa manera, les aigües residuals feien cap al torrent contigu a la banda de la muralla corresponents a les cambres reials, però gairebé no s'ha trobat cap canalització mínimanent adequada. Pel que fa als excusats, se n'han localitzat dos a la part alta de la muralla del segle XIV, manada construir per Pere III el Cerimoniós. No se n'ha trobat cap més en tot el monestir.

Brollador del claustre. T. Postals en bromur. Edicions Tallers Zerkowiz fotògraf. IV (Arxiu Alfons Alsamora i Jiballí).

Poblet, doncs, malgrat la seva alta distinció social, no s'escapava, en tots aquests aspectes, als costums més arrelats de la societat medieval. I totes aquestes pèssimes condicions higièniques eren proclius a l'extensió de malalties infeccioses de tota mena, i àdhuc a epidèmies més o menys greus, que assolaven la comarca i el país. A Poblet, a l'estiu, eren freqüents unes afeccions de les anomenades tercianes, que donaven febre, i que eren propagades per mosquits nascuts a l'entorn de basses o tolls d'aigua. Aquestes passes estan documentades a l'època medieval i a la moderna.

El 1348, la plaga de la pesta negra s'estengué per tot l'Occident medieval, eliminant dos terços de la població, i abocant-la a una època de crisi i fam. Aquest terror arribà a Catalunya i també al Monestir de Poblet, que veié com dues terceres parts dels seus religiosos finien, tot incloent a l'abat Ponç de Copons (1316-1348), gran constructor, i que deixà, a la seva mort, inacabat l'imponent cimbori-campanar. I, de fet, una gran part de les sepultures que rodegen el claustre major són de membres de la noblesa catalana que sucumbiren a l'estrall de 1348.

Els remeis

Per al guariment de les malalties dels religiosos, Poblet comptava amb dues figures que podríem qualificar com a fonamentals, i els dos pertanyents a la comunitat conversa: el metge i l'apotecari, que sempre treballaven de manera conjunta. Val a dir que també s'ha documentat l'existència d'algun auxiliar, és a dir, algun infermer, que tenia cura del bon ordre de la infermeria de Sant Esteve del Monestir de Poblet, fundada i dotada per la comtessa d'Urgell Elvira de Subirats.

En primer lloc, el germà apotecari disposava d'un ampli i complet hort de plantes medicinals, que a Poblet sempre va estar situat a la part meridional de la plaça major exterior del monestir, i degudament tancat. En aquest sentit, Poblet es dotà d'un germà experimentat i bon coneixedor dels remeis farmacològics que es disposava a l'època, i d'una àmplia biblioteca farmacològica que li proporcionava el germà bibliotecari. Naturalment, l'apotecari preparava personalment els remeis o medecines per a cada malalt de la infermeria. L'apotecaria de Poblet, juntament amb la d'Escaladei, tenien bona fama, i almenys en aquest punt, afavorien la bona salut dels religiosos que s'hi hostatjaven. Comptaven amb una sala on preparaven els components guaridors, i on s'hi guardaven els seus estris de treball, com balances o morters.

Sobre al metge –encara que no en tenim constància- és molt possible que fes la seva formació al costat d'un metge més experimentat, en un monestir germà més o menys llunyà. El que sí que està clar era que tant el metge, com l'apotecari i els infermers treballaven en equip a la infermeria del monestir, on els malalts rebien tota mena d'atencions, tal com prescrivia també la Regla benedictina. Més endavant, sabem, però, que Poblet contractaria, per als seus malalts religiosos, metges i cirurgians seglars, vinguts de fora. La infermeria tenia dues parts: les sales propiament dotades per als malalts, i a la part baixa –tal com es conserva avui encara- el claustre per als religiosos convalescents. Naturalment, no hi faltava una capella, que en el cas de Poblet era dedicada a Sant Esteve.

Però també seguint la Regla benedictina, en qualsevol dels casos estava prohibida l'entrada a qualsevol metge extern a Poblet, ja fos religiós o laic, i els malalts de la comunitat s'havien de guarir per força dins del clos pobletà, i per tant, no podien acudir a cap hospital exterior.

En això, la Regla era molt explícita i dura, i per tant, hem de creure que els monjos pobletans medievals ho van seguir en tot moment.

En el capítol dels remeis aplicats als monjos medievals de Poblet, hem de consignar la sala coneguda com el calefactori. És una de les sales més reduïdes del Poblet medieval, i on hi havien diverses llars de foc que apaivagaven els intensos hiverns pobletans als monjos -sobretot als més ancians-. Aquesta sala, però, també tenia altres usos. A banda de servir de barberia, aquí es realitzaven les famoses sagnies, tan generalitzades a l'època medieval, i d'una més que dubtosa efectivitat. Un cop més, doncs, els monjos de Poblet no defugien els costums de l'època[1].

Fonts i bibliografia

- ALTISENT, Agustí: *Història de Poblet,* Poblet, 1974.
- ALTISENT, Agustí: *Notes de cultura i art de Poblet,* Poblet, 1974.
- ALTISENT, Agustí: *Diplomatari de Santa Maria de Poblet. Volum I. Anys 960-1177,* Poblet, 1993.
- BENET DE NÚRSIA, Sant: *Regla per als monjos,* Montserrat, PAM, 2010
- DOMÈNECH I MONTANER, Lluís: *Història i arquitectura del monestir de Poblet,* Barcelona, 1925.
- FINESTRES I DE MONSALVO, Jaume: *Historia de el Real Monasterio de Poblet,* 5 vols., Cervera-Tarragona, 1753-1765.
- GONZALVO I BOU, Gener: *La vida privada de la comunitat de Poblet a l'Edat Mijana i Moderna,* Poblet, 1999.
- GUITERT, Joaquim: *Col.lecció de manuscrits inèdits dels monjos de Poblet*, VII vols., La Selva del Camp, 1947-1949.
- KNOWLES, Louis: *El monacato cristiano,* Madrid, 1969.
- LEKAI, Louis: *Los cistercienses. Ideales y realidad,* Barcelona, 1987.
- PONS I MARQUÈS, Joan: *Cartulari de Poblet,* Barcelona, 1938.
- RIERA I MELIS, Antoni: *Senyors, monjos i pagesos: alimentació i identitat als segles XII i XIII,* Batcelona, 1997.
- TODA, Eduard: *Estudis Pobletans,* Tarragona, 1925.

Notes

1.- En aquest article, hem obviat un aspecte hospitalari, com era l'atenció als viatgers, pelegrins i pobres que acudien a l'hospital que existia a Poblet, ja des del segle XIII, fora del clos monacal, doncs, òbviament, s'escapa al que seria el sentit estricte de la salut i la malaltia de la comunitat de monjos i conversos pobletans.

Les aigües medicinals de l'Espluga de Francolí

Josep M. Vallès Martí

RESUM

L'objectiu d'aquest article és posar en valor el prestigi que aconseguiren les aigües ferruginoses i manganèsiques del Bosc de Poblet, a la vessant sud de les Muntanyes de Prades.
Es comenta la bibliografia coneguda i fets puntuals interessants de conèixer. El projecte de balneari a redòs de les aigües ferruginoses i les seves qualitats medicinals, desembocaren en una utopia i el negoci «mai fou prou reeixit».
Iniciat el seu esplendor en l'etapa històrica de l'eclosió dels higienistes, el veritable apogeu de l'atractiu de les aigües fou els primers anys del segle XX. Salvador Roca i la seva influència en la societat barcelonina marcaren el punt àlgid acompanyat de la bonança econòmica de les tres primeres dècades del segle.
El desenvolupament de la medicina fou el seu remat final. Avui manté, però l'encant de la natura sota el paraigua del PNIN de Poblet i continua mantenint aquella bellesa i frescor envejables.

RESUMEN

El artículo pone de manifiesto el prestigio que tuvieron las aguas ferruginosas y manganésicas del *Bosc de Poblet*, en la cara sur de las *Muntanyes de Prades*.
Se comenta la bibliografía aparecida y algunos hechos puntuales interesantes. El proyecto de balneario en el entorno de estas aguas ferruginosas y sus cualidades medicinales desembocaron en una utopía, y el negocio «nunca fue boyante».
Iniciado su esplendor en la etapa histórica de la eclosión de los higienistes, el verdadero apogeo del atractivo de las aguas se situa en los primeros años del siglo XX. Salvador Roca y su influencia en la sociedad barcelonesa marcaron el punto álgido, acompanyado de la bonanza económica de las tres primeras décadas del siglo.
El ejercicio de la medicina fue su remate final. Hoy mantiene, pero, el encanto de la naturaleza bajo el atento cuidado del PNIN de Poblet y una belleza y lozanía espléndidas.

Josep M. Vallès i Martí va néixer a L'Espluga de Francolí el 1945. La seva carrera professional es desenvolupà en la gerència empresarial i el seu oci en la promoció cultural de la vila. Fundà l'Escola de Música del Casal (1978), ocupà la presidència del Casal de l'Espluga (1981-1985), promogué la reaparició de la revista *El Francolí*, el premi de recerca «Bernat Morgades» i fou fundador del Centre d'Estudis Local del Casal (1983). Fou alcalde de l'Espluga (1989). És autor de diversos treballs i articles, ha donat conferències i ha publicat: *La Custòdia de la Parròquia de Sant Miquel de l'Espluga de Francolí* (2003), *De l'idealisme a l'oblit. Poesia i Teatre de Pere Antoni Torres Jordi* (2007), *L'Espluga de Francolí en els setmanaris de Montblanc, 1903-1923* (2008), *Josep Cabeza i Coll* (2009), *Rafael Battestini i Galup (1886-1939) Catalanista. Víctima de la repressió franquista* (2009). *Albert Talavera Sabater. Un lideratge ambiciós, malaguanyat* (2013). *El Celler de Baix. Visió històrica d'una obra col·lectiva (1913-2013)* (2014), *Judici a un poble. La mort del cobrador a l'Espluga de Francolí (1899)* (2014).

Les aigües medicinals de l'Espluga de Francolí

Josep M. Vallès Martí. *josepmvalles@yahoo.es

Paraules clau: L'Espluga de Francolí. Poblet. Aigües ferruginoses. Balnearis. Aigües medicinals. Torres Jordi. Vil·la Engràcia. Salvador Roca. Muntanyes de Prades

Antecedents

Les dues primeres obres dedicades a les aigües ferruginoses i magnèsiques de les fonts del terme de l'Espluga de Francolí són la *Memòria* de Jaume Menós de Llena i les *Reflexiones* sobre aquella memòria de Pau Vidal i Freixa.[1]

És a partir d'aquests dos textos que diferents historiadors han desenvolupat els seus estudis sobre el descobriment de les seves qualitats pel doctor Joan Coscullana, nascut a l'Espluga de Francolí el 1680.[2]

Tot i que el present article parlarà bàsicament de les propietats de les aigües, les fonts per on brollen i la utilitat per la qual foren emprades al llarg dels segles, farem una breu recopilació de l'escassa bibliografia sobre la nissaga de metges Coscullana.[3]

Pel que fa al descobriment de les aigües ferruginoses no coneixem la data aproximada. La memòria de Jaume Menós, publicada el 1787, escriu: *«cuyo hallazgo devemos en esta misma centuria al famoso Medico de Montblanc llamado el Dr. Cuscullana (16), que haviendo advertido este que transpirava cierta porcion de agua, que dejava muchos vestigios de ocra (17)...»*.[4]

Joan Coscullana va néixer a l'Espluga de Francolí el 1680.[5] El 1723 es traslladava a exercir a Montblanc on residiria fins a la seva mort. Es casà amb Francesca Arqués oriunda de Juneda.[6]

És indubtable que Joan Coscullana coneixia l'indret i les diferents deus que brollen al peu de les muntanyes.[7] La riquesa de les aigües i la terra de l'indret feren prosperar al llarg dels temps teuleries, forns rajolers i bòbiles. Les famílies que les explotaven es van trobar després del descobriment i la divulgació de les qualitats curatives de les aigües ferruginoses, sobretot, amb l'arribada dels anomenats «aigüistes» que s'acostaven a les fonts a la recerca del seu sanejament.[8]

Una de les més antigues cites sobre una personalitat que acudeix al Monestir de Poblet per a prendre les aigües és el cas del duc de Wharton.[9] En una primera estada es va refer de la malaltia que patia. Després de retornar al seu regiment establert a Lleida patí una recaiguda i en la seva segona estada a Poblet el maig de 1731 moria.[10]

El 1755, suposadament per aplicar-li les aigües medicinals de les deus properes a Poblet, fou traslladat al monestir el monjo Miquel de Lledó de Santes Creus. Els metges Coscullana de Montblanc i Ramon de Vimbodí que tenien cura de la sanitat a Poblet, li diagnosticaren l'anomenada sufocació. Junt a altres remeis li feren prendre les aigües i confessen davant notari que no han obtingut *«alivio alguno»*.[11]

El mateix any 1855 tenim notícia que el general napoleònic Joan Novella, també amb residència a Lleida, acudeix a prendre les aigües amb la seva família.[12]

És a partir d'aquestes dates, mitjan del segle XIX, quan les aigües minerals de l'Espluga de Francolí foren cada vegada més conegudes i més visitades. La seva fama i propietats curatives s'estenia no tan sols a les contrades veïnes sinó també a la resta del Principat de Catalunya. Sense cap mena de dubte hi contribuí decisivament la publicació de la memòria de Menós de Llena i la controvèrsia publicada per Pau Vidal. Fins i tot la revista madrilenya *Memorial literario instructivo y curioso de la Corte de Madrid,* en el seu volum 20 de 1790 recollia a les pàgines 288 a 292 un resum del treball de Jaume Menós.

El 1855 era Pedro Maria Rubio en el seu «*Tratado completo de las fuentes minerales de España*», citat per Pedemonte, Garcia i Oliver[13] qui en parlava. La fama de les aigües, especialment indicades per a persones anèmiques o amb problemes digestius, es veié propiciada amb els anys. L'eclosió de visitants, però, es féu palesa amb l'arribada del ferrocarril a l'Espluga de Francolí el 1865.

Els propietaris de les masies del voltant, a la vista de l'increment de visitants optaren per adequar part de les instal·lacions en hotels o fondes. Les masies de Simon, Garbé, Cadet, Blanca, Capella, etc.[14] oferien hostatge i disposaven de fonts particulars en les seves propietats amb més o menys càrrega ferruginosa o magnèsica.

Ramon Ribas, José M. Fernández de Còrdoba, Josep Vidal, Antoni Torrents, Pau Carreras, etc. en el darrer terç del segle XIX van anar fornint una unitat d'explotació turística, però fou la personalitat del polític tarragoní Pere Antoni Torres Jordi, qui concebí el projecte de fundar-hi un balneari.[15]

En aquell temps a tot Europa es desenvoluparen les teories higienistes: valor dels aliments, begudes, aire respirat al treball en la industrialització, el descans, la netedat, etc. La doctrina

higienista implica la medicina, l'arquitectura i l'urbanisme. També es desenvolupà el termalisme. De manera especial els higiniestes pregonaven la cura amb l'evacuació de les aigües residuals, el clavegueram i el tractament de l'aigua potable i per sobre de tot l'higiene corporal.

A començament del segle XX metges i polítics endegaren una lluita aferrissada contra la insalubritat dels habitatges i la propagació de la tuberculosi. Un exemple en foren les escoles on les aules a partir d'aquell moment es dissenyaven calculant els metres cùbics i la mida de les finestres per optimitzar l'oxigenació i l'entrada de llum solar.

Una destacadíssima personalitat en l'àmbit higienista fou Pedro Felipe Monlau (Barcelona, 1808-1871) quines teories i treballs continuà el seu fill José Monlau i Sala (Barcelona, 1832-Palma de Mallorca, 1908).[16]

La font del ferro

METODICE HIC POTA PLURIMOS MORBOS SANAT AD EMPIRICI DEPORTATA PARUM AUT NIHIL PRODEST[17]

Emili Morera, encarregat d'escriure la part tarragonina de la *Geografia General de Catalunya* de Francesc Carreras Candi,[18] explica que Torres Jordi «va voler transformar les senzilles instal·lacions antigues en un bell y grandiós balneari» i fa una exaltació dels boscos de Poblet i l'entorn natural del balneari. Aquest autor fa referència a la inscripció llatina de la làpida, afegint l'any –1827, quan en realitat a la placa hi consta 1815– i atribuïnt-la a algun frare del Monestir de Poblet que coneixia bé la qualitat de l'aigua.[19]

El Dr. Oliver Rodés féu una anàlisi radioactiva de l'aigua de la Font del Ferro amb un resultat de 1.157,6 volts-hora-litre i un de químic en el qual li atribuí la següent composició:

Bicarbonat càlcic	0,1176	mg/litre
Bicarbonat ferrós	0,0482	«
Bicarbonat manganós	0,00398	«
Sulfat magnèsic	0,1035	«
Sulfat sòdic	0,0258	«
Clorur lític	0,00019	«[20]

La Facultat de Medicina de Barcelona féu una anàlisi bacteriològica que dirigí el Dr. Jaume Payrí Rocamora, reputat dermatòleg, qui aconsellà l'aigua ferruginosa pera la sanació de multiples malalties de la pell.

La seva radioactivitat es deia que curava la neurastènia i l'anèmia i d'una manera especial era recomanada a les noies en l'etapa de la pubertat per regular la menstruació.

A l'indret de les Masies de l'Espluga de Francolí, entre els comellars de la masia del Fartet –començant per l'est– la masia de l'Escriu, el comellar de la masia de l'Aigua i la vessant est del comellar de la Pena, pel barranc del qual hi discórre el riu de Pruners, límit amb el terme de Vimbodí, hi ha un total d'una dotzena de fonts naturals.[21] Antigament, les de més anomenada eren la de la masia del Fartet, la de la masia de l'Escriu, antigament Simon, propietat a començaments del segle XX del doctor Menacho, també coneguda com a Font de la teula, la del Cadet, la font del Mico o Micó –que correspondria al cognom del propietari.

A l'indret de Vil·la Engràcia encara hi ha la font litínica –coneguda amb el nom de font de la gana– i ja en terme de Vimbodí i seguint el peu de la serralada cap a l'oest trobarien algunes afloracions de fonts magnèsiques.[22]

Les dolls ferroses brollen entre les pissarres silúriques, argiloses i talcoses que comformen l'entorn geològic de la base septentrional del bosc de Poblet. A començament del segle XX les tres fonts més concorregudes eren la del Ferro, la del Micó i la del Castanyer, vulgarment coneguda com a font de la Magnèsia, que a diferència de les ferroses no deixa sediment en embotellar-la. Una anàlisi d'aquesta aigua ens proporciona els següents components en substàncies fixes:[23]

Bicarbonat càlcic	0,01709	mg/litre
Bicarbonat mangnèsic	0,00309	«
Sulfat sòdic	0,003933	«
Sulfat càlcic	0,09934	«
Sulfat magnèsic	0,05529	«
Sulfat fèrric	0,03421	«
Sulfat manganós	0,02305	«
Clorur potàsic	0,00105	«
Clorur sòdic	0,00263	«
Clorur manganèsic	0,00117	«
Fosfat alumínic	0,00814	«
Àcid silícic	0,02845	«

En el recinte de la Font del Ferro, tancat amb una reixa o porta construïda per Torres Jordi després de l'adquisició de la finca de la Masia de l'Aigua, també hi brollava la coneguda com a Font de Sant Magí, nom que ben probablement li atribuí el mateix polític en honor del patró de Tarragona, la seva ciutat nadiua, però hi era conduida des d'una mina i fa anys que no raja.

L'aigua de les dues fonts: Ferro i Sant Magí, es conduïa mitjançant canonades als dos indrets que encara avui persisteixen: la cascada artificial dels jardins del Parc de Vil·la Engràcia

–on es recull en una closca d'ostra gegantina– i a l'edifici dels banys. D'aquesta construcció en resta el perímetre i alguna banyera que utilitzaven els visitants per prendre banys de fang ferrós. Avui es conserva un gran pati porxat, que corresponia a les habitacions on es prenien els banys.

La memòria de Jaume Menós de Llena

Després d'una introducció de caire general (p. 1 a 7) divideix el seu treball en tres parts: *«Parte primera del origen, situación y descubrimiento de la Fuente mineral (pàgines 8-10). «Parte segunda de su analysis Chimico-Médico-Pharmaceutica» (p.11-20). «Parte tercera de las virtudes, y efectos de las Aguas minerales»* (p. 20-28).

> *A media legua de la Villa de Espluga de Francolí, a cosa de un quarto de hora de la muralla que cerca el Real Monasterio de Poblet de PP. Bernardos en la falda de un monte mas que de mediana eminencia (14)*
>
> *(Nueva Descripción Geográfica del Principado de Cataluña por Don Joseph Aparici Geógrapho de S.M.C. y por en donde a más de las comodidades de albergue de dicha villa, se hallarán otras mayores, en el referido Monasterio de comestibles, Médico, Maestro Cirujano, y de Botica; y por pasto intelectual la grande Biblioteca, con la magnificencia de tan Regio establecimiento, y Panteón de los Reyes de Aragón, segun consta de su historia cronológica. mana una Fuente mineral, la que mira à medio dia (15) (nota en llatí) no tan escasa, que perennemente no lleve dos caños de doble diametro, que el de un cañón de fusil; cuyo hallazgo debemos en esta misma centuria al famoso Medico de Montblanc llamado el Dr. Juan Cuscullana (16) (nota en llatí transcrita en la 4 d'aquest treball) que haviendo advertido este que transpirava cierta porcion de agua, que dejava muchos vestigios de ocra (17) (nota en llatí transcrita en la 4 d'aquest treball) motivo por lo qual mandó hacer un hoyo, capaz para poderse recoger, y poner dicha agua en uso; (18)*
>
> *(Rei bonæ, vel vestigia delectant. Phed. Y sin embargo de tan benefico descubrimiento nada se há adelantado en punto a la conducción de dichas aguas. Infelices Fuentes quando estan ausentes de la vista de los Monarcas; pues que abandono como el de España en toda Europa se vé, siendo las mejores del Universo, por confeción de los mismos Estrangeros, son las menos adornadas del Orbe, y quasi del todo abandonadas)*
>
> *Y por los repetidos beneficios se han esperimentado de ella, se ha grangeado nombre, y fama universal, atrahiendo grande concurso de varias tierras, no sólo para beverlas en lo manantial, sin mucha que se llevan; contra sana práctica, y sin provecho de los enfermos (19)* (nota en llatí)*»*

Les altres parts del fulletó estan dedicades a les característiques químiques de l'aigua ferruginosa i a les seves qualitats curatives. Considera que per conèixer aquelles qualitats cal utilitzar la química i saber-ne els components. Primer aconsella utilitzar els sentits: la vista –posant l'aigua en un got de vidre– l'olfacte, referint-se a l'olor metàl·lica que desprèn. Menós explica que s'ha introduït a l'aigua un escut –moneda– de plata i al cap d'un temps es va treure sense que hagués sofert cap modificació.

Manifesta, però, que aquestes observacions no serveixen per a un coneixement profund i que s'ha valgut de savis espanyols als quals va facilitar l'aigua de la Font.[24] En un got s'hi va barrejar pols d'*«Agallas»,* i l'aigua es tornà negra. En un altre sal amoníaca, *però se amigaron sin mutación alguna.* En un altre vas sal de tàrtar amb la qual va reaccionar amb efervescència. Amb una cinquantena de lliures es va fer evaporar l'aigua en una cossi vidriat a foc lent, però quan ja gairebé estava se'ls va trencar.

De les proves efectuades Menós conclou que els components són *«un espíritu sutil, algo vitriólico, y marcial, una cantidad de tierra calcarea, con algunos betunes, y gran cantidad de ocra muy fina».* Confesa finalment que hi ha un caos en els escrits sobre aigües minerals i que els resultats no han de sorprendre.

Després d'altres consideracions de menor interès, entra en la part dedicada a les virtuts i efectes de les aigües. Amb tot, la seva crònica és més general i no estrictament de les ferruginoses de la Font del Ferro. Per ell tenen funcions diurètiques, netegen ronyons i fetge, laxants, augmenten la *«vibración»* vascular, amb la qual cosa eliminen impureses del cos. Augmenten la gana, l'agilitat i la força. En les notes de peu de pàgina que va incloent cita altres metges famosos.

Acaba enumerant algunes de les malalties per les quals estan indicades, però també en termes generals: *«obstrucciones, viscosidades, afectos hypocondriacos, crudezas anidades en el estomago, vomitos, cardialgias, regueldos acidos, y nidorosos».*

Signa el seu treball a Barcelona el 4 de maig de 1786, no sense advertir que *Por ser quasi innumerables las observaciones de feliz exitu del uso de dichas aguas, y por ser menos molesta esta Synoptica descripción, he determinado omitirlas.*

Les «Reflexiones de Pablo Vidal»

Pocs anys després tenim un document sense data, imprès a Barcelona per Francisco Generas titulat «Reflexiones de Pablo Vidal, y Freixas, Boticario mayor del Hospital General de Santa Cruz de Barcelona, sobre La Memoria...» (de Jaume Menós). En el text de Pablo Vidal, es critiquen les dades químiques aportades per Menós, i considera que no són suficients:

Etiqueta per a l'embotellament de l'aigua de la Font del Ferro (Col·lecció particular de l'autor).

Dr. recuerde que el

AGUA de la FONT del FERRO

Ferromanganosa bicarbonatada muy radio-activa del Balneario Villa Engracia de Espluga de Francolí

Cura:

LAS CLOROSIS
ANEMIAS,
LEUCEMIAS,
PURPURA,
HEMOFILIA
ESCORBUTO
GASTRITIS CRONICA ATONICA
DERMATOSIS SECAS DE ORIGEN ANEMICO O ARTRITICO.
ECZEMAS
VULGO VAGINITIS
METRITIS
ESCROFULISMO
LINFATISMO
NEURASTENIA
CONVALECIENTES DE FIEBRES INFECCIOSAS
POST-OPERADOS

Análisis practicado por el Instituto Químico-Técnico Novellas de Barcelona

COMPOSICION POR IONS EN GRAMOS POR LITRO

CATIONES

Potasio (K)	0,00304
Amonio (NH)	No contiene
Sodio (Na)	0,02080
Litio (Li)	0.000038
Magnesio (Mg)	0,01740
Calcio (Ca)	0,05340
Estroncio (Sr)	Indicios
Bario (Ba)	Indicios
Aluminio (Al)	0,00290
Hierro (ferroso, Fe)	0,01640
Manganeso (Mn)	0,00068

ANIONES

Fluor (F)	Indicios
Cloro (Cl)	0,00910
Bromo (Br)	No se ha encontrado
Iodo (I)	No se ha encontrado
Sulfúrico (SO)	0,14500
Nitrico (NO)	Indicios
Nitroso (NO_2^{I})	No contiene
Fosfórico (PO_4''')	Indicios
Arsenicico ($As\ O_4'''$)	No contiene
Hidro-carbónico combinado ($CO_3\ H^{I}$)	0,12450
Anhídrido carbónico libre (CO)	0,08040
Silicico total ($Ti\ O_2^{II}$)	0,04620
Titánico ($Si\ O_2^{II}$)	Indicios
Acido sulfhídrico y sulfuros	No contiene

GASES DISUELTOS EN EL AGUA POR LITRO

Nitrógeno	16'5 c. c.
Anhídrido carbónico	30'0 c. c.
Oxígeno	Indicios
Radio actividad 1.157,6 v. h. l.	

DETERMINACIONES ESPECIALES

Temperatura del agua al salir del manantial	16° c.
Densidad a 15° c.	1,00058
Resíduo fijo á 180° c. en gramos por litro	0,3846

Full volant de propaganda (Col·lecció particular de l'autor).

Font del Ferro

RESUMEN DEL ANÁLISIS QUÍMICO DEL AGUA

CONCLUSIONES

Fulletó de propaganda
(Col·lecció particular de l'autor).

AGUA DE LA FONT DEL FERRO

El agua se utiliza no sólo en bebida al pie del manantial en baños y tópicamente, sino también fuera del Establecimiento, ó sea el **Agua embotellada** pues se ha logrado su perfecta conservación, después de algunos años de experiencias, por lo que puede usarse en bebida fuera del manantial, con la completa seguridad de obtener seguros efectos terapéuticos en todos los casos en que está indicada, siendo de ello el mejor testimonio el notable aumento en el consumo de esta agua desde que comenzó á embotellarse según el nuevo procedimiento.

Modo de usarla. La dosis es de medio á un vaso en cada una de las dos comidas principales, pudiendo aumentarse ó disminuirse según los casos, por prescripción facultativa.

Como **agua de mesa** la usan á poste durante las comidas las personas no pletóricas.

Se expende en las principales farmacias, droguerías y depósitos de aguas minerales, en esta Ciudad y en Provincias.

Administración: Bruch, 114, BARCELONA

Espluga de Francolí

GRAN ESTABLECIMIENTO

DE

BAÑOS Y AGUAS FERROSAS BICARBONATADAS RADIO-ACTIVAS

Vista general del Balneario

ESTACIÓN CLIMATOLÓGICA

Pintoresca situación

á más de 500 metros sobre el nivel del mar

Salud, Sport y Recreo

DIPLOMA DE MÉRITO

en la Exposición Nacional de Valencia de 1910

PROPIETARIO:

Dr. SALVADOR ROCA BALLBER

Bruch, 114, pral., BARCELONA

A pesar de lo que se esmera el Doctor don Jayme Menós, para ponerse a salvo de los muchos defectos, y errores químicos, que se le pueden imputar en la memoria, ò Breve Descripción de las aguas minerales de la fuente de Espluga de Francolí; no puedo dexar de hacer algunas reflexiones sobre las dos primeras partes de su escrito.

Veiem, doncs, que només apunta a l'origen, situació i descobriment i a la segona dedicada a l'anàlisi, com hem vist. Confessa que no es vol sentir al·ludit per Menós quan parla dels censuradors, però pretén treure de l'engany als *Compatriotas* per demostrar *a los que nada se han ocupado en asuntos de aguas minerales, lo obscuro, defectuoso, è inútil del Papel del sobre dicho autor.*

En definitiva Vidal vol sortir en defensa dels químics hidro-analítics de Barcelona. Presumeix d'haver llegit els autors més moderns sobre la matèria i amb aquest argument afirma que ha pogut conèixer els defectes que conté aquell estudi, per la superficialitat de les idees exposades. Dóna la impressió que Vidal es va sentir ofès per les paraules que inclou la nota *Advertencia al Crítico,* inclosa com a nota sense numerar al final de la tercera part de l'estudi de Menós, a la pàgina 27.

Un altre argument que exposa Vidal per criticar la publicació són les paraules de Menós: *«su intento de escribir esta Synoptica descripción, para que sirva de fundamento en la demostración de las demás Fuentes minerales de todo el Principado».* Considera Vidal que si aquella memòria ha de servir de fonament en la demostració de la utilitat de les altres aigües minerals, presumeix que les altres obres sobre el tema que escrigui el metge militar, seran com aquella, de poquíssima utilitat.

«Es tan concisa la noticia, que nos dá el Señor D. Jaime en su escrito, que despues de haverle leido, nos quedamos con corta diferencia tan poco instruidos sobre las aguas de Francolí, como antes de leerle. Sabemos que hay una fuente de este nombre en el Principado; pero no las substancias, que ocultan sus aguas».

Vidal, va detallant tots els punts que al seu entendre no són prou correctes. Enumera les matèries que s'haurien hagut d'analitzar per saber el seu contingut en gasos, metalls, terres, àcids, minerals, alcalins, sals neutres, etc. tanmateix la densitat, gravetat específica, temperatura i altres propietats. En definitiva, per ell l'anàlisi no està ben feta. Cal fer notar que adverteix que només parlarà de les dues primeres parts i de moment només entra en la crítica de la tercera. No sabem, en el fons, quina mena de relació podien tenir personalment els dos metges. A la pàgina 5 d'aquest opuscle hi ha una frase força desconcertant: *y sino vease quien será capaz de hacer las aguas de Francolí, con la instrucción, que dá la Memoria, ò Breve Descripción de ellas, que acaba de publicar.*

A partir de la pàgina 6 Vidal entra de ple en l'examen de la primera part de l'estudi de Menós. Li recrimina que només dedica 20 ratlles a l'orígen i descoberta de les aigües de la Font del Ferro i en canvi emplena les pàgines amb *«varias notas, que trahe copiadas de diferentes autores que han hablado de las aguas en general, con aquella escas luz que se disfrutava en sus tiempos, en asunto de aguas minerales».*

Anecdòticament menciona que un clergue va tenir la paciència de comptar les ratlles de l'escrit de Menós, 289 en total i les de les notes que inclou que sumen 494. A més li retreu que no hagués consultat estudis més moderns: *«Si en punto de disertaciones de analisis de aguas huviese leído con reflexion el tratado de las Thermales de Trillo que cita; las de Solan de Cabras en la sierra de Cuenca, por Don Pablo Forner»,* les que havia fet Domingo Garcia Fernández de les aigües del Rosal de la Villa de Beteta, les de Pedret a Girona estudiades per Christòfor Thomàs i Roses, les de Francisco Chavaneau sobre l'anàlisi de les aigües de Cestona, etc. li diu que hauria fet un text més útil.

Tampoc li agrada que per explicar la situació de la Font, Menós remeti als lectors a un pla geogràfic, considerant que només escriu pels savis. Vidal creu que el químic mira les produccions natural de manera diferent que un geògraf. El químic *«atiende à los varios minerales, y distingue las especies de ellos, se hace cargo de la calidad de las piedras, que se encuentran alrededor de la Fuente, y mira las diferentes tierras, los vegetales, y otras muchísimas cosas necesarias».*

Segons Vidal els textos que ell li cita com a exemples d'estudis ben fets, cas que Menós els hagués llegit li haurien donat la mesura dels errors que va cometre. Creu desafortunat que es basi en dues autoritats mèdiques: Hipòcrates en el seu llibre *Aer. Aqu. et Loc.* que segons Vidal parla de les aigües que habitualment es beuen i no de les minerals que es prenen com a remeis.

Acudint novament a l'anecdotari o a la llegenda, Vidal menciona al pare de la medicina, per afirmar que les millors aigües per veure són les que brollen cap a orient. En canvi les minerals poden ser dolentes les que afloren cap a migdia i potser millor la que surt cap al nord.

No sabem si Menós va veure un altra sortida de l'aigua de la Font del Ferro, que avui surt orientada al nord, el que si sembla és que Vidal no la va visitar, sinó que més aviat es va dedicar a rebregar el que el metge militar havia escrit, potser influenciat per alguna competència inconfessable. Diem això perquè el que sembla que més ferí la sensibilitat del metge de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona foren aquelles paraules on Menós afirma: *«pues que abandono como el de España en toda Europa se vé».*

Aquí si ensuma una certa polèmica política. Per Vidal els espanyols tenien molta cura en les anàlisi de les aigües minerals, tal com ho demostraven al seu criteri els estudis publicats. *Un Autor circunspecto havia de ir con mas cuidado en zaherir la aplicación de sus Nacionales.*

Tot plegat per acabar dient que si Menós hagués llegit tot el que cita hauria fet un treball que honoraria la *Nación.* També s'evidencia que per Vidal només havien d'escriure sobre aigües minerals el químics i Menós era una metge militar, amb poca consideració entre el titulats de la seva professió.

Pel que fa a l'examen de la segona part, que seria la de l'anàlisi pròpiament i que ja hem vist que n'ha parlat fins ara, continua el mateix to de crítica: *«¿Qué conocimientos tendrá de este arte* –la química– *el Doctor Menós que no ha deducido de ellas ilación alguna?».* Es refereix al que Menós anomena *«telilla»* que fa l'aigua de la Font del Ferro quan es recull en un got o està en un recipient. Segons Vidal aquell fenomen té un nom propi –que no diu– i no s'escapa a l'observació d'un químic.

La lectura completa del text de Vidal és entretinguda, però com més aprofundim més anecdòtica es presenta. Hom treu la impressió que Menós pretenia un treball de divulgació i els puristes se li giraren en contra per haver-se immiscuit en un terreny vedat i ignorat.

Li rebat cada un dels mètodes emprats per Menós en el què considera l'anàlisi de les aigües de la Font del Ferro i que hi dedica una dotzena de pàgines. Vidal creu que Menós fa les afirmacions de les anàlisis de les aigües perquè ho creu així i no per cap prova empírica. *Con esto podré decir con más fundamento que el, consultese mejor la naturaleza, y callen las opiniones.* Tot plegat té un caire de polèmica periodística habitual entre el diaris i setmanaris de diferent color polític al tombant dels segles XIX i XX.

Vidal acaba:

> *Y aun otras cosillas más le citaria à este tenor, sino le hubiese prometido en el principio que no queria meterme en lo que no es de mi profesión. Entienda sin embargo el Dr. Menos, que solo el honor de mi Nación ultrajada por sus expresiones, ha sido lo único que me ha precisdado a esfribir, y que estoy tan lexos de querer deprimir su merito, que le confieso que posee un digno lugar entre los literatos; no obstante que creo haberle evidenciado, aunque no sé, si se lo podré persuadir: que Dios no le ha criado para analizar aguas minerales.*

Justifica que no publicarà la veritable anàlisi de les aigües de la Font del Ferro per l'allunyat que li queda l'Espluga de Francolí i per les ocupacions del seu càrrec, tot prometent que ho faria tan bon punt que li vagués. Li promet a Menós analitzar-li tot el que publiqui, malgrat sigui de totes les fonts de Catalunya. No tenim coneixement que cap dels dos anés més enllà del que hem deixat dit.

L'Espluga a «La Esquella de la Torratxa», 1884.[25]

El periodista Josep Roca i Roca (Terrassa, 1848–Barcelona, 1924) a finals d'estiu de 1884 va fer un viatge a l'Espluga de Francolí. Recull la seva experiència turística a la Conca de Barberà, en tren des de Barcelona, en dos articles a *La Esquella de la Torratxa* –de la qual n'era director– signats amb un dels pseudònims que utilitzava habitualment *«P. del O.»* titulats: *«Desde l'Espluga»* i *«Las Fonts. Poblet.»* [26]

Va escollir en un sorteig que es va fer ell mateix posant els noms escrits en uns papers, de les principals estacions termals de Catalunya en el seu barret. [27]

Amb la seva ploma fàcil, irònica i un pèl càustica Roca descriu el viatge. Parla del trajecte fins a Vilanova per la «frondosa planura del Llobregat». «... després las Costas de Garraf ab una rastrellera de túnels» Roca va descrivint el paisatge del Garraf i el mar, la «pintoresca» vila de Sitges i en parlar de Vilanova, fa referència a l'edifici de l'»exposició regional» que s'hi va celebrar l'any 1881, l'edifici del Museu-Biblioteca Balaguer.[28]

De Vilanova a Roda. «...venen a Roda unes truites á la francesa tant torradetas y aixutas que no tenen res de franceses: sens dupte ho fan ab la sana intenció de que el consumidor no's figuri que hi ha microbis.»

De Roda a Valls. Parla dels vestits que utilitza la gent del camp. Té mots de lloança per la ciutat del xiquets. Després de travessar aquesta zona «s'arriba a Picamoixons y'l tren s'atura.» Calia canviar de tren: «Lo trajecte es curt y pot ferse a peu; pero'ls cotxeros vos dihuen que porteu retrás y que'l tren de Lleyda 'us escapará. De aquesta manera 'us embutxacan dintre d'un carruatge y 'us portan per entre revols, una gran baixada y una gran pujada, a una barraca bruta y escrostonada que porta'l nom de estació de *La Plana.»* Naturalment «tot xano xano», com diu Roca, passa La Riba, Vilaverd, Montblanc i arriba a l'Espluga: «terme del viatge».

Comença la narració en parlar de l'Espluga amb una crítica ferotge i entra a comentar les fonts: la Font Baixa, sense anomenar-la: «vintidos dolls d'aigua rajan a l'entrada del poble...» Explica que d'entre «unas rocas» brolla el riu Francolí. Parla dels carrers estrets i bruts i que hi ha molts burros i contínuament t'has d'apartar per deixar-los passar i afegeix: «Un dupte se'm ocorre y es si a l'Espluga hi ha més ases que persones»

Josep Roca era amic de Pere Antoni Torres Jordi[29] i potser per això tenia apuntat el «balneari» de l'Espluga, malgrat que encara no existia com a tal. Diu que fa molts anys que els forasters vénen a l'Espluga i encara no han pogut modificar el caràcter «dur i sorrut» dels seus fills que paguen els beneficis que deixen els visitants amb «morros i mala cara».

Va hostatjar-se a l'hostal «bastant ben muntat, atès lo que 's troba a Catalunya.»[30] El dia següent visità Poblet i la Font del Ferro, «tant famosa per la virtut de las sevas ayguas» diu que es va trobar a l'eminent artista Vidiella que deixava l'habitació que tenia en una de les cases d'hostes de les masies. No en dóna el nom i acaba el primer dels dos articles anunciant que la setmana vinent parlarà de les fonts i de les runes del monestir: «que a l'any 1835, passant per la sensible y dolorosa mutilació de una joia d'art, sense rival a Catalunya, van tornar la salut als pobles de la Conca de Barbarà, durament oprimits pels frares de Poblet». Aquest era Josep Roca i Roca, el radical, republicà, anticlerical, irònic i despietat. Però un dels millors periodistes satírics de l'època.

Efectivament, el segon article el dedica a *«Las Fonts. Poblet».* Parla de les fonts i que en altres països al voltant de les aigües ferruginoses hi hauria hotels i establiments de banys. Diu que aquí en lloc d'hotels hi ha masies, com «la nova de'n Cadet per exemple, que ha arribat a adquirir billar i piano.» Diu que d'altres per tota distracció tenen una capella. El més divertit d'aquest segon article són les anècdotes que explica:

– Una senyora grassa i fresca, deya aquest dia: La minyona que'm guisa es bastant bruta.
– A pesar de tot li responia un senyor bromista; del guisado de vostè jo en menjaria una cuixa a qualsevol hora del dia.

Parla una mica de la Font del Ferro i d'en Joan de la Polsaguera. Té cura de la font, escombra l'indret, recull les almoines dels turistes i diu que només de mirar l'aigua ja li ve gana. «... baldat com se troba –diu Roca– sosté a tota la família: dos germans més infeliços que ell i una germana que el renta.» «Los senyors venen a agafar gana: ¡ay! Si jo'ls pogués donar la meytat de la meva y ells donar-me a mí la meytat dels seus quartos, tot aniria bé.» I no li devia faltar raó, al tal Polsaguera, segueix Roca, ja que s'explica que «un dia dos banyistes van apostar cinch unsas a que en Joan no's menjaria mitj quarta de monjetes. El que deia que sí era un valencià que quan les mongetes van ser cuites i totes eren en un «rivell» molt ple, va dir-li:

– Coixet que'm farás perdre?.
– Senyor, respongué en Joan, -un tip y al cel.

Roca és sensible que la temporada d'hivern ha de ser molt llarga pel Joan de la Polsaguera que es veu obligat a captar.

– Vos fan molta caritat, al menos? Vaig preguntar-li:
– Senyor, me va respondre: los més richs de per aquí 'm donan un xavo cada senmana.

Parla de l'amo de la Font del Ferro que diu que és un vell de més de vuitanta anys.[31] Li dóna idees de com hauria de portar el negoci de l'aigua, però diu que com que «ab les sobras

de la font rega unas feixas, l'únich qu'exigeix de tothom que se'n endú una ampolla o bé un canti es que tiri dintre de la bassa destinada á regar l'equivalent de l'aygua que s'emporta.»

Nou acudit sobre l'aigua:

– És possible, deya una nena, que aquesta aygua tant clara, tinga tant ferro com suposan?

– Senyoreta, l'hi respongué un jove: jo crech que si vostè posava algun temps lo dit al raig, l'hi sortiria un didal. Al menos hi sentit a dir, que'ls guerreros de l'Edat Mitja, hi posavan lo cap y'ls sortia un casco a mida.

Roca que devia ser un esparver a l'hora de fer preguntes a la gent dels llocs per on passava, ressegueix i dóna els noms de les diverses fonts dels indrets de les Masies: La Font del Castanyer, de la qual dóna algunes de les propietats minerals i diu que és propietat de Miquel Clavé; la font de l'Avellaner; la font de Nerola; La Font de la Pena i la dels Boixets; «i finalment una Font de Frares, enclavada dintre del recinto de Poblet»

Molta caça, bones carns, bon vi i bon oli, gustoses hortalisses, un paisatge preciós –diu Roca– si no fos que el bosc de Poblet ha estat arrasat, però acaba el paràgraf dient que podria fer-se de l'Espluga un dels primers balnearis d'Europa.

Potser se'l va escoltar Pere Antoni Torres Jordi hi va somniar, i s'hi va arruinar...

Breu ressenya sobre el Balneari

Tal com ha quedat explicat, a finals del segle XIX, a les Masies ja hi havia algunes fondes. El 1887 Pere Antoni Torres Jordi comprava una parcel·la a Albert Carreras i Anglès de l'Espluga de Francolí a la partida coneguda com a Riu de Pruners que limitava a llevant amb el camí de les Aigües. Començà a construir-se el que seria Vil·la Engràcia –nom de la seva mare– sobre plànols de l'arquitecte barceloní Josep Grases i Riera i encarregant la direcció de les obres a Ramon Salas Ricomà.[32]

El 1889 era nomenat Secretari del Govern General de l'Illa de Cuba, des del seu càrrec a Ultramar atorga poders a Albert Carreras i al seu amic, escriptor i poeta Eduard Vidal i Valenciano per tal que comprin a Pau Anguera la finca de la Masia de l'Aigua. Una finca de més de vuit hectàrees que incloïa el domini de la Font del Ferro. El març de 1890 ja es treballava en la construcció dels xalets del Parc i l'acondicionament de la Font, amb el tancament que encara persisteix.[33]

El balneari encetava la seva activitat amb una Festa Major per la Mare de Déu d'Agost d'aquell any 1890, tot i que l'obertura de l'explotació com a tal no es faria fins la temporada

estiuenca de 1891.[34] Ja havia comprat la finca de l'Argentada a Ramon Callau de l'Espluga. Una propietat que no arribava als set mil metres quadrats, però que disposava de l'aigua que necessitava el balneari. Més endavant adquirí altres finques i, finalment, en féu una agrupació el 1894. Aconseguí que l'Ajuntament de l'Espluga li permetés arranjar el camí que menava a les Aigües. La inversió superà totes les expectatives i la davallada del seu pes polític en el partit liberal a partir de 1893, estroncaren els seus anhels. Va haver de recórrer als préstecs que ofegaren la seva viabilitat econòmica. Torres Jordi moria a la seva residència de Vil·la Torres, l'octubre de 1901. En no tenir fills el negoci va anar de mal borràs fins que a partir de 1906 adquirí tot aquell patrimoni el metge barceloní Salvador Roca i Ballber.[35]

Salvador Roca aconseguí potenciar el prestigi del Balneari. Fou la seva època daurada amb gran assistència d'estiuejants vinguts de Barcelona o les ciutats més properes com Reus, Tarragona i Lleida. Roca fracassà en l'intent d'embotellar l'aigua de la Font del Ferro, però en tots els altres aspectes com l'hostaleria, amb cuiners vinguts de França i les campanyes publicitàries amb la publicació d'anuncis a la premsa comarcal i nacional o l'edició de fulletons lloant les propietats de les aigües, donaren una embranzida a l'explotació.

No obstant, guiat per la mateixa utopia que Torres Jordi es va veure abocat a l'endeutament. Hipoteques del Banco Hiopotecario de España, préstecs particulars com el de Manuel Corachán entre d'altres portaren a Roca a enfondrament econòmic. Finalment l'abril de 1935, la propietat era subhastada i l'adquirí Josep Costa i Compte el maig de 1936. L'esclat de la Guerra Civil frustrà novament el projecte. El 1939 Costa ha de recórrer als ajuts de *«Regiones Devastadas»* del règim franquista per mirar de reconstruir els edificis absolutament destruïts durant els anys de la guerra. El 1949 Costa vengué el que havia estat Vil·la Engràcia a la *Falange Tradicionalista y de las Jons.* La resta de la finca amb l'Hotel Francolí –Vil·la Torres» i els xalets del Parc canviaren de nom i es convertiren en Vil·la Engràcia. La propietat de *Falange* esdevingué amb els anys l'Alberg Jaume I. La resta encara pasaria per altres mans fins arribar a l'actual propietari Carles Segarra i Cilleros.[36]

En les diferents campanyes de venda de les explotacions s'hi incloïen les anàlisis de les aigües fets pel doctor Cuchí el 1875. El primer dels fulletons on apareix està imprés a Madrid, però no porta data. Ben segur posterior a la mort de Torres Jordi i com s'escau a qui pretén vendre quelcom, tot són lloances i avantatges. Des de que hi acudeixen anualment entre el juny i el setembre 3000 persones, fins als noms dels metges que coneixien les propietats curatives de les aigues i *«pueden certificar su eficacia»*, amb noms com Letamendi, Ribera, Robert, Ferrán, etc. Noms de metges prou coneguts de l'època. S'hi expliquen els seus efectes comparats amb altres manantials, els edificis que configuraven el balneari, els rendiments econòmics que n'extreia el Excelentísimo Sr. D. Pedro A. Torres, que com hem comentat eren una fal·lària. Potser no els resultatrs d'explotació, però insuficients per atendre els compromisos del capital invertit.

S'hi relacionen els edificis que no produïen rendiment econòmic i es deia que anaven annexos a la venda: pedreres ubicades en la propietat i una teuleria que produia 80.000 rajoles cada fornada, altres terrenys factibles de poder-hi fer més construccions, cultius de vinya, oliveres, noguers, castanyers, etc. Posats a oferir beneficis als possibles compradors es parla de l'embotellament d'aigua amb sucosos resultats i perspectives d'exportacions a Madrid, Barcelona, Valencia, Zaragoza y Antillas, *«sin contar la que se haga al extranjero»*. Parla de la possibilitat d'aprofitament de les aigües per banys i els seus fangs per tractaments de la pell y finalment porta el preu amb facilitats de pagament.

Una sèrie de consideracions generals de tipus privat i legal, així com que s'està tramitant l'expedient d'utilitat pública per les aigües de la Font del Ferro, conclouen l'opuscle.

En el Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer, Època III, Any I, núms 1 i 2, corresponents als mesos de gener i febrer de 1900, es publicà un anunci extensíssim, parlant de les qualitats de l'aigua embotellada i comunicant que hi havia dipòsit de venda a Barcelona a la Casa Freixa, carrer del Pi, 12.

Després de la mort de Torres Jordi, es publicaren altres impresos on se citen les aigües de la Font del Ferro en guies o articles mèdics: 1906, Establiment Gràfic Thomàs de Barcelona; 1909, Anàlisi de la radio-activitat de l'aigua de la Font del Ferro fet per Bernat Oliver Rodés i un altre titulat *Agua y Balneario de Espluga de Francolí*; el 1910 apareix a la revista *Tierra y Mar* de Barcelona; El 1925 *La Veu de Catalunya* dedica tres pàgines a l'Espluga, en la seva secció Viles de Catalunya, una d'elles al Balneari. *La Gazeta de Madrid* del 12 d'octubre, núm. 285 confirma la declaració d'utilitat pública del Balneari.[37] Acabem aquestes breus citacions amb un altre fulletó publicat el 1929: *Balneario Villa Engràcia* de Espluga de Francolí. Tots aquests opuscles estan abastament il·lustrats amb fotografies dels edificis i jardins en el moment en què es publicaven. És impossible relacionar totes les cites a la premsa nacional i comarcal no obstant en veurem unes mostres.

Colònies escolars de l'Ajuntament de Barcelona
a l'Espluga de Francolí (1906-1932).[38]

Carles Rahola (Cadaqués 1881 – Girona 1939) va publicar un seguit d'articles a *L'Autonomista* (1900 – 1938).[39] El 27 de juny de 1929 en va dedicar un a la institució de les Colònies escolars creades per l'Ajuntament de Barcelona. Hi explica que el 1876, a Suïssa, de la mà del pedagog Pestalozzi s'iniciaren les primeres tandes de colònies per als nens pobres. S'estengueren a França, Anglaterra, els Estats Units i altres països. L'any següent es van assajar les primeres expedicions a Espanya promogudes pel Museu Pedagògic Nacional i el 1892 es va dictar una Reial Ordre per desenvolupar-les amb la contribució de l'Estat, les diputacions i els ajuntaments.

El municipi de Barcelona va endegar-les l'any 1906 portant infants a diferents llocs de Catalunya.[40] El 1907 es constituïa la Comissió de Colònies Escolars de Vacances que presidiria el metge barceloní Salvador Roca Ballber, regidor de l'ajuntament de la ciutat i propietari del Balneari de Vil·la Engràcia a l'Espluga de Francolí.[41]

La referida comissió de l'ajuntament de Barcelona publicava cada any una memòria amb tota mena de detalls dels torns de colònies que s'havien fet.[42] En el capítol I de l'edició que inclou els anys de 1906, 1907 i 1908 s'hi expliquen els objectius de la institució: *velar por la salud y adelanto mental y moral de los niños concurrentes a las Escuelas Municipales.* L'any 1906 la *Comisión de Higiene de la Infancia* va fer el primer assaig, inspirat per Hemenegil Giner de los Rios, organitzant tres colònies per a nens (Collbató, Sant Celoni i Llinars del Vallès) i tres per a nenes (Sant Feliu de Codines, Caldes de Montbui i Vilassar de Mar). Foren responsables d'aquesta primera comissió els regidors Narcís Fuster, Joan Batlle i el doctor Antoni González Prats.[43]

El 1907 tenim, doncs, les primeres colònies escolars organitzades per l'ajuntament de la ciutat comtal a l'Espluga de Francolí i onze pobles més. A l'Espluga varen venir 25 nenes i en l'apartat dels agraïments que fa el cronista de l'any 1907 es diu: *«Por razones de delicadeza abstiénese la Comisión de hacer constar aquí todos los motivos de agradecimiento que guarda para los señores propietarios del Balneario de Espluga de Francolí,* [Salvador Roca] *los que inspirados por la simpatia que merece tan humanitaria obra no titubearon en prescindir del gasto superior al convenido que la Colonia ocasionava, con tal de rodearla del mayor número posible de comodidades y atenciones».*[44]

El 1908 va continuar la mateixa comissió al capdavant de l'organització. Es va redactar un contracte amb les condicions que regien per als propietaris de l'establiment que acollia cada grup de nens o nenes que no podien superar els vint-i-cinc infants. Cobraven 2,25 pessetes per infant i dia. A cada colònia hi havia dos mestres o mestresses responsables. A l'Espluga el 1907 van ser-hi Magdalena Ballvé i Marina Fortuny que ja havien tingut cura l'any anterior de la colònia de nenes de Caldes de Montbui. L'any 1908 se n'ocuparen de la de l'Espluga Mercedes Padrós i Maria Serrano. Aquell any 1908 es va redactar una mena de reglament o instruccions *«A los señores profesores para el buen régimen de la Colonia».*

Els regidors membres de la comissió, a part de les visites als establiments, abans de contractar-los feien visites mentre durava la tanda de vacances. En tenien especial cura els metges, els quals ja havien seleccionat prèviament els infants que havien de formar cada grup.[45]

L'Ajuntament de Barcelona donava una gran importància a les colònies i s'organitzava una gran festa en el Palau de Belles Arts del Parc de la Ciutadella des d'on sortien els autocars que duïen a destí els infants i tanmateix una altra festa a la tornada. Els ajuntaments dels pobles

NOTAS VERANIEGAS

Los balnearios de la Puda de Montserrat y La Espluga de Francolí

Hay en Cataluña manantiales de aguas para el alivio y curación de toda clase de enfermedades, reuniendo sus balnearios y los pintorescos pontos en que radican atractivos suficientes para que, aun las personas que gozan de perfecta salud acuden á ellos en busca de fresco aire puro y agradable temperatura, unido todo ello á las comodidades de la ciudad. En este caso se halla La Espluga de Francolí donde hay los hoteles Villa Engracia y el Francolí, así como los muchos chalets amueblados y con completo menaje que se alquilan á las familias. Las aguas terrosas, bicarbonatadas radioactivas son eficacísimas.

El balneario de la Puda de Montserrat es también reconocido como el más indicado contra las afecciones artríticas, herpéticas, escrofulosas, reumáticas y sifilíticas, de la piel y de las mucosas, erupciones de todas clases, úlceras crónicas, laringitis, catarros bronquiales y enfermedades de la matriz.

El hotel Marcet de Montserrat donde tantos miles de personas se albergan durante la temporada veraniega, es refugio de cuantos quieren aire puro y clima sano, centro de excursiones para visitar todos los atractivos que encierra la histórica montaña. Desde este año, hay un magnífico servicio de automóviles propiedad de la señora viuda Marcet.

Vista general del balneario de la Espluga de Francolí

Hotel é iglesia del balneario

El balneario de la Puda de Montserrat

El hotel restaurant Marcet

CONCURSO DE SARDANAS EN VICH

Una de las colles bailando la típica danza catalana ante el jurado

Foto. Maurí

Pàgina de la revista La Actualidad *núm. 260, Barcelona, reportatge periodístic. (Col·lecció particular de l'autor).*

que les acollien no es quedaven endarrera i procuraven afalagar als menuts visitants. El 1907 l'ajuntament de l'Espluga es va desplaçar a Picamoixons per acompanyar la comitiva fins al nostre poble.

La memòria de cada any també conté unes taules i un estudi en el qual es valoraven els resultats pel que fa a alimentació, excursions, obsequis, els augments de pes i talla dels infants i les conclusions higièniques. El 1907 es diu de l'Espluga, parlant d'alimentació: *«buena, abundante, variada, vida metódica, excelente resultado higiénico»* i del 1908: *«vida muy variada, instructiva e higiénica. Muy obsequiadas y atendidas por la población y personalidades importantes».*

Els anys 1910 i 1911 no hi ha colònies a l'Espluga. El 1912 n'hi torna a haver i en tenim notícia com de les que ja hem comentat per la premsa comarcal que s'editava a Montblanc. *La Conca de Barbarà* en la seva primera època, l'any 1907, els mesos de juliol i agost publica unes extenses cròniques amb tots els detalls de l'estada de les nenes.

La memòria de 1912, 1913 i 1914 publica fins i tot els noms de les nenes que hi assisteixen. El 1915 també coneixem els noms de les noietes i sabem que n'hi havia una de nou anys, 2 de deu i 22 nenes d'onze anys. El 1916 vingueren un total de 28 nenes a l'Espluga i per primera vegada una grup es va hostatjar a Montblanc. El 1917 resultaria ser el vuitè torn de colònies a l'Espluga i no en trobem més de documentades fins el 1932 en què les actes de l'ajuntament republicà de la nostra vila recullen informació de l'arribada i de les atencions que el consistori té amb les nenes de la colònia. D'aquest anys es conserven nou fotografies de Pérez de Rozas, publicades a la web de l'Ajuntament de Barcelona.

No ha estat possible, fins ara, localitzar els negatius que segons la crònica del setmanari de Montblanc *La Conca de Barbará,* va fer l'any 1907 l'apotecari de l'Espluga Artur Carulla, en la festa berenar en obsequi de les nenes que es va fer a la finca de Josep Cabeza, a la Sinoga, organitzada per la Cambra Agrícola.[46]

Famílies estiuejants.[47]

La premsa setmanal de Montblanc dedicava especial atenció a les cròniques que tant el corresponsal de l'Espluga de Francolí, com algun lletraferit que enviava els seus articles des de les Masies, fornien informació, sobretot a l'estiu de les anades i vingudes a prendre les aigües. Els «aigüístes» devien ser bons consumidors d'aquells setmanaris i aquests per la seva part havien de correspondre amb generositat a la publicitat que s'hi inseria.[48]

A finals d'agost de 1904 les cròniques són breus: la celebració de la Festa Major de les Masies el 15 d'agost, «ab veritable animació», que contradiu unes ratlles més avall en manifestar

Pista de tennis a la plaça porxada de Vil·la Engràcia el 1916 amb participants en el campionat. Membres de la família Roca Bellver i Pau Casals (amb gorra blanca) (Museu de la Vida Rural. L'Espluga de Francolí).

Estiuejants a la Font del Ferro de l'Espluga de Francolí. (Museu de la Vida Rural. L'Espluga de Francolí).

que les festes havien sigut «un xiquet ensopides, defraudant les espectatives de la nombrosa concurrència. Destaca el castell de focs de la Masia de la Capella, que dirigí Pau Carreras i Montserrat, un jove fill d'una de les rajoleries que s'explotaven a l'indret i cunyat de l'amo de la Masia citada. Els estiuejants, a final de mes ja anaven retornant als seus llocs d'origen i com sempre s'argumentava que la temperatura havia refrescat.

El juny de 1905 s'arreglava el camí que conduïa a les aigües ferruginoses de cara a la propera temporada, però no ens expliquen bo i res sobre els visitants. També cal dir que les cròniques publicades des de l'Espluga escassegen força. El 1906 es repeteix ja el maig la notícia de l'arranjament del camí: «Sembla que, junt ab los treballs que s'hi feren l'any passat, posaran un camí en molt bones condicions.» El juliol es comentava que tot i les fortes calors hi havia poca concurrència al balneari. Hi havia, però, la confiança que arribarien a primers d'agost. «Es una llastima que'ls esforços esmerçats en millores, tan higièniques com recreatives, fetes per los propietaris de la esmentada estació estiuenca, qu'ara ja és posada a la altura de les millors, no siguin correspostos per lo publich aficionat o necessitat d'aquelles salutíferes aygües».

A partir de 1907 tot canviaria radicalment. El juliol de l'any anterior, Artur Monmany, editor i impressor de *La Conca de Barbará,* havia escrit una carta a Salvador Roca i Bellver propietari del Balneari de les Masies, a l'Espluga.[49] Li parlava del setmanari que administrava que era l'únic que es publicava a la comarca, dient-li que és molt sol·licitat entre les famílies procedents de la Conca i escampades arreu. Li deia que el periòdic tenia pocs recursos i li demanava un anunci. La resposta es va materialitzar el 20 de juliol de 1907 en publicar-se al setmanari montblanquí el primer anunci comercial.

Es començà a parlar de noms propis: a mitjans de juliol hi passà alguns dies el senador Albert Rusiñol. La crònica de les Colonies escolars publicada en el núm. 226 del setmanari del 10 d'agost dóna tota mena de detalls. En les setmanes següents no hi va faltar una extensíssima crònica de les activitats dels estiuejants, signades per *Un Aigüader,* en un to de lloança que fa concebre la idea que Salvador Roca havia cedit a publicar l'anunci a canvi d'espais del que avui serien reportatges no pagats.[50]

Després de la Festa Major del Balneari es comencen a donar noms de les famílies hostatjades, malgrat que no s'hi indica la procedència, pels cognoms deduïem, barcelonins, tarragonins, reusencs i lleidatans: «Bracis, Martí Carol, Galobart, Ricart, Maynou, Massó, Bofill de Ferrer, Martí y Martí, Serrat, Valdés, Vda. De Fabró y fills, Romagosa, Guardiola, Sanfeliu, Pantaleoni, Fernández Pradines, Vda. De Armenteros, Grifuls, Espasa, Suriachs, Dr, Jaques, del notari Martí i Beya, Castellar, Florez, Roger de Lluria, Carbonell y Mussons, del diputat a Corts Sr. Rusiñol, Miquel y Bonastre, arquitecte Sr. Pi, regidor Sr. Rahola, Mariner, Calabuig, Puigcerver, enginyer Sr. Reig, Todó, Orriols y Sra., Salvany, Codina, Peix, Masó, Llopis, Bonet, Ripoll, Mussolas, Montagut, Gassull, Freixa, Lopez, Torrellas, y moltes altres quals noms sentim no recordar en aquet moment».

Ignasi Carsi i Carsi era cunyat de Salvador Roca i copropietari de l'explotació. Gran afeccionat a l'automòbil va convencer a Raimon d'Abadal de fer una excursió a les Masies i a la Pena amb el flamant model de 20 cavalls i 4 cilindres d'Hispano Suïssa. Va fallar el primer intent perquè el cotxe no girava als revolts de la pista. Però uns dies més tard aconseguiren l'objectiu, essent l'aventura d'anar en cotxe a la Pena la primera que es va registrar.[51]

El fet va ser comentat arreu i publicat com a notícia en diferents mitjans. Els historiadors locals de l'Espluga l'hem inserit en molts dels nostres treballs sempre que s'hi esqueia, poc o molt.

Aquell any havia estat nomenat metge del balneari Jaume Peyrí Rocamora i la direcció dels establiments estava en mans de l'administrador senyor Via i l'hostaleria anava a càrrec de Salvador Rabella. No hi faltaven les activitats culturals, especialment els concerts, ja que entre les adinerades famílies hi havia molts nois i noies amb carrera musical, tot i que el balneari disposava de pianista propi: el senyor Girosi.

Algunes de les famílies tenien els xalets llogats per tot l'any, eren el cas de l'enginyer de Barcelona senyor Zaragoza, la família Laguna que residia a l'Aragó, el fabricant senyor Serrat, la senyora de Fechtenburg, les de don Enric Serra, Pere Comella, Mercè Vidal de Pijoan i Joaquim Arumí de la Companyia Trasatlàntica. L'aiguader que intuïm seria el mateix Via, s'acomiadava amb aquella crònica del 7 de setembre.

El setmanari *La Conca de Barbará* va deixar de publicar-se a començament de 1908 en la seva primera època. Fins el 1911 no tornaria a reaparèixer. El 1911 també es publicà *Gazeta de la Conca* fins el 1913. Entre 1916 i 1918 es publicà el setmanari *L'Escut* i a partir del 1919 els dos periòdics es fusionaren després de la mort de Joan Poblet i Teixidor, i sota els auspicis de Pau Queralt i Gaya i Josep M. Rendé i Ventosa en un de nou titulat *La Nova Conca,* que sortí setmanalment fins a la dictadura de Primo de Rivera, que el va prohibir.

No es tornarien a repetir les extenses cròniques de 1907, però els estius hi havia algunes notícies relacionades amb el balneari i els seus hostes. Per tal de no allargar més aquest capítol que s'escapa de l'objectiu primordial del present treball, suggerim el seguiment a través de la nostra obra *L'Espluga de Francolí en el setmanaris de Montblanc (1903-1923)*

Conclusió

L'objectiu d'aquest article era posar en valor el prestigi que aconseguiren les aigües ferruginoses i manganèsiques del Bosc de Poblet, a la vessant sud de les Muntanyes de Prades i adreçar-lo als seus aspectes sanitaris i medicinals.

Hem comentat la bibliografia coneguda i hem fet esment de fets puntuals que ens semblen interessants de conèixer. En tractar-se d'un negoci «que mai fou prou reeixit» i d'un projecte de balneari amb una gran dosi d'utopia no ens aventurem a emetre judicis de valors sobre les opinions favorables o contràries que pogués tenir l'aplicació de les aigües.

Com anècdota, esmentar que a l'Espluga de Francolí anys ha, es deia que els forasters tan bon punt arribaven, qualsevol font els servia per millorar les seves dificultats d'evaqüació intestinal. Però pels forasters durant molts anys va ser conegut el poble per la bondat de les seves aigües i deia la dita: mala gent.

Els anys d'esplendor de veritat foren els primers del segle XX. Durant la segona meitat del XIX, només era avinent per les contrades més properes. A més la desfeta de 1835 en el Monestir de Poblet no afavorí gens ni mica el seu desenvolupament. Torres Jordi només el pogué fundar i gaudir-ne durant deu anys, (1891-1901).

Salvador Roca i la seva influència en la societat barcelonina marcaren el punt àlgid acompanyat de la bonança econòmica de les tres primeres dècades del segle. Econòmicament, la primera guerra europea 1914-1918 fou molt fructífera per als industrials catalans. Políticament la creació, primer de Solidaritat Catalana i després de la Mancomunitat, auguraven un esplendor catalanista que s'anorreà amb Primo de Rivera. No sembla que les famílies que es podien permetre passar els estius al balneari els afectes excessivament la guerra amb Marroc, però el cas és que sí que els degué perjudicar la crisi de 1929.

El balneari s'anà esllanguint malgrat els esforços i la presència a través de cròniques i anuncis en els mitjans de més abast. El desenvolupament de la medicina li féu el remat final. Ja no era allò de prendre les aigües que ho curaven tot, sinó només gaudir de la natura i el paisatge que oferia l'entorn. Les malalties eren combatudes amb altres remeis. L'aigua del ferro o de la magnèsia servia pel que servia, res més. Però diuen que la fe mou muntanyes i evidentment en temps de mala higiene i mala alimentació, ingerir ferro era ben saludable.

No podem anar més enllà. El paratge on estan ubicades continua mantenint aquella bellesa i frescor envejables. Fer-hi una escapada no decep en absolut.

Notes

1 .- *Memoria o breve descripción de las aguas minerales de la fuente de la villa de Espluga de Francolí en el Principado de Cataluña. Por el Doctor Don Jayme Menós de Llena, Primer Medico de los Exercitos de S.M.C. Socio de las Reales Academias Medico-Matritense, y Gaditana.* Manresa, 1787. *I Reflexiones de Pablo Vidal y Freixas, Boticario Mayor del Hospital General de Santa Cruz de Barcelona, sobre la Memoria de las aguas...* Barcelona (sense data) (Ambdues obres li foren facilitades a l'autor pel doctor Oliver Rodès de Barcelona)

2.- Sobre Joan Cuscullana vegeu CALBET i CAMARASA, Josep M. i VALLRIBERA i PUIG, Pere. *Medicina i Societat a l'Espluga de Francolí (Segles XVIII i XIX),* Barcelona, 1990. SÁNCHEZ REAL, José. «Un médico del siglo XVIII. Juan Coscullana de Montblanc», *I Jornada de la Medicina Tarraconense.* Tarragona, 1989. FELIP i SÁNCHEZ, Jaume. «Una història clínica del segle XVIII» a *I Jornada de la Medicina Tarraconense.* Tarragona, 1989. Citat també TEIXIDÓ i MONTALÀ, Jaume. «Una mostra dels veïns de la Conca de Barberà l'any 1715", *Aplec de Treballs, 19.* (Montblanc), (2001), p. 33 i 51.

3.- Segons Sánchez Real i bassant-se en la inscricpció gravada en la pedra del balcó de la casa on vivia Joan Coscullana a Montblanc escriu el cognom amb «o» mentre que Calbet Camarasa l'escriu amb «u». Menós de Llena l'escrigué en «u», com es segueix en la major part de fonts originades a l'Espluga de Francolí, però les que procedeixen de Montblanc han seguit la grafia «o». Naturalment ens inclinem per aquesta segona opció, serveixi de prova un document –del qual servem l'original– datat a Barcelona el 17 de desembre de 1717 on consta, «Hyacinto Coscullana», metge de l'Espluga de Francolí, en un acte notarial.

4.- MENÓS. (Oc. p. 8 i 9) Vegeu també GUAL i VILÀ, Valentí, *Poblet, senyor feudal.* Valls, 2007, p. 716. Junt amb el document 22 de l'armari III, calaix 33 hi ha un document en lletra d'Eduard Toda on extracta la memòria de Menós i diu que es conserva a l'Archivo de Alcalá de Henares, lligall Estat 3.242, carpeta Menós de Llena. Toda explica el començament de la *«Parte primera del origen, situación y descubrimiento de la Fuente mineral»*. En la nota (16) de peu de pàgina d'aquella memòria Menós, anota: «*Invenit ille, nostra perfecit manus. Sed exequâmur cæptum propósiti órdinem.* Menós de Llena en la nota (17) de la mateixa pàgina 9 de la seva memòria fa una extenssissima descripció d'aquella mena d'aigua: *«Aqua simplex fontana, & fluviatilis nunquam in globo terraqueo perfectè pura reperitur: : optima itaque cænsetur, quæ lævissima esta, crystalli purissimi instar pellucida, coloris, odoris, & saporis penitus expers, quæ citò calefit, & citò iterum refrigeratur. Quæque post aliquàm un vase mundo quietem, nul·las ad fundum, & latera impuritates deponit , saponem facile solvit, fructus leguminosos sub decoctione probe emollit, & instillato liquore alcalico, aut solutione argenti, neque albescit, neque præcipit ationem patitur, sed pristinam potius pelluciditatem retinet. Aquæ gravitas optime per hidrometra, puritas per coctionem, tum solitariam, túm etiam cum leguminibus institutam. Item per instillationem olei tarrari per deliquium, solutionis lunæ, ac salis culinaris, dissolutionem saponis, &c. exploratur: Igitur Hydor, Idor grecè, ac latine Aqua vocatur, inter omnes verò optima censetur, quæ Apoios, expers omnis qualitatis, & quo ad gustum, & quo ad odoratum. Ita Gelen. com. de hum. tom. 3. Aquæ descriptionem Physico-Médicam inter novissimos etiam egregie proposuit Johann Schereyer Médicus Cizensis tract. fluidum magnum memebris aliquot prioribus, quæ videantur quas vocat ca porea Ydeca, item Alicà Hipp. ac Gal. ca Ydecta, Almodi, Ytródy, Teiodi, ac sub iis aquis comprehendi debent aquæ acidulæ. (Hippocrates lib. de aer. aq. et. loc. Gal.l. I. art. cur. ad Glauc r.9. et alibi vocant Marinas, Nitrosas, Sulphureas, &c.) Sunt aquæ medicatæ metallicæ actu frigidæ acidi magis, vel minus saporis mineralibus plerumque ferri, vitrioli, nitri, aluminis, quandoque etiam auri essentiis in terra abyso impregnatæ. Schroeder. Pharm. Médico-Chym. lib. 3 c. 3.*

5.- Fill de Benet Coscullana, pagès de l'Espluga. A l'Espluga de Francolí hi exercia la medicina Jacint Coscullana i Jones, sembla que des de 1689. CALBET i CAMARASA insinua que aquest hauria nascut a Viladecans. Intuïm que seria oncle de Joan Coscullana que a partir de 1696 exercí a l'Espluga fins que el 1723 fou contractat per l'Ajuntament de Montblanc i hi traslladà la seva redidència. (SÁNCHEZ REAL, 1988). El seu pare Benet Coscullana el trobem vinculat a les confraries de l'Assumpta –com a procurador del 1726 al 1735– i a la de la Minerva també de 1737 a 1741. El mateix Joan també en fou procurador d'aquesta darrera, el 1714-1715. (ROCA i ARMENGOL, J. *Història de l'Espluga de Francolí. L'Edat Moderna.* Volum. IV. L'Espluga de Francolí, 2002. p. 146). També VALLÈS i MARTÍ, JM. i VALLÈS i AVIÀ, T. *La custòdia de la parròquia de Sant Miquel de l'Espluga de Francolí.* Valls, 2003, p. 18-22.

6.- Vegeu les obres citades de SÁNCHEZ REAL i CALBET CAMARASSA.
7.- Cal fer notar no obstant que hi havia un altre Joan Coscullana que entre el 1728 i el 1732, ingressà com a monjo al Monestir de Poblet. No en coneixem la filiació, però cal suposar-lo paren proper del descobridor de les aigües ferruginoses. Altres familiars residien a Viladecans o Sant Climent de Llobregat. Alguns es dedicaren a la carrera eclesiàstica, malgrat que la majoria dels Coscullana foren doctors en medicina.
8.- VALLÈS i MARTÍ, J.M. «Vil·la Engracia, un balneari a redós de Poblet. Primera indústria turística a l'Espluga de Francolí en el segle XIX» a *Actes de les Segones Jornades sobre el Bosc de Poblet i les Muntanyes de Prados.* Poblet, 2006. p. 515-532.
9.- Philip Warthon (Comtat d'Oxford, Anglaterra, 1698 – Monestir de Poblet, 1731) El 1730 arruïnat i separat de la política es refugià a Poblet amb la seva segona esposa. Les aigües minerals no pogueren curar-lo de les seves afeccions degudes a l'alcoholisme. (Vegeu Wikipèdia)
10.- ROCA i ARMENGOL, J. (oc. p. 101).
11.- FELIP i SÁNCHEZ, J. (oc. p. s/n).
12.- VALLÈS i MARTÍ, J.M. «L'aigua de les Cent Fonts», *Arrels,* N. 5, (L'Espluga de Francolí), (1989), p. 42.
13.- PEDEMONTE, M.; GARCIA, J. i OLIVER, B. «Estudi amb solucions de Fe3...» Circular Farmacèutica, any XLI, núm. 281, 1983. Pàg. 257.
14.- MARCH i ANGLADA, LL. «Apunts per a la topografia i demografia mèdica de l'Espluga de Francolí» a *Arrels* núm. 5, L'Espluga de Francolí, 1989, pp. 179 a 217.
15.- VALLÈS i MARTÍ, J.M. *De l'idealisme a l'oblit. Poesia i teatre de Pere Antoni Torres Jordi.* Valls, 2007, p. 19.Torres Jordi fou director general de Beneficència i Sanitat el 1882. En aquest càrreg va poder conèixer de primera ma el funcionament i desenvolupament dels balnearis. A tall d'exemple el cèlebre d'aigües termals d'Alhama d'Aragón promogut per l'empresari català Manuel Matheu iniciava la construcció dels edeficis el 1860. (TABOADA, Cristina. *Memorias del Balneario.* 2007)
16.- Les seves obres es conserven a la Biblioteca Moragues Monlau a Palma de Mallorca. Sobre els higienistes vegeu PUIGVERT i SOLÀ, Joaquim M. «Els metges higienistes i les topografies mèdiques» a *Recerques, Barcelona,* 35, (1997) i altres obres del mateix autor.
17.- Metódicament veguda aquí, guareix moltíssimes malalties. Però empiricament (segons l'experiencia) traslladada, poc o res aprofita. DE LA PEÑA, José Luis. *Les fonts del Paratge Natural de Poblet.*
Tarragona, 2010, p. 58, fa una traducció quelcom diferent: «Beu ací amb moderació, cura molts i grans malalties, com experiència mèdica n'és or, de no ser així no serveix de res».
18.- CARRERAS CANDI, F. *Geografia General de Catalunya*, volum de Tarragona per Emili Morera. P. 548. Barcelona, 1908-1918.
19.- MODEST PEDEMONTE, JESUS GARCIA I BENET OLIVER. Estudi amb solucions de Fe... Circular Farmacèutica, any XLI, núm. 281, 1983. P. 258.
20.- DE LA PEÑA, oc. p. 82 i 83. Vegeu els resultats d'un anàlisi d'Oliver Rodés de 1906, sensiblement diferents dels anotats.
21.- DE LA PEÑA, oc. p. 69 i 70 en relaciona més, però moltes són artificials i modernes.
22.- Una detallada descripció de les diferents fonts i les qualitats de les seves deus es pot trobar a MARCH i ANGLADA, oc. p. 192-195. «Exciten el tub digestiu i fan venir gana i, per idèntica causa, són aperitives, regularitzen les deposicions i, principalment, vencen l'estrenyiment».
23.- ANGLADA, oc. p. 195.
24.- Cita Casimiro Gómez de Ortega (autor d'un Tractat sobre les aigües termels de Trillo), José Mirabete i Martínez (Descripción Topogràfica de la Fuente del Cuervo), Andrés Laguna, metge nascut a Segòvia el 1499, qui deixà diverses obres escrites amb traduccions d'autors grecs sobre aigües minerals. Ignasi Ametller farmacèutic de Barcelona.
25.- *El Francolí.* Núm. 271, juny, 2008, núm. 272, juliol, 2008, p. 39 i núm. 273, Agost-Setembre, 2008, p. 52
26.- *L'Esquella de la Torratxa.* Núms. 296 i 297 de 13 i 20 de setembre de 1884 respectivament. Devem la troballa al periodista Josep M. Cadena que ens va posar sobre aquesta pista mitjançant Carles Duarte, director de la Fundació Lluís Carulla
27.- *La Esquella de la Torratxa.* 13 de setembre de 1884. Núm. 296, p.1

28.- Pere Antoni Torres Jordi, el fundador del Balneari de l'Espluga, era un molt bon amic de Balaguer. Aquest en morir el gener de 1901, el nomenà un dels seus marmessors i patrons de la Biblioteca Museu.

29.- VALLÈS i MARTÍ, J.M. «De l'idealisme a l'oblit. Poesia i teatre de Pere Antoni Torres Jordi» Cossetània Edicions, 2007. p. 100.

30.- Suposem que fa referència a la Fonda del Comercio del germans Ribas, a la plaça de la Vila de l'Espluga.

31.- Es refereix a Pau Anguera, propietari de la Masia de l'Aigua, abans que Torres Jordi li compres el 1889.

32.- Sobre el balneari vegeu VALLÈS i MARTÍ, oc. 2006.

33.- CALBET i CAMARASA, JM. i ROCA i ARMENGOL, J. «Cròniques espluguines de Ramon Dalmau i Prats a «La Renaixensa» (1881-1904), *Arrels* 8. (L'Espluga de Francolí), (1996). p. 156.

34.- El 1892 en ocasió de celebrar-se novament la Festa Major del Balneari, l'Ajuntament de l'Espluga a petició de Torres Jordi nomenà quatre guardes més pels dies 14, 15 i 16 d'agost *«en vista de la concurrencia de forasteros que durante los dias 14, 15 i 16 de agosto acuden a las Masias»* perquè quedava en evidència la mancança de seguretat en aquell indret. (Arxiu Municipal de l'Espluga de Francolí. Llibres d'actes)

35.- VALLÈS i MARTÍ. oc. 2006, p. 524-528.

36.- Ib. Idem. Pp. 530 i 531.

37.- L'Ajuntament de l'Espluga de Francolí l'havia demanat el 28 d'abril de 1891. (AMEF. Llibres d'actes)

38.- *El Francolí.* Núm. 269, març-abril, 2008. p. 55. Núm. 270, maig 2008, p. 48.

39.- Carles Rahola. *Contra l'invasor. Recull d'articles a l'Autonomista (1900-1938).* A cura de Rosa Maria Oliverasi Lídia Traveria. Cossetània Edicions, Valls, 2007. El diari l'havia fundat Dàrius Rahola i s'editava a la impremta de la família Rahola.

40.- Roca i Armengol, Jordi. *Història de l'Espluga de Francolí.* Volum VI. L'Espluga de Francolí, 2005. p. 123.

41.- Vallès Martí, Josep M. «Un Balneari a redós de Poblet...» dins *Actes de les segones jornades sobre el Bosc de Poblet.* Poblet, 2006. p. 515-531. Per la premsa comarcal editada a Montblanc tenim notícia escrita d'aquestes colònies que en el cas de l'Espluga esdevindrien costum gairebé cada any fins el 1932.

42.- Amb el títol *Comisión de Higiene de la Infancia. Memoria de las Colonias Escolares organizadas por el Ayuntamiento de Barcelona, 1906, 1907 i 1908. Imprenta de Henrich y Cia. en comandita.* Sense any de publicació. A.M.H. de Barcelona (Entitats 1 – 30, caixa 2,11)

43.- El secretari d'aquella comissió, Miquel Palau que és qui redacta les memòries parla també dels orígens el 1876 a Zurich (Suïssa) de la mà d'un tal Bion un total de 68 infants anèmics d'aquella ciutat van anar a passar uns dies a Asphensell. Aquest és considerat pels historiadors el veritable inici de les colònies escolars per a infants pobres. El 1878, sempre segons l'explicació d'aquesta primera edició de la memòria d'aquests tres anys, s'estableixen colònies a Alemanya. El 1885 més de deu mil infants alemanys ja gaudien de l'esbarjo estiuenc. A França les va introduir un tal Lorrieux el 1881 portant nens a cases de pagès amb uns resultats molt òptims per la seva salut. A Paris les primeres es van fer el 1883, organitzades per un mestre anomenat Cottinet. Rahola situava la primera experiència a l'estat espanyol el 1892, doncs Miquel Palau, en el capítol I de l'edició que seguim assenyala el 1887 com a any en que el *Museo Pedagógico de Instrucción* de Madrid va portar els primers nens a passar un mes a San Vicente de la Barquera a Santander. A Catalunya la *Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del Pais* les va instituir el 1893.

44.- *Comisión de Higiene de la Infancia. Memoria de las Colonias Escolares... op. cit*., p. 27.

45.- Gràcies a la càmèra fotogràfica de Josep Rovira podem gaudir d'imatges dels grups i vistes dels llocs on s'hostatjaven els infants. En la primera edició d'aquestes memòries dels tres anys que comentem hi trobem una fotografia de la Font del Ferro i una del grup de nenes amb les dues mestres de 1907 i el grup de nenes amb les mestres i quatre homes que duen ser els visitants membres de la comissió del 1908 i una vista general del Balneari.

46.- *La Conca de Barbarà.* 7 de setembre de 1907, número 230, p. 3. Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Montblanc. Fons Roselló. Vegeu també VALLES i MARTÍ, J.M. *«L'Espluga de Francolí en els setmanaris de Montblanc (1903-1923)* Valls, 2008.

47.- Seguim VALLES i MARTÍ, Oc. 2008.

48.- El període que podem abastar va de 1903 a 1923. Posteriorment restaria el setmanari *Aires de la Conca* que hem de comfessar que no tenim buidat.

49.- PUIG, GRAU i FELIP. *La premsa i la història a la Conca de Barberà 1889-1939.* Montblanc, 1995, p. 47.

50.- VALLES i MARTÍ, Oc. 2008, pp. 79-89.

La Camelina Guarro (s. XIX-XX)

Joan Maria Arenas Prat, Ramon Arenas i Prat, Xavier Arenas i Prat

RESUM

La Camelina Guarro fou un preparat farmacèutic molt popular a la Barcelona de la darreria del segle XIX i primer terç del XX. La seva provada eficàcia per a prevenir la caiguda del cabell i estimular-ne el creixement va ser fruit dels minuciosos estudis farmacològics d'un montblanquí, Joan Guarro i Robusté, i del qual en aquest capítol n'oferim un esbós biogràfic, així com la informació més rellevant de la loció que va popularitzar.

RESUMEN

La Camelina Guarro fue un preparado farmacéutico muy popular en la Barcelona de finales del siglo XIX y el primer tercio del XX. Su contrastada eficacia en la prevención de la caída del cabello y la estimulación de su crecimiento fueron los resultados de minuciosos estudios farmacológicos de un montblanquense, Joan Guarro i Robusté, del cual en este artículo ofrecemos una síntesi biográfica, así como la información más relevante de la loción que popularizó.

ABSTRACT

Camelina Guarro has a pharmaceutical preparation very popular in Barcelona in the late nineteenth century and the first third of the twentieth century. Hit had been proved to prevent hair loss and stimulate its growth as the result of detailed pharmacological studies by Joan Guarro Robusté in Montblanc. In this chapter you will find a biographical sketch and most relevant information about this popular lotion.

Joan Maria Arenas i Prat (Tarragona, 1964). Llicenciat en Medicina i Cirurgia per la Universitat de Barcelona; des de l'any 1993 exerceix a la sanitat pública britànica, on s'especialitzà en Cirurgia Ortopèdica i Traumatologia. És autor de les novel·les *Tedèum*, 2014, *L'Atlant i L'Eco del Temps*. Al seu darrer llibre *Tretze* ens apropa al món de les persones sense sostre mitjançant un recull biogràfic.

La Camelina Guarro (s. XIX-XX)

Joan Maria Arenas Prat, Ramon Arenas i Prat, Xavier Arenas i Prat
*arenasprat@hotmail.com

Paraules clau: Història de la Farmàcia. Barcelona. Montblanc. Segles XIX-XX.

Ja fa temps, mentre regirava vells arxius familiars, vaig descobrir un petit almanac de butxaca de l'any 1910 amb un curiós nom: Camelina Guarro, em va cridar l'atenció el dibuix de la portada amb una figura femenina que duia una túnica vermella decorada amb unes sanefes d'estètica clarament modernista. A l'interior, a més a mes del curs de l'any i de les seves efemèrides, s'hi descrivien els beneficis d'aquest producte anomenat *Camelina* i del que jo, malgrat els meus coneixements farmacològics, mai n'havia sentit a parlar. En una de les pàgines s'hi detallava l'adreça d'un establiment comercial. *Guarro Farmacéutico*, Alta de Sant Pere, 50, Barcelona.

Exemplars d'almanacs de l'any 1910 i 1896 que la Farmàcia Guarro repartia entre els seus clients

Després de capbussar-me en les infinites pàgines de l'hemeroteca digital de *La Vanguardia*, vaig descobrir que aquest era un dels productes més populars de la Barcelona de final del segle XIX i començament del XX per aturar la caiguda del cabell. Durant més de tres dècades i de forma quasi diària sortia l'anunci d'aquesta loció amb variats i curiosos missatges per animar als clients a adquirir-la. Em cridà l'atenció com amb l'eslògan de *«Calvos: usad Camelina Guarro»* es pretenia convèncer als potencials consumidors. Els primers anuncis daten de l'any 1898 i els darrers del 1928. Això comprèn un període de trenta anys pel cap baix, el qual fou el que durà la comercialització d'aquesta peculiar loció. Un període tan llarg fa suposar de la seva efectivitat i popularitat.

Qui hi havia darrera d'aquest precursor dels moderns xampús per a prevenir la caiguda del cabell? era un montblanquí, en Joan Guarro i Robusté.

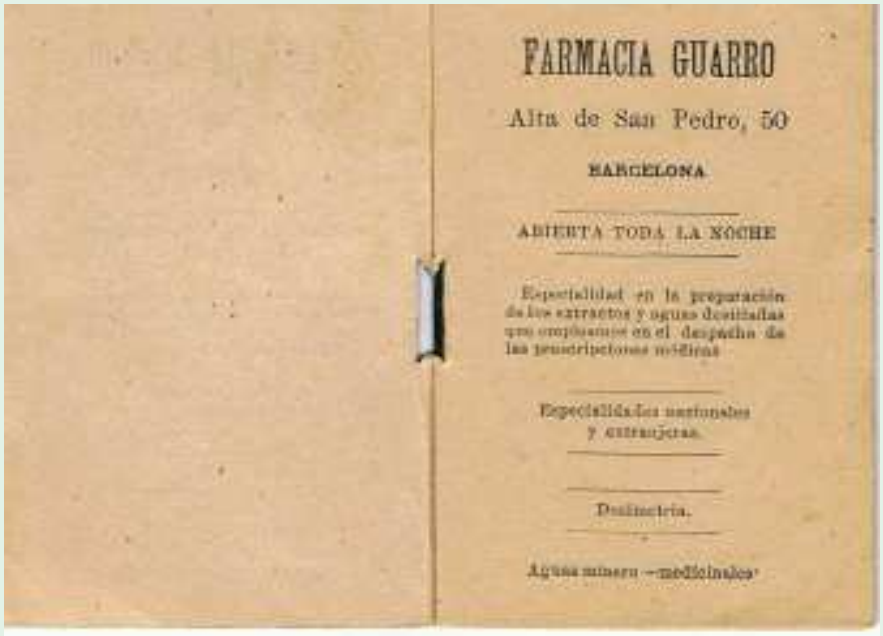
FARMACIA GUARRO

Alta de San Pedro, 50

BARCELONA

ABIERTA TODA LA NOCHE

Especialidad en la preparación de los extractos y aguas destiladas que empleamos en el despacho de las prescripciones médicas

Especialidades nacionales y extranjeras.

Dosimetría.

Aguas minero -medicinales-

MINISTERIO DE FOMENTO

DIRECCIÓN GENERAL DE COMERCIO, INDUSTRIA Y TRABAJO

Don Vicente Gullón y García

Director general de Comercio, Industria y Trabajo

Certifico: Que Don Juan Guarro Robusté

Document que acredita la patent de la Camelina Guarro.

El Dr. Joan Guarro Robusté al seu pis del carrer de Sant Pere més Alt, a Barcelona.

Joan Guarro i Robusté va néixer a la capital de la Conca de Barberà el vint-i-dos de març del 1858, fill d'un comerciant de fustes de la vila, Joan Guarro i Sanromà, i de la vallenca Na Maria Robusté Torrens. Als divuit anys es traslladà a Barcelona per a iniciar els estudis de Farmàcia a la Universitat de Barcelona on es llicencià el 1883. Observant l'orla de la Facultat de Farmàcia d'aquell any puc descobrir els trets característics del nostre besavi, rodejat de companys d'estudis, tots ells lluint pentinats i vestits que marcaven estil d'aquells anys.

El 21 de juny de 1888 es casà amb Na Dionísia Arenas Banús, filla de Pere Arenas Bonet, propietari d'una taverna al Carrer Ample de Barcelona i de Matilde Banús Feliu de la Penya. Ambdós procedien d'Alella i Sant Genís de Vilassar respectivament. Tingueren quatre fills, Dionísia (27/12/1890), Joan (25/6/1891), Enric (19/9/1896) i Salvador (23/1/1899).

Des de l'acabament dels estudis universitaris i fins el 1890, abans que la primogènita Dionísia nasqués, exercí la seva professió en alguna localitat que desconeixem de la costa. Així ho manifesta en un article publicat l'any 1907 a la revista mensual médico-farmacèutica, «*El Criterio Católico en las Ciencias Médicas»,* amb el títol *«Los productos aromáticos del naranjo»*. En aquest text, apart de descriure diverses tècniques químiques i farmacèutiques per a obtenir productes terapèutics a partir de la taronja, ens recorda textualment que

«Allá por los años de 1889 yi 1890 y ejerciendo la profesion en uno de los pueblos más pintorescos de la poética costa de Levante...»

Malauradament no consta en cap document familiar la localització exacta de la seva residència durant aquest període.

A partir del 1890 i ja instal·lat definitivament a Barcelona començà la seva tasca professional en una oficina de farmàcia al Carrer de Sant Pere més Alt. El primer específic del que tenim constància i que ja sortia anunciat a La Vanguardia l'any 1893, fou el *Vino Guarro Iodo-Tánico Fosfatado*, utilitzat per al tractament de la bronquitis crònica, l'escrofulisme i la tuberculosi.

Llegint algunes de les seves cartes s'entreveu que tenia veritable passió per la cultura i la ciència, valors que inculcà als fills, els quals seguiren el seu exemple i cursaren estudis de Medicina (Joan) i Dret (Salvador i Enric). La seva filla Dionísia fou funcionària del Departament de Cultura a l'Ajuntament de Barcelona.

Va enviduar el 25 de març del 1900 quan la seva esposa tenia només 35 anys. A partir d'aleshores, la seva germana Lluïsa Guarro Robusté, fou la que portà el pes de l'educació dels seus nebots mentre que el jove farmacèutic passava la major part del seu temps entre alambins, provetes i compostos químics investigant nous fàrmacs.

De la seva àmplia producció, a part de la *Camelina Guarro i el Vino Guarro*, cal destacar medecines que també adquiriren una certa popularitat a Catalunya. Així fou l'autor dels *Polvos*

Laxativos Guarro, l'Elixir de la Sierra, els Polvos Antigastrálgicos i el Jarabe Guarro. Tots ells eren emprats per a patologies molt variades, moltes de les quals avui en dia ens semblen irrisòries després dels espectaculars avenços que ha fet la medicina. Però n'hi havia algunes com per exemple el *Jarabe Guarro*, que a base de codeïna, avui en dia seguiria tenint validesa com a antitussígen. D'altres, com *l'Elixir de la Sierra*, era utilitzat com a colutori per a rentar-se les dents després dels àpats per a, cito textualment, «*hermosear la dentadura i evitar la càries».*

Sovint em pregunto si el nom d'aquest preparat s'inspirava en la patrona de Montblanc, la Mare de Déu de la Serra. Fos quin fos el motiu d'aquest nom tan evocador, a l'apotecari montblanquí ja se li entreveia un fi sentit del màrqueting. A qui no li agradaria tenir l'alè fresc com el ventijol de la serra en la qual s'arrecera la vila ducal?.

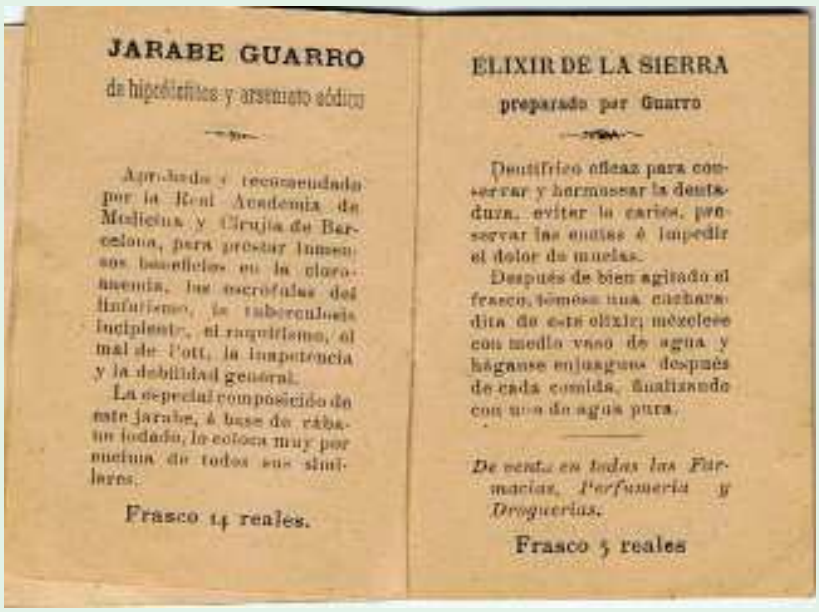

JARABE GUARRO

de hipofosfitos y arseniato sódico

Aprobado y recomendado por la Real Academia de Medicina y Cirujía de Barcelona, para prestar inmensos beneficios en la clorosanemia, las escrófulas del linfatismo, la tuberculosis incipiente, el raquitismo, el mal de Pott, la impotencia y la debilidad general.

La especial composición de este jarabe, á base de rábano iodado, le coloca muy por encima de todos sus similares.

Frasco 14 reales.

ELIXIR DE LA SIERRA

preparado por Guarro

Dentífrico eficaz para conservar y hermosear la dentadura, evitar la caries, preservar las encías é impedir el dolor de muelas.

Después de bien agitado el frasco, tómese una cucharadita de este elixir; mézclese con medio vaso de agua y háganse enjuagues después de cada comida, finalizando con uso de agua pura.

De venta en todas las Farmacias, Perfumería y Droguerías.

Frasco 5 reales

Característiques de diferents productes de la farmàcia Guarro

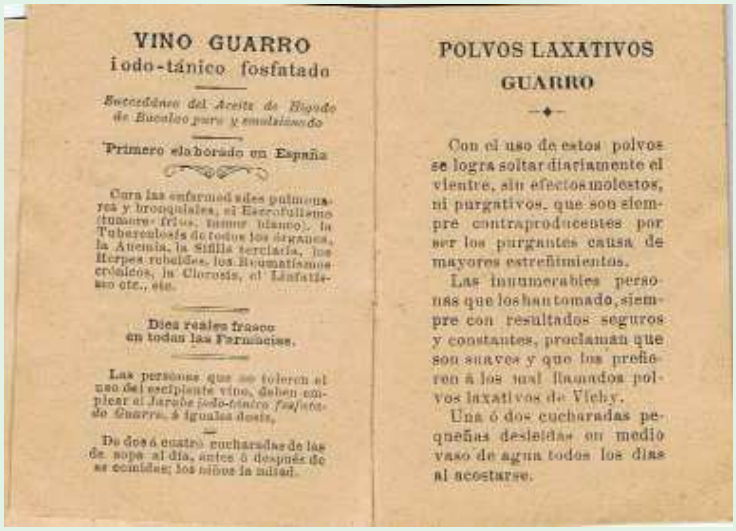

VINO GUARRO

iodo-tánico fosfatado

Sucedáneo del Aceite de Hígado de Bacalao puro y emulsionado

Primero elaborado en España

Cura las enfermedades pulmonares y bronquiales, el Escrofulismo (tumores fríos, tumor blanco), la Tuberculosis de todos los órganos, la Anemia, la Sífilis terciaria, los Herpes rebeldes, los Reumatismos crónicos, la Clorosis, el Linfatismo etc., etc.

Diez reales frasco en todas las Farmacias.

Las personas que no toleren el uso del excipiente vino, deben emplear el Jarabe iodo-tánico fosfatado Guarro, á iguales dosis.

De dos á cuatro cucharadas de las de sopa al día, antes ó después de las comidas; los niños la mitad.

POLVOS LAXATIVOS

GUARRO

Con el uso de estos polvos se logra soltar diariamente el vientre, sin efectos molestos, ni purgativos, que son siempre contraproducentes por ser los purgantes causa de mayores estreñimientos.

Las innumerables personas que los han tomado, siempre con resultados seguros y constantes, proclaman que son suaves y que los prefieren á los mal llamados polvos laxativos de Vichy.

Una ó dos cucharadas pequeñas deshechas en medio vaso de agua todos los días al acostarse.

Característiques de diferents productes de la farmàcia Guarro.

Freqüentà nombroses acadèmies científiques i cercles universitaris de la Barcelona de final del segle XIX i primer quart del XX on hi esdevingué un conferenciant assidu, aportant sempre les darreres innovacions en el món de la indústria farmacèutica, sempre des de múltiples i variades vessants.

També publicà abundants articles científics a la principal revista de la comunitat médico-farmacèutica espanyola d'aleshores, «*El Criterio Católico en las Ciencias Médicas*». Tenim constància dels següents articles:

-La naranja, 1898
-Adulteraciones, 1902
-Los aceites esenciales, 1903
-Los bosque, 1905
-Breves noticias acerca de la obtención industrial de la esencia de rosas. 1905
-La Farmacopea Española, 1906
-Trabajo inédito del farmacéutico Doctor Batlle rebatiendo la posibilidad de las generaciones espontaneas, 1906
-Productos aromáticos del naranjo. 1907

Però de totes les seves publicacions en l'esmentada revista, n'hi una que és especialment interessant ja que ens hi descriu el concepte que té de la seva professió i dels seus col·legues barcelonins. Mitjançant tres textos independents, titulats *«Cartas a un amigo»*, publicats l'any 1899, fa una forta crítica de la deriva que la el gremi al que pertany ha agafat durant els darrers anys en les grans ciutats i la contraposa amb la forma que encara s'exerceix a nivell rural. Es queixa de la creixent divisió i individualització dels farmacèutics de la Barcelona de final de segle i el marcat mercantilisme que hi predomina comparat amb el concepte que ell en tenia quan exercia en aquell llogarret de la costa on a més a més del servei que es podia fer als pacients, els sòlids coneixements químics podien ser utilitzats per al bé comú mitjançant la millora de les tècniques en l'agricultura.

Encara que no existeixi cap document que ho demostri, intueixo que aquest text no és més que el lament d'un farmacèutic ja amb experiència quan s'dona que la seva professió no és aquella que havia imaginat de jove, quan encara era «càndid i formal», ingenu i no gaire bregat en els desenganys de la vida, tot just sortia de la Universitat per anar a parar a un poblet de la Mediterrània, possiblement La Unión, molt a prop de la costa murciana, per a exercir la seva passió.

També es desprèn de la seva publicació epistolar el seguiment d'una estricta metodologia científica per a la elaboració dels seus productes farmacèutics. Aquest criteri fou el que,a part d'una intel·ligent estratègia de màrqueting, a la llarga li atorgà la reconeguda reputació a la seva farmàcia i als productes que distribuïa.

El doctor Guarro Robusté era també conscient de com evolucionaria la farmacologia, amb una progressiva desaparició dels específics i un control cada vegada major del sector per part d'una incipient indústria farmacèutica que a la llarga donaria lloc a les potents corporacions multinacionals que coneixem en l'actualitat.

Les tres cartes foren publicades l'any 1899:

Articles publicats en el número 13, any II de la revista mensual *«El criterio Católico en las Ciencias Médicas»* gener de 1899

Cartas a un amigo. I

Sr. D. Cándido Formal
La Unión

Apreciado condiscípulo: Grande es el apuro en que me has metido al suplicarme que te dé minuciosa cuenta de cómo anda en ésta el ejercicio de nuestra profesión. Mucha habilidad se requiere para emprender el trabajo analizador que en la tuya me propones, cualidad de que carezco, como tu no ignoras y harto sabido lo tienes, si es que no lo has olvidado, en cuyo caso tendrás necesidad de tomar dos o tres dosis diarias de rabos de pasa, que es específico, probado y recomendado por cierta Academia lustrosa para recobrar la memoria.

Por lo visto, aun conservas metida en la mollera la halagadora idea de conocer a fondo la situación de tus colegas barceloneses: tu te sabrás por qué, pues a mi no se me alcanza el motivo ni me preocupa, por otra parte, la situación particular de cada uno de ellos. En cambio me embarga de pena el alma y acongoja el corazón, verles culebreando, tan divididos, amilanados y distraídos, que más parecen seres desconfiados y recelosos, que profesores facultativos, que al ejercer un humanitario sacerdocio, pasan constantemente por sus manos, dirigida por su ciencia y conciencia, la salud y la vida de muchos de sus semejantes.

¡Qué misión tan noble y elevada la del farmacéutico! ¿no es verdad, amigo Cándido? Pues si morases en ésta y vieras de cerca lo que por su abandono y desaliento acontece a nuestros compañeros, te avergonzarías cambiando al momento el concepto general en que tienes a la mayoría de los habitantes de las grandes poblaciones, y en vez de mirar con cariño a los clientes, verías en la mayor parte de aquellos a unos mercaderes de los que hoy se estilan y tienen por norte y lema la carencia de entrañas para lucrar en su oficio, aunque para ello haya necesidad de que se hunda el mundo y sufra menoscabo el prójimo, que por cierto no alcanza mucha consideración en los modernos tiempos, exentos de aquella moralidad y justicia que el Decálogo impone al hombre honrado y bien nacido.

Por Dios, querido Cándido, no hagas el desatino de venirte, pues por aquí, sea por la crisis de unos, la falta de sentido moral en otros o el egoísmo de todos, la cosa se va poniendo en un estado que da lástima, y la vida tranquila y el buen concepto de que gozas por ahí, no lo alcanzarás en ésta por más que te empeñes en conseguirlo.

En ésta la mayoría del público es voluble y desagradecido, y hasta llego a creer que en muchos casos tiene el buen sentido en los pies, dada la facilidad con que se deja seducir por la mala fe de unos y por las apariencias de otros. En cambio, en tu residencia rural, ya que

eres un modelo de profesores concienzudos, al igual que la gran mayoría de ésta, no dudo que tendrás algún ascendiente entre tus favorecedores, y, por lo mismo, iguales armas que esgrimir para defenderte de los que, a menudo, en lugar de ser auxiliares sinceros, sacuden la carga para endilgarte la catilinaria que a ellos va dirigida; mientras que en ésta, el farmacéutico laborioso y decente se ve precisado con harta y lastimosa frecuencia a apearse y ceder el puesto al mas osado, adulador y parlanchín, cuyo número es exiguo afortunadamente.

Aparte de esto y por lo que se refiere al concepto que merecemos al público, debes saber que en más de una ocasión he oído a personas instruidas afirmar con aplomo que el farmacéutico que prepara y anuncia mayor caudal de específicos y especialidades es el más distinguido y sabio. Figúrate tú como andaremos si esta aberración la sostienen personas competentemente ilustradas y con la obligación moral de sostener todo lo contrario e informar el criterio de la masa popular en materia de mercantilismo farmacéutico.

Por lo expuesto habrás ido comprendiendo que aquella ortodoxia farmacéutica de la que están poseídos la mayoría de nuestros colegas y que tanto nos halagaba ya cuando juntos íbamos a saborear las explicaciones de nuestros queridos maestros, va sosteniendo una titánica lucha con las exigencias del público y las modernas corrientes comerciales, que es de temer salga quebrantada gracias a la ignorancia de sus deberes en unos pocos y a la mal llamada lucha por la existencia en todos.

Otras varias consideraciones podría hacerte respecto el particular, algunas de ellas sabrosísimas, pero de proseguir daría mucha latitud a la presente y temo había de fastidiarte la lectura de una epístola demasiada extensa.

Y así creyéndolo, se despide hasta otra, tu amigo

Juan Guarro»

Cartas a un amigo. II

Sr. D. Cándido Formal

Querido compañero: De intento, en mi anterior, dejé para otra de las sucesivas epístolas el tratar la batallona cuestión de los específicos y especialidades, de cuyo estado voy a darte hoy una ligera idea, para que no sigas creyendo por más tiempo, según se desprende de tu contestación a la primera de estas cartas, que con la explotación industrial de estos vinos, jarabes, pastillas, cápsulas y demás preparaciones análogas, artísticamente envasadas, nos ha cabido la suerte a los farmacéuticos de ésta de acertar con la piedra que los sabios alquimistas de

la Edad Media nunca supieron encontrar, y que, por consecuencia de tal descubrimiento, tengamos puesto cada uno de nosotros un cuerno de la abundancia a la entrada de las respectiva oficinas.

No es mi propósito investigar la legalidad de estas formas farmacéuticas, por no ser este mi objetivo, y además porque se trata de una cuestión de fondo que remito para ser dilucidada con acierto a los comprofesores eruditos e ilustrados. Mi intento es solamente ponerte al corriente de mi opinión particular sobre las ventajas económicas de los específicos, que es a lo que me obliga tu deseo, dejando a tirios y troyanos que diriman la parte filosófica del asunto.

No ignoras que siempre he sido hombre de rectas intenciones y partidario decidido del puritanismo mas acendrado, tanto en el orden científico como en el profesional; pero en una cuestión de tanta trascendencia para el provenir de la clase , he de convenir con otros compañeros, en que, habiendo Dios permitido que este tan traído y llevado asunto siguiera el derrotero de todos conocido, y la fuerza de la costumbre elevara las cosas a una altura de la que no nos es fácil descender sin bruscas oscilaciones, lo lógico y regular seria, o imponer en absoluto y de una manera radical la desaparición de los específicos o abrazar sinceramente el mas franco oportunismo; de lo contrario, el verdadero pugilato que las circunstancias impelen a sostener entre nosotros ha de traer consigo, no lo dudes, la abolición sucesiva de tales preparados, hasta el completo aniquilamiento de estos polifármacos envasados, no como consecuencia de la victoria alcanzada por cualquiera de los bandos que se disputan la preferencia, sino como resultado de la lucha sostenida con nuestra constante división, pasando entonces de nuestras manos a las garras de este mezquino comercio, de que tanto nos dolemos, atento, más que a su buen nombre, al beneficio del céntimo, señor de horca y cuchillo en las generaciones presentes.

Es una verdad inconcusa que la mayoría de los específicos y especialidades deben su desarrollo a diversas causas, casi todas de índole semejante; pero no lo es menos, el que, aceptado por todos con sinceridad el ideal oportunista, esta misma explotación, bien administrada colectivamente, seria la verdadera colmena del Mallariano y la necesaria miel con que endulzar las amarguras de esta terrenal existencia, compensando en parte las exigencias del publico dado a la baratería. Pero continuando como hoy día, en que cada uno va por su lado, y obra en esta y otras cuestiones según su libérrima voluntad, sin atender mas que a su particular criterio, no te quepa duda, querido Cándido, que antes de pocos años esta manifiesta discrepancia de apreciación, ha de conducirnos al estado que todos deploraremos, cual será, ver convertidas nuestras oficinas en verdaderos bazares, sin honra ni provecho para los profesores.

Debido quizá al cúmulo de preparaciones de este mismo tenor, algunas explotadas por ciertas colectividades nacionales, provinciales y municipales, y hasta por varias descocadas intrusiones, y al exorbitante numero de granulados que de todas partes brotan, han hecho que, sin necesidad de colirios blancos, verdes o amarillos, desparecieran las granulaciones que afectaban los ojos de la mayoría de nuestros comprofesores de ésta, que ven hoy claramente

el camino hábil que debe conducirlos a conllevar y hacer menos sensibles las consecuencias inherentes a la realización práctica de la fábula de los dos conejos, que a mi ver no ha de pasar mucho tiempo sin que aparezcan los desastrosos efectos de aquella discusión estéril y suicida.

Mucho me place, amigo Cándido, contemplar la reacción a que me refiero y que se ha iniciado ya entre varios de nuestros compañeros, que si por ahora son en corto número, no cabe duda que dentro de poco serán la mayoría, los que, imponiéndose a las circunstancias de localidad, y arrastrando las dificultades propias de las grandes capitales, procuraran elaborar cada uno de ellos en particular, y dentro de su esfera de acción alguno o varios productos químicos o farmacéuticos, cuya pureza estará garantida con un nombre y su conciencia, surtiéndose mutuamente y surtiendo también al comercio de buena fe.

No se escapará, seguramente, a tu perspicacia, la gran importancia que encierra el desarrollo de un plan tan en harmonia con el deseo de la clase farmacéutica en general, cual es: servir con toda clase de garantías ciertos y determinados productos , en lo que el profesor ha de limitarse hoy a hacer simples tanteos, dejando de ser tributario del comercio actual, y en muchos casos del extranjero.

Varios son los compuestos que en ésta ya se fabrican, cuyos autores, venciendo con una tenacidad digna de mejor suerte, las dificultades de local y las cotidianas exigencias que trae aparejadas el ejercicio de nuestra profesión, tan combatida y minada en poblaciones de vecindario populoso como ésta, han llevado su pequeña industria a una perfección tal, que sus productos pueden muy bien competir con probabilidades de un éxito lisonjero, con los de las marcas mas acreditadas que proceden del extranjero. Como comprenderás, este nuevo rumbo podría traer la desaparición o cuando menos la decadencia definitiva de los específicos.

Otros compañeros hay que, a pesar de su idoneidad y pericia, no han podido subsanar aún las deficiencias que entraña la mezquindad comercial de estos tiempos, causa principal de que en muchos almacenes a menudo dejan de encontrarse en estado de pureza algunas de las substancias que son absolutamente insustituibles en las operaciones que aquellos se proponen. Lo que sucede tratándose de productos químicos comerciales, es aplicable a muchos de los enseres y aparatos de indispensable utilidad en nuestros laboratorios; tanto es así, que no puedo menos de referirte lo ocurrido a un condiscípulo nuestro que para la preparación de un compuesto químico tuvo necesidad de proporcionarse tubos especiales de gres, cuya confección encargó al fabricante más acreditado. Llegaron los cilindros refractarios, que sin pestañear pagó al amigo a buen precio, por tratarse de un articulo de forma y dimensiones especiales. Montó el aparato aquel cultivador de la ciencia de Lavoisier, con todas las reglas que la buena practica recomienda, y cual no seria su sorpresa, al ver que , ya en marcha la operación, todo el operato de desprendía por los poros del tubo, perdiendo, por consecuencia el material que sublimaba,

el tiempo empleado en las manipulaciones previas y el dinero gastado en utensilios, gracias a la mala condición del gres que se le entregó como de primera calidad.

Mucho puede hacerse en lo tocante a este ramo especial de la Química, si va creciendo , como creo la reacción operada de algún tiempo a esta parte, máxime si se le mezcla una fuerte dosis de buena voluntad y compañerismo, cualidades ambas que deben ser depuradas en el crisol de la regeneración profesional de nuestra clase, Pero si continuamos como hasta aquí, y el desaliento imperante sigue marcando la huella corrosiva de nuestras desdichas, sin ampararnos al calor desprendido del hogar, tan atinadamente levantado por esos intrépidos compañeros, el demoledor egoísmo volverá como antes a destruir nuestra vitalidad, dejándonos a merced del público, del comercio y de la intrusión mas desusada. Tu amigo.

Juan Guarro».

Cartas a un amigo. III y última

Sr. D. Cándido Formal

Distinguido compañero: Sin ningún genero de duda, todo cuanto indicas en tu contestación a la segunda de estas epístolas, podría ser admisible si no miraras las cosas a través del prisma de la fantasía, que es el que seguramente habías aceptado al coger la pluma, sin tener en cuenta para nada la salvadora intención que revelaban los conceptos emitidos en mi anterior, y los positivos resultados que se obtendría del planteamiento de aquellos.

No desconozco los inconvenientes y obstáculo que se oponen al desarrollo de aquella idea tan hermosa en su esencia y en su fin; pero, como en la actualidad tenemos al frente de nuestra colectividad provincial farmacéuticos dispuestos a cuantos sacrificios imponga el bienestar moral y material de la clase, cabe esperar que, una vez constituida aquella entidad recientemente instituida, sus directores se mostraran inexorables contra todo lo que tienda a desprestigiar la clase por ellos representada, procurando matizar el campo experimental de nuestro ejercicio de aquellas aromáticas flores, que, como la violeta, símbolo de nuestra profesión, vivifican con su delicado perfume el ambiente de las frondosas praderas en donde crecen, y en cuyo oxigenado recinto el hombre se deleita contemplando y admirando aquella harmónica creación de Dios.

Dices, además, en la tuya, que los profesores rurales, en general, poca consideración y lucro conseguiríais elaborando y obteniendo productos químicos y farmacéuticos, por la dificultades inherentes a la distancia que os separa de los grandes y populosos centros de expedición, y que los compañeros de las grandes capitales son los que se hallan en condiciones mas propicias para poder imitar, con sus trabajos, al gran farmacéutico sueco de fines del siglo pasado, Scheele,

honra de la Farmacia, y cuyos trascendentales descubrimientos constituyen uno de los mas sólidos sillares en que descansan por igual la Química y la Industria del presente siglo.

Puede ser que en algo de lo que manifiestas haya la razón de tu parte; pero en ésta, además de las dificultades propias, hay que orillar las que son consecuencia de la constante división en que se halla, por desgracia, nuestro gremio, situación que se acentúa mas cada día por la concurrencia al disfrute de los derechos legales de ciertos elementos extraños a la profesión.

A fin de no incurrir en repeticiones, asaz impertinentes, dejaré aparte todo lo apuntado anteriormente, pasando a puntualizar algo de lo que los farmacéuticos rurales podríais elaborar, y aún con visibles ventajas, rodeados como estáis de inmejorables condiciones de localidad y personal auxiliar, careciendo de aquellas trabas y exigencia profesionales que convierten al que ejerce en grandes poblaciones en un verdadero anacoreta, que se pasa la vida gastando sus energía en provecho de la salud de los demás.

Muchos, variados y de diferente orden son los productos elaborables, dando la preferencia, como es natural, a todos aquellos preparados cuyas primeras materias se recogen fácilmente en la localidad en donde se tenga la habitual residencia.

La obtención de esencias, en particular del numeroso grupo de las que proceden de la familia de las Labiadas, es lo que, en primer termino, merece fijar la atención de nuestros comprofesores, pues aquellas especies crecen espontáneamente y con tanta abundancia en varias regiones de España, que con razón se ha dicho de nuestra patria que es el país clásico del romero, espliego, tomillo, menta, serpol, etc., etc.

Pues bien, creciendo espontáneamente en nuestra nación esas especies aromáticas, de lo que se infiere que su cultivo había de ser fácil y de resultados halagüeños, ¿por qué hemos de permitir que por nuestras aduanas se verifique la extraordinaria importación de aceites volátiles naturales, que es necesario hacer para regularizar las exigencia comerciales, cuando con poco trabajo individual o colectivo se obtendría la necesaria cantidad para el consumo, y aún algún sobrante para la exportación?

Según datos que tengo a la vista, solamente Grasse y Cannes obtienen anualmente cada una de dichas poblaciones del Sud de Francia, 4.000 kilogramos de esencia de espliego, 1.000 kilogramos de esencia de romero, y, 1.000 kilos de esencia de tomillo, aparte de la gran elaboración de otras esencias naturales y productos para la perfumería. Lo que acontece en Francia respecto a los derivados de la familia de las Labiadas. Ocurre en otros países del extranjero, algo mas cuidadosos de sus recursos naturales que el nuestro, como puede verse en Mitcham, cerca de Londres, donde existen grandes plantaciones de espliego con el solo objeto de obtener su esencia.

El resultado económico de esta clase de operaciones, tanto en la forma de grande como pequeña industria, estoy formalmente convencido, amigo Cándido, que seria de bastante utilidad comercial para la nación y de pingües beneficios para los individuos que las efectuaran.

Los extractos blandos y fluidos, los materiales farmacéuticos vegetales, y , en general toda la herboristería científica, por cierto bastante descuidada, son materias a que también podrían dedicarse varios compañeros, creyendo sinceramente que alcanzarían honra y provecho no escasos, así como elaborando éter sulfúrico, ácido tartárico y tartratos medicinales, y aun el mismo alcohol etílico para los usos terapéuticos.

Pero por donde se vislumbra la mas provechosa orientación de la mayoría de nuestros comprofesores establecidos en poblaciones rurales, es en las modernas corrientes científicas que han de regenerar solidamente y en pocos años nuestra abatida agricultura, venciendo las rutinarias costumbres tan arraigadas en determinadas comarcas y en una gran parte de los propietarios rurales.

Este movimiento de avance en las prácticas agrícolas, tan en boga en el extranjero y de larga fecha introducidas en España, va cundiendo de una manera harto halagüeña, apareciendo por todas partes síntomas de aquella benéfica reacción que se va operando, gracias a las iniciativas de varios ilustrados particulares, y, por lo que se refiere a nuestra región, al paternal celo con que el Instituto Agrícola Catalán de San Isidro acoge cuanto con la agricultura se relaciona, como lo demuestran las series de conferencias dadas en sus salones durante el presente curso académico sobre Economía rural, Química agrícola, Abonos, etc., etc, por los señores Zulueta, Brugués, Aguilera y otros. El objeto dominante de dichas disertaciones ha sido demostrar elocuentemente la necesidad en que se hallan los propietarios de fincas rústicas de fijar la atención en todo lo que significa estudio y adelanto, si desean que aquella rama de la riqueza española se regenere y alcance la preponderancia especial que se merece, y que todos los amantes de nuestra patria apetecemos.

Estudiad, queridos compañeros, este problema importante de la vida moderna, procurando cada uno y en la media de sus fuerzas aplicar sus sólidos conocimientos al análisis de las tierras de labor, las cualidades mineralógicas y fertilizantes de las mismas, y, una vez conocidas a fondo las condiciones vegetativas de cada región y la composición de los frutos vegetales que hayan de producirse en cada caso particular, ayudad con vuestros consejos científicos a los agricultores para lograr una acertada aplicación de los abonos químicos, que es una de las bases de la prosperidad de los pueblos y medio seguro para acrecentar vuestros recursos naturales.

Como no se harían esperar los buenos resultados de aquella ventajosa dirección, vuestros nombres aparecerían rodeados de la gratitud de vuestros compatriotas, siendo respetados cual se merecen el titulo y la personalidad del que pasa su vida velando por el bienestar de sus semejantes.

Con esta doy por terminada mi tarea, llevada a cabo tan desatinadamente, pero sin animo de herir susceptibilidades de ninguna especie, antes al contrario, movido solo por los impulsos de mi corazón, para demostrate, amigo Cándido, el mucho afecto que siento hacia sus colegas, el antiguo condiscípulo que no te olvida.

Juan Guarro.»

Com a fill i nét de bons botiguers, no descuidà mai la part comercial de la seva producció científica i de forma periòdica els seus productes sortien publicitats a la premsa barcelonina. Vegeu-ne alguns exemples a diferents exemplars de La Vanguàrdia d'aquells temps.

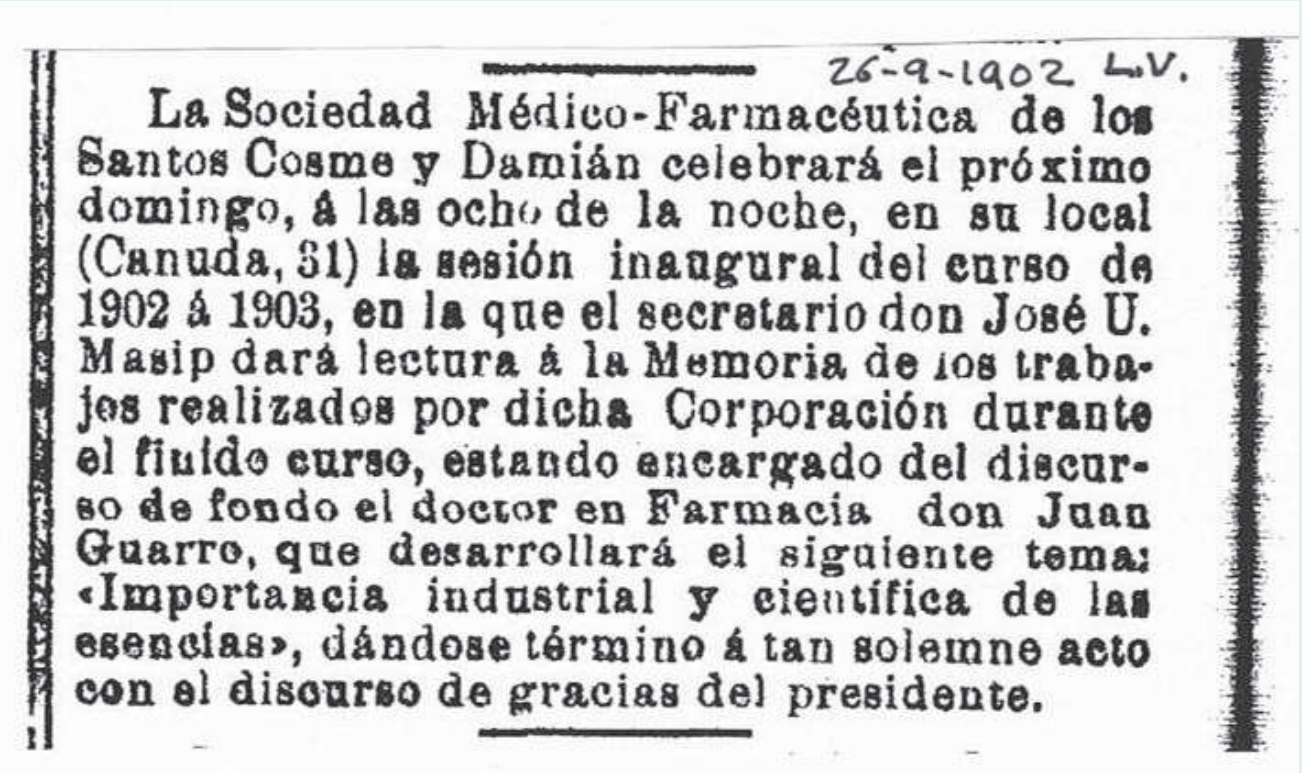

26-9-1902 L.V.

La Sociedad Médico-Farmacéutica de los Santos Cosme y Damián celebrará el próximo domingo, á las ocho de la noche, en su local (Canuda, 31) la sesión inaugural del curso de 1902 á 1903, en la que el secretario don José U. Masip dará lectura á la Memoria de los trabajos realizados por dicha Corporación durante el finido curso, estando encargado del discurso de fondo el doctor en Farmacia don Juan Guarro, que desarrollará el siguiente tema: «Importancia industrial y científica de las esencias», dándose término á tan solemne acto con el discurso de gracias del presidente.

Nota de premsa de La Vanguàrdia del 26 de setembre 1902 sobre una conferència del Dr Joan Guarro Robusté.

El seu laboratori durant molts anys estava situat a la rebotiga de la farmàcia del Carrer Sant Pere més Alt, a unes passes del Palau de la Música Catalana. Encara avui en dia ens podem imaginar la clientela entrant a la flamant farmàcia modernista abans dels concerts per a comprar el *Jarabe Guarro* i calmar la tos que podria resultar molesta durant les interpretacions musicals del Palau.

8 Marzo 1897.—Página 7

VINO GUARRO

YODO-TÁNICO FOSFATADO

Superior al aceite de hígado de bacalao y sus emulsiones, á los vinos de quina, á los ferruginosos y soluciones fosfatadas.

Indispensable á las personas afectas de tos y á las predispuestas á los resfriados.

Cura radicalmente la Bronquitis crónica y reciente, el Escrofulismo (tumores fríos, tumores blancos, etcetera) la Tuberculosis, el Raquitismo, Herpes rebeldes y los estados con los cuales ya no pueden los mercuriales.

Jarabe yodo-tánico fosfatado **GUARRO**, para los mismos usos y con igual dosificación que el **VINO GUARRO**.

Dos cucharadas antes ó después de las dos comidas, la mitad para los niños.—Diez reales frasco en la mayoría de las farmacias, y en la de su autor, Alta San Pedro, 50.—Barcena.

Por mayor; S. Banús, Jaime I, 18 y E. Formiguera y Compañía.

L.V 18-1-1898

-CALVOS Usad **CAMELINA GUARRO**
De estuche anaranjado.

Nota de la Jefatura de policía:

«El oficial de Administración militar don Luis Pina Monzón se ha presentado en esta Jefatura superior de policía, manifestando que habiéndosele extraviado la noche del día 15 del actual su cartera de identidad con una cantidad en billetes de Banco, el vigilante de la calle del Carmen, José Mestres Nuvell, que la halló, se apresuró á devolvérsela intacta.

Lo que se hace público para resaltar el acto de honradez llevado a cabo por el expresado vigilante.»

Vuestra Asma

L.V 19-Gen 1897

CAMELINA GUARRO

Extracto vegetal para combatir la Calvicie

A los tres días de usarla detiene la caída del cabello, promoviendo luego su salida y crecimiento. Es inofensiva y no mancha.

Depositario: Sr. Banús, Jaime I, 18. Detall en todas las perfumerías y en casa del autor, Alta de S. Pedro, 50, Farmacia Guarro.

L.V. Gener 1928

Anuncis d'alguns productes de la Farmàcia Guarro apareguts a La Vanguardia de començaments de segle XX.

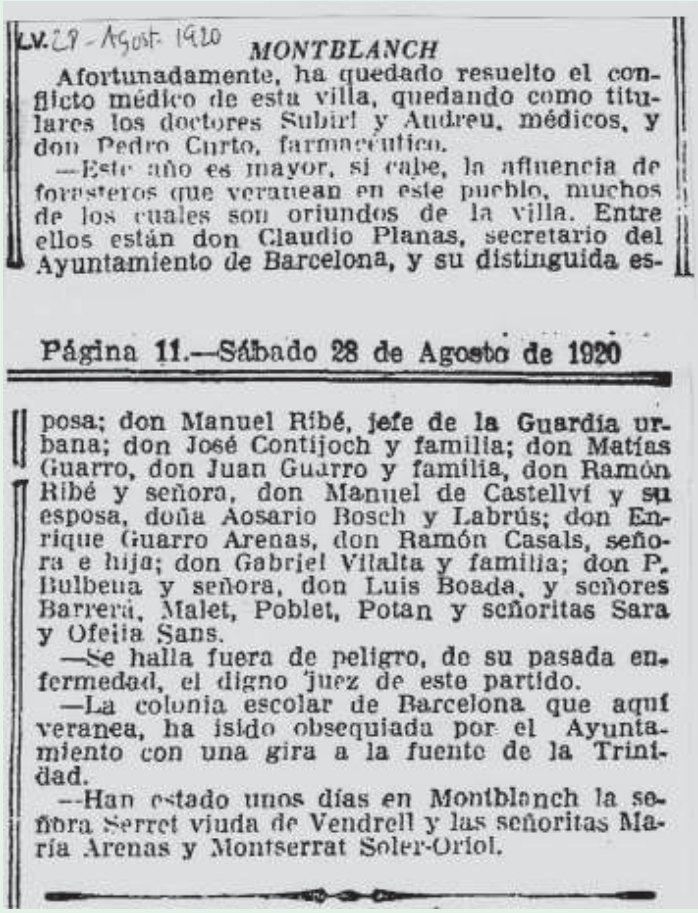

LV. 29 - Agost 1920

MONTBLANCH

Afortunadamente, ha quedado resuelto el conflicto médico de esta villa, quedando como titulares los doctores Subirí y Andreu, médicos, y don Pedro Curto, farmacéutico.

—Este año es mayor, si cabe, la afluencia de forasteros que veranean en este pueblo, muchos de los cuales son oriundos de la villa. Entre ellos están don Claudio Planas, secretario del Ayuntamiento de Barcelona, y su distinguida es-

Página 11.—Sábado 28 de Agosto de 1920

posa; don Manuel Ribé, jefe de la Guardia urbana; don José Contijoch y familia; don Matías Guarro, don Juan Guarro y familia, don Ramón Ribé y señora, don Manuel de Castellví y su esposa, doña Aosario Bosch y Labrús; don Enrique Guarro Arenas, don Ramón Casals, señora e hija; don Gabriel Vilalta y familia; don P. Bulbena y señora, don Luis Boada, y señores Barrera, Malet, Poblet, Potan y señoritas Sara y Ofelia Sans.

—Se halla fuera de peligro, de su pasada enfermedad, el digno juez de este partido.

—La colonia escolar de Barcelona que aquí veranea, ha isido obsequiada por el Ayuntamiento con una gira a la fuente de la Trinidad.

—Han estado unos días en Montblanch la señora Serret viuda de Vendrell y las señoritas María Arenas y Montserrat Soler-Oriol.

Notícia apareguda a La Vanguàrdia referent als incidents que ocorregueren a Montblanc el 28 d'agost 1920.

La distribució dels productes per Barcelona i Catalunya la feia un familiar seu, En Salvador Banús Moragas, amb seu al carrer Jaume I número 18. Aquest era cosí germà de la seva esposa i provenia d'una família de comerciants de Sant Genís de Vilassar (actualment Vilassar de Dalt).

Malgrat estar instal·lat a Barcelona des dels divuit anys, mai oblidà la seva vila nadiua on sovint s'hi desplaçava per a estiuejar amb els fills. Es curiós llegir les cròniques socials d'aquells anys on petits escrits a la premsa notificaven de l'arribada de montblanquins per a passar-hi alguns dies de descans i allunyar-se del tràfec que suposava viure a Barcelona. Furetejant per les pàgines de *La Vanguardia* d'aquells anys hi he descobert algunes d'aquestes curiositats.

A més a més va mantenir un contacte força viu amb Montblanc per motius que anaven molt més enllà dels afectius, així, el 1893, formà part de la comissió que promogué una campanya d'ajuda a les víctimes dels incidents que succeïren a Montblanc quan s'intentà suprimir el jutjat de primera instància.

La mort dels seus éssers més estimats el marcà profundament. Si ja la seva jove esposa el deixà quan tot just començaven el camí junts, els seus fills moriren quan encara eren joves amb projectes i il·lusions. Així doncs, el Salvador, candidat a Diputat a Corts durant les eleccions del 1936 i destacat dirigent del partit monàrquic *Renovación Española,* fou executat en una data indefinida durant aquell mateix tràgic estiu. Per aquest motiu i tement ser víctima de l'orgia d'odi i caos que s'ensenyorí del país durant aquells mesos de 1936, fugí juntament amb el seu fill Joan-Maria (el meu pare) i la família d'aquest, cap a un petit poble de la Segarra.

Arribaven a Sanaüja l'any trenta-sis i hi romangueren durant tota la Guerra Civil. Era el mateix període en el qual al poble hi neixia un poeta, en Joan Margarit. Qui sap si el part l'assistí l'aleshores metge titular de Sanaüja, el Dr. Joan Guarro Arenas, i la seva muller, la llevadora Paquita Saladié Llaberia.

Un altre dels seus fills, l'Enric, cursà els estudis de Dret i marxà de casa, possiblement rumb a Itàlia i mai més se'n va saber res de'll. La seva filla Dionísia morí el dia 9 de gener del 1936 d'unes febres, quan només tenia quaranta-sis anys.

El darrer en deixar-lo fou el Joan, metge que es casaria amb la que durant molts anys fou la llevadora i infermera de Montblanc, Paquita Saladié. Morí d'un vessament cerebral a l'edat de cinquanta anys a Cubells el dia 26 de Febrer del 1942 on exercia la seva professió de metge de capçalera. Era un gèlid febrer, tres anys després de l'acabament de la Guerra Civil.

Algunes de les cartes que envià a la seva jove denoten el pessimisme fruit de la pèrdua de tots els seus fills de forma prematura.

La seva última oficina de farmàcia estava situada al número 338 del carrer de Sardenya de Barcelona. Era cap a mitjans de la dècada dels trenta i amb setanta i escaig anys encara despatxava darrera el taulell, possiblement entristit perquè ja entreveia el final de la seva llarga carrera com a farmacèutic. Abans d'aquest establiment en va regentar un altre, possiblement de forma simultània al Carrer de les Corts, número 600 (als voltants del 1914).

Finalment, quan es jubilà es va traslladar a Montblanc amb la seva germana Lluïsa on visqueren en una casa que havia adquirit mentre treballava a Barcelona i que estava adossada al convent de Sant Francesc. Una de les façanes donava al carrer Miquel Alfonso i avui en dia en aquell lloc hi ha un petit parterre ajardinat que abelleix els murs del convent franciscà.

Els darrers anys de la seva vida els dedicava a fer llargues passejades per la carretera de Valls fins el Pont de la Fusta o la de Vilaverd amb el seu nét Joan Maria. Aquest encara recorda de forma molt viva com solia emportar-se un petit got d'alumini amb el que ambdós bevien de les nombroses fonts que hi havia per aquestes contrades. I, fou precisament en un

dels passejos per la carretera de Vilaverd quan morí, el 19 de Juny del 1942, a l'edat de vuitanta-quatre anys en ésser atropellat per un automòbil.

Bibliografia i arxius consultats:

- Hemeroteca digital de *La Vanguardia.*
- Epistolari familiar Guarro-Arenas i Saladié (Vilafranca del Penedès)
- Josep Maria Grau i Pujol - Francesc Badia i Batalla . *Diccionari Biogràfic Històric de Montblanc (1155-1920).* Montblanc, 2008.
- Joan-Maria Arenas Prat, «Francesca Saladié Llaberia, llevadora de Montblanc (Vandellòs, 1908- Montblanc, 1992), *El Foradot* (Montblanc), 53 (2009), p. 33-34
- Biblioteca de la Fundació Uriach per als articles publicats a «*El Criterio Católico en las Ciencias Médicas».*

L'assistència hospitalària benèfica a la Conca de Barberà (1918-1950)

Josep Barceló i Prats
Josep M. Grau i Pujol

RESUM

El dispositiu d'atenció a la malaltia o a la desemparança es va inscriure des dels seus inicis, a Catalunya, dins d'un model de govern basat en el pacte i que, amb el temps, va donar lloc a una cultura política a la qual Francesc Eiximenis posà nom en el seu «*Regiment de la cosa pública*» al 1385. Aquest fet es va traduir, en primer lloc, en la creació i el manteniment d'institucions hospitalàries o d'obres assistencials a pràcticament tots els municipis, inclosos els més petits, l'enquadrament jurídic dels quals fou en el dret privat o civil. En segon lloc, des del segle XIV, molts municipis van establir contractes amb metges escolàstics, conductes del comú, per tal de garantir la seva presència. Alguns d'aquests ampliaren el regiment de la cosa pública escrivint regiments per tal de regular la lluita contra la pesta. Els professionals, metges cirurgians i apotecaris, hospitals i obres pies passaren a formar part essencial de la cosa pública fins avui. El nostre objecte en aquest article es posar de relleu, a través de les infraestructures hospitalàries del Camp de Tarragona i de la Conca de Barberà, en el segle XX, i de les derivacions dels malalts pobres de la darrera comarca vers als centres de referència de Tarragona, Reus i Valls, la complexa articulació en el comú de les dimensions econòmiques, polítiques, socials i culturals i els seus efectes en la vida quotidiana i en l'identitat local, que giren entorn a les fundacions hospitalàries entre la baixa edat mitja i mitjans dels segle XX.

ABSTRACT

Provision for attending to illness or disability was enshrined since its inception, in Catalonia, within model of governance was grounded on agreement and, with time, would give rise to a political culture that Francesc Eiximenis identified as *Regiment de la cosa pública* in 1385. This fact manifest itself in the creation and upkeep of hospitals or welfare enterprises in even the smallest villages where private or civil law provided the legal framework. Secondly, from the fourteenth century onward, many towns would ensure the presence of medical professionals by signing «*conductes del comú*» contracts with doctors. Some municipalities also expanded the «*regiment de la cosa pública*» by drawing up «*regiments*» to regulate efforts to combat the plague. Professional surgeons and apothecaries, hospitals and charities would become an essential component of the «*regiment de la cosa pública*» that continues up to the present day. The aim of this paper is to draw attention to the complex links among the economic, political, social and cultural dimensions in the local community, and the effect this had upon daily life and on local identity, with reference to the hospital foundations from the early Middle Ages to the mid-nineteenth century.

Josep Barceló i Prats (La Selva del Camp, 1981), Diplomat en Podologia (UB) i en Infermeria (URV), Doctor en Antropologia Social i Cultural (URV, 2014), actualment és professor del Departament d'Infermeria de la URV.

Josep M. Grau i Pujol Arxiver i historiador (Montblanc, 1963), col·laborador habitual en revistes de centres d'estudis de la Conca de Barberà i Camp de Tarragona, s'ha especialitzat en història moderna, si bé també investiga el període contemporani.

L'assistència hospitalària benèfica a la Conca de Barberà (1918-1950)

Josep Barceló i Prats *josep.barcelo@urv.cat
Josep M. Grau i Pujol *cecb@tinet.cat

Paraules clau: Història de la medicina. Beneficència. Hospitals

L'any 1327, Joan Fonoll donava a l'Hospital de Santa Maria Magdalena de Montblanc 500 sous barcelonins en metàl·lic (25 lliures)[1]. El 29 de març de 1641, per esmentar un altre exemple, el doctor en medicina Jaume Guerau feia arribar a mans de Joan Garau, notari tarragoní, en el seu testament es consignava, entre d'altres voluntats, fer una deixa de vint lliures barcelonines a l'Hospital de Santa Tecla de Tarragona:

> «*Ítem deixo y llego al hospital de Santa Tecla construit fora los murs de la present ciutat per ajuda als costos de las necessitats de dit Hospital y en satisfacció de mies culpes y pecats vint lliures barceloneses*».[2]

Ambdós llegats no són unes simples anècdotes[3], sinó que constitueixen una pràctica freqüent en els testaments atorgats en la Corona d'Aragó, des del segle XIII fins al segle XX, que ajuden a comprendre el perquè alguns dels hospitals locals, situats arreu del territori català, han perdurat fins els nostres dies.

Montblanc disposava, de la mateixa manera que Tarragona, del seu propi hospital. De fet, entre els segles XIII i XIV es van fundar, a tot el Principat, centenars de petits establiments assistencials gràcies a les deixes testamentàries procedents de pròcers locals -religiosos o laics-, emprant conceptes jurídics del Dret Romà[4]. Tanmateix, el naixement i posterior sosteniment d'aquest entramat d'institucions hospitalàries no es pot explicar, tant sols, pel pauperisme o per nocions com la filantropia i la caritat. També s'explica pel «*seu significat jurídic i polític i pel paper que juguen* [aquestes institucions] *en la construcció d'una cultura política paccionada i en el relat polític que assegurarà l'hegemonia de les classes dirigents urbanes de Catalunya*»[5], i que Francesc d'Eiximenis, l'any 1385, ja descrivia de manera implícita en el seu regiment de la cosa pública:

> «*Los pobres que són vers pobres deuen romandre aquí sens nenguna molèstia que no els deu ésser feta. E açò per tal com per Déu són lleixats e posats en cascuna comunitat per tal que los rics e aquells qui han a dar hagen lloc per fer almoines e de rembre llurs pecats*».[6]

Façana de l'antic hospital de Santa Magdalena de Montblanc. (Foto Josep M. Carreras)

Per tant, endinsar-se en la història hospitalària, a més a més d'aprofundir en el coneixement de la salut, la malaltia i dels processos assistencials, és també mostrar una part no negligible de la vida i evolució urbanes de les ciutats. Recórrer aquest vast camí implica repensar l'hospital com una institució clau per a l'observació de fenòmens com la pobresa i la marginació, en totes les seves dimensions, i l'anàlisi del bon govern de la ciutat, la religiositat, l'evolució econòmica dels territoris i, evidentment, la malaltia.

Així, doncs, el dispositiu d'atenció a la malaltia o a la desemparança es va inscriure, des d'un primer moment a Catalunya, dins d'un model de govern que es va traduir en la creació i manteniment d'institucions hospitalàries o, en el sentit més ampli del terme, d'obres de caire caritatiu-assistencial, a pràcticament tots els municipis, fins i tot en els més petits. Aquesta manera de regir la cosa pública també va desencadenar, de retruc, que a partir del segle XIV moltes localitats establissin contractes amb metges escolàstics (conductes del comú) amb la finalitat de garantir-ne la seva presència. En definitiva, tant els professionals sanitaris de l'època (metges, cirurgians i apotecaris) com els hospitals i la resta d'obres d'assistència van passar a formar part essencial del regiment de la cosa pública fins l'actulitat[7].

La presa de consciència, per part de les classes dirigents urbanes catalanes, de la necessitat de controlar el dispositiu d'acció social i assistencial per assegurar, d'aquesta manera, la seva hegemonia política no es va materialitzar, paradoxalment, a través d'un control directe de les institucions hospitalàries des dels ajuntaments o des dels altres llocs de poder polític local. L'estratègia esmerçada va ser molt més subtil i va passar per blindar, jurídicament, aquestes institucions de les aleatorietats polítiques, fet que a la pràctica va suposar dotar-les d'una certa autonomia econòmica que les fes independents de les finances municipals. Sens dubte, aquesta fórmula que, a primer cop d'ull, presentava als administradors com els garants dels recursos llegats a l'hospital per part dels ciutadans, al mateix temps, va permetre que les classes dirigents mantinguessin una posició de control indirecte respecte dels patrimonis que procedien, en gran part, de les elits urbanes a les quals pertanyien i, aquest fet, els donava la capacitat de reclamar més llegats i almoines sobre la base d'una retòrica filantròpica que va assegurar la capitalització de la institució hospitalària a llarg termini i que, a fi de comptes, esdevenia un dels pals de paller del finançament hospitalari català fins, gairebé, la segona meitat del segle XX. Cal recordar que, en última instància, els administradors no deixaven de ser una mena de càrrecs de confiança elegits pels mateixos poders públics, fossin polítics o eclesiàstics, de la ciutat. Per tant, aquesta manera de gestionar el dispositiu d'acció social i assistencial va implicar la realització de pactes per tal de constituir les administracions tant dels hospitals grans, amb *staffs* directius complexos[8], com dels més petits, on en la majoria dels casos un administrador o regidor portava els censos i els comptes del dia a dia de la institució i, també, s'encarregava de pagar a figures com l'hospitaler, el metge o l'apotecari.

Fem una capbussada al nivell local per poder exemplificar, a través d'una casuística particular i molt concreta, tot el ventall de significats i interessos que es condensaven al voltant de la institució hospitalària. L'any 1464 l'Arquebisbe de Tarragona, Pere de Urrea, feia pública l'acta de fundació de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona. Aquest document instituïa i establia els capítols i ordinacions que, a partir d'aquell moment, regirien una institució que ha arribat fins als nostres dies. Tanmateix, aquest document també mostra com el control sobre la institució hospitalària va esdevenir imprescindible per perpetuar l'estabilitat d'un model polític paccionat i alhora molt fràgil[9]. Amb el pas del temps, aquesta manera de governar i gestionar la cosa pública fou assumida per la població tarragonina i l'hospital, com a garant del sistema,

es transformà en un element d'identitat cultural. És a dir, la incipient identitat jurídica forjada a partir del procés de fusió hospitalària del segle XV es va anar convertint, progressivament, en una identitat cultural de tipus pràctic indispensable per al bon govern del municipi.

El cas que exemplifica l'Hospital de Tarragona, en particular, i el sistema hospitalari català, en general, s'erigeix com un exponent singular de perpetuació d'un model de protecció social que ha resistit tot tipus d'eventualitats històriques, precisament, pel significat social i pel valor polític, a més a més de la tasca assistencial, que van assumir aquestes institucions a ulls de la població i, també, per la persistència al llarg del temps d'un entramat d'interessos econòmics i financers teixits entorn l'hospital. En conseqüència, la persistència del model d'assistència social català, des de l'Edat Mitjana fins gairebé els nostres dies, té molt a veure amb la seva capacitat camaleònica d'adaptació fruit, d'una banda, de l'assumpció per part de la comunitat del paper indispensable que les institucions hospitalàries juguen en l'administració de la cosa pública i, de l'altra, producte d'un ús particularment flexible de la pràctica del dret civil i privat com instrument per assegurar la confiança dels ciutadans en la gestió de les esmentades institucions[10].

Aquesta manera de fer, tal i com es va anar transmetent de generació en generació a Catalunya, s'adaptà al mercantilisme, a la protoindustrialització i al capitalisme, des del segle XVIII, desafiant en allò que respecta a les pràctiques socials i culturals els intents de centralització legislativa des del Decret de Nova Planta fins a l'actualitat. La hipertrofia legislativa de l'Estat, que mai es va traduir en pràctiques públiques consistents va topar, per la seva rigidesa, amb la fluïdesa i complexitat social de la manera de regir, al Principat, la consciència col·lectiva de responsabilitat en relació a certes problemàtiques socials. A Catalunya, per tant, la manera de gestionar l'acció social no es va resoldre en base a la promulgació d'una legislació, sinó en relació a les fórmules de convivència i consens que la pròpia societat civil catalana havia anat aprenent i incorporant a partir de la seva dialèctica quotidiana. És al traslladar la mirada des del nivell de la producció legislativa a la pràctica i estratègies quotidianes per resoldre els problemes del dia a dia que es pot donar explicació al per què el territori català va ser l'única regió de l'Estat que, entre 1812 i 1967, no tingué hospitals ni manicomis de titularitat provincial[11]. No els va tenir perquè el regiment de la cosa pública a escala local va saber preservar els hospitals locals, més enllà de les desamortitzacions i de la resta de polítiques centralistes, ja que els considerava primordials per al bon govern local. Només amb l'argumentació d'aquesta conjectura es pot visibilitzar el veritable significat de l'hospital per als municipis catalans i, també, es pot explicar la resistència d'aquests, ja en el període contemporani, a renunciar o bé desprendre's del dispositiu assistencial davant, com ja s'ha esmentat, de l'aplicació de polítiques centralitzadores per part del mateix Estat.

No va ser fins la creació de la Mancomunitat de Catalunya (1914-25) que aquesta manera, purament local de regir la cosa pública i, de pas, les institucions hospitalàries va començar a canviar. Una de les mesures que en matèria sanitària va dissenyar la Mancomunitat i que no es desplegaria, a la pràctica, fins l'adveniment de la Generalitat Republicana, fou l'intent d'anar cap a una regionalització dels serveis sanitaris, és a dir vers una comarcalització hospitalària.

La idea consistia en integrar dins una mateixa xarxa assistencial totes aquelles institucions, benèfiques i hospitalàries, que havien sobreviscut i que es trobaven, tot sigui dit, en una situació econòmica molt precària com a conseqüència de la manca crònica d'inversions de l'Estat en el sector salut. El model comarcalista dissenyat per la Mancomunitat va ser un intent de crear, a Catalunya, un entramat hospitalari eficient i sostenible aprofitant, a tals efectes, l'estructura de les institucions locals existents. Per comptar amb l'anuència dels poders locals catalans i, per tant, poder fer viable aquest ambiciós projecte, la Mancomunitat era plenament conscient que havia de mantenir l'esperit fundacional pel qual es regien tots aquests hospitals. Per aquest motiu, la solució adoptada per la Mancomunitat hagués estat salomònica i, automàticament, hagués consistit en una cessió mútua de poder, entre els antics administradors i els nous representants de la Mancomunitat, envers el control de la institució per, d'aquesta manera, esdevenir una institució de titularitat mixta. Tanmateix, l'adveniment de la dictadura de Primo de Rivera (1923-30) va impedir la implementació d'aquesta política que, finalment, es va quedar només en un experiment. Frustrat, doncs, l'intent de la Mancomunitat, la posada en pràctica del projecte de comarcalització hospitalària va haver d'esperar fins al restabliment dels governs autònoms.

La Generalitat Republicana (1931-39) va portar a terme la implantació d'un projecte que, a efectes pràctics, va significar la integració de bona part dels hospitals, també els de caràcter privat, en un ideari de política general, el qual es proposava incidir en la planificació territorial del país a través del desplegament d'un mapa sanitari en consonància amb les estructures locals existents[12]. En relació al mètode utilitzat per realitzar aquesta integració, la Conselleria de Sanitat i Assistència Social va calcar l'estratègia dissenyada per la Mancomunitat. I així va ser com la major part dels patronats dels hospitals locals catalans, però no hospitals de major tamany com el de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona o Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona, van acceptar les condicions que implicava adherir-se a aquesta política, malgrat que els hi suposava perdre una part del control sobre la institució i tenir que compartir-lo amb la Generalitat, a canvi de millores a l'equipament que, a mig termini, haguessin acabat modernitzant l'hospital i jerarquitzant-ne el seu funcionament i la seva organització. La Llei de Bases, doncs, va distribuir el territori en àrees de salut i també creà, en cadascuna d'elles, Juntes Comarcals de Sanitat a les capitals de cada comarca sanitària. Tanmateix, l'esclat de la Guerra Civil va originar que el Govern de la Generalitat Republicana es veiés obligat a reorientar les seves polítiques, també les de caràcter sanitari, cap a un enfocament bàsicament militar i així va ser com es va començar una política de confiscacions, que no es limità a uns quants centres sanitaris concrets, sinó que s'amplià a tota mena d'establiments, més o menys relacionats amb la vessant assistencial, arreu de tot el territori català. D'aquesta manera fou com, per exemple, l'Hospital Civil de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona es convertí en l'Hospital General de les comarques tarragonines i, finalment, en un context de reorientació i de resolució de problemes, ateses les urgències del moment, la Generalitat modificà els motlles preestablerts realitzant allò que, durant molts segles, s'havia impedit amb molt de zel a través de diferents estratègies. És a dir, la confiscació de l'hospital de Sant Pau i Santa Tecla suposava l'anihilació, durant un breu període, de l'autonomia jurídica que, des de la seva fundació, havia ostentat la institució. A efectes pràctics, aquesta nova política

Façana de l'Hospital de Valls a la plaça de Sant Francesc. 1969
© Arxiu Municipal de Valls / Galimany

Combregar General en una de les sales de l'Hospital de Valls. ca 1960
© Arxiu Municipal de Valls / Autor desconegut

substituí el model de titularitat mixta, assajada per la Mancomunitat de Catalunya i implementada per la Generalitat Republicana en època de pau, per un model que concentrava el poder decisori de la institució, directament, en mans dels representants polítics.

En definitiva, durant els últims temps de govern de la Generalitat Republicana, el control i la fiscalització de les institucions assistencials, per part d'aquesta, fou gairebé absoluta, fruit d'una reforma de l'organització sanitària obligada per les necessitats creades arran del context bèl·lic. Per tant, l'ambiciós pla de comarcalització dels hospitals catalans va quedar aparcat i, definitivament, descartat amb l'arribada al poder del nou règim franquista. Així, doncs, el règim sorgit de l'acabament de la Guerra Civil (1939-1975), va voler marcar distàncies amb l'acció de govern que, fins llavors, havia realitzat el govern català. Aquest canvi de rumb, pel que fa a l'àmbit de l'assistència i la protecció socials a Catalunya, va implicar que es retornés a la situació anterior a la creació de la Mancomunitat.

A grans trets, el model franquista, en no disposar de centres assistencials propis a Catalunya, va haver de concertar els serveis dels hospitals locals existents al territori per tal d'oferir la cobertura sanitària corresponent a la població. D'aquesta manera, es va crear una precària simbiosi entre l'Estat i els respectius patronats de les institucions hospitalàries catalanes. D'una banda, el concert assegurava la prestació de serveis que eren competència de l'Estat i, de l'altra, permetia la supervivència econòmica dels hospitals catalans. Tanmateix, aquesta estratègia, al tenir greus deficiències de finançament, va obligar als diferents hospitals concertats a mantenir un model d'economia domèstica, impedint-ne la seva jerarquització i, simultània, modernització. Fou aquesta la raó principal per la qual l'adveniment del règim franquista va suposar un fre, i fins i tot una involució, al desenvolupament dels hospitals catalans. El sistema de concerts, al marge de no resoldre el problema de finançament d'aquestes institucions, tampoc va permetre l'aplicació d'un pla d'inversions, tal i com era la intenció de la Generalitat republicana, que conduís als hospitals catalans a uns estàndards d'homologació moderns. Ara bé, no és menys cert assenyalar que tant el model domèstic com la política implementada per la Seguretat Social van permetre subsistir, gairebé, trenta anys més a una sèrie d'hospitals que, en altres circumstàncies, haguessin quedat obsolets i inviables des d'un punt de vista econòmic i logístic.

Amb la Llei de Seguretat Social de 1967, l'Estat va consolidar definitivament la idea d'una xarxa pròpia d'hospitals[13] que, a partir de la seva posada en funcionament, va suposar la fi dels concerts que l'Estat havia anat establint amb els hospitals locals catalans obligant als de menor tamany a tancar portes o, en el millor dels casos, a reconvertir-se en altres tipus de centres assistencials[14]. L'hospital jerarquitzat[15], a més, va absorbir tota la clientela que, fins aquells moments, era assistida pels hospitals locals catalans i aquest fet va provocar que, més d'hora que tard, aquests darrers desapareguessin, es convertissin en asils per a gent gran o, excepcionalment, s'anessin jerarquitzant com, finalment, fou el cas de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona o el de Sant Pau i la Santa Creu de Barcelona.

En aquest sentit, el cas de Tarragona s'erigeix en paradigmàtic per poder mostrar el ventall de casuístiques. La inauguració, el setze d'octubre de 1967, de la *Residencia Sanitaria Juan XXIII,* centralitzà els serveis d'urgències, d'atenció quirúrgica, de maternitat i de la resta de modalitats diagnòstiques i terapèutiques, de tota la província, en un sol centre. L'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona, davant el dilema de jerarquitzar-se o desaparèixer, va optà per la primera opció, entre d'altres motius, perquè tant el tamany com la importància de la mateixa institució li van facilitar i permetre aquesta transformació[16]. Ara bé, institucions de menor tamany com, per exemple, el *Pius Hospital de Valls* no van poder afrontar les inversions que suposava la jerarquització i, consegüentment, es van veure relegats a realitzar funcions subsidiàries convertint-se, per exemple, en asils per a gent gran[17].

A mode de síntesi, es pot concloure que l'estudi històric dels hospitals implica comprendre el problema de la responsabilitat individual i col·lectiva davant la malaltia, el problema jurídic de la tutela de qui no pot valdre's per si sol, el problema de les relacions de reciprocitat i de redistribució, les d'ajut mutu dins el «comú» i, com no, el significat simbòlic i el paper polític de les institucions i dels seus professionals. Són les particularitats del cas català les que fan suggerent aquests tipus d'estudis a les nostres contrades. Els hospitals d'arreu de Catalunya, en general, i els de l'àrea geogràfica de la demarcació de Tarragona, en particular, són adaptacions locals d'un procés d'institucionalització comú a tota Europa, però presenten alguns trets idiosincràtics com la ràpida municipalització dels hospitals, a través d'una situació jurídica singular, o la persistència d'un model de finançament de l'Antic Règim en un context desamortitzador que va conduir a tot el Regne d'Espanya, excepte a Catalunya, al tancament massiu d'establiments o a la seva absorció per part de les diputacions provincials. Per això, el procés de medicalització a Catalunya, esdevingué el company d'un procés més general, caracteritzat per la transició de la ciutat medieval al mercantilisme i posteriorment al capitalisme, que no té res que veure amb la situació sanitària de la resta d'Espanya.

Solament des d'aquesta òptica es pot explicar que, durant el segle XIX, els hospitals catalans aconseguissin sobreviure efectuant una transició econòmica, amb més pena que glòria, en un context en el qual l'Estat va ser incapaç de donar resposta als reptes assistencials del moment, fet que va provocar el tancament de molts d'ells arreu d'Espanya. I de la mateixa manera, només és possible comprendre com, durant el segle XX, bona part d'aquestes institucions van evolucionar d'hospitals domèstics a hospitals d'aguts, realitzant les inversions necessàries, per arribar a formar part de l'experiència de l'estat del benestar assajat per la Generalitat Republicana, seguint la filosofia endegada per la Mancomunitat de Catalunya, tot i que les circumstàncies històriques van frustrar el projecte just abans del seu naixement. El 1967 significà, en bona mesura, el punt d'inflexió en el què el comú entrà en crisi, probablement, perquè a la segona meitat dels anys seixanta el procés salut, malaltia i atenció requeria d'unes inversions i d'un model d'organització que ja no podia ser assegurat i afrontat des del nivell local.

Però aquest apartat conclusiu estaria inacabat si no es fes esment dels significats econòmics que també posseeix l'hospital. En aquest sentit, no s'ha d'oblidar la persistència, al llarg del temps, d'un entramat d'interessos econòmics i financers teixits entorn a la institució, ja que l'hospital ha jugat, i continua jugant, un paper econòmic no negligible dins la societat en la qual es troba inserit. Si durant l'Antic Règim actuava com una institució de crèdit, essent els pagesos, artesans i comerciants els principals demandants de censals; actualment, continua essent una font generadora de riquesa a l'actuar, a tall d'exemple, com un dinamitzador del mercat laboral de l'entorn on està ubicat.

En definitiva, aquesta introducció ha volgut descriure els processos que van afavorir la creació i desenvolupament dels hospitals locals a Catalunya i que, finalment, van desembocar en una presa de consciència col·lectiva, és a dir d'assumpció per part de tota la comunitat, en relació a la necessitat de preservació i manteniment del dispositiu d'acció social i assistencial per poder comprendre com la institució hospitalària, finalment, es va erigir en una peça fonamental de la identitat de la cosa pública local, fins i tot abans que l'Estat, durant el segle XX, la concebés com una prestadora de serveis assistencials indispensable per garantir el dret universal a la salut.

En aquest context la Conca de Barberà en la segona meitat del segle XX depenia totalment dels centres hospitalaris més importants del Camp de Tarragona (Tarragona, Reus i Valls) Les infraestructures pròpies de la comarca es basaven únicament en dos hospitals municipals, un a Montblanc i un altre a Santa Coloma de Queralt. A nivell professional sabem, a través d'un recompte de 1937, que residien a la comarca vint metges distribuïts en catorze municipis. L'assignació dels facultatius es feia segons el nombre d'habitants, per la qual cosa les viles més grans en tenien més d'un, sovint entre dos i quatre, als que calia afegir les respectives farmàcies.

Distribució geogràfica dels metges a la Conca de Barberà (1937)

-Barberà de la Conca: 1
-Blancafort: 1
-Conesa: 1
-L'Espluga de Francolí: 2
-Montblanc: 4
-Passanant: 1
-Pira: 1
-Rocafort de Queralt: 1
-Santa Coloma de Queralt: 3
-Sarral: 2
-Solivella: 1
-Vallfogona de Riucorb: 1

-Vilaverd: 1
-Vimbodí: 1
Total: 20

Font: AHT, Fons Delegació Hisenda, sign. 2.469.

L'hospital de Montblanc

Aquesta institució era d'origen medieval i es gestionava entre l'església i el municipi[18] El desembre de 1910 es formà a Montblanc una junta de reconstrucció de l'hospital que tingué per prioritat la recaptació de diners a fi de comprar mobles, roba i pagar l'arranjament de l'edifici. En aquella data els seus membres eren Mn. Josep Vinyes, Gabriel Vilalta, Josep Guarro Figuerola, Joan Santfeliu (tresorer) i Ferran Xaparro. El 25 de maig del 1918 es proposà a la persona de Joan Poblet i Teixidor per substituir a Melcior Malet Borràs, que havia mort. El maig de 1920 el seu president era Ferran Xaparro Papiol, i en aquella data el substituí Josep Poblet Calderó, regidor segon de l'ajuntament.

Gràcies a les sol·licituds d'ingrès signades pel metge, l'infermer, les monges carmelites o el mateix consistori municipal, coneixem els noms dels malalts entre 1918 i 1925, en total 21, si bé creiem que en manquen, bàsicament s'atenia a malalts pobres, tant de la mateixa vila, com de pobles propers i rodamons d'arreu de l'Estat (en trobem d'Andalusia, Castella i Navarra). A l'hospital podien dormir en un llit, menjar calent i rebre les atencions d'un metge, d'un infermer i d'una religiosa (carmelita). En aquestes butlletes, el 1923 documentem al metge Manuel Delgado.

Entrada de malalts a l'Hospital de Montblanc (1918-1925)

-1918: 5
-1919: 1
-1920: 1
-1921: 2
-1922: 1
-1923: 4
-1925: 3
-Sense data: 4
Total: 21

Durant la Guerra Civil, entre final de 1935 i el gener de 1936, aprofitant la cessió de l'edifici de la Plebania per part de Comitè Antifeixista de Montblanc, fundaren un Institut Policlínic per atendre malalts, en el qual s'habilitaren vuit llits i un quiròfan amb aparell de raig X [19], posteriorment, durant

el franquisme, concretament entre els anys 1955 i 1959 es fundà una clínica privada amb el nom de Clínica Montserrat[20].

A Santa Coloma de Queralt, per la seva banda, també funcionava un altre hospital municipal, entre 1950-1958, en el qual documentem un total de 64 ingressos de malalts pobres a càrrec dels pressupostos de la Diputació de Tarragona[21].

Tret d'aquesta assistència comarcal, i per a patologies complexes que necessitaven cirurgia, l'alternativa eren els hospitals situats en el Camp de Tarragona, en el seu finançament la Diputació hi jugava un paper important. Aquesta circumstància ha deixat rastre en la documentació, concretament en els lligalls de la secció de beneficència de l'Arxiu General de la Diputació, corresponents als expedients d'ingressos als hospitals comarcals de Valls, Reus i el de Santa Tecla de Tarragona, que a la pràctica actuava com a provincial. Els hem consultat i hem realitzat el buidatge nominal dels conquencs hospitalitzats en la primera meitat del segle XX, tant els nascuts com els residents, quan el lloc de naixement i la residència no és el mateix ho fem constar, prioritzant la segona, en alguns casos els expedients no aporten gaire informació, a banda del nom i cognoms, lloc de naixement i domicili, s'anota la malaltia o motiu d'ingrès, i si disposen de propietats i en el cas dels pobres de solemnitat, les certificacions negatives de riquesa dels ajuntaments respectius. Les malalties més habituals són bronquitis, insuficiència cardíaca, fractures, colitis, embaràs, apendicitis, tuberculosi, etc. En els expedients s'hi poden adjuntar a més a més partides de naixement, casament, defunció i informes mèdics.

Aquí tan sols hi ha una part dels ingressos als hospitals, concretament dels que es feia càrrec la Diputació de Tarragona, i únicament en una cronología determinada, atès que per a un estudi més global caldria consultar els registres d'altes i baixes dels diferents hospitals, en aquests moments l'arxiu de Santa Tecla de Tarragona es troba dipositat a l'AHAT, disposa d'un complet inventari per a ús dels investigadors, darrerament el fons s'ha digitalitzat i actualment és consutable per internet (http://www.ahspt.cat), la resta de fons encara els custodien els respectius hospitals. Respecte la salut mental, el sanatori Pere Mata de Reus era el de referència a les comarques meridionals, pel que fa a les famílies pobres també la Diputació de Tarragona en gestionava ajuts econòmics, nosaltres hem deixat aquesta temàtica a banda en el present estudi, tampoc hem buidat els expedients del Dispensari Antituberculós de Reus. Les possibilitats doncs d'investigació encara són grans i esperem que en un futur augmentin les recerques històriques en l'ambit de la medicina des d'una vessant pluridisciplinar. Aquests però no eren els únics hospitals en funcionament, hi havia altres centres privats que mitjançanat el pagament d'una quota també s'hi podia accedir, tal és el cas de la Clínica Monegal, Guasch i Vidal i Jané de Tarragona o altres de Reus.

A continuació presentem l'estadística dels malats de la Conca de Barberà subsidiats per la Diputació de Tarragona i dels quals es conserva el seu expedient en l'Arxiu General de la referida institució provincial.

Hospital de Valls

Entre 1926 i 1957 hem localitzat a un mínim de 52 malalts conquencs que varen ingressar a l'Hospital de Valls com a pobres, aquesta era sens dubte la institució pública hospitalària més petita de les tres capitals de partits judicials del Camp de Tarragona[22].

Malalts pobres de la Conca de Barberà ingressats al Pius Hospital de Valls (1926-1937)

Conca Estricta (10)

-Barberà de la Conca: 1
-Blancafort: 3
-L'Espluga de Francolí: 1
-Montblanc: 4
-Senan: 1
Baixa Segarra (5)
-Passanant: 1
-Santa Coloma de Queralt: 3
-Vallespinosa: 1
Total: 15

Malalts pobres de la Conca de Barberà ingressats al Pius Hospital de Valls (1940-1957)

Conca Estricta (33)
-Barberà de la Conca: 5
-Blancafort: 1
-l'Espluga de Francolí: 4
-Montblanc: 14
-Rojals: 1
-Sarral: 4
-Solivella: 1
-Vilaverd: 2
-Vimbodí: 1
Baixa Segarra (4)
-Forès: 4
Total: 37

Hospital de Tarragona

L'Hospital de Tarragona és sense cap mena de dubte el que presenta l'estadística més elevada dels tres camptarragonins estudiats, entre 1925 i 1944 un mínim de 234 hi foren ingressades, i manca el període de la Guerra Civil. Dins els pobles de procedència dels internats sobresurten

el més grans en demografia, així el primer és Montblanc, seguit de l'Espluga de Francolí i Sarral, en el cas de Santa Coloma de Queralt, es possible que per la seva proximitat i àrea de mercat d'Igualada aprofitesin altres opcions.

Malalts pobres de la Conca de Barberà ingressats a l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona (1925-1944)

Conca Estricta (231)

-Barberà de la Conca: 1
-Blancafort: 6
-L'Espluga de Francolí: 26
-Montblanc: 111
-Pira: 2
-Rocafort de Queralt: 4
-Rojals: 2
-Sarral: 25
-Solivella: 22
-Vallclara: 2
-Vilanova de Prades: 3
-Vilaverd: 9
-Vimbodí: 18

Baixa Segarra (33)

-Belltall: 3
-Conesa: 4
-Les Piles: 1
-Santa Coloma de Queralt: 16
-Santa Perpètua de Gaià: 6
-Savallà del Comtat: 1
-Vallfogona de Riucorb: 2
Total: 264

Hospital de Reus

Per l'Hospital de Reus no hem localitzat els expedients corresponents a la Guerra Civil (1936-1939), si però els de part de la II República i anteriors. Així, doncs, entre 1930 i 1936 comptem a 23 malalts conquencs subsidiats per l'ens provincial.

Malalts pobres de la Conca de Barberà ingressats a l'Hospital de Sant Joan de Reus (1930-1936)

Conca Estrica (20)

-Barberà de la Conca: 1
-L'Espluga de Francolí: 3
-Montblanc: 3
-Pira: 1
-Rojals: 1
Sarral: 2
-Senan: 1
-Solivella: 2
-Vilanova de Prades: 3
-Vilaverd: 1
-Vimbodí: 2

Baixa Segarra (3)

-Conesa: 1
-Santa Perpètua de Gaià: 2
Total: 23

Durant el franquisme i en una cronologia més llarga els malalts conquencs a Reus passen del centenar, amb Montblanc, l'Espluga de Francolí, Solivella i Santa Coloma de Queralt al capdevant.

Malalts pobres de la Conca de Barberà ingressats a l'Hospital de Sant Joan de Reus (1939-1950)

Conca Estricta (87)

-Barberà de la Conca: 2
-Blancafort: 7
-L'Espluga de Francolí: 14
-Montblanc: 34
-Rocafort de Queralt: 4
-Sarral: 1
-Solivella: 13
-Vilanova de Prades: 1
-Vilaverd: 5
-Vimbodí: 6

Baixa Segarra (24)

-Aguiló: 1

-Belltall: 1
-Biure de Gaià: 1
-Conesa: 1
-Forès: 1
-Passanant: 2
-Pontils: 1
-Santa Coloma de Queralt: 12
-Santa Perpètua de Gaià: 2
-Savallà del Comtat: 1
-Vallfogona de Riucorb: 1
Total: 111

Les utilitats de la informació que aporten aquests expedients són diverses, per una banda estudiar la sanitat i la beneficència en les diferents etapes històriques, a més de possibilitar la realització d' altres estudis des dels llocs d'origen per comprovar si existia frau en les declaracions de pobresa que certificaven tant els alcaldes com els rectors, utilitzant els cadastres o registres fiscals de cada localitat. També és interessant la mobilitat vers Catalunya d'emigrants procedents del sud de la península. Molts d'ells jornalers del camp, peons sense qualificació, que podien treballar en la construcció o manteniment de carreteres. Evidentment les àrees geogràfiques d'anàlisi es poden ampliar a altres comarques més enllà de la Conca de Barberà. Finalment el fet d'aportar els noms en el treball és amb la intenció que els familiars tinguin una nova font d'informació per a conèixer dades que completin la seva història genealògica i de salut, en un moment que els antecedents mèdics són una eina que els professionals de la medicina demanen per a completar l'historial de cada persona en cas de malaltia.

Notes

1.- COMPANYS, ISABEL, «L'ingrés de Joan Fonoll, de Vinaixa, com a donat de l'Hospital de Santa Maria Magdalena de Montblanc, per la seva administració, l'any 1327", *Aplec de treballs,* (Montblanc), 31 (2013), p. 35-42.

2.- Arxiu històric de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla [AHSPT].- *Còpia simple del testament del doctor en medicina Jaume Guerau rebut en poder de Joan Jarau notari de Tarragona als 29 de mars de 1641*". Capsa 30, núm. 277.

3.- Per citar un altre exemple, l'any 1305, Blanca de Mordenyac deixà a l'Hospital de Sant Feliu de Guíxols un llit amb la seva màrfega, una manta i dos sous per als pobres vergonyants de l'esmentada vila. Per a més informació, vegeu: BORRELL, MIQUEL, *Caritat, beneficència, solidaritat: l'Hospital de Sant Feliu de Guíxols (del segle XIV al s.XX)*. Sant Feliu de Guíxols: Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols; 2005, p. 15.

4.- Sobre el context jurídic de les fundacions hospitalàries, consulteu: MILLER, TIMOTHY S. *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire*. Baltimore: Johns Hopkins University Press; 1997. Vegeu, també; IMBERT, JEAN. *Les hôpitaux en droit canonique*. Revue d'histoire de l'Église de France 1949; 35: 86-92. IMBERT, JEAN, *Le Droit Hospitalier De l'Ancien Régime*. Paris: P.U.F.; 1993. Sobre el Dret romà a Catalunya, consulteu: ASSIER-ANDRIEU, LOUIS. *Frontières, culture, nation. La Catalogne comme souveraineté culturelle*. Revue Européenne des Migrations Internationales 1997 13 (3): 29-46. SALRACH, JOSEP M., *El procés de feudalització (segles III-XII)*. Volum II de: VILAR, P. (dir.) Història de Catalunya. Barcelona: 1987. Finalment, sobre la

evolució del concepte de tutela, vegeu: SACRISTÁN, GUILLERMO. *Derecho al honor. Aspectos procesales y legitimación de las personas jurídicas. El reportaje neutral*. Planes provinciales y territoriales de formación: recopilación de ponencias y comunicaciones; vol. 2; 1997.

5.- COMELLES, JOSEP M.; ALEMANY, SILVIA; FRANCÈS, LAURA. *De les iguales a la cartilla. El regiment de la cosa pública, la medicalització i el pluralisme assistencial a la Vall d'Aro*. Barcelona: 2013, p. 47.

6.- EIXIMENIS, FRANCESC. *Regiment de la cosa pública*. Barcelona: Barcino; 1927. p. 125.

7.- «*A tota la Corona d'Aragó, la creació de Causes Pies i Hospitals és coetània als processos político-jurídics d'acreditació i contractació de metges per les Universitats i a l'augment de la seva influència com a intel·lectuals orgànics en polítiques de lluita contra les pestilències*». Vegeu: COMELLES, JOSEP M., DAURA, A; ARNAU, M; MARTÍN, E. *L'Hospital de Valls. Assaig sobre l'estructura i les transformacions de les institucions d'assistència*. Valls; 1991, p. 45-54.

8.- LÓPEZ TERRADA, MARIA LUZ. *«El Hospital General». Historia de la Universidad de Valencia*; vol. I; El Estudio General. València, 1999.

9.- Per més informació, consulteu: BARCELÓ, JOSEP. *Poder local, govern i assistència pública: el cas de Tarragona*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2014. [Tesi doctoral].

10.- Per tal d'aprofundir en la temàtica, vegeu: LÓPEZ TERRADA MARIA LUZ. *Health Care and Poor Relief in the Crown of Aragon*. En: GRELL, OLE PETER; CUNNINGHAM, ANDREW; ARRIZABALAGA, JON. (eds.) *Health Care and Poor Relief in Counter Reformation Europe*. London: Routledge; 1999, p. 177-200.

11.- Exceptuant els casos de l'Hospital Clínic de Barcelona ja que els professors de medicina volien sortir de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona; i els manicomis de Salt, a partir de 1904, i de la Clínica de Santa Coloma, entre 1925 i 1930.

12.- Per aprofundir en la tasca sanitària de la Generalitat republicana, vegeu: HERVAS, CARLES. *Sanitat a Catalunya durant la República i la Guerra Civil. Política i Organització sanitàries: l'impacte del conflicte bèl·lic*. [Tesi] Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2004.

13.- A tall d'exemple, esmentar les Residències Sanitàries de Bellvitge i Vall d'Hebron a Barcelona o Joan XXIII a Tarragona.

14.- En aquest sentit, és molt interessant veure el cas de l'Hospital Sant Joan de Reus, ANGUERA, PERE, *Hospital de Sant Joan de Reus: 1240-1990*. Reus, 1990.

15.- El tipus d'hospital construït per l'Estat es va inspirar en el model hospitalari nord-americà. Vegeu el següent referent: DE LA CÁMARA, JUAN PEDRO. *Fisionomía y vida del Hospital americano. Estampas de un viaje de estudio.* Madrid: Ministerio de Trabajo. Instituto Nacional de Previsión; 1948.

16.- Per veure un estudi sobre la població benèfica ingressada a l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, l'any 1970, que revela els canvis i transformacions que va sofrir aquesta institució just després de la inauguració de l'Hospital Universitari Joan XXIII, consulteu: ADSERÀ, JOSEP. *Monografías sobre el pasado y presente de nuestro hospital*. Tarragona: Hospital de San Pablo y Santa Tecla; 1971,p. 35-42.

17.- Vegeu: COMELLES, JOSEP M. *El proceso de medicalización de los hospitales catalanes: el caso del Pío Hospital de Valls*. Dynamis 1993; 13: 201-234.

18.- Joan M. Quijada Bosch ha publicat la descripció del fons en l'article «Documentació de l'Hospital de Santa Magdalena de Montblanc dipositada a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona», *Sanitat i vida (I),* Montblanc, 2009, p. 17-42.

19.- Josep Rull Huch, «institut Policlínic de Montblanc (1936-1939), *Espitllera,* (Montblanc), 25 (1984), p. 27-28.

20.- Enric-Sanchez Cid, «Història de les clíniques de Montblanc», *El Foradot* (Montblanc), 12 (2002), p. 12-14, per ampliar informació de la clínica us remetem al llibre del mateix autor, *Bloc de notes d'un ginecòleg*. Tarragona, 2007.

21.- Josep M. Grau Pujol, «L'assistència sanitària i benèfica durant el segon franquisme: l'Hospital Municipal de Santa Coloma de Queralt (1950-1962), *Recull,* (Santa Coloma de Queralt), 11 (2009), p. 5-13.

22.- Pel període de la Guerra Civil us remetem a l'estudi de Josep M. Grau i Pujol «Evacuats i refugiats de la Guerra Civil a l'Hospital Comarcal de Valls (1937-1938)», *Quaderns de Vilaniu,* (Valls), 59 (2011), p. 49-72.

Apèndix documental

1. Malalts pobres ingressats a l'hospital de Montblanc (1918-1925)

-Ramon Contijoc Folch (24 de juny ?).
-Dolors Prescolí Guarro (21 de juny (?).
-Joan Margalef (21 de juny (?).
-Luis Utrilla Medina, casat de 36 anys, natural de Madrid (?).
-Ramon Vega Folch, per grip (10 d'octubre de 1918).
-Leopoldo Garcia Ruiz, de 29 anys, natural de Templeque (Toledo), (11 d'octubre de 1918).
-Ramona Laidalga Arbera, de 32 anys, natural d'Areso (Navarra), (11 d'octubre de 1918).
-Teresa Vendrell Roig, per grip i complicació pulmonar (13 d'octubre de 1918).
-Agustí Pomès Gibert (entra el 16 d'octubre de 1918 i mor el dia 19).
-Antoni Foguet Guarro (entra el 28 de març de 1919 i mor el dia 30 del mateix mes i any).
-Dolors Pedrol, per ferides de les quals es recuperà favorablement (4-7 d'octubre de 1920).
-Maria Miret Bertran, de 65 anys, (entra el 14 de febrer de 1921 i mor l'endemà al matí).
-Maria (*Marieta*) Narcís (13 d'octubre de 1921).
-Maria Sisquer Xifre, vídua de 80 anys, de Montblanc (9 de gener de 1922).
-José Julián Balsero, solter de 42 anys, natural de Villaviciosa (Còrdova), (28 de març de 1923). -Teresa Saumell, 64 anys, imposibilitada per la vellesa i manca d'alimentació (30 de juliol de 1923).
-Martín Martínez González, de 70 anys, natural d'Alcolea (Almeria), (6 d'agost de 1923).
-Maria Bosc Maré, de 54 anys, de l'Espluga Calva (les Garrigues) amb bronconeumonia (10 de desembre de 1923).
-Francesc Roselló Pedrol, (10 de juny de 1925).
-Francesc Civit Moncosí, de 70 anys, ingressa per restabliment de la seva salut (20 de novembre de 1925).
-Vicenç Torruella Camell, de 55 anys, pobre de Montblanc, consta que ingressa per atendre la seva malaltia i no tenir *«dispendios»* (1925).

Observació: Si no s'indica el contrari entenem que els interns habiten a Montblanc, si bé també hi ha la possibilitat que siguin transeünts, quan hi ha interrogant vol dir que en el document no hi consta la data.

Font: Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT, Fons Hospital de Santa Magdalena de Montblanc, caixa 3, núm. 16.

2. Malalts pobres de la Conca de Barberà ingressats al Pius Hospital de Valls (1926-1937)

Barberà de la Conca

-Ramon Barbens Civit (1930).

Blancafort

-Àngela Esplugues Galofré, natural d'Aiguamúrcia i veïna de Blancafort (1927). L'any 1929 se la traslladà al dispensari tuberculós de Reus.

-Magdalena Civit Briansó (1930).

-Antoni Rigual Llurba (1931).

L'Espluga de Francolí

-Pere Marsal Palau (1929).

Montblanc

-Francesc Tibau Girons, natural de Puigverd d'Agramunt i veí de Lilla (1926).

-Macià Ribé Alós, natural de Montblanc i veí d'Aiguamúrcia (1928).

-Joan Vilalta Rosich, de Lilla (1932).

Passanant

-Joaquima Fabregat Carles, de Belltall (1929).

Santa Coloma de Queralt

-Carme Franquesa Segura (1931-1932).

-Carme Grau (1932).

-Joan Vidal Claramunt (1937).

Senan

-Antònia Vallverdú Parés, (ingressa el 5 d'octubre i mor el 2 de desembre de 1926).

Vallespinosa

-Montserrat Prats Vilà (1933).

Font: Arxiu General de la Diputació de Tarragona (AHDT), Beneficència, sign. 5, 13, 30,38 (cpf).

3. Malalts pobres de la Conca de Barberà ingressats al Pius Hospital de Valls (1940-1957)

Barberà de la Conca

-Úrsula Martínez Pérez, natural de Cuenca i casada amb Anastasio Peces-Barba Peces (1941).

-Magdalena Romeu Briansó, de 23 anys, filla de Joan i Magdalena (1941).

-Marina Molina Mercader, estava casada amb el jornaler, José Catena Rodríguez, de Jaén (1947).

-Francisco Tribiño Pérez. Nascut a Ferreira (Granada) (1951).

-Joan Canela Miquel, 70 a. (1956).

Blancafort

-Antonio Martínez Vera, c. 70 a. natural de Cartagena (1947).

L'Espluga de Francolí

-Josep Ferran Gassol, transeünt (1941).

-Montserrat Boldú Balcells (1947).

-Joan Pàmies Dolores (1957).

-Maria Vila Rius, nascuda a Montblanc (1951).

Forès

-Ramon Moix Moix (1940), residia a Valls.

-Dolors Andreu Castellà (1941)

. -Magí Fonoll Puig (1947).

-Jaime Cobo, 45 a. transeünt (1954).

Montblanc

-Maria Blasi Grinyó (1940), residia a Valls.

-Juana González Valero, de 22 anys (1940), natural de Cuevas de Almazora (Almeria) i veïna de Montblanc.

-Mateo Urquia Murguioncho, era nascut a Donostia (San Sebastian) (1940).

-Ramon Sanahuja Vinyes, de 70 anys (1941).

-Paula Bonet Arquer, de 72 anys havia nascut a Vinaixa (Les Garrigues), (1941).

-Ramon Rovira Porta, v. 82 a. vivia a Lilla (1947).

-Ernest Preixens Oller, 7 a. viu a Lilla. El seu pare era del Vilosell (Les Garrigues), (1947).

-Pere Llort Solé, 43 a. de Lilla, fill de Baldomer i Teresa (1951).

-Salvador Òdena Pàmies, de Rojals (1952).

-Josep Poblet Figuerola (1955).

-Miquela Caparrós Gallardo, v. 78 a. natural de Cartagena, vivia a la Guàrdia dels Prats (1955).

-Isabel Guisado Carrasco, natural de Almeria, casada amb el jornaler-peó, Francisco Jiménez Alonso (1956).

-Maria Hidalgo Marin, natural de Toledo, casada amb un jornaler (Gregori Porta), (1956).

-Lluís Ventura Lozano (1956).

Rojals

-Nativitat Nogués Vilalta, residia a la Riba (1947).

Sarral

-Antònia Civit Castells (1940).

-Josepa Badia Vendrell (1947).

-Isidre Duc Benet (1957).

-Simó Miró Mestre (1958).

Solivella

-Prudenci Estivill Jordana (1950).

Vilaverd

-Joan Fort Ferrer, havia nascut a Rojals (1960).

-Rosa Magrinyà Torrell (1941).

Vimbodí

-Eugeni Cervelló Masgoret, viu a Poblet (1956).

Font: Arxiu General de la Diputació de Tarragona, Beneficència, sign. 47,116, 136 i 194 (cpf).

4. Malalts pobres de la Conca de Barberà ingressats a l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona (1925-1944)

Conca estricta

Barberà de la Conca

-Pedro Martínez Moreno, 40 a. (1943), natural d'Albandrez (Almeria).

Blancafort

-Ramon Clot Isart, 29 a. (1944).

-Maria Elies Prats (1943).

-Antònia Ferran Vallverdú, 36 a. (1944).

-Antoni Palau Clota, 28 a. estava reclòs a la presó provincial (1940).
-Antonio Rico Segura (1944).
-Antoni Rigual Llurba (1930).

L'Espluga de Francolí

-Rosa Valls Peiró, c. 51 a. nascuda a les Borges Blanques (1925).
-Abdon Amigó Moles (1926).
-Ramon Saumell Civit (1926).
-Maria Cinta Figueres Torà (1929).
-Maria Lladó Bover, s. 33 a. natural de l'Albi (Les Garrigues), (1929).
-Antoni Marsal Morera, 60 a. (1929).
-Ramon Oliver Minguell, 41 a. Ferrer, vivia al Vendrell (Baix Penedès), (1929).
-Francesca Santana Capdevila, casada amb un pagès (Joan Giner), (1929).
-Salvador Civit Vallès (1931).
-Josep Roselló Gené, 18 a. fill de Josep i Llúcia (1931).
-Rosa Bartolí Cabrol (1932).
-Josep Valls Gras, 54 a. natural de Torredembarra (1932).
-Genoveva Ninot Palau, muller de Rafael Borges (1934).
-Júlia Méndez Fernández (1936).
-Joan Miquel Obrador (1936).
-Alícia Novas Corominas, 25 a. natural de l'Havana (Cuba), filla de Josep i Àngela (1940).
-Daniel Vidal Vila, pagès, c. 38 a. (1940).
-Dolors Barrabeig Roca, 34 a. (1941).
Josep Reinés Esteve, natural de Sant Llorenç (1941).
-Maria Rius Guim, 26 a. (1941).
-Encarnació Pastoret Armengol, muller de Manel Joaquim Tarès (1941).
-Josep Torres Salas, 22 a. a la presó provincial (1941).
-Elvira Masip Calderó, 44 a. (1942).
-Ramon Vidal Anguera, 70 a., casat amb Rosa Valls (1944).
-José Lorente Saura, jornaler, nat a Fuente Álamo, 28 a. (1944).
-Isabel Rodríguez Berber (1944).

Montblanc

-Jaume Artigas Ferrater (1925).
-Consol Sabater Alfonso, 21 a. (1925).
-Teresa Roset Aixalà, 10 a. filla d'Antoni (1925).
-Pau Vendrell Caballer (1925).
-Josep Gallart Palau (1926).
-Macià Ponts Torrellas, 19 a. orfe (1926).
-Francesc Mas Gallard, 37 a. natural de Vinaixa (Les Garrigues), (1926).
-Càndida Àvia Badia, 80 a. (1929).

-Salvador Marsal Pàmies, c. (1929).
-Antònia Torruella Català (1929).
-Bonaventura Vives Calbet (1929).
-Agustina Ximenes Escuder, 60 a. era d'ètnia gitana (1929).
-Mercè Torrellas Ferriol (1929).
-Dolors Dalmau Capdevila (1929).
-Rosa Huguet Pedrol, 75 a. vídua de Ramon Roset (1929).
-Emília Cassador Gallart, 23 a. natural de l'Ametlla de Mar (1929).
-Ramon Roig Samsot (1929).
-Josep Blavi Grinyó, 70 a. (1930), fractures per accident.
-Maria Poblet Comas, v. (1930).
-Lluís Roselló Domingo, c. (1930).
-Josep Roselló Bordell, casat amb Josepa Grinyó (1930).
-Macià Roselló Miró, 33 a. tuberculosi (1930).
-Macià Ferriol Foguet, c. (1930).
-Llorenç Sans Arnabat, 44 a. (1930).
-Josep Arnavat Vila, 65 a. (1931-1932).
-Ramon Cartanyà Recasens, 83 a. (1931).
-Ramon Fort Pedrol (1931).
-Irene Matutano Aguilar (1931).
-Ramon Mogas Alsina (1931).
-Rosa Poca Llort, 2 a. òrfena de pares, tuberculosi (1931).
-Maria Pedrol Vallès (1931).
-Soletat Tarragó Queralt (1931).
-Jaume Roca Pedrol (1931).
-Antònia Castellà Roselló (1932).
-Caietà Llobera Sandil, 42 a. (1932).
-Joan Sanjoan Pedrol, s. 34 a. (1932).
-Ramon Carreras Soler, 69 a. (1934).
-Maria Estil·les Portal, vidua de 69 a. (1934).
-Antoni Bover Iborra, 70 a. (1936).
-Joan Roig Figuerola (1936).
-Ermenegild Martí Anglès, de la Guàrdia dels Prats (1936).
-Ramona Cendra Oliveres, casada amb Maties Sans Serret (1936).
-Maria Carreras Boada, de la Guàrdia dels Prats (1939).
-Teresa Sans Vidal (1939).
-Josep Andreu Casadó, 17 a. (1940-1941).
-Maria Arnavat Duran, 30 a. (1940).
-Coloma Avià Abellà, v. 75 a. (1940).
-Lluís Granger Gil, 36 a. natural de Ginestar (Ribera d'Ebre), era a Montblanc a la recerca de treball (1940).

-Salvador Dalmau Miret, 49 a. (1940).
-Joan Mercader Cendrós, 60 a. (mor a l'hospital el 7 d'agost de 1940).
-Joan Toses Sabaté, 61 a. (1940).
-Maria Vallverdú Reborclosa, s. 22 a. era natural de Senan (1940).
-Ignasi Homs Martorell, 70 a. vivia a a Lilla (mor a l'hospital el 24 de setembre de 1940).
-Maria Candelària Ferrer Sans, 33 a. natural del Grau de València (1940).
-Mercè Torruella Moix, 50 a. (1940).
-Pere Blavi Torruella, 41 a. (1941).
-Ramon Blasi Martí, 53 a. (1941).
-Pere Bové Castellet, 41 a. de Lilla (1941).
-Ramon Bover Ribelles, 15 a. fill de Pilar i Ramon (1941).
-Joan Casanovas Civit, 42 a. nat a l'espluga de Francolí (1941).
-Maties Domingo Esteve, 54 a. (1941).
-Juan Fernández Garcia, 34 a. de Múrcia (1941).
-Marcelino Molina Ruiz, 65 a. de Valldepeñas (Ciudad Real), (1941).
-Maties Cartanyà Montalà, 10 a. fill de vídua (1941).
-Salvador Carreras Boada, de la Guàrdia dels Prats, 75 a. (1941).
-Josep Sanahuja Moncusí, 46 a. (1941).
-Elisa Torres Ferrer, 29 a. (1941).
-Francesc Sabaté Torruella, 82 a. (1941).
-Càndid Sanahuja Pàmies, 54 a. (1941).
-Maties Vallverdú Fontseré, 21 a. (1941).
-Rosa Aguilar Agramunt, 81 a. (1942).
-Ramon Casas Vallverdú, pagès, 65 a. (1942).
-Juan Córdoba Almeda, de 80 a. nat a Oriola (Alacant), (1942).
-Joan Blavi Grinyó, 64 a. (1942).
-Aurora Giménez Alfonso, 10 a. nascuda a Almeria (1942).
-Juan Gómez Gómez, 42 a. (1942).
-Rosa Salvat Sans, 67 a. (1942).
-Josepa Puig Gausacs, 19 a. natural de Barcelona (1942).
-Antònia Jordana Miró, nascuda el 1919 a Sarral (1942).
-Josepa Bulbena Sardà, 28 a. (1942).
-Maria Serret Bulbena, 5 a. filla de l'anterior (1942).
-Angela Gómez Garcia, 9 a. la seva mare era de Badajoz (1942).
-Maria Monje Fuente, 45 a. natural de Palència (1942).
-Maria Miró Torrellas, 52 a. (1942).
-Gabriel Pérez Martínez, 20 a. (1942).
-Pau Balcells Prats, 68 a. (1942).
-Mercè Montalà Solé, 11 a. (1942).
-Teresa Ferrer Ferraté, 27 a. (1942-1943).
-Joaquima Civit Miret (1943).

-Antònia Dalmau Dalmau, 16 a. (1943).
-Ramon Pere Francesc, de la Guàrdia dels Prats, 49 a. (1943).
-Maria Teruel Martos, 53 a. natural d'Albox (Almeria), (1943).
-Isabel Pérez Martínez, natural d'Arboleas (Almeria), 22 a. (1943).
-Maria Pérez Sánchez, 8 a. filla d'un jornaler d'Albox (Almeria), (1943).
-Maria Reche Trabalón, 27 a. natural de Cantoria (Almeria), (1943).
-Manuela Garcia Rodríguez, 15 a. natural d'Almeria (1943).
-Antoni Toses Solé, 60 a. (1943).
-Joan Anglès Català, 45 a. (1943).
-Ramon Miró Civit (1944).
-Josep Balenyà Llort, 73 a. (1944).
-Pau Casanoves Robert, 59 a. (1944).
-Trinitat Cavaller Andreu, 62 a. (1944).
-Ramon Ferrer domingo, 15 a. (1944).
-Maria Foguet Soler, 50 a. (1944).
-José Giménez Gilabert, 15 a. (1944), sols feia un any que vivia a Montblanc, la seva mare era de Cantoria (Almeria).
-Aurora Giménez Alfonso, 11 a. (1944).
-Joan Llort Fabregat, 67 a. (1944).
-Maties Roselló Cartanyà, 13 a. (1944).
-Maria Cinta Sugranyes Soler, 37 a. de la Guàrdia dels Prats (1944).
-Teresa Toses Roselló, 32 a. (1943).
-Emília Vinyes Cortés, 63 a. (1943).

Pira

-Ramon Torroja Cartanyà, ferida per arma de foc, era natural de l'Espluga de Francolí (1929).
-Ramon Mateu Cantó, 4 a. (1932).

Rocafort de Queralt

-Maria Canela Poblet, 71 a. natural de Conesa (1940).
-Josep Gomis Llevadot (1941).
-Maria Rubió Bofarull, filla de Coloma (vidua), (1941).
-Antoni Domingo Llobera, nat a Barcelona, 9 a. (1944).

Rojals

-Anton Òdena Òdena (1931).
-Joan Pàmies Gavarró, 63 a. nat a Mont-ral (1941).

Sarral

-Isidori Bartomeu Bartomeu (1930).

-Maria Giménez Pubill, 5 a. (1930).
-Maria Reñé Teixidó, v. 66 a. (1930).
-Antoni Bonell Sans, v. 62 a., jornaler, natural dels Omellons (1931).
-Blai Blavi Vidal, 43 a. (1931).
-Dolors Sanz Collado, 14 a. filla de Joaquim i Dolors, de Castelló de la Plana (1930-1931)
. -Josep Farrer Fontanilles, c. jornaler (1936).
-Florenci Plana Gener (1936).
-Lluís Rodríguez Fontanals, 8 a. fill de Rosa i Cosme, del darrer es desconeix on viu (1939).
-Francisco Mena Jurado, refugiat de guerra (27 de gener de 1939).
-Moises Jiménez Estanislao, s., pagès, 49 a. de Sòria (1941).
-Ana Martínez Martínez, 5 a. natural d'Almeria (1941).
-Elvira Parés Colet, 50 a. muller de Joan Farré (1941).
-Lázaro Pintor Porra, 27 a. natural d'Almeria (1941).
-Francesc Sabidó Montpeó, c. pagès, 65 a. (1941).
-Àngela Farré Parès, 22 a. (1942).
-Dolors Anglès Fortuny, 37 a. nascuda al Morell (1942).
-Andrés Camacho Camacho, 3 a. (1942).
-Antonio Linares Ortiz, 29 a. natural d'Almeria (1942).
-Joan Gibert Rosell, 5 a. (1942).
-Cristóbal Gallego Gilabert, 44 a. (1942).
-Antonio Garcia Piñeiro, 11 mesos (1943).
-Josep Bertran Company fill d'Isidre i Teresa, (1944).
-Miquel Bertran Company, s. germà de l'anterior, (1944).
-Josep Estil·les Guasc (1944).

Solivella

-Júlia de Paula Sanahuja (1930).
-Antoni Pinent Farré (1930).
-Manuela Sans Montseny (1936).
-Maria Sans Montseny (1939).
-Bonaventura Sans Masalias, 9 a. fill de Rosa M. Ballart, vidua de Jaume Sans Vinyes, aquest de Passanant (1940).
-Núria Saragossa Andreu, 8 a. era filla de Maria A. Anglès, de Lleida (1940).
-Assumpció Saragossa Andreu, 12 a. (1940).
-Carme Sanahuja Montseny, c. 39 a. (1940).
-Francesc Lladó Padrol, pagès, c.37 a. natural de Cervià de les Garrigues (1940).
-Rosa Espanyol Pijoan, 60 a. (1941).
-Carolina Pulleiro Pallàs, 14 a. la seva mare era dels Omells de na Gaia (Urgell), (1941).
-Palmira Sanahuja Pinen, 14 a. òrfena de pare (Josep S. Montseny), (1941).
-Jaume Masalies Mestres, c. pagès, 51 a. (1941).
-Maria Cortés Ventura, c. (1942).

-Josep Rius Trabal, c. 48 a. pintor, natural a Barcelona (1942).
-Ramon Masalies Palau, 19 a. (1942).
-Joan Pallàs Montseny, 30 a. (1942).
-Coloma Corbella Massaguer, 64 a. (1943).
-Jaime Garcia Galindo, 40 a. (1943).
-Dolors Anglès Garcia, 10 a. (1944).
-Gabriel Gallart Prats, 59 a. (1944).
-Joan Pijoan Querol, jornaler, c. 54 a. (1944).

Vallclara

-Serafina Estrader Palau, 30 a. (1941).
-Francesc Salas Paris (1931).

Vilanova de Prades

-Maria Salvador Vidal, 7 a. (1932).
-Carme Espasa Llaveria (1936).
-Ramon Maré Sans, 61 a. (1941-1942).

Vilaverd

-Francesca Miró Giner, v. 74 a.
-Estanislau Brusau, s. forner, 30 a. (1926).
-Romà Cartanyà Galofre (1930).
-Marc Oliveres Ferré, s. 23 a. (1931).
-Josep Oliveras Galofre, 37 a., tuberculosi (1932).
-Maria Rosich Martí, 24 a. (1934).
-Maria Andreu Vallverdú, 27 a. (1943).
-Dolors Miró Vilà, 39 a. (1943).
-Lluís Carreres Fornells, 70 a. (1944).

Vimbodí

-Carme Cid Llunart, 24 a. embaràs, natural de Tortosa (1940).
-Joan Garcia López, 22 a. natural d'Almeria (1940).
-Brígida Nadal Capdevila, 30 a. (1930).
-Antoni Maré Codina (1936).
-Salvador Miret Plaza, 54 a. (1930).
-Ramon Roig Valls, 36 a. (1930).
-Pere Serra Farriol, 58 a. (1932).
-Filomena Callis Lamoine, v. 81 a. natural de França (mor a l'hospital el 22 d'agost de 1940).
-Martí Portella Botifoll, 50 a., vidua d'un vidrier de Torroella de Montgrí (Baix Empordà), (1940).
-Càndid Sanahuja Pàmies, 47 a. v. pagès (1941).

-Antònia Vallver Gorc, s. 65 a. (1940).
-Adrià Delgado Mercader, 6 a. (1941).
-Ana Rodríguez Martínez, 38 a. natural d'Arboleas (Almeria), (1941).
-Josep Amorós Fa (19421943).
-Antonio Viudez Sánchez, jornaler, nascut a Huércal-Overa (Almeria), (1942).
-Joan Brunet Estivill, 63 a. (1943).
-Josepa Domingo Cervelló, 58 a. (1944).
-Maria Perera Vilà, 36 a. (1944).

Baixa Segarra

Belltall (Passanant)

-Rosa Torellas Cases (1932).
-Sebastià Panadès Segarra, 50 a. natural de Conesa (1940).
-Anna Amenós Pont, 17 a. (1944).

Conesa

-Ramon Pons Querol, jornaler, natural d'Arbeca (1930).
-Jaume Panadès Civit, 5 a. (1936).
-Tomàs Blanc Auvià, 40 a. (1940).
-Magí Ferré Tarragó, empresonat a la Punxa, 31 a. mor a Tarragona el 13 de novembre de 1940 per tuberculosi.
-Rosa Conesa Contijoch, 80 a. (1940).
-Maria Ferran Llorach, 40a. (1943).

Les Piles

-Magí Prats Gallart, 62 a. (1942).

Santa Coloma de Queralt

-Rosend Prat Gilabert (1929).
-Vicenç Carol Solà, 62 a. (1930).
-Macià Albi Llaurador, 34 a. (1934).
-Rosa Vázquez Calvo, 47 a. refugiada de guerra (1939).
-Fèlix Méndez Alvárez, 76 a. s. de Lugo (1941).
-Francesc Segura Morera, 48 a. (1942).
-Francesc Camins Gener, 74 a. (1942).
-Laura Asbert Canela (1943).
-Maria Bartoli Brunet, s. 21 a. (1943).
-Pedro Burillo Martínez, 18 a. d'Arbolea (Almeria), (1943).

-Andrés Pérez López, natural de Mazarrón (Múrcia), transeünt (treballava a la carretera de Pontils), (1943).

-Ramon Civit Roselló, 42 a. (1943).

-Gonzalo Pérez Piñero, nat a Aguilas (Múrcia), peó de la carretera de Santa Coloma a Santa Perpètua de Gaià (1943).

-Ermenegild Domènech Torres, 54 a. (1943).

-Maria Barroso Cortés, 52 a. (1944).

-José Bolvalas Romero, 39 a. nat a Alavia (Almeria), (1944).

Santa Perpètua de Gaià

-Baltasar Oller López, 18 a. peó de la carretera (1940).

-Alonso Gómez Díaz, 50 a. natural d'Almeria (1941).

-Juan Pérez Parra, 18 a. (1941).

-Juan Pérez Pérez, 5 a. natural d'Almeria (1941).

-Isidro Garcia Travalón (1941).

-Ginés Pérez Pérez, 3 a. natural d'Almeria (1942).

Savallà del Comtat

-Matea Pérez Marcos, *pobre mendicante* (1931).

Vallfogona de Riucorb

-Ramon Llobet Bonell (1929).

-Josep Santacana Ponts, v. 53 a. (1929).

Font: Arxiu General de la Diputació de Tarragona, Beneficència, sign. 1,6, 7-8, 10-11, 20, 40, 45, 48-49, 52, 55, 58-59, 61, 67-68, 73 (cpf).

5. Malalts pobres de la Conca de Barberà ingressats a l'Hospital de Sant Joan de Reus (1930-1936)

Barberà de la Conca

-Rosa Poblet Bella (1931).

L'Espluga de Francolí

-Montserrat Josa Castelló (1933).

-Josep Llanes Vendrell (1933).

-Júlia Mendez Fernández (1936).

Montblanc

-Mercè Andreu Cortès (1935)

-Ramona Cendra Oliveres, v. (1936).

Pira

-Josep Salas Amorós (1931).

Rojals

-Josep Pàmies Òdena (1933).

Sarral

-Josep Ferrer Fontanilles, c. (1936).
-Florenci Plana Gener (agost 1936).

Senan

-Joana Valls Vilà, natural de l'Espluga de Francolí (1935).

Solivella

-Josep Iglésias Iglésias (1933-1934).
-Mercè Sanahuja Casamitjana (1931).

Vilanova de Prades

-Carme Espasa Llaveria (1936).
-Roser Serra Català (1935).
-Lluís Serra Romeu (1935).

Vilaverd

-Pau Cartanyà Galofre (1935).

Vimbodí

-Josep Caixal Pàmies (1930).
-Antoni Maré Codina (1936).

Baixa Segarra

Conesa

-Jaume Panadès Civit, 5 a. (1936).

Santa Perpètua de Gaià

-Josep Balcells Palau (1935).
-Gabriel Soler Font (1935).

Font : Arxiu General de la Diputació de Tarragona, Beneficència, caixes 12, 36-37.

6. Malalts amb recursos migrats de la Conca de Barberà ingressats a l'Hospital de Sant Joan de Reus (1939-1950)

Conca estricta

Barberà de la Conca

-Maria Ribas Amill, 26 a. embaràs (1946).

-Antonio Rodríguez Aguilar, natural de Sevilla (1950).

Blancafort

-Maria Elias Prats (1944).

-Josepa Farràs Francesc. casada amb Josep Anglès Elias, Embaràs, (1950).

-Bartomeu Ferran Masgoret, natural de Pira (1944).

-Antònia Ferran Vallverdú, casada amb un jornaler (Ramon Reig), (1944).

-Joan Iglésias Civit (1942).

-Providència Llort París, 20 a. embaràs (1949).

-Mercè Llurba Vives, embaràs, natural de Cervià de les Garrigues, casada amb Sebastià Martí (1950).

L'Espluga de Francolí

-Pasqual Carbonell Roig (1933).

-Teresa Òdena Torres, c. 40 a. (1942).

-Joan Casanoves Civit (casat amb Maria Vives Amill), (1944).

-Antonio Franco Malo, religiós de Sant Vicenç de Paül, 18 a. (1944).

-Francesc Carmona Díaz, natural de Pechina (Almeria), (1945).

-Sebastià Solà Cortaza, natural de Bell-lloc d'Urgell (1945).

-Sebastià Bibiloni Coll, natural de Santa Eugènia (Illes Balears), (1947).

-Josep Ferran Rossell (1948).

-José Vázquez Barques, 22 a. fill de Vicente i Josefa, natural de Torrent (País Valencià), (1948).

-Juan Iniesta Pardo, c. 60 a. natural de Pechina (Almeria), (1949).

-Miquel Virgili Saumell, 64 a. (1949).

-Montserrat Piquer Poquet, embaràs, natural de Vinebre, casada amb Josep Vallès López (1950).

-Sebastià Rivera Gelabert, s. 20 a. estudiant a la casa missió dels Pares Paüls (1950).

-Marcos Soria Moreno, natural de Getafe (Madrid), (1950).

Montblanc

-Rosa Sigró Huguet (1934).

-Antoni Bové Iborra, 70 a. (1936).

-Joan Roig Figuerola, v. (1936).

-Marina Rosselló Soberano (1944).
-Ramona Escudé Pubill (1941).
-Carme Roselló Boada, 15 a. filla d'Andreu i Agustina (1942).
-Teresa Roselló Boada (1943).
-Juan Pérez Martínez, 19 a. natural d'Arboleas (Almeria), (1943).
-Antònia Moix Murtra, 32 a.c. (1943-1944).
-Trinitat Cavaller Andreu (1944).
-Teresa Cendra Cortés (1944).
-Magdalena Miró Roig, 68 a. (1945).
-Desideria Moreno Sánchez, nascuda al Bonillo (Albacete), casada amb Pere Soler Miró (1945).
-Jaume Sanahuja Freixes, fill de Martí i Nativitat (1945).
-Teresa Ferrer Ferrater, embaràs, casada amb Joan Cavaller Salvat (1945).
-Nativitat Freixes Moix, c. 45 a. (1946).
-Joan Artigas Rosselló, nascut el 1883, (1948).
-Salvador Bové Torrell, nadó d'un mes de vida (1948).
-Dolors Colls Fité, 63 a. nascuda a Figueres (1948).
-Josepa Dalmau Escoter, 62 a, casada amb Roc Tarragó (1948).
-Enriqueta Luque Bausili, 10 a. filla de Maria, nascuda a Ascó (1948).
-Asunción Rietre Arce, embaràs, natural d'Oviedo (1948).
-Benjamin Paz Vilaboa, natural de Cerdedo (Pontevedra), (1948).
-Concepció Ribas Mendoza, 68 a. natural de Martorell (1949).
-Empar Grau Nogués, 21 a. (1949).
-Teresa Bosch Sans, natural de Duesaigües (País Valencià), embaràs (1949).
-Ernestina Pérez Escribà (1949).
-Jaume Ribot Balanyà, 8 a. (1949).
-Carme Sabater Serret, 46 a. de Prenafeta (1949).
-Irene Tous Andreu, v. natural de Vila-rodona (1949).
-Josep Vallbona Pallisó, 25 a. fill de Ramona P. Dalmau, vídua (1949).
-Maria de la Serra Campdepadrós Puig (1950).
-Ramon Moncosí Farrer, 60 a. casat amb Agustina Ribes (1950).
-Asunción Teruel Cabrera, embaràs, natural de Vélez Rubio (Almeria), (1950).

Pira

-Francesca Ferrer Poblet, v. (1943).

Rocafort de Queralt

-Josep M. Civit Hilari, fill de Josep, pagès (1949).
-Josepa Garrofer Garrofer, casada amb Jaume Duc Tomàs, pagès (1948).
-Ramon Jové Gomis (1948).
-Rosenda Morató Darnós, 27 a. embaràs, filla de Ramon i Josepa (1950).

Sarral

-Rosa Roset Pinyol, casada amb Joan Gibert, (1944).

Solivella

-Manuela Sans Montseny (1936).

-Montserrat Ballart Marimón, filla d'un jornaler (1943).

-Ramona Tarragó Guix, 28 a. embaràs, natural de Belltall, casada amb Joan Sanahuja, pagès (1943).

-José Sánchez Parra, natural d'Huercal-Overa (Almeria), (1944).

-Palmira Sanahuja Pinen, casada amb Joaquim Vicens. (1944-1945 i 1949).

-Filomena Contijoch Montanyola, embaràs (1945).

-Maria Pinen March (1945 i 1950).

-Josep Sans Solsona (1947).

-Valquiria Pinen Massaguer (1948).

-Dolors Puvill Vidal (1949).

-Gabriel Ballart Prats, 65 a. pagès, (1950).

-Mercè Salvador Capdevila, embaràs, casada amb Antoni Cortès (1950).

-Teresa Sanahuja Pinen, s. 22 a. (1950).

Vilanova de Prades

-Amparo Rico Cáceres, casada amb el mestre Santos González d'Àvila (1950).

Vilaverd

-Martí Òdena Rosell (1941).

-Gregori Delgado Figuerola, nascut a Barcelona (1942).

-Enriqueta Fabregat Cortiella (1942).

-Teresa Vilà Gener, 68 a. natural de Montbrió de la Marca (1942).

-Raimunda Llort Prats, v. 75 a. nascuda a la Riba (1948).

Vimbodí

-Diego Porta Rodríguez (1941).

-Ismael homedes Soler (1948).

-Càndid Sanahuja Pàmies, v. 62 a. havia nascut a Rojals (1948).

-Magdalena París Canyelles (1949).

-Maria Buti Saperes, v. 74 a. (1950).

-Francisco Requena Reyes, natural de Navas (Jaén), (1950).

Baixa Segarra

Aguiló

-Ramon Rius Farrer (1941).

Belltall

-Magdalena Ferrer Soler, 35 a. embaràs (1950).

Biure de Gaià

-Joan Gassol Gallego (1941).

Conesa

-Maria Ferran Llorach (1948).

Forès

-Miquel Amenós Quim, 13 a. (1948-1949).

Passanant

-Ramona Badia Torrellas, c. 34 a. (1944).
-Àngel Mas Llorens, 21 a. natural de Barcelona (1948-1949).

Pontils

-Ramon Giménez Arenaga (1943).

Santa Coloma de Queralt

-Antoni Padró Fuster (1941).
-Manuel Riba Vidal, 68 a. (1942).
-Joan Tous Miret, natural de Montblanc (1942-1945).
-Saturní Ponts Trilla, 58 a. (1943).
-Àngel Aparicio Aparicio, 37 a., nascut a Castelló de la Plana (mor el 30 de març de 1943).
-Rosa Nuet Pijoan, casada amb Ramon Civit Roselló, (1944).
-Maria Pont Pinyol, filla d'Eduard P. Vivó (1944).
-Diego Díaz Expósito, natural de Oria (Almeria), era fill de Francisco (1948).
-Isidre Civit Rosselló (1949).
-Baltasar Sánchez Gómez, natural de Duesaigües (País Valencià), (1949).
-Trinitat Gassol Brufau, 68 a. (1949).
-Pere Orriach Briansó, 59 a. (1949).

Santa Perpètua de Gaià

-Carme Cendra Inglès (1941).
-Rosend Aubià Casabona (1942).

Savallà del Comtat

-Antoni Tarragó Albareda (1941).

Vallfogona de Riucorb

-Maria Bonell Tudó, 18 a. els seus pares eren de Forès (1942), mor a l'Hospital de Reus el 15 d'agost de 1943.

Font : Arxiu General de la Diputació de Tarragona, Beneficència, caixes 51, 53, 60, 62, 64, 72, 77, 86, 90, 92, 96-98, 105-107.

Abreviatures de tots els apèndixs: a: anys, s: solter/a, v: vidu/vídua.

Observacions: Entre parèntesi fem constar l'any d'hospitalització, quan hi ha un interrogant és que no consta la data en el document, si es coneix també anotem la data de defunció. La major part dels documents están redactats en castellà, en els apèndixs hem catalanitzat els noms de fonts dels malalts catalanoparlants, prenent com a referència els seus cognoms. L'assignació a les poblacions l'hem feta en base a la residència, excepte quan aquesta era de fora de la Conca de Barberà que hem anotat la de naixement.

La sanitat a Blancafort en la primera meitat del segle XX*

Valentí Masalles Saumell

RESUM

Article sobre l'assistència mèdica a Blancafort, en base fonts d'axiu i orals. En l'apèndix documental s'adjunten diferents contractes col·lectius per oferir el servei mèdic, a banda de les clàusules hi ha també les relacions nominals dels seus habitants i el preu per cada prestació.

RESUMEN

El artículo trata la asistencia médica en Blancafort, en base a fuentes de archivo y orales. En el apéndice documental se adjuntan diferentes contratos colectivos para ofrecer el servicio médico, además de las cláusulas, también se publican las relaciones nominales de sus afiliados y el precio de cada prestación.

ABSTRACT

Article about the medical Blancafort, based arxiu and oral sources. In the documentary appendix attached to different collective agreements to provide medical services, in addition to the clauses are also nominal relationships of its inhabitants and the price for each service.

Valentí Masalles i Saumell. Neix a Blancafort el 1953. Estudia el Batxillerat al Col·legi de la Mercè de Montblanc i Magisteri a l'Escola Normal de Tarragona. Comença a exercir de mestre el 1975 i passa un any en cada una de les següents escoles: Escola Prim de Reus, Escola Marià Fortuny també de Reus, Escola Sagrat Cor de Solivella, Escola Salvador Ninot de Sarral, Escola Mare de Déu dels Torrents de Vimbodí i els últims trenta-tres anys a l'Escola les Muralles (abans Arce Ochotorena) de Montblanc. Mestre de català. Formador d'Audiovisuals del Departament d'Ensenyament. Regidor i més tard alcalde de Blancafort. President del Consell Esportiu de la Conca de Barberà durant 8 anys. Publicà un article a l'*Aplec de Treballs* 3 (1981) del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.

La sanitat a Blancafort en la primera meitat del segle XX*

Valentí Masalles Saumell *vmasalle@gmail.com

**Voldria agrair sincerament l'ajut i assessorament de Josep M. Grau i Pujol en la realització del present treball i a Josep M. Carreras Vives per l'interès per a publicar-lo a la revista Podall.*

Paraules clau: Blancafort. Segle XX. Història de la medicina. Metges rurals. Llevadores

Els calaixos a vegades esdevenen una caixa de sorpreses. Spovint no hi trobes el que busques i altres vegades surten coses inesperades. En el meu cas no recordo ben bé el que buscava però sí el que vaig trobar. Van aparèixer uns documents -en un bon estat de conservació- que contenien reglaments, contractes, llistats de persones i els segells i signatures que els acompanyaven hi donaven un aire d'oficialitat. Evidentment no els vaig deixar al calaix sinó que els vaig agafar per donar-hi un cop d'ull. A mida que els anava mig ordenant i llegint creixia el meu interès. Era com obrir la porta al tipus de sanitat que s'aplicava a Blancafort (i possiblement a molts altres pobles) en una època determinada, en aquest cas la primera meitat del s. XX. Però no va passar massa temps que els documents anaren d'un calaix vell a un calaix nou.

Va ser en una taula, després d'un bon àpat i una bona companyia que, parlant de recerques i documents antics, vaig comentar la meva troballa.

Algú va suggerir la idea que aquesta informació calia publicar-la i, evidentment, tots els altres van estar-hi d'acord (és curiós, però, quan en un grup de persones s'encarrega feina a un dels presents, la resta sempre hi està d'acord).

Era una espècie de repte que vaig acceptar però sense posar-hi data de lliurament. Procuraria fer-ho –vaig dir- el més aviat possible

He estat de sort, he trobat algunes persones – que ho van viure- que parlant amb elles m'han ajudat a entendre una mica com es veia, des del carrer, la situació sanitària de l'època, d'aquesta manera no ens basem només en la fredor dels papers i els documents.

Direm d'entrada que Blancafort passa dels 1.162 habitants l'any 1900 als 861 l'any 1950.

Vista del poble des de la Bassa Dolç.

Del primer metge que actualment es té record és del doctor Francesc Capell Bergadà (anys trenta) que vivia i visitava al carrer de Rosselló número, 5. M'han explicat, però, que en els últims deu anys d'aquesta primera meitat de segle, van passar per la població un mínim de cinc metges i que el lloc de consulta –a vegades una habitació llogada i altres la casa on vivia- anava canviant a mida que ho feien els metges. Així, podem parlar del doctor Joan Ferrer Sau que visitava al carrer Major número 10, del doctor Alfonso Nadal Sauquet, que ho feia al carrer de la Costeta (ara Argentina) número 6, i dels doctors Pedreira Rios, Josep M. Núñez Domènech i Alfonso Martínez, que van viure i visitar al carrer Calvo Sotelo (ara Raval de Rosselló), número 22. Aquest últim passà després a visitar i viure a la Plaça de la Independència (ara Plaça Vella) al número 6.

El metge visitava per les cases, a casa seva només s'hi anava en cas d'urgència. Se li portava l'avís i ell després feia el recorregut. Podem dir que estava de servei les 24 hores del dia, ja que podies anar-lo a buscar a l'hora que fos. Visitava sol i no disposava de gaires aparells i segons ens han dit, «una bona cullera i la boca ben oberta servia per descobrir infinitat de malalties». Quan la malaltia d'algun pacient es complicava, s'allargava, o el doctor no ho veia massa clar, el metge de Blancafort es reunia amb el de Solivella i algunes vegades també

Façanes actuals de les cases on varen residir i visitar els metges

1. FRANCESC CAPELL BERGADÀ
Carrer de Rosselló, 5
2. JOAN FERRER SAU
Carrer Major, 10
3. ALFONS NADAL SAUQUET
Carrer de la Costeta, 6
4. PEDREIRA RÍOS
JOSEP M. NÚÑEZ DOMÈNECH
ALFONSO MARTÍNEZ
C. Calvo Sotelo, 22

5. ALFONSO MARTÍNEZ
Plaça Independència, 6.

(Els noms dels carrers són els de l'època)

amb el de Montblanc i en parlaven entre ells intentant buscar una diagnòstic. La gent del poble es referia a aquestes trobades com «han fet una consulta». Aquest era el darrer recurs per la cura. A partir d'aquí, el que podia, i pel seu compte, havia d'anar a fora. Els metges aconsellaven que el portessin a tal o qual clínica. Es veu que aquesta «consulta» podien demanar-la, també, els familiars de la persona malalta (fins l'any 1946, en què s'estableix el preu de les consultes, dins les bases de tarifes mínimes, no tenim notícia els costos econòmics). Creiem que en famílies amb pocs recursos econòmics, en cas d'ingressos hospitalaris llargs d'algun o alguns familiars, els podia portar quasi a la misèria o no aixecar el cap en molt de temps.

El metge del poble tampoc ho podia fer tot. Una de les persones preguntades recorda haver anat a Montblanc a buscar el doctor Sancho per fer una transfusió de sang i combatre una hemorràgia al seu pare.

De l'assistència als parts se n'encarregaven les llevadores. De la primera que tenen recordem és de la senyora Angelina, muller d'un mestre que hi va haver al poble, el mestre Joan Pedret. Aquesta es veu que en va ensenyar a la senyora Assunción, «del Sota», que va practicar-ho fins que va marxar passada la Guerra Civil. La seguiren tres més, la Rosa «del Garcia» (poc temps), la Lluïsa «del Barril» i la Maria Sanjuan. En marxar la Lluïsa a viure a fora, quedà només la Maria que va actuar fins el 1965, encara que els últims anys amb poca feina per l'augment d'afiliacions a la seguretat social i els naixements a Tarragona, Lleida, Reus i Montblanc. Algunes d'aquestes llevadores també posaven injeccions. Diuen que aquestes llevadores van estar uns dies de pràctiques fora del poble.

Algunes famílies, que s'ho podien permetre econòmicament, a l'hora dels parts acudien a un metge especialista de Vimbodí, el doctor Coch, que es desplaçava a Blancafort. Ho havia fet també en algun cas d'avortament.

Tots els consultats ens han explicat que, els dies de bateig, eren les llevadores les que portaven els nadons a l'església junt amb el pare i els padrins. En primer lloc perquè com que el bateig havia de fer-se molt aviat, la mare encara estava convalescent i en segon cas es veu que la mare després d'haver parit no podia entrar a l'església sense un acte de «purificació» que es feia a la porta d'entrada. Una altra referència que tenim és la norma que sostenia que la partera no podia sortir de «sota teula» (de casa) fins després de la purificació personal i que una senyora –potser no massa creient- va sortir de casa amb una teula al cap fent cas omís a aquest costum.

Al poble no hi havia cap farmàcia, les receptes que omplia el metge anaven a buscar-les principalment a la farmàcia Pujades de Montblanc –que era la referent- tot i que alguns podien anar a una altra que hi havia als Quatre Cantons, la farmàcia Curto. Uns anys més tard també es podia anar a la de Solivella.

De la sanitat animal, com que el poble no disposava de manescal, se n'encarregava el doctor Jaume Masalles que també tenia cura de Montblanc i resta de comarca.

Algunes persones pertanyien al que avui en diem mútues: la Monegal (Tarragona), Savé (Reus), l'Aliança (Barcelona), etc. Les dues primeres (més properes) ens diuen que acabaren pràcticament sense associats –motius econòmics i de servei- i que l'Aliança amb els anys anà creixent -especialment a partir del 1929-. Els socis de l'Aliança podien fer ús, també, d'alguns serveis que oferia el doctor Rull de Montblanc (com fer raigs X).

Dins d'aquest escenari és on situem la documentació de l'Assistència Mèdica, contractes col·lectius de conducta, etc. La finalitat d'aquests documents era un compromís per escrit entre un metge i els associats per tal que aquests, amb el pagament d'una quota, rebessin l'assistència mèdico-quirúrgica necessària.

Plaça dels Arbres, anys 20 (rentador al fons)

Uns reglaments donaven les pautes perquè aquest compromís es portés a terme de forma satisfactòria per ambdues parts, a la vegada que preveia les sancions corresponents si no es complien.

El primer document que disposem és el reglament escrit en castellà, de la Societat Asistència Mèdica de Blancafort del tres de desembre de 1915. En aquest s'inclou l'objecte de la societat, obligacions, drets i deures dels associats, de la junta directiva així com les sancions, modificacions i finalment la possible dissolució. (apèndix 1).

El següent és un reglament bastant similar a l'anterior està redactat en català i sense data (nosaltres el situaríem en els anys trenta). (apèndix 2).

El primer contracte col·lectiu de conducta que tenim és el que signen el doctor Francesc d'Assís Capell Bergadà i la Junta de veïns de Blancafort, el desembre de 1932, on s'especifiquen les retribucions, els tipus de serveis i les obligacions d'ambdues parts. Aquest contracte té una durada d'un any prorrogable. (Apèndix 3).

El segon contracte que tenim és de l'u de gener de 1940 (redactat en castellà) entre el doctor Joan Ferrer Sau i la junta de veïns del poble. No és massa diferent de l'anterior. (apèndix 4).

Disposem. també, d'un document que, tot i que no hi consta la data el situaríem en els anys trenta, està signat pel metge Joan Ferrer, el President Josep Llurba i el Secretari Isidre Prats. Està redactat en català i hi consten els honoraris que percebia el facultatiu pels serveis extraordinaris. (apèndix 5).

També hi havia famílies que estaven incloses en el que s'anomenava «*Servicio Benéfico-Sanitario*» i que tenien el servei mèdic gratuït. Aquest llistat sortia de l'Ajuntament. L'any 1940 s'hi varen acollir cinc famílies. En la llista que tenim hi consta: *el número d'ordre, número i cognoms dels caps de família, professió o ofici, domicili, número de persones de la familia y observacions.* (apèndix 6).

El setembre d'aquest mateix any, l'Ajuntament de Blancafort envia al President de l'Associació «Asistencia Médica de Blancafort», el comunicat que li ha fet arribar el Consell Provincial del Col·legi Oficial de Metges de la Província de Tarragona, informant que a partir de la data s'abstinguin de contractar cap metge que no hagi estat aprovat per aquest Col·legi (apèndix 7).

En el contracte de l'any 1941, datat el primer de gener, semblant al del gener de 1940, veiem que el metge és el mateix, el contracte és idèntic l'únic que varia és la quantitat que el metge rep en *calidad de honorarios facultativos,* que aquesta vegada pugen a 8.500 pessetes. El president i el secretari de la Junta són els mateixos.

Trobem aquí una novetat respecte a l'any anterior i és la reclamació que el metge fa pels serveis extraordinaris que de forma ordinària rep la població i l'acord i acceptació de la Junta. (apèndix 8).

Podem afegir el contracte col·lectiu de conducta entre la Junta de Veïns de Blancafort i el metge Joan Ferrer Sau redactat a Blancafort l'u de gener (o dotze de maig -hi ha una rectificació damunt-) i aprovat pel Consell directiu Provincial del Col·legi de Metges el 14 de juliol del mateix any. Aquest contracte porta afegida la relació de persones incloses en el contracte, les seves adreces i les aportacions de cadascuna.

Veiem que hi ha una variació en els honoraris ja que en el contracte fet a Blancafort, aquests pugen 8.500 pts. I en el contracte enviat i aprovat a Tarragona hi consten 9.000 pts. (apèndix 9)

El 30 d'agost del 1942 se signa el contracte de Conducta entre el metge Alfonso Nadal Sauquet i la Junta de Veïns. S'hi afegeix el llistat de persones incloses en el contracte, l'adreça, però no la quantitat a pagar. Aquest contracte és aprovat pel Col·legi de Metges de Tarragona el dia 5 de desembre del mateix any, amb el certificat corresponent. No hi fem constar els apèndixs per ser molt semblants als anteriors

En el contracte datat el 8 de maig de 1946 el metge és Josep Maria Núñez Domènech, en aquest cas el metge consta com a resident a Barcelona. En les condicions del contracte veiem algunes diferències respecte dels anteriors. (apèndix 10)

Amb data 19 de juliol 1946 l'alcaldia de Blancafort fa arribar a la Junta Local de Conducta Mèdica l'ofici rebut del Col·legi Oficial de Metges on se'ls comunica les bases i tarifes mínimes que caldrà que apliquin els metges en les zones rurals. El que sorprèn és el petit marge de temps amb que la Junta rep el comunicat si la aplicació ha de fer-se abans d'acabar el mes. (apèndix 11).

El juliol de 1946 se signa, a l'ajuntament, un contracte entre l'alcalde Josep Briansó, el metge José M. Núñez i representants de la Junta de repartiment de les iguales mèdiques per complir l'ordre circular del Col·legi de Metges i establir la distribució de famílies segons el tipus de pagament. (apèndix 12).

El llistat de famílies i llur classificació del contracte anterior no es correspon amb la distibució de les famílies que per categories i de forma nominal se signa el 31 d'agost d'aquest mateix any. (apèndix 13).

El que cal remarcar i a la vegada sorprèn, és que aquest llistat enviat a final d'agost per l'Ajuntament de Blancafort al Col·legi de Metges de Tarragona no coincideix amb el document

Visto y enterado per aquest últim. Per començar el llistat presentat el 31 d'agost està dividit en quatre grups –classe primera, segona, tercera i classe obrera- en canvi en el segon, amb data 5 de setembre, està dividit en cinc categories (o classes) – D, C, B, A i obrera -. Tampoc coincideix el nombre de famílies (220 en el primer i 213 en el segon) i per últim també varia la quantitat de diners (18.000 pts. en el primer i 22.500 pts en el segon)

Sembla que per fer el segon document van agafar unes tisores i agafant les primeres llistes van tallar per uns llocs determinats, el que no sabem és el criteri emprat per fer aquesta nova divisió ni tampoc qui ho va decidir. (apèndix 14).

Repassades les dues llistes veiem que les set famílies que falten en la segona són totes de la categoria tercera, en la relació numèrica ocupen dels números vuit al tretze inclusius i el núm. vint-i-set i pel que fa als cognoms no donen pas sensació d'ésser familiars entre ells la qual cosa ho fa una mica estrany.

Si comparem les dues observarem:

AGOST DE 1946					SETEMBRE DE 1946				
Primera (120 ptes.)	29	famíl.	3.480	ptes	Classe D (240 ptes.)	20	famílies	4.800	ptes.
Segona (100 ptes.)	42	«	4.200	ptes.	Classe C (120 ptes.)	34	«	4.080	ptes.
Tercera (80 ptes.)	69	«	5.520	ptes.	Classe B (100 ptes.)	50	«	5.700	ptes.
Obrera (60 ptes.)	80	«	4.800	ptes.	Classe A (80 ptes.)	69	«	4.520	ptes.
					C. obrera (60 ptes.)	40	«	2.400	ptes.
Total	*220*	*«*	*18.000*	*ptes.*		*213*	*«*	*22.550*	*ptes*

No hem pogut aclarir massa com es cobraven les quotes de la Societat. Una de les persones amb qui he parlat creu recordar que es fixaven uns dies i horaris de pagament –tampoc el lloc- (els últims anys ho feien en unes dependències dels baixos de l'Ajuntament que es deixaven per aquest motiu) i a les persones que no pagaven els dies establerts, se'ls passava a cobrar per les cases (tal i com es va fer després durant anys amb els que pagaven l'Aliança).

Tampoc hem pogut saber com ho feien, inicialment, per trobar els metges que havien de venir. Més tard es veu que els metges ho feien a partir del seu Col·legi. Aquesta mobilitat de metges –sempre segons fonts orals- era deguda a que si un d'ells trobava un poble més gran per anar el demanava, això representava més categoria i econòmicament compensava: més gent, més quotes.

Tampoc sabem quin període de temps el domicili social de la Societat romangué al carrer Major núm. 19 o si va anar canviant, ni el lloc on es feien les reunions de socis. D'això fa molt de temps i a les poques persones que queden de l'època la memòria no els ajuda massa.

Hem tret a la llum, uns documents que potser ens hauran ajudat a entendre una faceta de la vida dels blancafortins, faceta que tots han coincidit que era semblant a la dels altres pobles del voltant.

Vol ser una pinzellada objectiva del funcionament d'unes institucions determinades, desconegudes actualment, per molta gent i que reflecteixen un aspecte de la vida en una època determinada, possiblement no massa fàcil, plena de dificultats i mancances. No dubtem, però, que la gent pogués ser resignadament feliç. Diu el refrany que qui no coneix res millor, s'acontenta amb el que té.

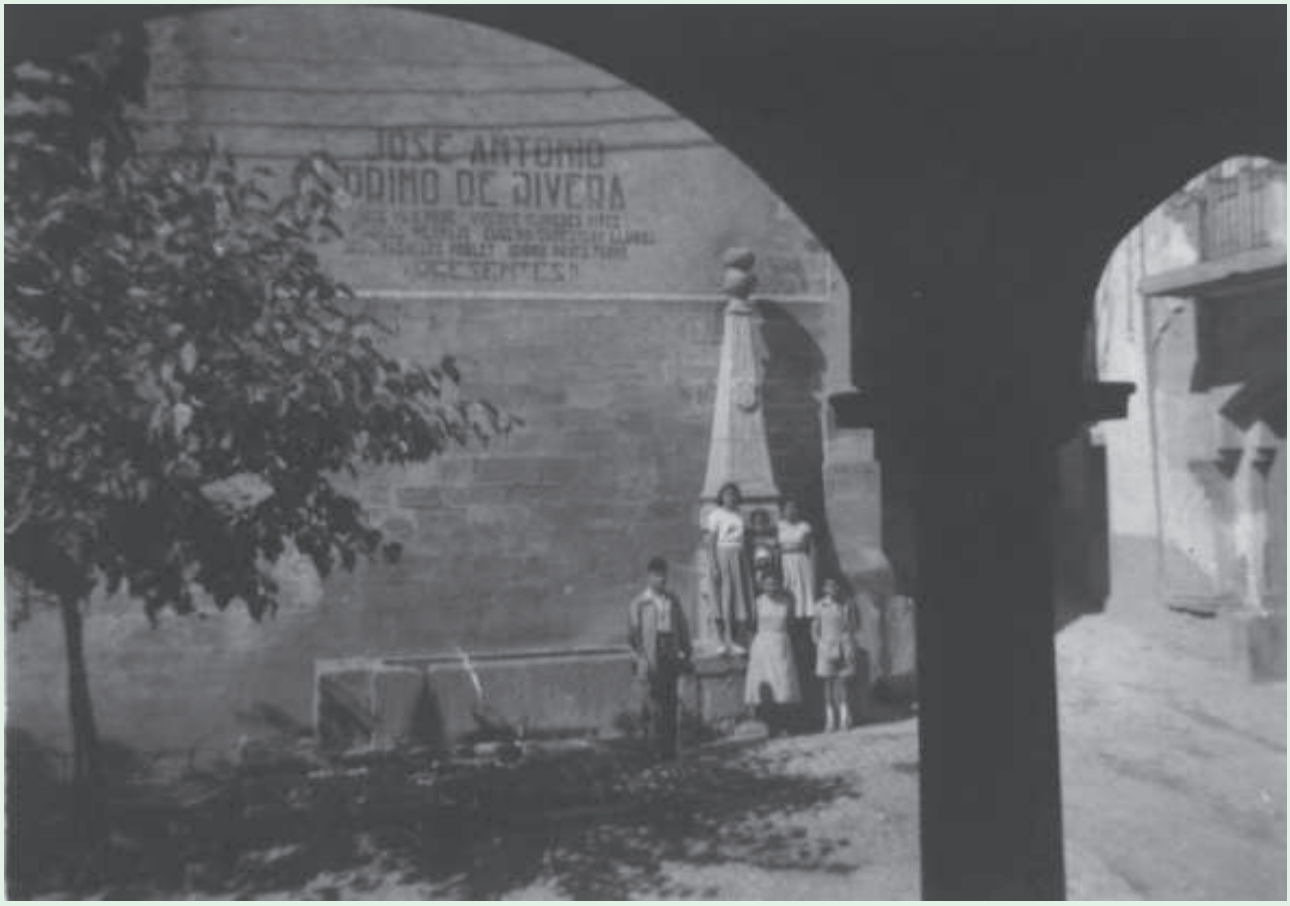

Plaça Mossèn Gaietà, anys 40.

Apèndix Documental

1. Reglament de la Societat Asistència Mèdica de Blancafort (3 de desembre de 1915)

«Del objeto de la sociedad

- Artículo 1º. El objeto o fin de la Sociedad es el del sostenimiento de uno o varios Médicos y el de suministrar a los socios la asistencia Médico-quirúrgica.

La Sociedad podra contraer obligaciones y ejercitar toda clases de acciones civiles y criminales que tiendan al cumplimiento del fin social.

De los socios

- Artículo 2º. Para ser socio se requiere:

1º Hallarse en el pleno uso de los derechos civiles.

2º Ser admitido una vez constituida la Sociedad, previa solicitud por la Junta Directiva.

3º Hallarse al corriente en el pago de las igualas médicas.

- Artículo 3º. Los derechos adquiridos por cada socio, serán transferibles a sus legítimos herederos.

- Artículo 4º. Todo socio está obligado a firmar una contrata comprometiéndose a hacer efectivo, por trimestres anticipados la cuota anual que la Junta Directiva le impondrá, en virtud de un repartimiento que se formará al efecto.

- Artículo 5º. El socio que al vencer el trimestre no hiciere efectivo su cuota, se le aplicará un recargo de un veinte y cinco por ciento y al terminar el año, si se resistiere al pago, se le pasará la contrata al Juzgado, al objeto de su cumplimiento por la via judicial.

-Artículo 6º. Los socios que sean dados de baja por falta de pago y soliciten entrar nuevamente en la Sociedad, vendran obligados a hacer efectiva una cantidad igual a las cuotas que anteriormente tenian señaladas, acumulandolas a un cincuenta por ciento del debito total, que como castigo se les impone.

El socio de nueva entrada que haya permanecido en la población desde la fecha de la constitución de la Sociedad, al ingresar por voluntad espontánea, tendrá que abonar el importe de las cuotas atrasadas desde el dia de la constitución de la Sociedad, con la imposición de un veinte y cinco por ciento de recargo y si pretende ingresar por necesitar la asistencia médica, hará efectiva igual cuota y recargo y además dos pesetas por visita médica, mientras dure la enfermedad que motive el caso.

-Artículo 7º. Los socios vienen obligados a cumplir el Reglamento y los acuerdos de las Juntas, Directiva y General. Así mismo vienen obligados a desempeñar honradamente cualquier cargo o comisión que se les confiera para la realización de los fines sociales.

-Artículo 8º. Se pierde la calidad de socio, por baja voluntaria o por exclusión en los casos previstos en este reglamento o en los acuerdos de la Junta General

De la Junta Directiva

-Artículo 9º. La Sociedad estará regida y administrada por una Junta Directiva compuesta de

un Presidente, un Vicepresidente, un Tesorero, un Secretario y cuatro vocales. Dichos cargos seran obligatorios, gratuitos y bienales, renovandose un año el Presidente, Secretario y dos vocales y el año siguiente, los restantes cargos. En los casos de elección, los candidatos se elegirán con expresión del cargo que hayan de desempeñar.

-Artículo 10º. Es competencia de dicha Junta, el regimen y gobierno de la sociedad con todas las facultades necesarias para hacer cumplir el reglamento, los propios acuerdos y los de la Junta General.

Será siempre dicha Junta la representante legal de la Sociedad.

Se reunirá siempre que lo crea necesario el Presidente y cuando lo soliciten tres individuos de la misma.

Aplicará las penas determinadas en este reglamento y las que acuerda la Junta General.

Acordará lo conveniente, en caso no previsto por el Reglamento, con la obligación de dar cuenta a la próxima Junta General, quien podrá ratificar el acuerdo o rechazarlo.

-Artículo 11º. Los acuerdos los tomará por mayoria de votos presentes, en caso de empate sería decisivo el del Presidente.

Las actas de sus sesiones seran firmadas por todos los concurrentes.

Del Presidente

-Artículo 12º. El Presidente será el ejecutor de las funciones necesarias para la realización de los fines de la sociedad, la representará en todos sus actos y funciones sociales, económicas y jurídicas.

Llevará la firma social para todos los efectos y negocios, firmará escrituras y convenios particulares, conferirá poderes, los renovará si lo cree oportuno, hará cumplir todo lo relativo a la Dirección y administración de la Sociedad, inspeccionará todos los actos de la misma y presidirá con voto de calidad los actos oficiales de la sociedad

Del vice-Presidente

-Artículo 13º. Sustituirá al Presidente en los casos de enfermedad, ausencia o motivo justificado con las mismas atribuciones

Del Tesorero

-Artículo 14º. Cuidará de los cobros y pagos con exactitud y anotará los asientos correspondientes, recibirá i custodiará los fondos que se le entreguen y practicará arqueo siempre que lo mande la directiva.

Formará un balance trimestral que lo someterá a la aprobación de la Directiva y otro anual que lo someterá a la aprobación de la General.

Del Secretario

-Artículo 15º. Cuidará de llevar los libros de actas de las Juntas Directiva y General y el copiado de comunicaciones de la misma, librará las certificaciones necesarias, custodiará los oficios y demás documentos, recibirá y dará curso a las instancias de los socios y cursará las demás citaciones y convocatorias pertinentes.

De los vocales

-Artículo 16º. Deberán tomar parte en las deliberaciones y votaciones de la Junta Directiva y podrán desempeñar funciones delegadas.

De las Juntas Generales

-Artículo 17º. Cada año en el primer domingo del mes de enero, se reunirá la sociedad en Junta General ordinaria, al objeto de discutir y aprobar las cuentas y balances, renovar la mitad de la Directiva y tratar de los asuntos que propongan los socios. Todos los actos que en beneficio y progreso de la sociedad ejecuta la Directiva deberán antes ser discutidos en Junta General y acordados por mayoria de la misma.

-Artículo 18º. Se convocará extraordinaria, cuando lo acuerde la Directiva o bien a petición de una tercera parte de socios. No podran tratarse en ellas, más asuntos que los expresados en la convocatoria.

-Artículo 19º. Las votaciones serán nominales, siempre que algún socio no las reclame por papeletas.

-Artículo 20º. Los acuerdos que tome la Junta General serán válidos siempre que cuenten con la conformidad de la mitad mas uno de los socios concurrentes, en caso de empate se repetirá la votación y entonces en la segunda, caso de repetirse, será decisivo el voto del Presidente.

De la sanción penal

-Artículo 21º. El socio que con sus actos causare perjuicios morales o materiales a la Sociedad, será dado de baja de la misma.

-Artículo 22º. Los individuos de la Directiva, vendrán obligados a asistir a todas sus sesiones y de no hacerlo, la Junta General próxima, les impondrá un correctivo, si el motivo de su ausencia continuada no está justificada.

De la modificación del Reglamento

-Artículo 23º. El presente Reglamento solo podrá ser modificado en Junta General expresamente convocada para este fin y con el voto conforme de las dos terceras partes de socios concurrentes a ella.

De la disolución de la Sociedad

-Artículo 24º. El tiempo de duración de la sociedad es indefinido, pero podrá disolverse previo acuerdo en Junta General, que reuna los requisitos que señala el artículo 23.

-Artículo 25º. Acordado en forma la disolución, procederá la Junta General a nombrar una comisión liquidadora compuesta de tres individuos que sean socios y presentes a la Junta, señalandoles tambien esta, la forma, manera y tiempo en que han de desempeñar su cometido, con destino a beneficencia local de lo sobrante.

-Artículo 26º. Domicilio social: Calle Mayor número 19,

Blancafort a 3 de diciembre de 1915

La comisión redactora.

*[*Signen: *José Obradó, Antonio Baltá, José Iborra, Juan (?), Juan Ferré, Joaquín Oliveres]*

Presentado por duplicado ejemplar en este gobierno de provincia hoy dia de la fecha

Tarragona, 14 de diciembre de 1915,
El Gobernador
[Gil Roger Vázquez].

En un full a part, al costat de la paraula *adición* hi llegim:

«Adición al artículo 7: pero no tendrá voz ni voto, ni podrá ejercer ningún cargo en la sociedad medica el socio que no estuviere al corriente de pago.

1 Forma de nombrar a la ponencia de los 30 socios y a la junta directiva

A. Reunida la Junta General en el mes de Enero de cada año se tomará de la relación que existe en la Sociedad Médica una fracción de 30 socios, por sorteo orden alfabético y numeración correlativa, en la misma forma siendo su duración de 2 años, si bien se relevarán en el primer año la mitad nombrandose en la reunión general los que han de reemplazarla , en la misma forma que se expone en ese articulo para nombrar a los 30 primeros, teniendo en cuenta que los ha relevar en el primer año y años sucesivos, lo seran por orden alfabético y numérico de menor a mayor, procurando al efectuar los sorteos para nombrar a la ponencia, que recaigan en individuos que no tengan que repetir los cargos pues el espiritu de este artículo descansa en el principio democrata que todos los socios desempeñen a través del tiempo los diversos cargos que existen en Asistencia Médica.

B. Será misión especial de esa ponencia nombrar a la Junta Directiva que señala el artículo 9 de este reglamento, pudiendo formar parte de la expresada directiva socios que sean o no de esa ponencia.

- Art. 27 A fin de que la sociedad adquiera forma lega lante la autoridad gubernativa se remitirá al Sr. Comisario de la Provincia un ejemplar de ese Reglamento por si merece la superior aprobación».

Pensem que aquestes esmenes formarien part d'algun reglament posterior o van haver d'afegir-les al reglament del 1919 després del seu pas obligatori pel govern civil.

2. Reglament de l'Associació d'Assistència Mèdica de Blancafort (sense data, possiblement anys trenta)

-Art.-1. Amb la denominació de l'Assistència Mèdica es crea una Associació en aquest poble de Blancafort, a la que podran perteneixa tots els veïns i residents en el mateix.

-Art.-2 L'objecte de la Associació, no es altre que poguer proporcionà la asistència Mèdica a tots els associats, amb el menor gasto posible.

-Art.-3 Per a ingresar a la Associació, ni haurà prou en demanar-ho a la Junta que nomenada directiva, regirà i administrarà els interessos de la mateixa.

-Art.-4 Per a ésser soci de la mateixa se requerirà, ésser cap de familia i estar domiciliat en el poble, no obstant, podran també ingressar a la mateixa, tots els que temporalment resideixen en aquest i ho demanin a la Directiva.

-Art.-5 Tot soci ve obligat a pagar trimestralment i per l'adelantat, la quota que li serà fixada; i si deixés transcórrer quatre trimestres sense fer-les efectives, el primer trimestre haurà de pagr un recàrrec del 25 per 100, i per cada trimestre transcorregut posterior als quatre primerament indicats, també se li farà pagà el mateix 25 per 100 d'augment.

De la Junta General

-Art.-6 Les Juntes Generals seran Ordinàries i Extraordinàries. Las Ordinàries, se reuniran tots els anys durant la primera quinzena del mes de gener i en ell la Junta Directiva, donará compte dels ingressos i despeses realitzats durant l'any, se renovarà la mitat de la junta General, que per torn els hi correspongui, hi una vegada haigin prés possesió els nous elegits, procediran a la confecció del pressupost per el corrent any, que una vegada confeccionat, el posaran de manifest al públic, per examen i reclamacions dels interessats, per un termini de quinze dies.

-Art.-7 En les Juntes Generals Ordinàrias, després de haver-se aprovat l'ordre del dia, tot soci podrá presentá les proposicions que estimi pertinents, per a la bona marxa de la mateixa, les que seran discutides per la General, havent d'esteblir-se dos torns en pròi dos en contra, despres dels quals, de no posar-se d'acord, se passará a votació, essent els acords adoptats obligatoris per a tots els associats. En les extraordinàries, solament podrà tractar-se de l'objecte per a la que han estat convocadas.

-Art.-8 Per poguer prendre part en les deliberacions de las Juntes Generals, serà condició pressisa, que l'associat no estigui en descubert de mes de quatre trimestres.

De la Junta Directiva

-Art.-9 La Junta directiva es compondrà de la seguent manera: un President, un Dipositari, un Secretari i sis vocals.

-Art-10 Són atribucions de la Directiva:1r. regir i administrar els interessos de la Associació. 2n. Convocar a Junta General sempre que ho consideri convenient o hagin solicitat per lo menys 30 associats d'acord amb lo que estipula aquest Reglament.

33 Expulsà als socis que estiguin en descubert de sis trimestres en el ben entés

que abans de procedir a la expulsió, s'haurá de requerí al pagament, concedin-li un plaç prudencial que no podrá esser superior a quinze dies, per a que es posi al corrent de llurs quotes, havent de pagà els recarrecs que s'estipulen en l'article cinqué.

4t. Cuidar de buscà un metge que s'enquerregui de la assistència dels associats, formulà el contracte en el mateix, i cuidà de que dit facultatiu cumpleixi exactament quant quedi estipulat amb relació al cuidado dels malalts

5è. Escoltà i resoldre les queixes que puguin formulà els associats contra el metge, per incumpliment de llur obligació

6è. Proposar a la Junta General les modificacions que estimin necessàries del present

Reglament, per a la bona marxa i serveis de l'Associació.

Obligacions del president

-Art.-11- Seran obligacions del President, Presidí les Juntes tant Generals com les Directives, indiferentment seran ordinàries o extraordinàries, concedir en totes les discusions dos torns en pró i dos en contra, despres dels quals es donarà l'assumpte per suficientment discutit i ho passarà a votació. Cumplí i fer cumplí tots els acords que les Juntes acordin. Representà ala Associació, devant totes les dependències de l'Estat, Província o Municipi, com en qualsevol altre assumpte que's refereixi a la mateixa, poden delegà en un individu de la Directiva las funcions que estimi procedents per a la bona marxa de la mateixa. Autoritzà tots els pagaments que el dipositari hagi d'efectuar, sense qual requisit, no li serviran d'abonament a les seves comtes .Signar tota la documentació referent a la Associació. (1)

-Art.-12.- El Vice-President substituirá al President en els casos d'ausencia o enfermetat. (1) Assistir a la recaptació de les quotes, junt al el Secretari, i vocal que per torn l'hi correspongui, Havent de procedí l'esmentada recaptació, durant els tres primers diumenges de cada trimestre durant les hores compreses de les dues a les dotze del matí.

-Art.-13.- El Depositari, vindrà obligat a donar compte trimestralment a la Junta Directiva, de la recaptació efectuada i de les quotes que restin pendents de pagament, a qual efecte, se reunirá tots els trimestres despres de verificada la recaptació i pogui prendre els acords pertinents d'acord amb el present Reglament, i costodià els fons socials, els que considerarà sempre com en dipòsit.

-Art.-14, Serà obligació del Secretari, redactar las actas tant de les Juntes Directives com de les Generals, custodiar tota la documentació de la Associació i signar amb el president les comunicacions i demés documents presisos que redectarà per sí.

-Art.- 15. Serà obligació dels Vocals assistir puntualment a tots els actes que celebri la Associació, ademés es portará un torn, per a que assisteixin el dia del cobrament, per tal d'auxiliar al President i Secretari.

-Art.-16 Els drets i obligacions del senyor metge, es determinarà en la contracta, que al efecte es celebrará entre el dit Sr. i la Directiva en representació de la Associació.

-Art.- 17 Resta terminantment prohibit tractar el els actes de la Associació, d'assumptes polítics, religiosos, ni de cap altre que no sigui referent al bon interès de la mateixa.

-Art.- 18 Aquesta Associació queda instalada a Casa de l'Ajuntament, la que cedeix pels efectes de les reunions i demés actes una dependència de la mateixa.

-Art.– 19 En cas de disolució de la Associació, els fons que quedin després de saldà tots els compromisos de la mateixa, seran entregats al senyor Alcalde, el qual forçosament, haurà d'invertir-los en obres benéficas.

Adicionals

Tots els veïns del poble que no perteneixin a l'Associació, en cas de necessitar el servei Medic, pagaran la quantitat de vint-i-cinc pessetes per visita, quals quantitats ingressarán als fons de la Associació. (1)

Art. 4t.- Tot soci que sol·liciti l'ingrés a la Associació, haurà de signà un contracte, del qual es comprometerà a complí les obligacions que determina el reglament de l'esmentada Associació

Adicional

-Art.-2 Si alguna familia forestera, que per qualsevol causa es trobé residint accidentalment en aquesta localitat, i necessités l'auxili mèdic, el metge s'el presterà, cobran-li de tres a cinc pessetes per visita; poguén sol·licità l'esmentada familia a la segona visita que faci el facultatiu, l'ingrès a la Associació per el temps que li sigui necessari, peró no inferior a tres mesos.

3. Contracte col·lectiu de conducta amb el doctor Francesc D'Assís Capell Bergadà (1 desembre de 1932)

Els que sotasignen, Francesc d'Assís Capell Bergadà, metge pertanyent al Sindicat de Metges de Catalunya i Balears i la Junta de veïns de Blancafort, convenen mitjançant el present contracte l'assistència mèdica dels veïns compresos en l'adjunta llista, sota les condicions seguents:

1 – La Junta de veïns de Blancafort satisfarà al metge Francesc d'Assís Capell Bergadà, la quantitat anyal de sis mil pessetes, pagaderes per mesos vençuts.

2 – Del pagament d'aquesta quantitat i del compliment de les condicions d'aquest contracte en respon la Junta de veïns que signa, i subsidiariament els individus que la componen.

3 – En el preu d'aquest contracte no hi és comprès, ni mai no hi podrá esser comprès l'import de la titular.

4 – En el preu d'aquest contracte només hi estan inclosos els serveis facultatius denominats ordinaris, i per tant, es pagaran apart els serveis nomenats extraordinaris.

5 – Es consideraran serveis ordinaris: La visita ordinaria, en el domicili del client o en el despatx del metge, quedant a criteri del metge el repetir-la si el cas a judici del mateix ho requereix; s'entendrà per visita ordinària la solicitada des de les set del matí a les deu del vespre.

6 – Tots els malalts que no facin llit o que la seva malaltia no els impossibiliti per anar al domicili del metge a visitar-se vindràn obligats a anar-hi a les hores i en el lloc que el metge tingui assenyalat

7 – Com a base d'aquest contracte la Junta de veins redactarà una llista d'individus compresos en la present conducta col·lectiva, la qual llista formarà part integrant del present contracte a tots els seus efectes.

8 – En els casos de malaltia, absencies obligades o voluntaries sempre que no passin de tres mesos, el metge contractant vindrà obligat a posar substitut pel seu compte, a ésser posible amb residència a la població. En cas d'absencia voluntària passats els tres primers mesos consecutius la Junta de veïns podrà rescindir el contracte

9 – El present contracte s'estipula per una duració d'un any a partir del dia de la data, convenint-se que es considerarà prorrogat per un altre termini igual si amb tres mesos d'anticipació al termini del venciment no s'avisa per escrit la voluntat de donar-lo per acabat.

10 – Per la validesa d'aquest contracte serà condició precisa que sigui aprovat pel Sindicat de Metges de Catalunya i Balears i que estigui extès i signat per triplicat, éssent un exemplar guardat pel metge, un altre per la Junta de veïns i el tercer pel Sindicat de Metges de Catalunya.

Extès i signat a Blancafort el primer de desembre de mil nou-cents trenta dos.

El signen: Josep Masalles, Josep Recasens i Francesc d'Assís Capell».

4. Contracte col·lectiu de Conducta amb el doctor Joan Ferrer Sau (1 de gener de 1940)

«Los infrascritos, Don Juan Ferrer Sau, médico residente en esta población y la Junta de Vecinos de Blancafort, convienen mediante el presente contrato la asistencia médica de los vecinos comprendidos en la adjunta lista, bajo las condiciones siguientes:

-Primera: La Junta de vecinos de Blancafort satisfará al médico Don Juan Ferrer Sau, en calidad de honorarios facultativos, la cantidad de siete mil seiscientas setenta y tres pesetas con cuarenta céntimos (7.673,40) pagaderas por meses vencidos.

-Segunda: Del pago de esta cantidad y del cumplimiento de las condiciones de este contrato corresponden la Junta de Vecinos que firma y subsidiariamente los individuos que la componen.

-Tercera: En el precio de este contrato están incluídos todos los servicios facultativos que pueda prestar en Blancafort a juicio suyo el señor Juan Ferrer Sau.

-Cuarta: No están incluídos en este contrato los servicios de comadrona.

-Quinta:Todos los enfermos que no guarden cama o que su enfermedad no les imposibilite para ir al domicilio del médico, la visita se hará a las horas y lugar que el médico tenga señalado.

-Sexta: Como base de este contrato la Junta de Vecinos redactará una lista de individuos comprendidos en la presente conducta colectiva cuya lista formará parte integrante del presente contrato a todos sus efectos.

-Séptima. En los casos de enfermedad, ausencias obligadas o voluntarias, siempre que no excedan de tres meses, el médico contratante vendrá obligado a poner un sustituto por su cuenta. En caso de ausencia voluntaria, pasados los tres meses primeros consecutivos la Junta de Vecinos podrá rescindir el contrato.

-Octava: El presente contrato tendrá una vigencia hasta el dia treinta uno de agosto próximo, conviniendo que se entenderá prorrogado por otro periodo de un año a contar desde el dia primero de septiembre siguiente si con tres meses de antelación a la fecha del vencimiento no se avisa por escrito la voluntad de darlo por acabado.

Blancafort a primero de enero de mil novecientos cuarenta»

Signen:

El metge: Juan Ferrer Sau, El President: José Recasens, El Secretari: Jaime Girón.

5. Honoraris pels serveis extraordinaris (anys trenta)

Visites extraordinàries	3,00	ptes.
Injeccions indovenoses	3,00	ptes.
Idem, vacunes o sueros	2,00	ptes.
Assistència parts normals	5,00	ptes. hora
Aplicació de fòrceps	150,00	ptes.
Extracció de placenta	30,00	ptes.
Perineo rafios	15,00	ptes.
Avortament amb intervenció	30,00	ptes.
Taponament	25,00	ptes.
Lavatges extraordinaris	5,00	ptes.
Sondatges uretrals	3,00	ptes.
Irrigacions o lavatges uretrals	2,00	ptes.
Consultes de parts i cirugia major, la tercera part del consultant, màxim	150,00	ptes.
Consultes de medicina, la tercera part del consultant		
Informes i certificats	2,00	ptes.
Investigació de l'orina	1,50	ptes.
Idem de la glucosa de l'orina	3,00	ptes.
Fractures tancades i luxacions amb intervenció	20/50,00	ptes.
Punció lumbar	10,00	ptes.
Abcessos	5/25,00	ptes.
Extracció de sang per anàlisi	3,00	ptes.
Sagnades	5,00	ptes.

6. Famílies acollides al Servei Benèfic-Sanitari (any 1940)

1 Teresa Quintana Esquerda -Labores por su sexo-
Doctorr Robert, 34
Cinco. Hijas: Maria, Consuelo y Teresa de 24, 12 y 9 años e hijo José de 7 años
2 Virginia Civit Prats -Labores por su sexo-
General Mola 10
Tres. Hijos: Jorge y Francisco de 3 años y 2 meses
3 Maria Elias Prats -Labores por su sexo-
Monturiol 10
(Una)
4 Isabel Elias Prats - Labores por su sexo-
Monturiol 10
Cuatro. Hijas: Teresa y Dolores de 13 y 12 años e hijo Jaime de 10 años
5 Mercedes Llort Civit -Labores por su sexo-
Calvo Sotelo 17
(Una)

Blancafort, 20 de enero de 1940
El Alcalde: José Briansó, El secretario: M. Mallafré Iglesias.

7. Comunicat del Col·legi de Metges, que l'Ajuntament fa arribar al president de l'Associació, comunicant-li que no es podrà contractar cap metge sense el seu vist-i-plau. (19 de setembre del 1940)

«Se ha recibido en esta Alcaldia, del Consejo Provincial del Colegio de Médicos de esta provincia, el escrito que literalmente copiado es como sigue:

Tengo el honor de poner en conocimiento de este Ayuntamiento de su digna alcaldía que en lo sucesivo se abstenga de celebrar ningún contrato de servicios médicos, en su propio nombre o en el de cualquier Junta de vecinos , sin haber obtenido previamente la aprobación de este Consejo Provincial, advirtiendo a usted, que caso de celebrarlo sin sujetarse a este requisito, el Colegio no reconocerá al mismo validez de clase alguna.

Lo que me complazco en trasladar a usted. Para su conocimiento.
Dios guarde a usted muchos años.
Blancafort, 19 de septiembre de 1940.
El alcalde: José Briansó, registro de salida número 636.

Señor Presidente de la Asociación Asistencia Médica de Blancafort».

8. Contracte col·lectiu de conducta on el doctor Joan Ferrer Sau reclama a la Junta pels serveis extraordinaris i l'acceptació de la mateixa. (1 gener 1941)

«En Blancafort a primero de enero de mil novecientos cuarenta y uno. Entre Don Juan Ferrer Sau, médico residente en esta población y la Junta de vecinos de Blancafort, se conviene lo siguiente:

- Pimero: El médico Don Juan Ferrer Sau, estima que el valor de todos los servicios extraordinarios que ordinariamente se prestan a los vecinos de la población, y que no están incluídos en el haber señalado, es de mil quinientas pesetas anuales.

-Segundo: La Junta acepta esta valoracióm fijada por el médico y se obliga a abonar a dicho facultativo dicha suma por doceavas partes ,o sea a razón de ciento veinticinco pesetas mensuales, pagaderas por meses vencidos.

Así lo otorgan en el lugar y fecha al principio citados, obligándose al cumplimiento de lo estipulado».

[Signat pel metge, president i secretari].

9. Contracte col·lectiu de conducta entre la Junta de veïns i el metge Juan Ferrer Sau (1 de gener o 12 de maig de 1941) i aprovació pel Consell directiu del Col·legi de Metges de Tarragona (14 de juliol de 1941)

«Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Tarragona

Contrato colectivo de Conducta

Los abajo firmados Juan Ferrer Sau, médico perteneciente al Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Tarragona y la Junta de vecinos de Blancafortconvienen mediante el presente contrato la asistencia médica de los vecinos comprendidos en la adjunta lista bajo las condiciones siguientes:

1.º- La Junta de vecinos de Blancafort satisfacerá al médico Don Juan Ferrer Sau en calidad de honorarios facultativos la cantidad anual de pesetas 9.000, pagaderas por trimestres adelantados.

2.º- Del pago de esta cantidad y del cumplimiento de las condiciones de este contrato, responde la Junta de vecinos que suscribe y subsidiariamente los vecinos que la componen.

3.º- En el precio de este contrato no está comprendido, ni nunca lo podrá estar, el importe de la titular aunque la desempeñe el mismo médico contratado.

4.º- En el precio de este contrato nada más están incluidos los servicios facultativos denominados ordinarios, y por lo tanto, se pagarán aparte los servicios llamados extraordinarios, según tarifa.

5.º- Se consideraran servicios ordinarios:

a) la visita ordinaria, en el domicilio del cliente o en el despacho del médico, quedando a criterio de este el repetirla si el caso, a su juicio lo requiere; se entenderá por visita ordinaria la solicitada desde las 8 de la mañana a las 8 de la noche y desde las 8 a la 1 de la mañana los domingos.

b) todos cuantos servicios no esten incluidos en este contrato

6.º- Quedan exluidos de este contrato los siguientes sevicios extraordinarios

a) Visitas exraordinarias y suplicadas que serán las que se soliciten esde las 8 de la noche y las visitas motivadas por enfermedades o lesiones expresamente excluidas de la consulta

b) Asistencia a partos y abortos

c) Intervenciones quirúrgicas.

d) Consultas y juntas profesionales

e) Accidentes de trabajo y responsabilidad civil.

f) Terapéutica hipodérmica e intravenosa.

g) libramientos de informes y altas y bajas de hermandades.

h) Todo reconocimiento que precise instrumental o preparación especializada y los tratamientos ortopédicos.

7.º- Para los servicios extraordinarios regirán las siguientes tarifas mínimas que se aplicarán únicamente a las familias modestas.

Visitas	de urgencia o suplicadas	5	ptas.
	de noche	8	«
inyecciones	hipodérmicas o intramusculares	3	«
	endovenosas	10	«
	de sueros	5	ptas.
Partos	asist. partos normales	15	« por hora o fracción
	aplicación de fórceps versión	200	«
	extracción placenta	50	«
	perineorafías	25	«
Abortos	sin intervención	15	«
	con intervención	50	«
	taponamiento	35	«
	lavajes intrauterinos	5	«
Consultas	con un compañero misma población	25	«
	con un compañero de la comarca	30	«
	con un compañero de la capital	25%	del compañero o consultado
Bajas o altas de hermandades		2	«
Informes		15	«

Intervenciones quirúrgicas, accidentes de trabajo y responsabilidad civil; las tarifas acordadas por el Ministerio de Trabajo, el 24 de abril de 1934 y publicadas en el Boletín Oficial del día 29 como mínimo y se cobrará por servicios prestados.

Todo reconocimiento que precise instrumental o preparación especializada y tratamientos ortopédicos, se ajustará el precio por adelantado.

8.º- Todos los enfermos que no guarden cama o que su enfermedad no los imposibilite para ir al domicilio del médico a visitarse, vendrán obligados a ir a las horas y en el lugar que el médico tenga señalado.

9.º- Todo servicio que haya de prestarse en lugar distinto de la residencia del médico tendrá un suplemento por gastos de locomoción.

10.º- No podrá en ningún caso estar comprendido en este contrato colectivo de conducta ningún vecino moroso de algún médico colegiado.

11.º- El médico podrá prestar servicios a los no incluidos en el contrato, pero lo cobrará a precio de tarifa de extraordinarios, más un 15 %. El importe de estos servicios los cobrará el médico directamente sin intervención de la Junta de vecinos, pero cederá un 50% para el fondo del contrato.

12.º- Para evitar toda reclamación por parte del médico por accidentes del trabajo, la Junta de vecinos le pagará un sobreprecio de 10 ptas. al mes para atender los gastos de seguro del médico, para los casos de enfermedad e invalidez contratado por él con la Mútua Médica de Cataluña y Baleares o con la Previsión Médica Nacional.

13.º- La Junta de vecinos proporcionará al médico casa-habitación adecuada, el arrendamiento de la cual correrá a cargo de la Junta.

14.º- La Junta de vecinos indemnizará al médico con la cantidad necesaria para el pago de los impuestos municipales.

15.º- Como base de este contrato la Junta de vecinos redactará una lista de los indivíduos comprendidos en la presente conducta colectiva, la cual forma parte integrante del presente contrato a todos sus efectos. Toda variación que se quiera hacer, necesitará la conformidad de ambas partes contratantes y el conocimiento y aprobación de la Sección Comarcal correspondiente del Consejo Provincial del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Taragona.

16.º- En los casos de enfermedad, ausencias obligadas o voluntarias, siempre que no exceden de tres meses, el médico contratado vendrá obligado a poner un sustituto por su cuenta, a ser posible con residencia en la población. En caso de ausencia voluntaria, pasados los tres primeros meses consecutivos la Junta de vecinos podrá rescindir el contrato.

17.º- El presente contrato se estipula por una duración de un año a partir del dia de la fecha conveniéndose que se considerará prorrogado por un otro término igual si con tres meses de anticipación al término del vencimiento no se avisa por escrito, la voluntad de darlo por terminado, comunicándolo tambien a la Sección Comarcal correspondiente y al Consejo Provincial del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Tarragona.

18.º- Se podrá rescindir este contrato en los siguientes casos:

I. Por voluntad de las dos partes

II. Por traslado de residencia fuera de partido.

III. Por defunción.

IV. Por acuerdo del Consejo Provincial del Colegio Oficial de Médicos de la

Provincia de Tarragona, como resultado de un expediente incoado a instancia de una de las partes del que forzosamente habrán de tener conocimiento y previo informe del Correspondiente Consejo Comarcal.

19.º- Si la Junta de vecinos quisiera rescindir este contrato, lo comunicará al Consejo Comarcal correspondiente expresando los motivos o razones que le asisten en esta petición. El Consejo Comarcal después de informar debidamente y de escvuchar al médico interesado, elevará su informe al Consejo Provincial del Colegio Oficial de Médicos de, la Provincia de Tarragona el cual autorizará o denegará la petición. Pero si los motivos no son por falta grave profesional, la Junta de vecinos habrá de abonar al médico contratado lo que le falte cobrar hasta el término fijado por el presente contrato.

20.º- Si el médico contratado por cualquier motivo dependiente de su voluntad dejara de cumplimentar este contrato el Consejo Provincial del Colegio Oficial de médicos le hará responsable de los perjuicios que pueda ocasionar, y si el médico abandonara la plaza el Colegio procurará la inmediata sustitución hast el término del contrato.

21.º- Todo lo no previsto en el presente contrato, se ajustará a las normas acordadas por el Consejo Provincial del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Tarragona.

[No hi ha article 22].

23.º- Para la validez de este contrato será condición precisa, que sea aprobado por el Consejo Provincial del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Tarragona y que esté extendido y suscrito por triplicado, quedando un ejemplar en poder del médico, otro en poder de la Junta de vecinos y el 3.º en el Consejo Provincial del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Tarragona.

Extendido y suscrito en Blancafort, el 1 de enero-12 de mayo de 1941.

La Junta de vecinos, José Cos, el médico, Juan Ferrer.

Lista de individuos comprendidos en el presente contrato y aportación de cada uno. Conducta anual

Nombre	*Dirección*	*pesetas*
Albi Ferrant, Juan	*Mayor, 12*	*72,-*
Albí Tarragó, Juan	*Dr. Robert, 12*	*3,-*
Aluja Cantó, Juan	*Colón, 7*	*91,-*
Aluja Baldrich, Pablo	*C. Sotelo, 26*	*10,-*
Aluja Baldrich, Ramón	*A. Guimerá, 10*	*77,-*
Aluja Prats, Joan	*Colón, 7*	*31,-*
Aluja Prats, viuda de Luís	*Jaime I, 4*	*48,-*
Aluja Prats, Pablo	*C. Sotelo, 11*	*60,-*
Aluja Prats, Vicente	*C. Sotelo, 1*	*48,-*
Aluja Sans, Ramón	*C. Sotelo, 15*	*60,-*
Anglés Aluja, Miguel	*Gral. Mola, 18*	*36,-*

Anglés Civit, José	Verdaguer, 11	29,-
Anglés Capdevila, Isidro	C. Sotelo, 24	36,-
Anglés Martí, Ramon	Canigó, 30	48,-
Anglés Martí, Marcelino	Gral. Mola, 27	27,-
Anglés Sala, viuda de Miguel	Almirall, 2	27,-
Anglés Vives, Isidro	Dr. Robert, 52	47,-
Baldú Martí, José	A. Guimerá,1	78,-
Barril Cantó, Juan	Canigó, 13	62,-
Balcells Sans, José	Prim, 6	41,-
Balcells Solsona, Antonio	Prim, 10	29,-
Barril Miró, Antonio	Dr. Robert, 15	33,-
Barril Miró, José	Dr. Robert, 19	58,-
Barril Iglesias, José	Argentina, 8	46,-
Barril Vives, José	Fortuny, 7	60,-
Baltá Huix, Miguel	Clavé, 9	22,-
Baltá Miró, Antonio	Mayor, 2	100,-
Baltá Prats, viuda de José	Clavé, 2	10,-
Baltá Civit, Pablo	Prim, 13	68,-
Banet París, José	Jaime I, 1	67,-
Banet Aluja, José	Almirall, 5	60,-
Banet Aluja, Antonio	Prim, 1	31,-
Briansó Anglés, José	A. Guimerá, 19	78,-
Briansó Ferrant, José	Clavé, 8	66,-
Civit Prats, viuda de José	Gral. Mola, 10	36,-
Cantó Queralt, viuda de Pablo	Prim, 17	48,-
Capdevila Batet, Filomena	Colón, 10	31,-
Capdevila Batet, Isidro	Dr. Robert, 30	31,-
Capestany Llurba, viuda de Eugenio	Monturiol, 16	24,-
Civit Banet Magdalena	Fortuny, 3	10,-
Civit Aluja J,osé	P. Riba, 18	36,-
Civit Calbet, Antonio	P. Riba, 24	43.-
Civit Espelt, José	Jaime I, 8	105,-
Civit Civit, José	Roselló, 18	65,-
Civit Civit, Juan	Dr. Robert, 13	48,-
Civit Fonoll, José	Clavé, 6	75,-
Civit Aluja, Isidro	Fortuny, 42	36,-
Civit Oliveres, Ramón	C. Sotelo 19	54,-
Civit Capdevila, Vicente	Prim, 2	48,-
Civit Pallás, Juan	Bruch, 1	50,-
Civit Sendra, Antonio	Dr. Robert, 5	48,-
Civit Vallés, José	Almirall, 12	18,-

Corsá Rubies, Luís	Dr. Robert, 1	54,-
Cos Piñol, Pablo	Roselló, 9	74,-
Cos Piño,l Rosa	Gral. Sanjurjo, 5	21,-
Clot Isar, Ramón	Dr. Robert, 15	18,-
Debat Elias, Juan	Bruch, 18	29,-
Debat Espelt, viuda de Antonio	C. Sotelo, 2	75,-
Debat Elías, Ramon	C. Sotelo, 4	70,-
Espelt Vives, viuda de Antonio	Roselló, 7	43,-
Elías Marcé, Luís	Prim, 9	36,-
Elías Talarn, Antonio	Verdaguer, 7	34,-
Elías Talarn, Juan	Prim, 7	60,-
Elías Debat, Antonio	Fortuny, 13	25,-
Espelt Moix, Antonio	Bruch, 16	96,-
Espelt Vives, Jaime	A. Guimerá, 11	97,-
Espelt Ferrant, Miguel	A. Guimerá, 16	68,-
Espelt Moix, Juan	Bruch, 7	48,-
Espelt Vives, Pablo	Dr. Robert, 4	36,-
Espelt Fonoll, Ricardo	Prat Riba, 4	36,-
Estradé París, Juan	Prat Riba, 12	72,-
Ferrás Capdevila, Antonio	Fortuny, 38	31,-
Ferré Mestres, Francisco	Dr Robert, 54	56,-
Ferrán Briansó, José	Mayor, 11	84,-
Fonoll Saumell, Mariano	Almirall, 4	54,-
Gabarró Miró, José	Balmes, 32	62,-
Gené Figarola, Martín	Clavé, 3	32,-
García Castellví, Juan	Clavé, 7	22,-
Girons Porta, Jaime	P. Riba, 16	36,-
Iglesias Greoles, Ramón	Canigó, 25	70,-
Iborra Llort, viuda de Francisco	Almirall, 1	29,-
Iborra Moix, viuda de José	Dr. Robert, 9	43,-
Iborra Llort, Ramón	Bruch, 5	48,-
Iborra París, viuda de José	Independencia, 5	48,-
Iborra Civit, José	A. Guimerá 26	50,-
Iborra Rañé, viuda de Manuel	Roselló, 20 ,,	18,-
Iglesias Ballart, José	Dr. Robert, 48	96,-
Iglesias Elías, José	Prim, 3	38,-
Iglesias Juncosa, José	Fortuny, 2	65,-
Iglesias Civit, José	P. Riba, 14	90,-
Iglesias Civit, Antonio	Paz, 8	68,-
Jaime Alsina, José	C.Sotelo, 6	38,-
Llurba Capestany, José	Almirall, 6	79,-
Llurba Civit, Salvador	C. Sotelo, 5	48,-
Llurba Sala, Jaime	Poniente, 6	36,-

Llurba Llort, Antonio	Roselló, 14	96,-
Llurba Vallés, José	Almirall, 12	33,-
Llurba Vallés, Pablo	Almirall, 8	36,-
Llurba Sala, José	A. Guimerá, 24	60,-
Llurba Iglesias, Pablo	Canigó, 32	18,-
Llurba Capestany, Pedro	Almirall, 7	42,-
Llurba Civi,t Roque	Canigó, 30	22,-
Llurba Sala, Antonio	Dr. Robert, 10	38,-
Llurba Juliá, Roque	Dr. Robert, 32	18,-
Llort Civit, Francisco	Prim, 16	29,-
Llort Martí, Jaime	Almirall, 3	36,-
Llort Briansó, José	C. Sotelo, 7	48,-
Llort Briansó, Antonio	Dr. Robert, 2	84,-
Llort Sala, Roque	Dr. Robert, 46	36,-
Llort Llort, Trinidad	C. Sotelo, 17	43,-
Llort Rigual, viuda de José	Rosellón, 5	96,-
Llort Martí, Pablo	Argentina, 4	22,-
Mallafré Iglesias, Antonio	P. Riba, 22	48,-
Masalles Llort, José	Prim, 3	31,-
Masalles Rodríguez, Maria	Rosellón, 10	45,-
Marcé Anglés, José	Almirall, 10	36,-
Marcé Moix, José	Balmes, 30	41,-
Marcé Moix, Maria	Dr. Robert, 6	10,-
Marcé Anglés, Pablo	Canigó, 27	34,-
March Moix, Antonio	Mayor, 12	101,-
Masalles Bergadá, José	P. Riba, 3	60,-
Masalles Briansó, Antonio	Mayor, 12	108,-
Masalles Briansó, José	Dr. Robert, 23	72,-
Masalles Llort, Antonio	A. Guimerá, 23	41,-
Masalles Poblet, viuda de José	C. Sotelo, 25	72,-
Masalles Tarragó, Jaime	Gral. Mola, 29	58,-
Masalles Romeu, Juan	Mayor, 5	50,-
Masalles Martí, José	A. Guimerá, 13	54,-
Martí Moix, Antonio	Balmes, 22	60,-
Martí Moix, José	Dr. Robert, 14	31,-
Martí Balcells, José	C. Sotelo, 10	29,-
Martí Iborra, viuda de Juan	Canigó, 23	22,-
Martí Queralt, Ramón	G. Mola, 19	60,-
Martí queralt, Eloy	G. Mola, 23	34,-
Miret Obradó, Magdalena	Castillo, 8	38,-
Moix Vallés, Antonia	Argentina, 6	30,-
Moix Solé, Vicente	Dr. Robert, 22	29,-

Moix Anglés, Antonio	Verdaguer, 9	34,-
Montserrat Odena, Pablo	P. Riba, 2	54,-
Odena Llort, José	Castillo, 20	72,-
Obradó Sala, Rosendo	Bruch, 11	17,-
Oliveres Llort, Antonio	Montserrat, 9	22,-
Oliveres Llort, Ramon	Mayor, 17	50,-
Oliveres Ollé, José	P. Riba, 8	96,-
Oliveres Miret, Vda. de Joaquín	Rosellón, 1	96,-
Oliveres Vives, Juan	Independencia, 7	43,-
Palau Baltá, Baltasar	Dr. Robert, 40	18,-
París Iborra José	Dr. Robert, 11	43,-
París Iborra, Modesto	P. Riba, 6	62,-
París Iborra, Antonio	Fortuny, 5	60,-
París Iborra, José	Monturiol, 12	22,-
París Iborra, Francisco	Gral. Mola, 8	36,-
París Solsona, Ramón	Colón, 1	72,-
Prats Anglés, Antonio	Prat Riba, 26	77,-
Prats Prats, Francisco	Balmes, 4	74,-
Prats Pons, Matías	Canigó, 17	10,-
Prats Alsina, José	Castillo, 10	60,-
Prats Baltá, José	Dr. Robert, 42	54,-
Prats Prats, Isidro	Monturiol, 4	36,-
Prats Baltá, José	Balmes, 18	96,-
Prats Pons, Juan	Canigó, 18	80,-
Prats Prats, José	Monturiol, 14	26,-
Prats Anglés, viuda de José	Rosellón, 12	68,-
Prats Iglesias, viuda de José	Rosellón, 18	14,-
Prats Anglés, María	Dr. Robert, 24	48,-
Puig Clarasó, Antonia	Fortuny, 24	24,-
Poblet Rañé, José	Balmes, 30	50,-
Poblet Sala, Salvador	Almirall, 9	68,-
Poblet Capestany, Salvador	P. Riba, 14	10,-
Poblet Barril, Magín	C. Sotelo, 22	48,-
Pons Saumell, José	Independencia, 3	84,-
Portoles Andreu, Pedro	Monturiol, 2	11,-
Queralt Iborra, Ramón	Bruch, 11	22,-
Queralt Masalle, Miquel	Independencia, 1	72,-
Queralt Poblet, Antonio	Independencia, 1-2º	29,-
Queralt Poblet, Ramón	Gral. Mola, 5	42,-
Queralt Llort, Pablo	Dr. Robert, 44	62,-
Queralt Capestany, Ramón	Dr. Robert, 16	66,-

Queralt Capestany, Miguel	Dr. Robert, 50	42,-
Queralt Iglesias, Eloy	DR. Robert, 8	42,-
Romeu Capestany, María	Castillo, 1	26,-
Remolá Queralt, Antonio	Mas de la Victoria	36,-
Remolá Queralt, Manuel	Bruch, 9	36,-
Remolá Espel,t Antonio	Fortuny, 9	36,-
Recasens Elías, José	Castillo, 6	60,-
Recasens Llort, Josefa	Dr. Robert, 28	54,-
Rodríguez Martí, Antonio	Mayor, 6	120,-
Rosich Aluja, José	Canigó, 26	43,-
Rosich Prats, Manuel	A. Guimerá, 5	60,-
Rosich Prats, Antonio	Dr. Robert, 32	54,-
Rosich Aluja, Juan	Fortuny, 20	41,-
Rosich Aluja, Antonio	Jaime I, 5	41,-
Sala Elías, Antonio	Mayor, 4	54,-
Sala Iglesias, Pablo	Castillo, 18	30,-
Sala Poblet, Antonio	Mayor, 8	120,-
Sendra Prats, Celestino	Jaime I, 3	42,-
Sanjuán Civit, Ramón	Castillo, 4	36,-
Sanjuán Prats, Antonio	P. Riba, 20	96,-
Sanjuán Prats, Salvador	Castillo, 14	48,-
Sanahuja Rodríguez, viuda de Antonio	Fortuny, 8	60,-
Sanahuja Baldrich, Antonio	Dr. Robert, 3	108,-
Sanahuja Prats, viuda de Antonio	Paz, 6	54,-
Saumell Balcells, Ramón	Paz, 2	29,-
Saumell Bane,t Pablo	Mayor, 15	72,-
Saumell Obradó, José	Mayor, 9	54,-
Saumell Espelt, Miguel	Argentina, 3	28,-
Saumell Obradó, viuda de Ramón	A. Guimerá, 7	10,-
Saumell Rigual, Juan	Rosellón, 2	62,-
Saumell Vilamajó, Teresa	Paz, 3	54,-
Sentellas Riba, Isidro	Prim, 8	36,-
Torres Balcells, viuda de Luís	Prim, 8	36,-
Timoneda Marimón, Ramón	Paz, 9	48,-
Ventura Moix, Isidro	Dr. Robert, 21	54,-
Vidal Moix, Angel	Calvo Sotelo, 11	24,-
Ventura Prats, José	Gral. Mola, 14	42,-
Vidal Prats, Juan	Mas del Alau	54,-
Vidal Briansó, viuda de Isidro	C. Sotelo, 21	90,-
Vives Verdaguer, Ramón	Argentina, 7	68,-
Vives Civit, Juan	Rosellón, 6	108,-

Vives Miret, Dolores	*Paz, 4*	*62,-*
Llurba Miracle, Salvador	*Dr. Robert, 36*	*48,-*
Prats Baltá, Manuel	*Gral. Sanjurjo, 1*	*36,-*

D. Juan Solsona Isern, Secretario General del Consejo Provincial del Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Tarragona, del que es Presidente Don Enrique Guasch Giménez.

Certifico: Que en el acta de la reunión del dia 11 del mes en curso de este consejo directivo, consta el acuerdo que copiado literalmente dice:

«Examinado el Contrato Colectivo de Conducta, celebrado entre la Junta de vecinos de Blancafort y el colegiado Don Juan Ferrer Sau, se acuerda por unanimidad, la aprobación del mismo.

Y para que conste, libro el presente certificado con el visto bueno del señor presidente en la ciudad de Tarragona, a catorce de julio de mil novecientos cuarenta y uno.

Visto Bueno El presidente: Enrique Guasch, El secretario: Juan Solsona».

10. Clàusules del contracte col·lectiu de conducta amb el doctor Josep Maria Núñez Domènech (8 de maig de 1946) diferents dels contractes dels anys anteriors.

«Primera: (...) la cantidad de dieciseis mil pesetas, más la titular que asciende a tres mil quinientas pesetas, todo ello se pagará por meses vencidos y se le proporcionará casa-habitación gratuita.
Octava: El presente contrato tendrá vigencia hasta que se presente a tomar posesión el Titular que nombre la Superioridad para esta localidad».

11. Ofici de l'alcaldia comunicant al president de la Junta de Conducta mèdica de les bases i tarifes mínimes per a l'exercici mèdic en el medi rural enviades pel Col·legi de Metges de Tarragona (19 juliol de 1946).

«Para su conocimiento y efectos consiguientes le traslado a continuación el oficio recibido del Colegio Oficial de Médicos de la provincia de Tarragona, y que dice lo siguiente:

Tengo el honor de comunicar a Usted que esta Junta Directiva Provincial, en virtud de las facultades que le concede la Orden del Ministerio de la Gobernación de 8 de Septiembre del pasado año, teniendo de ello pleno conocimiento el Execelentísimo señor Gobernador Civil de esta provincia, ha ordenado a todos los médicos, la implantación, a partir del 1º de julio próximo de las adjuntas bases y tarifas mínimas para el ejercicio médico en el medio rural. Caso de que las relaciones económicas del señor médico con el

vecindario de esa, se regulen por un contrato colectivo de conducta, deberán remitir el mismo a este Colegio, para que por su Junta sea revisado y acoplado a las nuevas bases y tarifas mínimas.

Dios guarde a usted muchos años.

Tarragona, 19 de junio de 1946

El secretario General, Enrique Meseguer Gil.

Las bases i tarifas mínimas se las adjunto para su estudio, al mismo tiempo le hago observar que todo lo relacionado con este asunto debe estar aompletamente terminado antes de finalizar el presente mes de julio.

Dios guarde a usted muchos años,

Blancafort a 19 de julio de 1946

El Alcalde: José Briansó

Señor Presidente de la Junta Local de Conducta Médica. Blancafort.

«Bases y Tarifas Mínimas para el Servicio Médico Rural

Bases

-Primera. Debe tenderse por parte del Colegio y de los médicos a abolir los contrato colectivos de conducta, en todos los pueblos de la provincia, por ser onerosos para la clase.

-Segunda. En los pueblos con censo superior a dos mil habitantes, el Colegio de Médicos, con el asesoramiento del Consejo Comarcal respectivo, puede tolerar la existencia de otros médicos libres a razón de un médico por cada mil quinientos habitantes.

-Tercera. Ningún médico podrá tener igualados fuera de su partido médico, y al ser requerido para visitar en partidos vecinos lo efectuará previa consulta con el médico de cabecera. En el caso de que la familia del enfermo no estuviese igualada con ningún médico de la localidad, el facultativo requerido para poder efectuar la visita, habrá previamente de consultar con el médico del distrito o del partido, según se trate de pueblos de dos o más distritos o de distrito único.

-Cuarta. En los pueblos o localidades en donde ejerzan más de un facultativo, para poder dar de alta a un nuevo igualado, será preciso que el médico exija del solicitante, la baja del otro colega con el que estuviera igualado anteriormente quien vendrá obligado a facilitársela gratuitamente, siempre que el que la solicite, esté al corriente en el cumplimiento de sus obligaciones.

-Quinta. Para la prestación del servicio médico en la modalidad de igualatorio familiar, se entenderá como familia, todos los individuos de la misma que habitualmente residan en el mismo hogar.

-Sexta. La iguala médica dará derecho a la visita o visitas que el médico estime necesarias. Serán visitas extraordinarias las requeridas por los familiares a deshora de las habituales y las efectuadas desde las diez de la noche a las ocho de la mañana, salvo el caso de que a estas horas el médico estimase precisa su actuación.

Séptima. *Los casos dudosos y no previstos serán resueltos por el Colegio de Médicos previo asesoramiento del correspondiente consejo Comarcal, que se inspirará en el criterio sostenido por las partes de mandantes y el Reglamento del Colegio.*

-Octava. *Estas bases y tarifas mínimas tendrán efectividad a partir del primero de julio de mil novecientos cuarenta y seis.*

Tarifas mínimas
Familias igualadas

Categorías	Tarifas mínimas
Pobres menesterosos	Beneficiencia municipal
Clase obrera	60 ptas año
Ídem A)	80 ptas. año
ídem B)	100 ptas. año
ídem C)	120 ptas. año
ídem D)	240 ptas. año

Visitas para no igualados

Categorías	Tarifas mínimas
Pobres menesterosos	Baneficiencia municipal
Clase obrera	5 ptas la visita
ídem A)	10 ptas. la visita
ídem B)	15 ptas. la visita
ídem C(	25 ptas. la visita

Visitas nocturnas igualados
Categorías (tarifas mínimas)

Pobres menesterosos	Beneficiencia municipal
Clase obrera	10 ptas. la visita
ídem A)	25 ptas. la visita
ídem B)	50 ptas. la visita

No igualados

Pobres menesterosos	Benefiiencia municipal
Clase obrera	25 ptas. la visita
ídem A)	50 ptas. la visita
ídem B	100 ptas la visita

Consultas Juntas provinciales

Categorías	(Tarifas mínimas)

Pobres menesterosos	*Voluntaria-beneficencia*
Clase obrera	*50 ptas. consulta*
ídem primera	*100 ptas. consulta*
ídem segunda	*150 ptas. consulta*
ídem tercera	*200 ptas. consulta*

El médico de cabecera percibirá de la familia el 50 por 100 de lo que perciba el médico consultado, y si éste por las razones que crea oportunas no cobra honorarios, el de cabecera cobrará igual a lo que le correspondería si aquel hubiera cobrado lo que tenga por costumbre en dicha o parecida localidad.

Partos normales

Categorías (Tarifas mínimas)	
Pobres menesterosos	*Beneficiencia municipal*
Clase obrera	*200 ptas*
Ídem I)	*300 ptas.*
ídem II)	*500 ptas.*

Extraordinaria del parto

Categorías	*(Tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Beneficencia municipal)*
Perineorrafia	*de 50 a 150 ptas.*
Fórceps	*de 200 a 600 ptas.*
Extracción de placenta	*de 100 a 250 ptas.*

Abortos sin intervención

Categorías	*(Tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Beneficencia municipal*
Clase obrera	*25 ptas.*
ídem segunda	*50 ptas.*
ídem primera	*100 ptas.*

Con intervención

Pobres menesterosos	*Beneficencia municipal*
Clase obrera	*50 ptas.*
Clase segunda	*100 ptas*
Clase primera	*200 ptas.*

Inyecciones

Categorías		*(tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos		*beneficencia municipal*
Clase obrera	*hipodérmicas o intramusculares*	*3 ptas.*
ídem ídem	*indovenosas*	*5 ptas.*
ídem ídem	*sueros fisiológico o similares*	*5 ptas.*
ídem ídem	*punción lumbar*	*50 ptas.*
ídem primera	*hipodérmicas o intramusculares*	*5 ptas.*
ídem ídem	*endovenosas*	*10 ptas.*
ídem ídem	*sueros (fisiológico o similares)*	*10 ptas.*
ídem ídem	*punción lumbar*	*100 ptas.*
ídem segunda	*hipodérmicas o intramusculares*	*10 ptas.*
ídem ídem	*endovenosas o sueros*	*20 ptas.*
ídem ídem	*punción lumbar*	*200 ptas.*

Luxaciones

Categorías	*(tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Beneficencia municipal*
Clase obrera:	
Del dedo pulgar o dedo gordo del pie	*60 ptas.*
De los otros dedos de la mano o del pie	*50 ptas.*
Del codo o de la espalda	*200 ptas.*
De la cadera	*300 ptas.*
Clase A	
El 50% sobre las tarifas mínimas anteriores	
Clase B)	
El doble de la tarifa mínima de la clase obrera	

Analisis de orina

Categorías	*(tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*beneficencia municipal*
Clase obrera: albumina, glucosa o acetona	*5 ptas.*
ídem A) ídem, ídem, ídem	*10 ptas.*
ídem B) ídem, ídem, ídem	

Analisis de sangre

velocidad sedimentción globular

Categorías	*(Tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Beneficencia municipal*
Clase obrera	*20 ptas.*

ídem A)	*30 ptas.*
ídem B)	*50 ptas.*

Fracturas simples

Categorías	*(Tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Baneficencia municipal*
Clase obrera:	
De uno o varios huesos largos de la mano o pie	*80 ptas.*
De radio, cúbito, clavícula o maxilar inferior	*180 ptas.*
De pierna, tibia, peroné o ambos	*200 ptas.*
De fémur	*250 ptas.*
De una o diversas costillas	*100 ptas.*
De tardo o carpo	*200 ptas.*
Clase A):	
El 50% de las tarifas anteriores	
Clase B):	
El doble de la tarifa de la clase obrera.	

Función pleural

Categorías	*(tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Beneficencia municipal*
Clase obrera	*25 ptas.*
ídem idem continuación neumotórax	*25 ptas.*
Otra categoría	
el 50% de la tarifa de la clase obrera	

Rayos X

Categorías	*(Tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Benificencia municipal*
Clase obrera	
Radioscopoia tóra	*25 ptas.*
ídem aparato digestivo	*50 ptas.*
Radiografía tórax	*100 ptas.*
ídem segmento digestivo	*100 ptas.*
Otra categoría	
El doble de la tarifa mínima de la clase obrera	
Radiografía huesos	
El 50% de la tarifa actual de asistencia médica de accidentes de trabajo	

Electroterapia

Categorías	*(Tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Beneficencia municipal*
Clase obrera:	
Corrientes galvánicas o farádicas	
Diatermia o sol de altura	*15 ptas. sesión*
Otra categoría	
El 50% sobre la tarifa de la clase obrera	

Masajes

Categorías	*(Tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Beneficencia municipal*
Clase obrera	
En el consultorio	*5 ptas. sesión*
A domicilio	*10 ptas. sesión*
Otra categoría	
El doble de la señalada para la clase obrera	

Operaciones quirúrgicas

Categorías	*(Tarifas mínimas)*
Pobres menesterosos	*Beneficencia municipal*
Clase obrera:	
Anestesia general por inhalación o raquianestesia	*25 ptas.*
Anestesia local o regional por inyección	*20 ptas.*
Dilatación de un flemón circunscrito o de un panadizo	*40 ptas.*
Sangría	*25 ptas.*
Curas de cirugía	*5 ptas.*
Sondajes vesicales	*5 ptas.*
Clase A)	
el 50% sobre las tarifas anteriores	
Clase B)	
El doble de la tarifa mínima señalada a la clase obrera	

Altas y bajas de hermandades	*5 ptas.*
Informes	*de 25 a 50 ptas.*

Accidentes de trabajo. Las tarifas acordadas por Orden Ministerial del 24 de abril de 1934, incrementadas en un 50%.

Todo reconocimieno que precise instrumental o preparación especializada y tratamientos ortopédicos, se ajustará el precio por adelantado.

Normas para la aplicación de estas tarifas

Los antedichos tipos o tarifas se considerarán como mínimos, quedando a criterio del Médico elevarlos en la cuantía adecuada a la situación económica de cada cliente.

En aquellos pueblos en donde ya se hubiesen aumentado los tipos mínimos y que rebasen los que ahora se fijan, serán aquellos respetados y hasta aumentados si el médico lo considera necesario.

En las localidades donde se satisfaga la iguala en forma colectiva, serán revisados inmediatamente los correspondientes contratos, formalizándose los nuevos o ajustando los actuales en su precio, proporcionalmente al aumento que ahora se señala en estos tipos o tarifas.

Las presentes normas y tarifas, empezarán a regir el 1º de Julio del año actual.

(Aprobadas por la Junta Directiva del Colegio Oficial de Médicos en su reunión del 19 de Junio de 1946, en uso de las facultades que le concede el Reglamento de la Organización Médica Colegial, aprobado por orden del Ministerio de la Gobernación de 8 de septiembre de 1945).

12. Contracte col·lectiu de conducta entre l'alcalde Josep Briansó, el doctor Josep M. Núñez Domènech i la junta de repartiment de les iguales mèdiques (26 de juliol de 1946)

«Reunidos por una parte en el Ayuntamiento el Presidente de ésta Don José Briansó Angles el médico Don José María Nuñez Doménech y por otra parte la junta de reparto de las igualas de asistencia médica con el fin de dar cumplimiento a orden circular del Colegio Oficial de Médicos de Tarragona se ha establecido el siguiente contrato

El señor médico prestara sus servicios médicos ordinarios a las familias que a continuacion se detallan y cuyos tipos remunerativos se expresan.

Primera categoria.....14	*familias a*	*120*	*pts .....*	*1.680*
Segunda categoria.....25	*«*	*100*	*« ..... .*	*2.500*
Tercera categoria 50	*«*	*80*	*« .....*	*4.000*
Categoria obrera 151	*«*	*60*	*« .....*	*7.860*
	Total ptas.		*. . . . .*	*16.040*

(diez y seis mil cuarenta pts.).

En este contrato no van incluidos los servicios extraordinarios que el Sr Medico administra por su cuenta.

Leido el presenta contrata estan conformes ambas partes y lo firman en Blancafort a veintiseis de julio de 1946".

Signen: José Brianso, José Balta, José M. Espelt y José M. Nuñez

13. Relació de famílies per categories i llur quota (31 d'agost de 1946)

Localidad Blancafort *Provincia de Tarragona*

«Lista se socios del Servicio Médico y que se clasifican en las categorías siguientes:

De primera: 120 ptas.

1 *José Civit Espelt*
2 *Antonio Masalles Briansó*
3 *José Olivares Ollé, viuda*
4 *Vicente Olivares Vives, Vda.*
5 *Antonio Sala Poblet*
6 *Antonio Rodríguez Martí*
7 *Antonio Sanahuja Baldrich*
8 *Juan Vives Civit*
9 *Antonio Espelt Moix*
10 *José Llort Farré*
11 *Antonio March Mix*
12 *Antonio Llurba Llort*
13 *Jaime Espelt Vives*
14 *Antonio Masalles Bergadà*
15 *José Baltà Masalles*
16 *José Iglesias Civit*
17 *José Pons Saumell*
18 *Juan Aluja Cantó*
19 *Antonio París Iborra*
20 *José Iglesias Ballart*
21 *Pablo Cos Piñol*
22 *isidro Vidal Briansó, Vda.*
23 *ramón Aluja Baldrich*
24 *Antonio Sanjuan Prats*
25 *José Farran Briansó*
26 *José Masalles Briansó*
27 *Antonio Debat espelt*
28 *José Llurba Cabestany*
29 *Lucia Miret Gabarró*

Suman las primeras. . . . . .3.480 ptas.

De segunda: 100 ptas.

1 *José Briansó Anglés*
2 *Antonio Llort Briansó*
3 *Salvador Poblet Sala*
4 *Juan Prats Pons*
5 *Pablo Saumell Banet*
6 *Ramon Briansó Obradó*
7 *José Prats Anglés, Vda.*
8 *Juan Albi Farran, viuda*
9 *Vicente Espelt Civit*
10 *José Masalles Poblet*
11 *Ramon París Solsona*
12 *Miguel Queralt Masalles*
13 *José Boldú Martí*
14 *Antonio Prats Anglés*
15 *Ramon Oliveras Llort*
16 *Juan Estradé París*
17 *José Iglesias Juncosa*
18 *Ramón Vives Verdaguer*
19 *Dolores Vives Miret*
20 *Pablo Aluja Prats*
21 *AntonioSanahuja Rodríguez*
22 *Ramón Iglesias Grioles*
23 *José Recasens Elías*
24 *Farré Mestres*
25 *Ramón Iborra Llort*
26 *Jaime Masalles Tarragó*
27 *Ramón Debat Elías*
28 *José Gabarró Miret*
29 *Ramón Civit Iborra*
30 *Antonio Civit Cendra*
31 *José Odena Llort*
32 *José Prats Alsina*
33 *Pablo Queralt Llort*
34 *Ramon Queralt Cabestany*
35 *Juan Saumell Rigual*
36 *Ramón Aluja Sans*
37 *Juan Elías Talarn*
38 *Luis Iglesias Benet*
39 *José Masalles Bergadà*
40 *Antonio Rosich Prats*
41 *José Banet Aluja*
42 *José Llurba Sala*

Suman las segundas. . . . . .4.200 ptas.

De tercera: 80 ptas.

1 *José Banet París*
2 *Antonio Sanahuja Prats, Vda.*
3 *Ramon Martí Queralt*
4 *Juan Ollé Torrell*
5 *Ramón Civit Oliveres*
6 *Mariano Fonoll Saumell*
7 *Salvador Llurba Civit*
8 *Pablo Montserrat Odena*
9 *José Prats Baltà*
10 *Antonio Sala Elías*
11 *Isidro Ventura Moix*
12 *Juan Vidal Prats*
13 *Pablo Baltà Civit*
14 *Vicente Civit Capdevila*
15 *José Masalles Martí*
16 *Teresa Saumell Vilamajó*
17 *Enrique Domingo Duch*
18 *José Barril Vives, Vda.*
19 *Salvador Llurba Miracles*
20 *Vicente Aluja Prats*
21 *Juan Civit Civit*
22 *Francisco París Iborra*
23 *José Poblet Rañé*
24 *Antonio Rosich Elías*
25 *Salvador Sanjuan Prats*
26 *José Saumell Obradó*
27 *Francisco Prats Prats*
28 *José Iborra Moix*
29 *José Iborra Civit*
30 *Juan Masalles Romeu*
31 *Juan Civit Pallàs*
32 *José Poblet Barril*
33 *Miguel Anglès Aluja*
34 *Ramon Anglès Martí*
35 *Isidro Anglés Vives*
36 *Juan Barril Cantó*
37 *José Balsells Sans*
38 *Francisco Caelles Batallé*
39 *José Iglesias Elías*
40 *José Llort Briansó*
41 *Juan Oliveres Vives*
42 *Pilar Masalles Iglesias*

43 Magín Poblet Barril
44 Manuel Rosich Prats
45 Celestino Cendra Prats
46 Isidro Anglés Capdevila
47 Francisco Iborra Llort, Vda.
48 Manuel Prats Baltà
49 José Ventura Prats
50 José Barril Iglesias
51 José Lieza Maza
52 Luis Elías Marcé
53 Luis Corsá Rubies
54 Jaime Llurba Sala
55 Antonio Obradó Prous
56 Juan Rosich Elías
57 Angel Vidal Moix
58 Miguel Queralt Cabestany
59 José Rosich Elías
60 Antonio Remolá Queralt
61 Eduardo Boada Mercadé
62 José Civit Aluja
63 Juan Albi Tarragó
64 Jaime Llort Martí
65 Roque Llort Sala
66 José Marcé Anglés
67 Antonio Masalles Llort
68 José París Iborra
69 Rndo. Francisco Vilá Roig

Suman las terceras. . . . . .5.520 ptas.

Clase obrera: 60 ptas.

1 Pablo Espelt Vives
2 José Jaime Alsina
3 Pedro Llurba Cabestany
4 Antonio Moix Anglés
5 isidro Civit Aluja
6 Jaime Girons Porta
7 Pablo Marcé Anglés
8 José Prats Prats
9 Manuel Remolá Queralt
10 Ramon Sanjuan Civit
11 Juan Centellas Ribas
12 Juan Aluja Prats
13 Pedro Miret Masalles
14 José Cabestany Segura
15 Ricardo Espelt Fonoll
16 José Civit Vallès
17 Pablo Llurba Vallés
18 Isidro Prats Prats
19 Eloy Queralt Iglesias
20 Antonio Remolá Espelt
21 Antonio Canela Morera
22 Luis Torres Balsells, vda. de
23 José Martí Moix
24 Eloy Martí Queralt
25 Pablo Civit Debat
26 José Barril Miró
27 Antonio Banet Aluja
28 Jaime Gené Espelt
29 Martín Gené Figuerola
30 Antonio Farràs Capdevila
31 María Romeu Cabestany
32 Rosa Marcé Anglés
33 Luisa Martí Alegret
34 José Anglés Civit
35 Ramón Anglés Roig
36 Miguel Anglés Sala, viuda
37 Rosa Debat Espelt
38 José Llurba Vallés
39 José Masalles Llort
40 Juan Martí Iborra
41 Antonia Moix Anglés
42 Antonia Puig Clarasó
43 Pablo Sala Iglesias
44 Ramon Sanjuan Civit
45 Manuel Saumell Espelt
46 Ildefonso Collado Vico
47 Miguel Baltá Huix
48 Antonio Civit Calvet
49 Juan Debat Elías
50 José Martí Balcells
51 Vicente Moix Solé
52 Ramon Saumells Balcells
53 Sebastian Sanfeliu Roig
54 Francisco Llort Civit
55 José Civit Prats, viuda
56 Eugenio Cabestany Llurba, v.
57 Magdalena Miret Obradó
58 Antonio Barril Miró
59 Antonio Capdevila Aluja
60 Rosa Cos Piñol
61 Ecequiel Gavin Burroy
62 Pablo Fort Munné
63 Juan García Castellví
64 Roque Llurba Civit
65 Ramón Queralt Iborra
66 Pedro Domingo Vallés
67 Roque Llurba Juliá
68 Antonio Oliveres Llort
69 Ramón Clot Izart
70 Baltasar Palau Baltá
71 Matias Prats Pons
72 Pablo Llort Martí
73 Antonio Queralt Poblet
74 Ramón Roig Arqués
75 Dolores Florenza Aubach
76 Pablo Aluja Baldrich
77 Josep Baltá Prats, viuda
78 José Agustí Valls
79 Juan B. Izquierdo Andreu
80 José Rovira Roig

Suman los obreros. . . . . .4.800 ptas.

Total clase primera	3.480	pts.	
Total clase segunda	4.200	pts.	
Total clase tercera	5.520	pts.	
Total clase obrera	4.800	pts.	Total general: 18.000 pts.

Blancafort a 31 de agosto de 1946

[Signen
José Briansó (alcalde), José Baltá, José M. Espelt, José M. Núñez (metge]

14. Relació de famílies per categories i llurs quotes, aprovada pel Col·legi de Metges (5 de setembre de 1946)

Blancafort

Reparto de las igualas que se asignan a dicho pueblo

Categoría D - ptas. 240

José Civit Espelt
Antonio Masalles Briansó
José Olivares Ollé, viuda
Antonio Sala Poblet
Antonio Rodríguez Martí
Antonio Sanahuja Baldrich
Juan Vives Civit
Antonio Espelt Moix
José Llort Ferré
Antonio March Moix
Antonio Llurba Llort
Jaime Espelt Vives
Antonio Masalles Bergadá
José Baltá Masalles
José Iglesias Civit
José Pons Saumell
Juan Aluja Cantó
Antonio París Iborra
José Iglesias Ballart

Total D . . . . . .4.800 ptas.

Categoría C - ptas. 120

Pablo Cos Piñol
Isidro Vidal Briansó, viuda
Ramon Aluja Baldrich
Antonio Sanjuan Prats
José Farran Briansó
José Masalles Briansó
Vicente Espelt Civit
José Masalles Poblet
Ramon París Solsona
Miguel Queralt Masalles
José Boldú Martí
Antonio Prats Anglés
Antonio Debat Espelt
José Llurba Cabestany
Lucía Miret Gabarró
José Briansó Anglés
Antonio Llort Briansó
Salvador Poblet Sala
Juan Prats Pons
Pablo Saumell Banet
Ramón Briansó Obradó
José Prats Anglés, viuda
Juan Albi Ferran, viuda
Ramon Oliveres Llort
Juan Estradé París
José Iglesias Juncosa
Ramon Vives Verdaguer
Dolores Vives Miret
Pablo Aluja Prats
Antonio Sanahuja Rodríguez
Ramon Iglesias Grioles
José Recasens Elías
Francisco Farré Mestres
Ramon Iborra Llort

Total C . . . . . .4.080 ptas.

Categoría B - ptas. 100

Jaume Masalles Tarragó
Ramon Debat Elías
José Gabarró Miret
Ramon Civit Iborra
Antonio Civit Cendra
José odena Llort
Pablo Queralt Llort
Ramon Queralt Cabestany
Juan Saumell Rigual
Ramón Aluja Sans
Juan Elías Talarn
Luis Iglesias Banet
José Masalles Bergadá
Antonio Roscih Prats
José Banet Aluja
José Llurba Sala
José Banet París
Antonio Sanahuja Prats, vda.
Ramón Martí Queralt
Juan Ollé Torrell
Ramón Civit Oliveres
Mariano Fonoll Saumell
Salvador Llurba Civit
Vicente Civit Capdevila
José Masalles Martí
Teresa Saumell Vilamajó
Enrique Domingo Duch
José Barril, vda. de
Salvador Llurba Miracle
Vicente Aluja Prats
Juan Civit Civit
Francisco París Iborra
José Poblet Rañé
Antonio Rosich Elías
Salvador Sanjuan Prats
José Saumell Obradó
José Iborra Moix
Juan Masalles Romeu
Juan Civit Pallás
José Poblet Barril
Miguel Anglés Aluja
Ramón Anglés Martí
Isidro Anglés Vives
Juan Barril Cantó
José Balcells Sans
Francisco Caelles Batallé
José Iglesias Elías
José Llort Briansó

Total B . . . . . .5.400 ptas.

Categoría A - ptas. 80

Juan Oliveres Vives
Pilar Masalles Iglesia
Magín Poblet Barril
Manuel Rosich Prats
Celestino Cendra Prats
Isidro Anglés Capdevila
Francisco Iborra Llort, vda.
Pablo Marcé Anglés
José Prats Prats
Manuel Remolá Queralt
Ramón Sanjuan Civit
Juan Centellas Ribas
Juan Aluja Prats
Pedro Miret Masalles
Manuel Prats Baltá
José Ventura Prats
José Barril Iglesias
José Lieza Maza
Luis Elías Marcé
Luis Corsá Rubies
Jaime Llurba Sala
Antonio Obradó Prous
Juan Rosich Elías
Angel Vidal Moix
Miguel Queralt Cabestany
José Rosich Elías
Antonio Remolá Queralt
Eduardo Boada Mercadé
José Civit Aluja
Juan Albi Tarragó
Jaime Llort Martí
Roque Llort Sala
José Marcé Anglés
Antonio Masalles Llort
José París Iborra
Rdo. Francisco Vila Roig
Pablo Espelt Vives
José Jaime Alsina
Pablo Llurba Cabestany
Antonio Moix Anglés
Isidro Civit Aluja
Jaime Girons Porta
José Cabestany Segura
Ricardo Espelt Fonoll
José Civit Vallés
Pablo Llurba Vallés
Isidro Prats Prats
Eloy Queralt Iglesias
Antonio Remolá Espelt
Antonio Canela Morera
Luis Torres Balsells, viuda de
José Martí Moix
Eloy Martí Queralt
Pablo Civit Debat
José Barril Miró
Antonio Banet Aluja
Jaime Gené Espelt
Martín Gené Figuerola
Antonio Farrás Capdevila
María Romeu Cabestany
Rosa Marcé Anglés
Luisa Martí Alegret
José Anglés Civit
Ramón Anglés Roig
Miguel Anglés Sala
Rosa Debat Espelt
José Llurba Vallés
Joseé Masalles Llort
Juan Martí Iborra, vda. de

Total A . . . . . .4.800 ptas.

Categoría obrera - ptas. 60

Antonia Moix Anglés
Pablo Sala Iglesias
Antonia Puig Clarasó
Ramón Sanjuan Civit
Manuel Saumell Espelt
Ildefonso Collado Vico
Miguel Baltá Huix
Antonio Civit Calvet
Juan Debat Elías
José Martí Balsells
Vicente Moix Solé
Ramón Saumell Balcells
Sebastian Sanfeliu Roig
Francisco Llort Civit
José Civit Prats, vda.
Eugenio Cabestany llurba, vda.
Magdalena Barril Miró
Antonio Capdevila Aluja
Ezequiel Gavín Burrou
Pablo Fort Munnés
Juan García Castellví
Roque Llurba Civit
Ramón Queralt Iborra
Pedro Domingo Vallés
Roque Llurba Juliá
Antonio Oliveres Llort
Ramon Clor Izard
Baltasar Palau Baltá
Matías Prats Pons
Pablo Llort Martí
Antonio Queralt Poblet
Ramón Roig Arqués
Dolores Florenza Aubach
Pablo Aluja Baldrich
José Baltá Prats, viuda
José Agustí Valls
Juan B. Izquierdo Andreu
Rosa Cos Piñol
José Rovira Roig

Total obrera. . . . . .2.400 ptas.

Resumen

Suman clase D	*4.800*	*pts.*	
Suman clase C	*4.080*	*pts.*	
Suman clase B	*5.700*	*pts.*	
Suman clase A	*5.520*	*pts*	
Suman clase Obrera	*2.400*	*pts*	*Total suman pts. 22.500 anuales.*

Tarragona 5 de septiembre de 1946
[Signen: José M. Núñez [metge]El secretari general: (?)]

Equivalències d'alguns dels carrers de Blancafort esmentats en els documents amb l'actualitat.

Nom anterior	*Nom actual*
Prat de la Riba	Plaça dels Arbres
Plaça Independència	Plaça Vella
Doctor Robert	Raval de Montblanc
Monturiol	Tallat
General Mola	De Dalt
Colon	Plaça Nova
Balmes	Del Portalet
Canigó	Arravaló
General Sanjurjo	Bassa Dolç
Calvo Sotelo	Raval de Rosselló
Plaça de la Pau	Plaça Mossèn Gaietà
De la Costeta	Argentina

Bibliografia:

-Prats Batet, Josep M., *Blancafort.*Valls 1988.
-Recasens Llort, Josep, *Blancafort,* Montblanc 1986.
Blancafort, a partir dels noms passats i presents. Barcelona 2000.

Nota: Tota la documentació descrita es conserva al nostre arxiu familiar.

Fonts orals:

-Josep M. Llort Barril, (82 anys).
-Ramon Masalles Serra, (94 anys).
-Josep Oliveres Anglès, (81 anys).
-Josep Saumell Queralt, (72 anys), tots residents a Blancafort. (2014).

Josep Bertran Solé, metge (1910-1999)
in memoriam

Antoni Carreras Casanovas. *antonio.carreras@urv.cat

Paraules clau: Història de la medicina. L'Espluga de Francolí. Monestir de Poblet

RESUM

Esbós biogràfic del doctor Josep Bertran Solé (1910-1999), metge rural que va exercir la medicina a l'Espluga de Francolí durant quaranta un anys (1939-1980). Un metge que va viure i conviure amb els espluguins les seves penes i alegries durant els difícils anys de la postguerra, que va impulsar l'obra del Casal i que va tenir una estreta vinculació amb la comunitat del Monestir de Santa Maria de Poblet. Amb el seu comportament professional i humà, va deixar empremta i fou reconegut com a fill adoptiu de la vila el 1980.

RESUMEN

Notas biográficas del doctor Josep Bertran Solé (1910-1999), médico rural que ejerció en l'Espluga de Francolí durante cuarenta y un años (1939-1980). Un médico que vivió y convivió plenamente con sus convecinos, sus penas y alegrías durante el difícil período de la postguerra, que impulsó la obra del *Casal* y que mantuvo una estrecha vinculación con la comunidad de monges del Monasterio de Santa María de Poblet. Con su comportamiento profesional y humano, dejó huella y fue reconocido como hijo adoptivo de la villa el 1980.

Antoni Carreras Casanovas, nascut a l'Espluga de Francolí l'any 1954, Doctor en Història, Advocat i professor de la Facultat de Ciències Jurídiques de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

Josep Bertran Solé, metge (1910-1999)
in memoriam

Antoni Carreras Casanovas.

PRÒLEG

Moltes persones que han estat rellevants per a la societat no consten a la història escrita, perquè la memòria històrica, que ha perdurat en el record de coetanis i familiars, inexorablement s'esvaeix amb el temps. Per això és d'agrair all Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, que amb algunes de les seves iniciatives recupera dades de fets i gent de la Conca que han deixat petja per les seves condicions humanes, professionals i socials. El resultat principal d'aquesta acció cultural i cívica és una constància documental que posa l'abast de tothom, en el present i en el futur, uns coneixements que més tard o més d'hora estaven condemnats a l'oblit.

Aquest esbós biogràfic del Dr. Josep Bertran Solé explica la trajectòria d'un home bo que va ser un bon metge. nascut a Creixell, als quatre anys va quedar orfe de mare. Malgrat una infantesa i una adolescència poc plàcides, va superar totes les dificultats fins aconseguir estudiar a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Mai va oblidar, amb sincera gratitud, les farmàcies on va treballar de depenent, perquè va aprendre fórmules magistrals i perquè amb el poc sou que guanyava va pagar la modesta pensió del carrer Comte de Borrell, la matrícula anual i els llibres. Tot l'esforç i els coneixements teòrics i pràctics adquirits, van anar forjant una vocació i una experiència en Medicina que va durar fins al darrer dia de la seva vida.

Va arrelar a l'Espluga de Francolí, on exercí la Medicina fins que es va jubilar als setanta anys. A l'Espluga va conèixer a la seva esposa, Maria Soler Raurell, i a l'Espluga van néixer els tres fills: Rosa Maria, Josep Maria i Elisa. La família vivia al ritme que marcava la seva professió, perquè la dedicació als pacients era prioritària. Per això s'expliquen horaris que per a tothom eren estranys, com dinar a les sis de la tarda o sopar a les dotze de la nit. Es dedicava en cos i ànima als malalts, visitant-los a domicili tantes vegades al dia com ell creia necessari, estudiant els casos complicats, i fins i tot consultant amb el seu professor i amic Dr. Agustí Pedro Pons, catedràtic de Medicina Interna a Barcelona, i amb el seu bon amic Dr. Josep Rull i Huch, metge de Montblanc.

L'autor d'aquest esbós biogràfic és Antoni Carreras i Casanovas, que ha sabut aplicar la metodologia de la recerca científica i ha seleccionat aquelles dades objectives que poden ser contrastades. A la primera part, es tracten els aspectes més rellevants de la història personal del Dr. Bertran Solé, sobretot en aquells aspectes que haurien d'influir significativament en el seu tarannà

i en la seva trajectòria professional i social. A la segona part, fa referència a l'exercici de la Medicina a l'Espluga de Francolí i al Monestir de Poblet, tota la seva vida. I, en aquest escenari de la seva estimada professió, el treball de l'historiador Carreras qui descriu un perfil precís del personatge: El metge, el pare de família, l'home compromès amb la societat, la persona que s'emociona amb els reconeixements i homenatges del poble de l'Espluga de Francolí, dels seus companys metges, i, sobretot, dels seus pacients.

El seus últims anys a Creixell va continuar una actitud exemplar. Sempre amb un somriure a la cara, donant la mà a tothom que ho necessitava, interessant-se pels últims avenços científics, professant unes fermes creences cristianes. Ben segur que Josep Bertran, home bo i bon metge, mereix el record social per la feina ben feta que va omplir un cistell ple de bones obres, sense fer-ne ostentació i sense esperar res a canvi.

Josep Maria Bertran Soler.
Creixell, 2014

INTRODUCCIÓ

Refer la vida del Dr. Bertran és fer un viatge pels records de moltes persones. Uns records que sovint desperten sentiments profunds d'estima, d'amistat, d'agraïment, d'admiració, de bonhomia. Un conjunt de vivències d'una persona que deixà empremta pel seu pas en aquesta vida i que tothom recorda per la seva faceta humana i professional. Una persona, i altres com ell, que marcaren un abans i un després en l'exercici de la medicina dels nostres pobles; en uns temps que el metge rural assumia una plena i gran responsabilitat vers els seus pacients i familiars; en uns moments en que eren tan importants els coneixements mèdics com la pròpia vàlua humana del metge. Els quaranta un anys d'exercici de la medicina del Dr. Bertran a l'Espluga de Francolí, són un exemple d'un comportament abnegat i responsable com a metge i d'un irreprotxable comportament com a ésser humà, mereixedor, en escreix, de ser recordat amb tot el reconeixement que es mereix.

Refer la seva vida ha estat una feina relativament fàcil de fer. Era un home ordenat en la seva administració, metòdic i acurat amb els papers i d'un caràcter difícil d'oblidar pels qui el van conèixer. Gràcies al conjunt de documents guardats en el seu arxiu personal, hem pogut seguir, fil per randa, amb el rigor que sols el document original aporta, la seva trajectòria professional i humana: expedients acadèmics, nomenaments professionals, relacions epistolars amb persones i entitats, economia familiar fins al mínim detall... un conjunt de documentació que testimonia cadascun dels fet i valoracions que s'exposen en aquest treball.

Si només amb aquest arxiu n'hi havia prou per elaborar la seva biografia, el Dr. Bertran, a més, va escriure les seves memòries una vegada jubilat, en les què descriu pas a pas la seva vida, amb profusió de tota mena de detalls. Malauradament, aquestes memòries no les va poder acabar, interrompudes, en l'espai cronològic de narració, quan era alumne dels primers cursos de Medicina a Barcelona. Ha estat una vertadera llàstima no poder comptar amb l'obra completa d'aquestes memòries, atès que prometien ser un document de gran valor per a estudiar la medicina a la postguerra i la pròpia societat rural que li va tocar viure. Cal dir, que la seva prosa era fluïda, ben construïda i culta, amb l'amenitat que aportaven les pròpies anècdotes i la forma d'explicar-les. Ha estat una font imprescindible per poder refer en aquest treball els anys d'infantesa i la vida d'estudiant.

Els records familiars que va deixar entre els seus, han estat també una font per constatar i corroborar determinats fets i vivències. Les aportacions dels seus tres fills, Rosa Maria, Josep Maria i Elisa, han esdevingut una valuosa referència oral de primera mà, viscuda personalment o coneguda directament per les narracions i comentaris del seu pare. També, la meva pròpia coneixença, com espluguí, del Dr. Bertran, m'ha servit per copsar el concepte que el poble de l'Espluga tenia d'ell i per constatar en primera persona determinats fets i vàlua humana.

L'exposició del treball segueix unes línies pròpies de qualsevol biografia: Un esbós biogràfic, on es relaten les diferents etapes de la seva vida; un assaig de la seva actuació professional com a metge; una semblança humana, on es poden ataüllar les seves virtuts com a persona; la seva vessant social palesada en la seva involucració en l'obra del Casal de l'Espluga i altres organismes professionals i, finalment, els reconeixements obtinguts en la seva dilatada vida. Un passeig per la seva existència que deix entreveure com era la vida d'un metge de poble d'»abans».

Cal agrair, sincerament, a totes aquelles persones que amb el seu interès ens han esperonat perquè sortís a la llum aquesta petita biografia. És ben cert que el que està escrit roman i el que no, és l'inexorable pas del temps qui s'encarrega d'esborrar els records. I en aquest sentit, és de justícia deixar constància històrica de les persones que amb la seva actuació van marcar una profunda petjada en la història dels nostres pobles i en les vides dels qui els van conèixer. Al Dr. Bertran, *In Memoriam*.

Antoni Carreras Casanovas
L'Espluga de Francolí, 2014

Esbós biogràfic

Infantesa: Entre Creixell, Els Pallaresos i Sant Martí de Maldà

Josep Bertran Solé neix a Creixell (Tarragonès) el 9 de març de 1910, en el si d'una casa pairal formada per Josep Bertran Mercadé, pagès i Elisa Solé Vallvé, mestra d'escola, propietaris d'alguns camps d'oliveres, garrofers i horta que ajudaven a tirar endavant l'economia familiar. Josep és el segon fill del matrimoni, una germana més gran, Josefina, havia nascut dos anys abans.

El pare, contràriament del que podia semblar en aquella època, era un home instruït, que «sabia de lletra i molt de números», els seus pares, havien volgut que anés a estudiar a un col·legi de Bellvei, on va aprendre el necessari per aquells temps, això li va donar una visió diferent de la vida de tal forma que va esdevenir el conseller de molta gent a l'hora de fer quatre números. De família amb conviccions catòliques, el seu germà, Mn. Pau Bertran Mercadé (1875-1936), era capellà novell als Omellons (Les Garrigues).

La mare, filla dels Pallaresos (cal Solé) era una dona culta, mestra sense exercici, i amb molta empenta, fou el pilar fonamental de la casa. Quan al poble venia a fer la visita el Bisbe, era la senyora Elisa qui preparava els discursos de benvinguda, la rebuda i organitzava l'estada.

Aquest ambient familiar de treball, de bonhomia, de bons consells, de creença, va ser el gresol on va néixer Josep Bertran Solé i que el marcarien, en part, el seu caràcter per raó dels gens.

El que podia semblar una família cofoia pels dos petits plançons, de sobte es veu immersa en una terrible tragèdia familiar, la mare és mor. La malaurada pèrdua de l'esposa i mare quan Josep tenia dos anys trasbalsà tota la família. La tendra infantesa dels fills i l'avançada edat dels avis va fer prendre una dura decisió al pare: calia separar els germans i enviar-los als dos parents més propers perquè se'n fessin càrrec, a la vegada que els avis anirien a viure amb el fill capellà. I així va ser, la Josefina l'envià junt amb els avis a casa del seu germà, Mn.Pau Bertran Mercadé, que aleshores era rector de Passanant i al petit Josep a casa de la germana de la seva difunta mare, a ca l'Andreu dels Pallaresos, que tenien tres fills, Pepito, Emília i Pilar Fortuny. Separats els dos germans, una pena i enyorança degué trencar els cors de tota la família a la vegada que marcaria llurs vides per al futur.

Josep era un nen de naturalesa malaltissa, sovint necessitat de les visites del metge per curar-li la bronquitis que arrossegava; aquesta fou una de les raons per les que no va anar a viure a Passanat, pel fred que hi feia. A les llargues estones que tenia, Josep tocava l'acordeó assegut a la porta de casa seva, activitat que li ajudava a sobrepassar millor les convalescències

i les estones d'inactivitat. Aquesta afició per la música el portà de més gran anar a classes de piano.

Tanmateix, alguna temporada, el petit Josep anava a casa del seu oncle, Mn. Pau Bertran, que el 1919 havia estat traslladat a Sant Martí de Maldà, junt amb la seva germana on creixia i jugava pels carrers amb els nens de l'indret, acollit per la gent del poble amb tendresa i respecte, atesa la seva condició de nebot del senyor rector i orfe de mare, encara que amb certes limitacions de comportament per la seva part (no podia anar al ball, no podia dir certes paraules...) i també malt vist per algun que altre noiet per allò de ser família del rector en aquells temps. No us penseu que per ser família del rector era un bon noi. Era força entremaliat, fins al punt que un d'aquests nois que no es podien veure massa, un dia, Josep Bertran, no va perdre l'ocasió mentre estaven jugant al costat d'una bassa per donar-li una espenta i tirar-lo dins la bassa on quasi es va ofegar. No cal dir que el càstig que li va imposar el seu oncle, va ser recordat. Com que li agradava el futbol, quan l'equip de Sant Martí jugava, ell pujava dalt el campanar per veure el partit, assegut amb els peus penjats al vuit, contemplava la jugada fins que la gent esgarrifada des de baix avisaven al Sr. Rector que el seu nebot corria perill dalt del campanar. Un altre cop, als Pallaresos, junt amb un grup de vailets, al veure al Sr. Rector i en disposar-se a besar-li la mà com era costum, a un se li va acudir que en lloc de besar li escopissin, i així ho van fer... «i tu també Bertranet!», exclamà el pobre rector tot humiliat després de la malifeta.

Cap els vuit anys Josep Bertran va tenir un encontre amb un personatge que el cridà l'atenció, des de la finestra de la seva casa veia un home que es passejava pel poble dels Pallaresos i amb un llapis a la mà i un bloc de notes apuntava i aixecava el llapis a l'alçada de la vista com si volgués prendre mides d'alguna cosa, encuriosit, Josep Bertran va voler apropar-se-li. «*recordo una cara amable amb pòmuls rosats i un bigoti no massa gros; em dirigí la paraula com si jo tingués més anys, és a dir, va fer-me cas i fins i tot em va donar una certa importància; -veus allà dalt?, doncs allí hi farem una torratxa amb finestrals de vidres de colors diferents i damunt d'ells un àngel amb unes grans ales que voltarà i assenyalarà la direcció del vent..-. Mentre m'explicava això el llapis no parava i jo crec que vaig ésser el primer en veure el projecte que després va ser realitat de cal Bofarull.... els encontres van seguir i recordo que un dia que feia molt de fred, a l'observar-me i veient que tenia la punta del nas vermella em va dir –tens el nas de tomacó!...*». Aquest personatge era l'arquitecte Josep Maria Jujol i Gibert (1879-1949), deixeble de Gaudí que va reformar casa Bofarull dels Pallaresos.

Vingueren temps d'aparent prosperitat que permeteren que el treball esforçat del pare, tot interpretant el que hauria estat la voluntat de la mare, pogués fer que el seu fill Josep anés a estudiar fora dels Pallaresos per poder aspirar a ser un home de profit, tal i com hauria volgut la seva esposa. I així, als 12 anys, Josep fou enviat a estudiar al Vendrell, on cursà els primers estudis de batxillerat amb el mestre Recasens, que el preparava per anar a examinar-se a l'Institut d'Ensenyament Mitjà de Tarragona. Allí va residir a casa de la seva cosina Lola, dels Pallaresos,

casada amb un ferrer que es deia Cardó, parent del famós canonge Dr. Cardó[1]. Estant al Vendrell començà a tenir interès pel futbol, el cinema i el teatre. La mort del mestre Recasens va fer propiciar el seu trasllat a Tarragona per anar a les escoles dels Germans de la Doctrina Cristiana (La Salle), establerts en aquell temps a la Rambla Nova-Roger de Llúria, on s'hostatjà en una dispesa del carrer Cavallers. Poc temps després, es traslladava a un nou edifici que tot just s'havia inaugurat a Tarragona: les escoles dels Germans de la Doctrina Cristiana (La Salle), establerts al col·legi de la plaça de la Imperial Tàrraco.

Per poder cursar el batxillerat el matricularen a l'Institut d'Ensenyament Mitjà de Tarragona, on sembla que les assignatures de ciències captivaren d'una manera especial el seu interès, en particular les classes de «Don» Salustio Alvarado Fernández (1897-1981), catedràtic de Fisiologia i eminent biòleg de referència en aquells temps, autor, durant la segona meitat del segle XX a Espanya, de nombrosos llibres de text.

Mentre, la seva germana Josefina, educada en un context profundament religiós a casa de l'oncle capellà, optà per la vida religiosa i el 1941 ingressà a l'ordre de les Filles de la Caritat de les Germanes Paüles, on ocuparia al llarg de la seva vida el càrrec de superiora de diferents Cases de Caritat (Figueres, Lleida, Barcelona...), tot dedicant la seva vida als pobres, malalts i desvalguts.

Bertran creixia amb la preocupació pels estudis i les inquietuds pròpies de la seva joventut, diversió, encontres passatgers enamoradissos amb noietes, cinema i esports. Com hem vist, ben aviat mostrà una gran afecció pel futbol –partits des del campanar de Sant Martí.... L'afició era tal que als 14 anys arribà a formar part de l'equip infantil del Club Gimnàstic de Tarragona durant uns anys, on jugà de defensa dret fins i tot participà en els jocs d'inauguració del camp del Gimnàstic de l'avinguda de Catalunya, el dia en que s'enfrontaren l'Sparta de Praga i el Gimnàstic. Afició que l'acompanyà la resta de la seva vida[2].

Josep Bertran Mercadé, pagès i Elisa Solé Vallvé, mestra d'escola. Pares de Josep Bertran Solé.

Mossèn Pau Bertran Mercadé, rector de diversos pobles abans de la Guerra Civil: Omells de Na Gaia, Passanant, Sant Martí de Maldà, la Selva del Camp.

Sor Josefina Bertran Solé, Filla de la Caritat de les Germanes Paules des de 1941. Fou superiora de diferents Cases de Caritat (Figueres, Lleida, Barcelona...).

El despertar de la vocació. Estudiant a Barcelona

Però, el jove Josep Bertran, havia demostrat, per sobre de tot, que era un estudiant espavilat i ven aviat va comprendre que el seu futur l'havia de trobar entre els llibres. Aneu a saber d'on li va venir la vocació d'estudiar medicina. Hom recorda les contínues referències d'anècdotes que explicava Josep Bertran, ja de gran, referents a Don Salustio Alvarado, l'eminent biòleg. És molt provable que la influència d'aquest catedràtic fos la clau per poder determinar la raó de la seva vocació[3]: un bon professor que transmet coneixements i a la vegada il·lusió, és fàcil que desperti les inquietuds vocacionals dels seus alumnes amb les seves explicacions estimuladores..... i sembla que «Don» Salustio Alvarado era un d'aquets professors, testimonis d'altres alumnes fan palesa aquesta virtut educadora de Don Salustio, sigui quina sigui la raó, el cert és que en acabar el cinquè curs, Bertran tenia decidit el seu futur: volia ser metge. Preveient el cost que suposaria els seus estudis a Barcelona, es va buscar una feina que, a la vegada que aprengués un ofici, li servís per guanyar-se la vida quan anés a estudiar a Barcelona. I així, als 16 anys, va entrar d'aprenent a la farmàcia Sanromà de Tarragona per aprendre de dependent de farmàcia.

Acabat el batxillerat, el 1928 es matriculava a la Facultat de Ciències de Barcelona per fer el que llavors es deia «Preparatori» i que consistia en una sèrie d'exàmens de diverses

Josep Bertran (el segon de la dreta de la tercera fila començant des de baix) estudiant del primer curs de Medicina junt amb uns companys als vols de Nadal de 1930, segurament a l'Hospital Clínic de Barcelona.

matèries. Durant el temps que estigué a Barcelona per examinar-se, va residir a casa de la família Sentís de Tarragona, família de coneguda projecció política, periodística i mèdica principalment, atès l'oferiment que li havia fet el seu amic del batxillerat Lluís Sentis. Aquests llaços d'amistat es van mantenir en el decurs del temps. Bertran va superar el «Preparatori», que li va permetre matricular-se a la Facultat de Medicina (Hospital Clínic) el 1930. Començava així la seva trajectòria que l'havia de dur al seu futur.

Establí el seu domicili al carrer Borrell 131, 4art., 1a. de Barcelona per pagar els seus estudis a les tardes i nits treballava de dependent en una farmàcia (farmàcia Farrús), on també ajudava al farmacèutic a preparar les fórmules magistrals. Aquesta farmàcia, situada al carrer Major de Sants, li havia buscat el farmacèutic Sanromà, a través dels laboratoris Andreu, però ben aviat s'adonà que les coses no serien tan planeres com ell creia, malgrat la il·lusió per la nova vida que encetava.

Va començar el curs i amb ell la primera manifestació estudiantil en la què es va veure involucrat contra els plans d'estudis. *«Abajo Calleja!»*, era la consigna que cridaven contra del ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts, Eduardo Callejo de la Cuesta per la reforma en els plans d'ensenyament. Es va assabentar que en aquells temps es produïen aquelles situacions de protesta i enfrontaments amb la policia. Comentaven amb certa ironia que «*quan es tractava de córrer no hi havia por que els agafessin per què els elements de les forces de l'ordre eren panxuts i esbufegaven tot just iniciada la cursa i sinó, el més adient era el tir al blanc, aquelles cares tant grosses de galtes i nas vermell, eren diana segura; a més hi havia la garantia que si les coses no anaven prou bé i es retiraven dins la Facultat, dins tenien immunitat*....»[4] Un dels que més cridava a aquella manifestació, tenia un comportament estrany, i li varen preguntar «Tú ja saps contra qui protestem?», i l'individu, amb cara de sorpresa per la pregunta, va dir-los-hi «Es clar que ho sé, contra el de *los cuentos de Calleja***!»**. Com es pot veure, això que relatava el Dr. Bertran l'any 1930, no desdiu gaire de qualsevol altra manifestació estudiantil de la transició o posterior.

Entusiasmat pels estudis de bon començament, durant el primer curs entrà com alumne intern en el Laboratori d'Anàlisi de la Sala d'Urologia del prestigiós Dr. Salvador Gil Vernet (1893-1983), a l'Hospital Clínic de Barcelona i en els cursos posteriors fins el 1932, al Dispensari d'Urologia del Dr. Gil Vernet, catedràtic d'Anatomia i Director de l'Escola d'Urologia de l'Hospital Clínic de Barcelona[5].

També va tenir com a professor, del que n'estava molt orgullòs, al Dr. Agustí Pedro Pons (1898-1971), catedràtic de Patologia i Clínica Mèdiques, metge de reconeguda vàlua científica i d'una encomiable tasca assistencial que li valgué el reconeixement de la societat barcelonina i home de profund humanisme i generositat, pioner en el foment de la ciència i la cultura. Aquest personatge degué marcar moltes facetes del jove Josep Bertran, qui devia seguir embadalit les seves classes i de qui, sense adonar-se s'impregnava dels seus valors com a persona[6].

El primer exercici de la medicina

Completats el seus estudis el 1935, amb l'experiència que li havien donat tres anys de pràctiques a l'Hospital Clínic de Barcelona, i el bagatge dels laboratoris i dispensaris d'Urologia de Gil Vernet i amb els coneixements d'una carrera recent acabada, el jove metge Josep Bertran començava la seva tasca professional pel novembre de 1935 al poble de la Fatarella (Terra Alta), en substitució del Dr. Fabregat i on sols hi va romandre un mes. A finals d'aquell any va anar a Pira (Conca de Barberà), on també hi efectuà una estada curta de sols tres mesos en substitució del Dr. Mallafré, i tot seguit, l'abril de 1936, es traslladà a la Nou de Gaià (Tarragonès).

Ja ens podem imaginar com degueren ser els primers mesos de metge en un poble amb tota la responsabilitat: sol, sense cap metge a qui poder consultar un dubte, casos que mai havia vist, lectures específiques dels llibres de medicina fins a altes hores de la nit per no errar un diagnòstic d'una simptomatologia insòlita, les angoixes dels resultats dels primers tractaments, les alegries del primers encerts....., tot una munió de noves experiències que anaven formant al metge i donant confiança als pacients. Els diumenges, la partida de dòmino al cafè del poble amb el capellà i el farmacèutic, tot deixant sobtadament les fitxes guanyadores perquè una partera havia trencat aigües. Josep era un bon jugador de dòmino i sempre que podia feia una partida amb els amics del poble.

Així passaven els dies d'aquells anys del 1935 i 1936, amb la tranquil·litat de la vida assossegada d'un poble petit, inquietada només per un clima polític que s'anava enrarint: la crisi de corrupció de la tardor de 1935 que afectà al govern, la convocatòria d' eleccions anticipades del febrer de 1936, que van donar com a resultat la polarització de la vida política espanyola, dividida radicalment en dretes i esquerres i una tensió social galopant que feien pensar el pitjor.

La Guerra Civil

El 17 de juliol de 1936 arribava la notícia que uns militars s'havien aixecat en armes a l'Àfrica i un dia després el cop d'estat era palès a la península. Josep Bertran en assabentar-se dels fets exclamà: «Que fan aquests militars ara....!». El reclutament no és va fer esperar i va haver de deixar el poble de la Nou. És irònica la forma que va marxar: El poble va acomiadar l'estimat metge, jove i solter, i en una pancarta es podia llegir «Ploreu, ploreu, ninetes, que el metge se'ns va a fer punyetes».

Els esdeveniments es succeïren ràpidament. El 22 de setembre va ser mobilitzat per presentar-se amb urgència a la Conselleria de Sanitat i de Guerra a Barcelona. Allí l'ordenaren incorporar-se a la Caserna Pi i Margall del Partit Federal Ibèric, situat a la Rambla de Catalunya, on realitzà tasques com a metge durant un temps. El 1937 formà part del Tribunal Militar de l'Hospital General

de Catalunya fins que es va formar la 142 Brigada Mixta Vasco-Pirenàica de la què fou nomenat metge de Batalló. Va estar a Casp, Farlete, Tabernas de Isuela, front d'Almudebar (Osca), des d'on el van canviar de Cos d'Exèrcit. S'incorporà a la 140 Brigada, destinat al 4art Batalló, mesos mes tard, entre final de 1937 i principi de 1938, va passar al Grup de Sanitat de la Brigada a Alfés (Lleida), on va rebre el nomenament de tinent en cap, publicat al Butlletí Oficial de Guerra. Després va marxar cap a l'Ebre, on fou nomenat Cap de Sanitat de la 140 Brigada i on hi estigué durant uns dos mesos[7]. Allí fou on veritablement la guerra presentà el seu costat més cruent: organització de les evacuacions dels ferits i camillers, assistència als ferits en plena batalla.... Sovint comptava l'anècdota del Rafael, un personatge anarquista que li feia d'assistent i que quan es desplaçaven per les trinxeres o sota algun garrofer per curar algun ferit en la llum d'un fanal, Rafael es posava sempre davant seu, del costat on podien venir les bales. Josep Bertran li deia,

- «Hombre, Rafael, ponte a cubierto».
- «No doctor, de ninguna manera, si muero yo no pasa nada, si muere usted moriran muchos».

Aquestes paraules i aquest comportament, que repetia amb els ulls embadraïts quan explicava les anècdotes de la guerra, commogueren els sentiments de Josep Bertran vers aquest anarquista. « a tot arreu hi ha gent bona..» afirmava convençut. Després de la guerra, el buscà inútilment. «Que se'n deuria fer del pobre Rafael!» murmurava sovint.

CLASIFICACIÓN
de
PRISIONEROS
CUARTA REGIÓN MILITAR
Comisión de Tarragona

Cada prisionero debe conservar su propia cartilla. El que la cambie o pierda será rigurosamente castigado.

AUDITORÍA DEL EJÉRCITO DE OCUPACIÓN

Juzgado Militar Permanente N.º 1

En la causa que se instruye por este Juzgado con el núm. — el Sr. Juez acordó que comparezca V. el día 17 y hora 11 mañana a prestar declaración en el local sito en Apdo. 11 - pral. — advirtiéndole que de no comparecer y presentar esta papeleta le parará el perjuicio a que haya lugar.

Tarragona 14 de marzo de 1939 - III Año Triunfal.

Firma del sujeto o persona que realiza la citación.

Firma de la persona que tiene la citación.

Sr. D. José Bertrán Solé

Domicilio Unión 17, 2.º 2.ª

Carnet de presoner de guerra de 10 de febrer de 1939 i citació de l'Auditoria de l'Exèrcit d'Ocupació de 17 de març de 1938.

Mentre, a la reraguarda, la guerra també mostrava la seva part més cruel i sagnant: El seu oncle, Mn. Pau Bertran, que aleshores era rector de la Selva del Camp, estava amagat a Creixell a casa del seu germà, on fou denunciat, capturat i afusellat el 6 d'agost de 1936 a pocs quilòmetres de la seva casa en una tàpia de les afores de Torredembarra, sense més judici que un esfereïdor «foc!»[8]. La notícia us la podeu imaginar.

En acabar la guerra, Josep Bertran tenia 28 anys va ser reclòs a la presó de Pilats de Tarragona el 10 de febrer de 1939 en espera de judici com a oficial de l'exèrcit republicà, amb l'angoixa de ser condemnat a mort. Però heus aquí que una vella amistat amb la família del metge Sentís de Tarragona el salvà de la sentència, Lluís Sentís Anfruns, reconegut polític, l'avalà davant de les autoritats militars franquistes, responsabilitzant-se de tot el que hagués pogut fer Josep Bertran durant els anys de la guerra. Aquest aval fou contundent i sobradament suficient com per què fos alliberat. El malson de la guerra havia durat per Josep Bertran 2 anys i 9 mesos i passaven a ser records que no oblidaria mai més, tot començant una nova vida.

L'arribada a l'Espluga de Francolí

L'arribada a l'Espluga estigué envoltada d'un seguit de circumstàncies decebedores: el Dr. Bosqué, un dels metges que en aquells moments hi havia a l'Espluga, va contactar amb el Dr. Bertran per oferir-li la seva plaça. L'Espluga era una bona plaça per exercir la medicina, amb una població en aquells temps al voltant d'uns tres mil habitats (el 1940 la població era de 3.059 habitants), el que suposava unes bones expectatives econòmiques. En paraules del Dr. Bosqué: «Amic meu!, vostè entrarà per un camí de roses», afegí Bosqué per acabar de convèncer a Bertran. El plantejament semblava coherent i amb un cert atractiu. Però heus aquí que el mateix dia que els dos metges entraven al poble per conèixer la plaça, el Dr. Bosquè era detingut per la Guàrdia Civil al pont de la Palanca i el «camí de roses» es convertí en un camí de punxes. Sol, sense haver estat presentat a la clientela, amb no massa bones expectatives d'ajut de l'altre metge, Dr. Gascón, una societat rural enfonsada en molts aspectes a causa de la guerra..... van desanimar al jove Dr. Bertran fins a tal punt que va decidir no fer-se càrrec del lloc. Però, quan anava cap a l'estació per agafar el tren per marxar de l'Espluga, es va trobar amb Salvador Minguella, qui li proposà un pacte:

- «Sr. Bertran, quins diners pensa que necessitaria cada més per tirar endavant en aquest poble?.

Com que Bertran era prudent i no massa agosarat amb les seves aspiracions econòmiques, la xifra no degué ser massa elevada, la justa per anar tirant en aquells moments de penúria econòmica.

- «Doncs, miri, tot el que vostè no guanyi fins aquesta xifra, jo cada mes li donaré de la meva butxaca la diferència fins a completar el sou que vostè m'ha dit.

La bondat d'aquella persona, la necessitat implícita que aquell poble necessitava d'un metge i, és clar, «l'assegurança» econòmica del pacte, van fer reconsiderar al Dr. Bertran i canvià la decisió. L'Espluga seria definitivament el seu nou poble on exerciria la medicina.

Cal dir, que el Sr. Salvador Minguella no va haver de compensar mai al Dr. Bertran fins arribar al sou base que s'havia estipulat.

Ben aviat va entrar en relació amb els professionals de la sanitat del poble. La família de Josep Simeón, que regentaven la farmàcia Central, ubicada al carrer de l'Abadia i amb el qual establí llaços d'amistat. El farmacèutic Sr. Miret, establert a la cantonada del carrer de l'Hospital amb l'actual travessera de Poblet, qui posteriorment cap els anys 1946-47 la va vendre al Sr. Joan Rovira Colet, amb qui el Dr. Bertran mantenia un vincle especial d'amistat, ja que vivia, amb la seva germana, al carrer Torres Jordi i posteriorment es casà amb la Sra. Maria Minguella, filla del Sr. Salvador Minguella que influí decisivament en la seva vida.

Una vida dedicada a la salut dels espluguins

Poc es pensava el Dr. Josep Bertran que la seva arribada a l'Espluga es perllongaria durant quasi tota una vida. Allí, aviat va trobar el caliu i l'acolliment d'un poble que va veure en aquell metge les qualitats que tot bon metge havia de tenir: responsabilitat, serietat, abnegació i sobretot professionalitat. I poc a poc els nombre d'«aconduïts» va anar augmentant, tot assegurant el treball i la feina any rere any.

Casament de Josep Bertran Solé i Maria Soler Raurell el 24 de febrer de 1941 al monestir de Santa Maria de Poblet.

Allí va arrelar sentimentalment, socialment i familiarment: es va donar als espluguins sense condicions, es va implicar en el teixit social de la població i allí va formar una família que l'uniria encara més amb l'Espluga.

Per aquelles coses de la vida, el 1940 un accident intranscendent d'una persona, produït per una ambulància aparcada davant de cal Gamell, que al desfrenar-se va ferir lleument a una dona d'avançada edat que sortia de cal Gamell, va fer que conegués una noia, filla de l'accidentada. Aquella noia, Maria Soler Raurell, era filla d'un viatjant de xocolata que havia mort feia poc temps i que per la seva relació professional havia establert una amistat amb Josep Ferrer i la Filomena Anguera (cal Gamell), motiu pel qual, la seva viuda i la filla passaven alguna temporada a l'Espluga, a una casa de la Carretera de Poblet, i passaven llargues estones a cal Gamell. Poc temps després contreien matrimoni el 24 de febrer de 1941, establint-se al carrer de l'Hospital número 3 (c/ Torres Jordi n 3), casa propietat de Cal Boqué.

Família. Josep Bertran, sor Josefina Bertran, l'esposa Maria Soler, la mare, Rosa Raurell i els dos fills, Rosa Maria i Josep Maria.

Allí naixeria la seva primera filla, Rosa Maria, el 21 de gener de 1942, que omplí de goig a tota la família, en uns temps que les dificultats econòmiques imperaven en totes les cases i l'autarquia familiar, ajudada, de tant en quant, amb els petits presents, plens de bona voluntat i d'agraïment dels pacients, ajudaven a tirar endavant la família.

La plaça de l'Espluga comptava amb un nucli de població disseminat format per les Masies i que si bé durant bona part de l'any el nombre d'habitants era reduït, durant l'estiu els estiuejants de Tarragona, Reus i Barcelona feien pujar considerablement les visites domiciliàries. Per poder-

se traslladar a les Masies, distant 2,5 km de la població, es va fer necessari un mitjà de transport, atès els temps que corrien i la precària economia del metge, va adquirir una bicicleta que l'ajudà en els desplaçaments. Amb el temps, les funcions de la bicicleta van ser substituïdes per un vehicle, donat que durant els dies de pluja, calor o fred, la bicicleta no era el transport més adient i més a determinades hores de la nit, quan una urgència el requeria d'immediat. Així que pogué, la família va adquirir un Austin de segona mà (B-64.467) pel desembre de 1945. Aquell mateix any naixia el segon fill, Josep Maria, el 16 d'octubre de 1945, no cal dir que l'avinguda d'un nou plançó, obria l'esperança de la continuïtat de l'exercici de la medicina en una nova nissaga.

El matrimoni Bertran junt amb la seva filla Elisa en una celebració familiar

Poc a poc i evolucionant juntament amb els temps de la postguerra, la llar dels Bertran seguia amb el ritme quotidià de la feina: visites domiciliàries pel matí, visites de despatx per la tarda fins a altes hores de la nit i algunes urgències nocturnes alguns dies a la setmana. Cuina i més cuina per la seva esposa, cosir, fer-se la roba, cuidar unes quantes bèsties de corral, sortir per anar a missa els diumenges i veure algun partit de futbol quan jugava l'Espluga. No hi havia més. Per poder atendre les visites i ajudar amb les feines de la llar, contractaren a una noia amb molta empenta que havia vingut d'Almeria (Viator), Avelina Navarro Asensio, que s'encarregaria de les feines de la casa i d'atendre i organitzar les visites, mentre l'esposa Maria, es dedicava en cos i ànima als fills, a l'espòs i a la cuina, tota vegada que era la veu amable de la casa en les seves relacions socials.

El 6 de juliol de 1956, naixia el seu tercer fill, Elisa, la nena petita, i amb la que tots jugaven i li conferien tota mena de complaences. Els anys cinquanta comportaren una nova etapa de bonança i, a través de les visites que efectuava al Monestir de Poblet, va entrar en coneixement,

arran d'una urgència, amb el ministre d'Educació Nacional (1951-1956) Joaquín Ruíz Jiménez (posteriorment primer Defensor del Poble en la democràcia), qui agraït per la seva actuació li va dir que li demanés el que volgués. «Moltes gràcies, però res!», va ser la seva resposta. Tanmateix, el Dr. Bertran, feia temps que tenia demanat un Volkswagen de «cupo», i en assabentar-se Ruíz Jiménez per boca de l'abat Garreta, devia moure els fills pertinents i al cap de poc temps rebia la notificació de la concessió d'un Volkswagen importat d'Alemanya que havia d'anar a buscar a Irún, a final del juliol de 1956. El viatge a Irún el va fer acompanyat del monjo de Poblet, pare David, amb el que li unia una gran amistat, i amb la seva filla Rosa Maria, atès que la seva esposa acabava de donar llum a la seva filla petita, Elisa. Aquell vehicle l'acompanyaria tota la vida en les visites domiciliàries i esdevindria tot un símbol de la seva identitat pels carrers de l'Espluga.

Ben aviat, van saber que el futur dels seus fills passava pels estudis, i a costa de sacrificis familiars, van marxar a estudiar fora de la vila, Rosa Maria per fer el batxillerat a Tarragona i Josep Maria posteriorment, per continuar amb la senda professional del seu pare, comença els estudis al col·legi Episcopal de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc, després passà a l'institut d'Ensenyament Mitjà de Tarragona i a l'Acadèmia Pérez Iborra, on va preparar l'examen llavors anomenat Preuniversitari, i després va cursar els estudis de Medicina a la Universitat de Barcelona, essent motiu d'orgull del seu pare i de tota la família[9].

El comiat

Després de quaranta anys i dos mesos d'exercici de la medicina a l'Espluga, amb el desig propi del merescut descans en arribar als 70 anys, agafava amb il·lusió el moment de la seva jubilació, amb la intenció d'encetar una nova vida al seu poble de naixement, Creixell. Traspassava la seva tasca sanitària a un nou col·lega que el substituiria en endavant, el Dr. Francesc Duch Campodarbe, qui a partir del 6 de març de 1980 es feia càrrec dels seus pacients, tot compartint la tasca sanitària a l'Espluga amb el Dr. Antonio Cabré Rabadà.

La jubilació d'un metge com ell no podia passar desapercebuda pel poble de l'Espluga ni per qualsevol altre poble que hagués estat en similars circumstàncies. L'entrega, el desvetllament vers els malalts, l'assistència domiciliària a totes hores del dia i de la nit, el respecte de la seva sola presència i la tranquil·litat que inspirava al malalt, pacient confessor i conseller, la seva rectitud.... li van valer el respecte i l'admiració dels seus pacients i del poble en general. Acomiadant-lo amb un seguit d'actes oficials programats per l'Ajuntament i representants del Casal, associacions i particulars i en els què l'estima i agraïment d'un poble es van fer palès en multitud de parlaments emotius i de cartes de suport i d'agraïment.

Els actes van començar amb una missa a l'església Vella, oficiada pel pare Abat de Poblet, Dom Maur Esteva. L'acte central de l'homenatge es va fer al teatre del Casal, omplert de gom a gom i en el qual va intervenir glossant el perfil humà el Sr. Joan Calbet, el Dr. Antonio Cabré i el Sr. Vicenç Cortina, el Dr. Bardají, cap provincial de Sanitat, després el president del Casal,

Sr. Josep Minguella, el Sr. Eloi Pros de l'Associació de Pares d'Alumnes del Col·legi del Carme. El Sr. Lluís Carulla li feu arribar una quadre en aquarel·la de l'Hospital i per subscripció popular li fou lliurat un quadre d'esmalts de l'artista Josep Ma. Gil Moreno de Mora de Riudabella, que li entregà la Sra. Paquita Carmona, primera espluguina que va portar al món essent metge de l'Espluga. Per últim l'alcalde Sr. Salvador Palau va agrair la tasca sanitària i assistencial. Un dinar de germanor a l'Hostal del Senglar va cloure l'acte[10].

L'obra estava completada, la petjada d'un bon metge i d'un home recte i sacrificat quedaven en el record dels espluguins, a la vegada que un bon tros de la seva estimada Espluga romandria per sempre dins el seu cor i al de tota la seva família.

Acte d'homenatge al Dr. Bertran celebrat al teatre del Casal de l'Espluga el 9 de març de 1980 (Notícia als socis del Casal, 5, març 1980, p. 23).

Amb pena va deixar la llar que durant més de 40 any havia viscut al carrer Torres Jordi i es va traslladar el seu nou domicili de Creixell, on passà la resta de la seva vida, envoltat de la família a la qui professava una devoció i amb la que delirava per ser tota una pinya, i amb la il·lusió d'escriure les seves memòries, prolífiques i dilatades com la seva experiència professional i humana. I dia rere dia, amb el positivisme que el caracteritzava i amb la senzillesa que solen manifestar els grans homes, va arribar el final del seu pas per aquest món l'11 de maig de 1999, amb la seguretat d'haver deixat només que bé i confort als qui ho necessitaven i un exemple d'admiració per als qui l'havien conegut.

El metge

La medicina a la postguerra.

Els temps que va viure el Dr. Bertran (1939-1980) foren uns temps durs en molts sentits, al menys en els primers anys, d'escassetat, de treball i esforç, d'angoixes, però també temps d'humanitat, d'amistat, de familiaritat, de gratitud, de respecte. Uns temps en els què fer de metge comportava responsabilitat i dedicació. L'exercici de la medicina en un poble rural de la postguerra, no havia canviat massa de la forma que s'havia practicat secularment. Tant les malalties com els mitjans terapèutics no es diferenciaven gaire dels que hi havia a principis del segle XX o fins i tot abans, llevat d'alguns fàrmacs com la penicil·lina, sulfamides o estreptomicina, d'ús generalitzat a partir de la dècada dels anys quaranta i que van significar un avenç important a l'hora de tractar les malalties i les infeccions.

En aquells temps la gent moria del que s'havia mort sempre: mort de desgràcia (accidents), mort sobtada, feridura (apoplèxia) que causava un gran nombre de morts, juntament amb les malalties del cor, mort de sobrepart (febres puerperals...), mal de costat o de pit (pneumònies estacionals...), malaltia tísica, hemorràgia o fluix de sang, diarrees, *«garrotillo»* (diftèria), mal de caure o de sant Pau (epilèpsia), plenitud (oclusió intestinal), pulmonia que era força freqüent, i finalment vellesa[11]... eren formes de nomenar diferents malalties o processos que aconduïen a la mort i amb les què el Dr. Bertran estava acostumat a tractar amb els escassos mitjans que es disposava. El millor diagnòstic era l'ull clínic que cada metge podia tenir amb més o menys encert, en funció de la seva experiència i els seus coneixements. I amb això, el Dr. Bertran gaudia d'afamada reputació.

La manca d'higiene era també una font de malalties: aigües contaminades, cases on convivien en poc espai persones i animals, mancades de ventilació..., tot ajudava a que les malalties es propaguessin amb facilitat. Amb tot, la gent estava força immunitzada amb aquesta mena de convivència amb els bacteris. Explicava sovint el Dr. Bertran que era freqüent entre els estiuejants que venien de fora, agafar fortes infeccions a causa de la ingesta d'aigües contaminades per filtracions d'horts amb femers, com era el cas de la Font Baixa, on la gent del poble, acostumada a veure i omplir els bots per anar al tros, estava en certa manera immunitzada i no els hi agafava res, en canvi, quan venien la gent de les ciutats, els quadres de tifus es disparaven, amb el comú denominador de la ingesta d'aigua de la Font Baixa.

L'alimentació, monòtona i desequilibrada, amb una bona dosi de vi, també era motiu de feridures i altres complicacions. Amb tot, la simptomatologia era força recurrent i el diagnòstic es podia entreveure en la majoria dels casos, amb una teràpia de règim rigorós, repòs i alguna que altra medicina. Tot es curava a casa i el metge era un visitant freqüent de les llars.

El Dr. Bertran, sabia les necessitats dels seus pacients i, a vegades, en un mateix dia, hi anava matí, tarda i nit per a veure l'evolució del malalt, i en alguns malalts crònics o vells,

les visites eren fixes un dia a la setmana o cada quinze dies. Quan una criatura sobrepassava els 37ºC de temperatura, el Dr. Bertran tenia per norma anar a visitar-lo a casa, per dues raons, deia, «evitar possibles contagis a altres criatures sanes, i per evitar que la criatura afectada s'agreugés». L'horari de visites, que acostumava a ser al voltant d'una vintena, començava cap a les deu del matí, per no molestar el descans del malat, i s'allargaven fins a primeres hores de la tarda. El dinar acostumava a ser entre les 4 i 5 de la tarda i la visita de despatx solia començar cap a les sis de la tarda, amb una sala d'espera plena de gom a gom i es prolongava fins les 10 de la nit passades, amb un nombre comptabilitzat de visites d'una trentena. Mes endavant, quan la sanitat gratuïta va arribar amb la Seguretat Social i les corresponents *cartillas* i receptes, la feina va augmentar: després de sopar, calia fer les receptes que es podien allargar fins la una de la nit. I així dia rere dia, llevat dels diumenges que no hi havia visites de despatx i a partir dels anys setanta, els dimarts que lliurava per atendre assumptes oficials.

La seva entrega a la feina no tenia hores ni prioritats personals. Un dia que ell mateix patia unes angines amb molta febre va haver de sortir de nit per una urgència, justament un dia que havia nevat. Això li va suposar un rebrot de la bronquitis de la que ja estava perjudicat i que en el transcurs de diverses sortides i visites es va convertir en crònica i va derivar a un emfisema pulmonar que el va acompanyar fins els últims dies de la seva vida.

També calia no descurar les obligacions que el càrrec de cap local de Sanitat li comportava: assistir a les morts accidentades, practicar autòpsies al cementiri, anàlisis de les aigües, inspeccions sanitàries, revisions dels «*quintos*» que havien d'anar al soldat i altres aspectes de la salubritat pública.

Per sant Josep, Nadal o altres dies assenyalats, l'agraïment dels pacients es manifestava amb tota mena de presents que omplien el rebost. Sovint, gent humil, pacients de tota classe i condició i els fidels que no es descuraven cap any. Qualsevol detall l'omplia de joia, perqué veia darrera una persona agraïda a la qui ell un dia va poder ajudar.

Per atendre les necessitats administratives del cobrament de les iguales que cada família pagava al metge per a rebre l'assistència mèdica domiciliària durant l'any, es requeria l'ajut d'una persona de confiança que s'encarregava de passar per les cases a cobrar les iguales mensuals. Aquesta persona va ser des de 1939, Anton Salvadó Revoltó, de cal Mir, que ho va ser fins la seva mor; el succeí el seu fill Ramon Salvador Vendrell que també ho va ser fins que un tràgic accident li va llevar la vida. Després passà la seva vídua, Maria Ódena Vidal que mantingué aquesta feina fins la jubilació del Dr. Bertran, Durant quaranta anys una estreta relació d'amistat van unir la família de cal Mir amb el Dr. Bertran.

Metge titular i cap local de Sanitat

A part d'aquestes anècdotes, el Dr. Bertran va prendre possessió com a metge interí del 2on districte de l'Espluga l'1 de juny de 1939 i va ser nomenat Metge d'Assistència Pública

Domiciliària del mateix districte, el 16 de febrer de 1943. Data que es va fer càrrec del «Padró de famílies pobres inscrites en la Beneficència municipal» de l'Espluga. Posteriorment, el 19 de juliol de 1945, passaria a ser nomenat Metge interí d'Assistència Pública Domiciliària del 1er districte, amb una nòmina anual de 4.000 ptes., càrrec que ocupà fins el 14 de novembre de 1946, quan entrà com a metge d'aquest primer districte el Dr. Lluís Planas de Farnés Riera, que compartiria durant molts anys la tasca sanitària amb el Dr. Bertran. El Dr. Planas havia arribat a l'Espluga cap el 1939 i havia estat ajudant del Dr. Gascón.

El 30 d'abril de 1949, el Dr. Bertran agafà la plaça en propietat del 2on districte. En morir el Dr. Lluís Planas de Farnés, el 6 de juny de 1969 seria nomenat Metge Titular del districte 1er, en propietat, així com la corresponent plaça de la Seguretat Social; cal dir que des del 8 d'agost de 1944 havia estat designat *«Médico del Seguro de Enfermedad»*. L'11 de juliol de 1970 era nomenat Metge Titular corresponent a l'escalafó «A». I el 16 de desembre de 1972 va ser nomenat Metge d'APD amb caràcter acumulatiu del segon districte, des d'aleshores va desenvolupar la tasca sanitària en els dos districtes fins la seva jubilació el 3 de març de 1980[12].

Responsabilitats representatives professionals

Si bé el Dr. Bertran mai va tenir massa temps per formar part de representacions institucionals, no defugí de la seva responsabilitat col·legial i traient el temps del seu dia lliure, aprofitava per assistir a les reunions que cada dimarts se celebraven al Col·legi de Metges de Tarragona, com a membre de la Junta de Govern, en la que destacà per la seva defensa del metge rural i la reclamació de mitjans tècnics per a una assistència de qualitat.

Assemblea General del Col·legi Oficial de Metges de Tarragona al monestir de Santa Maria de Poblet pel juliol de 1956. El Dr. Bertran presentant els assistents a l'abat dom Edmond Garreta.

També formà part com a Delegat de la Mútua Mèdica de Catalunya i Balears, en representació dels associats de la Conca e Barberà, durant el quadrienni de 1970 a 1974, càrrec que l'obligava

Juliol de 1956 a l'Hotel del Centre (Les Masies). De d'esquerra a dreta: Dr. Joan Farré, Dr. Josep Rull de Montblanc i la seva esposa sra. Modesta, l'esposa del Dr. Farré (sra. Amill de Pira), Francesc Rull (fill del Dr. Josep Rull); sra. Maria Soler, el Dr. Josep Bertran i el seu fill Josep Maria.

a assistir a les reunions periòdiques que se celebraven a la seu central de la Mutualitat Mèdica, situada a la Via Laietana de Barcelona i que també hi assistia en el seu dia lliure de la setmana.

Per aquest mateix període de 1971, fou nomenat pel Col·legi Oficial de Metges de Tarragona vocal de la Junta Rectora del Consell Comarcal del Districte de Montblanc, càrrec que ocupà juntament amb el Dr. Joan Barrera de Jover, de Rocafort de Queralt, el Dr. Josep Ma. Amorós Griñó, de Santa Coloma de Queralt, el Dr. Adolf Andreu Padreny, de Sarral i el Dr. Mariano Zarza Bernardo, de Barberà[13].

Malgrat sentir-se plenament integrat i identificat amb el col·lectiu mèdic al que pertanyia i participar amb responsabilitat en tot allò que la professió comportava, era conscient de les seves limitacions alhora d'agafar responsabilitats de dedicació plena. Els seus pacients eren el primer en l'ordre de prioritats i sempre va saber el que tocava en cada moment.

En un altre ordre de coses, també formà part d'Òmnium Cultural a partir del juny de 1977, possiblement promocionat pel Sr. Lluís Carulla. I subscriptor i lector de Cavall Fort.

Tota una vida professional actualitzant coneixements

El seu interès per actualitzar coneixements es manifestava en la seva lectura quasi diària de temes de medicina. Les revistes mèdiques que envaïen bona part de les estances de casa seva, eren revisades amb atenció quan hi havia casos que li interessaven, els llibres de medicina eren consultats amb freqüència. Quasi cada nit revisava les actualitzacions mèdiques i terapèutiques i feia fitxes dels seus pacients contrastant amb la informació que trobava als sis volums del «Tractat de Patologia i Clínica Mèdica» del seu professor Pedro Pons.

Guardava amb recel muntanyes de publicacions mèdiques i revistes d'humanitats per aprofundir en els coneixements quan tingués temps per a dedicar-los-hi més estones. El munt arribà a ser tant gran que comportà algun problema familiar amb l'esposa, cansada de tant de paper.... Però, aquells papers eren més que coneixements, eren una filosofia de la vida. Dirigint-se al seu fill li digué: «*Mira noi!, ella no ho entén, però en aquelles revistes i papers hi ha coses que me les he anat deixant per aprofundir en la seva lectura. Ja sé que potser no arribaré a llegir-les mai, però em serveix d'esperó per a viure amb la idea que tinc coses pendents per fer. Potser el dia que ja ho hagi fet tot, em moriré*» Aquesta anècdota que deixa entendre la passió per la medicina i fa palès la importància de les obligacions-il·lusions que ajuden a viure, mostra la constant preocupació que tenia el Dr. Bertran per actualitzar coneixements fins i tot després de la seva jubilació.

El Dr. Josep Bertran revisant revistes de medicina entre muntanyes de papers i publicacions mèdiques.

Un metge al servei d'un poble

El Dr. Bertran des que va arribar a l'Espluga l'any 1939 va tenir una actuació professional abnegada vers els pacients. Hem vist que el seu horari laboral eren les vint-i-quatre hores del dia, durant sis dies de la setmana i dotze mesos l'any, -no va gaudir de vacances fins els darrers períodes del seu exercici professional-; amb jornades intensives de deu a dotze hores diàries, a més de les urgències que hi podien haver a les nits, i així dia rere dia, amb un sou que no era pas per viure folgat. Val a dir que, en aquells temps en els que el Dr. Bertran va exercir la medicina a l'Espluga, el dia a dia i la realitat de molts metges era semblant a aquesta. El que distingia al metge del bon metge era el grau d'implicació que cadascun tenia vers els pacients. En aquest sentit, hi havia una frontera que marcava l'obligació de la implicació i ell sovint ultrapassava la seva obligació. La seva forma d'actuar venia determinada per dos factors: un alt sentit de la responsabilitat i una vocació ferma per la seva professió. Amb aquests dos valors rau la singularitat del Dr. Bertran i es comprèn la seva actuació al servei del poble.

Els seus pacients sabien que el Sr. Bertran no defugia les visites domiciliàries, ni de dia ni de nit, que aportava solucions efectives, confiança i esperança, tranquil·litat i assossec. Eren uns temps en els què quasi tot es curava a casa i el metge feia de tot, dins les seves possibilitats. Això afermava els vincles amb el pacient, atès que estava completament en mans del facultatiu, sobre qui requeia tota la responsabilitat, tant dels encerts com de les desgràcies, el que relligava encara més el metge amb el pacient i ensems amb la família. Aquesta forma de fer les coses feia que el metge gaudís d'uns sentiments de gratitud i respecte que brollaven del més profund de les persones i que es manifestava espontàniament.

L'home

Vessant humà

És ben cert que les persones naixem amb un caràcter genètic marcat, que és modelat a través de les vivències i circumstàncies viscudes al llarg de la nostra vida. Les dues combinacions generen un ampli ventall de caràcters humans. El vessant humà de Josep Bertran es devia forjar d'aquesta manera: La pèrdua de la mare en la més tendra infantesa, a l'haver de refer la vida fora del porxo maternal, la convivència amb els parents més pròxims, l'esforç dels estudis, la preocupació econòmica per guanyar-se la vida pels seus propis medis, les penúries de la guerra civil, l'enfrontament cara a cara amb les malalties, el dolor i la mort, ben segur que van ser vivències que en el decurs de la seva vida van modelar i van marcar el seu caràcter genètic com a home.

Totes aquestes vivències van fer que Josep Bertran fos un home de bon conformar en molts aspectes de la seva vida, sense arribar al conformisme passiu, és clar. Sabia el que eren

les dificultats, el que costava guanyar-se la vida, comprenia les angoixes i el sofriment dels demés. Segurament tota aquesta experiència li va servir per enfrontar-se a la vida amb enteresa i aplom, tenir un ordre de valors ben posicionats i uns principis ben afermats.

Un dels seu principals valors fou la família, de la que gaudia en els seus pocs moments d'esbarjo, principalment quan en les festivitats es reunien juntament amb els seus tres fills, marits i esposes i un bon estol de néts al redós d'una llarga taula. Les sobretaules s'allargaven fins ben entrada la tarda i el diàleg i la germanor fluïa constantment, tot assaborint les exquisides menges que cuinava la seva esposa Maria, reputada cuinera que vivia pels seus fills, marit i la cuina, ajudada per l'Avelina, que era una més de la família. Sempre va vetllar per la unió de la família, per fer pinya entorn als vincles de sang i mai va descurar la seva relació amb els parents pròxims i llunyans, als que visitava o el visitaven assíduament. Va intentar impregnar aquest valor als qui el rodejaven i va morir amb la satisfacció d'haver complert aquets anhel.

Al seu costat, la seva incondicional esposa Maria, una noia de Barcelona que es va adaptar a la perfecció a la vida d'un poble rural de la postguerra i amb qui tenia tot el suport i ajut moral que necessitava en moments de consell i cansament. Pilar mestre de la casa i de l'educació dels fills, protectora a frec el patiment, complaent amb els fills fins a la satisfacció i àvia entregada als néts a tota hora.

Josep Bertran gaudia de la lectura quasi diària abans d'anar a dormir, que era el temps que disposava per la relaxació. Vell subscriptor del «*Diario Espanyol de Tarragona*», de *La Vanguardia*, d'*Historia y Vida*, «*Blanco y Negro*», del *Reader's Digest*, del Círculo de Lectores, d'infinitat de revistes mèdiques.... i els llibres que podia llegir a estones, alguns dels que confessava li van impactar fortament com «*Gog*» i «*La història de Crist*» de Giovani Papini.

Qualsevol cosa l'entretenia. Era un apassionat del futbol, esperant amb deliri la retransmissió dels partits i les xerrades que feia sobre aquest tema amb els pacients i amb algun veí que sempre estava atent a la jugada: «Sr. Bertran, -deia, el Lluís del Tet- avui el Barça guanyarà!... , Sap amb qui juga el Nàstic diumenge?, eren converses recurrents. Però, en general, tots els esports li eren plaents. El cinema, era una altra de les seves aficions. Cada diumenge, sigui al cinema Principal o al Cultural, no faltava mai junt amb la seva família, on tenien uns seients quasi fixes, com era usual en aquells temps. Després, la televisió va substituir el cinema a les tardes dels diumenges i també era els seu petit moment de relaxació i descans en acabar de dinar per fer un parèntesi mental i agafar forces per continuar les visites.

Era una persona de costums fixes i metòdiques. Començava per la seva pròpia vida: àpats regulars, amb condiments mesurats, sans i lleugers; ordenat en l'economia familiar, tot restava apuntat en la seva llibreta de notes i convenientment arxivat. Cada diumenge anava amb la família a missa d'una a Poblet, després de passar les visites domiciliàries programades i que no podien esperar. Els dimarts, a Tarragona per assumptes oficials i a dinar a Creixell, a la

seva casa pairal: una truita amb pa amb tomàquet i després una poma i un got d'aigua. Un exemple de comportament regular que regia la seva vida i la de la seva família.

Home elegant, sempre amb un vestit de tonalitats grisenques, alt i estilitzat (1,83 cm), amb el seu maletí negre per passar les visites i el seu inconfusible Volkswagen «escarabat» que passava per quasi tots els carrers del poble, Poblet i les Masies per estrets que fossin, els tenia apamats. Amb un caminar segur i decidit enfilava les escales que el duia a l'estança del malalt quan anava per les cases i alertant amb els seus passos enèrgics que el «Sr. Bertran ja era aquí»..., «Com anem! - amb veu forta i convincent-, tot anirà bé, veureu!»... . Encoratjament d'entrada: assossec i millora. El malalt es sentia alleujat i reconfortat i la confiança que inspirava ben segur que milloraven el resultats dels fàrmacs que receptava.

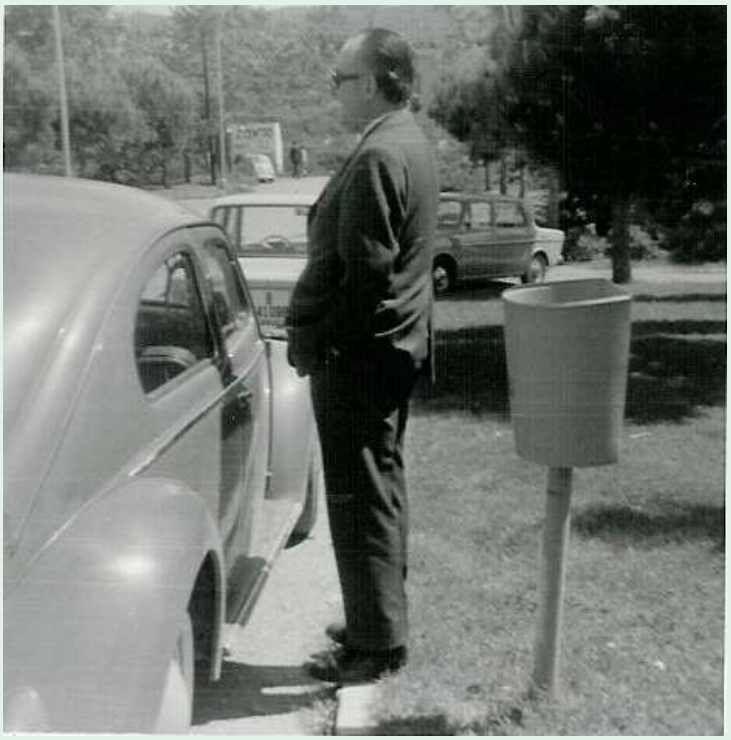

El Dr. Bertran al costat del seu Volkswagen l'any 1971. Cotxe emprat per fer les visites domiciliàries pels carrers de l'Espluga i que va ser un signe d'identitat durant molts anys.

Vàlua personal

Podríem definir al Dr. Bertran com un home de fermes conviccions i valors ètics, amb criteri propi, catòlic convençut i practicant, de pensament molt obert, dialogant, tolerant i solidari.

Reconeixia el bo i el dolent de les actuacions humanes i sovint jutjava a les persones no per la seva ideologia que podia ser bona o no tant, sinó per les seves actuacions, i reconeixia les bones actuacions fins i tots dels qui no estaven massa encertats en les seves idees: «Si el dimoni fa una bona obra, se li ha de reconèixer....», acostumava a dir.

Era una persona equilibrada en les seves posicions ideològiques i religioses, mesurat i amb molt sentit comú. Els seus raonaments obeïen a una lògica planera i convincent. Home d'ordre i rectitud moral irreprotxable. Quan veia que algú tenia dificultats, l'ajudava sense dir res i la majoria de vegades fent arribar l'ajut sense que els interessats ho sabessin.

Afrontava la vida amb un visió positiva de les coses que repercutia amb un caràcter optimista i encoratjador que encomanava als qui l'envoltaven. No s'atabalava davant les adversitats, sinó que les afrontava amb serenor i anàlisi de la situació. I amb una gran comprensió vers els demés que feia que sempre es posicionés al lloc de qui tractava de comunicar-li un problema. Era un home amb empatia.

Qualitat professional

Havia tingut una bona formació universitària, deixeble del Dr. Agustí Pedro Pons, del Dr. Gil Vernet, amb experiències a l'Hospital Clínic de Barcelona. Tenia un bon ull clínic per detectar les malalties a través de la simptomatologia que mostraven els pacients i una encertada teràpia. Es preocupava per esbrinar els darrers avenços mèdics per aplicar als seus pacients. Tot aquest bagatge el va convertir en un bon professional i per obtenir la confiança dels pacients, sabedors que estaven en bones mans. Era freqüent que malalts de fora vila vinguessin a la seva visita particular assabentats de les seves habilitats curatives. També a través dels estiuejants de les Masies gaudia de reputada fama.

Però a més de ser un bon professional, el Dr. Bertran posseïa una sèrie de qualitats humanes que feien que la seva pròpia persona fos part del remei. La seva sola presència als peus del llit d'un malalt, o el «prèngui-se-ho que ho ha receptat el Dr. Bertran», ajudaven psicològicament als bons resultats de la pastilla. Són aquelles reaccions de convenciment humà que actuen des del subconscient de les persones predisposant-les a una bona acceptació. És, ben segur, la influència i el comportament indesxifrable, ara, per ara, del nostre cervell vers el nostre cos.

El Pare Agustí Altisent feia palès aquestes virtuts en una carta que li va escriure pel març de 1980, quan deia : «...sempre que he acudit a vostè, per algun problema de salut, he trobat no sols el remei farmacològic sinó una admirable capacitat d'encoratjar i de donar seguretat que, penso, com que som cos i ànima, és la meitat, o més, del remei i el que ajuda al malalt i, enfortint-li l'ànima, dóna forces a la naturalesa per a reaccionar...»[14]

Els valors humans que hem vist, combinats amb la seva professionalitat, donava com a resultat un metge de gran credibilitat que gaudia de la confiança dels pacients i familiars dels malalts. Aquesta confiança que transgredia l'àmbit professional, convertia al metge en psicòleg

per escoltar i aconsellar sobre els problemes de convivència que sovint es presentaven en les cases dels pacients. El convertia, a més, en «confessor laic» d'aquells petits secrets o confidencialitats que en moltes famílies li confiaven, amb el reconfort que suposa compartir una angoixa o preocupació amb una persona que sabien que era discreta i amb molt de criteri per aconsellar. I també el convertia en assessor familiar per aquelles coses més materials que preocupaven a les famílies (assumptes econòmics, decisions importants de la vida, malentesos...).

Prova de la seva vàlua en són les paraules de Lluís Carulla en una carta adreçada al professor Dr. J. Pi Figueras el juny de 1968, deia referint-se al Dr. Bertran que era un veritable «*apòstol rural de la medicina. Per a mi n'és el paradigma!*».

També, més endavant, ho ratificava extensament en una carta adreçada al Dr. Bertran el març de 1980: «..*vostè ha servit professionalment, amb tant d'amor a la professió, a milers de malalts durant quaranta anys, tant al despatx mèdic abarrotat de casa seva, com a la capçalera del llit de milers d'espluguins sofrents, que han vist en vostè l'home de la mà taumatúrgica, de l'amabilitat caritativa i il·limitada, de l'amable paraula tan ben dita que ja per si sola començava a alleugerir el malat abans de prendre la medicina receptada, el metge donat al proïsme tot el dia, més treballador que la feina, complidor fins al sacrifici heroic, intel·ligent i humil, dotat d'un cop d'ull clínic admirable. En una paraula: un metge difícilment igualable ni substituïble*.

Insubstituïble fou per la meva santa mare, fa més de 25 anys, que tenint a Barcelona el bo i millor de la medicina catalana, anava expressament a l'Espluga a fer-se visitar per vostè. Li tenia una fe cega.....»[15]. Aquesta confiança que Lluís Carulla li tenia el portà a recomanar-lo a Ventura Gassol, a qui visità diverses vegades durant l'ant 1978. Ventura Gassol era ja conegut i amic del Dr. Bertran i de Sor Josefina Bertran, arran de la seva estada a la Selva del Camp.

En definitiva, un conjunt de valors que feren del Dr. Bertran un home que inspirava seguretat, respecte, confiança i saber, qualitats reconegudes pels seus pacients i pel poble en general.

Un home que es va guanyar el respecte i la credibilitat

No es d'estranyar que amb el seu caràcter, professionalitat i comportament, el Dr. Bertran es guanyés com a persona el respecte i credibilitat de molta gent.

Però a més de la comprensible bona premsa que gaudia entre els pacients, la seva sola presència pels carrers de l'Espluga despertava un sentiment de respecte que, a vegades, fins i tot cridava l'atenció. Un dia que passava pel carrer dels Ametllers i en la confluència amb el carrer de Sant Bernat, un grup de vells que estaven asseguts en un pedrís, al veure'l passar amb el seu cotxe, s'aixecaren i amb una actitud unísona es tragueren la boina per saludar-lo, tot abaixant lleugerament el cap amb senyal de respecte. Aquesta anècdota, si és vol, xocant

avui en dia, però pròpia d'alguns comportaments socials seculars de les societats rurals, denota, a primer cop d'ull, un respecte que podríem qualificar d'interessat, propi de les persones més necessitades de curació o serveis (vells i malalts...) vers el metge, ja que al cap i a la fi, era la persona qui un dia o altre els hauria d'alleugerr el seu sofriment i, per tant, calia estar-hi bé, però també denota un sentiment de respecte profund vers la persona humana del metge, mereixedor d'aquest sentiment. I aquí rau la distinció entre el respecte interessat i el respecte sincer. El Dr. Bertran, gaudia d'aquest segon respecte per la seva vàlua humana.

Dr. Josep Bertran Solé. Un home que amb la seva professionalitat i caràcter es va guanyar la confiança i respecte dels seus pacients.

La vessant social

Impulsor en l'obra del Casal de l'Espluga i integració social espluguina

Des de que Josep Bertran s'establí a l'Espluga el juny de 1939, no va descurar la seva integració social en el teixit associatiu de la vila, que per necessitats i imperatius d'aquells temps era ben minso, però aglutinador de bona part de la població en poques entitats. I així, el 1 de gener de 1940, s'integrava com a soci del Centre Cultural (1935-1965)[16], entitat de moral eminentment catòlica que aglutinava a bona part de la població sense distinció de classes socials ni credos polítics, formada per diverses seccions com cinema, teatre, classes nocturnes per adults, cant coral, peregrinacions...[17] per tal de col·laborar com a soci de número en les seves activitats o, si més no, aportar consells i suggeriments, a més de l'assistència dominical al cinema, representacions teatrals o altres actes lúdics.

Hem conegut l'afició de Josep Bertran pel futbol en els seus anys de joventut a Tarragona, afecció que no deixaria durant tota la seva vida. Ben aviat li cridaren l'atenció els partits de futbol que es jugaven al camp del Riu Sec, on sempre que podia, hi assistia, i fins i tot els acompanyava en els seus desplaçaments, animant i vivint els colors de l'Espluga, i que es va fer soci el dia ú de gener de 1946 del «Club de Futbol Espluga»[18], creat 1921 amb el nom de Francolí F. C[19].

Però, on més es va implicar i, en conseqüència, fou una de les persones principals va ser en l'obra inicial del Casal de l'Espluga. Una persona com ell no podia passar desapercebuda en la tasca fundadora del Casal de l'Espluga. Lluís Carulla, amic de la família i bon coneixedor de la psicologia humana i de la pròpia persona de Josep Bertran, aviat es va adonar que la seva figura havia de ser cabdal en aquell projecte per convèncer al poble de l'Espluga de la necessitat de tirar un pas endavant i portar la vila al segle XX. Calia trobar homes amb qualitats de lideratge, aglutinadors de persones, no significats en ideologies polítiques del moment i, a la vegada, tolerants amb totes les tendències polítiques, capaços de crear il·lusió i esdevenir el pal de paller de l'obra, una persona convincent, respectada i d'indubtable credibilitat. Qui millor que l'amic Bertran, per liderar el projecte i aglutinar al poble de l'Espluga entorn al Casal?, qui no es creuria el que deia el Dr. Bertran?. I els dots de persuasió de Lluís Carulla van donar fruit, engrescant i empapant de la filosofia del Casal a Josep Bertran.

En l'assemblea popular que es va realitzar el dia 29 de juliol de 1962 a la plaça de l'Església, on varen intervindre els màxims prohoms del poble per tal de mirar de vèncer la reticència i convèncer als espluguins que tenien l'oportunitat de canviar la història de l'Espluga amb el Pla de Ressorgiment de la vila, Josep Bertran va intervenir en un discurs engrescador i recordat.

Assemblea històrica celebrada a la plaça de l'Església de l'Espluga de Francolí, el 29 de juliol de 1962, per explicar a tot el poble el projecte del Casal de l'Espluga i en la què el Dr. Bertran va intervenir en un discurs engrescador i recordat. (Arxiu Fotogràfic del Casal de l'Espluga).

Un altre moment de la mateixa assemblea escoltant a Mossèn Ramon Muntanyola. (Arxiu Fotogràfic del Casal de l'Espluga, Caixa 1, sobre 4).

Una any després es feia càrrec de la primera presidència del Casal, amb una junta formada per Joan Calbet Fonoll, Salvador Tarrats Andreu, Robert Porta Miró, Josep Bernat Andreu, Josep Farré Gual, Joan Carreras Besora, Francesc Civit Martí, Jaume Bosch Baró, Joan Poblet Bosch i Ramon Cots Callau[20].

Parlament del Dr. Bertran en un acte assembleari per a la constitució del Casal. A primera fila de dreta a esquerra: Sr. Lluís Carulla, Dr. Josep Bertran, Sr. Josep M. Rendé, alcalde de l'Espluga, dom Edmon Garreta, abat de Poblet, Mn. Joan Colom, Rector de l'Espluga, Mn. Ramon Muntanyola (Arxiu Fotogràfic Museu de la Vida Rural).

Assemblea al Centre Cultural. Acte de cessió del Cultural al Casal. Mn. Ramon Muntanyola, Sr. Lluís Carulla, Dr. Josep Bertran, Notari Alós Bobadilla. (Arxiu Fotogràfic Museu de la Vida Rural)

Durant els primers anys del Casal, quan l'obra ja estava engegada, la figura del Dr. Bertran havia complert la seva missió. El compromís amb l'assistència sanitària abnegada, les urgències que sorgien inesperadament, el gran nombre de pacients que havia d'atendre diàriament a la seva consulta, feien del tot inviable compaginar les dues coses, la responsabilitat de la presidència del Casal, amb actes inexcusables i la dedicació a la salut dels espluguins. En la decisió va prevaldre la seva vertadera vocació assistencial, amb el convenciment que l'obra del Casal ja estava en marxa i no seria difícil trobar un bon president com el que després el succeí, Joan Calbet Fonoll. Hom després va pensar que el que no hauria estat tant fàcil hagués estat trobar un altre bon metge per a l'Espluga. I així, aconseguits els seus objectius, el 1965, quan el Casal ja estava ben encaminat, deixà la presidència per dedicar-se exclusivament a la medicina.

Havien estat uns anys de poc assossec, de reunions, actes i presa de decisions que forçosament havien tret el temps merescut als pacients i a la família, i val a dir també que per la seva forma de ser, no era un home per involucrar-se de ple en les activitat i en el dia a dia de l'entitat, que requerien temps i dedicació. Va viure temps d'eufòria i temps d'inquietuds, de trasbalsos familiars i angoixes per la manca de temps per atendre els seus pacients. Un conjunt de circumstàncies que el van portar a la decisió: era un home per confortar i curar els malalts, no per a la representació.

Altruisme vers els necessitats

El Dr. Bertran va ser sempre una d'aquelles persones que es feia ressò de les necessitats dels més desvalguts. Aquesta tendència, que podríem qualificar de natural en ell, li venia de família. Recordem que el seu oncle, Mn. Pau Bertran, havia estat rector de Sant Martí de Maldà i altres pobles, on havia desenvolupat una tasca social pròpia dels capellans d'aquell temps. La seva germana, Sor Josefina Bertran Solé, s'havia fet germana paüla, dedicada durant tota la seva vida a la cura dels infants orfes, vells desvalguts i abandonats. Havia estat Mare Superiora de diferents asils i cases de caritat (Lleida, Barcelona, Figueres...). Per tant, el Dr. Bertran, havia viscut en el sí d'una família de dilatada labor assistencial que ben segur influïen en el seu comportament vers els pacients. Per altra banda, des de ben petit, en morir-se la seva mare, s'hagué d'enfrontar a la vida amb els seus propis mitjans i va saber que les coses s'havien d'aconseguir amb esforç i amb el treball, va conèixer les necessitats econòmiques i va comprendre que el sacrifici servia per dominar la voluntat, tots aquests factors van ajudar a forjar un caràcter basat en una profunda comprensió vers la situació que vivien els seus pacients, una comprensió que en alguns casos ratllava l'altruisme i la generositat.

La seva actitud vers les classes socialment marginades era notòria. L'assistència a la gent d'ètnia gitana, que per aquells temps era freqüent que sovintegessin l'Espluga com a passavolants, acostumava a ser gratuïta o merament simbòlica, amb un tracte afable i agradós que li valgueren

una notable fama entre la gent d'aquesta ètnia fins al punt que acudien a la seva consulta gitanos de diferents indrets, atès que el tenien en alta estima i deutors de qualsevol favor que li convingués.

Tampoc cobrava a les famílies més necessitades de la vila, a les qui no escatimava visites domiciliàries ni de nit ni de dia. Sense fer cap diferència pel credo o religió i així també gaudien d'aquesta benevolència les famílies dels guàrdies civils de la caserna de l'Espluga, atès que en aquells temps les prestacions socials del cos eren nul·les.

Era també palès la seva predisposició vers les comunitats religioses de la vila. Gaudia de l'estima i confiança de la comunitat dels Pares Paüls, seminari major de la congregació establerta a l'Espluga (1909-1969)[21], on hi va arribar a haver un bon nombre de capellans i estudiants (50-60) que assistia amb assiduïtat sense que mai els hi cobrés la seva actuació. També exercia de professor als seminaristes per tal de preparar-los en matèria de sanitat i malalties per anar a les Missions. Cartes d'agraïment del pare Àngel Miserach i del pare Josep Mulet deixen constància de la seva actitud vers aquesta comunitat[22].

Les germanes de Santa Joaquima de Vedruna també fou una de les comunitats a les que el Dr. Bertran assistí gratuïtament durant tot el seu exercici professional.

Comunitat del Monestir de Santa Maria de Poblet (1943-944). Abat pare Giovanni Rosavini.

Però, de totes les comunitats religioses, la comunitat de monjos cistercencs de Poblet fou amb la què tingué una relació més intensa i dilatada. Des de la restauració monàstica el 1940 el Dr. Bertran va esdevenir el metge del monestir i va viure totes les vicissituds i necessitats d'aquella incipient comunitat recent arribada d'Itàlia. La relació personal amb tots i cadascun dels membres de la comunitat i en especial amb el prior Joan Rosavini, després amb l'abat Edmon Garreta, el prior pare Francesc Tulla, o el pare David o el mateix pare Agustí Altisent, mostren uns estreta avinença i gratitud pel confort de les dolences de la comunitat i per la part humana del metge, a vegades fins i tot, com a conseller, psicòleg i amic.

A més del tracte personal, la relació epistolar unilateral de determinats membres de la comunitat va ser constant i prolífica al llarg de la seva vida, fins i tot amb la comunitat de Solius a través del seu abat Edmon Garreta i altres monjos[23]. La unió sentimental era forta, el Dr. Bertran coneixia i alleugeria bona part de les malalties dels monjos, els hi donava confort i confiança i, sovint, la seva sola presència reconfortava els mals «sembla que quan el senten a vostè, els hi passen tots els mals», deia un frare quan el Dr. Bertran passava visita als monjos acompanyat pel monjo infermer. Els hi donava consol en vida i els hi deia el seu últim i particular Adéu a l'hora de la mort, assistint-los en el seu trànsit final. Un «certificat de defunció» d'un de dels quatre primers monjos vinguts d'italià el 1940 diu així: «*Dom Martino (Nazareno) Marini Petrelli de 30 años de edad hijo de Attilio y Adele. Natural de Falconara (Ancona). Fecha de nacimiento 21 de noviembre de 1914. Falleció el dia..... de enero de 1945)*[24]. És fàcil imaginar que quan el Dr. Bertran va escriure aquestes notes, el Pare Martino Marini devia estar en les seves últimes hores de vida.

Era freqüent trobar a casa del Dr. Bertran, monjos de Poblet que, alhora que es visitaven, aprofitaven per posar alguna cosa calenta a l'estómac en aquells anys d'estretors que passava la comunitat en la postguerra, sense cap mena de calefacció a les cel·les i poques viandes al plat. La seva esposa Maria Soler, sempre tenia alguna cosa per oferir als monjos mentre esperaven el seu torn. És significativa l'anècdota que li va succeir pel febrer de 1948. Per la seva curiositat i simpatia la descrivim tot seguit:

> «...Un bon dia, el frare que cuidava de l'infermeria i m'ajudava junt amb un llec quan hi havia necessitats, d'una manera cerimoniosa, baixant la veu, quasi be tartamudejant em va dir
>
> .- Perdoni Dr. Bertran, lo que li vaig a dir que jo ja se que no correspon a la seva professió, però es tanta la confiança que li tenim i per nosaltres significa més el que hom pugui creure que tot seguit li explico: tenim un porc que pesa uns quaranta quilos que ja fa temps que no augmenta de pes, més aviat en perd i al notar-li un bulto molt gros al ventre de presa l'hem fet visitar pel veterinari el qual ens l'ha mirat en tota l'atenció i fent anar el cap de banda a banda ens ha dit que la única solució era matar-lo; ara bé, jo no hi tinc res a dir, però no li sembla a vostè que una bèstia que podria arribar a pesar-ne

més de cent es una vertadera llàstima que la sacrifiquem tant joveneta?.Jo anava dient que sí i trobava fins i tot que tenia un cert sentit comú els seus raonaments però, el que em va dir després ja em va deixar glaçat.
-Nosaltres havíem pensat que ens visités el porc, vostè.

Amb això no hi havia pensat mai, Déu meu, aquests frares van a la seva!;
-Bé vaja, quan vulguin!. I no em vaig donar compte que ja em tenien a la baconera.....
-Si, sí, es tracta d'una tumoració voluminosa abdominal que és la causa de que la bèstia no augmenti de pes, vaig confirmar jo.
-Doncs, bé, diu el frare, per què no l'operem?

La cosa ja no es podia parar i jo vaig proposar que la intervenció es podria portar a terme a la plaça de les Cases Noves i.... les últimes instruccions, la taula, instrumental, esterilització, apòsits, anestèsia, tot a punt per demà el matí. I així es va fer, encara que em sembli mentida: una intervenció en tota regla d'un porc, per un metge, ajudat d'un frare i un llec en la plaça de les Cases Noves del Reial Monestir de Poblet.

El postoperatori va ser normal, però val a dir que els cuidados no tenien res que envejar als de qualsevol clínica de «pago».

.....ja ni me'n recordava quan un bon dia portaren a casa una gran capsa de cartró de dimensions descomunals, ben tancada i amb la indicació que havia de ser oberta pel Dr.. Efectivament, quan arribo i m'indiquen que aquella gran capsa l'havien portat de Poblet, l'obro i tot seguit em trobo: una espasa, una orella (de porc), la cua i un escrit que deia «al gran matador por la faena realitzada en la Plaza Casas Nuevas». Ja es pot endevinar la reacció de la família i jo particularment me'n vaig anar al despatx i vaig escriure lo següent:

En cierta ocasión y no es broma
llamaron a un cirujano
para que operara un «bultoma»
de un triste i enjuto marrano.
Las cosas puntualizadas
en reglas deontológicas,
siendo diferentes ramas
en el arte de curar
faltaba sólo saltar
la honrrilla profesional.
Ésta, que al fin y al cabo
entra en las glorias mundanas
tratándose de un monasterio
y siendo éste de tal amo

no es para nadie un misterio
que se quedara a un lado;
y ya se preparan los «trastos»
acabados de llegar
resplandecen relucientes
en manos del «as de bastos»
ayudante eminente
del doctor que va a operar.
La espectación es grandiosa
la emoción llega a las masas
las más altas jerarquías
presencian la asombrosa
faenita en Nuevas Casas.....

Y llegamos al final
de tan grande intervención
y siendo así, menos mal
pués cinco minutos más
no escapa la defunción.
Se habla entonces de honorarios
y el doctor fija los suyos
que si de esta sale el puerco
de su cuerpo trozos varios
los quiera, y en ésto es terco....

El doctor tan afamado
que hasta de puercos entiende
de un paquete no comprende
el contenido hallado.....

Esto son amenidades
Y de ello no tengo queja
que yo necesito embutido
para mis necesidades
y escribir así con ella
esta história sin sentido
de la intervanción que un día
hizo un doctor a un gorrino.

La resposta va ser ràpida, el mateix dia: llangonisses, butifarres, llomillo i una invitació per anar aquella nit al sopar de la matança. Que segons em varen dir la pobre víctima havia pesat 142 quilos; no vaig poguer acceptar la invitació perquè sempre anava atrafegat de feina i l'endemà vaig rebre el següent escrit:

Gemecs i lamentos de un infortunat porc al seu il·lustre operador.
Nota i lema «El dessengany es el pa del ingenus».

Al Dr. Bertran Solé

Tant mateix senyor doctor
vosté m'ha ben enganyat.
El creia més reposat...
i fins més noble varó!
Però rés! per un dinar
s'ha venut la bona fama
i aquest pobre porc proclama
que mai més se'n fiarà!
Per que quan l'atzar cruel
va marcar la meva via
vosté, simulant bon cel,
em retornà l'alegria.
Si avui el veig amb horror
assegut a tot platxeri
per disfrutar del tiberi
que ha fet sagnar més mon cor
Ai ganivet disortat
que em vas fer tornar la gana!
Ai automóvil pavana
que vas dur el metge gosat!
Ai metge del Monestir
que em tornares la vida!
Per que aquella ferida
si avui te'm vens a gaudir!
on es doncs el teu dolor?
Ah! Deixeum-ho dir amb barra:
«un bon tall de botifarra arrenca la compassió»
Confiança? S'ha acabat!
després de tal traidoria.
El món és una agonia!

de virtuts en malvastat!
Prou doncs ël meu descans
se que augmentara la gresca
Atipis doncs de vestrenca…!
Bon profit Dr. Bertran!

El porc assassinat nª…?

Tot això que acabo d'escriure va succeir els primers dies de febrer de l'any 1948[25].

Poblet era una font inesgotable de tota mena d'anècdotes curioses. D. Eduard Toda i Güell (Reus 1855 – Poblet 1941) era també un pacient del Dr. Bertran. Un cop li va dir que havia d'anar amb la seva esposa a conèixer a «Doña Victòria». Tant va insistir, que un dia el Dr. Bertran va dir a la seva esposa, Maria, que s'arreglés perquè D. Eduard Toda volia que coneguessin a «Doña Victòria». Amb els millors abillaments, el matrimoni va anar a casa d'en Eduard Toda i en arribar l'hora de les presentacions, els va fer entrar en una estança on hi havia una gran butaca de pell amb orelleres. «Doña Victoria estava jaient en aquella butaca i ni es va immutar. «Doña Victòria» va resultar ser una formosa gata d'angorina a la que en Toda devia professar una indiscutible admiració. No cal dir, la sorpresa del matrimoni i de la Sra. Maria que s'havia arreglat expressament per aquell esdeveniment social tant rellevant.

A part de totes aquestes anècdotes, Poblet era com un petit poble on succeïa de tot.

Orador reconegut

El Dr. Bertran gaudia també d'una facilitat de paraula en públic. Era un orador eloqüent i convincent, que hi posava passió i energia i expressivitat en els seus discursos. Tenia les paraules adequades, ben mesurades i argumentades. Tant és així que mossèn Joan Martí Alanís (1928-2009), fundador i director del Col·legi Episcopal de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc (1957-1966), quan venia a visitar el col·legi el cardenal Arriba i Castro o els delegats del Govern, demanava al Dr. Bertran, com a pare de l'alumne Josep Maria Bertran Soler, que fes els discursos a la sala d'actes i argumentés les necessitats educatives i de salut del col·legi. Això ens porta a recordar que aquesta qualitat ja li venia d'herència, si recordem, la seva mare, Elisa, també escrivia els discursos quan venia el Cardenal al poble de Creixell.

Hem vist la seva actuació com orador en la gestació del Casal de l'Espluga, discursos que no deixaven indiferents als oients, fets amb entusiasme i amb el cor a la mà, planers i convincents. Hem assenyalat la seva faceta de professor del Seminari del Pares Paüls en la que ensenyà aspectes de la seva professió a nombroses promocions de seminaristes. Un conjunt d'actuacions que posen de relleu la seva predisposició i capacitat d'oratòria.

El Dr. Josep Bertran en un moment d'un parlament al col·legi de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc. Entre els presents es pot distingir a mossèn Martí Alanís (llavors director del col·legi) i al cardenal Benjamín de Arriba i Castro.

Els reconeixements

Membre de la Germandat de Santa Maria de Poblet

L'estreta relació que unia al Dr. Bertran amb els monjos de Poblet i la seva actitud generosa vers la comunitat li van valer ben aviat el seu ingrés en la «*Hermandad de Bienechores de Santa Maria de Poblet*», el 27 de gener de 1949, «*por los méritos contraidos*», deia el nomenament de la Junta presidida per Felip Bertran Güell. I el 29 d'abril de 1950 el reverend pare Dom Mateo Quattember, Abat Visitador General de la Sagrada Orde del Cister imposava a Josep Bertran la medalla de la Germandat, que l'ostentaria amb orgull fins la seva mort. La seva assistència a les Juntes de la Germandat era puntual i de bon grat, alhora que servien per refermar velles amistats entre els membres i la comunitat[26].

Escut d'Or del Casal

La figura del Dr. Bertran en l'obra del Casal va ser reconeguda el dia 9 de març de 1980, amb motiu de la seva jubilació, com una persona decisiva en els primers moments fundacionals de l'entitat. En paraules de Joan Calbet, recordant aquells inicis deia «*El seu parlament a la plaça de l'Església el dia del llançament de la idea de la construcció d'un Casal de l'Espluga, va ser dels més convincents, i més ben dits; com sempre parlava de cor. Fou el primer president d'aquest Casal, càrrec al qual, precisament per no restar dedicació als seus malalts, hagué de renunciar....*»[27]. També, Manolo Vericat s'expressava en paraules similars:»...*aquest Casal, joia i orgull de la nostra vila, va tenir en vostè un dels principals forjadors quan tot era com un somni, tant així tenim que recordar que el seu entusiasme va aportar-lo a ser el nostre primer president. Encara recordo amb llàgrimes als ulls els començaments del seu parlament de possessió....jo no sóc fill d'aquí, però tres arrels, tres fills, nascuts en aquest poble.....*»[28]. Aquestes paraules resumeixen la seva fe en l'obra inicial del Casal i la seva vocació assistencial vers els seus malalts davant de tot. En aquell acte d'acomiadament del poble de l'Espluga al Dr. Bertran, el president del Casal, Sr. Josep Minguella imposava al Dr. Bertran l'escut d'Or del Casal.

Lliurament de l'escut d'Or del Casal que li imposà imposà el president de l'entitat, Sr. Josep Minguella, el 9 de març de 1980 (*Notícia als socis del Casal*, nº 5, març 1980, p. 21).

Fill predilecte de l'Espluga

Després de 41 anys de serveis sanitari al poble de l'Espluga, l'Ajuntament de la vila, en sessió plenària del dia 9 de març de 1980, presidida pel seu primer alcalde democràtic, Sr. Salvador Palau, atorgava per unanimitat el nomenament de Fill Adoptiu de l'Espluga de Francolí al Dr. Josep Bertran Solé, juntament amb la seva esposa Maria Soler Raurell, tot lliurant un pergamí acreditatiu, signat per tots els regidors. La crònica d'aquell dia diu que «L'alcalde, amb paraules emocionades, agraí en nom de la vila l'entrega de tants anys a l'ajut moral i sanitari de tantes famílies espluguines»[29]. Pergamí que encara avui es mostra amb orgull a tots els amics i coneguts que visiten la seva casa pairal de Creixell.

Els records d'una vida a l'Espluga no es van esborrar mai a cal Dr. Bertran. Amb el pas dels anys i ja instal·lat a Creixell, l'Espluga era present en tot moment. Sovint, quan rebia notícies d'amics i pacients de l'Espluga, no podien amagar, tant el Dr. Bertran com la seva esposa, una emoció que humitejava els seus ulls i canviava amb melangia el seu to de veu. Les vivències i agraïments dels espluguins van reconfortar, de ben segur, la seva enyorança del seu poble adoptiu.

AJUNTAMENT

SESSIÓ DE DATA 28 DE FEBRER DE 1980

NOMENAMENT DE FILL ADOPTIU DE L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ, A FAVOR DEL IDOR. JOSEP BERTRAN I SOLÉ, I DE LA SEVA DISTINGIDA MOLLER SRA. MARIA SOLER I RAURELL EN COMPENSACIÓ DE LA TASCA SANITÀRIA DESENVOLUPADA DURANT QUARANTA ANYS A LA VILA COM A METGE TITULAR.

L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ
9 DE MARÇ DE 1980

LA CORPORACIÓ

Pergamí atorgat el 9 de març de 1980 al Dr. Josep Bertran i la seva esposa, en el que se'ls nomenava fills adoptius de l'Espluga de Francolí.

Un metge que deixà empremta

Els anys han passat, les persones van canviant, però el record que deixà el Dr. Bertran en molts espluguins segueix viu en les generacions que el van conèixer. La vàlua d'una persona es valora per les seves obres i per la bonhomia que deixà entre els qui el van tractar. I aquests valors es constaten en la petjada que deixà el Dr. Bertran entre els qui el van conèixer. Quan al cap dels anys d'haver-se jubilat venia a l'Espluga per qualsevol esdeveniment, molta gent el volien saludar i amb llàgrimes als ulls deien «com ens en recordem de vostè Sr. Bertran...!», tot evocant vivències sovint tràgiques i gratituds amagades que de tot cor es manifestaven en les mirades callades de complicitat. O, quan algú de la seva família trobava alguna persona de l'Espluga, no tenien paraules per lloar la tasca del seu pare en una expressió de total sinceritat. Aspectes si es vol trivials, però que denoten un sentiment sincer vers una feina ben feta.

El Dr. Josep Bertran va ser una persona que amb la seva actitud professional i humana va marcar un abans i un després en la tasca d'assistència sanitària de l'Espluga, possiblement com alguns altres metges d'aquells moments i d'altres pobles. Una feina ben feta d'una persona recta i correcta, mesurada i equilibrada, comprensiva i tolerant, de gran vàlua com a metge i com a ser humà, que va viure i conviure amb els espluguins les seves penes i alegries durant quasi quaranta un anys, en un temps que la responsabilitat, l'entrega mútua pacient metge i la humanitat, eren fruit d'uns principis vocacionals i d'una forma de vida que el temps malauradament ha bandejat.

Bibliografia

BERTRAN , J., *Memòries*. Manuscrit inèdit realitzat en la dècada dels anys 1980 per Josep Bertran Soler, Creixell, Sense data, 80 p.

CALBET, J.M.; VALLRIBERA, P., *Medicina i societat a l'Espluga de Francolí (segles XVIII i XIX)*, Barcelona, 1990.

CASASSAS, O.: *La medicina catalana del segle XX,* Barcelona, 1970.

CORBELLA, J.: *Evolució històrica de la Medicina a Catalunya*. Manresa, 1990.

GUASCH, A.: «Els Bertran, dues generacions en medicina rural», *Diari de Tarragona*, (20 de març de 1988), p.35.

MARCH, Ll.: *Apunts per a la topografia i demografia mèdica de l'Espluga de Francolí. Treball premiat per la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona l'any 1906*, *Arrels* 5, (L'Espluga de Francolí), (1989), p. 179-217.

MORTA, A.: Apunts per a una història del Casal de l'Espluga de Francolí en el 25è aniversari de la seva inauguració (1965-1990), *El Francolí*, núm. 78, agost-setembre 1990, L'Espluga de Francolí (1990).

Notícia als socis del Casal de l'Espluga de Francolí, 5, (març 1980), p. 20-24.

ROCA, J.: *Història de l'Espluga de Francolí. El segle XX*, volum VI, L'Espluga de Francolí, 2005.

Fonts gràfiques

Arxiu Fotogràfic del Casal de l'Espluga de Francolí.

Arxiu Fotogràfic del Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí

Arxiu familiar Josep Bertran Solé.

Fonts documentals

Arxiu Històric personal de Josep Bertran Soler

Notes

1.- El Dr.Carles Cardó i Sanjoan (1885-1958), fou canonge de la Catedral de Barcelona i va participar activament en debats polítics, socials i religiosos. Exiliat després de la Guerra Civil a Torí i posteriorment a Friburg on coneix al Cardenal Vidal i Barraquer. Fou un dels ideòlegs del partit Unió Democràtica Catalanista. DDAA, *Miscel·lania Carles Cardó* , Ariel, Barcelona, 1962.

2.- BERTRAN, J., *Memòries,* p. 1-16.

3.- BERTRAN, J., *Memòries*, p. 45.

4.- BERTRAN, J., *Memòries*, p. 66.

5.- AHJB (Arxiu Josep Bertran), Carpeta «Nomenaments mèdics», doc. núm. 1 bis.

6.- BERTRAN, J., *Memòries*, pàgs. 65-66, AHJB, Carpeta «Estudis», doc. 1.

7.- AHJB, Carpeta «Guerra civil», docs. núms. 1-3.

8.- El 13 d'octubre de 2013, mossèn Pau Bertran fou beatificat.

9.- Josep Maria Bertran Soler, nascut a l'Espluga de Francolí (1945), metge titular per oposició amb exercici a La Selva del Camp, Capçanes i Els Guiamets, districte primer de Tarragona. President del Col·legi Oficial de Metges de Tarragona (1986 - 2004). Membre electe de l'Assemblea Mèdica Mundial (Chicago, 1991). Titular del Comité Consultiu per a Formació Mèdica del Consell Europeu (Brussel·les, 1989-2010).

10.- Vegeu, «*Notícia als socis del Casal de l'Espluga de Francolí*», 5, (març 1980), p. 20-24.

11.- MARCH, Ll., *Apunts per a la topografia i demografia mèdica de l'Espluga de Francolí*, «Arrels» nº 5, l'Espluga de Francolí, (1989), p. 209. CALBET, J.Ma.; VALLRIBERA, P., *Medicina i societat a l'Espluga de Francolí (segles XVII i XIX)*, 1990, p. 67-91)
12.- AHJB, Carpeta «Nomenaments mèdics», docs. núms. 1-31.
13.- AHJB, Carpeta «Assossiacions», docs. núms. 3-4.
14.- AHJB, Carpeta «Homenatge», doc. 3.
15.- AHJB, Carpeta «Homenatge», doc. 4.
16.- AHJB, Carpeta «Assossiacions», doc. núm. 1.
17.- BOU, J, «Centro Cultural», *Diario Espanyol*, (Tarragona) 31 de desembre de 1977, p. 26 i 3 de gener de 1978, p. 23.)
18.- AHJB, Carpeta «Assossiacions», doc. núm. 2.
19.- ROCA, J. *Història de l'Espluga. El segle XX*, L'Espluga de Francolí, 2005, p. 281-284)
20.- MORTA, A., *Apunts per a una història del Casal de l'Espluga de Francolí en el 25è aniversari de la seva inauguració (1965-1990)*, «El Francolí», núm. 78, Agost/setembre 1990, p. X.
21.- ROCA, J. *Història de l'Espluga de Francolí, El segle XX*, p. 193-203.
22.- AHJB, Carpeta «Comunitats religioses», doc. núm. 7 i 12.
23.- AHJB, Carpeta «Comunitats religioses», doc. núm. 6.
24.- AHJB, Carpeta «Comunitats religioses», doc. núm. 1.
25.- BETRAN, J., *Memòries*, pàgs finals (sense paginar i que correspondrien als folis 76-80).
26.- AHJB, Carpeta Comunitats religioses», docs. núms.. 3 i 4.
27.- «Notícia als socis de Casal de l'Espluga de Francolí», núm. 5, març 1980, p. 22-23.
28.- AHJB, Carpeta «Homenatge», doc. Núm. 2
29.- «Notícia als socis del Casal de l'Espluga de Francolí», número 5, març 1980, p. 21.

El dolor lumbar (mal d'esquena) i hèrnia discal

Dr. Pere Tresserras Ribó

RESUM

El dolor lumbar és l'alarma del mal funcionament de la columna vertebral lumbar. Una de les causes d'aquest malfuncionament és l'Hèrnia Discal. Solament un petit percentatge, el 20% de les hèrnies, són tributàries de tractament quirúrgic. La tècnica quirúrgica emprada ha evolucionant en el temps, però el seu objectiu sempre ha estat alliberar el nervi afectat pel fragment de disc malalt (Hèrnia Discal). El problema no és alliberar el nervi sinó els efectes de la alteració mecànica de la columna, com a conseqüència de la manca de disc a curt i sobretot a llarg termini.

RESUMEN

El dolor lumbar es la alarma del mal funcionamiento de la columna vertebral lumbar. Una de las causas de este malfuncionamiento es la Hernia Discal, Sólo un pequeño porcentaje, el 20% de las hernias, son tributarias de tratamiento quirúrgico. La técnica quirúrgica empleada ha evolucionado en el tiempo, pero su objetivo siempre ha sido liberar el nervio afectado por el fragmento del disco enfermo (Hernia Discal). El problema no es liberar el nervio sino los efectos de la alteración mecánica de la columna, como consecuencia de la falta de disco a corto y mayormente a largo plazo.

ABSTRACT

The lumbar pain is the alarm of badly functioning of the lumbar spine. One of the causes of this functioning is the Disc herniation, a small percentage 20% of disc herniation, are tributary of surgical treatment. The surgical technique has evolved in the time, but its objective always has been to release the nerve affected by the ill disc (Disc Herniation). The problem is not to release the nerve but the effects of the mechanical alteration of the column, as a result of the lack of disc in the short and overall in the long term.

Dr. Pere Tresserras i Ribó
Adjunt servei de neurocirurgia responsable unitat de base de crani de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona

El dolor lumbar (mal d'esquena) i hèrnia discal

Dr. Pere Tresserras Ribó. *ptresserras@santpau.cat

Paraules clau: Dolors lumbar. Ciatàlgia. Hèrnia discal lumbar. Microdiscectomia. Pròtesis de disc

El dolor lumbar el pateix o el patiran entre el 70 i el 85% de les persones algun cop en la seva vida. El 50% de les baixes laborals són degudes a aquesta dolència i pot arribar a ser una invalidesa en un 12% aproximadament.

No tot dolor lumbar és degut a una Hèrnia discal, però gairebé totes les hèrnies discals produeixen dolor d'algun tipus i en concret, dolor lumbar.

Per explicar el mecanisme de producció del dolor lumbar i possible relació amb una hèrnia discal, hem de fer un petit resum dels components de la columna vertebral.

La columna lumbar està formada per un tot seguit d'elements relacionats entre si, anomenats vèrtebres, hi ha quatre parts ben diferenciades; la més alta és la cervical, la segona, que correspon al tòrax és la dorsal, la tercera la lumbar i la quarta la sacre, les vertebres es van modificant segons la seva funció i el grau de resistència que han suportar (Fig. 1).

Fig. 1: La columna vertebral té quatre parts ben diferenciades; la més alta és la cervical, la segona que correspon al tòrax és la dorsal, la tercera la lumbar i la quarta la sacre.

Les vèrtebres lumbars són les més resistents i s'han adaptat per permetre els moviments de flexió, extensió i, en un petit percentatge, rotació de la columna. Aquestes vèrtebres s'articulen entre elles, en el que s'anomena facetes articulars, però el que permet una bona mobilitat entre elles es el disc intervertebral, les dues vertebres contigües i el disc formen el que s'anomena *Unitat Funcional* (Fig.2).

Fig.2: Unitat funcional: dues vertebres i el disc intervertebral.

Aquest disc està format de dues parts, una externa de contenció i una part interna de diferent consistència, el desplaçament de la part interna dins l'externa permet que la columna es pugui flexionar i estendre sense que les dues vertebres es toquin (Fig. 3). També hi ha tot un seguit de lligaments i muscles que ajuden a que aquesta mobilitat sigui possible sense que les vèrtebres es desencaixin.

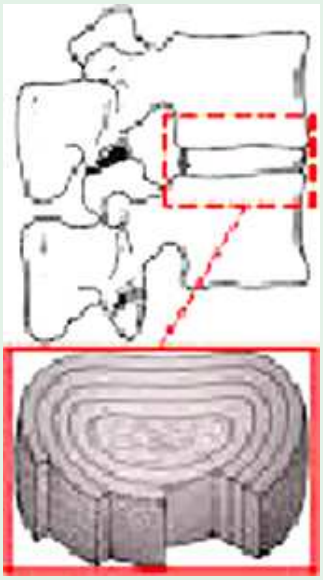

Fig.3: El disc està format de dues parts, una externa de contenció i una part interna de diferent consistència

Des del punt de vista mecànic s'ha de tenir present que quan hi ha alguna alteració en una unitat funcional, el segment de la columna vertebral corresponent (cervical, dorsal, lumbar o sacre) també deixarà de funcionar correctament i a la llarga tota la columna se'n ressentirà. En cada una d'aquestes fases apareixen les diferents manifestacions que fa que el malalt tingui dolor o mancances que el portaran al metge. Aquestes manifestacions mèdicament s'anomenen, «la clínica» d'una determinada malaltia.

Dolor lumbar, lumbago, lumbàlgia, dolor mecànic de la columna:

La clínica principal del mal funcionament de la columna lumbar, no és altre que el dolor, aquest s'aguditza amb el moviment, el malalt busca la immobilitat i la posició predominantment en flexió, obrint les facetes, per evitar augmentar les molèsties. En aquest cas no hi ha irradiació del dolor cap a les cames ni sol haver manca de força.

La causa del perquè aquest segment de columna no funciona correctament; pot ser que s'hagi fet un esforç excessiu, que la musculatura no estigui suficientment preparada en relació al esforç demanat o que comenci a haver un deteriorament dels diferents components de la columna (distensió muscular, lligamentosa, degeneració facetària), que afavoreixi aquest malfuncionament.

El disc des d'edats de 20-25 anys comença a deshidratar-se i això pot ser un factor que expliqui l'inici d'una hèrnia de disc, però científicament no queda tan clar, perquè no passa a tothom, si fos així tothom tindria hèrnies discals, i no és així. Avui en dia encara no esta clar que és primer, el deteriorament del disc o la degeneració de les vèrtebres que propicií la degeneració discal.

El tractament d'aquest dolor lumbar és el repòs, es pot afegir tractament farmacològic els anomenats antiinflamatoris, relaxants musculars, analgèsics, i un cop passada la fase aguda iniciar una rehabilitació de la musculatura per evitar una recaiguda, reeducar com fer servir correctament l'esquena, baixar el pes si cal, fer gimnàs amb assiduïtat, etc.

Hèrnia Discal:

La clínica de l'hèrnia de disc és molt més especifica; és un procés que acostuma a començar amb un dolor lumbar i que al cap de pocs dies o fins i tot hores, es desplaça cap a la cama, és el que s'anomena dolor radicular, ciatàlgic, ciàtica, etc. (Fig.4).

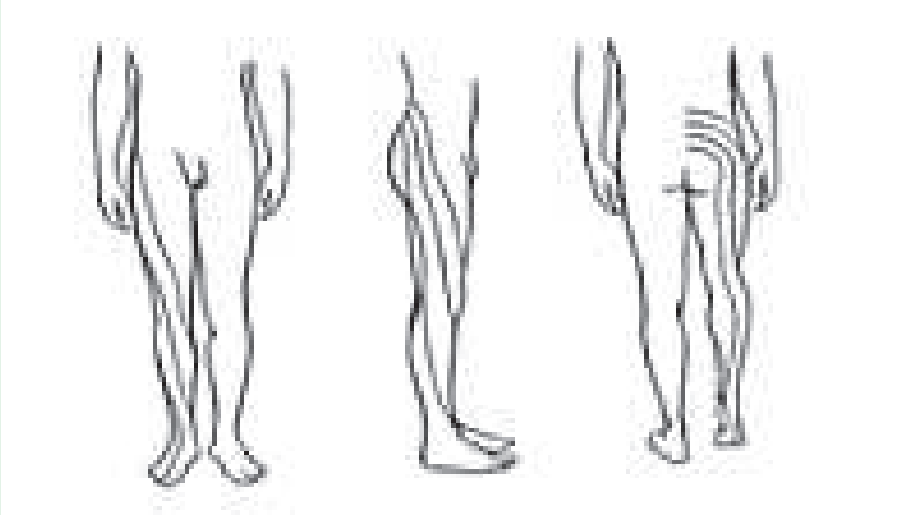

Fig.4: Dolor radicular, s'inicia a nivell lumbar i s'irradia en direcció a a la cama i segueix el recorregut d'un determinat nervi, L3, L4, L4, L5 o S1, també anomenat ciàtic.

El dolor pot recórrer part de la cama per davant o per darrere o fins i tot pels cantons, depenent de quin nervi afecti, aquest dolor pot augmentar al tossir o al anar de ventre. Si l'afectació és més important pot haver-hi mancances de tipus motor (disminució de la força de la cama o del peu), pot haver-hi dèficit sensitiu (sensació de cama adormida, com suro, formigueig etc.), també podem veure que el malalt adopta una postura especial buscant no tenir o disminuir el dolor, és la postura antiàlgica en flexió o lateralitzada obrint inconscientment el forat de sortida del nervi, en casos menys freqüents pot haver-hi fins i tot altercació dels esfínters, però són casos excepcionals, (Fig.5).

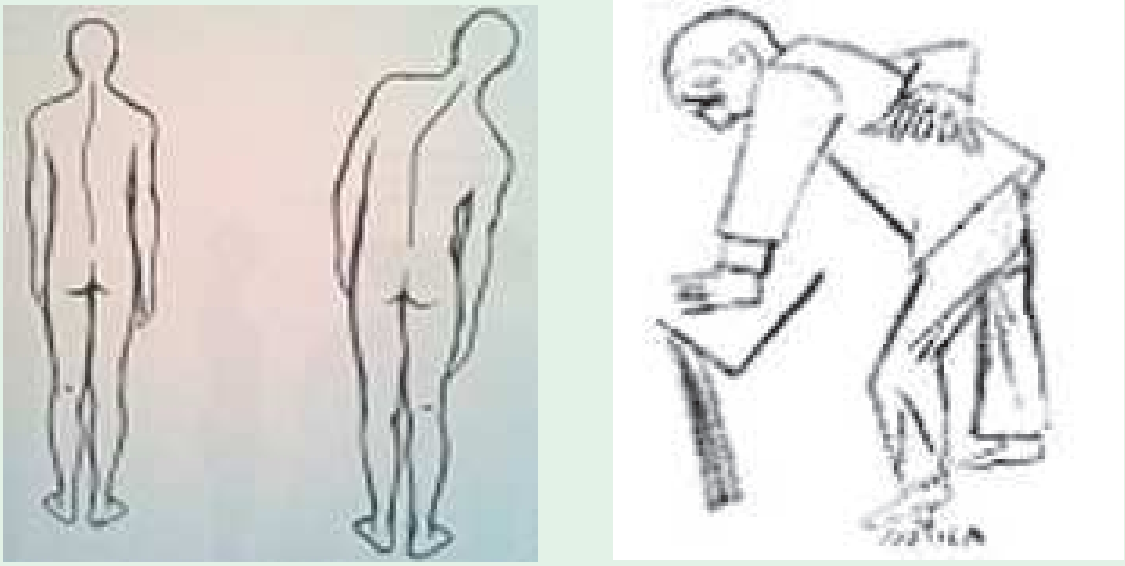

Fig.5: El malalt, inconscientment, busca la postura per evitar el dolor.

El diagnòstic, pràcticament comença amb la clínica però s'ha de confirmar amb estudis radiològics; radiografies per veure com es mou la columna (Rx en flexió i en extensió), si hi ha disminució de l'espai entre les vèrtebres o si hi ha deformitat artròsica de la vertebra o de les articulacions entre les vertebres afectades i les seves veïnes (Fig.6). Però aquestes radiografies no ens permeten veure el disc de manera directe però sí de manera indirecte (espai entre vèrtebres més petit). Per confirmar que el disc està malmès o si hi ha un fragment en l'espai per on passen els nervis, ens cal una Tac (tomografia) (Fig.7) o una Rm (ressonància) (Fig.8).

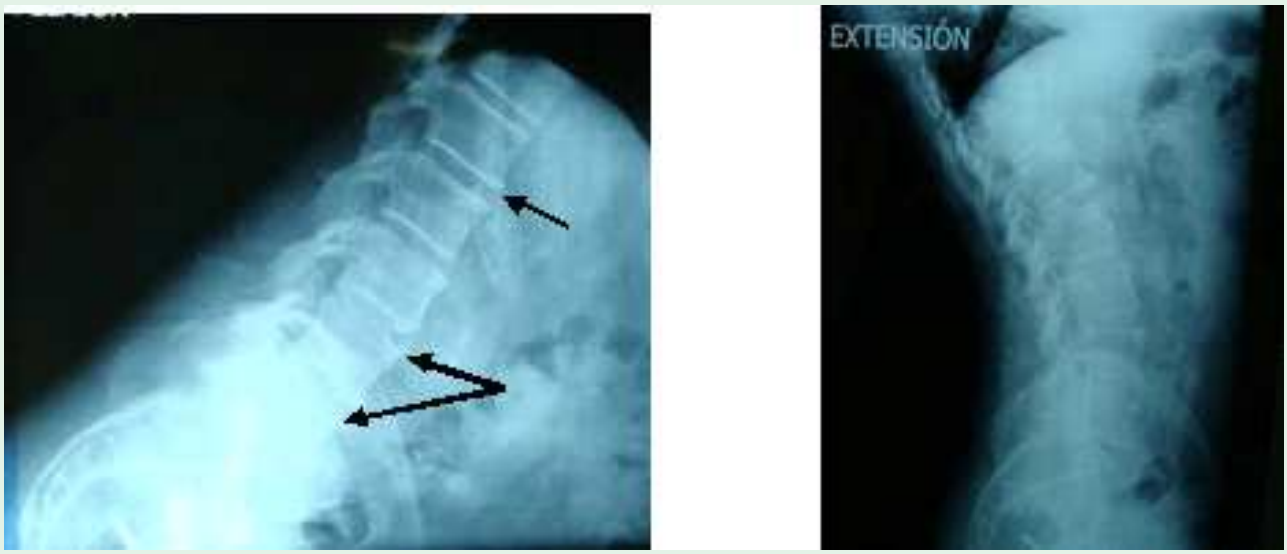

Fig.6: A part de veure la mobilitat de la columna, es pot demostrar l'afectació dels discos al veure la disminució de l'espai entre les vèrtebres i la possible degeneració òsea de les vèrtebres afectades.

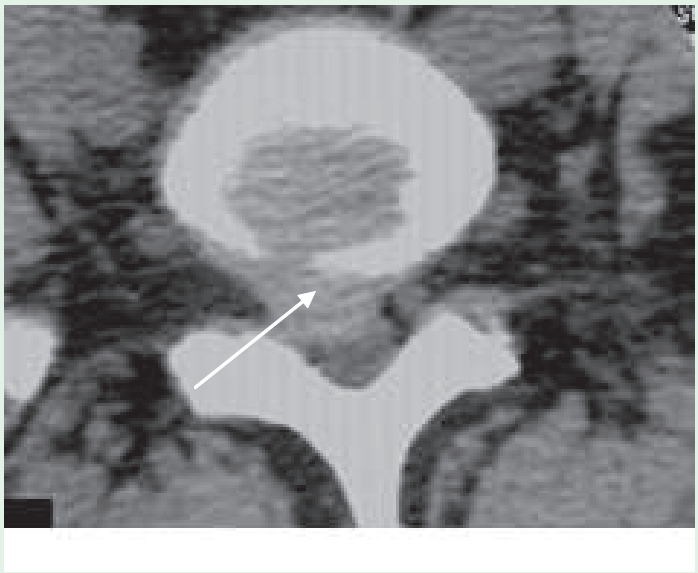

Fig. 7: En la Tc es veu una hèrnia discal amb compromís de l'espai raquidi.

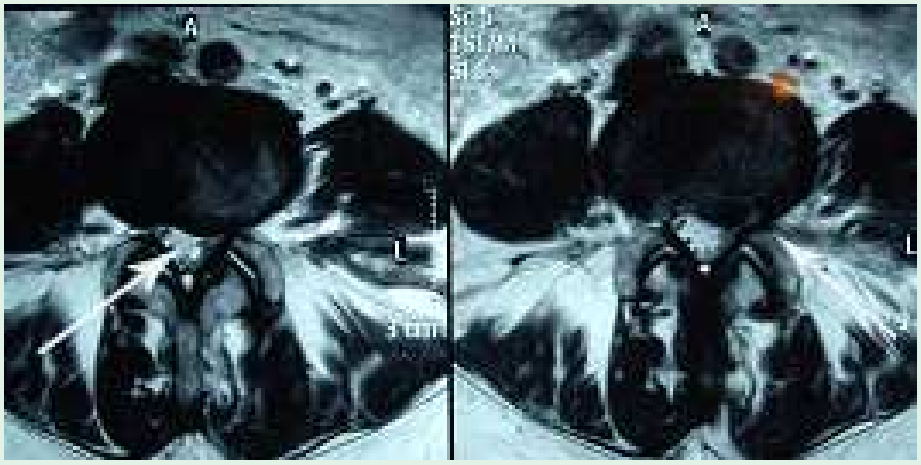

Fig.8: En la Rm es veu una hèrnia discal amb compromís del canal i del forat de sortida del nervi.

Tractament.

En un inici el tractament és mèdic, solament s'han operar els malalts que tenen una hèrnia i que tinguin algun dèficit de tipus motor d'instauració aguda.

El tractament en una fase aguda és el repòs i si cal, afegir algun tipus de fàrmacs antiinflamatoris, analgèsics, relaxants musculars i fins i tot si fa falta antiinflamatoris asteroïdeus. Un cop passada la fase aguda es pot inicar rehabilitació i mantenir el tractament fins una completa recuperació. Quan la clínica es repeteix i s'esgoten tots els tractaments conservadors, és quan es pot plantejar el tractament quirúrgic.

Solament el 20% de les hèrnies discals comprovades per estudis radiològics són quirúrgiques.

La decisió sobre quin tipus de tractament quirúrgic és l'idoni per l'hèrnia discal és potser el més controvertit dins la medicina quirúrgica.

El tractament quirúrgic de l'hèrnia discal no és altre que alliberar el nevi que està comprimit o irritat pel disc o un fragment d'aquest.

Las variacions quirúrgiques o millor dit l'evolució en la tècnica quirúrgica, ha estat sempre el mateix objectiu, reduir el traumatisme de les estructures de la columna. S'ha reduït el tall i s'ha reduït l'afectació que es fa a les vertebres per arribar on és l'hèrnia.

En un inici es feia una laminectomia completa (treure las làmines, part posterior de les vèrtebres), posteriorment solament la làmina d'un cantó l'hemilaminectomia, al fer servir el microscopi es va iniciar l'abordatge microdiscectomia, on solament es reduïa part de la làmina superior i

inferior, també s'ha fet servir l'abordatge endoscòpic però aquest solament és efectiu en els casos molt concrets, hèrnia sense afectació degenerativa de l'os, persones joves i hèrnies amb el disc dins del canal extruït etc, (Fig.9).

Fig.9

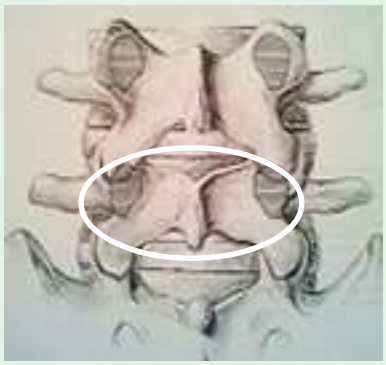

Laminectomia

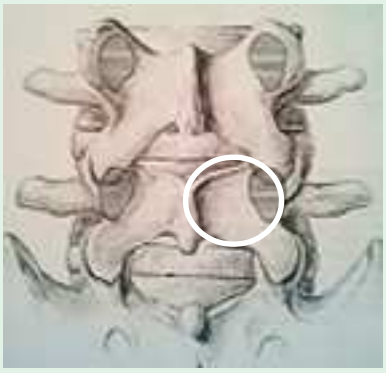

Hemilaminectomia

Microdiscectomia

Abordatge endoscòpic

Actualment, amb una incisió d'uns 4-5 cm es pot treure una hèrnia sense dificultat i amb l'ajut del microscopi la quantitat d'os que cal treure per arribar al disc és mínima, és la tècnica més utilitzada i efectiva.

El problema ve a l'intentar evitar les conseqüències de treure un disc. Al treure el disc, la mecànica (el funcionament) de les dues vertebres i del segment de columna malmesa, queda alterada, pot ser que inicialment no hi hagi molta problemàtica si el malalt no té massa excés de pes i fa gimnàs, però a la llarga s'instaura l'anomenat *Síndrome post discectomia.*

Alguns professionals tenen com a norma fixar les dues vèrtebres compromeses, això, inicialment millora el procés però a la llarga fa que es deteriorin amb més rapidesa les vèrtebres i els discos veïns (Fig.10). Altres es limiten a treure el disc o fragment que contacta amb els nervi i res més.

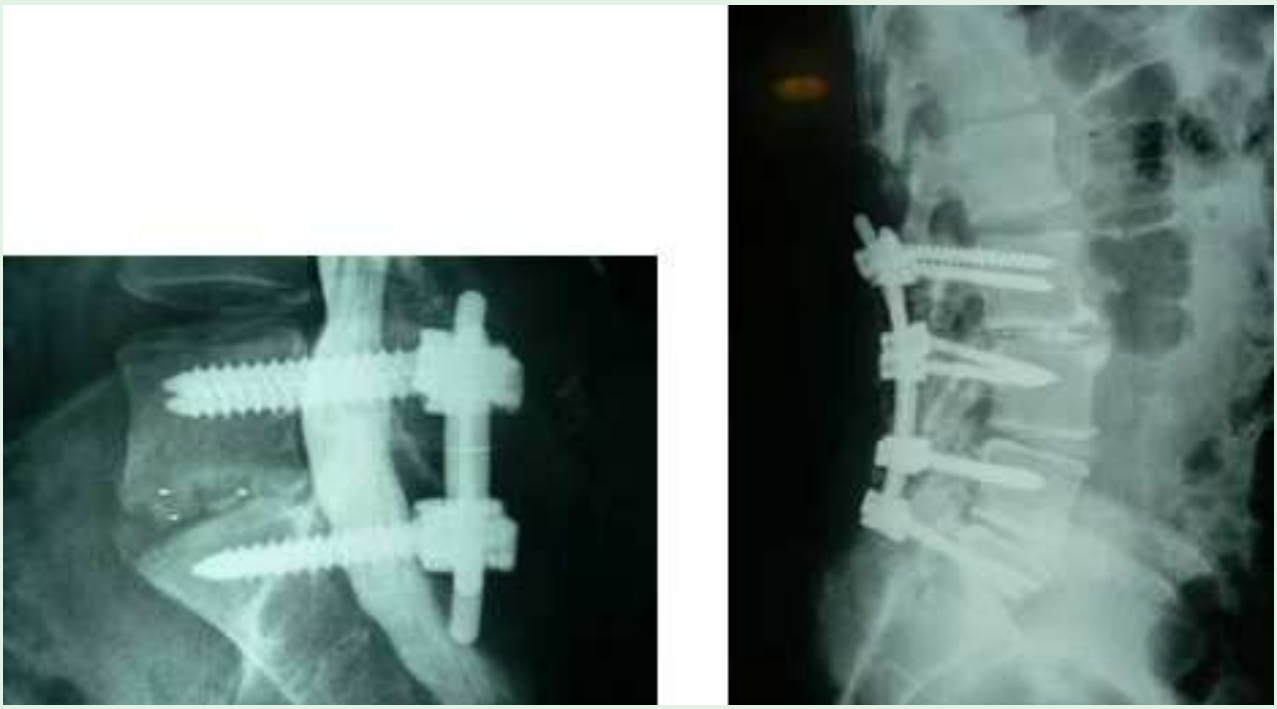

Fig.10: La fixació és l'anomenada transpedicular, cargols que arriben a la vertebra pel pedicle, es pot completar la fixació col·locant una caixa en el lloc del disc, com el cas de l'esquerra, per evitar moviment dels cargols i que amb el temps deixin de fer fort. Però el problema és que els graus de moviment que eliminem al fixar un espai, passen a l'espai adjacent, accelerant la degradació del disc.

Segons les estadístiques i sèries de malalts operats d'hèrnia discal, tot va bé i tenen uns resultats immillorables, però el problema és que no es té en compte el resultat a llarg termini. Això ha fet que la investigació en aquest camp desenvolupi estris per substituir el disc.

Fins ara els discos artificials han estat relativament efectius a nivell de la columna cervical, però no ha estat així en la columna lumbar, la columna lumbar suporta molta carrega, el disc fa una funció d'amortidor entre les dues vèrtebres i això no ha estat aconseguit en aquests discos artificials, malgrat tot cada cop estan més a prop d'aconseguir un disc que pugui suplir el disc natural sense malmetre la vèrtebra i les estructures que ajuden a moure la columna.

Avui en dia, cada cop més, s'intenta evitar treure el disc, si aquest no està fet malbé del tot, es procura donar espai al nervi i limitar la mobilitat de les vèrtebres sense fixar-les de forma rígida.

Hi ha estudis en fase experimental de discs artificials amb funció amortidora i fins i tot estris que intenten d'alguna manera rehabilitar el disc en una fase inicial de deteriorament.

Malgrat això hi ha pacients als què no hi ha altre remei i es beneficien de fixar la columna de forma definitiva, donat el grau de degeneració de les vèrtebres i de tota la columna.

Actualment, hi ha una gran quantitat d'estris de diferents materials per fixar o limitar la mobilitat de la columna: fixacions rígides, no rígides, mòbils, pròtesis de disc, estris estabilitzadors etc., que algunes fan i altres no fan la funció que es diu i que a més a més la majoria no tenen en compte la mecànica de la columna.

L'afectació d'un disc no es limita al disc malalt, sinó que el seu mal funcionament repercuteix a les vertebres adjacents i conseqüentment al segment de vèrtebres i a tota la columna. Fins que no es tingui en ment aquest concepte no es podrà tractar correctament la patologia de la columna vertebral.

Cada cop mes, els centres d'investigació busquen pròtesis que tinguin una funció el més fisiològica possible, que s'assemblin més a un disc des del punt de vista mecànic, respectant la funcionalitat de la unitat funcional (dues vèrtebres i un disc), del segment del disc malmès (cervical, dorsal, lumbar o sacre) i de tota la columna.

El futur és evitar la degeneració del disc o la recuperació d'aquest en fase inicial.

La peça d'avui

Una terracota d'Agapit Vallmitjana al Museu Frederic Marés de Montblanc

Objecte:
Crist Jacent
Autor:
Agapit Vallmitjana Barbany
Material: Terracota
Mides:
llargada: 79 cm
amplada: 24 cm
Estat de conservació: bo
Data: darrer terç del segle XIX
Ubicació: **Museu Marès.** Carrer de la Pedrera. Montblanc

L'any 1979 l'escultor i col·leccionista d'art Frederic Marès i Deulovol llegà a la vila de Montblanc una notable col·lecció de pintures i escultures que abarquen una amplia varietat d'èpoques artístiques, que actualment es troben en dipòsit al Museu Comarcal de Montblanc ubicades en l'edifici de la Presó Nova (carrer Pedrera, 2).

De les obres del segle XIX hi ha un conjunt d'escultures (majoritàriament són bocets preparatoris) realitzades per escultors catalans[1], una d'aquestes

La peça

escultures és la que tractem en aquest article, ens referim al Crist mort o jacent d'Agapit Vallmitjana[2].

Agapit Vallmitjana i Barbany (Barcelona, 1833-1905) estudià a l'Escola de Llotja de Barcelona, de la qual també en fou professor. Juntament amb el seu germà Venanci foren destacats escultors, i al llarg de les seves trajectòries reberen nombrosos guardons, realitzar obra religiosa i funerària, decorativa, monumental, etc; les seves obres destaquen pel sentiment que posseeixen, el realisme, la morbidesa de les carnadures i els treballats plecs de les vestidures.

L'escultura amb el tema de Crist jacent té la seva importància dins de la trajectòria de l'escultor, hi ha qui diu si és la seva obra cabdal, l'any 1867 en presentà una versió a l'Exposició Nacional de Belles Arts, l'any 1869 va exposar-ne una versió en fang al taller

Detall de la imatge del Crist jacent *d'Agapit Vallmitjana (Foto Josep M. Carreras)*

que tenia amb el seu germà a la Plaça Universitat de Barcelona, en aquell moment es diu que preparava el buidat en guix per fer-ne un exemplar en marbre destinat a l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona; una versió en marbre fou exposada a Viena l'any 1873, on fou premiada. Aquesta mateixa l'any 1876 fou presentada a l'*Exposición Nacional de Bellas Artes* de Madrid on obtingué medalla de segona classe, essent adquirida per l'Estat Espanyol i dipositada al Museo Nacional del Prado (Madrid) on porta la data inscrita de 1872; alguna altra versió data de 1887, un altre exemplar fou presentat a l'Exposició de Belles Arts de Barcelona de 1891. D'aquesta escultura de Crist mort que en tinguem constància, Agapit Vallmitjana en realit-zà dos tipus de versions i de les quals en féu diverses rèpliques totes elles amb petites diferències als cabells, als plecs de la roba, a la posició del cap i de les extremitats, però la principal diferència la trobem en el sudari que cobreix el cos de Jesús, és a dir, les versions en les quals el sudari només cobreix la part genital de Jesús i les versions en les quals el sudari cobreix pràcticament tot el cos de Jesús, només deixant al descobert la part superior dreta.

A continuació fem una relació dels dos tipus de versions que hem pogut documentar:

* *Versions en les quals el sudari només cobreix la zona genital*:

- *Museo Nacional del Prado.* Madrid. 1872. Marbre. Signada i datada. Núm. inv. E815.
- Museu Frederic Marès. Barcelona. Hi ha dues versions en terracuita. Núm. inv. 1.750 i 1.751.
- Capella del *Palacio de Sobrellano*. Comillas (Cantàbria). Marbre. Ornamenta el sepulcre de Claudi López i Bru, segon marquès de Comillas.
- Museu del Monestir de Montserrat. Signat. terra cuita policromada. Núm. inv. 100.528. Donació del fill de l'artista.
- *Hermandad de la Pasión.* Pamplona. Fusta policromada.1885. Conegut com «El Sepulcro». Concebut com a pas processional de Setmana Santa.

* *Versions en les quals el sudari cobreix pràcticament tot el cos:*

- Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona. terracuita. Núm. inv. 11.566.

- Museu Frederic Marès. Barcelona. terra cuita. Núm. inv. 1.269

- Exemplar en marbre.1887. En desconeixem la seva ubicació.

- Catedral de Vic. marbre. Donació del Bisbe Torras i Bages.

- Museu Comarcal de la Conca de Barberà (Museu Frederic Marès). Montblanc. No signada. terra cuita. Núm. inv. MM-16.

- Museo Nacional Colegio de San Gregorio. Valladolid. Signada. terra cuita. Núm. inv. CE 2.620. Adquirida en la sala de subhastes Ansorena de Madrid. Subhasta gener de 1998. Lot 419.

-Col·lecció Vicente Llorens Poy. Villareal. València. Signada. Terracuita.

- A l'Arxiu Mas. Institut Amatller d'Art Hispànic. Barcelona, es conserven dues fotografies (núms. 00635.010 – 00635.011) d'una versió en terracuita on hi consta que es troba en una col·lecció particular de Madrid.

Ramon Ribera Gassol. *riberagassol@yahoo.es

Notes

1- Sobre algunes d'aquestes escultures veure els següents articles publicats en la revista *El Foradot* (Montblanc): «Esbossos per un apostolat», núm. 53, (2009), «Un Sant hospitalari», núm. 57, (2009), «Mater Dolorosa de l'escultor Rafael Atché» (núm. 60, (2010), «Sant Isidre Llaurador i Sant Ignasi de Loiola» (núm. 66, 2011).

2- Una primera versió de l'article, però amb diferències, fou publicada en el *Butlletí Informatiu del Museu Comarcal de la Conca de Barberà*. (Montblanc) 4. (2008), p. 19.

Ressenyes Bibliogràfiques

RESUM

A continuació publiquem les ressenyes dels dos darrers volums de la revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, *Aplec de Treballs,* que corresponen als números 31 i 32 i als anys 2013 i 2014, escrites pels presentadors de sengles publicacions, Dr. Antoni Carreras i Casanovas i Dr. Josep M. Sans i Travé. Hem respectat la construcció del text de cadascun d'aquests presentadors. Aquesta secció resta a disposició per a recollir les ressencions de publicacions amb temàtica de la Conca de Barberà, que els diferents autors ens facin arribar.

RESUMEN

A continuación publicamos las reseñas de los dos últimos volúmenes de la revista anual del *Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Aplec de Treballs,* correspondientes a los números 31 y 32 y a los años 2013 y 2014, escritas por los presentadores de las referidas publicaciones Dr. Antoni Carreras i Casanovas y Dr. Josep M. Sans i Travé. Hemos respetado la construcción del texto de cada uno de estos presentadores.
Esta sección está a disposición para recoger las resenciones de publicaciones de temática referent a la comarca de la Conca de Barberà, cuyos autores nos remitan.

ABSTRACT

Then publish the review of the last two volumes of the annual journal of the *Centre d'Estudis de la Conca de Barbera, Aplec de Treballs* corresponding to the numbers 31 and 32 and the years 2013 and 2014 both publications written by presenters Dr. Antoni Carreras Casanovas and Dr. Josep M. Sans Travé. We respected the construction of the text of each of these presenters. This section remains available for pick ressencions publications themed Conca de Barbera, that different authors make us go.

Ressenyes Bibliogràfiques

L'*APLEC DE TREBALLS* NUMERO 31 (2013)

Antoni Carreras Casanovas

Aquest nou número de la revista del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà està dedicat a homenatjar a dos personatges de la vida cultural de la Conca, el pare Jordi Bou i Simó, espluguí, músic i monjo del monestir de Santa Maria de Poblet, glossat per Gener Gonzalvo i Bou, i el Doctor Ramon Maria Masalles i Saumell, botànic blancafortí i mestre de naturalistes, glossat per Josep M. Ninot Sugrañes. La revista aplega un total de tretze articles repartits en vuit apartats: Biografia dels homenejats, història medieval, moderna, contemporània, art, patrimoni artístic, fonts arxivístiques i bibliogràfiques i memòria d'activitats.

El primer article és d'ISABEL COMPANYS FARRERONS, *L'Ingrés de Joan Fonoll de Vinaixa, com a donat de l'Hospital de Santa Maria Magdalena de Montblanc per a la seva administració l'any 1327*. Ens parla d'un pergamí trobat al fons de la Comunitat de Preveres de Santa Coloma de Queralt que ens desvela els motius que tingué el personatge per entrar en germandat en un hospital medieval i les tasques que hi desenvolupà.

Comença amb una aproximació a l'origen de l'Hospital de Santa Magdalena, com a resultat de la fusió al s. XV de l'Hospital de Sant Bartomeu (1266), situat darrera l'absis de Sant Francesc, amb l'Hospital de Santa Magdalena, arran de la decisió de l'arquebisbe Pedro de Urrea, en compliment d'un decret de Ferran II d'agrupar els hospitals locals per tal de millorar-ne l'assistència.

El donat, Joan Fonoll, es lliura a l'hospital com a germà per a tenir cura de la direcció i administració dels béns i possessions de l'hospital amb tota escrupolositat. Aporta el seu patrimoni i a canvi demana que se'l mantingui, se li doni menjar i veure, calçat, roba i teles per vestir. Confessa haver estat abandonat per la seva dona Raimunda, la qual vaga pel món des de fa vuit anys (*que vadit vagabunda per mundum*).

Es devia tractar d'un personatge instruït i experimentat en coneixements de comptabilitat i gestió del funcionament de la institució, doncs l'abast de les tasques que, saber de comptes, organització i disciplina) el devien fer un home competent per aquest afer.

Aplec de Treballs

Montblanc 2013

Homenatge al P. Jordi Bou i Simó i a Ramon M. Masalles i Saumell

CENTRE D'ESTUDIS DE LA CONCA DE BARBERÀ

31

GABRIEL SERRA SENDRÓS ens parla de *La construcció de la Font de la plaça de la Font de la Pasquala (1727-1730).* L'autor intenta aportar una solució al deslllorigador de la construcció de la font Major o de la Plaça de Montblanc, datada lapidàriament el 1804, però iniciada documentalment el 1729. Ens diu que l'origen rau en la necessitat de sanejament de l'aigua de boca que els monblanquins bevien dels tolls fangosos d'una zona d'aiguamolls (actualment hort del Portuguès) i del riu, aigües avall del Riuot, cosa que provocava epidèmies de tifus i paludisme (*constelación*). Les malalties havien contagiat al voltant d'un 25% de la població, amb una mortalitat d'unes dues-centes cinquanta-sis persones entre 1725-27. Preocupats, acudiren al rei Felip V exposant la misèria que es vivia a la vila i la propagació de les infeccions arreu de la comarca. Aquestes súpliques van commoure al monarca i va ordenar la construcció de la Font de la Pasquala. Hom diu que els regidors de la vila s'havien oposat a tapar els tolls fangosos perquè així tenien un motiu per no pagar impostos tot al·legant que les malalties feien estralls a la vila i la misèria impedia pagar-los.

Les despeses per pagar la construcció de la font es feren imposant un delme dels fruits a tots els montblanquins i amb els diners estendre la canalització des de la Pasquala, a dessecar els tolls i construir la font. Però les obres van portar un seguit de problemes: la manca de licitadors per l'obra, oposició dels propietaris de l'aigua: la Comunitat de Preveres de Montblanc que van proposar una altra captació la de la font de Sant Josep. La decidida intervenció del rei Felip V, desencallà l'empresa i s'acabà el 1730.

Unes obres de millora a la canonada i proveïment determinaren la data de 1804, quan la font ja feia setanta anys que estava feta.

JOAN M. QUIJADA BOSCH aprofundeix en la *Disputa entre Vimbodí i l'Espluga per la cura d'ànimes dels habitants del terme de Poblet (1799-1879).* Article dedicat a estudiar la jurisdicció eclesiàstica entre els rectors de Vimbodí i l'Espluga per veure qui tenia competència per administrar els sagraments del baptisme, eucaristia, extremunció, matrimoni als habitants que vivien en masies i fora dels murs el monestir de Poblet.

Una disputa derivada del conflicte permanent entre Vimbodí i l'Espluga i el Monestir de Poblet al llarg de la història i motivada per una sentència que atorgava competència al rector de l'Espluga per administrar els sagraments als habitants del terme de Poblet. El 1843 s'enfrontaven per aquesta raó el rector de Vimbodí, Mn. Antoni Torrents i el de l'Espluga, Mn. Antoni Serret, els quals presentaven sengles informes a l'arquebisbat tot defensant cadascun les seves raons. El conflicte no es va arranjar i va tornar a renéixer el 1879. Fou llavors quan l'ajuntament de Vimbodí presentà un nou informe a l'arquebisbat. Entre les raons manifestaven: motius històrics de la donació de les terres de Poblet que, un cop amortitzat el monestir, retornaven les terres a Vimbodí; problemes per la distància d'alguns feligresos que vivien en masies allunyades tres quarts d'hora de Vimbodí, i a una hora i mitja l'Espluga, tot al·legant que quan arribava el capellà de l'Espluga el malat ja estava mort; si algú moria de mort natural era enterrat al cementiri

de l'Espluga, mentre que si ho feia de mort accidental al de Vimbodí, per raó de la jurisdicció civil corresponent a Vimbodí. El rector de l'Espluga Mn. Pere Català, esgrimia tot el contrari, que el monestir tenia un monjo amb el càrrec de vicari nutual atorgat pel rector de l'Espluga que podia administrar els sagraments als habitants de les masies. L'arquebisbe altre cop va mantenir la situació com havia estat sempre, la jurisdicció civil corresponia a Vimbodí i l'administració dels sagraments al rector espluguí i així s'ha mantingut fins l'actualitat.

MANEL MARTÍNEZ GARCIA ens presenta *Josep Reig i Palau (1863-1917). Pioner de l'educació ambiental al Bosc de Poblet*. Amb motiu del 150è aniversari del naixement de Josep Reig, l'autor ens mostra una visió diferent de l'enginyer forestal: la vessant pedagògica pel que fa a l'educació mediambiental.

Ens explica que una de les conseqüències negatives que va originar la desamortització, fou la incertesa que generà pel fet que moltes masses forestals passessin a mans públiques i fossin desforestades. Sortosament el Bosc de Poblet fou inclòs el 1862 en el catàleg d'Utilitat Pública per exceptuar-ne la venda. Si a aquesta circumstància hi afegim la Llei de 1872 de Repoblació Forestal, trobarem les claus de la conservació del Bosc de Poblet.

A la vegada, el 1901 l'Estat creava el Servei Hidrològic Forestal, amb la finalitat d'actuar a les capçaleres més necessitades dels rius on el bosc requeria una actuació. S'encarregà a Josep Reig un informe tècnic per determinar les zones on actuar de diversos rius catalans. Reig s'esforçà en convèncer la necessitat de repoblació d'aquestes conques altes del riu Francolí per tal d'evitar els aiguats torrencials i l'erosió del terreny amb les pluges. El 1903 Reig inicià els treballs de repoblació al Bosc de Poblet i es prohibí el carboneig, pastures i tales forestals. Com argumentari, Reig exposa la cultura forestal que hi ha a França i els avantatges que aporta a la població, tot justificant, en aquest cas, la proximitat del monestir, el Balneari de Vil·la Engràcia, les fonts ferruginoses.

El 1906 s'expropià la finca de la Pena, propietat particular i posa de manifest el mal estat de part del bosc a causa de la desforestació pel conreu i pastures. El 1910 construïa la casa per a habilitar-la com a Centre d'Interpretació de la Natura, on començà a rebre visites d'excursionistes i destacades personalitats, que lloaven la tasca educativa de Josep Reig en la repoblació i divulgació del patrimoni forestal.

ANTONI CARRERAS CASANOVAS esbrina un dia de la vida l'Albert Einstein l'article, *Seguint el rastre d'Albert Einstein per l'Espluga de Francolí i Poblet 1923*. Arran de la invitació que l'Estat espanyol i el govern de la Mancomunitat de Catalunya van fer al físic alemany Albert Einstein el 1923, es documenta la seva presència a l'Espluga de Francolí i al Monestir de Poblet el diumenge 25 de febrer a través de tres fotografies conservades a l'*Archivo General de la Administración* (Madrid).

Una anàlisi exhaustiva de les fotos mitjançant l'estudi de la posició de les ombres projectades pels personatges i pels edificis, ens assabenta de l'horari que va marcar la visita de l'il·lustre físic a l'Espluga i Poblet. Segons les constatacions fetes a través de diverses fotografies realitzades el mateix dia 25 de l'any actual i en intervals horaris diferents, s'ha pogut esbrinar l'hora de les fotos, cosa que ha permès reconstruir l'estada a l'Espluga i Poblet.

Possiblement, Einstein arribà a l'Espluga sobre dos quarts d'una o la una del migdia, dinà a la fonda Ibèrica i en acabar es feren dues fotos entre tres quarts de dues i les dues, acompanyat d'uns quants vailets que estaven segurament admirats pel vehicle estacionat davant la fonda. S'han identificat tots els personatges espluguins que hi apareixen, amb els noms i cognoms. També s'ha identificat el model del cotxe, Elizalde, tipus 26, matrícula B-6592, propietat de Vicenç Illa Cerdà.

Tot seguit prosseguí el viatge cap a Poblet on arribà entorn a un quart de tres de la tarda, visità el malmès monestir i cap a les tres o dos quarts de quatre, es realitzà una altra fotografia al sobreclaustre del monestir, a l'angle nord-est, acompanyat de la seva esposa Elsa Einstein, Rafael Campalans, Bernat Lassaletta Perrin, i possiblement Ventura Gassol. La foto fou feta per Cassimir Lana Sarrate. Posteriorment signà al llibre d'honor del cenobi, on consta la seva firma, i cap a les cinc de la tarda retornà a Barcelona. Cosa que ha fet descartar la possibilitat que Einstein es quedés a dormir a l'Espluga el dia abans, atès que el dissabte, havia pronunciat una conferència a la ciutat comtal a les set de la tarda, i tampoc després de la visita, ja que dilluns tenia programada una visita a les esglésies paleocristianes i romàniques d'*Egara* (Terrassa), acompanyat de Puig i Cadafalch.

A Barcelona pronúncià diverses conferències i establí amistat amb Rafael Campalans, amb qui li unia una ideologia política socialista similar, malgrat que Campalans es manifestava com a nacionalista, cosa que sorprengué a Einstein. Campalans també fou el mitjancer de l'entrevista que Albert Einstein mantingué amb el sindicalista de la CNT, Àngel Pestanya. Einstein visità el país en uns temps difícils, el 10 de març era assassinat Salvador Seguí, el *Noi del Sucre*, i pocs mesos després el general Primo de Rivera donava el cop d'Estat que establia un directori militar. Un dels objectius de les noves autoritats fou fer desaparèixer l'obra de la Mancomunitat i Rafael Campalans, per la seva ideologia fou expulsat de l'Escola d'Industrials.

En definitiva un recorregut per la insòlita visita d'Albert Einstein en terres de la Conca de Barberà i la seva estada a Barcelona l'any 1923.

CARLES BERTRAN I BRUGUERA ens presenta a *Concepció Jané i Anguela. Retrat d'una mestra precursora a Barberà de la Conca (1093-2007)*, retrat biogràfic d'una mestra que exercí a Barberà durant la II República i, que destacà pel seu model educatiu de qualitat, igualitari i laic.

Comença per ubicar l'escola a les dependències del costat sud el castell des del segle XVIII, cosa que motivà l'arranjament i protecció d'aquella part de la construcció medieval. El fet d'ubicat l'escola al castell, ha marcat a nombroses generacions de barberencs que han considerat el castell com l'escola del poble i que els ha unit en un sentiment d'identitat col·lectiva de pertinença.

Destaca el paper educatiu i d'alfabetització de l'escola de Barberà des la seva creació el 1858 i també la influència lliurepensadora i progressista que va exercir aquesta escola municipal en la les elits de Barberà de final del segle XIX. Una influència ideològica que donaria com a fruit el moviment cooperatiu i la creació de la Societat de Treballadors Agrícoles del poble de Barberà. El caràcter socialista d'aquesta entitat portaria a la creació el 1910 d'una altra escola, l'escola laica de la Societat, sufragada pels socis. Amb tot aquesta escola era sols per nens, mentre que la municipal era mixta, cosa que deix entreveure la importància secundària de l'educació de les nenes, «els nens anaven a estudi i les nenes a costura» ideari molt corrent en aquells moments.

Entre les mestres del Castell hi havia Concepció Jané (*Doña Conchita*), nascuda a Bràfim el 1903. El 1931 prengué possessió com a mestra interina a Barberà, on seguí un model educatiu progressista basat en la igualtat dels nens i les nenes. El 1934 es traslladà a Martorell, una vegada guanyades les oposicions, on exercí fins el 1941. Acabada la Guerra civil fou sotmesa a un Consell de Guerra per haver militat a la Federació de Treballadors de l'Ensenyament de la UGT i fou inhabilitada i traslladada posteriorment a Guadalajara en espera de la sentència, dictada el 1944, que resolgué la seva separació del cos. Posteriorment fou rehabilitada i retornà a Catalunya fins la seva jubilació el 1973 a Puigpelat. Va morir als 104 anys a Valls. En definitiva una mestra precursora que va voler trencar les desigualtats de classes i de gènere pròpies d'aquella època i que deixà empremta als seus alumnes. Per la seva trajectòria educativa va ser homenatjada el 2010 al Castell de Barberà, allí on havia exercit amb tanta dedicació.

JOSEP M. GRAU PUJOL ens aporta un nou estudi migratori, com els que ens té acostumats, *Emigració de la Conca de Barberà vers el Camp de Tarragona: Alcover i la Selva en el primer terç del segle XX.* Aquesta vegada és la migració, produïda com a conseqüència de la fil·loxera de final del segle XIX a les terres vitivinícoles de la Conca, amb fluxos migratoris cap a Barcelona i Camp de Tarragona, però ara centrat en les poblacions de la Selva, Alcover i Constantí.

Posa de manifest l'extrema pobresa que obligà a l'èxode, atès que el cens de pobres de Reus de 1906 i el de la Casa de la Caritat de Reus de 1918, fan palès els conquencs registrats en aquestes establiments de caritat.

L'estudi es basa en els padrons municipals de 1924 de les poblacions assenyalades, entre les què destaca Alcover amb setanta quatre desplaçats, principalment provinents de Rojals, Montblanc, Vimbodí, Vilaverd i Vallclara. Després li segueix la Selva del Camp amb cinquanta

quatre conquencs, procedents de Vimbodí, l'Espluga, Montblanc i Vilaverd, poblacions connectades pel ferrocarril. I la tercera posició, Constantí amb vint-i-cinc, destacant l'origen espluguí dels immigrants. Remarca la joventut de les masses migradores (entre 16-30 anys en la majoria dels casos). Pel que fa als períodes un 36% emigraren amb motiu de la fil·loxera i el 47% restant entorn a la Primera Guerra Mundial. Respecte a l'ocupació, cal dir que majoritàriament són pagesos i alguns menestrals (sabaters, ferrers). Ben aviat aquesta població s'integrà en els llocs de recepció majoritàriament amb maridatges locals. Acaba amb un apèndix documental que relaciona els noms, origen i filiació dels emigrants conquencs al Camp de Tarragona.

JAUME FELIP SÁNCHEZ ens fa una descripció molt acurada sobre la construcció de *L'Església gòtica de Sant Salvador de Vimbodí (s. XV-XVI)*. Les primeres referències daten del 1189 i malgrat les diverses opinions, es creu que la primitiva església estava situada en el mateix lloc enturonat on és avui. Com moltes esglésies, al segle XIV fou ampliada, durant l'abadiat de Ponç de Copons. Les fases constructives són bastant uniformes: similitud del carreuat de l'edifici i altres elements constructius de l'obra, cosa que indica una seqüència constructiva bastant seguida. Primer es devia construir el presbiteri, i després el segon i tercer tram en temps ja de l'abat Domènec Porta.

L'estudi de dos documents de 1502 i 1503 inèdits d'establiment de censals, permet afirmar a l'autor que les despeses foren sufragades pel municipi de Vimbodí i no per Poblet, com es podia suposar.

L'edifici mostra moltes característiques del gòtic bearnès propi d'aquest període: la proporcionalitat del temple, planta rectangular, contraforts ressortits, campanar al darrer tram, amb contraforts bisectrius i la porta lateral al tram antecedent ens recorda esglésies franceses de Bearn, Aquitània. La presència de mestres i picapedrers occitans, gascons, llemosins, borgonyons o bascos no era estranya a la nostra comarca al segle XV: a Blancafort els hem pogut documentar treballant pocs anys abans de la Guerra Civil catalana. El conflicte bèl·lic els allunyà fins al darrer quart del mateix segle.

Un estudi descriptiu, fet amb un llenguatge tècnic acurat, amb una aportació i interpretació inèdita dels dos documents de 1502 i 1503.

ANNA-ISABEL SERRA MASDÉU, *L'església parroquial de Vilanova de Prades a final del segle XXVIII: aspectes econòmics i constructius.* Descriu les trifulgues de l'enderrocament de l'església medieval de Vilanova de Prades i la construcció de la nova església parroquial de Sant Salvador a les darreries del segle XVIII, fruit de la necessitat d'una ampliació i millores, sufragada pels delmes dels habitants de Vilanova i els rendiments de la producció agrícola de cada propietari. Els problemes sorgiren entre els propietaris que tenien terres en altres pobles i que també havien de pagar els delmes i primícies per sufragar dues esglésies. També es donava

el cas de propietaris residents a altres localitats que no volien pagar, cosa que comportà una solució sancionadora que doblava el pagament als morosos.

Es coneix el contracte fet amb el mestre de cases de Reus Pere-Joan Llagostera que s'encarregaria d'aixecar la capella de Sant Antoni de Pàdua a canvi d'una determinada part de les collites de la població. Ens desvela el contracte de les obres de la nova església de Sant Salvador, el 28 de desembre de 1774, signat amb el mestre de cases de Poboleda, Miquel Vilà, per vuit mil cinc-centes trenta-vuit lliures, tretze sous i quatre diners. Miquel Vilà disposava de vuit anys per construir-la. Entre el plec de condicions establertes, crida l'atenció que s'imposa al constructor que la nova església hauria de tenir elements semblants a altres esglésies del Priorat com la de Porrera (una porta de melis igual de gruixuda, barrat d'alber, ferros...) o bancs com els de Cornudella del Montsant. Com era costum secular, el constructor i la seva família tindrien casa a la població, amb assistència de metge i cirurgià gratuïts.

En definitiva, una obra que representa un esforç per a la població i que pren models de les esglésies coetànies del Priorat i la Conca, però amb unes característiques particulars que la fan singular.

FRANCESC MARCO PALAU, aprofundeix en el pintor Matias Palau Ferré, *Montblanc i la Conca de Barberà i el pintor Maties Palau Ferré: Imaginari, obra i referència.* Una aproximació de la força dels conceptes de Montblanc i de la Conca de Barberà en Palau Ferré. La seva població nadiua i, per extensió, la seva comarca, marquen el seu imaginari vital, és l'espai que l'inspira, i el territori es veu reflectit en la seva obra pel que fa als paisatges, i la seva gent, si parlem de retrats.

En una petita biografia del pintor, l'autor destaca la seva formació parisenca. El 1957, Maties decideix, aconsellat per Antoni Andreu i Abelló, continuar la seva instrucció a París, allà on bohemis, escriptors, intel·lectuals i poetes conviuen i creen junts. A la ciutat de la llum, hi descobrirà el cor de la cultura europea, el punt de referència de corrents, estils i personalitats, les reflexions i les tertúlies. És allà on coneix Picasso. L'entesa pictòrica de Picasso i Palau Ferré fou tal que d'aquí en sorgí el fet de que els mitjans escrits francesos consideressin al montblanquí com a delfí de l'autor del Guernika. Tot i així, el montblanquí, sempre afirmà que preferia ser el «Palau Ferré número 1» que no pas el «Picasso número 2» com se'l coneixia.

Palau Ferré, fidel a la seva terra, retorna a la Conca, al seu Montblanc inspirador i a la seva gent. Esporàdicament exposa a Londres juntament amb Joan Miró i Antoni Tàpies, però no deixa de pensar en el seu territori com a centre de la seva creació, no per copiar el que veia, sinó per fer-ne la seva interpretació i convertir la seva vila en el propi paradís.

No descurà la societat, els personatges que sense ser un retrat identificatiu, immortalitzà en les seves pintures, personatges vinculats d'alguna manera amb el pintor i amb Montblanc.

En els darrers temps, va fer palesa la seva lluita contra el mercantilisme de l'art, cremant la producció artística com una manera de destrucció simbòlica d'interès crematístic per l'art.

SOFIA MATA DE LA CRUZ ens descobreix *Dos elements possiblement procedents dels Panteons reials de Poblet al Museu Diocesà de Tarragona: figura d'un frare atribuïda a Jaume Cascalls i fragment d'un fris.* Es tracta d'una petita figura que representa a un frare que du una caldereta i uns asperges i un tros de fris amb uns escuts heràldics, cisellats en alabastre i atribuïts a Jaume Cascalls.

Ens apropa a la construcció dels Panteons Reials, quan Pere el Cerimoniós manà construir el seu panteó a Poblet. El projecte començà el 1340, amb l'encàrrec als mestres francesos Aloi de Montbrai i Pere de Guines, però aviat amplià el projecte, amb la construcció dels panteons per les seves esposes i fou llavors quan s'associà a l'obra un nou mestre, Jaume Cascalls, com a col·laborador d'Eloi de Montbrai. Després de diversos endarreriments Jaume Cascalls va assumir en solitari l'obra el 1361, acabant-la el 1385.

La destrucció produïda arran de la desamortització va suposar la pèrdua de part de les escultures, que s'havien salvat en el saqueig de les tropes franceses el 1809 i en el trienni liberal, però que no van poder resistir els efectes de la desamortització. L'espoli i saqueig de les tombes reials va escampar les restes i els fragments arreu de la nau. Les despulles reials foren recollides pel rector de l'Espluga Mn. Antoni Serret els anys 1837-41 i portades a l'església espluguina. Posteriorment, Pedro Gil Moreno de Mora, costejà les caixes on es guardaven i es traslladaren a la Catedral de Tarragona. Finalment, les restes escultòriques que quedaven per la nau, foren portades a Tarragona per la Comissió Provincial de Monuments i posteriorment dipositades al Museu Arqueològic. Dos d'aquests fragments són els que es guarden al Museu Diocesà.

La similitud comparativa entre la figura del frare i les restes dels actuals panteons, fa evident la seva pertinença al conjunt. Presenta rastres de policromia i representa un monjo cistercenc amb l'hàbit, cogulla i tonsura. L'altra peça, el fris, hi destaquen dos escuts heràldics de la Corona d'Aragó i la Casa de Barcelona. Com a particularitat, cal dir que l'anvers d'aquest fris reflecteix una decoració d'època romana, cosa usual a l'edat mitjana pel fet de reaprofitar fragments d'antigues construccions romanes.

JOSEP M. GRAU PUJOL ens dóna notícia d'*Una col·lecció de documents procedents de la família Gili de Vimbodí (segles XVI-XIX).* Es tracta de la recuperació d'un petit fons documental per Jaume Espelt Roselló en enderrocar una casa a Vimbodí, constituït per dades sobre l'explotació de terres i comerç de bestiar, censals, sous de mossos, procedents de la família Gili de Vimbodí.

Un membre d'aquesta nissaga fou alcalde de Vimbodí, Joan Gili Prenafeta, cosa que aporta un valor addicional al conjunt documental, atès que molts són documents de naturalesa municipal.

Destaca la descripció de la partida de Riudabella pel que fa als conreus, jornals i afrontacions de 1840, vigilància del Bosc de Poblet de 1842, afers sobre la Milícia Nacional als vols de la meitat del segle XIX, etc.

En definitiva, una petita part d'informació històrica que s'ha salvat gràcies a la sensibilitat per la història de Jaume Espelt.

NEUS SÁNCHEZ PIÉ, amb el seu article *Aproximació a una tipologia documental dels fons documentals de l'AHAT. Els Hospitals de Pobres de la Conca de Barberà,* ens fa una descripció de la documentació existent a l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona sobre els hospitals de pobres de la Conca de Barberà durant l'Antic Règim (s. XVI-XVIII), fent referència explícita a tots aquells que no han deixat constància material, però que van existir als nostres pobles.

Comença per uns antecedents remots dels hospitals fins arribar a l'edat mitjana de la mà de les ordes monàstiques i en concret a Catalunya a finals del segle X, arribant al seu ple desenvolupament a la baixa Edat Mitjana. Llocs on s'acollia malalts, peregrins, orfes i desvalguts fins el segle XIX. Descriu el concepte medieval de «pobre» com la persona que no tenia un sostre i mancava de béns. Sovint s'incloïen a orfes, vídues, pelegrins, ancians, impedits, malats i desvalguts en general, persones que necessitaven de l'assistència de la societat, malgrat que el pobre per antonomàsia era el malalts, postergat a no treballar i per tant, impedit per guanyar-se la vida.

Destaca la dicotomia entre el pobre i el ric i la mútua necessitat que tenia l'un de l'altre: el ric necessitava del pobre per redimir els pecats a través de les obres de caritat (almoines, obres pies, sufragar hospitals…) i el pobre necessitava al ric per a subsistir.

Ens descriu a grans trets el funcionament dels hospitals. de pobres, similar a tot arreu: L'organització i funcionament requeia en els jurats municipals i el rector, junts nomenaven un col·lector o comptable. Podien tenir també un administrador i disposaven d'unes persones encarregades de la cura dels desvalguts. No faltava un capellà per complir amb les necessitats espirituals. El manteniment econòmic es basava en els censals i les deixes materials dels feligresos i també amb aportacions municipals.

Les fonts que aporten dades sobre l'existència d'aquestes institucions benèfiques les traves en els censals, nomenaments, llevadors de rendes, documentació notarial amb deixes testamentàries, visites pastorals del bisbe als diferents hospitals, Montblanc, l'Espluga, Vimbodí. Tot seguit fa referència als diferents pobles de la Conca on hi ha constància documental d'algun tipus d'establiment de malalts i pobres, malgrat que actualment no n'ha quedat rastre material.

JOSEP M. PORTA i BALANYÀ reflecteix la *Bibliografia sobre la Conca de Barberà (2011-2013)* publicada recentment i JOSEP M. GRAU tanca l'obra amb disset ressenyes bibliogràfiques i amb el Noticiari del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà (2012-2013).

L'*APLEC DE TREBALLS* NUMERO 32 (2014)

Josep M. Sans i Travé

JAUME FELIP SÁNCHEZ:
Notes per a la història de l'arquitectura en temps del rei Jaume I (1252-1276).

Aquest treball presenta una acurada transcripció de dinou documents corresponents al regnat de Jaume I, datats entre 1252 i 1276. Procedeixen dels Registres de Cancelleria de l'Arxiu Reial de Barcelona, excepte un que pertany al fons del monestir de Poblet conservat al *Archivo Histórico Nacional* de Madrid. El seu contingut fa referència a obres realitzades al tercer quart del segle XIII a diversos indrets de Catalunya (més Perpinyà, la Franja i Montpeller).

Pel que fa a la Conca, n'hi ha un de relatiu a la construcció de la sagristia de Poblet i altres obres del cenobi (1252). El document és especialment interessant perquè enregistra la presència de 43 monjos, que constituïen la comunitat, amb especificació dels càrrecs que hi exercien: abat, prior, sots-prior, sagristà, cantor, obrer, infermer, sots-infermer, porter, mestre de novicis, infermer dels pobres, etc. Altres dos documents parlen dels castells de Montblanc i de Prades.

La resta de documents es refereixen a les capelles de Santa Maria de Cervera, al castell de la Suda de Lleida, al Palau de Terrassa, a les obres del pont de Motsó, al castell i al claustre del convent dels pares predicadors de Perpinyà i a Montpeller (Santa Maria de Vallverd, el Palau i Banys de la ciutat, la Capella del Palau, el convent de franciscans i el castell proper de Castellnou).

A banda de les notícies i informacions que ofereixen els dinou documents, de ben segur que ajudaran a confirmar les dates ja disponibles pels historiadors i a corregir alguns aspectes cronològics a la vista d'aquestes noves aportacions.

JOSEP MARIA SANS I TRAVÉ:
El traspàs per part del senyor de Solivella de l'administració del Tallat al monestir de Poblet: primer inventari del complex (23 de maig de 1509).

L'objectiu principal és la publicació del primer inventari de la Casa del Tallat –que enregistra la tasca feta pel seu administrador, Ramon Berenguer de Llorac, senyor de Solivella- amb motiu del traspàs de la gestió –manada per Ferran II el Catòlic- al monestir de Poblet.

L'autor situa el Tallat dins el seu propi curs històric. Durant el període andalusí el Tallat tindrà una funció estratègica –el seu nom d'origen àrab vol dir «les talaies»-, que, s'intensificarà,

Aplec de Treballs

Montblanc 2014

Homenatge al Ball de Bastons de Montblanc i a Josep M. Carreras Vives

CENTRE D'ESTUDIS DE LA CONCA DE BARBERÀ

32

a final del segle XI i primera meitat del següent, per l'expansió feudal, que hi bastirà una petita fortalesa. El 1354, el lloc sofrirà un canvi substancial d'utilització que deixarà de ser militar i passarà a ser religiosa–devocional, perquè diversos feligresos de Rocallaura hi bastiren una petita ermita dedicada a la Mare de Déu -probablement per no haver estat afectats per la Pesta Negra (1348-1351).

Al darrer quart del segle XV augmenta el caràcter devocional, gràcies a l'actuació del senyor de Solivella, Ramon Berenguer de Llorac, qui obté de Joan II un privilegi per recaptar almoines amb destinació a la construcció d'una casa i santuari al cim del Tallat. El promotor d'aquest projecte ha de superar molts problemes: les reticències del rector de Rocallaura, l'interès dels monjos de Poblet pel complex una vegada començada la construcció i les denúncies de malversació dels diners que aportava el monarca (4.000 sous anuals).

Entre el 12 i el 19 de novembre de 1493, el promotor aconsegueix que els Reis Catòlics hi facin una visita de la qual n'ha quedat constància en els noms de les cambres que van utilitzar: la Cambra del Rei, la Cambra de la Reina i la Cambra del Príncep (Joan). El 1509 mor el promotor i Ferran II assigna el govern del Tallat a Poblet. Es produeix el cessament de Lluís I de Llorac i l'assumpció de l'administració per part del cenobi (acte de traspàs del complex el dia 23 de maig de 1509). Es fa un inventari de tot el que es troba a l'església i la Casa.

JOSEP MARIA GRAU I PUJOL
El repartiment de delmes a la Conca de Barberà i les Muntanyes de Prades a l'Època Moderna

Publicació d'un document d'especial interès que es conserva en el fons patrimonial dels Moragas, de l'AHT. Fa referència a la percepció i la distribució de dos imposicions senyorials –els delmes i les primícies- que si bé s'han considerat des de l'època medieval de tipus eclesiàstic –els delmes per al bisbe i la primícia, per al rector- a la diòcesi tarragonina presentava moltes peculiaritats, derivades de com es va produir la colonització inicial de les terres, després de la conquesta feudal.

El document és dins l'arxiu familiar dels Moragues, perquè aquesta família sovint participà en els arrendaments del delmes senyorials i rendes eclesiàstiques. Concretament, presenta referències a 26 termes de la Conca i a 8 a les Muntanyes de Prades. No hi són però els que en aquesta època pertanyien al Bisbat de Vic (Santa Coloma i Savallà). Enregistra el percentatge que havia d'aportar el *conreador* (generalment pel delme: una part de cada deu, a vegades és d'1 per 12 o 1 de 11/11,5), a més s'anoten els *perceptors del delme*: l'Arquebisbe i l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, alguns castlans, els monestirs de Santes Creus, Poblet i Vallbona, el Marquès de la Mortara, etc.

Així mateix, es relacionen els perceptors de la «primícia», consistent en «una part» del delme, generalment «una quarta part». Gairebé arreu s'assignava al rector.

ANNA ISABEL SERRA I MASDÉU
L'establiment d'un hostal set-centista a Sarral: reptes socials, econòmics i arquitectònics.

El segle XVIII fou un període de creixement en tots els sentits –demogràfic i econòmic- per a la nostra comarca.

Hi ha diner i sorgeixen iniciatives de tota mena. La gent viatja a la recerca de fer negoci. Hi havia hostals gairebé a la majoria dels nostres pobles, majoritàriament de titularitat municipal. A Sarral, l'ajuntament té la idea de bastir un hostal nou a la població, pensant que pot representar una font important d'ingressos. Els plànols es presenten a la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* el 1788. És un projecte elaborat i dissenyat per Ignasi de Tomàs Fabregat. El 1796 ja se signaven davant de notari les condicions de l'arrendatari de la fonda, entre les quals hi figurava que podia vendre vi negre a la menuda, ordi i civada als forasters.

ALEXANDRE REBOLLO SÁNCHEZ
Més d'un segle d'il·lusió. La cavalcada dels Reis d'Orient a Montblanc

Valorem especialment que s'historiïn aquestes manifestacions populars, la celebració de les quals moltes vegades –perquè en queden pocs registres escrits- es perd de la memòria de les generacions. El treball ofereix un recorregut d'aquesta celebració en base de la premsa comarcal i els fons del Casal Montblanquí i la col·lecció d'Antoni Rosselló i Sans, dipositats a l'ACCB. L'autor estableix dues etapes: Des dels inicis fins la darrera Guerra Civil i des de la Guerra Civil fins avui.

La primera referència escrita que trobem data de 1908 (*La Conca de Barberà*). Gestionada per la societat Montblanquina *La Artesana*. Després continuaren la celebració el «Jovent Nacionalista», el «Centre de Lectura», el «Centre Català» i «l'Orfeó Montblanquí». Els components de la cercavila eren un grup de joves amb túniques i trompetes llargues i un noiet muntat a cavall que duia una perxa coronada per un estel (*Llibre verd de Montblanc,* d'Ismael Balanyà), una vintena de soldats romans, amb casc i llança; els Reis, muntats a cavall, precedits per patges a peu que portaven copons i arques amb les ofrenes d'or, encens i mirra; al darrere un grup de pastors que passejaven alguns bens; i tancava el cercavila la banda de música, el cotxe convertit en carrossa, amb els regals i una munió de patges pintats de negre, amb llargues escales per pujar a les cases. Probablement el 1936 se celebrà la cavalcada; potser també el 1937, però ja no el 1938 i el 1939.

El 1940 tornaren els Reis a Montblanc de la mà de «Educación y Descanso». A partir de 1947 reprengué la celebració el «Casal Montblanquí». Els anys 1953 i 1954 amb el «*Frente de Juventudes*» i a partir de la meitat de la dècada dels 60 Josep Gomis i Ramon Requesens l'adjudicaren als «Quintos». Persistí fins a principis de la dècada dels 90.A partir 1999, se n'ocupa la Comissió de Festes de l'Ajuntament amb noves carrosses i nova corrua.

SÒNIA GUAL I MIRÓ
La repressió cultural a la Conca de Barberà durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-30)

L'autora, emmarca, en primer lloc, el tema en l'escenari general del que va representar la Dictadura i la repressió general de la cultura catalana al nostre país. Després, remarca l'escassetat de fonts per a l'estudi d'aquest aspecte a la comarca. Constata, així mateix, la manca d'estudis monogràfics.

El treball se cenyeix principalment a Montblanc i l'Espluga de Francolí i es basa en tres fonts principalment: la correspondència municipal, les actes municipals, Associacions i la premsa comarcal que considera que mereix un estudi específic. Entre el foment de l'espanyolisme destaca l'obligació d'hissar la bandera espanyola als ajuntaments i edificis públics, la celebració de la *Fiesta de la Raza* (12 octubre 1923), la instauració del delegat governatiu militar a cada cap de partit judicial, les banderes espanyoles als balcons en les grans festivitats i la retolaciódels carrers en castellà. Com a accions concretes de repressió del catalanisme esmenta: a Montblanc es pinten de blanc els escuts de Catalunya gravats a moltes parets (1923); es fan recollir els «Butlletins d'Estat Català», de manera que no arribin als seus destinataris; la campanya contra Mn. Pau Queralt i Albert Talavera per «*separatistas peligrosos*»; i a altres poblacions de la comarca, com ara Santa Coloma de Queralt i l'Espluga de Francolí.

JOSEP M. VALLÈS I MARTÍ
Ricard Farré Climent: alcalde republicà de l'Espluga de Francolí, afusellat pel franquisme (1894-1939)

Relat sobre el primer alcalde republicà de l'Espluga, que en acabada la Guerra Civil fou objecte d'un judici sumaríssim militar, que el condemnà a la pena capital. Tot i ser aquest judici el nucli del treball, en Vallès ens ofereix les notícies principals del biografiat: la seva activitat associativa de jove, el seu inconformisme, la fundació el 1917 de la famosa empresa RIFACLI, la publicació al primer número d'*El Francolí* (15 juliol 1921) de l'article «Per la dignitat de l'home». Resposta al número següent (30 de juliol 1921) lamentant la publicació per part dels dirigents de la capçalera. A l'abril de 1931 és elegit alcalde, essent algunes de les seves actuacions més polèmiques la secularització del cementiri (amb gran repercussió a la premsa comarcal i estatal),

el fet de no reprimir els autors dels trencaments de les creus de terme de la vila i el manament d'enterrar civilment una catòlica (la qual cosa també va tenir una gran repercussió a la premsa) i la multa de 250 pessetes a l'alcalde, que dimiteix. El nucli del treball és el sumaríssim 1.070 contra Ricard Farré Climent i la seva esposa Rosa Tarrats i Queralt, on s'explica els següents aspectes:

1. Denúncia al Jutjat Municipal de l'Espluga, on declaren nou testimonis.
2. Declaració davant del Jutjat Militar de Montblanc pels següent càrrecs:
   - Fer detencions
   - Assassinats
   - Exigència de diners
   - «*autor moral de todo lo sucedido en la villa durante el periodo rojo*»
   - Discursos al balcó de la Casa de la Vila
   - Apropiació de la màquina d'escriure de l'oficina de Correus
   - Participació en els Fets d'octubre de 1934
   - Capitanejar espluguins per participar en els fets de Solivella de juliol de 1936
   - Destrucció dels ornaments i crema de les imatges de l'església
   - Formar part del Comitè que va acordar l'assassinat d'onze persones. Analitza, davant el jutge municipal i el jutge militar, les declaracions dels diversos testimonis i també les de l'acusat.

3. El Consell de Guerra del 21 de juny de 1939 afectà el matrimoni més altres dotze imputats (tots de la Conca).

   La Sentència: Pena capital. El 18 d'octubre es rebé l'*Enterado de l'Assessoria Jurídica del Cuartel de S.E.* (signat a Burgos el dia 5 d'octubre) i fou executat el 19 d'octubre 1939.

Acaba el treball amb la informació relativa al «Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas», on s'inicia un expedient contra Ricard Farré el març de 1941, i que s'acabà el 1944. La casa i la fàbrica de galetes s'habilitaren per posar-hi l'Ajuntament, el jutjat municipal i la caserna de la Guàrdia Civil. El cas de Ricard Farré Climent és paradigmàtic de la revenja dels guanyadors de la guerra.

MANEL MARTÍNEZ I GARCIA
Els Maquis a les Muntanyes de Prades:
La figura d'Emiliano Fernandez Castro (1944-1947)

L'autor, segons explica, va conèixer el protagonista en els anys 1976-1977, quan amb 15 anys militava a les Joventuts Comunistes de Catalunya.

El personatge l'impactà profundament. Per això, intenta elaborar aquesta petita biografia, basada principalment amb la informació facilitada per la família.

Destaca els aspectes principals:

1. Naixement a Horcajo de los Montes (Ciudad Real), el 18 de juliol de 1917.
2. Participació a l'exèrcit republicà, on fou sergent i oficial
3. El 1939 passà a França. El 1940 s'incorpora a la resistència francesa.
4. Retornat a Espanya el 1944, s'integrà en el grup dels Teixidors que actuaven al Baix Camp. Accions programades:
    1. Cerca d'armes a l'aeroport de Reus
    2. Voladura d'un tren amb armament a Picamoixons.
5. Durant el període dels maquis habitava al Mas del Puig (entre la Riba i Alcover), i després de la dissolució de la Partida dels Teixidors, passà a residir a Vimbodí, havent-se casat a Alcover amb Dolors Beltran (1948).
6. Detenció el 29 de maig de 1950, a Vimbodí.
7. Interrogatori per la Guàrdia Civil. El 13 de juliol traslladat a presó de Pilats.
8. El dia 10 de desembre de 1952: se celebrà el Consell de guerra: condemnat a 25 anys de reclusió temporal.
9. El 21 de febrer de 1959: llibertat condicional i el 21 de desembre de 1960: llibertat definitiva. El treball representa una breu biografia d'un de tants lluitadors per la llibertat del nostre país, que gràcies a l'autor no haurà caigut en l'oblit.

JOAN-HILARI MUÑOZ I SEBASTIÀ-JOAN YEGUAS I GASSÓ

Novetats al voltant de l'obra en alabastre d'Isidre Espinalt i Serra-Rica

L'escultor Isidre Espinalt va néixer a Santa Maria d'Oló el 1658 i s'establí després a Sarral, -on morí el 1737-, probablement degut a l'existència al seu voltant de pedreres d'alabastre de qualitat. De la seva obra s'ha conservat principalment la d'alabastre, perquè la feta amb fusta fou destruïda durant la darrera guerra (1936-1939). A la nòmina d'obres reconegudes d'aquest escultor els autors n'hi aporten de noves que estilísticament les relacionen amb aquest artista:

- Un escut d'Escaladei i un relleu heràldic, conservats al Museu de Tortosa.
- Dos parells de querubins de la capella de la Cinta de la Catedral de Tortosa.
- Un fragment d'àngel de la mateixa catedral.
- Un relleu amb l'escut d'Escaladei conservat al Museu de Lleida.
- Diferents restes procedents de la Cartoixa d'Escaladei.

Cada peça és estudiada i el treball recull les fotografies de totes les obres presentades.

JOAN MARIA QUIJADA BOSCH

Notes sobre la relíquia i l'erecció de la capella de Sant Vicenç màrtir a l'església parroquial de Santa Magdalena de Blancafort (1710-1762)

L'autor publica un document –una nota «pro memòria»- escrit per dos rectors diferents de Blancafort, en anys diferents, sobre un mateix tema, el de Sant Vicenç màrtir.

El primer, escrit el 1710, narra les circumstàncies que van motivar que el rector adquirís la relíquia de Sant Vicenç màrtir, que fou portada des de Roma; La segona part de l'escrit refereix la construcció d'una capella dedicada a Sant Vicenç dins la parròquia de Blancafort. Iniciades les obres el 15 de juny de 1756, s'acabaren el 20 d'agost de 1757.

El 21 de setembre de 1757 se signà el contracte per la confecció del corresponent retaule amb Josep Carreras, negociant de la vila de Reus. I el 1762 es va procedir al daurat del retaule per Joan Baptista Espasa i Juncosa, daurador, natural i habitant de Prades.

JOAN MENCHON I BES

Un manuscrit de Bonaventura Hernández Sanahuja sobre Poblet a la Real Academia de la Historia de Madrid *(1862)*

L'editor de l'informe conservat a la *Real Academia de la Historia* ens exposa en primer lloc resumida la personalitat de Bonaventura Hernández Sanahuja, «la figura clau de l'arqueologia tarraconense del segle XIX», en paraules de l'arqueòleg Jaume Massó.Hernández Sanahuja va néixer a Tarragona el 1810 i morí a la mateixa ciutat el 1891. Va viure a Maó i Barcelona a causa de fugir els pares de Tarragona per la Guerra del Francès (1808-1814). Fou col·leccionista de monedes i peces arqueològiques. Els seus coneixements determinaren que el 1853 fos nomenat «*Inspector de Antigüedades de Cataluña y Valencia*», reduït el 1862 només a Catalunya. Fou primer director del Museu Arqueològic de Tarragona i ingressà al *Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos*. Va escriure molts articles i també llibres. Les seves interpretacions avui han estat força superades, tot i que les descripcions són en bona part encara vigents. Membre corresponent de diverses acadèmies nacionals i honorat amb diverses condecoracions. El manuscrit recull una descripció de la situació del cenobi després de la primera exclaustració del Trienni liberal (1820-1823) i de desamortització de Mendizaval de 1835 i fa una referència a la violació de les Tombes Reials de 1836.

FRANCESC MARCO PALAU

Maties Palau Ferré, vist per la premsa montblanquina (1950-1962)

Es fa una anàlisi del tractament de l'artista per la publicació montblanquina *Montblanch. Boletín de Cultura e Información*. És la primera vegada que es fa aquest tipus d'estudi sobre

en Palau Ferré. Informava sobre participació en exposicions a Barcelona –on vivia-, el «*compatricio*» o «*convecino*». Al llarg d'aquests dos decennis de la revista, l'artista rebé sempre un tractament amable, afectuós i de gran consideració.

SOFIA MATA DE LA CRUZ
Nota sobre les vicissituds del retaule major gòtic de Santes Creus a la Guàrdia dels Prats: una rectificació a propòsit de les imatges de Sant Bernat i Sant Benet

Tracte del retaule que fa sofrir moltes vicissituds: Actualment se'n conserven parts al Museu Diocesà de Tarragona, el Museu Nacional d'Art de Catalunya i i en poder de particulars. En la seva confecció, hi treballaren entre el 1402 i 1411, en Pere Serra, en Guerau Gener i el taller de Lluís Borrassa. La imatge de la Mare de Déu, una escultura que el presidia, s'atribueix a Pere Ça Anglada o a Antoni Canet.

El 1616 l'abat Pere Salla encarregà per a l'església del monestir un nou retaule a l'escultor Josep Tramulles, que el va fer el 1647. El retaule gòtic anterior va ser traslladat a la Guàrdia dels Prats vers el 1655 i com que era massa ample, s'hagueren de separar elements. Unes fotografies de 1896 conservades a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona han permès conèixer com es trobava el retaule i les imatges a l'església parroquial de la Guàrdia dels Prats i també a l'ermita de la Mare de Déu dels Prats. Es refereixen les vendes realitzades i s'enregistren els compradors, així com els llocs on es conserven les seves diverses parts actualment.

Mn. Albert Palacín Artiga
En record del bon amic Ramon Amigó i Anglès

Una evocació, sentida i profunda, vers el seu mestre de català, a través dels apunts de català continguts en el «Curs elemental de gramàtica catalana», ciclostilat l'any 1966 al Centre de Lectura de Reus i que va utilitzar tan sovint per a la preparació de les seves classes als alumnes de Montblanc.

També evoca els treballs de toponímia de la Conca elaborats entre els anys 1980-1984 pel Col·legi de la Mercè (Alumnes de 3r de BUP i de COU), i elogiats per Ramon Amigó. El volum es tanca amb els apartats dedicats a les Fonts Bibliogràfiques i la memòria d'activitats (2013-2014).

Per concloure, recordo que quan l'any 1978 el grup de persones impulsors de l'*Aplec* vàrem assistir a la presentació del primer número de la revista, les autoritats que presidien l'acte, al mateix temps que estaven il·lusionades davant la nova publicació, mostraren la seva preocupació per garantir-ne la continuïtat.

Conclusió

Avui, després de 32 números, crec que no té ja cap sentit aquella por de fa ara més de trenta-sis anys. La revista ha sortit regularment, gràcies primer a les persones que s'han ocupat al llarg d'aquests anys de la seva coordinació –i en aquest sentit voldria destacar en aquest numero la dedicació, l'esforç i la il·lusió de Josep Maria Grau i Josep Maria Carreras- també a les institucions que li han donat suport econòmic i als subscriptors als quals va adreçada principalment la publicació. No puc obviar, perquè no seria just, el paper dels autors que desinteressadament, any rere any, han anat aportant els seus treballs de recerca sobre els diversos aspectes de la nostra comarca. És en aquest sentit que pràcticament tots els nostres pobles han estat objecte d'atenció i també les diverses àrees de la història i l'arqueologia, a banda d'altres ciències humanístiques. Aquestes aportacions –de persones de la comarca i també de fora- constitueixen un patrimoni cultural d'inestimable valor per al coneixement de la nostra pròpia identitat comarcal i, al mateix temps, de consulta obligada per aquells que vulguin estudiar aspectes sobre el que hem estat i el que som. Demanaria, per acabar, més participació en la nostra revista, i faig una crida especial als joves perquè s'interessin en elaborar treballs per tal de ser publicats a l'*Aplec*. Ells són la garantia de la continuïtat, i només gràcies a ells eliminarem la por que alguns mostraren l'any 1978, quan inicià la singladura la nostra estimada revista.